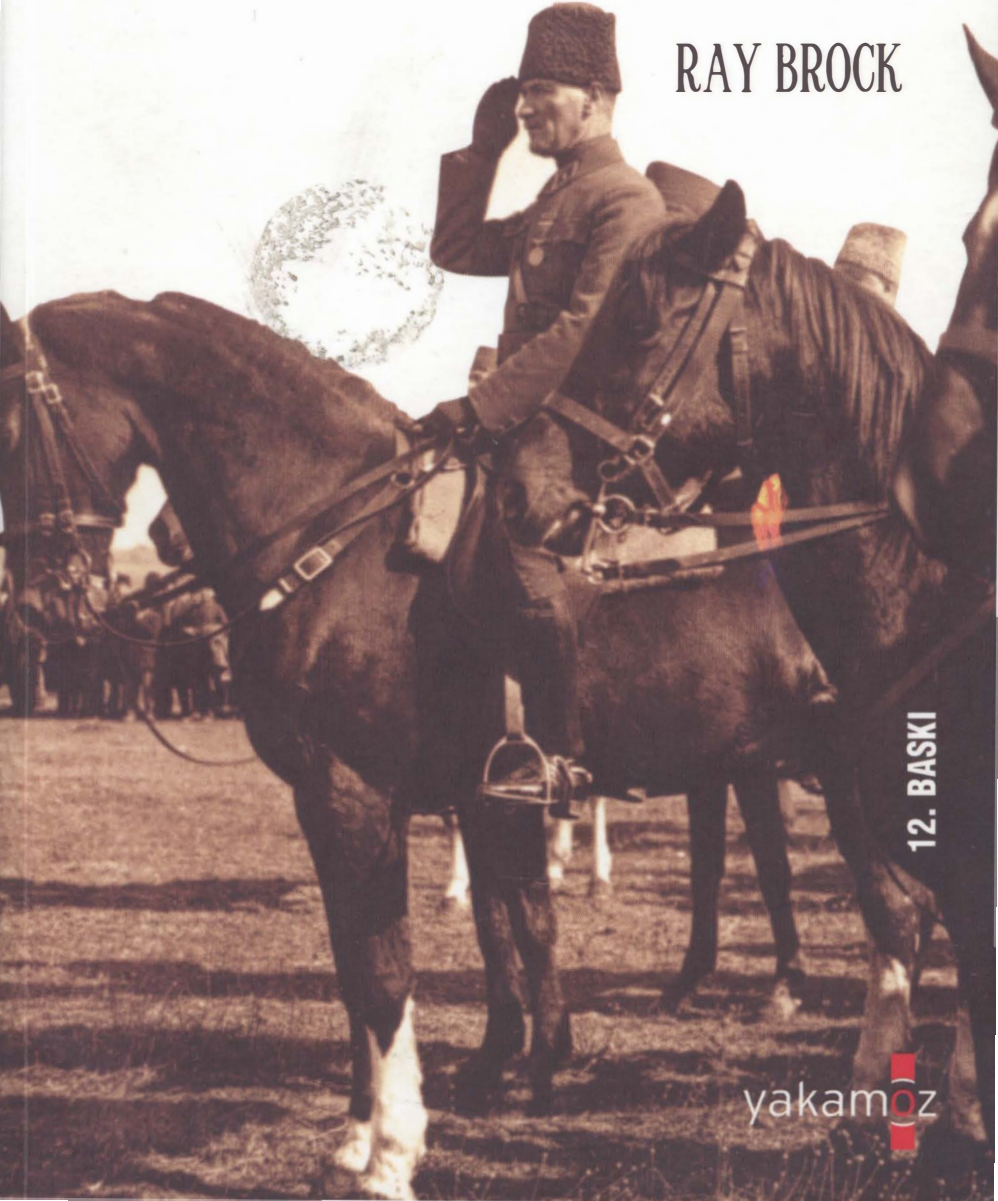


MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

HAYALET SÜVARİ

RAY BROCK



12. BASKI

yakamoz

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK
HAYALET SÜVARİ

RAY BROCK

Çeviren
Haluk GURULKAN

Araştırma İnceleme: 30
1-10. Baskı: Birharf Yayınları
12. Baskı: Kasım 2012
ISBN: 978-605-384-156-2
Yayıncı Sertifika No: 16238

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK
HAYALET SÜVARİ

Yazar: Ray Brock
Çeviri: Haluk Gurulkan
Yayın Yönetmeni: Ender Haluk Derince
Görsel Yönetmen: Faruk Derince
Yayın Koordinatörü: Alev Aksakal
Editör: Ceylan Şenol
İç Tasarım: Tuğçe Gülen
Baskı: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Çifte Havuzlar Yolu
Acar Sitesi No: 4
Davutpaşa/İSTANBUL

YAKAMOZ KİTAP © RAY BROCK

Bu kitapta yer alan bazı diyaloglar ve olaylar T.C. Anayasası 25/7/1951 tarihli 5816. maddesi olan 'Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki kanun' gereğince suç teşkil ettiğinden yayınlanmamıştır.

YAKAMOZ KİTAP / SONSUZ KİTAP
Gürsel Mah. Alaybey Sk. No: 7/1 Kağıthane/İSTANBUL
Tel: 0212 222 72 25 Faks: 0212 222 72 35
www.yakamoz.com.tr / info@yakamoz.com.tr
www.facebook.com/yakamozkitap
www.twitter.com/yakamozkitap

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK
HAYALET SÜVARİ

*Bu kitap, Kor'e de kahramanca çarpışan
Türk askerlerine saygıyla ithaf edilmiştir...*

Önsöz

Bu kitap, 20. yüzyıl tarihinin en güçlü ve önemli insanlarından birinin heyecan verici hikâyesinin yazıya dökülmesi için duyulan uzun süreli bir istek ve kararlılıkla ortaya çıktı.

Yaşadığı dönemde epik ve efsanevi özelliklere sahip olan Mustafa Kemal Atatürk, bugün de aynı özelliklerini korumaktadır. Asırlar boyunca da kaçınılmaz bir şekilde ve aynı hâliyle karşımıza çıkmaya devam edecek. Gelibolu'da gerçek anlamda Britanya İmparatorluğu'nun belini kıran yılmaz bir savaşçı ve general; kendini beğenmiş batılı güçlere meydan okuyarak onların kibrini kıran, Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı içerisinde özgürlük ateşini yakan, Ortadoğu ve Asyada milliyetçiliğin söndürülemeyen meşalesini tutuşturan devrimci bir milliyetçi olarak anılmaya devam edecek. Mustafa Kemal; sultana, dogmatik düşünceye, batıda İngiliz ve Fransız kudretine ve kuzeyde Rus güçlerine karşı yeri doldurulamaz bir isyancı olarak hayatı boyunca mücadele vermiştir. Mustafa Kemal'in ayrıca hayata, savaşa, güce belki de ölüme karşı doymak bilmez bir tutkusu vardı.

Doğuştan kumarbaz olan bu karizmatik liderin, sıra savaş ve isyana gelince zarlarını yeniden yuvarladığını görüyoruz. Alinyazısında, kısa süreli bir başarısızlığını, inanılmaz bir zaferin takip ettiğini kendisi daha önceden anlamış gibiydi hayatı boyunca. Mustafa Kemal modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve bekası için en yakın arkadaşını dahi vurmaktan ve astırmaktan kaçınmayan bir kişiliğe sahipti. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti tamamen onun kişisel başarısı ve eseridir.

Mustafa Kemal Atatürk, hem milleti hem de İslam âlemi üzerinde itibar kazanmayı başaran paradoksal bir kişiliğe sahiptir. Buna delil olarak Arap âlemi liderlerinin kendi bağımsızlık mücadelelerinde onu ve kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni örnek alışlarını göstermek mümkündür. Onun yaptığı sabırlı ve ustaca bir ölüm-kalım mücadelesini yürütmekti.

Osmanlı İmparatorluğu, Atatürk'ten önce; yenilgiye uğramış, ümidini yitirmiş ve çökmüş, sonuç olarak bu hâliyle 'Avrupanın hasta adamı' oluvermişti. 1919'da dış düşmanlar tarafından bozguna uğratılmış, içeride birkaç asırdır modernleşme temayülüne ayak uyduramamış kimselerce de kemirilmeye devam eden bir portre çizmekteydi. Bir zamanlar Avrupa, Asya ve Afrika'da geniş nüfuz alanına sahip olan kudretli Osmanlı İmparatorluğu, sonsuza dek bu görkemini kaybetmiş gözüküyordu. Osmanlı Türk akıncılarını Viyana kapılarına dayandırmış savaşçı Osmanlı ruhu, tarihe karışmış görünüyordu. Muzaffer İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan; bir zamanların güçlü Osmanlı topraklarının cesedini dilimlemek üzere bu değerli ganimetin başına toplanmışlardı. İngiliz savaş gemileri, Boğaz'a demirlemiş ve İstanbul; İngiliz, Fransız ve İtalyan işgal kuvvetlerinin şehirde sert adımlarla yürüyüşleriyle titrer olmuştu.

Gelibolu'daki kahramanca mücadelesinden dolayı generallik rütbesine erişen Mustafa Kemal Paşa, Suriye çöllerinden bağımsızlık ateşini tutuşturmak için geri dönmüştü. Korkmuş sultan tarafından sürekli izlenerek küçük düşürüldü, yeni belirsizliklere sürüklendi ve nihayet aşîkâr bir kayıtsızlıkla Anadolu içlerinde anlamsız bir ordu karakoluna gönderildi.

Gerisi ise tarihtir ve sabrı tükenmek bilmeyen ve yok edileceğine inanmayan Mustafa Kemal, halkını zaferlerin birinden diğerine taşımayı başarmıştır. Burada gençlik yılları da mevcut; ruhuna şekil veren yoksulluk yılları, isyan, katı askeri eğitim; cephelerde savaş dehâsının ortaya çıkmaya başladığı zamanlar, sultan tarafından hapse atılması ve halkının iliklerine işlemesini sağladığı milliyetçilik duygusu, İstanbul'un saraylarındaki komplo ve entrikalar, eski İstanbul'un dar arka sokakları, politik cinayet, hıyanet, devrim, karşı devrim, Balkan savaşları, Trablus'un çöllerinde ve Suriye'nin dağlarında geçen çarpışmalar...

Mustafa Kemal'in yalnızca Gelibolu mücadelesi bile, uzun uzadıya ve geniş kapsamlı olarak anlatılabilir ki Çanakkale Boğazı'nda yaşanan bu kanlı ve efsanevi savaş, askeri ders kitaplarında dahi hak ettiği perspektif içerisinde zikredilmemektedir. Mustafa Kemal'in kişisel olarak da en önemli başarısı olan Gelibolu zaferi, her nasılsa bu yüzyılın doğüstü hadiseleri arasında yer almamış, unutturulma çabası içerisine girilmiştir. Yunanlıları Asya kıtasından sonsuza dek atan ve Batıları yeni

Türkiye'nin çiğnenemez topraklarından uzaklaştıran büyük Sakarya Zaferi de bu anlamda Gelibolu zaferiyle aynı kaderi paylaşmaktadır.

Bununla birlikte Mustafa Kemal sadece askeri zaferle yetinmemiştir. Saltanatı ve hilafeti kaldırdı; Arap dili, kültür ve alfabesini değiştirerek Latin alfabesini kabul etti ve halkına yeni Türk dilini ve yaşam tarzını öğretti.

Kore Savaşı, Batı insanının Türk'ün kahramanca savaşımının farkına varmasını sağladı. Ayrıca Komünizme duyduğu nefret, Ruslara karşı duyduğu çağlar öncesinden gelen güvensizlik ve husumeti gösterdi. Kore Savaşı'nda kahramanca çarpışan Türk askerleri, Atatürk'ü, onun mirasını, vatanını ve halkını yakından tanıyanları hiç şaşırtmamıştır.

RAY BROCK
Ankara, Türkiye
Mart, 1954

1

O, bir isyankâr olarak doğmuştur. Mustafa, Selanik'in yoksul sokaklarında gözünü açmıştı, biraz daha büyüdüğünde şehrin en güzel caddelerine yerleşmiş Yunanlıları şaşkınlıkla seyrediyor, yoksulluk sıkıntısının ailesine etkilerini derinden hissediyordu. Makedonyalı, inatçı kişilikli bir annesi vardı. Babası Arnavut'tu, ufak tefekti, kendi hâlinde bir adamdı, hayatını memuriyetle kazanıyordu. Ailesinden en sevdiği ve kendini yakın hissettiği insan da kardeşiydi. Yalnız, içe bakışı güçlü, ufak tefek, çelimsiz ve soğuk bakışlı bir çocuktü.

Fakir bir evleri vardı, dört küçük oda ve kışın dondurucu soğuşunda bile yatmak zorunda kaldığı basit bir tahta yatak... Evleri, eski bir Türk mahallesinin dar sokağında yer alıyordu. Sokakta da fakirlik yaşanıyor-du: Etrafa küf kokusu yayılıyordu. Neredeyse içine işlediğini hissederci her şeyin, korkuyu ve hüznü yaşardı...

Yemek zamanlarında bütün aile bir arada toplanırdı babası Ali Rıza Bey sofrada yemek boyunca gümrük işindeki amirlerinden bahsederdi, titrek bir sesi vardı babasının, annesi Zübeyde Hanım eşile günlük sorunları paylaşır ve fikirlerini belirtirdi. Kız kardeşi Makbule genel olarak umursamaz bir karaktere sahipti, sofrada yemeklerden başka ilgilendiği başka hiçbir şey yok gibiydi. Genelde masada çocuklar konuşmaz; sade anne ve babalarının konuşmalarını dinlerdi.

Mustafa bir gün isyankârca yemek masasının ilk kuralını bozdu. "Baba" dedi, "neden padişaha tabi oluyorsun?"

Korkutucu bir sessizlikten sonra Makbule bile yemeyi kesmişti, ilk konuşan annesi oldu. "Hemen masayı terk et!" diye bağırdı. "Burada konuşmaman gerektiğini biliyorsun!" Umursamaz bir şekilde "Neden baba?" diye tekrar etti Mustafa, "bu sultan bizim babamız mı?" diye

sormasıyla da annesinin ayağa fırlaması bir oldu, öfkeden kıpkırmızı kesilmişti, Mustafa'ya bir tokat attı.

Babası kararsız bir hâlde masada oturmaya devam etti. Makbule de oturuyordu, ağzının kenarında pirinç tanesi duruyordu hâlâ.

Bir süre ayakta kaldılar. Zübeyde Hanım ve Mustafa birbirlerine bakıyorlardı. "Asla bir daha bana bunu yapma, anne" diye sesini yükseltti Mustafa, ardından arkasını döndü ve sessizce Makbule'yle paylaştığı odanın karanlığında kayboldu. Metin bir şekilde tahta yatağının üzerine oturarak pencereden hilali seyre koyuldu. Annesinin tokadını hazmedememişti.

Hayatının ilk tokadını yiyen Mustafa, 10 yaşındaydı.

Babası Ali Rıza Bey kısa süre sonra tifüsten belki de 1892'de bütün Selanik ve Trakya'nın büyük kısmını kasıp kavuran veba salgını yüzünden öldü. Bu salgın, ya Selanik kıyılarında bol miktarda bulunan büyük sıçanların üzerindeki pirelerden gelmiş ya da Balkanlar'a dışarıdan gelen ziyaretçilerce taşınmıştı. Mustafa, hayatının artık daha zorlu olacağını farkındaydı. Zübeyde hayat koşulları sebebiyle fakir evi otoriter bir şekilde yönetiyordu, dul kadının belki de o şartlar içindeki tek şansı sert olmaktı. Bazen siyah yaşmağını giyip birkaç parça bir şeyler almaya ya da camiye namaz kılmaya gidiyordu. Makbule evde varlığı ile yokluğu hissedilmeyen sakin bir karakterdi zaten. Evde bir şaşkınlık havası hâkimdi. Zübeyde kederini siyah yaşmağının arkasına gizledi. Makbule'ye şefkat gösterirken isyankâr oğlunun buz gibi duruşuna karışmadı. Mustafa ise yas tutmayı sevmiyordu, daha o yaşlarda zayıflıktan hoşlanmıyordu.

Babasının ölümünden sonra küçük ve gururlu Mustafa, her nasılsa kavgacı bir kişilik olup çıkmıştı. Ali Rıza'nın öldüğü hafta, mahallesinde bir düzine kavgı çıkardı. Hepsini de kazandı. Bir sözün, bir imanın, merhum babasının değersiz ya da önemsiz veya kız kardeşinin mahallenin gençleri için basit bir av olduğuna dair en ufak bir sataşmanın sonu kavgı oluyordu. Kavgı ettikleri de genelde civarda oturan Rum çocuklarıydı. Yumrukları küçük ve kasları gelişmemişti ama Mustafa çılgınca

saldırıyor ve rakiplerini adamakıllı benzetiyordu. Genelde dişlerini ve tırnaklarını da kullanıyor, onları acımasızca tekmeliyordu. Eve sessiz, bere lenmiş, kan revan içinde ama her seferinde muzaffer olarak dönüyordu.

Zübeyde mesafesini korumaya devam etti. Bir daha asla el kaldırmaya da kalkışmadı. Ellerindeki son metelik de tükenince Zübeyde, acılarla dolu bu evi terk etmeye karar verdi. Mustafa da annesi ve kız kardeşiyle birlikte Selanik'in kuzeydoğusundaki Lazasan köyünün dışında birkaç hektar toprağı ve bir çiftlik evi bulunan dayısının evine gitti. Yol boyunca sessiz ama gizli bir sevinç içindeydi. Mahalle mektebindeki hocalardan, Selanik'in pis kokusundan kurtulmuş; en sonunda özgürlüğüne kavuşmuştu!

Burada yaşam düzensizdi ancak Mustafa annesini hem hayrete düşüren hem de endişelendiren bir gayret içerisine girmişti. Zübeyde bir köylü kızydı kendi adını bile yazamıyordu, zaten kızlara o dönemde okuma-yazma öğretilmesi yaygın bir âdet de değildi. Ama oğlunun İslamın kurallarını öğrenmesi ve bir imam olması için dua ediyordu çünkü ona göre bir erkek için en şerefli görev buydu. Ali Rıza ise ölüm döşeginde tüccar olmasını istemişti.

İmamlık? Tüccarlık? Dayısının çiftliğinde ahırda iş görürken bir taraftan bunları düşünüyordu. Sığırları beslerken, koyunları güderken, hep geleceğıyle ilgili derin düşüncelere daldı.

"Ben büyük adam olacağım! Ben Türk'üm" diyordu kendi kendine savaşıç milletın savaşıç çocuğı. Babamın mesleğıyle ilgilenmek istemiyorum ben daha büyük işler başarmalıyım, imamlıkta ise sadece küçük bir cemaate yardımcı olabilirim bu benim için asla yeterli değil.

"Ben büyük adam olacağım!" diye mırıldandı, çakıllı yamaçtan aldığı taşı kavrayarak bir hamlede uzaklara fırlattı. "Ben büyük adam olacağım!"

Kaba, zorlu iş ve temiz hava onu sağlamlaştırdı ve daha dayanıklı hâle getirdi. Çelimsiz vücudu sıırım gibi oldu, çevik bir hâl aldı ve olağanüstü enerjik bir hâlde çiftliğin işlerini zorlanmadan yaptı. Tarlaların arasında koşuşturup duruyor, koyunlarını güdüyor ve çalılar arasında tek başına büyük bir canlılıkla atlayıp zıplıyordu. Bununla birlikte annesinin, kız kardeşinin ve akrabalarının yanında onu uzak ve ayrı tutan bir sınırlanmışlık

hissediyordu. Yalnız kaldığı zamanlarını artırmak için tepelerde geçen uzun ve harikulade öğleden sonralarında işlerini görüyor, çimenlerin üzerine sırt üstü uzanarak gökyüzünü seyrediyordu. Büyük yün kümelerine benzeyen bulutlar sanki hayallerine de şekil veriyordu. Hayalleri de bulutlar gibi belirsiz, her an değişmeye hazırdılar ama bazen gerçeği yakalamaya çalışır gibi kendilerine çeki düzen verip elle tutulur hâle geliyorlardı. Mustafa'nın hayalinde bir resim sürekli dönüyordu. Selanik'te mektepteki hocasının kitabında gördüğü muhteşem haritaya benziyordu bu. İmam onun bu kitabı incelemesine izin vermişti. Haritada Türklerin uçsuz bucaksız toprakları vardı, Mustafa hemen gözlerini kapadı resmi hafızasında tutabilmek için vilayetlerin ve denizlerin belirsiz bulutlarını zihninde dolaştırdı.

Havada derinden bir gürültü oldu ve soluk gözlerini açtı Mustafa, irkildi ve bunu da hayalin bir parçası sandı. Ancak koyunlar hareketlenmişti ve bu açık bir gök gürültüsüydü. Havada fırtına kokusu vardı. Sürüyü toparlayıp ağullarına getirdiğinde fırtına kopmuştu bile.

O akşam, yemekten sonra, annesine cesurca Selanik'e geri dönmeye karar verdiğini söyledi.

Söylediğini yaptı da. Zübeyde de tek oğlunun, Osmanlı İmparatorluğu'nun, bu her yanda Rumların yaşadığı, topraklarında gübre küremek ve koyun otlatmaktan daha iyi bir yazgısı olduğunu anlamıştı.

Mustafa, Selanik'te bu kez sivil bir ortaokula kaydoldu. Okul giderlerini Zübeyde'nin kardeşi karşılayacaktı ancak bu şartlı bir projeydi. Mustafa da kulak misafiri oldu bu pazarlığa: Eğer kaytarmaya kalkar ya da olay çıkartma huyuna yeniden dönerse...

Altı aydan az bir zaman geçmişti. Notları fevkaladeydi, özellikle de matematik, tarih ve coğrafya derslerinde. Ancak okulun katı disiplinine, sınıfta gösterilmesi istenen ve hiç de esnek olmayan hareket tarzına ve öğretmenlerin mekanik ders anlatışlarına alışamadı, alışamayacaktı da! Tarih öğretmeniyle alınan vergiler ve yapılan baskılarla ilgili açıktan açığa sert bir tartışmaya girişti. Sultanın bile tereddüde düşeceği bir konuyu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap yarımadasındaki sınırlarını tam olarak açıklamasını bütün sınıf önünde isteyerek coğrafya öğretmenini de mahcup duruma düşürmüştü.

“Bu sultan kimdir ki?” diye sordu. “Tüm insanlara her yerde hükmetmeye çalışıyor? Şu bahsettiğiniz Alman kayzeri de kim oluyor? Ne işi var İstanbul’da?” Sınıftaki resmî hava içerisinde, o da soğuk bir tavır takınmıştı. Ancak gri-yeşil gözleri zekâyla parlıyor ve yumruğu sertçe sıranın üzerinde patlıyordu.

Sakallı öğretmen Hafız Bey öfke ve şaşkınlıkla gözlerini patlatmıştı.

Bu sonradan ortaya çıkan haşin çocuk sormaya devam ediyordu: “Neden Afrika’daki meselelere burnumuzu sokuyoruz? Ya da Balkanlar’da hemen şurada?” Bunu söylerken haritada Kafkasları işaret ediyordu. “Yahut İran’da?”

Hafız Bey önce bir öksürdü ve “Otur yerine!” diye bağırdı Mustafa’ya.

“Sorduğum soruları cevaplayınca!” dedi bu kez ortaokul çocuğu. Ayakta durmaya devam etti duruşunu bozmadan.

Hafız daha fazla dayanamadı. “Ders bitmiştir! Sen, Mustafa! Sen burada kal!” diye kükredi.

Onlarca çocuk sınıfı büyük bir sessizlik içinde terk ederken bir yandan da hâlâ ayakta durup öğretmene ters ters bakan bu atılgan çocuğa göz ucuyla baktılar. İçlerinde kıs kıs gülenler de yok değildi. Hafız kızılık sopasını eline aldı.

Sınıf tamamen boşaldığında Hafız sopayı masasının üzerine bıraktı. Hâlâ sık sık nefes alıyor olsa da soğukkanlı davranmaya çalışıyordu. “Cezalandırılman gerektiğinin farkında mısın?” dedi Mustafa’ya.

“Soru sorduğum için mi?” diye soruyla cevap verdi Mustafa.

Hafız önce biraz düşündü, sonra “Benim yetkeme ve okulun otoritesine meydan okuduğun için!” diye bağırdı.

“Sorular sorarak mı yaptım bunu?” diye karşılık verdi Mustafa. “Efendim, neden Osmanlı İmparatorluğu?”

Hafız felçliydi. “Çık dışarı, çık dışarı, çık dışarı!” diye haykırmaya başladı.

Mustafa sakince kitap ve defterlerini aldı, sınıfı terk etti. İçi titriyordu ancak çıkarken kapıyı sertçe kapamayı da ihmal etmedi. Bugünün büyük ihtimalle son günü olduğunu düşünüyordu.

Okulun bahçesinde gözleri meraktan fal taşı gibi açılmış bir grup

çocuk onu bekliyorlardı. Mustafa onlara aldırmadan yoluna devam etti. Ancak onlar aynı soğukkanlılığı göstermediler...

İçlerinden biri “Hain!” diye bağırdı.

Bunun üzerine Mustafa geri döndü; kitap, defter ve kepinin kaldırılmasına koydu. Yan yana sıralanmış grubun üzerine yürüdü ve onu hasta eden babadan görme gülünesi hürmetlerine, nefret ettiği aptallıklarına ve kolaycılıklarına duyduğu kinle ve çiftlikte edindiği kuvvetle karınlarını, yüzlerini; nereleri olursa, yumruklamaya başladı. Yorulmuş ve yaralanmış kolları artık eve gitmesi gerektiğini söylüyorlardı. Çocuklardan üçü kaçtı ancak diğerleri Mustafa’nın etrafını sararak işini bitirmeye çalıştılar. Tam bir sokak dövüşçüsü gibi çarpışıyordu; kafasını, dirseklerini, dizlerini ve burunları sert ayakkabılarını kullanıyordu. Çocuklardan ikisi daha saf dışı kalmıştı ki Mustafa’nın ayağı çocuklardan birince yakalandı. Ancak aynı çocuğun, Mustafa’nın tekmesini yüzünde hissetmesi fazla vakit almadı. Bu sırada bir an sessizlik oldu.

“Hafız!” diye homurdandı çocuklardan biri ve kavga dağılıverdi.

Sakallı öğretmen elinde kızılık sopasıyla onlara doğru ilerledi. Mustafa’yı ev yapımı ceketinden kavrayarak şöyle bir silkeledi. Hafız bir yandan küfrediyor diğer yandan da bastırıldığı tüm öfkelerini ortaya çıkararak Mustafa’yı kamçılıyordu. Mustafa bir süre bekledi ve sonra sertçe Hafız’ın kasiğine doğru dikkatli bir hamle savurdu. Hafız iki büklüm oturup kaldığı yere. Soluk yüzlü çocuklar da geriye doğru çekildiler.

Mustafa nefes nefese darmadağın olmuş saçlarını bereli elleriyle düzeltti ve ağzındaki kanı sildi. Hafız hâlâ yerde kıvranıp duruyordu. Mustafa kitaplarını kaldırımından aldı ve toprak avluda hocasının ayaklarının dibine fırlattı.

“Al” diye bağırdı, “bir daha bunlara ihtiyacım olmayacak!” Hafız’ı dikkatlice süzdü. “Bir gün” dedi, “seni öldüreceğim!” Arkasını döndü ve Arnavut kaldırımlı sokaktan aşağıya doğru bir daha dönmemek üzere okuldan uzaklaştı.

Zübeyde büyük bir üzüntü duydu tüm bu olanları duyduğu vakit.

Huyundun vazgeçmeyen oğluna bağırp çağırđı. O gece dudakları bereli ve şişmiş, bükölmez bilekleri yaralanmış, gri gözleri soluk ama mağrur bir vaziyette karşısına dikildi. Ne yapacağını, ne diyeceğini bilemiyordu Zübeyde, “Babana karşı geldiğin yetmezmiş gibi şimdi de okulun düzenini bozuyorsun, arkadaşlarınla kavga ediyorsun, öğretmene saldırıyorsun!” diyordu, az sonra da ağlamaya başladı. Makbule bir köşeye sinmiş olanları izlemekle yetiniyordu. “Babîâlî’ye hakaret etmişsin!” diyerek devam etti annesi.

“Babîâlî mi?” diye bağırdı Mustafa, yumruklarını sıkmişti; “sultanlar, yüzyıllardır bizi kemiren sultanlar, rahat tahtlarında oturan sultanlar ve açlık içinde yaşayan Balkanlar, Ortadoğu ve Mısır... Bütün Türkleri, evet, babamı da mahveden işte odur!” Nefes nefese kalmıştı. Annesi dehşet içinde donakalmıştı. Makbule çömelmiş ağzı açık olanları izliyordu. “Okulum” dedi küçümseyerek, “hocaların vaaz ettiğı şeylere hemen kanıveren ahmakların, ödleklelerin, sersemlerin cirit attığı bir yer! Hafız denen beceriksiz sersem; sultanın, emirin uşağı!” Küçücük odada sanki birbirine sarılmış anne ve kız kardeşinin karşısında büyüyor gibiydi. “Arkadaşlardan bahsediyorsun! Benim arkadaşım yok! Zaten bu ahmakların toplandığı okuldan ya da bu çürümüş sokakların çakalları arasından arkadaşım olmasını da istemiyorum.”

“Evet” diye mırıldandı annesi, onun da giderek öfkesi artıyordu. Her şeyden önce korkuyordu artık; ya başı ciddi bir belaya sarılırsa tek oğlu Mustafa’ya ne olurdu... “Artık okul parası yok sana, gitmeyeceksin okula!”

“Güzel” dedi Mustafa. “Demek ki anlamışsın. Yarın askeri okula kaydolacağım. Bir asker olacağım, bir subay, bir kumandan, bir paşa!” Yola bakan dar pencereye doğru ilerledi. Pencerenin bir köşesinden uzaktaki liman görünüyordu. Gemiler yine kim bilir ne tarafa doğru yol alıyordu.

Annesi tekrar etti onun söylediğini:

“Bir asker!” Zübeyde Mustafa’nın bir asker olmasını istemiyordu; savaş alanı, ölümler... Hayır, hayır oğlu asker olamazdı, “Hamal ol, dilenci ol ama hayır asker olamazsın” dedi ve kollarını göğsünün üzerinde bağladı.

“Yine de” dedi Mustafa, “on iki yaşındayım ve yeterince akıllıyım.

Bu benim kararım.” Sanki şimdiden üniformayı giymiş gibi omuzlarını dikleştirdi. Annesi sessizce odadan çıktı. Gözleri bir ara Makbule’ye takıldı. Bir köşede burnunu çekerek oturmaya devam ediyordu. “Dışarı çık!” diye seslendi Mustafa. Bu bir emirdi. Makbule odadan kaçiverdi.

“Ben olacağım!” dedi körfezdeki gemilere doğru. “Ben büyük adam olmalıyım. Bir yerlere gitmeliyim.”

Zihninde bu düşünce yankılanırken Mustafa erkenden uyudu o gece. Ertesi sabah şafakla uyandı, sessizce giyindi ve Zübeyde’nin bile uyanmasından evvel, kimsenin dikkatini çekmeden çıktı. Zira annesi inatçı ve kararlı bir kadındı, girişimine engel olmaya kalkabilirdi. Derme çatma merdivenlerden emekleyerek indi, gıcırdayan bir tanesinin üzerinden atlamak zorunda kaldı, hantal kapının mandalını açtı, henüz yemek kokularıyla bozulmamış sabah ve deniz kokusunu içine çekti. Dışarıda kuru bir soğuk vardı. Kuru ekmeğinden büyük bir parçayı ısırarak karşı tepede bulunan, 500 metre mesafedeki askeri idadiye doğru umutla yola koyuldu. Okulun kirli ve küçük arka kapısına vardığında henüz hava tam olarak aydınlanmamıştı bile. Okulun üniformalı öğrencilerinden sakınmaya ve gelen ilk subayın yolunu kesip onu durdurmaya karar verdi. Kapının kenarına sinip beklemeye koyuldu. “Ben” dedi kendi kendine, “bir strateji adamıyım.” Ancak kısa süre sonra uykuya daldı.

Hay aksi şeytan! Mustafa bir çift keskin siyah göz üzerinde, birden uyanıverdi. Dehşetle açılan gözleri parlak ve şık üniformaya, rütbelere ve onların altında pırıl pırıl parıldayan çizmelere takıldı. Hemen şaşkınlığını üzerinden atıp ayağa fırladı.

“Yüzbaşım” dedi selam durmaya çalışarak aynı zamanda, “adım Mustafa, Selanik’ten, Ali Rıza’nın oğluyum ve bir askeri okul öğrencisi olmak istiyorum.” Subayın düşmanca olmayan ancak acayip bakışları karşısında dimdik duruyordu. Artık gün ışıdı.

Yüzbaşı, “Benim adım da Mustafa” dedi. “Okulun yüzbaşısı Mustafa.” Durakladı; hâlâ altın sarısı saçlı, kemikleri sayılabilen üstü başı perişan bu çocuğa hayretle bakmaya devam ediyordu. “Üzerinde üniforman ve başında şapkan olmadıkça selam vermeyeceğini bir avanak bile bilir” dedi.

Mustafa ezilip büzüldü.

“Ayrıca” diye devam etti daha sıcak bir ses tonuyla, “kimmiş bu Ali Rıza? Ben adını hiç duymadım.”

“Babam efendim, rahmetli oldu” dedi Mustafa. “Babam Selanik limanında memurdu, sultanın da sadık bir hizmetkârı ve...” dedi kolayca yalan söyleyerek, “bir askeri öğrenci ve sonra da imparatorluğun bir subayı olmamı isterdi. Annemse bu düşünceye karşıdır, bir imam olmamı ister hep. Selam verme meselesine gelince ben bunu bilmiyordum.”

“Bilmediğin daha çok şey var” diye tersledi yüzbaşı. “Pekâlâ, içeri gel ve bakalım vasıfların buraya alınman için uygun mu, bir bakalım.”

Yüzbaşı Mustafa’nın himayesinde altı hafta süren, zihni ve fiziksel olarak insanı harap eden giriş sınavını geçmeyi başardı.

On üç yaşına gelmiş ve sınıfındaki en başarılı öğrenci o olmuştu, özellikle tarih ve matematik derslerinde. Zübeyde bu emrivakıyı ister istemez kabullenmiş, hatta oğluna iki tane üniforma bile dikmişti. Örnek bir öğrenciydi ancak muazzam derecede dik kafalı, pek fazla sevilmeyen biriydi; hemen bir kavgaya tutuşmaya hazır bir görünümü vardı. Ayrıca artık ikinci bir ismi de vardı: Kemal. Bu ismi ona Yüzbaşı Mustafa vermişti, Kemal eski dilde olgun anlamına geliyordu. Mustafa Kemal, okuldaki liderliğini ispatlamak için dört kanlı kavgaya girişti. Kimseyle anlaşılamıyordu. Annesi Zübeyde uzakta kalmıştı, müdahale edebilecek durumda değildi. Artık on dördünü aşmış; içki, sigara ve nargile içmeye başlamıştı. Bir taraftan da okul kütüphanesinde ne var ne yok, neredeyse tüm kitapları okuyup bitirmişti. Ders saatlerinde öğretmenlerini doymak bilmez öğrenme isteği ve enerjisiyle şoke ediyordu. Kütüphaneden kitap üzerine kitap alıyordu. Askeri taktik ve stratejilerle ilgili tüm kitapları, Clausewitz, van Moltke, Napolyon vs. *Savaşta* kitabını tam yedi kez okumuştı. Büyük bir ihtimamla seçtiği kitapları hırsla okuyordu.

Askerlikle ilgili okuduğu bu kitaplar, onun tarihe olan ilgisini daha da derinleştirdi ve akıncı Osmanlı Türklerini, atalarının şanlı tarihini okudukça kendinden geçti. Okudukça düşünüyor ve hayal ediyordu. Hayalinde Osmanlıların İstanbul’a girişi ve Bizans İmparatorluğu’nun çöküşü; Arabistan, Suriye, Mısır ve Libya’nın fethedilmesi birer birer canlanıyordu. Bu

durum da kaçınılmaz olarak onu, 16. yüzyılın muhteşem Süleyman'ıyla 19. yüzyılın son günlerinde Osmanlı'yı yöneten Sultan Abdülhamit arasında bir karşılaştırma yapmaya itiyordu. Ona "kızıl sultan" demelerinin bir sebebi vardı herhâlde. Mustafa Kemal bir zamanların kudretli Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma dönemine nasıl geldiğini gösteren bulabildiği tüm tarihi haritaları uzun uzun inceliyordu. Sadece muhteşem Süleyman ve Abdülhamit arasındaki sultanların ellerinde imparatorluk; Güneydoğu Avrupa, Anadolu ve Afrika'daki topraklarından yarım milyon mil kare toprağını kaybetmişti. Mustafa Kemal gündüzleri okulda hocalarının peşini bırakmıyor; askeri kitaplarla, tarihle, buruşuk haritalarla ilgili sorular soruyordu. Gerekçesi gayet geçerli ve mantıklıydı ya da ona öyle geliyordu. Bir gün derste "Buraya baksana! Pardon, efendim" dedi; kendinden geçmiş, ağzından çıkanlara hâkim olamamıştı. "Biz burada teori ve pratiğe yönelik olarak cephedeki birliklerin ihtiyaçlarının giderilmesini öğreniyoruz ve sonuçta..." Her zamanki tablo yeniden ortaya çıktı. Arkadaşları sıralarına gömüldüler ve onu meraklı gözlerle süzmeye başladılar. Onu küçümsediklerini ama bu durumdan memnun da olduklarını biliyordu. Onun ardı arkası kesilmeyen niçinlerini anlamıyorlardı ama en azından onun soruları hocanın ders anlatmasını bölüyor, içlerinden bir ikisinin de söze girmesiyle bir tartışma başlayıveriyordu. Tartışmayı ise bir süre sonra bir teneffüs izliyordu. Sıkıcı bir dersi molayla bölmek için değerdi buna.

"Evet Kemal, sonuç olarak ne diyorsun?" dedi Binbaşı Kadri, sınıf öğretmenini onu ümitli gözlerle süzerek.

"Efendim sadece şunu kastediyorum" dedi Kemal hevesle. "Osmanlı İmparatorluğu son 400 yılının 300 yılını devamlı olarak savaşlarla geçirdi. Bu savaşlar Balkanlar'da, Güneydoğu Avrupa'da, Asya'da ve Afrika'da gerçekleşti. Neredeyse her defasında yenilgi sebebimiz, ihtiyaçların giderilmemiş olması. Evet, tabii bir de hâkimiyetimiz altında olan milletlerin, yani Sırpların, Bulgarların, Ermenilerin, Rumların, Arapların..." bir an durakladı ve nefes aldı, "Mısırlıların ve Trablus'taki Bedevilerin düşmanlıklarının da etkisi oldu" diye ekledi sınıf bir anda gerginleşmişti.

Binbaşı Kadri bir süre öylece ona baktı ve sonra "Sizin çözümünüz nedir, paşam?" diye sordu. Öğrenciler kıkırdaşmaya başladı. Kemal biraz sinirlenmişti, derin bir nefes aldı. .

“Efendim aslında çözüm yolu öyle çok dolambaçlı değil. Sadece bu noktada cephelemler arasındaki mesafelerin kısaltılması...”

“Yani?” dedi Binbaşı Kadri, onun devam etmesini ister şekilde.

“Başarıyla savunabileceğimiz mevzilere geri çekilmek” dedi bu kez öğrenci Kemal. “Ben bir asker, bir subay olmak için yetişiyorum...”

“Belki de bir politikacı olarak?” diye sözünü kesti Binbaşı Kadri. Sınıftan önce kıkırdaşmalar duyuldu, sonra kahkahalar koptu. Binbaşının sınıfı tekrar düzene sokması çok uzun sürmedi. Mustafa hâlâ ayaktaaydı, yüzü solmuştu ama hâlâ karşı koyan bir tavrı vardı.

“Bir asker” diye tekrar etti, “bir subay...” Önce derin bir sessizlik oldu, kısa bir süre sonra “Efendim!” diye ekledi Mustafa.

“Bir subay bir askerdir ve bir asker bir subaydır” dedi Binbaşı Kadri sertçe. “Sultanın bir hizmetkârı ve imparatorluğun bir savaşçısı. Ve bir yere gönderildiği zaman gider, savaşması emredilince de savaşır; soru sormadan.” Bir an durakladı. “Şimdi” dedi, “oturabilirsin.” Kemal çaresiz oturdu. Binbaşı Kadri, Kemal’in imalı sorusunun ardından konuyla ilgili başka soruları ona yönelterek tartışmayı devam ettirdi. Sorulan tüm soruları kusursuz şekilde cevapladı Kemal. Ders kitabını okumayı da ihmal etmiş değildi.

Bu dersten ve pek çok diğer dersten sonra etrafına belli etmeden tarih kitaplarını okumaya, planlar yapmaya, derin düşüncelere dalmaya devam etti. Zaman zaman deniz kenarlarında vakit geçirmenin dışında genel olarak hep yalnızdı. Az bir parası vardı ama her zaman üniforması tertemizdi. Etrafı kolaçan eder dururdu. Delikanlılık döneminde genç kızlarla da ilgilenmeye başlamıştı ama kısa konuşmalara ve kur yapmaya ne zamanı ne de vakti vardı. Genellikle başarıya ulaşan doğrudan bir yaklaşımı vardı. Yakışıklılığı, karizmatik görüntüsüyle Rum kızlarının gönlünü çeliyordu; bazen Türk mahallesinin yukarısındaki zeytinliklerde, bazen de ara yollarda, arka sokaklarda onu beklerlerdi. Sonra da kitaplarına dönmek için onlardan bir sözle ayrılıverirdi. Üniforması konusunda her zaman dikkatliydi.

Komşularından birinin kızı Neriman’a karşı ise belirgin bir zaafı vardı. Neredeyse on dokuz yaşındaki Neriman, Mustafa’dan daha büyük

ve öksüzdü. Babası ayyaş, kavgacı, iri yarı bir adamdı. Neriman'ın kahvaltıyı geç hazırlamış olması çoğu zaman babasının hışmına uğraması için yeterli bir sebepti. Limandaki bir ambarda gece bekçisi olarak çalışıyordu. Sokak kapısını sürgüleyerek kızını eve kilitler, dışarı çıkmasına izin vermezdi. Kemal görünene dek pencere kafesinde bekler ve babası evde yoksa sessizce ılık çalardı. Karanlıkta bahçe duvarını aşmak ve yan kapıdan eve girmek Mustafa için çocuk oyuncağıydı.

Bir süre sonra Neriman'la ilişkisi onun için farklı ve sıkıcı bir hâl almaya başlamıştı, genç Mustafa bir iki akşam geç kalsa ya da gelmese bir eş gibi başının etini yiyordu ki bu, Mustafa'yı çok rahatsız ediyordu.

"Çok işim var, çok çalışmalıyım. Şurada mezun olmama ramak kaldı" diye çıkıştı bir gün sertçe. Bir bahar akşamı, Neriman'ın küçük odasındaydılar. Mustafa sigara içiyordu. "Mezuniyet!" diye fısıldayarak azarladı Neriman. "Mezuniyet bundan daha mı önemli?" Nefesi süratle kulağıyla buluştu. Mustafa sigarasını söndürdü ve bu kez o Neriman'ın kulağına "Hiçbir şey bundan daha önemli değil" diye fısıldadı. Neriman daha sonra tek bir mumun aydınlattığı loş odada, yatağın üzerinde bağdaş kurmuş vaziyette oturup Mustafa'yı seyre daldı.

Mustafa ona düşüncelerini anlattı. Neriman buna karşılık katılarak gülmeye başladı. Simsiyah saçları, alçak yataktan yere doğru savrulmuştu. Mustafa da kendisini tutamıyordu. O an alçak tavanlı odayı dolduran ve bahçede de yankı yapan bir kahkaha krizinin içinde buldular kendilerini. Sonra birden irkilerek sustular ve dışarıya kulak kesildiler. Sokak daracık ve bahçe çok küçüktü, ayrıca mahallede evler birbiriyle iç içe geçmiş bir vaziyette sıralanmışlardı. Ancak sokak sessizdi ve bitişik bahçeden de herhangi bir ses gelmiyordu. Kemal, ceketini aceleyle üzerine geçirdi.

Yerinden fırlayan Neriman "Dur!" diye bağırdı Mustafa'ya. Kısa süre sonra geri döndüğünde bir elinde bir şişe rakı ve diğerinde iki küçük kadeh vardı. Bardakları sehpanın üzerine koydu, şişenin tıpasını ustaca çıkardı ve bardakları doldurdu. Mustafa'ya "Şimdi bana bir sigara ver" dedi. Mustafa paketten bir sigara uzattı ve sonra yaktı. Neriman yeniden bağdaş kurarak oturdu ve sigaranın dumanını içine çekti. "Mustafa'ya buraya gel!" dedi...

Büyük bir gürültüyle kapanan hantal ön kapı, ikisinin de dehşet içinde uyanmasına sebep oldu. Mustafa bahçeye doğru açılan kapıdan günün ağarmaya başlamış olduğunu gördü. “Hay aksi şeytan!”

“Çabuk!” diye fısıldadı Neriman telaşla. Yatak odasının kapısını sertçe kapadı ve Mustafa’yı bir cübbeye sarıp sarmaladı. Neriman’ın gözleri korkudan fal taşı gibi açılmıştı ancak bir an için de olsa gözleri ışıltı-
yarak birbirlerine baktılar. Mustafa, giyinirken odanın kokusunu bir kere daha içine çekti, sigara ve rakı kokusu odaya hâkim olmuştu, tabii bir de bahçeden gelen sabahın kokusu. İçeriden homurtular ve ayak sesleri gelmeye başlamıştı bile. “Acele et!” diye yineledi Neriman. “Ben ayakkabılarını alırım. Hadi git!” Sonra kendini bir an için Mustafa’nın kollarına bıraktı. Az sonra kendini çekti ve “Git!” diye tekrar etti. Bu kez gözleri gerçekten korku içinde kocaman olmuştu. Kapı sertçe dö-
vülüyordu ve babası “Neriman!” diye bağırıyordu. Kemal arkasını dö-
nerek yalın ayak bahçeye fırladı ve duvardan atladı. Buz gibi kaldırıma nefes nefese oturdu. Küçük sokak bomboş ve yaklaşan gün doğumu ile kızılımsı bir renk almıştı. Bu sırada yanı başına bir şeyler düştü, bunlar ayakkabılarıydı.

Bahçe duvarının ardından önce Neriman’ın, “Hoşça kal sevgilim, canım” dediğini, ardından babasının kapıyı yumruklamasını ve ettiği küfürleri işitti. Ayağına gelişi güzel geçirdiği ayakkabılarının bağları açık, hızla ve sessizce köşeyi dönerek oradan uzaklaştı. İleride ayakkabı bağlarını bağladı ve saçını sinirle ve öylesine düzeltiverdi. Güzel bir bahar sabahıydı.

“Canım” dedi, biraz da yüksek sesle “ruhum!” Evden uzaklaşırken ısıklık çalmaya başlamıştı bile.

Tüm bunlar olduğunda Kemal yalnızca on yedi yaşındaydı.

2

Osmanlı, Yunanistan'la ve stratejik noktadaki Girit Adası'nı ele geçiren Prens Konstantin'e bağlı Atinalı isyancı Rumlarla savaş hâlindeydi. Mustafa, Selanik Askeri Rüştiyesinden mezun olmuş, Manastır'daki Askeri İdadiye gitmeye hak kazanmıştır. Manastır, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki ihtiyati birliklerinin hareket noktası olduğundan büyük önem taşıyan bir kentti. Sıra dağların eteklerinde yer alan bu tozlu taşra kasabasında; toplu hâlde yürüyen askerlerin, süvari birliklerinin, cephane abalarının gümbürtüleri yankılanır dururdu. Ayrıca sessizce dile getiriliyor olsa da insanlar, hatta bazen ordunun yüksek kademesindeki subaylar, arasında kol gezen mevcut durumdan hoşnutsuzluk da açıkça sezilebiliyordu.

Savaş güneye doğru yayılarak şiddetle devam ederken Mustafa Kemal henüz mezun olmamıştı. Çalışmaya, okumaya devam etti ve diri zihninde kitaplardan okuduğu tarihle gözlerinin önünde cereyan eden tarih arasında bağlantılar oluşturmaya gayret etti. İmparatorluğun çözülmeye başladığı günlerdi bunlar. Artık sona doğru yaklaşıyordu. Boğuk, tozlu sokaklarda gezerken, gürültülü pazarda alışveriş ederken, asker ve subaylarla kirli paslı kahvelerde ortalığı birbirine katarken bunu görebiliyor, duyabiliyor, kokusunu alabiliyor, hissedebiliyordu. Tükenişi içten içe sezebiliyordu.

Selanik'teki annesi Zübeyde'ye aceleyle, "İşte her şey, önceden size söylediğim gibi" diye yazıyordu. Her yerde insanlar saraydan şikâyetçiydiler ayrıca sultandan ve baskısından, hafiyelerinden, suikastlarından ve katliamlarından...

Abdülhamit'in Doğu politikası da sertleşmiş ve bunun yankıları Balkanlar'daki Ermeniler ve diğer azınlıklar arasında da şiddetle hissedilmişti. Tansiyon yükseliyordu.

Çalkantılı Balkan gecelerinde kasabaya, askerlerin kışlasına, çarşıya ve kahvelere doğru çıktığı ve kendisinin keşif gezileri adını verdiği gezintilerden Askeri İdadinin yatakhanesindeki yatağında uykusuz, bir o yana bir bu yana dönmekle geçen gecelerine dönerdi. Savaşla, ayaklanma ve devrimle ilgili şiddetli rüyalar görüyor ve bunların hepsinde başı çeken, teşvik eden ve askerleri savaşta idare eden başrolde bulunuyordu. Bekâr bir genç olmasından dolayı bazen araya başka çeşit rüyalar da karışıyordu.

Bir kez izinli olarak Selanik'e gitti. Kâh yaya kâh at arabasıyla geçen bu yolculuğun sonunda vardığı baba memleketinde, annesini yalnızca bir kez ziyaret etti. Zübeyde yeniden evlenmişti. Moralı Ragıp adında, Rodos Adası'nda tüccarlık yapan varlıklı ve iyi görünümlü bir adamdı evlendiği. Ancak Kemal bu kısa ve tombul vücutlu adamı kabulleneemedi; annesine kükredi ve yeni, güzel evi hışımla terk etti.

Tepeye doğru hızlı adımlarla ilerlerken kendi kendine, "Allah kahretsinsin!" diye bağırdı. "Belki de şimdi mutludur. Hatta bu evlilik işine benim için girmiş bile olabilir." İçinde onu kaygılandıran bir katiyetle bu evliliğin kendisi için yapılmış olduğu hissi vardı. Böylece Kemal'e (kendisine göre ihtiyacı olmayan) para ve fırsat sağlayarak ona maddi destek de bulunabileceğini düşünmüş olabilirdi. Yoksa ihtiyacı var mıydı? Her şey iyi giderse ve ertesi yıl sınavlarını verebilirse Harp Okuluna, İstanbul'a gitmeye hak kazanacaktı; bir üniformalının, bir teğmenin istediği şeyi yapmaya muktedir olduğu yere! Kızgınlığına ve kendisine rağmen adımları hızlanmış, Neriman'ın evinin yolunu tutmuştu. Ancak kafası başka bir şeyle meşguldü. İstanbul doğal olarak karşısına başka fırsatlar da çıkarabilirdi.

Dik yokuşu hızlıca çıkmış, Nerimanların evinin bulunduğu Arnavut kaldırımlı sokağa ulaşmıştı. Kafesli pencerenin önünde, bahçe kapısı ve tanıdık duvarın tam ortasında bir müddet durdu ve daha önceleri kullandığı yolun pek de kolay olmadığını düşündü. O kadar yorgunluğa rağmen nefes alış verişi hâlâ düzenliydi, Makedonya'nın tepeleri ona yaramıştı. Neriman'ın odasından loş bir ışık sızıyordu. Ancak Kemal cesurca kapıya doğru ilerledi ve hantal kapıyı yumrukladı.

Kısa süre sonra kapı hafifçe aralandı ve sızan ışıktaki Neriman'ın başı

göründü. Kalp atışları hızlanan Neriman; soluk soluğa kalmış, gözleri dehşet içinde kocaman açılmıştı. Hemen işaret parmağını ağzına götürerek sus işareti yaptı ve sonra kapıyı sonuna dek açtı.

“Aman Allah’ım, Teğmen Kemal’miş” diye sahte bir şaşkınlık içinde çığlık attı ve sonra Kemal’in de onun yalnız olmadığını fark etmesi için hızla yana çekildi. Hasta olduğu kolayca anlaşılabilen, şişman, oldukça kısa ve esmer bir adam alçak tavanlı odada uzandığı sert kanepeden hafifçe başını kaldırdı. Kemal odanın ortasına doğru hızla ilerledi, kepini ve postallarını çıkararak Neriman’ı vakarlı bir biçimde selamladı. Ardından esas duruşa geçti ve o sırada telaşla tespihini arayan orta yaşlı Türk’ü süzmeye başladı. Bu sessizlik anında yeniden Neriman’a döndü Kemal. Neriman’ı peçesini kaldırmış ve iğnelemiş gördü.

Neriman orta yaşlı adama dönerek, “Şerif, bu Mustafa Kemal Bey’dir” dedi. “Orduda teğmen olarak görev yapıyor, babamın arkadaşıdır.” Daha sonra Kemal’e döndü, peçesinin üzerinden gözleri yalvarıyordu. “Şerif Bey de benim nişanım” dedi. İşte durum böyleydi. “Lütfen” diye vurgulayarak, “birlikte oturamaz mısınız? Size kahve yapayım.”

Kemal sessiz sakin oturan adamın karşısındaki sandalyeye ciddi bir şekilde oturarak cebinden bir sigara paketi çıkarttı ve ikram etti. Adam “Hayır, teşekkürler” anlamında kaşlarını havaya kaldıran bir hareket yaptı, aynı zamanda yine aynı anlama gelen sağ elini kalbinin üzerine götürmeyi de ihmal etmedi. Kemal sessiz sakin sigarasını içti. İşler şimdilik iyi gidiyordu. Kemal gözlerini bu huzursuz adama dikti bu kez.

“Siz” diye tiz bir sesle hitap etti küçük adam, daha sonra boğazını temizledi. “Bu ailenin bir dostusunuz, öyle değil mi?” Kemal elinde sigarası başını salladı. Sessizlik içerisinde Neriman’ın mutfakta meşgul olduğunu anlayabiliyordu. “Savaş” diye söze girdi adam, “iyi gidiyor, öyle değil mi?” Kemal yine sessizce başını salladı, adamı aşağılayan bir bakış fırlatarak. “Teselya’daki çarpışmalarda yer aldınız mı?” Mustafa “Hayır” anlamında başını iki yana salladı. “Siz kurmayısınız o hâlde.” Kemal, “Hayır” deme ihtiyacı bile hissetmeden gözleri hâlâ adamın üzerinde yine kafasını salladı.

Neriman, elinde ufak pirinç bir tepsi ve üzerinde üç fincan acı kah-

veyle hızla içeri girerek sessizliği bozdu. Servis yaptıktan sonra alçak bir mindere oturarak kahvesini yudumlamaya başladı. “Ne hoş” dedi gözleri parlayarak ama devamı gelmedi sözlerinin. Kemal ise sigarasının biri bitmeden izmaritiyle diğerini yaktı ve sessizce içmeye devam etti.

Aniden Neriman’ın nişanlısı elindeki tabağın üzerindeki narin fincanı âdetâ çatlatarak ayağa fırladı. Kahveyi sehpanın üzerine gelişigüzel bırakıvermişti. Fesini aldı ve başına geçirdi. Neriman da homurdanarak kalktı ayağa. Kemal ise istifini bozmadan oturmaya devam etti.

“Gerçekten gitmem lazım. Hem senin de babanın arkadaşıyla konuşacağın ailevi meselelerin vardır” dedi şişman adam Neriman’a.

“Mutlaka” diye sertçe seslendi Kemal ilk kez konuşarak. Hâlâ oturuyordu. Şerif, Kemal’i selamladı, o ise oturduğu yerden başını sallamakla yetindi formalite gereği olarak. Adam daha sonra Neriman’ın elini öptü ve kapıya yöneldi. Kapıyı açtı, kapattı ve gitti. Neriman hızla kapıyı sürgüledi ve ellerini ovuşturarak geri döndü.

“Ne yaptın sen?” diye inledi daha sonra.

“Sen ne yaptın?” dedi Kemal ayağa kalkıp Neriman’a doğru ilerlerken.

Neriman’ı yalnız bıraktı ve unutmaya çalıştı. Neriman sahip olmak istediği şeylere sahipti; paralı bir kocası, güvencesi ve ileride belki de çocukları da olacaktı. Yeniden ayrılmışlardı, geçmişte olduğu gibi gözyaşları ve mutlu kahkahalar arasında. “Tant pis!”¹ Fransızca düşünmüştü belki de hayatında ilk defa.

Selanik’in kenar mahallerinden birinde bir Dominikan manastırı vardı ve orada gizlice Kemal, Fransız rahiplerden Fransızca öğreniyordu. Bu rahipler büyük ihtimalle dinlerinin bir vecibesi olarak gördüklerinden okullarında dil öğretiyorlardı. Onu özel olarak çalıştırmaktan gurur ve heves duyuyorlardı, özellikle onu istekli olduğunu gördükle-

Fran. Ne yazık! (e.n.)

rinde. Kemal'in Fransızca gramerinin önceden az da olsa bir temeli vardı. Askeri İdadide Fransız Harp Okulunun kitapçıklarının kötü çevirilerinden tam olarak anlayabilmek için eserlerin asıllarını okumaktan kaynaklanan bir temeldi bu. İşte bu sayede şimdi ona Fransızca grameri ve konuşmak kolay geliyordu. Bu süre boyunca alıştırma kitabını ıkına sıkıla bitirdi, gece yarılarında kadar mum ışığında çalıştı; yazarak, yeniden yazarak, kelimeleri mırıldanarak ve fil çekimleriyle cebelleşerek.

Prens Konstantin, Atina civarında bir süre çatıştıktan sonra geri çekildiğinden savaş iyi gitmişti. Kemal'e göre bu küçük bir savaştı ancak Balkanlar'da Yunanlıların uzlaşmaz tavırları ve Büyük Güçlerin burunlarını sokmaları nedeniyle çıkan ayaklanmaların artması sonucunu doğurduğu da bir gerçektir. Tarihe olan ilgisi, ona ekonomi ve sosyal problemlere karşı gerçek bir farkındalık kazandırmıştı. Türk insanının genel olarak içinde bulunduğu sefaleti gördüğü ve bitmek bilmez savaşların maliyetlerini düşündüğü zaman hayrete düşüyordu. Hâlihazırda bulunduğu Manastır'da ve önceden bulunduğu ve ara sıra izinlerde giderek gözlem yapma fırsatı bulduğu Selanik'te insanlar, hayvanlar gibi ahır andıran kulübelerde yaşıyorlardı. Oysa payitahtta sultan ve maiyetindekiler hâlâ ihtişamlı bir hayat sürüyorlar ya da; Türk ticari hayatına hâkim Avrupalılar, yabancılar lüks içinde yaşarlarken; böyle söyleniyordu. Bu yabancıların hepsi; Türk ekonomisini mahvetmelerini, Türk hukukuna itaat etmemelerini ve tüm suçlarda hatta cinayetlerde bile Türk adaletinden kurtulmalarını sağlayan, kapitülasyon denen, özel bir Türk egemenliğinden feragat şekli getiren şeyin nimetlerinden faydalanıyorlardı. Örneğin Osmanlı topraklarındaki bir İngiliz yalnızca İngiliz mahkemeleri önünde ve İngiliz medeni ve ceza kanunlarına göre yargılanabiliyordu.

Selanik'te geçen bir diğer izninde Kemal, Okrida'dan genç bir Makedonla tanıştı: Fethi Bey. Fethi, Fransızca biliyor ve Fransız edebiyatından anlıyordu. Buluşma yerleri olan gürültülü bir meyhaneden ayrılarak sessiz bir lokantada birlikte akşam yemeği yiyorlardı. Fethi, Kemal'in insanı düşünmeye iten sorularına büyük ilgi gösteren, hoş tavırlı, kültürlü, Kemal'den biraz daha büyük ve çok iyi bir dosttu. Kemal kısa zamanda ona alıştı. Fethi ona kitaplar veriyordu, sıra dışı Fransızca kitaplar; Volta-

ire ve Rousseau'nun eserleri, John Stuart Milles ve Hobbes denen radikal yazarların çevirileri... Bu yazarlar özgürlükten, serbestlikten, Kemal'in kulaklarında tatlı tatlı çınlayan bir kavramdan, milliyetçilikten, söz ediyorlardı. Bu kavram, Türklerin hâkimiyetindeki Balkan topraklarında biraz garip kaçıyordu ama o, ne anlama geldiğini biliyordu; onun için bir manası vardı. Okurken bir süre sonra yazmaya da başladı, hürriyet hakkındaki tezlerdi bunlar. Yabancı yazarların düşüncelerini alıntılardı ve ayrıca onların düşüncelerine özel Türkçe manalar kattı, daha anlaşılır olması için de Türkçe ifade şekillerini kullandı. Kelimelerle oynayan biri idi ve artık şiir dünyasına da dalmıştı. Kendisi şiir yazmaya başladığı gibi Fethi üzerinde de aynı etkiyi uyandırmaya çalıştı.

"Pas mal"² diye gülümsedi Fethi, her zaman yaptıkları gibi, Fransızca konuşarak. Selanik'in kalabalık kahvelerinde isyankâr konuşmalar yaparken onları koruyan bir yoldu bu. Fethi, Kemal'in yazdığının bir şiir olarak yeterince iyi olmadığını belirtti, hem de ne de olsa daha yeni yazmaya başlıyordu. "Bununla birlikte düşünce olarak iş yapar!" Birlikte şiire çekidüzen verdiler ve Mustafa Kemal Manastır'daki okulu arkadaşlarına şiiri okuttu. Ancak pek çoklarına bir şey ifade etmemiş görünüyordu. Yine de Mustafa Kemal'in etrafında sınıftaki en başarılı, başı çeken öğrencilerden meydana gelen bir grup oluşmaya başlamıştı. Üçlü, dörtlü ya da daha kalabalık gruplar yatakhane de onun etrafında toplanıyor ve ondan okuduklarının kafasında şekillendirdiği sıra dışı düşüncelerini dinliyorlardı. Artık zorlu soruları nadiren sınıfta ortaya atıyordu. Yavaş yavaş nasıl davranması gerektiğini öğreniyordu ama daha öğrenmesi gereken çok şey vardı.

Sınıfa erken geldiği bir gün, öğretmen masasının üzerinde, sınav kâğıtlarının olduğunu gördü. Bunlar değerlendirme kâğıtlarıydı, kendi kâğıdına gözü ilişti. Kâğıda bakmaktan kendini alamadı, notu pekiyordu ve şu yorum yapılmıştı: Zeki bir askeri öğrenci, sert tabiatlı, titiz ve teknik anlamda mükemmeliyetçi, politik olarak istikrarsız.

Sersemlemiş bir hâlde sırasına oturdu. Daha sonra arkadaşları gelene dek gözleri dalıp gitti.

“Politik olarak istikrarsız!” diye düşündü. “Allah’tan birileri benim büyük adam olmak istediğimin farkında!” Tam bu sırada yan sıralardan birinde iki arkadaşının konuşmalarına kulak misafiri oldu.

“Şu Kemal’in yüzündeki sırıtışa bir bak” diyordu biri diğerine. “Bugüne kadar neydi? Hiçbir şey!” Bunları duyan Kemal’in yüzündeki gülüş ise fark edilmez bir şekilde daha da arttı. Biliyordu, yavaş yavaş kendini kabul ettirmeye başlamıştı.

“Ya da öyle olduğunu sanmışım” diye düşündü sonraları. Ömer Naci, Bursa’daki askeri okulda başarısız olmuş ve atılmış, sonra da Manastır’a gelmiş bir öğrenciydi. Ömer bir şair ve devrimciydi, gerçi bu sözde kalıyordu ama. Kemal bir süre, birkaç haftalık uzun bir süre boyunca, Ömer’in şairane gayretlerine kulak verdi kendinden geçerek; onu takdir ediyordu. Ona Selanik’ten buraya kaçak olarak getirdiği değerli yabancı edebiyat kitaplarını ödünç verdi ve endişeyle şair arkadaşının ne yapacağını bekleme başladı.

“Saçmalık!” diye bağırdı bir gece Ömer, Kemal için çok şey ifade eden değerli kitapları yatakhanein beton zeminine savurarak. Aşağılar bir tavırla Rousseau’nun bir kitabını tekmelerken, “Süprüntü!” diyordu. Hırpalanan kitap yandaki ranzalardan birinin altına doğru kaydı, Mustafa aceleyle yatağın altından kitabı çıkarttı. Ömer diğer kitapları tekmelemeye devam ediyordu; Hobbes’un, Voltaire’in, John S. Mill’in eserlerini. Aslında Ömer birkaç kadeh rakı içmiş ve hafiften sarhoş da olmuştu. Kemal şair arkadaşının yakasından tutarak sarstı onu, bir yere oturttu ve yerden Jean Jacques Rousseau’nun *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* adlı eserini aldı. Ve yüksek sesle, Ömer Naci’yi kendine getirmeye çalışarak:

“Sen şair efendi” dedi Kemal, “şu adamın düşüncelerinin sadece birinin üstesinden gel, birini çürüt, o zaman sadece o zaman seni tekrar dinleyeceğim.” Kemal oturduğu yerden kalktı, Ömer başı önünde yatağına doğru ilerledi. O günden sonra Mustafa, olumlu anlamda siyasi bir faydaya yönelik olarak kullanılmadıkça, şiire ve şaire güvensizlik duymaya başladı. Tam anlamıyla tarihi ya da siyasi gerçekliği yansıtan bir eser olmadıkça edebiyat ve şiire vakit ayırmaktan vazgeçti. Selanik’e izinli olarak, final sınavları öncesinde, son gelişinde Fethi Bey onu soğuk ve tepkisiz buldu ve bunu ona söyledi.

“Ecoute Fethi, mon cher”³ diye âdetleri olduğu üzere sözlerine Fransızca başladı. Ancak anlatmak istediği her şeyi eksiksiz anlatabilmek için Türkçeye dönmek zorunda kaldı. Yalnız bu durumda meyhane alabildiğine gürültülü olmasına rağmen kulak misafiri olabilecek kimselere karşı çok kısık sesle konuşmak zorundaydı. Ufak tefek Makedon arkadaşına “Dinle o zaman” dedi, “Manastır’daki askeri idadiyi neredeyse bitirdim. Çok kısa zaman sonra Harbiye’ye gireceğim. Ne için? Tanımadığım bir sultan ve rejim ve nefret ettiğim ama bir yandan da üzüldüğüm bir imparatorluğun topraklarını ve uzakta bulunan vilayetlerini savunmak için; Türk subayı olarak daha sonra sebatla kullanmayı beklediğim, büyük savaşın kusuruz tekniklerini öğrenmek için.” Bir ara soluklanmak için durdu. “Comprenez?”⁴ Fethi başını salladı, öylece duruyordu. Gözle görülür bir şok içerisindeydi.

“Qui, evet!” Kemal onun aklından geçenleri okudu. “Sen bana devrim teorileri vaaz ettin, radikal düşüncelerini anlattın, şiirlerini okudun ve kitaplarını ödünç verdin. Sana özellikle bunun için çok teşekkür ederim. Bununla birlikte bunların pratikte bir değeri yok, düşüncelerin bir metot sunmuyor bize. Şu senin gibi olan diğer adamlarının düşünceleri de. Siz yalnızca konuşuyor, konuşuyor, konuşuyorsunuz. Harekette biraz da hız olmalı. Vitesse, toujours vitesse!”⁵

“Bu Rousseau ya da Voltaire’den değil” diye itiraz etti Fethi.

“Hayır” dedi Kemal, “bu Napolyon’un bir sözü.”

Fethi dudak büktü. “Şu, tahta gözünü dikmiş çelimsiz Korsikalı!” dedi. “O edebiyat, şiir, güzellikle ilgili hiçbir şey bilmezdi. Dahası...”

“Hayır” dedi Mustafa sözünü keserek. “Ama savaşla ilgili en ince ayrıntıyı bile biliyordu.”

Fethi bir süre gözleri masada sessiz kaldı. Tartışmayı bıraktılar ve birbirine karışan seslerin uğultusunu, sandalyelerin gürültüsünü ve kahvenin uzak köşesinde aniden çıkan şiddetli kavganın bağrışmalarını ve küfürlerini dinlediler. Rastgele savrulan tekmelerin, tuz buz olan bar-

3 Fran. Dinle Fethi, azizim. (e.n.)

4 Fran. Anladın mı? (e.n.)

5 Fran. Hız, sürekli hız! (e.n.)

dakların ve sert darbelerin çıkardığı seslere çığlıklar karışıyordu. Kafasını çeviren Fethi, iki büklüm olmuş, elleriyle kan fışkıran karnını tutan iri yarı köylüyü fark etti. Hemen yanı başında ise büyük, kirli elinde kanlı bir bıçakla sendeleyerek ayakta durmaya çalışan tıknaz bir Makedon vardı. Katil etrafına bakındı, gözleri nefretle parlıyordu. Etraftakiler yavaşça kahveden çıkıyorlardı. Makedon, yerde son nefesini vermek üzere olan bıçakladığı zavallıya bakarak bıçağının ağzını, sarkmış pantolonuna sildi ve belindeki kuşağa sokuverdi. Ardından hâlihazırda ölü bulunan adamı yeniden bıçaklamaya başladı canavarca. Kısık gözlerle etrafına, sessiz kahvedeki yüzlere bakındı.

“Özgürlük” diye mırıldandı. Ceketinin pis koluyla sakallı ağzını sildi ve korkuyla sinmiş köylülerin ve askerlerin arasından sendeleyerek dar sokağa doğru ilerledi. Fethi yüzünü masaya doğru döndü ve kalan rakıyı bir hamlede içiverdi.

“Senin için şiir var” dedi Kemal. “Oysa konuşmak yok! Kendini doğrudan harekete yönlendireceksin. Vitesse.”

Fethi döndü ve şiddetle öğürerek dışarı çıktı. Kemal ise masaya birkaç kuruş para bırakarak meyhaneyi tek başına terk etti.

3

Şiddetin kol gezdiği bir ortamda Mustafa Kemal ilk kez İstanbul'a geldi. At sırtında Selanik'e yapılan yolculuğun yorgunluğundan sonra atların çektiği mühimmat taşıyan sarsıcı bir yük arabasıyla Edirne'ye geldi. Pis bir trenin hınca hınç dolu üçüncü sınıf vagonunda gürültüyle Sirkeci İstasyonu'na girdiklerinde Manastır'dan yola çıktığından beri beş gün beş gece geçmişti.

İstasyonda soğuk platforma tertibat yüklü olduğundan neredeyse sendeleyerek indi; yolculuk onu perişan etmişti, etrafına bakındı. Karla karışık yağmur yağıyordu. Nemli ve insanın içine işleyen bir soğuk vardı. Eski zamandan kalma bir lokomotifin hastalıklı dumanının, sönmüş küllerin, soğuk taşların, yakınlarda bir yerde bulunan tuvaletlerin, etrafta gezinen ölü bakışlı yolcuların bayat ve ekşimiş terlerinin sindiği kıyafetlerinin kokuları her yanı sarmıştı. Kemal'in ağzında çürük bir tat vardı, burnunda ve boğazında tütün pıhtı hâlinde toplanmıştı. Edirne'den yola çıktığından beri neredeyse uyanık olduğu her zaman sigara içmişti, biraz ihtiyaçtan biraz da gıcırtyla ağır aksak ilerleyen trenin koridorları ve kompartımanındaki kokuyu dağıtabilmek için.

İki büklüm olmuştu, büyük bir güçlükle yükünü omuzladı. Sabahın nemli alacakaranlığında platformda yürümeye çalışıyordu. Yük taşımak için bağrıışan hamalların haykırıışlarını, hamallara seslenen kadınların bitmek bilmeyen haykırıışlarını, annelerine seslerini duyurmaya çalışan bebeklerin feryatlarını duymazdan geldi. İçinden, "Burada bir sistem kurulmalı, bu şamatayı önleyecek" diye konuştu. Ağır adımlarla bu hareketli ve çalkantılı kalabalığın arasına girdi ve sarı ışıklı, kirli istasyondan ayrıldı. Oldukça zor geçen yolculuk boyunca beynini kemiren sorularla, eziyet verici düşüncelerle ve yorgunluğun getirdiği bitkinlikle başı çatlayacak gibi ağrıyordu. Dışarıda insanı donduran nemli ve soğuk hava devam ederken sokağın başındaki faytona tiz bir sesle ısıık çal-

dı. Sonra tekrar çaldı. Faytoncu yumuşak bir dokunuşla atını uyandırdı ve fayton Arnavut kaldırım sokakta takırdayarak ilerlemeye başladı; Mustafa Kemal'in önünde durdu. Oldukça ağır çantalarını arabaya yerleştiren Mustafa Kemal de az sonra yerini almıştı.

"Pera Palas'a!" diye seslendikten sonra arkasına yaslandı.

"Da, efendim" diye mırıldandı faytoncu. Kamçısını atın sırtında şaklattı ve bu soğuk ve kasvetli sabah vakti hareket ettiler. Fayton ıslak sokaklarda sarsıntıyla ilerlerken Kemal ağır çantaların ikisini sıkıca elleriyle kavrayarak ayaklarını da diğer ikisinin üzerine uzatarak eşyalarını sağlama almaya çalıştı. Faytoncu atına Kemal'in anlamadığı bir dilde homurdanarak komutlar veriyordu. Birden kafasında bir şimşek çaktı. "Da, efendim."

Adama Rusça "Sen Rus musun?" diye seslendi. Adam arkasını dönerek Kemal'e doğru bakarken Kemal tekrarladı: "Russky? Mosko?" Adam sertçe, hayır anlamında başını sallayarak arkasını döndü. Ardından da Kazak yapımı kamçısıyla atını sertçe kamçulamaya başladı. Zaten bu durumu adamın faytonu Türk gibi kullanmamasından da anlamıştı. Kemal tüm yorgunluğuna rağmen gülümsüyor ve yol kenarındaki şeylerle ilgileniyor, kimisine dikkat kesilerek bakıyordu. Ve en sonunda İstanbul'a varmıştı Kemal.

İstanbul... Öldürücü yorgunluğundan sıyrılmış, birden bire kendini aşırı zinde hissetmeye başlamıştı. Ceketinin cebinden bir sigara çıkardı. Avuçlarını çanak gibi açarak sigarasını yaktı, çantalarını ise hâlâ ayakları ve dirsekleriyle tutuyordu. Nemli ve soğuk deri koltuğa olabildiğince yayılarak oturup dinlenmeye çalıştı. Çiseleyen yağmura eklenen sisin arasından Ayasofya'nın kubbesini ve Süleymaniye Camii'nin muazzam kütesini ve sivri minarelerini seçebiliyordu. Kitaplardan okuduğu Osmanlı akıncılarını hatırlayıverdi birden, gülümsedi, hayallere daldı... Sonra birden kendini Pera Palas otelinin önünde dikilen devasa Karadağlı'nın karşısında buldu. Sakallı Rus sürücü, Kemal'e bakarak bir şeyleri tekrar edip duruyordu.

"Gospodin!" diyerek hırlamayla karışık bir ses çıkarıyordu faytoncu.

Birden şaşkınlıkla koskoca İstanbul'a gelmiş, yirmi yaşında Harbiye'ye

girmeye hak kazanmış bir yabancı olduğunu; sadece Mustafa Kemal olduğunu düşündü. Kemal faytoncuya parayı ödedi, fazlaca bahşiş de verdi. Ardından dört çantayı da taşıyan Karadağlı'nın arkasından lobiye girdi. Kulakları hâlâ yanıyordu.

Masada yağlanmış fesi yüzüne doğru inmiş yaşlı bir Türk soğuk bir ifadeyle adını, yaşını, doğum yerini, milliyetini, dinini ve Sultan Abdülhamit'in hafiyelerinin istediği diğer tüm istihbaratı içeren uzunca bir kayıt formunu doldurttu. Kemal bir an için vakarını kaybedecek gibi oldu ama kendini hemen toparladı. Adi dolma kalemi mürekkep şişesine batırdı ve yüzünde kendine hâkim bir ifadeyle kocaman harflerle kâğıda çapraz olarak M. Kemal, Harbiye yazdı. Kâğıdı masanın üzerine bıraktı ve bitmek üzere olan sigarasından derin bir nefes çekti.

"Büyük bir oda istiyorum!" dedi, biraz sertçe çıkmıştı Kemal'in sesi; duruşu ve ifadesi oldukça etkileyiciydi.

"Evet, evet, evet, beyefendi!" diye kekeledi yaşlı adam ve arkasından anahtarların bulunduğu bölüme uzandı. Kemal'i saygıyla selamladı ve dev Karadağlı'yı bir el hareketiyle çağırdı. Kapıcının eline kocaman bir anahtar bıraktı. "Ekselansları için çok büyük bir oda. Brzo!" Karadağlı çantaları yeniden hızlı bir hareketle kaldırdı ve topuklarını birbirine vurarak, "İma gospodin efendim" diye gürledi. "Bu taraftan efendim, arzu ederseniz." Geniş merdivenlerde Kemal'e yolu gösterdi, bir dağcı gibi atalarının izinden gidiyordu sanki.

Eldivenlerinden birini çıkarıp bir sigara yaktı, etrafı sanki onu dünyanın diğer grand otelleriyle kıyaslamak ister gibi inceledi. Daha sonra dudaklarında hoşuna gittiğini belli eden bir gülümsemeyle merdivenleri çıkmaya başladı. Evet, galiba burası en iyisiydi.

Şimdi bir kere daha yalnızdı ancak bu kez hayatında gördüğü en büyük yatak odasında. Kemal pencerenin önünde durdu ve yapayalnız gözlerle dışarıdaki fırtınalı havanın kasveti içerisinde uzakta, gri suların üzerinde kümelenmiş gemilere baktı. Evet, baktığı yer Haliç'ti. Efsanevi unvanını ispatlaması için güneşin hiç değilse bir tek kere ortaya çıkmasını yürekte istedi. Ancak soğuk sular ve iç içe girmiş gemiler kurşunu renklerini değiştirmediler. Onların arasında bir yerlerde Selanik'ten ge-

len hasreti duyuyordu ruhunun derinliklerinde. Selanik'in pisliğinden ve Manastır'ın tozlu taşralılığından hazzetmedi ancak şimdi ikisi de ona sevimli yerler olarak gözüküyorlardı; birden hayalinde parıldayan güneş, tanıdık yüzler ve kaba saba sesler canlandı. Bu soğuk, gri ve koca başkent onu buraltmış ve canını sıkırmıştı.

Allah'tan bu durumdan kurtulabilirdi. Kapıya doğru büyük adımlarla ilerledi, komiye seslendi ve acilen banyonun hazırlanmasını istedi. Ayrıca içecek bir şeyler istedi, tabii kahve söylemeyi ihmal etmedi. Üniformasını çıkardı ve bir haftadır giydiği pis kokan iç çamaşırlarını sıyırıp attı. Bir bornoza sarınarak çantaların birinden temiz ama buruşuk bir üniforma çıkardı, çizmelerini kominin boyaması için kapının ağzına bıraktı ve bir topak sabun aldı. Daha sonra halı döşeli koridoru yalın ayak geçti, bir an önce terlik satın almalıydı, artık medeniyet içerisindeydi. Az sonra İngiliz yapımı dev bir küvetin buharı tüten sıcak suyunun içine gömülüverdi. "Ahh!" ve sıcacık suyun; vücudundaki kiri, pası ve ona rahatsızlık vermeye başlayan yalnızlığını alıp götürmesine izin verdi. Kırk dakika sonra küvetten çıktı, kurulandı ve kendine güveni yerine geldi artık daha zinde ve sağlıklı hissediyordu kendini. Bir şeyler içtikten sonra keyfi yerine gelmişti. Bir ara durdu ve banyonun buğulu kokusunu içine çekti, suyun lağımdan akıp gidişinin sesini dinledi.

Aklından yine Fransızca sözcükler geçiyordu, bu onu mutlu ediyordu, banyonun da verdiği rahatlamayla hayal kurmaya başladı. Ama sonra birden hayal trenini aniden durdurdu ve yeniden Harbiyeli genç ve yalnız bir subay oluverdi.

Sıkıntısıyla odasına doğru yürüdü. Kendini şimdi yorgun ve uykusuz hissediyordu, odasına geldiğinde yatak örtüsünü kaldırdı ve koca yatağa gömülerek yorganı üzerine çekti. Başını yastığa koymasıyla uykuya dalması bir oldu.

Uyandığında pencereden içeri ay ışığı sızıyordu. Birden nerede olduğunu merak eder gibi irkildi. Sonra yataktan fırladı, kendini çok canlı hissediyordu. Işığı açtığında masanın üzerindeki ucuz cep saatinin neredeyse onu gösterdiğini fark etti. Saatler süren derin bir uykuya dalmış, tüm bu süre boyunca deliksiz uyumuştur. Tertemiz iç çamaşırlarını ve annesinin ördüğü yeni yün çoraplarını giymiş, kapının önünde ise

pırıl pırıl olmuş çizmelerini bulmuştu. Üniformasındaki kırıksıklıkları kaybolmuş, kirlenmiş askeri şapkası tertemiz olmuştu. Bir sigara yaktı. Masanın üzerindeki metal kuruşları güçlkle topladı ve ince bir deste hâlinde bulunan kâğıt paralarıyla birlikte cebine yerleştirdi. Bir an süren bir korku yaşadı ancak kendini bu durumdan sıyırmasını da bildi. Kıyafetine çekidüzen vererek parıldayan çizmeleriyle gardıroptaki boy aynasının karşısına geçti; keskin bakışlı, sarışın genç bir subay. Şapkasının iç tarafı nemliydi, ancak Mustafa Kemal onu alınının üzerine doğru güzelce yerleştirdi ve hafifçe sağa doğru kaydırıldı. Yeni bir sigara daha yakıp nasıl görüldüğüne baktı. Pelerinini üzerine aldı ve ipini göğsünün üzerinden geçirerek bağladı. Görünüşünden hoşlandı.

Odasından çıkarken kapıyı kapadı ve büyük anahtarı kapının üzerinde bıraktı. Merdivenlerin başında, lobide hayal ettiği gibi toplanmış akşam kıyafetli kadınları ve dik duruşlu, şık gömleli beyleri gördüğüne oldukça sevindi. Bir yerlerden de keman ve tambur sesleri yükseliyordu. Dış kapının hemen yanı başında sert görünüşlü bir subay; etrafında kümelenmiş, görüşlerinden yabancı oldukları hemen anlaşılan bir gruba bir şeyler anlatıyordu. Mustafa, derin bir nefes aldı ve gözleri dışarıda, dik bir duruşla, her iki topuğunu da mermer merdivenlere vura vura aşağı doğru inmeye başladı. Masanın birinde siyah giyimli altın renkli apoletleri parıldayan bir hizmetli görev başındaydı. Çıkıntılı burnunun üzerine gümüş bir gözlük takmıştı. Kemal ona doğru ilerledi ve odanın anahtarını onun önüne, masanın üzerine bıraktı.

“Est-ce que vous avez un telegramme pour moi?”⁶ diye alçak ama hâkim bir ses tonuyla sordu. “Mustafa Kemal, chambre dix!”⁷ Hizmetli kaşlarını havaya kaldırdı ve zarflarla dolu raflara doğru aceleyle döndü. “j’attends un telegramme de salonique –tre urgent!”⁸ diye ekledi Kemal, eldivenlerinden birini giyerken. Lobide birdenbire büyük bir sessizlik çökmüştü, bütün gözler onun üzerindeydi. Hizmetli döndü ve “je regrette, m’sieur, pas encore”⁹ dedi.

6 Fran. Benim için telgraf var mı? (e.n.)

7 Fran. Oda on. (e.n.)

8 Fran. Selanik’ten acil bir telgraf bekliyorum. (e.n.)

9 Fran. Üzgünüm, efendim; henüz gelmedi. (e.n.)

“Ça va, merci”¹⁰ dedi Kemal diğer eldivenini giyerken. “C’est rien.”¹¹ Ardından dönerek kapıya yöneldiği sırada başında şapkası olmadığı hâlde hafifçe selam veren albaya bir gösteri meydanındanmış gibi tam bir selam vererek onu da irkiltti.

“Bu adam?” Kemal bir kadının acele içinde fısıltıyla söylediği bu sözleri işitti; sokağa çıkıp sağ tarafa, onun Galata civarına giden yol olduğunu ümit ederek döndüğü sırada. “Bu adam?” Hakikaten böyle demişti. Elli adım kadar yürümüştü ki sıırıslıklam olduğunu anladı, bir geçidin altında durdu şapkasını çıkararak alnındaki teri güzelce sildi. Kepini düzelterek yeni bir sigara daha yaktı ve soğuk, nemli havayı içine çekerken yeniden aşırı bir zindelik hâli hissetti kendinde.

“Bu adam?” demişti, hem de Türkçe. “Bu adam kim?” Geri dönmeli miydi? Buna cesaret edemedi. Ama bunu düşünebilirdi, düşündü de. İstanbul haritasında yaptığı incelemelerden dolayı ilerlediği yolun Pera yolu olduğunu hemen anladı. İstanbul’un Avrupa yakasının kalbinden geçen Pera yolu; Galata ve Galata köprüsünün ve de eski İstanbul’un, Türk mahallesinin üst yanında kalıyordu. Fakat Fethi Bey ona Galata’dan bahsederken buranın sahilinin silahsız yalnız başına gezilebilecek bir yer olmadığını söylemişti. Fakat Harbiye’ye kaydolmadan ve özel olarak izin verilmeden önce silah taşıyamazdı. Korkmuyordu ama temkinliydi. Ayrıca üzerindeki üniforma tek yedeği idi ve bunun kirlenmesi, yırtılıp sökülmesi hoş olmazdı. Pera yolundan yavaş yavaş yukarı doğru ilerledi, gürültülü müziklerin ve çok fazla ses çıkaran Rumların, Ermenilerin ve büyük sayıdaki Fransız denizcilerin olduğu kahve ve kabarelerin yer aldığı bölgeye geldi. İçeride en azından ufak bir filo var herhâlde diyerek içinden geçirdi.

Kulaklarında hâlâ “Bu adam, kim bu adam?” diye fısıldayıp duruyordu o yumuşak ses. “Bu adam?” Bu sesin sahibi tahmini olarak kapını yanı başında Türk subayıyla ve albayla konuşan, Kemal’in yabancı olduklarını düşündüğü gruptaki ince esmer kızdı. Gürültülü ve kalabalık sokakta acele etmeden yürüdüğü sırada aniden konuşmuştu ve fısıltıyla, “Ayrıca Türkçe!” Geri dönmeli miydi? Bu yabancı hayat tarzının

¹⁰ Fran. Peki, teşekkürler. (e.n.)

¹¹ Fran. Bir şey değil. (e.n.)

daha yakından incelenmesi şarttı. Hiç dikkat etmeden önüne gelen ilk lokantaya girdi. İçeride parıldayan ışıklar ve sesi yüksek perdeden çıkan bir kadın bir Makedon şarkısını çığlıklar içinde söylüyordu. Kendine uygun, ufak bir masa buldu ve oturuverdi. Neredeyse aynı anda bir pezevenk masaya sokuldu. Terden gömleğinin rengi değişmiş, kısık gözlü, sırttan ve fena hâlde esrar kokan yağlı bir Ermeni'ydi bu adam.

“Güzel bir kız ister misin? Ben sana en güzel, en ateşlisini getiririm” dedi.

“Git başımdan!” diye gürlledi Kemal, masaya gözlerini dikip onu görmezden gelerek.

“Sana istediğin tüm zevkleri tattırır; Fransız usulü, Rum...”

Adam sözünü tamamlayamadan Kemal sert bir bakışla onu durdurdu ve iteleyerek, “Çekil artık yanımdan” dedi, sesi oldukça otoriter ve yüksek çıkmıştı. Onca hengâmenin arasında hadise yine de birkaç kişi tarafından görülmüştü. İnanılmaz derecede kirli önlüğüyle bir garson masaların arasından kendine yol bularak Kemal'in masasına geldi. Kirli ve pejmürde kıyafetinin içinde terleyip duran kıvrırcık saçlı küstah bir Rum'du. Nefesi tiksindiriciydi.

“Bir sorun mu var efendim?” diye sordu Kemal'e bozuk bir Türkçeyle.

“Bu adam kadın pazarlıyor” dedi Kemal. “Ve beni rahatsız ediyor, şimdi bana içecek bir şeyler getir.”

Rum garson riyakâr bir tavırla “Ama Sami iyi kızlar getirir...” dedi.

Kemal gözlerini kaldırdı ve garsona ters ters baktı. Ayağa kalkmak için bir hamlede bulundu ama sonra vazgeçti.

“Peki efendim peki” dedi nefes nefese. Döndü ve masaların arasından sıvışıp gitti. “Sarpi, eğer adı buysa...” Başka bir garson az sonra Kemal'in içkisini getirdi. Parasını hemen ödedi, garson masaların arasından çabucak kayboldu. Kemal içkisini yavaş yavaş içerken bir yandan da feryat fğan söylenen ateşli bir aşk şarkısını dinliyordu. İçerideki şamata ve hava giderek daha da ağırlaşmaya başladı. Kemal ise arka masaya dayanan sandalyesine iyice yaslanmıştı.

Kulağına eğilen bir çift dudak: “Sami'nin arkadaşları sizi bekliyor-

lar” dedi. Kemal kafasını kaldırdı, aynı garsondu bu. Kemal uzandı ve adamın gömleğinin pis yakasına yapıştı. Kendine doğru yavaşça çekti ve “Git, Sami’nin arkadaşlarına söyle” diye gürledi, “en iyisi arkadaşları alıp gitsinler. Hâlâ Sami’nin arkadaşı olarak devam etmek istiyorlarsa tabii.” Ve “Git şimdi!” diye kükreyerek masasına döndü.

Artık mekân loşlaşmış, garsonlar hesapları toplayıp yerleri süpürmeye başlamışlardı. ‘Yirmi yaş; bıçak, sopa, insanın gözünü oyan tırnak, tekme darbeleriyle ölmek için çok erken bir yaştır.’ Bir Balkan sözüydü bu. Ceketinin cebini karıştırdı ve ikinci içkisinin parasını ödedi ve yeni bir sigara yaktı.

“Bu adam?” diye fısıldamıştı, “kim bu adam?”

“Of!” diye mırıldandı Kemal. Ortalığın karışacağıını, az sonra büyük bir fırtınanın kopacağını anlamıştı. Makedon kadın şarkı söylemeye devam ediyordu.

Hemen ayağa kalktı, ortalıkta bir karmaşa yaşanmaya başladı, birileri Kemal’e saldıracak gibi görünüyordu.

“Durun!” diye bağırды Kemal. Müzik susup ışıklar sönmüş salon büyük bir sessizliğe ve karanlığa gömüldü. “Dikkat!” dedi ardından yüksek sesle, “dikkat!” Salonda ölüm sessizliği vardı. Barın yanındaki köşede kasanın başında duran ufak tefek Ermeni anlaşılabilir bir şeyler söyledi. “Polisi çağırınız” dedi Kemal sesini yükselterek. Kapının önünde bir kadın bağırды: “Polis!” Ve hemen ardından Kemal de polislerin düdüğü seslerini duydu.

“Dikkat!” diye tekrar uyarıda bulundu Kemal, dumanlı restoranın ortasına doğru ağır ağır ilerlerken. “Panik yapmak için sebep yok. Ancak bu gece bir Osmanlı’nın en önemli adamlarından birine, Mustafa Kemal’e ağır hakaret edildi ve tartaklanmaya çalışıldı.” Bir an sessizlik oldu, ardından bir uğultulu başladı, bu sırada elinde silahıyla sert bakışlı bir polis içeri girdi. Onu diğerleri takip etti, ellerinde biçimsiz coplarıyla kasketli polisler meyhanenin her yerini incelediler. Daha sonra bir komiser kalabalığın arasından sıyrılarak Mustafa Kemal’i işaret eden polis memuruna bir şeyler söyledi. Polis şefi, ona doğru ilerledi; üniformasını görünce selam verdi. Kemal de ona hürmetle mukabele etti.

Komiser bir an durakladı. Kemal onun koluna girdi ve kulağına iyice yanaşarak fısıltıyla, “Artık tehlike kalmadı. Şimdi benimle gelin, bir de koruma alın yanınıza, ben size her şeyi anlatacağım” dedi. Komiser, memurlara emirler yağdırdı ve sekiz kişilik bir ekibi Kemal’in ve kendisinin çevresinde yer alarak korumakla görevlendirdi. Böylece kapıya doğru yöneldiler.

Polis ekibinin arasında Pera yolundan aşağıya doğru inerken Kemal, komisere sigara ikram etti ve yol boyunca konu üzerine konuştular. Peki ama kimdi bu Osmanlı’nın en önemli adamlarından biri, komiser merak etmişti. Kemal, komiserle birlikte Pera Palas’ın kapısına dek yürüdü ve cam kapıyı çaldı. İçerideki görevli kapıya doğru ilerledi ve gözlerini kıstı, kapıyı çalanın kim olduğunu anlamaya çalışarak dışarıya doğru baktı ve gıcırtilar içinde kapıyı açtı. Kemal basamakları çıkarken arkasını döndü ve “Teşekkür ederim, size iyi geceler komiserim, Mustafa Kemal benim.” dedi mahcup gülümsemeyle.

4

O ince kadın sesini bir türlü aklından çıkaramıyordu. Hayali devamlı olarak özenli çalışmalarıyla ve Harbiye'deki külyutmaz hocalarıyla kendisi arasına zorla giriyordu. Harbiye eğitmenlerini doğrudan ordudan seçiyordu; savaştıkları cephelerden dönmüş paşalar, binbaşılar, generaller, albaylar; Osmanlı İmparatorluğu'nun gelecekteki ordularını yönetecek elit genç subayları yetiştirmek için orada bulunuyorlardı. Okulda katı bir disiplin uygulanıyordu; Kemal'in, Pera yolundaki tatsız hadiseden dolayı okuldan atılmasını engelleyen yegâne sebep ise Selanik'teki okuldaki fevkalade kayıtlarıyla Manastır'daki okuldaki yüksek notlarıydı. Böyle olduğu hâlde kötü sona oldukça yaklaşmıştı. Kumandan Rıza Paşa'nın önüne resmî yazıyla çağrıldı. Haftalar sonra bile bu görüşme geceleri terlemesine sebep olmuştu. Uykusunda kâbuslar görüyordu durmadan.

Nihayet görüşme günü geldi. Kumandan; polisten gelen dosyayı, zarfı ve diğer evrakı güçlü ellerinin tek bir hareketiyle ortasından yırttı. Sonra ayağa kalktı ve Kemal'le burun buruna gelene dek masasının etrafında bir süre dolaştı.

“Mustafa Kemal” diye tekrar etti kumandan. “Bu hadise senin için vahim sonuçlar doğurabilirdi, sicilin sıra dışı bir örnek niteliğinde olmuş olmasaydı” dedi ve tütünden sararmış dişlerini göstererek güldü, “ve eğer benim okulumun bir öğrencisi olmuş olmasaydın!” Sonra yeniden sert tavırlarını takındı. “Bunu unutacağız” dedi, arkasındaki masanın üzerinde duran yırtılmış dosyayı omzunun üzerinden başparmağıyla işaret ederken, “ama söyle bana, neden kendini Osmanlı'nın en önemli adamlarından biri olarak tanıttın?”

“Bana göre kumandanım, şu an ben öyleyim” dedi başı dik.

“Seni gidi!” diye gürledi kumandan kahkahalarla gülerken bir yandan

da kollarını sallıyordu, “ve ayrıca bir pezevengi tartaklamışsın.” Kemal, kumandanın güçlü sağ elinin omzuna indiğini hissetti. “Haydi, şimdi sınıfına dön. Çıkabilirsin!”

Lobideki o ses neredeyse hayatının bir parçası olmuştu. Kim olduğunu merak etmiyor değildi tabii; çok geçmeden kim olduğunu öğrendi ve acı bir hayal kırıklığına uğradı. O ulaşamazdı, askeri eğitimin genel direktörü İsmail Hakkı Paşa’nın Rum eşi, Marina Stefanopoulos tap-taze bir gelindi. Pera Palas’ın gece görevlisi, Kemal’e onunla ilgili her şeyi anlattı, henüz birkaç hafta önce aynı otelde gerçekleşen düğünün incitici ayrıntılarına varıncaya dek.

İsyankâr Balkanlar’dan, özellikle Selanik’ten ve imparatorluğun ileri karakolları Kudüs’ten, Yafa’dan, Trablus’taki Derna’dan ve Fa’stan hoş-nutsuzluk ve ayrılık rüzgârları esiyordu. İlk zamanki şaşkınlığına rağmen Mustafa Kemal’in kendisi de Selanik ve Manastır’da geçen öğrencilik günlerinden gelen samimi isyankâr düşüncelere sahipti. Harbiye’deki genç öğrenciler arasındaki çevreye karışmış ve yoğun bir çalışma programına, Vatan’daki genç subay arkadaşlarıyla yaptığı gizli toplantılara katılmaya başlamıştı...

Bir yandan düşünüyordu, dikkatli olmak gerekliydi; vatan, ihtilal planlarının çekirdeğini oluşturmalı, sultanı devirip gücü ele geçirmek için ilk fırsatta hazır bulunmalıydı. Vatan’ın gizli yapılan gece toplantılarında Mustafa Kemal, payitahtta artan gücüyle yabancı tesirden ve Hamidiye despotizminden illallah etmiş genç subaylara uzun ve ateşli konuşmalar yapıyordu. Abdülhamit’in hafiye teşkilatını açıktan açığa aşağılıyordu. Şiddetli ve güzel sözleriyle etkileyici bir hatipti.

Bir gece iyice coşmuştu, tarihin külleri arasında kalmış İslam’a, hilafetin yozlaşmasına, Abdülhamit’i alaşağı edecek Jön Türk hareketinin coğrafya, ekonomi ve politika konusundaki fikirlerine dair bir konferansa daldı. Sultanı, imamları, dervişleri ve tekkelerini lanetledi. Sür-günde bulunan şair ve isyankâr Namık Kemal’in yazılarını bulmuştu,

büyülediği dinleyicilerine, geceleri yaptıkları toplantılar sırasında ezberden okumak üzere Namık Kemal'in şiirlerinden uzun pasajlar ezberledi. Ateşli ve dokunaklıydı ve kendisi de bunun farkındaydı.

Bir gün Fethi Bey yeniden çıkageldi ve bir gece toplantıya o da katıldı. Kemal'in, Vatan'ın idari heyetine verdiği konferansı hayranlıkla ağzı bir karış açık dinledi. Dışarı çıktıklarında "Mükemmel" diyerek alkışlıyordu hâlâ Kemal'i.

Sonraki bir vakitte bir toplantıdan çıkıp Galata'ya doğru yürüdükleri sırada "Bununla birlikte" dedi, "çok hızlı gittiğinin farkında değil misin? Abdülhamit her şeyden haberdar ve herkesten güçlü hâlihazırda, hayatın tehlikede" diyerek onu ikaz etti. Çelimsiz Fethi, Harbiye'nin önündeki karanlık sokakta durmuş; Kemal'e sessizce bunları anlatmaya çalışıyordu. Kemal, Fethi Bey'e bakarken kanında bir ateşli bir kaynama hissetti ve:

"Şunu hesaba kat" dedi soğuk bir tavırla, "ben Vatan'a yeni katıldım ancak düşüncelerim, planlarım ve programım komite kurulmadan önce de vardı. Yalnız benim değil, ikimizin de vardı" dedi, öfkelenmişti. Neden sadece teoride kalıyorlardı, niye korkuyorlardı? Bir türlü hazmedemiyordu.

Fethi başını salladı ve bir şeyler mırıldandı. Sanki "Çok hızlı! Çok hızlı!" demiş gibiydi. Kemal, bir kelime bile etmeden arkasını dönerek hızlı adımlarla kışanının kapısına doğru yöneldi; yeniden derin düşüncelere dalabilmek üzere yalnız başına uzun koridora gidiyordu.

Takip eden haftalarda enerjisini daha da arttırdı, eski İstanbul'daki küçük dairesi civarlarında ufak bir oda kiraladı. Geceler boyu çalışarak sultana, Abdülhamit'in Yıldız Sarayı'nda yer alan kokuşmuş idari yapıya, Rusya ve İngiltere'ye, İtalya ve Fransa'ya ve bunların Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş gövdesini parçalamaya yönelik uzun zamandır güttükleri amaçlara karşı en kışkırtıcı hücumları taşıyan, Vatan'ın önderliği altında gerçekleştirilecek ihtilal senaryoları üretiyordu. Makale ve şiirlerinde Osmanlı Türkiye'si'nin cesedi etrafında ziyafet için toplanmış akbabaları püskürtmek için İslam'ın kaderci felsefesine bel bağlayan açgözlü sultanlığa ve sefil hilafete taşlama yapıyordu. Bu ma-

kaleleri gizlice Harbiye'ye soktu ve bunların bir heyecan ve tartışma ortamına maya teşkil etmesini izlemeye koyuldu.

Kaçınılmaz olarak kumandanın eline de bir tane Vatan yayını ulaştı, bunu bir diğeri izledi. Ancak Rıza Paşa doğrudan bir hamlede bulunmadı. Mustafa Kemal de kumandanın aslında birkaç genç subayı çağırarak, aldığı hazzı gizleme ihtiyacı hissetmeksizin, onlara Vatan'dan parçalar okuduğunu duymuş ama inanmamıştı.

İlerleyen günlerde ilk fırtına koptu. Askeri okullar komutanı İsmail Hakkı Paşa, kumandanı yanına çağırarak kendisinden Vatan grubunun faaliyetlerinin derhâl durdurulmasını istedi, aksi takdirde... Açıkça sultandan, Abdülhamit'in kendisinden gelen bir dizi emir ilan edildi.

"Şimdi ne yapacaksın?" diye fısıldadı genç bir yüzbaşı, Mustafa Kemal'in kulağına; ilan panosunun önünde bir grup öğrenciyle katı emirleri okudukları sırada.

"Ne mi yapacağım?" diye dişlerinin arasından konuştu Kemal...

Sekiz gün sonra final sınavlarını yüksek notlarla verdi. Dört haftalık bir izin sonrasında düzenli orduya gönderilecek bir yüzbaşı olmaya hak kazandığı ilan edildi. Aradaki bu zamanı Vatan'da yayımlanmak üzere yazılar yazarak geçirdi.

Bu süre boyunca gizlilikten ve sürekli içinde bulunduğu tehlike hâinden büyük bir keyif aldı. Takip edildiğini biliyordu ama bu, onu daha gözü kara hâle getirmekten başka bir işe yaramadı. Fethi onu dikkat etmesi konusunda uyardı ve hatta yayım işini geçici olarak askıya almasını bile teklif etti. Kemal öfkeleni ve matbaa makinesinin dönüşünü durdurarak keskin bir ifadeyle şöyle konuştu:

"Ve bu sırtlanların onlardan korktuğumuzu düşünmelerini sağlayayım, öyle mi? Çabuk şu kopyaları al! Bu gece toplantımız var. Acele et!" Fethi, Vatan'ın hâlâ ıslak olan baskılarını güzelce paketledi. Birkaç dakika içinde mürekkep kokan arka odadan telaşla ayrıldı, harekete

yeni gönüllülerin katılmasıyla ilgili bir şeyler mırıldanıyordu çıkarken. Fesini düzelterek gecenin bağına doğru yol aldı, dönüp arkasına bakmadan kapıyı gürültüyle kapattı.

Garip bir huzursuzluk Kemal'in içini kemirip duruyordu bir önseziyle. Fethi'nin bahsettiği gönüllü kimdi? Abdülhamit'in hafiye teşkilatı diğer yollardan ziyade ajan provokatörler kullanma usulünü kullanıyordu. Silindiri son düzine kopyanın üzerine aceleyle yerleştirdi ve saatini kontrol etti. Zaten geç kalmış olduğunu sinirlenerek fark etti.

On dakika sonra Galata yoluna vardığında mahalle civarında garip bir ölüm sessizliği vardı. Geniş kapıyı daha önceden belirledikleri şifreye uygun olarak ve yumuşakça çaldı. Kapı derhâl açıldı ve Kemal bir piştolun dehşet veren ağızla yüzleşti. Kapıyı açan üniformalı bir polis memuruydu. Aynı anda arkadan da ne olduğunu kestiremediği bir şeyle dürtülüyordu.

"Haydi!" diye kükredi polis memuru. "İçeri girin, Yüzbaşı Kemal! Biz de sizi bekliyorduk." Polisin omzunun üzerinden Fethi'nin bembeyaz yüzünü gördü Kemal. Arkasından bir piştol daha sırtına dayanmıştı. Kemal içeri doğru ilerlemeye başladı.

5

İstanbul'un dehşetli kızıl hapishanesi, işkence çılgınlıklarının yankılandığı, ölüm feryatlarının yükseldiği, sıçanların cirit attığı pis bir mikrop yuvasıydı. Her yanı saran küfün, çürümüş duvarların ve toprağın kokusu ve Mustafa Kemal'e verilmiş işkence: Neredeyse on üç hafta süren hücre hapsi. Bu durumu, ilk on bir gün daracık zindanında tavana yakın küçük ve korkuluklu pencereden sızan gün ışığının tamamen yok olduğu geceler boyu küflü duvarlara başını dayayıp soğukkanlılıkla ve feylesofane kabullendi.

On ikinci gecenin karanlığında taş zemine serili hasır üzerinde bulunan battaniyenin üzerinde yatarken başını bir yere çarpıverdi. Bir yandan başını ovuştururken bir yandan lanet okuyor, küçücük hücrenin köşesinde bulunan tuvalete gitme isteğine karşı direniyordu. Dizanteri bağırsaklarını sarmıştı. Çürük ve sulanmış pilav, küflü patatesler ve ekmeğin pis kabukları işlerini görmüşlerdi. Elinde olmadan inliyordu. Kurtulmaya çalıştığı kâbuslu düşünceler peşini bırakmıyor, alnı ter içinde kalıyordu.

Ölüm. Buna hazır mıydı? Hayalinde bıçaklandığını ve cellâdın kılıcını indirdiğini düşündü ve ağzında kendi kanının tadını duydu. İşkence? Abdülhamit'in kızıl hapishanede işkence odaları yaptırdığı İstanbul'da meşhur bir dedikoduydu. Falaka, çocuk oyuncağıydı; gerçi önceleri, hapishanedeki falakalar sebebiyle topallayarak gezen zavallıları Galata'da gördükçe içi ürperiyordu. Ya ısıtılmaktan kızışmış kerpetenler? Tırnakların altlarına sokulan kıymıklar? Böbreklere yapılan baskılar ve bunun sonucu olarak haftalar boyu süren kanlı idrar, tabii kurban yaşamayı becerebilirse. Birden korku içinde bağırdı. Bir sıçan topuklarını ısıırıyordu. Karanlıkta hayvanı tekmelemeye çalışırken çizmelerine uzanarak bir tanesini karanlığa doğru fırlattı. Farenin seğirterek kaçışını duyabildi ancak ve diğer çizmesini de savurdu. Bu da ilki

gibi duvara gürültüyle çarparak yere düştü. Battaniyesi ne sımsıkı sarılıp gecenin bir vakti çığlık atmasına neden olan bu ani dehşete lanet okudu, kalbi hızla çarpıyordu.

Bu sırada iyiden iyiye sertleşmişti. Yanındaki duvarın arkasından derin ama kesinlikle duyulabilen bir ses geliyordu, tak! Bu, ağır bir şeyin yere düştüğünde çıkardığı sesi andırıyordu. Birini bir diğeri takip ediyordu seslerin. Lanet olası sıçan bir delik bulup yan hücreye geçmiş olmalı, diye düşündü. Yaralı sol yağına kirli çorabını giyerken yeniden o sesi duydu: Tak! Tak! Bir an için durup sonra yeniden tak, diye geliyordu ses yan hücrenin duvarından. Taş zeminde el yordamıyla çizmelerinden birini buldu ve burun kısmından tutarak bir kez, ardından iki kez vurdu. Bir süre bekledi sonra aynı hareketi tekrarladı. Çabucak cevap geldi, tak! tak! tak!

Soğuk duvarın kenarına çömelen Kemal orduda kullanılan telgraf kodunu kullanarak yavaşça vurmaya başladı. Ayakkabısının topuğu harfleri karşı tarafa gönderiyordu.

“Kimsin?” dedi bu yolla ve beklemeye koyuldu.

F-İ-K-R-E-T. Fikret! Kemal, Harbiye kışlasındaki geniş tabanlı toplantıların ikisinde gördüğü soluk benizli arkadaşını hatırladı. Fikret yeniden vurmaya başlayınca kulak kesildi.

“Sen kimsin?” Ses pek hafif gelmişti, neredeyse anlaşılamayacak kadar. Kemal karanlık odasında dudaklarını büktü. Arkadaşı pek iyi bir telgrafçı değildi. Hızla çözmesiyle duvara vurmaya başladı.

M- durakladı- K-E-M-A-L. Bekledi.

S-O- uzunca durdu- “Seni de içeri aldılar, öyle mi?” Kemal’in kafası iyice karışmıştı.

“Başka kaç kişi var?” diye sordu.

“H-E-R-K-E-S.” Kemal’in içi sızladı. Fikret yeniden vurmaya başladı. Ancak sinyallerinin hatları belirsiz ve düzensizdi.

A-N-N-E diyordu. Anne?

“Kimin annesi?” diye duvarı tıklattı.

“Seninki. Hapishanedeydi bugün.” Kemal’in zihni bulanmaya başla-

mişti. Zübeyde Hanım İstanbul'da mıydı yani? Fikret yeniden vurmaya başladı.

“Kız kardeşin de” diyordu sinyaller. Kemal hızla düşündü. Makbule de, öyle mi? Fikret yeniden vurmaya başladı ama Kemal'in düşünmek için zamana ihtiyacı vardı. Bir süre belli belirsiz gelen tıkırtıları duymazdan geldi, ta ki aniden kesik ve kuvvetli gelen tak, tak, tak seslerine kadar. Kemal yeniden çizmesini eline aldı ve bir bitiş sinyali gönderdi.

“Teşekkür ederim” dedi. “Tedbirli ol. Yarın görüşürüz. İyi geceler.” Fikret mesajı almıştı. Artık karanlık hücreye sessizlik hâkimdi.

Kemal ceketinin cebini karıştırdı ve acil durumlar için kararlılıkla sakladığı dört adet kibrit ve bir de sigara buldu buruşmuş paketi n içinden. Çizmesinin topuğunu battaniyede kuruladı ve kibriti onun üzerinde yaktı. Aniden parlayan alev gözlerini rahatsız etti. Sigarayı yaktı ve pis kokulu kükürdün ve diğer gazların kokusunu içine çekerek derin bir nefes aldı. Oh! Ancak tek bir sigara da isteğini bastıramayacaktı. Eli yeniden cebine gitti ve bu kez küçücük kalmış mumunu çıkardı. Çok değerli kibritlerinden birini daha tutuşturarak sol elinde tuttuğu mumu yaktı. Nemli ve soğuk duvara yaslanarak mumu yukarıda tuttu ve havaya yavaş, nazik ve zevk veren bir şekilde tütünün dumanını bir bulut gibi üflledi. Bu sırada yanan mum eriyor, Kemal de parmaklarında sıcacık donyağını hissediyordu. Mumun haricinde bir de küçük pencereden sızan sabahın ilk ışıkları hücreisini aydınlatmaya başlamıştı. Kemal mumu söndürdü ve yerine geri koydu. Sigarasını yavaşça içmeye devam etti parmaklarını yakıncaya ve son duman kümesi pencereye doğru sürüklenene dek. Zübeyde ve Makbule, her ikisi de İstanbul'da, hem de hapisanede. Bir an acıyla “En azından” diye düşündü, “burada tamamen yalnız değilim.”

Uzun gelen haftadan sonraki hafta, hücreisindeki yalnızlığa tahammül etti; ayrıca bu artık daha kolaydı. Annesi para ve sigara göndermişti, mucizevî olarak da gardiyanlar bunları kendisine teslim etmişlerdi.

Bolca ekmek ve kaymak ısmarladı ve böylece dizanteriden kurtulabildi. Dar hücresinde egzersiz de yapmaya başlamıştı; enerjisi tamamıyla tükeninceye dek mekik ve sınav çekiyor, daha pek çok egzersiz hareketini sabırla uyguluyordu. Geceleri de çalışıyordu, en azından Fikret rahatsız edinceye dek. Daha sonra Fikret yan hücreden ayrıldı, nereye gittiğini ancak Allah bilirdi ve yan hücreye Lütfi Müfid diye biri geldi ama telgraf kodlarının esaslarını doğru dürüst bilmiyordu maalesef.

Kemal çaresizce yan taraftaki odanın sahibini uyandırmaya uğraştı durdu nafile, sürekli gönderdiği mesajlar karşılık bulmuyordu. Kemal'in sakalı artık bir iki günlük sakal seviyesini aşmış ve kaşınmaya başlamıştı, sarı bıyıklarını ise koyuvermişti. Loş ışıkta su kovaındaki aksine bakarken, eğer yaşamayı başarabilirse, sakalını kesmeye ancak bıyıklarına dokunmamaya karar verdi. Daha sonra bıyığının ince üst dudağını kalınlaştırdığını gördü. Artık içinde yaşayacağına dair daha büyük bir umut vardı. Umudu sebepsiz değildi, hapishanede kulaktan kulağa yapılan telgraf yolu göstermişti ki İttihat ve Terakki komitesine üye olan, Hamidiye'nin adalet ve intikam geleneğine uygun olarak, yalnızca iki subay ortadan kaybolmuştu ki bu subaylar da Selanik'te silah kaçakçılığıyla meşgul oluyorlardı. Bundan başka Kemal'in iki gardiyanı daha arkadaşça davranıyorlardı artık, fırsat buldukça birlikte sigara bile içiyorlardı.

"Daha ne kadar sürer?" diye sordu Kemal yaşça daha büyük olan Aram isimli sakallı gardiyana, hücre hapsinin on ikinci haftasında bir sabah.

"Az kaldı sanırım, yüzbaşım; az kaldı!" diye tekrar etti gözlerini devirerek. Kamburlaşmış omuzlarının üzerinden korkuyla bakarak fısıltıyla ekledi: "Siz, neredeyse hâlen hücrede olan tek subaysınız."

"Hım" diye düşündü daha sonra Kemal. Bu iyiye de kötüye de yorulabilirdi. Buruk bir memnuniyetle gerek Harbiye'nin gerekse sultanın hafiyelerinin kendisiyle ilgili, Vatan'da yayımlandığı yazıları hariç, bir delilleri olmadığını düşündü. Hiçbir zaman aptalca başarısız suikast girişimlerine, Boğaziçi'nde sürüp giden ufak tefek eşkıyalıklara, kavgalara ve Yıldız Sarayı'nın maiyetindeki nispeten önemsiz kimselere karşı yapılan bıçaklama olaylarına bulaştırmamıştı kendini. "Üstelik" diyordu

kendi kendine biraz da gururla, “okuldaki notlarım ve askeri sicilim vasatın çok üzerinde hatta harikulade.”

Herhangi bir haber verilmeden şeritli iki askeri polis, on üçüncü haftanın sonuna doğru, bir sabah hücresinin kapısında belirdiler. Her ne olacaksa o olmadan önce; temiz bir üniforma giyme, tıraş olma ve eşyalarını geri alma hakkını istedi. Hapishane müdürünün odasındaki tuvaletin keskin ışığı yüzünden gözlerini kısarak bakmak zorunda kaldığı kırık ve çarpık aynada tıraş oldu, düzensiz sakallarından tamamen kurtulurken sarı ince bıyıklarını düzeltmekle yetindi. Hapishanenin kül rengi solukluğu bir yana, teninin sıkı ve canlı görüldüğünü ve egzersizlerinde gelişen sağlıklı kaslarının şişkinliğini hissedebildiğini memnuniyetle fark etti. On üç hafta boyunca bir damla içki içmemişti ve bu konuda kendini erdemli hissetme eğilimi gösteriyordu. Ancak ilk fırsatta kurtulabileceği bir durumdu bu!

Kızıl hapishanenin korkunç duvarlarının arkasındaki savaş ofisi merkezinin önünden şık hatta biraz da gösterişli biçimde geçip gitti, gün ışığına alışmamış gözlerini bir miktar kısmak zorunda kalarak. İsmail Hakkı Paşanın odasına giden uzun koridor boyunca iki askeri polis ona eşlik etti. Sakallı paşa, şatafatlı masasının arkasında gevşekçe oturmuş ve Kemal’in selamına üşenerek mukabele etmişti. Bu kudretli ve şişman ordu liderine bakarken Kemal, gerçek bir rahatlık içinde olduğunu ve kendi içinde de korkunun bulunmadığını hayretle fark ederek sevindi. Daha doğrusu bu adam o tanrıçanın, Marina’nın, sahibi olan o büyük adamdı. Burada bile kocasıyla onun önünde insafına kalmış bekleyen genç subayın arasına zorla giriyordu.

“İnşallah” dedi Kemal, hazır ol vaziyetinde dimdik duruyordu.

“Yüzbaşı” diye söze girdi İsmail Hakkı Paşa, “siciliniz” önündeki kalın dosyaya dokunarak, “her yönüyle etkileyici.”

İşte bu iyiydi.

“Belirli ahmaklıklar hariç!”

Kemal’in çenesi gerildi ancak sessiz kalmaya devam etti.

“Bununla birlikte padişah, sultan, yüce ekselansları şefkat ve merhamet sahibi bir insandır.”

O mu şefkatli?

“Önünde harikulade bir gelecek var; eğer seçimin doğru yönde kullanırsan” diye devam etti İsmail Hakkı Paşa sakalını sıvazlayarak. “Şimdiye dek Harbiye’deki ihtilalci maskaralıklarına katılmakla ve Babıâli aleyhine taraflı ve gülünç yazılar yazmakla kendine ve üniformana zarar verdin.”

Maskaralık! Gülünç! Kemal tüm söylenenleri sineye çekiyordu.

“Okuldaki notların belki de şans eseri” diye devam etti paşa, “özel hayatının kötü şöhretiyle ilgilidir. Sen genç bir adamsın, arzularının esiri olman normal” derken paşanın yüzünde şeytani bir gülümseme vardı. “Koskoca sultan bile İstanbul’da genç bir adamın arzularının peşinden gitmesini anlayabilir.”

Anlamak? Kemal sessiz kalmaya devam etti.

“Ayrıca başka şeyler de var tabii” diyordu İsmail Hakkı Paşa, “genç bir adamdan beklenebilecek şeyler.” Samimi bir ilgiyle Kemal’e doğru eğilerek, “Aslında” dedi, “bana söylenene göre eski İstanbul ve Galata’daki belli kahvelerde muayyen bir şöhretin de varmış.”

Kemal yavaşça başını öne eğdi ancak yüzünde hâlâ bir anlam yoktu.

“Majesteleri” dedi paşa, “merhamete düşkün bir insandır. Senin sadece dik başlı olduğuna ve gençlik ateşiyle serkeşlik yaptığna inanıyor. Aklını başına al, bundan sonra ikinci bir şansın olmayacak!” Parlayan gözlerle Kemal’e bakıyordu. Şimdi Şam’daki bir süvari alayına gönderileceksin.

Şam? Suriye? Merhamet?

“Dikkat!” diye kükredi paşa yerinden doğrularak. “Dikkat! Beni dinlemiyorsun!”

Kemal’in ileri doğru bakan gri gözleri sertleşti.

“Bir subay ve birey olarak Şam’daki istikbalin, senin davranışlarına bağlı. Çölde savaş devam ediyor ve senin daha önce haritalar üzerinde uyguladığın askeri taktikleri şimdi cephede de uygulayabildiğini gösterebilmen için sayısız fırsat var orada.” İsmail Hakkı Paşa dev cüssesiyle masasının arkasındaki sandalyeden kalktı. “Unutma!” diye gürledi,

Mustafa Kemal'in gözlerinin içine bakarak, "ikinci bir şansın olmayacak!" Kemal de ona bakıyordu. "Şimdi çıkabilirsin" dedi paşa.

Kemal, paşayı zarifçe selamladı; topuğunun üzerinde döndü ve kapıya yöneldi. Gelirken eşlik eden iki askeri polis yeniden onu aralarına alarak doğrudan Galata'ya götürdüler ve burada fırtınalarca yıpratılmış eski bir askeri nakliye aracının güvertesine çıkarttılar. Hiç kimseyle konuşmasına izin verilmemişti, annesini ve kız kardeşini Galata rıhtımında bekleyen kalabalığın arasında görmüş olmasına rağmen onlarla bile konuşamamıştı.

Altmış sekiz gün sonra Mustafa, Beyrut limanına vardı. Burada kendisine bir binek hayvanı ve bir takım yetki ve emirler verildi. Atına bindi ve Şam'daki alayına katılmak için onu Lübnan'ın dağlarına doğru sürdü. On gün içinde dağların arasındaki müstahkem mevkiileri Cebel Dürzi'de, vahşi Dürzilere karşı gerçek bir harp meydanında askerlerine önderlik ediyordu.

6

Araplardan daha vahşi ve tilki gibi kurnaz kabile savaşçıları, Mustafa Kemal'in alayının hücumu sonucu geri çekiliyordu. Bu savaşçılar kimi zaman mevzilerinden ateş açarak kimi zaman da süngülerini de kullanarak savaşıyorlar, ardından birer hayalet gibi dağlardaki mağaralarında gizleniyorlardı. Kemal, köylerini ve yaylalarda ekili arazilerini yakıp yıkarak onları kovalamaya devam etti. Bu, katı bir tutum gibi göze çarpabilirdi ancak sadece ateş ve kılıç Dürzilerin daha verimli ovalarda ve Şam'da merhametsizce yaptıkları yağmacılığın önüne geçebilirdi. Birkaç haftalık kısa bir süre içerisinde Kemal, mücadelesini bir fırtına gibi sona erdirmeyi ve askerlerini 1906-1907'nin kışında Şam'a muzaffer bir ordu olarak sokmayı başardı.

Kemal bir yandan da Şam'da ve güneydeki bir Türk limanı ve ileri karakolu olan Yafa'da Vatan'ın şubelerini organize etmeye koyuldu. Hapishanede geçen uzun ve dayanılmaz haftalar ve İsmail Hakkı Paşa'nın sertçe ikazı; ancak ve ancak ihtilalci coşkunun alevlenmesine ve İstanbul'daki rejime ve Abdülhamit'e karşı başlatmayı düşündüğü ayaklanma konusundaki kararlılığını pekiştirmeye hizmet etti. İhmal ettiği şairliğe, makale yazmaya ve edebiyata bir daha bırakmamak üzere yeniden döndü.

"Hareket" diye mırıldandı. *Vitesse, toujours vitesse!* Daha genç olan subaylar arasındaki hoşnutsuzluğu örgütlemek ve fazlaca çalıştırılıp maaşları ödenmeyen kıdemli personel arasında ortaya çıkan alevleri körüklemek üzere Şam, Beyrut ve Yafa'ya gitmek için bahaneler buldu ya da uydurdu. Yanına askeri okuldan arkadaşı Lütfü Müfit de geldi ve teşkilatlanmada Kemal'in sağ kolu oldu. Kış sona ermeden Kemal, Vatan'ın pek çok şubesini oluşturmuştu bile ve Suriye'deki Osmanlı garnizonunda hızla çoğalıyorlardı.

Ancak bu şiddetli seferberlik; Kemal'in organizasyon ve yönetim kabiliyetini ispatladığı kadar bağımlı topluluklardan, isyankâr Araplar ve vahşi Dürzilerin artan düşmanlığı sonucu izole edilmiş bulunan Suriye garnizonunun da çok zayıf ve İstanbul'a karşı bir ayaklanmaya zaten hazır durumda olduğunu ortaya çıkarmıştı. Balkanlar'dan gelen haberler onun hâlihazırda bildiği bir gerçeği de doğrulamış oldu: İsyanın sallantıları orada başlamıştı ve Selanik de ayaklanmanın merkezi konumdaydı. Kemal, Selanik'e gitmek için izin istemenin bir sonuç vermeyeceğini gayet iyi biliyordu. Oraya kaçak olarak gitmeye karar verdi. Bu, tehlikeli ve korkunç derecede riskliydi ama o bu riski aldı.

Kemal'in, Vatan'ın Yafa sorumlusu Ahmet Bey adında, liman kumandanlığı görevinde bulunan zeki ve acımasız bir arkadaşı vardı. Ahmet, Kemal için sahte belgeler düzenletti ve onu Mısır'a bağlı küçük bir yük teknesiyle kaçırdı. Bu yolla İskenderiye'ye ulaşan Kemal, oradan Akdeniz'i geçerek Atina'ya vardı ve buradan bir kayık kiraladı. Akşam karanlığında Selanik'e varmıştı. Karanlıkta kapısında beliriveren Kemal'i gören Zübeyde hem çok sevinmiş hem de çok şaşırmıştı.

"Sus!" diye işaret etti içeri girerken. Neden Selanik'e geldiğini onlara da açarak Zübeyde ve Makbule'nin sevinçlerini kursakların da bıraktı.

"İsyan başlıyor!" dedi onlara. Hâllerini ifade edebilecek bir kelime bulamıyorlardı. Zübeyde şokta, Makbule ağlamaktaydı.

Zübeyde, "Öldürüleceksin oğlum" diyor, ağlıyordu. "Bu sefer seni öldürecekler." Kemal birkaç kısa cümleyle ağlayan annesini teselli etmeye çalıştı. Ardından kısa bir not yazdı ve Makbule'den hemen Cemil'i bulmasını istedi. Cemil, hâlihazırda Selanik emniyetinde muavin olarak görev yapan ve İstanbul'dan tanıdığı komitacı bir dostuydu. Cemil, yine bir Vatan sorumlusu olan bir görevliyi yarım saat içinde ona gönderdi. Cemil'in adamı, "Çok vahim haberler var, yüzbaşım" dedi soluk soluğa. Ufak bir adamdı, fısıltıyla konuşuyordu, epeyce korktuğu belliydi. "Sultan'ın hafiyeleri burada, Selanik'te olduğunuzun haberini almışlar. Sizi her yerde takip edeceklerdir. İstanbul'dan özel hafiyeler sizi tekrar kızıl hapishanenin zincirlerine geri götürmek üzere yola çıkmışlar bile." Ufak tefek habercinin dişleri heyecandan birbirine vurup duruyordu.

“Hay asi şeytan!” diye bağırdı Kemal. O bin bir tehlikeyle dolu yolculuğu bir hiç için miydi? Yalnızca başını yeniden aslanın ağzına sokmasına sebep olmaktan başka bir işe yaramamıştı. Haberciye dönüp, “Cemil’e burada yalnızca yirmi dört saat kalacağımı söyle. Evet! Buraya beni aramak için Abdülhamit’in kendisi gelse bile! Haydi, şimdi hemen git!” Haberciyi gecenin karanlığında dışarı gönderdi. Aceleyle üzerindeki askeri üniformayı çıkardı ve üzerine eski püskü sivil kıyafetler geçiriverdi. Zübeyde ve Makbule’ye veda öpücüğü vererek yeniden ayrıldı, bu kez hiçbir sorunun sorulmayacağı tam bir meçhule doğru dalış yapıyordu. Daha sonra o gece, ertesi gün ve gece boyunca etrafta gizlice dolaştı ve neredeyse sultanın hafiyelerinin ve Selanik polislerinin burnunun dibinde Vatan’ın yerel liderleriyle görüşmelerde bulundu.

Aslında yaptığı fazlasıyla cesurca atılmış bir maceraydı, hem kendisi hem de yakınları için boş yere tehlike doğuracaktı ancak ilk elden bilgilere ulaşması gerekiyordu Kemal’in. Ulaştı da; her yerde yükselen kargaşayı, derinleşen anlaşmazlıkları, çok yakın gözüken isyanın fısıltılarını duyarak en ince ayrıntısına kadar öğrendi. Aynı zamanda Mustafa Kemal bunu bütün Vatan sorumlularının gözlerinde okumuştı, onun uzaktaki çöllerden gizlice kaçıp Balkanlar’ın kargaşasının içine girmesini, hele hele sayılı saatler için bunu yapmış olmasını dehşet ve hayranlıkla izliyorlardı. Kendilerine rakip İttihat ve Terakki komitesinin mağrur komitacıları bile bir hayli etkilenmişlerdi bu olaydan. Liderleri cesur Enver Bey, Kemal’le görüşebilmek için, kıyıda saklandığı yere gizlice gitmişti. Hayranlığını da açık sözlülükle ifade etmekten kaçınmadı.

“Siz cesur bir adamsınız, yüzbaşı” dedi bıyıklarını yukarıya doğru burarken. “Ancak korkarım aynı zamanda fazlasıyla da pervasız bir adamsınız. Öldürülebilirsiniz.” Enver Bey bir süre Kemal’i inceledi, ardından, “bizim sizin gibi adamlara ihtiyacımız var. İstanbul’da yaptıklarınızı takip ediyordum. Biraz aceleci ve ahmakça davranıyorsunuz ama...” Kemal’in öfke dolu sert bakışlarını görünce sözlerine devam edemedi.

“Benim için bir değer ifade etmiyorsun” dedi Kemal, “sen ve senin münazaralar düzenleyen topluluğun! Senin sözde komiten konuşurken

biz Vatan olarak iş yapıyorduk. Şimdi eğer bana izin verirsen görmem gereken *önemli* insanlar var.” Enver hırslından yerinde duramıyordu. Enver söze “Senin İttihat ve Terakki komitesine katılman için...” diye başlamıştı ki Kemal onu durdurarak, “size katılacağıma şu korunan masonlar derneğine katılırim, hem hiç değilse eğlenmiş de olurum.” Enver hiçbir şey söylemeden, kapıyı hızla çarparak odayı hırsla terk etti. Kemal ise gülüyordu. Hızla yükselen Enver Bey’le tanışmaları tam bir başarı olmamıştı ama kesinlikle tatmin ediciydi.

Kemal, bir saat sonra, kendini tam bir Balkan komitacısı gibi hissederek sahildeki kayığı suya indirdi ve Atina’ya doğru kürek çekmeye başladı. Pire limanında Yafa’ya bağlı bir gemi buldu ve hemen bu gemiye bindi. Saatlerce kürek çektikten sonra bulduğu rahat güvertede sırt üstü uzanarak ılık ilkbahar güneşinin tadını çıkarırken yolculuğu uğruna gerçekleştirdiği işlerin çoğunu hallettiğini düşündü. Yıl 1907’ydi şimdi tüm elebaşları tanımıştı hatta bazılarıyla samimiyet kurmuştu ve her biri onu cesaret timsali olarak tanımışlardı.

Kendi kendine yüksek sesle “Evet” dedi, “ve şans timsali!”

Ancak gemi Yafa limanına yanaştığında şansını onu birden terk etmiş gibiydi. Geminin teleskopundan rıhtımda bekleyen kalabalığın arasında bulunan bir polis ekibi ve sultanın kendi hizmetindeki adamlarından birkaç şeritli subay gördü. Kalbi güm güm atıyordu. Güneş batmak üzereydi ve deniz alçalmıştı, bekledi. Başına kötünün en kötüsü gelse karanlık iyiden iyiye çöktükten sonra denizin dibinden sahile ulaşmayı deneyebilirdi. Ancak elinde belgeleri yoktu, üniformasızdı, izin almadan ortadan kaybolmuştu ve en kötüsü de fırardan dolayı suçluydu. Tüm bunların sıkıntısı üzerinde, geminin küpeştesinde dikildi ve güneşin batmasını bekledi. Ay doğmasından kısa bir süre önce küçük bir sandal gemiye yandan bindirdi. Bu sırada yine küpeşte de olan Kemal, adının söylendiğini duydu. Bir kenara sindi ve sessizce bekledi.

“Kemal!” çağrı ısrarla yineleniyordu. “Benim, Ahmet! Acele et, bu taraftan!” Kemal hemen ayağa fırladı ve küpeşteye koştu. Bu sırada sırtında bir bohçayla geminin merdivenine tırmanan Ahmet’i gördü. Üniformasını, belgelerini ve bir de plan getirmişti Kemal için.

“Gaza yakınlarında çölde çarpışmalar devam ediyor” diye fısıldadı Ahmet, Kemal üniformasını ve çizmelerini giyerken. “Lütfü Müfit orada komuta ediyor askerleri. Şimdi derhâl oraya git ve karışıklıkta kendini kaybettir. Ben İstanbul’a şimdiden senin Gaza’da olduğunu rapor ettim bile.” Doğan ayın ilk ışıklarında geniş gülümsemesinin arasından dişleri bembeyaz parıldıyordu. “İstanbul bana güvenmez. Seni burada, Yafa’da aramak ve yakaladıklarında tutuklamak için de hafife gönderirler. Aslında bu kötü niyetli dostlarımız senin ta Selanik’e kadar gittiğini düşünüyorlar.” Sonra Kemal’in sırtını dostça sıvazladı. “Şimdi şu döküntü kıyafetleri ver bakalım bana” dedi kıyafetleri bohçalayıp bir çuvalın içine koydu ve çuvalı yukarı doğru fırlatıverdi. Ardından “Bir dakika, yüzbaşım” dedi Kemal’e. Ahmet yukarı çıkarken Kemal biraz bekledi, bu sırada geminin sahibiyle birkaç kelime konuştular. Kısa bir süre sonra Ahmet geri döndü ve birlikte kayığa indiler. Kayıkta bulunan iki tane şişman kayıkçı, hızla küreklere asılarak onları sahile ulaştırdı. Ahmet burada da gerekli ayarlamaları yapmıştı; kendisini bekleyen süvarileri ve Kemal için ayrıca bir at vardı. Yirmi dakika sonra at üstünde ilerliyorlardı.

“Şu sultanın hafiyeleri” dedi Ahmet, “çok yardımsever insanlar. Beni arayıp senin bu gemiyle geldiğini bildirinceye kadar benim hiçbir bilgim yoktu.” Bir ara iç çekti. “Tabii ki” dedi, “geminin sahibi de, onu biliyorsun, iyi bir adamdır. Seni hiç görmediğini söyleyecek hafiyelere. Allah onların ümitlerini boşa çıkarsın!” Ve atlarını şen bir şekilde mahmuzladılar.

Mustafa Kemal dört hafta sonra toz toprak ve ihtişam içinde Şam’a gitti. Şam’a göre güneyde kalan Gaza’nın imdadına koşan yedek birliklere yetişebilmişti. Burada Türk mevzilerinin önündeki cephelere ulaştı, bu sırada Arap hainleri de Lütfü Müfit’in kahramanca savunma yapan alayına karşı genel bir taarruz başlatmışlardı. Kemal yedek kuvvetleri sağ ve sol cenahlardan yapılacak saldırılara göre düzenledi ve düşmana

karşı şiddetli bir taarruza geçti. Lütfü, İstanbul'a Kemal'in kahramanlıklarını ve özellikle Gaza cephesindeki tüm çarpışmalar boyunca gösterdiği örnek gayreti anlatan telgraflar gönderdi.

Kemal, Lütfü ve Ahmet; Yafa'da yeniden güçlerini birleştirmişlerdi ve tüm meselelerini birkaç nefis rakı şişesi eşliğinde tartışıyorlardı. Ahmet daha o sabah, bolca özür içeren bir telgraf almıştı payitahttan. Babîâli'nin ağdalı diliyle yazılmış bu telgrafta tüm detayıyla Mustafa Kemal'e gerek davranış ve gerekse fiziksel olarak olağanüstü benzerlik gösteren birine, şu anda kahraman yüzbaşının Gaza cephesinde çarpıştığını bildirdiğiniz çeşitli tarihlerde İskenderiye, Atina ve ardından Selanik'te rastlandığı tarafımıza bildirildiği vs. diye anlatılıyordu.

Ahmet mükemmel bir taklitçiydi ve tekrar tekrar bu mesajı yüksek sesle okudu, sarayın harem ağasının kadınsı hareketlerini canlandırarak nezaketle konuşuyordu. Üçüncü şişe rakının ardından tüm bunlar oldukça eğlenceli geliyordu insana.

Ertesi sabah içkinin etkisinden kurtulmaya çalışırken Kemal ayık kafayla, her ne kadar çok iyi bir espri konusu olsa da, Abdülhamit ve hizmetkârlarının maskara pozisyonuna düşmekten pek zevk almaya caklarını düşündü. "Hayır" dedi kendi kendine, bir süre pek göz önünde bulunmamalıydı.

Kendi işiyle ilgilenmeye gayret etti; ayrıntılı raporlar yazmak ve Cebel Dürzü'ye ve Suriye içlerindeki tehlikeli bölgelere yapılacak, kilometrelerce yol kat etmeyi gerektiren, tefiş gezilerini üzerine almak gibi nefret verici görevlere kendini adadı bir süre. Ancak Balkanlar, Avrupa ve Afrika'da hızlanarak artan olaylarla ilgili olarak hâlâ Vatan sorumlularıyla bağlantısını koruyordu. Örneğin; Mısır'a bağlı Sudan'daki İngiliz üsleri, Arabistan'a ve Suriye'ye yayılmış Osmanlı İmparatorluğu'nun kalbine saplanmış bir hançer gibiydi. İngiliz paraları, silahları ve İngiliz taraftarı Arap ajanları; vaha ve köyleri doldurmuşlar ve Arapları din kardeşleri olan Türklere karşı ayaklanmaları için kışkırtıyorlardı.

İtalya aç gözlerini Trablus'a dikmişti; İtalyan filosu, Doğu Akdeniz'de cesaretle manevralar yapabiliyordu. Uzaktaki Fas; çok daha öncele ri Afrika'da ayak basacak bir toprak parçası için can atan Fransızların

işgaliyle İstanbul'un güçsüz elleri arasından kayıp gitmişti. Fransızlar bununla da kalmamış utanmak bilmeyen aç gözlerini Suriye'ye, Lübnan'a ve Türk Anadolu'nun Kilikya'sına dikmişlerdi. Ve Almanya! Kemal, Şam'ın sıcağında bunalırken İstanbul'daki özel istihbaratından gelen uğursuz notu hatırladıkça sinirleniyordu. Alman kayzeri şu anda açıkça İslam dünyasına kur yapıyor ve vitrin olarak da Abdülhamit'i, Babiâli'yi kullanıyordu. Savaş delisi Almanlar, kaynayan Balkanlar'dan İstanbul'a doğru gözlerini kısarak bakıyorlar ve oradan da Anadolu'nun daha aşağısına inerek Berlin-Bağdat demiryolunun, dolayısıyla İngiliz sömürgesi Hindistan'ın dış duvarlarına dayanmanın hayalini kuruyorlardı.

Ruslara gelince... Kemal de her aklı başında Türk gibi Rus çarının, alaylarını Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerine göndermek ve 1877'de başlattığı işgal harekâtını bitirmek üzere en ufak bir bahane için beklediğini gayet iyi biliyordu. Kısaca İngilizler, Fransızlar ve Ruslar bir araya gelirlerse...

"Ve bir araya gelecekler" dedi kendi kendine. Rusya şimdiden Balkanlar'daki Güney Slavları olan Sırp'ları ve Karadağlıları İstanbul'a karşı ayaklanmaya başlatmak için kışkırtıyordu. Baş belası Balkan beyleri ve onların dağlarda yaşayan ateşli halkları, şimdiden bu karanlık ve kanlı topraklarda patlamak için ufacık bir kıvılcım bekliyorlardı.

Mustafa Kemal, sırım gibi endamıyla atının üzerinde garnizon kasabalarında ve köylerinde ve Suriye'nin vahalarında görünüyordu ancak aklı ve kalbi Selanik'te kalmıştı. Artık gönderdiği her raporda merkezi Selanik'te bulunan Trakya'daki üçüncü orduya atanması için acil ricalarda bulunuyordu. Balkanlar'daki bu sorunlu durum için ihtiyaç duyulan kabiliyet ve tecrübeye sahip olduğunun altını çizerek bu iş için biçilmiş kaftan olduğunu vurguluyordu.

"Kendimi iyi gizlenmiş olmalıyım" diye düşündü ya da "Abdülhamit benim ihtilalci düşüncelerimden vazgeçtiğine inanacak kadar saf bir adam." Her nasılsa bir gün gönlünü ferahlatan bir telgraf aldı. Suriye'deki görevinin sona erdiği ve derhâl Selanik'teki üçüncü ordu da göreve başlaması gerektiği kendisine bu telgrafla bildirilmişti. Hızla garnizonu dolaşarak Vatan üyesi arkadaşlarını buldu ve onlara Selanik'e

gideceğini ve orada isyan hareketini başlatabileceğini söyledi. Daha sonra Lütü, Müfit ve Ahmet Beylere hoşça kalın diyerek aceleyle görevi devretti. Yüreğinde büyük bir umut ve kararlılıkla bu kez Yafa'dan direkt Selanik'e gitti. Artık Osmanlı'nın kaderini değiştirecek adam olduğuna aklen de ikna olmuştu.

Enver ve onun birden fazla dil bilen Balkan komitacı takımı; Kemal'in Selanik'te bulunmadığı süreyi onu karalamak, ona ve Balkanlar'daki diğer Vatan mensuplarına zarar verebilmek için kullanmışlardı. Zayıf bir coşkunlukla Mustafa Kemal'e; onun İstanbul'da Batı tarzı demokratik bir rejim kurmak, halife ve sultanı baştan almak için yapılacak hakiki bir ihtilal düşüncesine, Kemal'in ideallerine sadık kalan bir avuç Vatan mensubuna sövüp saydı.

Kemal, politika oyununun hilelerini anladığını ve bildiğini düşünüyordu. Ancak birkaç hafta gibi bir süre içerisinde Balkanlar'daki vicdansız ustalar; Kemal'in ne olduğunu bilmediğini, kibirli ve küstah bir genç olduğunu, hileleri hiç bilmeyen, neredeyse politika konusunda tam bir ahmak olduğunu söylediler. Her zaman realist olan Kemal, bu darbeyi kendi vicdanında da hissetmişti; daha önce kendisine saygı duyan ve hatta hayran olan genç subayların dahi şimdi küçümseyerek baktığını görebiliyordu. Askeri sicili harikuladeydi fakat bu, bir politikacı ve komitacı olarak tecrübesiz olduğu gerçeğini değiştirmiyordu. Küçük düşürülmüş olmanın hiddetinden için için yanıyordu. Ancak henüz pes etmiş değildi. Bitmek bilmez bir enerjiyle ve korkunç bir kararlılıkla organizasyonda kendisini küçük düşürenleri bir bir diskalifiye etmeyi başardı.

Bu, yalnızca bir sene önce küçümsediği ve gizlice toplanan birkaç subaydan ibaret gördüğü İttihat ve Terakki komitesiydi. Şık giyimli Enver ve onun politik hizbi tarafından idare edilen, İstanbul ve Selanik'teki neredeyse her genç subayı içine alan ve dehşetli rakamlara ulaşmış bir gruptu artık bu. Komitenin patronluğunu üstlenen gruptakilerden ilki; Enver'in hususi dalkavuşu, çökük omuzlu, entrikacı, esmer, yağlı ve Kemal'in adamakıllı nefret ettiği herif Cemal'di. Ardından Yahudilikten İslam'a geçmiş bir dönme olan Cavit geliyordu. Selanik'in yerlisi ve

Balkanlardaki ihanetin elebaşlarından biriydi. Niyazi, bir sonraki sıradaydı ve fiziksel olarak belki de en tehlikelileriydi. Bir darbe sırasında vahşice naralar atarak tüm korumaları vuran ve silahını oyuncak gibi kullanan bu Arnavut, neredeyse tek başına İstanbul'u ele geçirmişti. Çekirdekteki en son ve en iri kişi ise Talat'tı. Makedonyalı koca hayvan, yavaş düşünen ancak tehlikeli ve temel olarak maharetli bir adamdı. Gündüzleri bir posta memuru olarak çalışıyor, geceleri ise resmî olmayan parti karargâhı Gnogno Meyhanesi'nde Enver ve diğerleriyle bir araya geliyordu.

Kemal, tüm bu karakterleri daha önceden tanıyordu. Ancak onların hâlihazırda Trakya'da, Makedonya'da, Selanik'te ve İstanbul'da ne kadar tehlikeli ve gizli bir güce sahip olduklarını öğrenmesi birkaç haftasını aldı. Fethi Bey her zaman olduğu gibi hadiselerin tam ortasındaydı, teoriyle dopdoluydu yine. Kemal'in hapse atılmasına neden olan polis baskınında gerçekten suçsuz olduğuna Kemal'i ikna ettiğinde bir kahvede buluştular. Kemal'in, Fethi'den politik hayatın birkaç önemli püf noktasını öğrenmesi gerekiyordu.

"Bu taraftan" dedi Fethi samimiyetle. Ve Abdülhamit'i devirmeyi planlayan, Enver ve çetesinin katı kontrolü altında bulunan karmaşık ve birbirine bağlı bu gizli örgütün hikâyesini anlatmaya başladı. Fethi anlattıkça Kemal duyduklarına isyan ediyordu. Aslına bakılırsa İttihat ve Terakki bir Türk organizasyonu da değildi. Aksine finansmanın çoğu, yüksek karar alma mekanizmalarına nüfus etmiş Balkan karakterlerinin elindeydi. Ardından çok sayıda İtalyan üyeye sahipti, bu üyeler dokunulmazlık sahibi İtalyan Mason Locası'ndan dolayı önemliydi. Komitenin gizli belgeleri, kapitülasyonlarca korunan İtalyanların ev ve localarında saklanıyordu. Bulunduğu ülkenin kanunları dışında tutulmayı sağlayan bu tiksindirici haklar, sultanın kişisel polisi tarafından olsa bile, arama ve el koymayı yasaklıyordu. Türk kanunlarına göre bir suç işlemiş olmalarından dolayı tutuklanmış olsalar bile ancak kendi şefkatli konsolosluk mahkemelerince yargılanabiliyorlardı.

"Anladın mı?" diye sordu Fethi bu noktada.

Kemal inliyordu. Her şeyi anlamıştı. İğrenerek işaret ediyordu Fethi'ye: *Devam et!*

“Böylece Enver ve hizbi partideki gücü ellerinde tutarlarken” diye devam etti Fethi, “gerçek patronlar, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki yabancı yatırımlarıyla uluslararası finansörler; Londra, Paris, Viyana ve St. Petersburg arasında güçlü tröst ve kartelleriyle büyük paralar döndüren adamlardı.”

Kemal, Fethi’ye mide bulantısına tutulmuş gözlerle bakıyordu.

“Bu yüzden” diye en sonunda Fethi’nin lafını kesti, “bu yabancı akbabalar ve onların kirli parası için...” burada bir an durakladı, “İttihat ve Terakki devrim yapacak, öyle mi?”

Ancak sorusunun üzerine Fethi’yi neredeyse kendisine acıyarak baskarken buldu. Rakısını bu aşağılık ve kibirli surata fırlatabilirdi. Fakat daha fazla bilgiye ihtiyacı vardı.

“Savaşlar” dedi Fethi yumuşak bir ifadeyle, “ve pek çok devrim büyük ideallerin gerçekleşmesi için değildir, ancak ve ancak para, ticaret ve çıkar çevreleri...”

“Allah!” diye gürlledi Kemal ve yumruğunu masanın üzerine indirdi. “Benim savaşımın değil! Benim devrimimin değil!” Rakı şişesi devrilmiş, yere düşen bir bardak paramparça olmuştu. Çevredekiler onlara bakıyordu. Fethi ise korkudan sinmiş, dehşete düşmüş gözlerle Kemal’i izlemeye koyulmuştu.

“Lütfen!” diye fısıldadı Kemal, başını salladı: “Devam et!”

“Aslında” dedi Fethi, “anlatacak pek bir şey de kalmadı. Tabii ki devrimin bir diğer amacı da İstanbul’daki uluslararası Musevi halkın haklarının korunması. Pek çok Ermeni de hareketi destekliyor çünkü onlara yeni rejimin, Yahudi ve Ermenilerle iyi geçineceği söylendi.”

Kemal, onun sözünü alaycı bir gülüşle kesti. “Ve sen bu saçmalığa inanıyorsun, öyle mi?”

Fethi şeytanca sırıttı. “Hayır” dedi, “ama onların paraları herkesinden daha tatlı. Devrimden sonra...” Fethi imayla bir bıçak sürter gibi parmağını boğazına sürttü. Kemal rakısından bir yudum aldı ve işaret etti: *Devam et!*

“Hemen hemen hepsi bu” dedi Fethi. “Yalnız...” tereddüt ediyordu,

Kemal'in gri gözlerinin içine bakarak zihninde bir şeyleri tartıyor gibi gözüktüyordu. Kemal de ona bakıyordu.

"Yalnız ne?" dedi Kemal.

"Söze nasıl başlayacağımı bilmiyorum" diye sızlandı Fethi. "Komite, onlara karşı gelmedense onlarla birlikte hareket etmene karar vermiş ve benden de bunu sana bildirmemi istediler. Kısaca, onlara katılmanı istiyorlar."

Kemal gürleyerek ayağa fırladı ve masaya ikinci bir yumruk indirdi. Bir yandan dişlerini sıkıyor bir yandan "Asla!" diye homurdanıyordu. "Bu kimliksizlere, hırsızlara, katillere mi katılacağım? Neden..."

"Lütfen" diye yalvarır gibi konuştu Fethi. "Lütfen otur ve söyleyeceklerimi sonuna kadar dinle." Devrilmiş sandalyeyi işaret etti. Kemal sandalyeyi alarak gürültüyle yerine koydu ve dimdik oturdu. Fethi bir süre onu sessizce seyretti. Kemal de yine ona bakıyordu. Fethi'nin gözleri önüne düştü, sonra yeniden Kemal'in yüzüne kaydırdı bakışlarını.

"Siyasetin ilk kuralı" dedi Fethi, "basitçe, var olmaya devam etmektir."

Kemal bekliyordu ancak Fethi ağzını kapatmış ve ufku izlemeye başlamıştı bile. Fethi sözlerini bitirmişti. Son cümle Kemal'in beynine hücum ediyordu.

Siyasetin ilk kuralı var olmaya devam etmektir...

Siyasetin ilk kuralı var olmaya...

Siyasetin ilk kuralı...

Kemal alnına ter yürüdüğünü hissediyordu, midesi bulanıyordu. Bir bardak rakıyı bir seferde midesine indiriverdi. Ne zaman kaybettiğini bilen bir insandı, ısrar etmeye gerek olmadığını anlamıştı. Kendi kendine kesik kesik söylendi.

"*Tamam*" dedi sonunda, "*katılacağım.*"

On beş gün içinde Kemal; Enver'in ve dostlarının kendisinden bir çingiraklı yılanı ya da topluca bir akrep ailesini komiteye seçmiş olmayı çok istediklerini anlamıştı. Bu arada, bu süre içerisinde iğrenerek de olsa, kapitülasyonlar altında Türk kanunlarından muaf tutulan Ma-

son örgütlerinden biri olan Vedata Locası'nın bir biraderi de olmuştu. Loca, dünyanın her yerinde; Rusya, Osmanlı İmparatorluğu, İngiliz İmparatorluğu ve hatta uzak gelecekte Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılacak ihtilallere kendini adanmış uluslararası nihilist bir organizasyonun bir şubesi idi.

Kemal içten içe esrarengiz, şifreli sözlerle en olmaz hayalleri konuşan bu sinsi, ahlaksız tipleri küçümsüyordu. Petersburg'daki kanlı çatışmanın ve ayaklanmanın fitilini kendilerinin tutuşturduklarından ve tüm Çarlık Rusyası'nda yaklaşan ayaklanmadan tereddüde mahal kalmayacak derecede kati bahsediyorlardı.

Kemal; sessiz, düşünceli, dişlerini gıcırdatarak Vedata Locası'nın üyelerine mahsus odalarında oturuyor ve çok dil bilen, yağlı sıçanların Osmanlı sarayına yapacakları darbeyi ve onun yerine geçecekleri rüşvetçi ve vicdansız rejimi sabırsızlıkla tartışmalarını çaresiz dinliyordu.

"Enver bir kere mantıklı bir adamdır" diyerek söze başladı biri ve diğerleri onu doğruladı. Enver, Enver, Enver! Kemal bu parlak, hoş tavırlı çelimsiz subaya; bitmek tükenmek bilmeyen nüktelerine; güç ve zenginliğe dair gizlemediği düşlerine küçümseyerek bakıyordu. Ancak hâlihazırda Enver, önlenemez biçimde hedefine doğru emin adımlarla ilerliyordu. Şimdiden Abdülhamit'in polisince dokunulmaz addediliyordu. Zira Niyazi ve Talat, dikkatle seçtikleri nam salmış bir grup silahlı eşkiyayla Enver'in çevresinde, gittiği her yerde ona eşlik eden bir koruma timi oluşturmuşlardı. Kemal, Enver'in yalnızca terfi etmiş bir albay olduğunu biliyordu ancak bu tahammül edilmesi güç, zarif adam; ufak bir servete mal olduğu ve mahir bir terzinin elinden çıktığı anlaşılan bir üniforma ve Teselya'daki tüm subayların gıptayla baktığı Rus yapımı deri çizmeler giyiyordu.

Vedata Locası'nın halka açık odalarında Kemal, öfkesini içine atıp dinliyordu; insanın kanını donduran reel politik ve sindirilemeyecek kadar çok teori ve gerçek kulaklarında uğulduyordu.

Ben bir Türk'üm; sadece Türkiye'yi sultanlığın harabe ve enkazından kurtarmakla ilgilenen gururlu bir Türk'üm. Ancak yağmalanmasına ve tecavüze uğratılmasına seyirci kalmayım!

Bastırıldığı öfkesiyle sokağa fırlayarak genelde Gnogno Meyhanesi'nde bulunan Enver'i ve dalkavuklarını aramaya gitti. Orada onlara parlayıp sövecekti, ihanetlerini kabul ettirip utandıracaktı onları.

"Farz edin ki" dedi bir gece Enver ve arkadaşlarına, "farz edin ki devriminizde başarılı oldunuz ancak tahttaki bir hırsız ve katil bir diğerinden neden daha iyi olsun?"

Enver, soğukkanlı ve nefret uyandıran kibirli gülüşünü korudu. Kemal, bu çelimsiz zarif adamın methiyeye başlayacağını anlamıştı.

"Sen, Mustafa Kemal" dedi Enver hatip sesiyle, "cesur bir asker ve açık sözlü bir adamsın. Ancak uzlaşmaya inanmıyorsun..."

"Uzlaşma mı?" diye araya girdi Kemal. "Sen diyorsun ki..."

Enver sessizlik için otoriter bir el hareketi yaptı ve Kemal sözünü bitirmeden sustu.

"Uzlaşma" diye tekrar etti Enver, "başarılı politikanın rabitasıdır." Enver'in bir diğer nadide sözüydü bu. "Biz..." eliyle masanın etrafındaki herkesi işaret etmiş ve her nasılsa amirane işaretinin içine Kemal'i de alıvermişti. "Bizler yaklaşan ihtilalin gerçek liderleriyiz. Takip eden günlerde de gerçek liderler olmalıyız. Şu an için bazı unsurların aramıza girmesine izin vermeliyiz ancak daha sonra, gelecekte onları işin dışına fırlatabiliriz!" Herkes ahenk içinde başını salladı, Talat ve Niyazi ise onayladıklarını sözlerle açıkladılar.

Kemal ise sakince konuştu: ve "Sen bu saçmalığa inanıyorsun, öyle mi?"

Enver'in rengi bu kez değişmişti, Niyazi tehdit eder hareketlerle hafifçe doğruldu yerinden. Enver kolunu Niyazi ve Kemal'in arasına soktu. "Beyler!" dedi, ardından Kemal'e "Evet inanıyorum çünkü bu doğru. Bunu hep birlikte göreceğiz." Kafalar yeniden sallandı. Kemal meysane dönerek meyhaneden çıktı. O gece ciddi anlamda sarhoş olmuştu.

Kemal artık Zübeyde ve Makbule ile kalıyordu. Zübeyde'nin zengin ikinci kocası, ona yaşadıkları büyük evi ve iyi bir gelir bırakarak ölmüştü. Zübeyde, Kemal'e parasından bol bol veriyordu. Kemal de karşı çıkmadan bunu kabul ediyordu, zira maaşı yetersizdi.

Kemal giderek içine kapanmaya başlamıştı bu dönemde, sadece somurtuyordu; ara sıra Gnogno'daki Jön Türkler'den bazılarına önüne geçilemez patlayışlarda bulunmadığı sürece tabii. Yine bir gece Cemal'e saldırdı.

“Sen havlayıp duran bir fino gibisin” dedi Cemal'e sertçe, “kucaktan kucağa atlıyorsun ve seni okşayan her eli yalıyorsun. Tamamen anlamsız olan alkış tufanlarıyla övünüyorsun. Enver gibi sen de halkın kucağında oturup okşanmak ve beslenmek, halkın teveccühünün parlak ışığında yaşamak istiyorsun.”

“Ya sen?” dedi Cemal sakince dudaklarını bükerek. Bu sözler üzerine salonda kahkaha tufanı kopuverdi. Kemal ise patırtıyla terk etti meyhaneyi. Acıyla Cemal'in onu fena alt ettiğini söylüyordu kendi kendine. O da halkın teveccühü, sıcaklığı ve saygısı için çok uğraş vermişti, bu doğrudu. Ancak onun her an tehlikeyi davet eden belalı görünüşü, sözde arkadaşlarını bile ondan uzaklaştırmıştı. Kendisi gibi isyankâr ruhlu çok küçük bir subay grubu ona ihtiyacı olan öz güveni ve teselli veriyordu. Zübeyde'nin evindeki küçük odasında birkaç gayri resmi toplantı yapmışlardı ancak Zübeyde onların ihtilal kokan konuşmalarına kulak misafiri olunca bir daha böyle bir toplantının evinde yapılmasını yasakladı. Fırtınalı bir sahnenin ardından Kemal, Zübeyde'nin evinden taşınarak perişan bir mahallede tek başına bir göz oda kiraladı.

Artık her zamankinden daha yalnızdı. Tek başına ve sessizce sahilin ara sokaklarında avare dolaşmaya başladı; düşünüyordu, düşünüyordu, düşünüyordu. Tek başına ve bol bol içiyordu. Bu arada tatsız bir hastalıkla bünyesi sarsıldı. Ama buna pek aldırmadı. Düzensiz yaşamı, hastalığı alevlendirerek onun tüm vücuduna yayılmasına neden oldu. Gönülsüzce, kendisine en kötü neticeleri bir çırpıda söyleyiveren ucuz bir doktora gitti. Fena, belki de şifa bulmaz bir şekilde enfeksiyona maruz kalmış; hastalık çoktan böbreklerini sarmıştı.

İnsanı çileden çıkararak 1908 dünyasının inanılmaz olayları, Mustafa Kemal'in kulağına çalındığında o hâlâ hasta ve yalnız, kasvetli gözlerle etrafını izliyor ve doktorun tüm tavsiyelerine rağmen içmeye devam ediyordu.

Jön Türk devrimi Güney Makedonya'da patlak verdi. Zapt olunma-

sı güç Niyazi, bir avuç -görece olarak- devrimciyle beraber Resne'deki kışlayı ele geçirerek bu erken infilakı fitilleyen isim olmuştu. Hiçbir hazırlık ya da organizasyon yoktu ancak Enver, Trakya ve Makedonya'da başlayan devrimi ilan ediverdi.

Kemal heyecan duyamayacak kadar hasta, alarma geçmek içinse fazlasıyla gururluydu. Enver, Niyazi ve bu öfkeli insan topluluğu silahsız ve organizasyonsuz, İttihat ve Terakki'nin 300'den az olan faal üyeleriyle gerçekleştirilmiş vahşi bir maceraya atılmışlardı.

Akıl almaz biçimde devrim, bir bozkır yangını gibi hızla yayıldı. Devrimciler dağa çıktılar. İstanbul'dan gönderilen Osmanlı İmparatorluğu birlikleri de isyancılara katılmışlardı. Direnen subaylar vuruldu ya da süngülendi. Bütün alaylar ya silahlarını indirmişler ya da devrimcilerin saflarına taşınmışlardı. Birkaç ay gibi kısa bir zaman zarfında sultanın kudreti sona ermişti bile. Dünya başkentleri, gelen haberlerin etkisiyle sarsılmışlardı.

Zayıf ve sıkça değişen hadiselerin etkisiyle şokta olan Mustafa Kemal de üniformasını giydi ve Selanik sokaklarında şimdi birer paşa ve muzaffer olarak Makedonya'dan dönen Enver ve Niyazi'yi karşılamak için Hristiyan ve Türklerin oluşturduğu çığına dönmüş, bağırıp çağıran kalabalığa karıştı.

Politikanın ilk kuralını iyi anladığı anlaşılan Abdülhamit, İstanbul'da anayasal bir hükümet ilan etmişti. Ustalıkla bir metotla, tüm kötü yönetimiyle ilgili olarak art niyetli akıl hocalarını suçladı ve bunu ispatlamak için de birkaçını astırdı. Hafife sistemini 'lağvetti' ve devrimciler için resmî bir karşılama bildirisi yayınladı.

Parıldayan üniformasıyla şaşaalı ve fırsatla gelen büyük zaferle karizmatik Enver Paşa; tezahüratı, kalabalığın çılgınlıklarını artık aşına olunan amirane bir el işaretiyle susturdu. Ateşi asıl tutuşturan Niyazi'den üç, komitenin diğer üyelerinden beş adım önde ayakta duran Enver Paşa; Selanik'teki Olimpus Palas Oteli'nin balkonundan halka yeni anayasanın ilan edildiğini bildiriyordu. Aşağıda, ana meydanda kalabalık, neşe ve şükranlık gösterilerinden tamamen deliye dönmüştü. "*Hürriyet geldi, artık zulüm sona erdi.*"

“Enver! Enver! Enver PAŞA!” Sloganlar otelin gövdesine kıyıya vuran dalgalar gibi vurdu ve tepelerde yankılanıp sahili gümbürdetti.

Yürümek ıstırap olmuştu ama kederinden ve çabasından dolayı terleyerek Mustafa Kemal kendini Olympus Palas’a sürükledi. Adım adım basamakları tırmandı ve kendini komite üyelerinin uğultu çıkaran kalabalığının arkasında buldu. Kemal, yüzü kül rengi dimdik ayakta durarak Enver’in nutkuyla meydandaki kalabalığın gürültüsünü dinledi.

Kâbus gibi karmaşık ses, kulak zarında patladı ve başı dönmeye, dönmeye başladı... Kendini toparlamaya çalıştı ancak duvara dayanıncaya dek geriye doğru sendeledi. Hızla artan bir mide bulantısına tutulmuştu. Yalnız başınaydı ve hastaydı; ayrıca çok fazla rakı içiyor ve tahta bir palet üzerinde yatıyor, alt kattaki kahvehanenin gürültülerini dinliyordu. Günlerdir de ağzına bir lokma girmemişti.

Balkondaki kalabalık hareketlenmeye başlamıştı, Enver’in etrafına toplandılar. Niyazi, Talat ve koruma görevlisi geri dönmek için sıkıştıyorlar, merdivenlere doğru ilerlemeye çalışıyorlardı. Kemal geri çekildi ve ince dudaklarını sildi, kimsenin dikkatini çekmemeye çalışıyordu. Bütün gözler Enver’in üzerine olduğundan bunu başardı da. Enver’in keskin, siyah gözleri bir o yana bir bu yana bakışlar fırlatıyordu; kısa bir süre sonra Kemal, Enver’in dimdik ona baktığını gördü. Enver kalabalık arasında yolunu açtı ve Kemal’in önünde durdu. Kemal sert duruyordu, resmî bir selam verdi.

“Allah aşkına” dedi Enver, “Kemal, senin derdin nedir? Ölü gibi görünüyorsun.” Tekrar etti ardından “Senin derdin nedir?”

Kemal titrek gözlerini Enver’inkilere çevirdi ve toplayabildiği bütün küstahlıkla Enver’in yüzüne dikkatle baktı, sonra olduğu yere yığıldı kaldı.

Enver arkasını dönerek, “Niyazi” diye bağırdı. “Sen de gel Talat!” İki dev kalabalığı yarararak geldiler. “Kollarından tutun” dedi Enver yumuşakça. Kemal’i koltuk altlarından kavradılar ve sanki bir çocuğu taşıyorlarmış gibi rahatça ilerlemeye başladılar. Baygın hâliyle, Enver’in verdiği emri belli belirsiz duydu.

“Hemen Albay Mustafa Kemal’i askeri hastaneye götürün!” diye ba-

ğırıyordu. Albay? Kemal rüya görüyor olmalıydı. Talat homurdandı. Enver ise yeniden konuştu, “Bundan sonra böyle adamlara ihtiyacımız olacak!”

Tam bu noktada Kemal, şuurunu kaybederek derin bir uykuya daldı.

8

Acı çekerek ve biraz da alayla iyileşme devresinde bulunan Mustafa Kemal kendi kişisel bünyesinin; Jön Türkler'in hâlihazırda Makedonya'yı, İstanbul'u ve çürümüş Osmanlı İmparatorluğu'nu eline geçirmiş bulunan siyasi belgesinden daha çabuk toparlandığını ve dinç olduğunu düşündü. Ağustosun ortasında, parıldayan güneşin altında Fethi Bey'in son üç ayda olup bitenleri anlatmasını dinleyerek ve sol kolunun acı veren kısmını ovuşturarak oturuyordu. Şu, insan üzerinde deney yapan beceriksiz Alman doktor öğle vakti yeniden iğnesini saplamıştı Kemal'in sol koluna.

“...suikastlar, asılmalar, dayak yemeler” diye sayıyordu Fethi. “Bir grup isyancı, Bursa'da Abdülhamit'in hafiye teşkilatının başındaki Fehim Paşa'yı yakaladılar. Onu astılar ve bağırsaklarını değiştiler.” Fethi tüm bunları apaçık bir zevkle anlatıyordu. Hayatının son demindeki Sadrazam Tahsin Paşa'ya saldırdılar. Şu an kızıl hapishanede.

“Peki ya Abdülhamit?” diyerek araya girdi Kemal.

Fethi bundan biraz rahatsızlık duymuş görünüyordu. “Evet” dedi Fethi, “ismen hâlâ hükümetin başı ancak Ahmet Rıza Bey, Paris'ten dönecek ve...”

“Ve tüm diğer sürgünler...” diyerek yeniden kesti Kemal, Fethi'nin lafını, “hepsi uçarak yuvaya dönüyorlar Kahire'den, Paris'ten, Berlin'den ve Londra'dan, öyle mi?”

Fethi başını salladı. “Bunu nasıl bildin?” diye sordu.

“Doktorum” dedi Kemal, “politik zekâsı yüksek bir Alman.”

“Ooo” dedi Fethi, en sonunda konuyu değiştirmek için bir fırsat bulmanın sevinciyle. “Peki, peki hastalığın nasıl? Müspet bir gelişme var mı?” Biraz utanmış görünüyordu.

Kemal hınzırca gülümsedi. “Romatizmadan daha kötü değildir” dedi ardından. Gömleğinin kolunu sıyırdı ve iç taraftaki morlaşmış kısmı Fethi’ye gösterdi. “Beni kullanıyorlar eski dostum, Fethi. Anladığım kadarıyla doktorum mucizevî bir ilacı deneyerek çözüm bulmaya çalışan Alman bir bakteriyolog. Henüz ispatlanmadı ancak Almanlar bunu yaralı askerleri üzerinde de deniyorlar. Biz de Almanlar için gelecekte ölüme gidecek askerler olduğumuzdan doktorları, bizim üzerimizde de deney yapıyorlar! Oh!” dedi Kemal kollarını kaldırarak ve Fethi’nin söze girmesini engelledi. “Ben de rıza gösteriyorum, bir an önce şu böcek yuvasından kurtulabilmek için. Yapılacak çok iş var! Şimdi bana söyle bakalım, Avusturyalıların Bosna-Hersek’e girdikleri doğru mu?”

Fethi başını salladı. “Ancak...”

“Ve Rumlar yeniden Girit’e saldırdılar, değil mi?” diyerek Kemal, Fethi’ye baskı yaptı.

Fethi başını yeniden hızlı hızlı salladı. “Ama...”

“Ama yok” dedi Kemal öfkeyle. “Benim buradan hemen çıkmam lazımdır.”

“A...Ama” diye itiraz etti Fethi, “sağlığın ne olacak?”

“Tant pis!” diye susturdu onu Kemal. “Ayrıca şu lanet arseniğin de işe yarayıp yaramayacağını kim bilebilir? Zaten doktor da tedavinin en az bir yıl, belki daha fazla süreceğini söylüyor. Bir yıl içinde belki de dünyayla savaşta olacağız!”

Takip eden iki hafta boyunca Kemal, yemeklerini büyük bir iştahla yedi. Geniş avluda, güneşin altında ve hastanenin koridorlarında bir aşağı bir yukarı gezinmekten vazgeçmemişti. Acı veren arsenik enjeksiyonları devam ediyordu. Yeniden kendini iyi hissetmeye başlamıştı ve bir an önce kurtulabilmek için sabırsızlanıyordu. Her geçen gün dışarıdaki dünyadan tehlike çanları çalan haberler geliyordu.

Ruslarca kışkırtılan Bulgaristan, bağımsızlığını ilan etmiş; zayıf düş-

müş, şaşırıp kalmış İstanbul'u protesto etmekten başka bir şey yapmamıştı. Arnavutluk'ta isyan yeniden alevlenmişti. Dürziler, Şam çevresindeki birliklere baskınlar düzenliyorlardı. İngilizler, Gazze bölgesindeki Arapları yeni ayaklanmalar için galeyana getiriyorlardı. Belki de en tehlikeli haber; Afrika'dan gelen İtalyanların, Trablus'ta uzun zamandır beklenen saldırılarına hazırlandıklarını bildirendi. Bölgedeki Osmanlı garnizonu, kabileler arasındaki kıskançlıklarla ve Bedevilerin rüşvetleriyle dağılmış ve zayıflamıştı.

Bir eylül sabahı Mustafa Kemal, hastabakıcıların ellerinde kahvaltıyla gelmelerinden önce, yatağından kalktı. Genç Alman doktor, telaşla odaya girdiğinde Kemal üniformasını giymiş; sabahın ilk ışıkları odaya dolarken bir sigara yakmıştı. Kemal onunla tokalaşmak için ayağa kalktı ve söze başladı.

"Ben artık gidiyorum, doktor bey" dedi sessizce. "Yapılması gereken bu kadar iş varken ben burada, hastanede yatıp duramam. Size teşekkürlerimi bildirmek isterim."

"Ama albay bey" diye araya girdi ciddi bir şekilde genç doktor.

"Binbaşı" diyerek onu düzeltti Kemal. Terfi ettiği henüz kendisine tebliğ edilmemişti.

"Bu tehlikeli" dedi doktor. "Daha haftalar, aylar sürecek tedaviye ihtiyacınız var. "Ancak..." İçini çekti ve omuzlarını silkerek, "...görüyorum ki siz kafanızı buna hazırlamışsınız. Pekâlâ o hâlde yalnız, arkadaşım alkol yok, sakın unutma." Kemal kısaca elini sıktı ve hastaneden dışarı çıktı, komitenin karargâhına doğru yollandı. Ancak yol üzerinde açık bir kahvehane buldu ve bir kahve içmeyi ihmal etmedi.

Enver, Berlin'e askeri ataşe olarak gitmişti. Niyazi ise Arnavutluk'taydı. Ahmet Rıza Bey de Paris'teki sürgün hayatından dönmüştü. Maliye Bakanlığı'ndan 70.000 altın pound alarak ve Jön Türk hareketinin muhteşem üstadı lakabını da satın alıp içlerinde Abdülhamit'in de bulunduğu, sayısı 100.000'i aşan üyesiyle partinin kontrolünü tam olarak eline

almıştı. Kemal, parti karargâhlarından gelen haberleri duydukça hafifçe gülümsüyordu. Jön Türkler, orduya karşı sonuç olarak galip olmuş olabirlerdi ancak inatçı, düşüncelerine sıkı sıkı bağlı ve hâlen tehlikeli boyutlarda mevcut bulunan eski Türk düşüncesini ve Abdülhamit'in alttan alta devam eden gücünü alt edememişlerdi. İstanbul'da yeni meclis parıltılı nutuklarla ve cesurca sözlerle toplanmıştı ama tepkiler de yok değildi.

Peki, Mustafa Kemal payitahta gönderilmek ister miydi? Örneğin kurmay sınıfında? Abdülhamit'in Arap asıllı gözdesi ve Makedonya'daki birliklerin başkomutanı Mahmut Şevket Paşa, biletini yazmaya hazırdı. Büyük yetkileri ellerinde bulunduran parti görevlileri her yanda kıyak işler dağıtıyorlardı. Kemal bunu reddetti. O, Trablus'taki garnizonları denetlemek istiyordu.

Bunu yaptı da. Oldukça yorucu olan ve beş hafta gibi uzun bir süre at sırtında yapılan yolculuk, umduğu gibiydi aslında. Vardığı her yerde kupkuru bir çürümüşlük vardı. Kuzey Afrika Bedevilerinin arasında tecrit edilmiş bir sınır boyunda şaşkına dönmüş, sönmüş moralleriyle yapayalnız gencecik subaylar... Derne, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerindeki çöküşün verdiği şaşkınlığı yansıtıyordu. İtalyanlar yeterince hızlı ilerlemeleri koşuluyla çoktan kıyıya çıkıp buralara girebilirlerdi. Kemal hemen gemiyle Selanik'e rapor vermek üzere döndü. Daha önce gönderdiği tehlike sinyallerinden bahseden detaylı telgrafı rafa kaldırılmıştı. İstanbul'u ise tamamen görmezden geliyordu. İstanbul'da yükselen tepki dalgaları karşısında sinmiş parti yetkililerini gören Mustafa Kemal yeniden öfkeyle dolmuştu.

Bir gün Kemal, Talat'la konuştu. İri Makedonyalı onu fırlamış gözlerle sonuna kadar dinledi. "Karşı devrim mi? Bu imkânsız!"

İstanbul'daki hava sadece Jön Türk devriminin etkilerinden ibaretti. Durum özünde sağlam ve sakindi. Niyazi, ne yaptığını Allah bilir, hâlen Arnavutluktaıydı. Bir süredir İstanbul'da bulunan Cemal, bir iki gün içinde dönüyordu. Cavit ona ölü gözlerle baktı ve hayır anlamında kafasını salladı. Ona göre Kemal fazla heyecanlanmamalıydı, durum bir alarmı gerektirmiyordu. Cavit omuz silkmişti. Umutsuzca Kemal, doğrudan Berlin'de bulunan Enver'e telgraf çekti ve bekledi. Telgrafını Enver'in kolaylıkla anlayabileceği bir şekilde, Türkçe tabirlerle yazmıştı. Ama bir ses çıkmadı.

Darbe etkisini yitirmişti. Abdülhamit'in azılı adamları İstanbul'da saklandıkları fare deliklerinden çıkmışlardı. Saraydan gelen rüşvet altınlarını alan garnizon kumandanları ve hocalar, halk kitleleri arasında gizli işlerini yapmışlardı. Hapishanelerden çıkan saray taraftarları askerlerin ve garnizon komutanlarının öfkelerini kamçılıyarak onları ayaklanmaları için kışkırttılar. Partiye bağlı subaylar, sokak ortalarında doğranıp parçalara ayrıldı. Sultanlık ve hilafet, kalabalıkları taşkınca davranmaları için teşvik ediyordu. Dini istismar eski şehri çepeçevre sarmıştı. Oluk oluk kan akıyordu.

Tüm bunlar karşısında Makedonya'da aciz kalan Mustafa Kemal, Mahmut Şevket Paşa'ya İstanbul'a yürüyerek karşıt devrimi bastırma konusunda müracaat etti. Mahmut titredi. Sonuç itibarıyla o, Babîâlî'ye sadıktı. Ve bu meclisteki siyasi göçmenler... Bunlar da kimdi? Mahmut ince ve uzundu, İslami inançlarına bağlıydı.

"Allah" dedi, "hükümünü verecektir." Daha sonra da namaza gitti.

Kemal ise doğrudan kışlaya yöneldi. Üçüncü ordudaki tüm alay komutanlarını toplantıya çağırdı. Kemal onlara acilen İstanbul'a yürümelerinin ne kadar gerekli olduğuna dair uzun bir konuşma yaptı. Bu sırada Enver de Berlin'den dönmüştü. Birlikte Mahmut'a baskı yaptılar.

Enver de coşkulu ve güzel söz söyleyebilen biriydi, sırayla ve etkili biçimde onu ikna etmeye çalıştılar. İleri geri adımlayarak Mahmut Şevket Paşa'ya detaylarıyla tüm dünyanın İstanbul'daki tufanı izlediğini anlatıyordu Enver, "Eğer Osmanlı İmparatorluğu'nda yeniden tiranlık dönemi başlarsa..."

Mahmut Şevket Paşa, Enver'e büyümüş gözlerle baktı. "Evet" diyerek başını salladı, "tüm bunlar doğru olabilir. Yine de Allah la ilahe illallah..."

"Allah kahretsin!" diye söze girdi Mustafa Kemal, yarım saattir bu trajikomik sahneye tahammül ediyordu. Başkomutana doğru ilerledi. "Hükümetimiz ayaklanma ve karşı devrimin tehdidiyle karşı karşıya" dedi sesini yükselterek. "Makedonya'daki garnizonlarımız yürüyüş için hazırlar. Sizin emrinizi bekliyorlar, paşam!" Mahmut genç kurmay subayına sersemlemiş gözlerle bakıyordu.

"Allah isterse..." diye söze başladı.

Kemal, sözünü yeniden kesti. “Bu; ordunun, komitenin ve Türk insanının isteğidir” dedi. Kemal başını Enver’e dönerek salladı. Enver tereddüt ediyordu. Kemal bu kez tamamen Enver’e doğru döndü. Mahmut Şevket Paşa’nın da önünde duruyordu. Bu sırada, “Alay komutanlarına derhâl harekete geçtiğimizi bildirin” dedi. Yeniden Mahmut’a dönerek “Öyle değil mi, paşam?” diye sordu. Enver bunun üzerine çıktı.

“Eğer Allah isterse” dedi Mahmut.

Kemal derin bir nefes aldı ve paşayı selamladı.

Aşağıdan uğultulu sesler geliyordu. Borular çalınıyordu. Kemal tüm hazırlık emirlerini vermişti bile. Üçüncü ordunun süvari alayı dahi hazır hâle getirilmişti. Artık Kemal cephane arabalarının gümbürtülerini, avluda yerinde duramayan atların kişnemelerini, dişlilerin tıkırtılarını ve bölük komutanlarınca üçer kez tekrar edilen emirleri duyabiliyordu. Havayı toz bulutu kapladı ve Kemal uzaktan gelen başka boru seslerini ve bitişikteki karargâh binasına toplanan askerlerin ayak seslerini duymaya başladı.

Aniden bir emir eri elinde Mahmut’un kalpağı ve süvari kılıcıyla odaya giriverdi. Bu da Mustafa’nın önceden düzenlediği bir şeydi. Mahmut gelerek kılıcı Mustafa Kemal’in beline taktı ve kalpağını da onun kafasına yerleştirdi sonra düzeltti. Gözleri duru görünüyordu. Kılıcı kınından yarısına kadar çıkardı ve ardından yeniden yerine soktu.

“Tamam, binbaşı” dedi Kemal’e “Emirleri sen vereceksin. Derhâl harekete geçeceğiz!”

Kemal onu selamladı, ardından dönerek hızla avluya indi. Enver atına binmişti bile. Atın üzerinden Kemal’e doğru baktı, esmer bıyıklı suratında garip bir sırıtiş vardı. Az sonra konuşmaya başladı:

“Senin gibi adamlara ihtiyacımız olduğunu söylemiştim” dedi mırıldanarak.

Kemal avlunun ilerisinde toplanmış perişan bir kolun başındaki kumandana bir emir verdi bağırarak. Bir anda sesinin yankılandığını ve ardından bunun tekrar ettiğini duydu. Toynakların, cephane ve yük arabalarının, uzaktan gelen bağrıışların ve tekrarlanan emirlerin yankılandığı muazzam bir gürültüyle, tozlu ve gübre kokan bir alacakaranlıkta ordu yola çıktı.

Mustafa Kemal bekletilen atına koştu ve üzengiye bastı. Atına binerken Enver'in de yan tarafında atının üzerinde ilerlediğini gördü. Arından Mahmut, askerlerinin arasında belirdi. Atlar kargaşadan, toz ve gürültüden sinirlenmiş; sürekli şaha kalkıp sıçıyorlardı. Kemal oldukça derin bir nefes aldı. Atını mahmuzlarken diğerlerinin de bunu yaptığını duyuyordu.

İstanbul'a el koymaya gidiyorlardı.

Mustafa Kemal, 1. birlik kısmının önderi olarak ilerliyordu. 2. ve 3. Makedonya ordularından oluşan kıtaların ana gövdesini koruma vazifesini üstlenmiş bir süvari alayının başındaydı. Enver ve güçlkle ilerleyen süvarileriyle birlikte Mustafa Kemal, Trakya'dan geçerek İstanbul'a 32 km. uzaklıkta bulunan, merkez istasyonu Hadımköy olan mevkiye gitmek üzere trenlerle nakledilecek piyadeleri geride bırakmışlardı.

Hadımköy'de konaklayan Enver ve Kemal burada 2000 civarında asker barındıran yerel garnizonu canlandırdı Abdülhamit'in ve eski Türklerin önderlik edeceği bir karşı devrime karşı yeni anayasayı korumak üzere ilerleyen Makedonya ordusunun öncülerinden seçilmiş subayları bilgilendirdiler. Kemal ve Enver, hususi bir tren ayarlayarak tüm Hadımköy garnizonunu yerleştirdiler; bu tren, İstanbul'da Sirkeci İstasyonu'na vardığında herhangi bir müdahaleyle de karşılaşmayacaktı. Halk panik içindeydi.

Hadımköy garnizonu da uzun yolculuğunun ardından sessiz sedasız istasyonun yanında kamp kurdu ve meclise anayasanın tehlike altında bulunup bulunmadığını soruşturmak üzere bir temsil heyeti gönderdi. Ancak bunu Kemal sonradan öğrenecekti. O Enver'le birlikte İstanbul'a hâkim Çatalca tepelerinde tabyaları oluşturmakla fazlasıyla meşguldü. Askerleri taşıyan tren, Hadımköy'e boş olarak gönderilmek üzere hazırlandı ve ne olduğundan habersiz yerleri değiştirilen garnizona kışlalarının Selanik'ten gelen askerler tarafından doldurulduğu haberini vermek üzere bir haberci gönderildi. Hadımköy'den gelen 2000 askerse buldukları boş alana yerleşmişler ve yemek için ateşlerini yakmakla meşgul olmaya başlamışlardı bile.

Halk korku içinde titreyip, Abdülhamit sinsi sessizliğini sürdürürken Kemal çalışıyordu. Mahmut Şevket adına bir bildiri yayımlattı. *Ma-*

kedonya ordusu, diyordu bildiride, yalnızca düzeni korumak amacıyla İstanbul'a girmiştir. Sultanın tahttan indirileceğine dair herhangi bir söylenti asılsızdır.

Kemal ve Enver, Makedonya'dan gelen piyadelerin Çatalca sırtlarında mevzilenmeleri için emirler yağıdırıyorlardı. Ardından subaylar atlarına atladıkları gibi süvari alayına ve özenle seçilmiş uçar gibi yürüyen askerlere önderlik ederek İstanbul'a girdiler. 1909 Nisanının karanlık bir cumartesi gecesi idi. Dehşete düşmüş halk, sıkı kapatılmış panjurların aralıklarından eski şehre giren ve dört bir yana dağılan atlı askerleri izliyorlardı. Şafakla birlikte Kemal ve Enver, askerleri şehrin her yerinde kilit noktalara yerleştirdiler; artık şehrin hâkimi onlardı. Mahmut Şevket Paşa ise daha sonra şehre bir fatih olarak girdi. Yıldız Sarayı'nın muhafızları dahi direnmemişlerdi.

Kemal, herhangi bir direniş hareketi ihtimalini peşinen kuvvetten düşürmek için karşı devrim adına savaş çılgınlıkları atanların dillerine doldukları şeriat üzerine oynadı. Şeriatın açıkça, hatırladığı kadarıyla, belirttiği üzere: *"Halife görevlerini yerine getirirse biz ona uymakla mükellefiz ancak bunu yapmayı başaramazsa onu görevinden alırız."* Böylelikle dine bağlı, mistik Mahmut Şevket'in önüne de kusursuz bir set çekmeyi başarmış oldu. Mahmut Şevket sadece Şeyhülislamın, Abdülhamit'in tahtan indirilmesine ilişkin olarak, resmî bir kararname olan fetva yayınlamasını talep etti. Kemal ayrıca Mahmut'un adıyla meclisin pazar günü toplanması emrini verdi. Bu arada askerlerinin arasından geçerek atıyla Boğaz'daki Yıldız kampüsüne gidiyordu. Abdülhamit gizli bir odaya kapatılmıştı. En küçük oğlu Abdurrahman'ı yanına almıştı. Kemal, mutsuz sultanın başına bir nöbetçi yerleştirdi ve meclise işlemlerin başlatılması için emir gönderdi. Fetva resmen okundu.

"Kader" dedi Abdülhamit, Mustafa Kemal'e "Bu kaderdir. Milletin iradesine boyun eğeceğim. Hayatım bağışlanacak mı?" Ardından yüzü çizgilerle dolu yaşlı adam, küçük Abdurrahman'ı da yanına alarak odasına çekildi.

Kemal aceleyle Enver'e danıştı ve Mahmut'a bunu sormak için bir haberci gönderdi. Kısa sürede cevap geldi: Hayatta kalacak!

Kemal daha sonra üç askerin refakatinde Fethi Bey'i getirtti. Sıra sıra binek arabalarıyla Abdülhamit ve maiyetindekiler, haremdeki otuz iki kadın da dâhil olmak üzere, Sirkeci İstasyonu'na taşındılar ve burada Selanik'e gidecek özel bir trene yerleştirildiler. Mahmut Şevket Paşa, otuz yıl boyunca despot padişah tarafından hapsedilmiş, Abdülhamit'in kardeşi ve aile mirasçısı Mehmet Reşat'ı Yıldız Sarayı'nın zindanından çıkararak serbest bıraktı. Kemal'in tüm karşı çıkışına rağmen bu dizleri titreyen yaşıl adam, Sultan V. Mehmet olarak tahta geçirildi. Kemal, Abdülhamit'in tahttan indirilmesiyle meşgul olurken bakanlıklarda Enver oldukça etkili olmuştu. Kemal, Yıldız Sarayı'ndan geri döndüğünde kalabalıkların, Mahmut Şevket ve Enver'i kurtarıcıları olarak alkışladıklarına şahit oluyordu.

Bezgin ve bitkin Mustafa Kemal, Abdülhamit'in Selanik'teki Alatini villasında hapsedilmesine nezaret etti. Nöbetçi olarak Fethi Bey kaldı. Kemal saatlerce uyumuş ve ardından Makedonya'daki 3. Ordu Başkumandanı Enver tarafından uyandırılmıştı. Resmi yeniden gözden geçirdi ve daha da acı bir bozgunla karşılaştı. Askerleri idare edebilir ve askeri öncelikleri konusunda karar verebilirdi ancak politika sözü olduğunda hâlâ masum bir bebek olduğunu hissediyordu. Böylece yeniden askerliğe geri döndü.

Ali Rıza Paşa, Fransa'da Fransız ordusu manevralarını takip etmek üzere görevlendirilince Mustafa Kemal de onunla birlikte gitti. Picardi'de yapılan manevralarda keskin zekâsı ve ruhuyla, Fransız generallerini dahi etkilemeyi başarmıştı. Kendi deyimiyle, her yönüyle daha yorgun ve bilge bir subay olarak İstanbul'a dönmüştü. Artık Sultan Mehmet'in ardındaki devleti yöneten üç kişilik grubun sorgulanamaz patronu olan Enver, Kemal'i oradan alıp Selanik'teki subay okuluna müdür göreviyle tayin ederek onu pasif hâle getirmeye çalıştı. Kemal burada kendini işine, yenden yapılanmaya, kışlanın yeniden inşasına ve öğrenciyken gördüğü tüm aksaklıkların giderilmesine verdi. 1908 Devrimi, Hamidiye karşı hare-

keti ve *Kemal'in* darbesi hiçbir işe yaramamıştı. Enver, Talat ve Cemal; İstanbul'un ve sözde Babiâli'nin hâkimiydiler ve Sultan V. Mehmet'in titrek ellerini yönlendiriyorlardı. Cavit, Maliye Bakanı olmuştu ve öfke uyandıran yağmaları, tüm İstanbul'un ağzına düşmüştü bile.

Selanik'ten ve ara sıra İstanbul'a yaptığı seyahatlerinde, Kemal kapalı kapılar ardında ya da halk içinde rejime yönelttiği açık sözlü eleştirileriyle kıyameti koparmaya devam ediyordu. Eleştiri oklarını özellikle Almanya'ya ve Enver'in Berlin'le olan siyasi ve mali ilişkilerine yöneltiyordu.

"Almanya..." diye konuşuyordu İstanbul'da korku dolu salonlarda, "... Türkiye'nin yıkılması için ülkemizin son darbeyi yemesini istiyor. Yeni Bağdat demiryolu, İstanbul'un Asya'daki merkez istasyonu olan Haydarpaşa'dan başlayıp plato üzerindeki Ankara'yı geçerek Toros dağlarının arasından Suriye'ye iniyor ve çılgın çölü geçerek Bağdat'a varıyordu. Bu ise Rusya ve İngiltere'yi kıskırtmaktan başka hiçbir işe yaramamıştı. Alman yatırımcılar Türk ekonomisinin gırtlığına yapışmışlardı, tabii geriye ne kaldıysa. Alman diplomatları, Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikasını yönlendiriyorlardı, tabii geriye ne kaldıysa. Alman general-leri, Almanya saflarında Türk ordusunun ve Türkiye'nin yok olması için, -tabii geriye ne kaldıysa- savaşmak üzere yeniliyorlardı. Yoksulluk..." diyordu, "sultanlar zamanında olduğu gibi şimdi de her yerde aynen mevcuttu. İttihat ve Terakki komitesine göre birlik olmazsa gelişme de olmazdı. Oysa bu dönemde Hristiyanlar Müslümanların, Müslümanlar Hristiyanların gırtlığına yapışmış durumdaydılar."

Mustafa Kemal, partiye ve üçlü idari yapılanmaya karşı gayri resmi olarak hıyanet suçunu işlediğinin tam olarak farkındaydı. "Ancak" diyordu kendi kendine, "ben artık zindana atılmak ya da katledilmek için fazlasıyla önemli bir insanım." Ve bunun doğru olduğunu da biliyordu. Abdülhamit'in devrilmesindeki rolü genel olarak biliniyordu. Hâlihazırda Savaş Bakanı olan Mahmut Şevket Paşa, karakteristik kararsızlığıyla kıvranıp duruyordu. Enver, Savaş Bakanı'na kafasını toparlaması için yardım ediyordu. Kemal'in yüksek kademeli muhbirleri kendisini her görüşmeden, her karardan haberdar ediyorlardı. Savaş Bakanlığı'na tayin edildiğine ilişkin resmî emir geldiğinde onun çantaları çoktan hazırlanmıştı.

İstanbul'a döndüğünde Kemal, Almanların her zamankinden daha köklü ve derin şekilde yerleştiklerini fark etti. Almanya'nın kurnaz büyük elçisi von Bieberstein yerini kaba ve yabani, Kayzer Wilhelm'in anlayışı kıt ancak maharetli kişisel vasıtası van Wangenheim'a devretmişti. Wangenheim'ın planı basitti: Türkiye'yi, Almanya'nın geniş Ortadoğu'daki amaçlarına hizmet eden bir araçtan ibaret kılmak.

Kemal; Cemal'in komiteyle, hükümeti ve Babilî'yi yöneten Enver'in zümresi yediler konseyiyle, bozuştığını hayretle gördü. Cemal Almanlardan, özellikle Wangenheim'dan hiç hazzetmiyordu ve Mustafa Kemal'in işlenmemiş, katıksız Alman aleyhtarı kuvvetini memnuniyetle karşıladı. Ancak Kemal pek kısa zamanda öğrendi ki Cemal bile payitahtta entrika yolunda oynanan bu ölümcül oyun için onu aşırı derecede direkt ve sert buluyordu. Enver'in Alman lehtarı topluluğunca yüz bulamayan yavaş yavaş Cemal'in gayrı memnunlar topluluğunun sosyal belirsizliğine doğru ilerleyen Kemal, yeniden eski bekâr hayatına döndü. Önceden tanıdığı Ayşe ile tekrar görüşmeye başladı.

Ayşe önceleri onun için sıradan biriydi. Eski Farsça şiirlerdeki kadınlara benziyordu. Her hisse sahip bir huri, kömür gibi siyah gözleriyle uysal ama tutkulu, vahşi ama yumuşak bir güzel. Kemal'i seviyordu günün hangi saatinde isterse onunla görüşmeyi kabul ediyordu. Sonu gelmez politik tartışmaların ardından sinirli olduğu zamanlarda Kemal ona karşı bir minnet duygusu besliyordu. Bu yorucu çalışmalarının ardından Ayşe'nin eski İstanbul'daki küçük evinde hiçbir zaman yaşamadığı bir huzura ve memnuniyete kavuşuyordu.

Ayşe ona başka şeyler de getiriyordu, kendisi gibi onun da meselelerin kalbine en kestirme yoldan gidiveren, alışılmışın dışında keskin bir zekâsı vardı. Her meseleyi, ne kadar yorgun da olsa, onunla konuşmak, çene çalmak, bağırıp çağırmak, kendini anlatmak, en gizli düşüncelerini ve hayallerini, olgunlaşmamış fikirlerini ortaya dökmek, onun kendisini dikkatle dinlediğini ve yatak odasında aşağı yukarı yürürken izlediğini hissetmek için bastırılamaz bir arzu duyuyordu. Bunlar Allah'ın birer lütfuydu.

Kemal ateşli konuşmalar yaparken Ayşe aniden aceleci sesiyle bir soru soruverdi: "Onu öldürmek mümkün, öyle değil miydi?" Bu soru-

yu sorarken Enver'i kastediyordu. Kemal'in, Türkiye'yi talan eden üçlü yönetimi ve Enver'i kıyasıya eleştirmesi bunda etkili oluyordu tabii. Kemal duraklıyor ve düşünüyordu.

Onun hakkında önemli sayılabilecek hemen hemen hiçbir şey bilmemesi ürkütücüydü. Ermeni kanı taşıdığı kesindi ancak kısık sesle Abdülhamit düşmanlığı yaptığı sırada tamamen Türk'tü. Kemal yavaş yavaş anne ve babasının katledildiğini öğrendi. İhtimal ki Adana dolaylarında olmuştu bu, zira Adana, Mersin, İskenderun ve Türkiye'nin güneyinden bahsederken buraları bildiği belli oluyordu. Yine açık bir gerçek daha vardı ki o da büyük korkular yaşamış olduğuydu. Hâlâ onunla ilgili bilgilere ancak sonuç çıkarma yöntemiyle ulaşabiliyordu. O da Kemal'le birlikte içiyor, arada bir de sigara yakıyordu. Sigara içerken bunu büyük bir zevkle yaptığı gözlerinden okunuyordu. Kemal'in sadece kaşlarını kaldırması ya da dışa vurulmamış bir düşüncesini işaret etmesiyle Ayşe derhâl susuyor ve bekliyordu. Asla Kemal'in gizlisini saklısını araştırmıyor ve merak göstermiyordu.

Her nasılsa bir yolunu bulup Ayşe'ye İsmail Hakkı Paşanın karısı Marina'dan ve bu ulaşamaz kadına bir zamanlar âşık olduğunu zannettiğinden bahsetmeyi başarmıştı. Bunun üzerine Ayşe gülümsemiş ve durumu anlamış ya da anlamış gözükmişti.

"O çok güzel, öyle değil mi?" diye mırıldandı Ayşe.

"Hayır" dedi, bir taraftan da uygun kelimeyi arıyordu. "Çok güzel değil ama kesinlikle beni çarptı."

"Sesine mi çarpıldın?" diye yumuşak bir ifadeyle sordu Ayşe.

"Evet" dedi Kemal. "Kesinlikle!"

"O zaman canım" dedi Ayşe, "sen bu kadına âşıksın!" Siyah gözleri Kemal'inkilerinin derinlerine indi, dudakları yumuşak bir gülümsemeyle kıpırdadı.

"Sen böyle mi düşünüyorsun?" diye sordu Kemal.

"Öyle olmalı" dedi sessizce. "Hâlâ ulaşamaz olduğu için çok şanslıyım. Daha sonrası için..." dedi, "...şimdi bir plan yapmalıyız. Böyle şeyleri bilirim ben..."

10

Büyük bir hızla ve herhangi bir nota verilmeden güçlü bir İtalyan keşif gücü, 1911 Ekiminin karanlık bir gecesinde Trablus'a çıkartma yaptı. Sayılı saatler içerisinde İtalyanlar, zayıf Türk karargâh garnizonunun ve Bedevi Araplardan oluşan yardımcı kuvvetlerin arkalarından dolaşarak onları kuşatma altına aldı. Eski kasaba tamamen ele geçirildikten sonra İtalyanlar, Trablus sahilinde batı ve doğu yönlerinde hızla ilerlemeye başladılar.

Kemal öfke içindeydi. Bu, tamamıyla kendi zamanında vurgulayarak ikazda bulunduğu durumdu. Savaş Nezareti'ne koştu ve tozlu rafların arasında unutulup gitmiş, Kuzey Afrika'daki Trablus garnizonunun ne kadar kötü bir hâlde olduğunu anlatan hayati raporunu buldu. Ardından Enver'in odasına ilerledi, kapıda onu engellemeye çalışan yaveri usulüne uygun olarak kenara çekti. Enver, Trablus'a gitmişti bile. Elindeki raporunu sallayarak Kemal, Mahmut Şevket'in odasına dalıverdi. Raporu Mahmut'un uzun titrek burnuna doğru, masanın üzerine çarpıverdi.

"Bu" diye işaret ediyordu Kemal rapora doğru otoriter bir el hareketiyle, "sizin şu anda titreyen adamlarınıza, akıl hocalarınıza aylar önce nelerin olacağını haber vermişti. Ve şimdi tüm bunlar oldu!"

"Allah!" Ve Mahmut çaresizce omuzlarını silkti. "Bu O'nun isteği..."

"Ahh!" diye kükredi Kemal hiçbir şey söylemeden. "Eğer yarın rezil İngilizler, Mısır hududunu kapatıp da bizim Trablus'la karadan bağlantımızı keserlerse bu da mı Allah'ın isteği olacak?" Durmuştu. Onu durduran Mahmut'un uzun ve gözlüklü suratındaki o şaşkınca ifadeydi.

Mahmut başını sallıyordu. Ve ardından konuşmaya başladı. "Allah!" dedi. "İngilizler kara bağlantısını kestiler bile!" Mahmut'un çaresiz bakışları bütün odayı şöyle bir gezdi. "Peki, şimdi ne yapacağız?"

“Bir şeyler yapın” dedi Kemal, neredeyse bağıarak. “Derhâl Trablus’a gidiyorum. Gereken belgeleri istiyorum, hemen!” Yumruğu bu kez Mahmut’un masasının üzerine inmişti.

“Kâğıtlarınızı alabilirsiniz, binbaşı” dedi Mahmut soğukkanlı davranmaya çalışarak, “ancak İtalyanlar Çanakkale Boğazı’nı kapadılar. Denize hâkimler. İngilizler de Mısır’dan geçişi durdurmuşken... Trablus’a nasıl gitmeyi düşünüyorsunuz?”

“Oraya ulaşacağım. Kâğıtlarımı imzalayın!” Mahmut içini çekti ve aceleyle birbirine kattığı Arapça harfleri kullanarak kendi el yazısıyla Mustafa Kemal’in, Trablusgarp Osmanlı birliklerinin ve Trablus’taki düzensiz bedevi güçlerinin bağlı bulunduğu alay karargâhında binbaşı olarak görevlendirildiğine dair özel bir emir yazdı. Emri alan Kemal baştan savma bir selam vererek odayı terk etti.

Türk donanma kuvvetleri, çamurlu Haliç’teki buhar kazanları paslanmış ve gövdeleri iyiden iyiye yıpranmış eski iki savaş gemisinden ve beş kruvazörden oluşuyordu. Sadece eski Türk kaleleri ve mayınlar, İtalyanların Boğaz’ı aşarak İstanbul’un üzerine kâbus gibi çökmesini engelliyordu. İtalyan gambotları Doğu Akdeniz’de âdeta devriye geziyorlardı. Bu bakımdan Selanik üzerinden kayıkla yapılacak gizli bir seyahat imkânsız görünüyordu. En küçük bir balıkçı teknesi dahi balığa çıktığında düşmanın aramasına ve el koymasına konu teşkil edebiliyordu.

Önceden atların ayarlanması için telgraf çektikten sonra Kemal, Ankara’ya giden gece trenine bindi. Ertesi gece geç saatlerdeyse atının üzerinde uykusuz; soğuk Anadolu platosundan güneye doğru Toros dağlarına ve oradan İskenderun sancağına inerek buradan Suriye’ye geçtiği uzun yolculuğuna başlamıştı. Refakatçilerinin ve atının tükenmiş olduğunu görünce Halep’teki Türk garnizonundan başka kılavuz ve atlar temin etti. Beş gün sonra eski dostu Ahmet’in kendisine sağlam atlar, iki küçük tabanca ve bir kaftan, sandalet ve başlıktan oluşan tam bir Arap kıyafeti tedarik ettiği Yafa’daydı. Kemal çizmelerini çıkardı,

sandaletlerini ayağına geçirdi ve solgun teni kararsın maksadıyla başı açık sürdürü atını kızgın kasım güneşinde. Gri gözleriyle ilgili olarak ise yapabileceği hiçbir şey yoktu. Ahmet, her zaman olduğu gibi, tavsiyelerde bulundu ve Kemal'in Libya'daki kabile toplumlarıyla acele ticari işleri olan pek tanınmamış Şamlı bir Arap şeyhi olarak tanınması sağlamak üzere belgelerinde tahrifat yaptı. Kemal atını sürmeye devam etti. Mısır sınırına gelmezden az önce atından indi ve kumların arasında derin bir sel yatağına, bir vadiye girdi. Ortaya çıktığında tam bir Arap gibi görünüyordu artık; tabii gözlerini saklaması kaydıyla.

Sınırdaki tehlike vardı. İngiliz istihbarat teşkilatı iyi çalışmıştı. Mısırlı sınır muhafızları, Trablus'ta görevlendirildiğine dair elinde kâğıtları bulunan, renkli gözlü, muhtemelen kılık değiştirmiş bir Türk subayını yakalamak için kesin emir almıştı. Talihin bir cilvesi olarak Mısırlı muhafızların başı, tüm kâfirlerden ve özellikle de otokratik İngiliz istilacılarla, süvari birlikleri hızla Libya içlerine ilerleyerek Mısır sınırına yaklaşan yeni İtalyan istilacılar tarafından nefret eden bir adam çıkmıştı. Kemal ayrıca Mısırlının açık duran eline birkaç altın pound sıkıştırırmeyi de ihmal etmedi. Mısırlı anlamlı bir göz işaretiyle Kemal'in tahrif edilmiş kâğıtlarını onayladı ve başka bir grubun içerisinde yer alan mavi gözlü bir berberiyi yakaladı. Kemal at sırtında, denizden uzak kervan yollarını takip ederek ilerlemeye devam etti, kendisiyle birlikte yalnızca İskenderiye'de yanına aldığı bir bedevi rehber vardı. Kemal, geceleri hızla ilerleyerek gündüzleri ise saklanarak süren sekiz günlük yolculuğun ardından askerlerini şoke olmuş bir durumda bulduğu, çöldeki Türk ileri karakolu olan Aynel-Mansur'a vardı. Bir kahraman gibi karşılanmıştı ancak o bunları bir yana bırakarak hemen askerliğe girişti. İtalyanlar Derne'yi ele geçirmişlerdi ve sahilden çölün içlerine doğru baskınlar düzenliyorlardı. Ancak Kuzey Afrika'daki Müslümanlar da kâfir İtalyanlara karşı İstanbul ve Babilî tarafından ilan edilen kutsal savaş -cihat- için toplanmaya başlamışlardı.

Enver Paşa, Aynel-Mansur'un dışında yer alan vahada kurduğunu ihtişamlı çadırda, savaşan kabilelerin şeyhleri ve onların adamlarıyla birlikte bir toplantı düzenlemişti. Kemal hayal kırıklığını belli etmeye çalışıyordu. Söz konusu olan şey savaştı.

“Kemal, kardeşim!” diye bağırdı Enver şeyhlerin ortasında, Kemal koca çadırın içinde görüldüğünde. Kemal, Arapların selamlamalarından ve seremoni saçmalığından ısırap duyuyordu. Daha önceki teftiş gezisinden tanıdığı kabile reislerini selamladı ve çölün derinliklerinden istilacı kâfirlerle çarpışmak üzere gelmiş bulunan Senussi, Taureg ve Fessani kabilelerinin güçlü reisleriyle tanıştı. Bu durumdan pek hoşnut değildi ama çölün bu acımasız savaşçı kabilelerine de ihtiyacı vardı. İstedığı tek şey Enver’in şu bitmek bilmez seremonilerini sona erdirmesi ve savaşmaya geçmeleri idi. Kabile toplantısı, tüm müminlerin halifesinin temsilcisi Enver Paşa’nın himayesinde devam ederken Kemal, oradan ayrılarak yıkandı, tıraş oldu ve eski üniformasının söküklerini dikmeye çalıştı. İkinci el çizmeleri ona çok büyük geliyordu ve bağlantı yerlerinde yarıklar vardı ancak ne de olsa çoğunlukla at üstünde olacağını düşünerek bunları dert etmedi.

İki gün içinde Kemal; Derne’ye bakan geniş cepheye yayılmış, Taureg ve bedevi kabileleri askerlerinden oluşan bileşik bir alayın komutasını üstlenmişti. Ayrıca bedevi şeyhlerinden biri ona güçlü bir aygır ve yemeğinin yapılması için üç kadın tahsis etmişti. Burada Enver’in organizasyon kabiliyetinin muazzam boyutta olduğunu fark etmişti.

Kavgacı, zarif, esmer ve çelimsiz Türk subayı; yanında yaverleri ve tertemiz üniformaları da olmak üzere Akdeniz’i bir Alman denizaltısıyla geçmişti. Hâlâ Arap kabile reislerinin çok dikkatini çeken Rus yapımı siyah deri çizmelerini ve parıldayan üniformasını giyyordu. Onları ateşli ve şatafatlı nutuklarla canlandırmaya çalışıyor, Trablus’un geri alınması için girişilecek bir karşı ataktan ve İtalyanların denize dökülmesinden bahsediyordu. Kemal buna karşı çıkıyordu. Bir gün Enver’i kenara çekti. “Onları coşturmak istiyorsan bunu yap” dedi sessizce, “ama önce İtalyanların Derne’yle olan bağlantılarını keselim ve kasabayı geri alalım. Daha sonra ihtişamlı konuşmalar yapabiliriz.”

Enver yavaşlamıştı ancak sadece bir miktar. Kemal ise ısrar etmeye devam ediyordu. Bu konuşmalar bazı cahil çöl Arapları için faydalıydı belki ama daha büyük şeyhlerin gözünde şüphe ve dehşeti görebilmişti Kemal. Sonunda Kemal galip oldu. Enver tüm Türk cephelerinin teknik kumandasını üstlenip İstanbul’a inanılmaz derecede iyimser ve

hatalı telgraflar çekerken Kemal giderek büyük ve daha büyük, kana susamış Arap birlikleriyle İtalyanlara karşı ölümcül baskınlar düzenledi. İtalyanlar ağır kayıplar veriyordu; yiyecekleri çok az kalmış, içme sularıysa tamamen tükenmişti. Dizanteri de Mustafa Kemal'in kanlı baskınları kadar etkili olmuştu çöküşe giden yolda. Kemal'in uzun mesafeleri dolaşan Araplardan oluşturduğu hafife örgütü, fevkalade çalışıyordu. Kabilelerin adamlarından aldığı bilgilerin sadece üçünden birine güvenmesi gerektiğini öğrenmişti, o sırada aldığı bilgi kesindi. Bunu kullandı, daha üstün ve vahşi kuvvetlerle Trablus'tan Sirenayka'ya ani bir harekâta girişti.

Enver, Kemal'in zaferlerini neşeyle karşılıyor ve her birini kutlamak için ziyafetler düzenliyordu. İstanbul'a, ortaya çıkan olumlu sonuçları kendinden taraf göstererek ve tüm zaferleri oransız bir şekilde büyüterek Trablus'ta İtalyanlara karşı kazanılan zaferi anlatan telgraflar gönderiyordu.

Tüm bunlar insanı delirten ve isyana sevk eden şeylerdi ve Kemal bu konudaki rahatsızlığını da aksettirdi ancak buna karşı ne yapabilirdi ki? Onun yaptığı yalnızca savaşmak, İtalyanlara baskınlar düzenleyerek onlara ağır kayıplar verdirmek, kabile şeyhleriyle paşanın büyük çadırında yapılan cümbüşler bir yana bırakılırsa Enver'le herhangi bir sosyal ilişki kurmaktan uzak durup kendi adamlarıyla birlikte yaşamaktı.

Bir yıl boyunca yapılan amansız savaşların sonunda ortada hiçbir şey yoktu. İtalyanlar gündüzlerin gevşemek nedir bilmeyen sıcaklığından illallah ediyor, geceleriye Türklerin liderliğindeki Arap baskınlarının ürpertici dehşetini yaşamak zorunda kalıyorlardı. Çareyi sahil boyunca siperler kazarak, mevzilerini dikenli tellerle çevirerek korunmakta buldular; her şeye rağmen katlanmaya çalışıyorlardı. Roma takviye kuvvetler göndermeye devam ediyordu. Mücadele çok büyük zayıfların verildiği, kazananın ya da kaybedenin olmadığı bir duruma dönüşmüştü. Bu arada Enver Paşa ve Mustafa Kemal arasındaki tansiyon tahammül edilemez oranlara yükselmisti.

Kuzey Afrika'nın güneşli gökyüzünün altında mücadele devam ederken aniden gelen korkunç bir haber kafaları allak bullak etti. Karadağ kralının önderliğindeki Balkan kralları, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmışlardı. İstanbul aceleyle geçici bir ateşkes imzaladı Roma'yla. Kuzey Afrikalı Arap kabileleri bunun üzerine uzakta bulunan topraklarına dağıldılar. Geriye kalan bir avuç dolusu Türk askeriye Mısır'a doğru çekilmişlerdi. Tüm Türk subayları mümkün olan herhangi bir yoldan acilen İstanbul'a dönme emri aldılar.

Kederli Kemal, komutayı bıraktı ve dönmek için en kestirme yolu belirlemeye çalıştı. Buradan Fransa'ya geçti ancak alelacele ve derme çatma yapılan barış anlaşması, Türk subaylarının statüsünü garanti altına almadığı için İtalyan topraklarından geçemiyordu. Güneydeki Balkan Savaşı'ndan dolayı gergin günler geçiren Avusturya'dan geçerek Romanya'ya vardı. Buradan da bir gemiyle Karadeniz'i geçerek İstanbul'a ulaştı. 1912 Aralık ayının ilk haftası Galata'ya inmişti.

İstanbul anlatılamaz bir curcuna içindeydi. Savaş Nezaret'i'ne giden Kemal burada da tam bir karışıklık yaşandığını gördü. Büyük savaş haritaları sadece eski tarihlere ait haritalar değildi, Balkan sınırındaki felaketin hemen önündeki günlere ve haftalara aittiler. İntikam peşindeki Sırp ordusu kuzeyden güneye doğru hızla ilerliyordu. Yunanlılar, güneyden kuzeye doğru saldırıyorlardı; Selanik işgal edilmişti bile. Bulgar birlikleri çoktan Çatalca'daki savunma hatlarına saldırmaya başlamışlardı. Makedonya'daki Türk ordusu bozguna uğratılmıştı. Edirne hâlâ direniyordu ancak buradaki Türk garnizonunun da etrafı kuşatılmıştı, bir süre sonra açlık ve tifüs de bu eski Trakya şehrinde patlak vermişti. Türkler Avrupa'dan sürülüp çıkarılıyorlardı. Yaptığı uzun araştırmalar sonucu Kemal, Harbiye'den belli belirsiz hatırladığı deniz kuvvetlerinden Rauf isimli genç bir subaya ulaştı. Bu genç Türk subayı bir mucize eseri olarak düşmanların arasından eski Türk kruvazörü Hamidiye'yle Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Ege'ye çıkmayı başarmış, burada nakliye gemilerini batırıp düşman nakliye gemilerini yakarak Yunan donanmasına büyük tahribat vermiş, kısaca denizin ortasında onlara cehennem ateşini yaşatmıştı. Kemal şimdi onunla bir araya gelmeyi çok istiyordu ancak önce Savaş Nezaret'i'ni istila etmiş acınacak hâldeki memurlarla ilgilenmeliydi.

Savaş Nezareti'ne geçerken Kemal'in yolu ölü ve yaralıları taşıyan hastane vagonlarının oluşturduğu konvoyca kesildi. Kış havası olmasına rağmen etrafa berbat bir koku yayılmıştı. Mülteciler panik içersinde, korku dolu gözlerle sokakları tıkamışlardı. Her yanda yağmacılık baş göstermişti ancak etrafta hiç polis de görünmüyordu. Jandarmalar Çatalca hattına gönderilmişlerdi. Tüm şehir silah sesiyle, haykırışlarla, ölü vagonlarının gürültüleriyle ve zavallı mültecilerin dinmek bilmez iniltileriyle yankılanıyordu. İhtimal ki Rum sabotajcılar tarafından çıkarılmış bir yangın Galata'yı sardı. Rum keskin nişancıları her yerdedi. Galata köprüsünün direklerinde cesetler sallanıyordu. Katliam ve karmaşa hâlâ devam ediyordu.

Üçüncü haftada Kemal, Zübeyde ve Makbule'den bir haber alabilmek umuduyla mülteci kamplarında dolaşırken Yunanlıların Selanik'e girdikleri sırada ikisinin şehirden kaçtıkları haberini aldı. Kolera ve tifüsle ilgili ilk hastane raporlarını inceledi; ikisi de salgındı ve önlemi alınmadığından hızla yayılmaya devam ediyordu. Büyük bir şans eseri onları Çatalca'nın aşağısındaki bir kampta bulmayı başardı. Bir at arabasına yerleştirerek eski İstanbul'daki ufacık dairesine götürdü ikisini. Makbule her zamanki gibi çaresiz sızlanıp duruyordu. Zübeyde, yaşlı ve perişandı; alışılmış sükûnetini kaybetmişti. Sarsıntıyla ilerleyen at arabasındaki uzun yolculuk boyunca inledi durdu.

Kemal feryat eden iki kadını dairesine yerleştirdiğinde bile rahat ettiklerini kabul etmedi. Koşturup sokaklardaki kalabalığı yararak Ayşe'nin evine gitti. Kapısını sürgülememişti; Kemal'i sade, heyecansız bir tatlılıkla kucakladı.

"Annem, kız kardeşim" dedi soluk soluğa ve durumu anlattı.

"Tabii ki" dedi Ayşe. "Derhâl onları ziyaret edeceğim." Aceleyle giyindi, mutfağından iki somun ekmek, biraz pirinç ve sebze aldı. Aceleyle Kemal'i öptü ve "Şimdi git!" dedi. "Hiçbir şeyden korkma. Onlar çok iyi olacaklar."

Savaş Nezareti'ndeki kaos sona ermiş gibi bir görüntü vardı, düzen yeniden sağlanmış görünüyordu. O da kendine tebliğ edileni aldı, Gelibolu Yarımadası'nın kuzey kıstağındaki Bolayır'ı savunan birliğin ku-

mandasını ele alacaktı. Burayı kuşatan Bulgarların ani bir atak yapacakları düşünülüyordu. Kemal atının yanında bekleyen bir emir eriyle birlikte bir süvari kılıcı, bir tabanca cephanesiyle karşılaştı. Atını Galata'ya sürdü ve burada köhne bir askeri nakliye gemisine bindi. Ertesi sabah erken saatlerde karargâhına varmıştı.

General Sava Savoff önderliğindeki Bulgar kuvvetleri şafaktan hemen sonra saldırıya geçti. Burada Türkler en azından tahkimat oluşturmuşlardı. Hücum eden Bulgarlar ağır bir top ateşiyle, mitralyözlerden çıkan yoğun yaylım ateşiyle ve art arda patlayan tüfeklerle karşılaştılar. Daha ileriki siperlerde Kemal kendisini yeniden ait olduğu yerde hissetti. Türklerce yapılmış bulunan dikenli teller, daha önce Bulgar sahra toplarıyla yapılan bir bombardıman sırasında yer yer tahrip olmuştu. Boşlukları yeniden tellerle kapatmak için zaman yoktu. Kemal hattın aşağısına emirlerini gönderdi.

“Bir dahaki hücumu bekleyin ve ardından karış atağa geçin!”

Bulgar bataryalarının solukları kesen ateşlerinin ardından, düşman piyadeleri sahneye çıktılar; birbirlerine yakın duruyorlardı. Türkler ilk dalgayı mitralyöz ve tüfeklerle yardılar ve sonra Kemal birden ortaya çıkıverdi.

“Hadi gelin!” diye bağıırıyordu. “İleri!” Yanındaki ölü bir piyadenin tüfeğini almış, artık dağılmak üzere olan Bulgarlara doğru fırlamıştı. Türk askerleri de siperlerinden çıkıp gazapla ve şiddetle bağırarak onu takip ettiler. Dağılıp kaçmaya çalışan tıknaz Bulgarların üzerine yürüyerek onları süngülüyor, parçalıyorlardı. Türkler onlara süngülerle ve tüfeklerin dipçikleriyle hücum ediyorlardı. Artık ellerle yapılan mücadele başladığından Türk ve Bulgar silahları susmuştu. Bağışmaların, çığlıkların, feryatların oluşturduğu patırtının ortasında Kemal, adamlarıyla bir Bulgar alayını tamamen yok etti. Muzaffer piyadelerini yeniden düzenledi ve bozulan düşman mevzilerine Türk bataryalarınca yapılan koruyucu ateşi yönetti. Kemal yoğun bir yaylım ateşi yapılmasını emrettikten sonra ona bağlı üç alayla birlikte tüm hat boyunca yapılacak bir hücumu girişti. Bulgarlar en ilerideki mevzilerini boşaltarak genel bir geri çekilme hareketine girdiler. Türkler akın akın ilerliyorlar, süngüleri ve bıçaklarıyla Bulgarları teslim almak için çarpışıyorlardı. Ancak esir almadılar. Savoff'un tüm ordusu bozguna uğratılmıştı. Kemal son

kuvvetlerini de çağırdı ve onları kaçan askerlerin takip edilmesinde görevlendirdi. Bu arada Türk bataryaları toplarının başlarını kaldırdılar ve Bolayır'ın dışına doğru ilerleyen iki yılankavi yoldan apar topar kaçmaya çalışan Bulgar nakliye araçlarını ezerek toz hâline getirdiler.

Mustafa Kemal, iki yolda da meydana gelen korkunç katliamı görebilmek için yüksekçe bir yerde dikildi. Her iki yol da devrilmiş, paramparça olmuş, yanan yük arabalarıyla; sıkışıp kalmış atlarla; yaralı ve ölülerle tıkanıp kalmıştı. Takip eden Türk askerleri ateş ediyorlar, silahlarını yeniden doldurup yeniden ateş ediyorlar, sağ kalanları süngülemek ve coplamak için onların üzerlerine atlıyorlardı.

Artık silahların gümbürtüsü ve Savoff'un geriye kalan bir avuç askerlerinin üzerine yağın mermilerin uzaktan gelen sesleri, Kemal'in kulağına müzik gibi geliyordu. Bu sırada ceketinin kolunu çekip duran bir ulağa sinirlendi. Silahların gübültüsünün arasında bağırarak sesini duyurmaya çalışıyordu:

“*Ateşkes!*” diyordu.

Huzursuz ateşkes dönemi boyunca, Yunan güçleri barışı sağlamanın yollarını aradılar. Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan, Türklerin İstanbul dışında kalan Avrupa topraklarının tümünden çekilmesini istedi. Yunanistan tüm Trakya'yı isteyerek bu öneriyi destekledi. Yeniden İstanbul'a dönen Kemal dehşetle, bu aşağılayıcı terk meselesinin kabul edilmesinin gerektiğini iddia eden şaşkına dönmüş politik hizipleri seyretti. Sadrazam Kamil Paşa, açıkça her ne pahasına olursa olsun barış istediğini ilan etti. Kemal bu önerinin kürsüden okunmasını yuhalayarak önleyen bir grup genç subaya önderlik ediyordu.

Muhalefetin düzenlediği bir durum değerlendirme konferansında komiteden Talat ve Cemal, ondan sakındılar ancak Kemal, Zübeyde ve Makbule'yle ilgilenmek zorunda olduğu için münakaşa edip duran siyasetçileri kendi hâllerine bırakarak orayı terk etti. İkisi de iyi besleniyorlardı; veba, tifüs ve koleradan kurtulmuşlardı. Ancak artık Ayşe'den

daha fazla yardım istemiyorlardı. Önceleri nöbetleri geldiğinde onları sakinleştirmiş, yemeklerini pişirmiş ve muhasaranın en kötü olduğu dönemde onlara hemşirelik yapmıştı.

Dışarıda, tüm şehirde yeni bir curcuna vardı. Enver Paşa, Trablus'tan dönmüştü. Kemal kışladaki genç bir teğmenden haberi alınca yüzünü buruşturdu. Gönülsüzce üzerine yeni bir üniforma giydi ve gelişmeleri gözden geçirebilmek için Savaş Nezareti'ne doğru ağır adımlarla ilerledi.

Münakaşanın yapıldığı gün ve onu takip eden gün ve gecelerde, Kemal bir kenarda kararlılıkla bekledi. İsyancılar planlandı, daha sonra vazgeçildi. Siyasi cinayetler artık sıradanlaşmıştı. Kamil Paşa, Edirne'de kuşatılmış garnizonun ve halkın sonunun ne olacağını önemsemeden teslimin şart olduğunu ileri sürüyordu.

Enver aniden karakteristik bir cüretkârlıkta bulundu. Babıâli'de yapılan bir hükümet görüşmesine komite mensubu genç subaylardan oluşan bir ekiple baskın düzenledi. Savaş Nazırı Nazım piştolunu çıkarınca Enver, onu vurarak öldürdü. Kamil Paşa ve tüm kabineyi kovdu, bakanlar oradan oraya kaçışan tavşanlar gibiydiler. Enver, Babıâli'nin kontrolünü tam olarak eline almış, sultanın felçli elini yönetmeye başlamıştı. Cemal ve Talat'la birlikte devleti yöneten üç kişilik bir hizip oluşturdu ve Mahmut Şevket Paşa'yı da sadrazam yaptı. Enver barış şartlarını kesin olarak reddettiklerine dair bir nota gönderdi.

Edirne hâlâ kuşatma altındaydı, veba salgını ve hastalıklar her yanı sarmıştı. Enver personeline bir konferans düzenleyerek cesur bir plan teklif etti. Savoff'un ordusu Bolayır önlerinde bozguna uğratılmıştı. Kemal sakince ayakta izlediği konferansta Enver'in lütfedip de kimin kumandasında Savoff'un bozguna uğratıldığını zikretmediğini fark etti.

Plan tipik olarak fazlasıyla şatafatlı ve kapsamlıydı. Enver, 10. Türk Kolordusunu Şah Kuy tepelerinin aşağısına, Bolayır'ın kuzey ve batısına yerleştirmeyi düşünüyordu. Ardından Bolayır garnizonu doğrudan kuzey yönünde saldırabilirdi. Düşmanın yan tarafı sarılacak ve merkez kuvvetler de tuzağa düşürülecekti. Böylece Türkler Edirne'yi kurtarmaya gidebileceklerdi.

"Hayır!" dedi Kemal isteksizce ve Enver'inkinden daha yüksek olmayan

bir ses tonuyla ancak Enver'in sözlerinin ardından ortaya çıkan sessizlikte gelen bu söz, koca odada yankılandı. Ardından bir adım öne çıktı.

“Planınızı yanlış yapmışsınız” dedi. Odada Kemal'in sözlerinin kabul edilmediğini gösteren söylenmeler, mırıldanmalar yükseldi. “Şah Kuy ve yukarısındaki tepeler düşman tarafından çok sağlam şekilde tutulmuş durumda. Ateşkes süresince de burayı takviye etmeye devam ettiler yeni güçlerle. Dahası geride de savunma hatları var” diye devam etti, “ve daha iç saflarda emirlerinde daha fazla kaynakları var. Bu durumda çok fazla kayıp verdiğimiz yetmezmiş gibi onları da oradan çıkaramayız.”

Enver birden sıçradı. Siyah gözleri öfke doluydu.

“Bunlar benim emirlerim!” diye kükredi. “Tatbik de edilecekler!”

Enver sözünü zorla kabul ettirdi. 8 Şubat günü şafak vakti, Mustafa Kemal Bolayır'dan kuzeye doğru ilerleyen iki tümendenden birinin iki alayının önderliğinde yola çıktı. Hava çok kötüydü, hafif çisenti ve sis vardı. İki adım ötesinin görülmesinin imkânsız olduğu sis içerisinde ilerlerken sol yandaki tümen, Bulgarların ani ve güçlü saldırısıyla karşılaştı. Türkler dağılmıştı. Kemal diğer tümenin kumandasını üstlendi ve gücünün yarıya yakın kısmını kenara çekip Bulgarlara karşı ataklar düzenleyerek savaşmaya devam etti. 10. Kolordu denizden herhangi koruyucu güce sahip olmayan bir bölgeye yerleşmişti. Enver perişan hâldeki Türk savaş gemilerini yüzdürmeyi başaramamıştı. 10. Kolordu 6500 asker kayıp verdikten sonra yeniden gemilere bindi. Kemal Bolayır'da yeniden askerlerini düzenledi ve Bulgarları defetti ancak genel tablo mağlubiyetti.

Edirne bir ay sonra Bulgar kuşatmasının sonucu olarak açlıktan, salgından hastalıktan ve yorgunluktan mahvolmuş bir şekilde düştü. Enver Paşa aynı barış anlaşmasını uysalca imzaladı, tabii Kamil Paşa'yı alaşağı edip Savaş Nazırı Nazım'ı öldürterek. Balkan Savaşı, Türkiye için perişan bir mağlubiyetle sonuçlanmıştı.

Kemal yeniden işine geri döndü. Enver, Talat ve Cemal'den sakınıp politikadan uzak durdu. Bu arada istihbarat raporlarını okuyor ve Balkanlar'daki ateşli gelişmeleri izlemeye devam ediyordu. Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında Balkan Savaşı'nda kazandıkları gani-

metler yüzünden ciddi bir çekişme vardı. Makedonya anahtar meseleydi ve anarşık Makedonlar bu üç Balkan gücünü birbirlerine karşı kışkırtmayı iyi beceriyorlardı.

Bir kahvehanede derin düşüncelere daldığı sırada Kemal patlak veren olayların haberini aldı. Bulgaristan hem Sırbistan'a hem de Yunanistan'a saldırmıştı. Hemen alayına gitti. Beklediğı emir gelmekte pek gecikmedi. Enver derhâl Edirne'ye girilmesine karar vermişti. En önde süvariler olmak üzere askerler hareket etti, davullar alınıyor, bayraklar sallanıyordu. Kemal iki tümenden, yetersiz barikatları aşarak Edirne garnizonunu ortadan kaldıracak olanını komuta ediyordu. Eski şehir fazla kan dökülmeden geri alındı. Balkanlar'ın içlerindeyse Sırplar ve Yunanlılar, Bulgarları iyiden iyiye hırpaladılar.

Mustafa Kemal İstanbul'a yarbay rütbesiyle döndü. Enver Paşa üçlü yönetim başı konumunda olması dolayısıyla mutlak kontrolü almak üzere zafer alayıyla birlikte geri gitti. Mahmut şevket siyasi bir suikasta kurban gitmişti. Komitenin yaşlı, Arnavut üyesi Niyazi ise başarısız bir Arnavut ayaklanması esnasında bir suikast kurşunuyla hayata gözlerini kapadı.

İkinci Balkan Savaşı, Balkanlar'a -Kemal'e göre kendisine de- ne barış ne de memnuniyet getirmişti. Fakat Enver ve hizbine daha fazla şan ve şöhret kazandırmıştı. Artık Savaş Bakanı olarak Enver'in güçten başı dönmüştü. Olağüstü stratejiler için de yeterince olgunlaşmış bir devlet adamıydı.

En fevkalade olanıysa Müslüman dünyasının uçsuz bucaksız Ortadoğı'dan Asya'nın içlerine doğru genişleyen, yeniden Mısır'a, oradan Trablus'un ötelerinde Fas'a eskisi gibi hâkim olacak Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden meydana getirmektir. Tüm bunlar Kemal'in, hâlen Trablus, Mısır, Suriye, Avrupa ve Balkanlar'da faal hâlde bulunan vatan sorumlularından aldığı bilgilerdi. Enver kendisini potansiyel bir muhteşem Süleyman, belki de bir diğeri Fatih olarak tasavvur ediyordu. Kemal içini çekti. Enver hemen her konuda Almanları yardıma çağırıyordu. Ordu Almanlaştırılarak modernleştirilmişti ve herhangi bir cep-hede herhangi bir orduyu yenip ezebilecek şekilde donatılmıştı.

Ancak ya Rusya? İngiltere? Fransa? İtalya? Mustafa Kemal, kendini işinin rutinliğinden kurtararak canlanmaya ve siyaset kulislerinde yeniden

görünmeye karar verdi. Siyasetçilerin yakasına yapıştı, bakanlıkların kapılarını çaldı, masaları yumrukladı ve Türkiye'nin Almanlaştırılmasını şiddetle eleştirdi. Bu durum Çarlık Rusyası, İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar için birer kırmızı bayraktı. Herhangi bir büyük savaşta Araplara da müttefik olarak güvenilemezdi. Enver, Kemal'e pek sokulmuyordu. Talat ve Cemal ona boş gözlerle bakıyordu; oysa Kemal, Cemal'in Almanların böyle destursuz içeri kadar girmesine içerlediğini hatta bundan nefret ettiğini biliyordu. Alman Genel Kurmay'ından General Liman von Sanders, Türk ordusuna yeni bir biçim vermek üzere İstanbul'a gelmişti bile! Az sayıda siyaset adamı da Kemal'den sanki bir kolera taşıyıcısıymışçasına uzak duruyordu. Kemal yine de ısrarla mücadelesini sürdürdü.

Üçlü yönetimin çekirdek konsey toplantılarında Mustafa Kemal'in uygulanan yeni Pan-Germen programa düşman olduğuna ve Enver Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden ayağa kaldırılması için yaptığı ihtişamlı plana düşmanca baktığına karar verildi. Kemal, kendi özel istihbarat teşkilatından aldığı bilgilerin sonucu olarak, yakında gelmesini beklediği tayini için hazırlanmıştı zaten. Sonunda da beklenen oldu; Kemal'e acilen Sofya, Türk elçiliğindeki askeri ataşelik görevine başlaması emri geldi.

Sofya bir sürgündü Mustafa Kemal için. "Tant pis!" dedi Kemal kendi kendine. Bir gözü Balkanlar'da, özellikle Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan'ın Bosna üzerindeki taleplerine karşı direnişiyi yeniden tırmanan tansiyonda, diğer açık gri gözü ise Sofya'nın gece yaşantısındaydı. Buradaki diplomatları gözlemlemesi gerektiğini düşünüyordu. Ciddi ciddi dans öğrenmeye çalışıyor, diplomat takımının gece toplantılarına katılıyordu. Eski hastalığı tekrar ortaya çıktı, gerçi hiç geçmemişti ama bu kez ona daha çok acı vermeye başladı. Bulduğu bir Bulgar doktor, onu muayene ederek bir müddet iğne vurdu ancak o içmeye devam ediyordu.

Kemal'in Sofya'da bulunduğu sırada Bosna sınırının ötesinde olaylar patlak verdi. Olan oldu. Sıkça pot kıran Avusturya Arşidükü, tüm uyarılara rağmen, Sarajevo'ya yaptığı resmî ziyaret esnasında zırvalamaktan geri durmayınca bir suikast sonucu öldürüldü. Eskisi kadar şen olmasa da Savoff hâlâ gülüyordu. Avusturya bir ültimatom gönderdi. Sırlar bunu reddettiler. Rusya da seferberlik ilan etmişti. Göz açıp kapayınca ya kadar Avrupa savaşın içine girivermişti. Türkiye de içindeydi; *Enver, Enver!* Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın tarafında bulunuyordu. Bulgaristan inatla tarafsız kalıyordu ancak artık Sofya önemsizdi! Kemal doğrudan Enver'e bir telgraf çekti, acilen ordunun komutasıyla ilgili bir görev istiyordu. Enver'den Sofya'da ona ihtiyaç olduğunu belirten bir cevap geldi. Kemal yeniden yazdı ancak bu kez cevap yoktu.

Birdenbire İngiliz donanması, Fransız deniz birlikleriyle birlikte muazzam bir güçle belirerek Çanakkale Boğazı'nı akıl almaz bir bombardımana tutmaya başladı. Rusya da Kafkas cephesinden Türkiye'ye saldırmıştı. Kemal olayları Sofya'dan izlemeyi bırakarak İstanbul'a dönmeye karar vermişti ki kısa süre sonra acil bir telgraf geldi.

Derhâl İstanbul'a dönmesi emrediliyordu. İstanbul'a trenle yaptığı gece yolculuğu boyunca uyku tutmadı. Sirkeci İstasyonu'ndan ayrılarak doğrudan ve hızla Savaş Nezareti'ne ulaştı. Enver gitmişti, Ruslara karşı Kafkas cephesinde çarpışıyordu. Hakkı Paşa fiili olarak Savaş Bakanlığı görevine getirilmişti.

"İngilizlerin Gelibolu'ya saldırmak ve Çanakkale Boğazı'nı zorlamak için Mısır'a asker yığdıklarına dair elimizde yeterince delil var" dedi büyük, topal Türk general. "Sizi general Liman van Sanders'e size Gelibolu'da bir komuta görevi verilmesi için tavsiye ettim. Sizin için bu uygun mu?"

Şu Almanın komutasında mı? Her ne olursa olsun!

"Evet!" diye gürledi Kemal. Şık bir selam verdi ve odadan çıktı.

Güneşli bir nisan günü, yarımadanın baş tarafından karaya çıktı ve atını Maydos'un boz renkli tepelerine ve savaşa doğru sürdü.

11

B oz renkli tepelere doğru sürüklenirken altında ter içinde kalmış atına, sivri uçlu kayalara, dar geçitlerdeki kilin ve yerdeki çamurun üzerinde insan ve hayvanların ayak izlerinin oluşturduğu çukurlara dikkat ederek ilerledi. Burada çok fazla top atışı olmadığı belliydi ancak hâlâ patlayıcıların ve ölümün tatlı kokusu duyulabiliyordu. Bu koku, Çanakka- le Boğazı'na rüzgârla gelen çisentinin ve ezilen otların kokusuna karışıyordu. Atının dizginlerini sarp bir yokuşa doğru çekti ve eldivenli sol eliyle yan taraftaki askerlerden birine işaret ederek yavaşça atını durdurdu. Türk askeri, sarımsı çamurun içinden kayma tehlikesi içinde hızla ve otları eze eze ilerleyerek soluk soluğa at üzerindeki subayın dizlerinin dibinde durdu ve Alman tarzı sert bir selam vererek her Türk eri gibi yüksek sesle cevap verdi.

Evet, kumandan paşam! Türk askeri çamurdan ağırlaşmış çizmeleriyle dimdik duruyordu, eyerin üzerinde dikçe oturmuş yüksek yakalıklı üniformasının düğmelerini dik çenesinin hemen alt kısmına kadar iliklemiş, Türk kumandanının insanın içine işleyen gözlerine ve sert yüzüne bir köylünün meraklı gözleriyle bakıyordu.

Uzun bir süre sonra binicinin gözleri ufka kaydı ve sisli Çanakka- le Boğazı'nın Asya sahilinde yer alan tepenin yamacından aşağı doğru uzanan selvi ve sedir ağaçlarına odaklandı.

"Asker! Asker!" İnce dudaklardan bir soru dökülüyordu. "Şu bombardımanların yapıldığı günlerde sen burada mıydın?"

"Evet, kumandan paşam" diye cevap verdi asker dimdik. "En başından beri bölüğüm Gelibolu'daydı..."

"Paşa değil!" diye sertçe çıktı subaya, sabırsızca ve dişlerini gıcırdata- rak gırtlğından çıkardığı bir sesle, "Paşa değil! Kumandan!" Kemal'in gözleri yeniden ufka yöneldi ve Asya'ya doğru bakmaya başladı. Daha yumuşak bir sesle "Rahat!" dedi. "Şimdi bana anlat bakalım."

“İngilizler” diye başladı Türk askeri, “savaş gemileriyle ve kudretli toplarıyla geldiler.”

Mustafa Kemal bir kulağıyla Türk askerinin sık sık duraklayarak anlattığı hikâyesini dinlerken zihni, geçen sonbaharın, kışın ve bu 1915 ilkbaharının karanlık aylarına gidiyor; Gelibolu Yarımadası’na İngiliz-Fransız donanmalarının hücumunu, Kafkaslar’daki Türk-Rus savaşını, İstanbul’da uzun zamandır süren ihaneti, Almanların bu lanetli ve umutsuz savaşta kurnazlıklarıyla Türkleri -“*Benim Türklerimi*” diye ekledi- tuzağa düşürerek koz olarak kullanmalarını düşünüyordu.

“Ve İngilizler” diye düşündü. “Evet, İngilizler ve Fransızlar Doğu Akdeniz’e yeniden burunlarını sokuyorlardı; İtalyanlar ve tahammül edilmez Yunanlılar gibi! Girit’in Venizelos denen lideri yakında İngiltere’yle bağlarını koparacak, zira Atina’dan garantisi var, olacak da. Daha sonra “Araplar” diye düşündü, “Araplar ve onların eski kafalılıkları...”

“Britanya, Fransa, Rusya, kesinlikle İtalya ve Yunanistan ve diğer düşmanlarımız; Ermeniler, Rumlar, Kürt aşiretleri, ihtimal ki İranlılar. En kötüsü de Bağdat ve İran’a yapacakları harekâta bizi piyon olarak kullanma niyetindeki Almanlar.”

İstanbul! Kemal’in gayriihtiyarî bacak kaslarının sertleşmesiyle atı kırmıldandı, ardından Arap aygırını yeniden sakinleştirdi ve bulutların üzerindeki güneşin sıcaklığının, kokunun ve Türk askerinin anlatımının monotonluğunun farkına vardı.

“...bombardımanlar” diyordu adam, “üst üste gelip duruyordu, kalelerimizden yapılan atışlara ve mayınlarımıza rağmen...”

“Tamam!” diyerek askerin sözünü kesti Mustafa Kemal. Atını çevirdi ve “Hadi atına bin” diye seslendi askere. “Maydos’a gidiyoruz. Haydi!” Kemal atını derin vadiden batıya yönelen patıkaya doğru yavaşça hareket ettirdi. Sessizce sağ elini diğer cenahlara ve bekleyen kola doğru uzattı. Yeniden düzenlenen kollara göz gezdirmek için atının dizginini çekip onu durdurduktan sonra patıkaya doğru mahmuzladı bu kez. Hareket etmişlerdi. Sisın arasından çıkıp gelen güneş, ilk ışıklarıyla alçak tepeleri aşarken topçuların gürültülü atışları da yankılanmaya başlamıştı.

O yılın kışı, inatla hükmünü sürmeye devam etti. Karadeniz’den

çıkıp İstanbul Boğazı'nı aşarak gelen dondurucu rüzgârlar, Marmara Denizi'nin sert rüzgârlarıyla, Anadolu'nun tepelerinde esen Kafkas kökenli sert rüzgârlarla elbirliği etmiş gibiydi. Çanakkale Boğazı'nın havası aylardan nisan olmasına rağmen aldatıcı ve tehlikeli bir havaydı. Kemal, tepelerin sırtlarında bir aşağı bir yukarı ilerlediği sırada ne kadar kaprisli havası olan bir yerde yaşadığını düşünerek gülümsedi. Türk sahil bataryalarının ve döşenen mayınların, Çanakkale Boğazı önlerinde küstah İngiliz-Fransız donanmalarına neler yaptığını düşünüyordu bir yandan. İstanbul'da istihbarat raporlarını bir solukta okumuştı, biliyordu. Liman von Sanders çok fazla bilgi göndermişti ayrıca Alman kumandanı, Gelibolu Yarımadası'nın her iki yakasındaki cephelerden de mükemmel telgraflar göndermişti. Sisli puslu havanın üzerine eklenen, sıkça yön değiştiren akıntılar ve gelgitler sayesinde Çanakkale Boğazı'na Türk mayın gemilerince yerleştiren mayınlarla sakatlanan ve kıyıdan yapılan top atışlarıyla tahrip olan düşman savaş gemileri Queen Elizabeth, Gaulois, Agamemnon, Cornwallis, Bouvet, Ocean, Canopus ve Suffern'in isimlerinin yanlarına işaret koymuştu. İngilizler, evet ve Fransızlar kan ağlıyorlardı. *İnşallah* daha da ağlayacaklardı!

Kemal'in ruh hâli bu durumun tadını çıkarmak için pek de uygun değildi ayrıca düşünceye dalmak için yeterince zaman da yoktu. İstihbarat; İngilizlerin Mısır'daki İngiliz üslerinde bulunan saldırgan Avusturyalı, Yeni Zelandalı ve içlerinde vahşi Gurkaların da bulunduğu Hindu askerleri taze güç olarak kullanarak Suvla Körfezi'ne ve ardından da Arıburnu'nun aşağısında kalan sahile çıkartma yapmayı planladıklarını söylüyordu. Düşmanın şu anki kuvvetlerini kabaca 40.000 kişi olarak hesaplıyordu. Türklerse kendi 19. Tümeni ve askere alınmış Araplar da dâhil olmak üzere 37.000 kişiydiler ve ince bir hat olarak Çanakkale Boğazı'nın ağzında Gelibolu Yarımadası'nın her iki yakasında 83 km. olmak üzere Seddülbahir'den, İstanbul'a giden yollar üzerindeki, Bolayır'daki mevzilere kadar dağılmış bulunuyorlardı. "Evet ve yeterince silahlanmış değiller" diye hatırlattı kendi kendine. Hâlâ morali yüksekti. Kişisel olarak keyifsiz olmasına rağmen Kemal ruhunda bir hafiflik hissediyordu. Kendi askerlerinin de dayanıklı olduklarını geçirdi içinden; gevşemek bilmez köylü inatçılığının sertliği, İstanbul'un pislikleriyle bo-

zulmamışlık ve rejim tarafından yozlaştırılmamış olmak birleşiyordu bu çocuklarda. Enver Paşa'yı, Talat'ı ve eski başkentteki Alman lehtar komitacıları, vurguncuları, casusları, ajan provokatörleri ve düpedüz hıyanet içinde olanlar zümresini düşünerek tükürdü. Kendini toparlamaya çalışarak kafasındaki bu karanlık düşünceleri dağıttı ve araziye yeniden inceledi. 183 metre ileride onun kolu tepenin doruğuna ulaşacak ve saldırıyı başlatacaktı. Ağır silahların gürültüleri artık daha yakından geliyordu. Otomatik olarak kumandan tabancasının kılıfının deriden yapılmış kanadını çıkardı. Kahverengi aygırı dürterek kayalık yokuşa doğru sürdü ve geçide gelmeden az önce dizginleri çekerek onu durdurdu. Güneş tam olarak tepeye çıkmış; gündüzlerin, insanı kuvvetten düşüren kavurucu sıcaklığı başlamıştı. Güneş ışığı Çanakkale Boğazı'nın uzak sularında parıltıyor ve Anadolu'nun uzak tepelerine kadar erişiyordu. Hava hâlâ sisliydi ancak bu kez aşına ve davetkâr bir yanı vardı sanki.

Mustafa Kemal atının üzerinde döndü ve Asya kıyısına süratli ve tam olarak duyularını belli etmeyen bir selam verdi. Anadolu, sisin içerisindeki güneş ışığında hafifçe parılıyordu.

“Bir gün” dedi kendi kendine, “bir yolunu bulup sana döneceğim, Anadolu!” Bu saçma ve adamakıllı cılkı çıkmış savaş sonsuza dek sürmezdi ya. Savaş devam ediyordu ve o bir Türk kumandanıydı. Atını mahmuzlayarak Boğaz'a doğru kolunu salladı ve komutasındaki askerlere doğru ilerledi.

Tarih 1915 Nisanının ilk günlerini gösterdiğinde tüm Avrupa ve Asya'daki geniş etki sahası, genişleyen dünya uyuşmazlığının bir şekilde içine çekilmiş ya da içinden çıkılmaz bir şekilde buna bulaştırılmıştı. Ancak hiçbir bölge, hiçbir topluluk, hiçbir insan; Osmanlı İmparatorluğu'nun eski Türkiye'si ve Müslüman, Ortodoks ve Hristiyan serflerden oluşan heterojen halkı ve Gelibolu Yarımadası'ndaki silahlı altına alınmış ancak sınıflandırılmayacak durumda bulunan Türk 19. Tümenin kumandanı Mustafa Kemal kadar bu savaşla meşgul değildi.

Kemal, Maydos'ta Türk ve Arap askerlerden oluşan kuvvetlerini savaş manevralarında delilere mahsus bir çeşit öfkeyle çarpıstırdı. "Kaybedecek neyim var ki?" diye sordu kendine ve verebileceği bir cevabı yoktu bu soruya. "Ya benim halkım, Türkler?" diye sordu bu kez. "İstanbul'un lağım çukurundaki ırkların ve milletlerin çok dil konuşan domuzları değil, *Anadolu'nun gerçek Türklerinin kaybedecek neyi var?* Paçavraları, haşereleri ve öldürücü, insanın ruhunu karartan yoksulları belki? Çaresizlik ve umutsuzlukları, sultanın vergi toplayıcıları tarafından soyulup soğana çevrildikten sonra kurak tarlalarında ya da İstanbul'un pis kaldırımlarında veyahut Anadolu'nun fakir dağ köylerinin perişan sokaklarından açlıktan büzüşerek sonunda vardıkları yüz kızartan ölümleri? Ya da Boğaziçi'ndeki Yıldız Sarayı'nı istila etmiş bir diğer çürümüş sultan ve halife için yapılan bir diğer savaşta, cephede gelen ölüm mü? Yoksa İstanbul'daki yalnız kendi çıkarını düşünen komitacıların oluşturduğu üçlü yönetim mi? Enver Paşa, Cemal, Talat..."

"Sakin, sakın" dedi kendi kendine, "vatan hainliğine giden düşüncelerde *yavaş* olmalı. Benim kaderim bu adamlarinkine bağlı ama ben ne yapıyorum?" Kumandasındaki kötü durumdaki Türk köylülerinden ve onları en başından beri korkutan, savunma seferberliğinden dolayı uzak çöllerden sürüklenip getirilerek askere alınmış Araplardan oluşan zayıf bir tümenle her saat, her dakika bir diğer savaşta çarpışmak için hazırlanıyordu. İngiliz-Fransız kuvvetlerinin başarısızlığa uğrayan deniz saldırıları safhası açıkça sona ermişti, düşman için tam bir felaket olarak. Günlük istihbarat raporları, küçük düşen İngiliz ve Fransızların çok yakında bunu telafî etmek niyetinde oldukları acı gerçeğini merkeze bildiriyordu. Ege'de bulunan Türk sahil bataryalarının menzili dışındaki büyük savaş gemilerinden ve kruvazörlerden yapılan top atışları gece gündüz devam ediyordu. Düşman devriyeleriyle kısa, kanlı ve vahşi muharebeler oluyordu. Bu devriyeler, gece yarısından sonra yarımadanın Ege sahilinin batı tarafında keşif faaliyetinde bulunuyorlardı. Düşman destroyer ve gambotları yarımadanın güney ucundaki Helles Burnu'nu ve Seddülbahir'i topa tutuyorlardı.

Kemal, mevzilerini Maydos'un önüne kurarak içe doğru hızla ilerledi ve Gelibolu'da merkez karargâhın başına getirilen Başkomutan General

Liman von Sanders'le dozu giderek artan, sert bir telgraf trafiğine girişti. Karakteristik Türk kararlılığıyla Alman kumandana düşmanın niyetinin aşikâr olduğunu izah etmeye çalışıyordu: Yarımadanın ucundaki dar kumsallara ve Suvla Koyu'ndaki saldırıya açık kumsallar ve dereler ile Ege Denizi ve Saros Körfezi arasındaki burundaki arazilere, yoğun deniz gücü desteği ve mukavemeti yüksek yüzergezer iskeleler vasıtasıyla asker çıkarılacak. Kemal'in kendi tümeni, Çanakkale Boğazı'ndaki Maydos ve Ege tarafındaki Arıburnu arasındaki boş arazide ihtiyat olarak saklanacaktı. "Düşman harekâtı" diye vurguladı Kemal, "çok yakında başlayacak." Nisanın ortasına gelinmişti bile. Israrla, Gelibolu mıntıkasıyla, hayati su kaynaklarıyla ve stratejik önemi haiz yüksekte kalan yerlerin daha aşağıda bulunan yerlere hâkim olmasıyla ilgili girift özelliklerle ilgili bilgisini kullanarak savını destekliyordu.

Almanlar tereddüde düşmüşlerdi ya da Kemal'e öyle geliyordu. Liman von Sanders, İstanbul'a giden yollar üzerindeki kıstağın dar kısmına hâkim olan Bolayır için korkuyordu. 5. Türk ordusunun 5. ve 7. Tümenlere komuta eden Alman general, ordugâhını bizzat Bolayır'ın aşağısıyla Gelibolu kasabasının kuzeyinde kalan bölgede kurdu.

Kemal'in öfkeli tabiatı artık patlama noktasına gelmişti. Haritalarını dikkatle incelediğinde felaketin acı yüzünü görebiliyordu. İngiliz ve Fransızların Ortadoğu'da toplayabildikleri tüm insan gücü, Fransa ve Belçika'daki Batı Cephesi'ndeki mevkiilerden ayrılan koloni tümenleri de dâhil olmak üzere, Mısır'daki üslerden ve Gelibolu yarımadası için stratejik bir öneme sahip olan Limni Adası'ndan alınarak yeniden gemilerle taşınıyordu. Türk askeri istihbaratı mükemmel çalışıyordu. Kemal'in kendi kaynakları da ayrıca çalışmaya devam ediyordu. Açıkça İngiltere'nin diktatörleri, her ne pahasına olursa olsun, Çanakkale Boğazı'nı zorlama kararı almışlardı. Güvenilir kaynaklar; sürekli takviye edilen İngiliz-Fransız kuvvetlerinin, içlerinde İrlandalı savaşı askerler, Lancashire'in gönüllü süvari alayları, Gurkaları da içine alan bir Hindu tümeni, deniz birlikleriyle birlikte bir Fransız kolu ve son olarak gerçekten de dünyanın öbür ucundan gelen Avustralya ve Yeni Zelanda kolordularının da bulunduğu en az 50.000 iyi eğitilmiş askerin oluşturduğu 14 tûmenden az olmadığını ortaya koyuyordu. Kemal, yalnızlık

ve hüsrarla, Yunanlıların ve henüz tarafsız konumda bulunan düşman Bulgarların bir ihtimal olarak hücum hâlindeki İtilaf Devletleri'nin kudretli safında savaşa girmelerini tasavvur etti. Avusturya-Macaristan'ın bağrına saplanarak onları zor durumda bırakan vahşi Sırlar, zorlu Romanlar ve Türkiye'nin Kafkasya'daki kuzeydoğu cephesine akın akın saldıran sonu gelmez Rus güçleri vardı. Ya Mezopotamya? "Ve Mezopotamya" dedi kendi kendine, "isyan ateşiyle ve İstanbul'un zorba yönetimine karşı Arap kabilelerinin entrikalarıyla kaynıyordu." Sadece bu 83 kilometrelik yarımada ve Çanakkale Boğazı -nisan ayındaki takviyelerle, sıkışmış durumdaki 5. Türk ordusunun her yana serpiştirilmiş 60.000'den az askeriyle- üşüşen düşmana ve saldırgan, aç Rusya'ya karşı savunma yapmaya çalışıyordu.

Maydos'daki bunaltıcı çadırında rahatsız edilip duran kumandan emir erini çağırdı ve Gelibolu'daki von Sanders'e başka bir çağrı daha gönderdi. İçi sıkılarak tahmin ettiği şey başına gelmişti. Soğuk ve başka anlamlara gelmesi mümkün olmayan, bulunduğu belirsiz mevziden savaşı yönetmeyi bırakmasını isteyen bir emir almıştı. Gelibolu'nun güney ve merkez mıntıkalarına takviye güç gönderilmeyecekti. Aslında sınırları gerilmiş General von Sanders, düşman saldırısını Bolayır'da karşılamak maksadıyla karargâhı nakletmeye başlamıştı bile.

Sahra telefonunu yere fırlattı Kemal. Von Sanders'e ve tüm Genel Kurmay'a öfkelenmişti. Böylesi bir cevap beklemiyordu, ne yapacağını şaşırarak bir süre öfkeyle çadırın içinde voltalamaya başladı. Yaverleri gergin bir şekilde bekliyordu.

Aniden sakinleşmiş göründü. Ceketinin cebinden bir sigara çıkarttı ancak yaverleri hâlihazırda hareket edebilecek durumda değillerdi. Dolayısıyla kendi sigarasını kendi yaktı. Ardından tamamı Türk olan 57. Alayın komutanına bir emir eri gönderdi. Bir subay nefes nefese içeri girdiğinde Kemal; Maydos, Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi kıyısındaki Conk Bayırı'nın ve Sarı Bayırın sırtlarının baktığı vadi arasındaki mıntıkanın düzey haritasını sermişti. Kemal, haritayı bir tebeşirle çizerek emirlerin verdi. "57. Alay, ertesi sabah saat 05:30'da teçhizatı tam olarak toplayacak. Top mermileri, bataryalar..." Conk Bayırı'nın yokuşundaki siperleri işaret ediyordu. Alay kumandanı bir çöküntü yaşıyor-

du ancak yine de selam verdi. Kemal, çadırda bir ileri bir geri yürüyor; ara sıra haritayı ve askerlerin dağılımını yeniden incelemek için duruyordu. Ardından kafasını kaldırıp alay kumandanının hâlâ önünde esas duruş vaziyetinde dimdik durduğunu görünce şaşırdı.

“Tamam!” dedi sertçe. “Çıkabilirsin!”

Adam yutkundu, oldukça terlemişti. “Kumandan?” dedi az sonra.

“Evet?”

“Bu... bu emirler yarın sabah mı gerçekleştirilmiş olacak?”

“Yeni bir talimat verilene kadar evet! Çıkabilirsin!” Keyfi kaçan subay tekrar selam verdi ve çadırın ağzına ilerleyerek gözden kayboldu. Kumandan, amirane bir havayla ona doğru baktı. Üç yaver, korku dolu gözleri onda, hâlâ esas duruşta bekliyorlardı. Kemal’in siniri geçmemişti onlara sertçe baktı. Acele selamlarla çadırı terk ettiler. Artık yalnızdı.

“Allah!” diye mırıldandı, yarı baygın hâldeydi ve ceketinin sağ cebinin düğmesi iliklenmemişti. Kehribar tespihini çıkardı ve elinde dalgınca çevirmeye başladı. “İşte” diye düşündü. “İşte güzelce ve gerçekten yaptın bu işi. Hiyerarşiye itaatsizlik. Tümeni çeşitli harekâtlara serpiştirme. Bir alay. En iyi alayın” dedi asker vicdanı. “Conk bayırı” diye bastırarak söyledi, “düşmanın muhtemel çıkarma yapmaya çalışacağı yer. Senin tümenin ihtiyat olarak saklanıyor” diye sızlanıyordu asker vicdanı.

“Lanet olsun” diye kükredi yüksek sesle ve çadırın önündeki iki nöbetçi elektriğe çarpılmış gibi içeri daldılar. Aceleyle esas duruşa geçtiler. Daha önce de kumandanlarının böyle patlayışlarına tanık olmuşlardı. Açıkçası, bu öyle çadırın içerisinde kurda dönmüş bir adamın mahremiyetinin izinsiz bozulabileceği bir gün değildi. Bu bir tarla faresi kadar sessiz ve eğer mümkünse görünmez olunması gereken günlerdendi. Ve birlikte azimle güçlerini bunlara uymamak için harcamışlardı.

Çadırın içindeki ekşimiş hava hâlâ tozluymuştu. Mavi bir sinek sinirlendirici bir şekilde vızıldayıp dururken Kemal, sıcak kuzu derisi kalpağı-

nı başına gelişigüzel geçirdi ve dağınık masanın üzerinde serili mıntıka haritasına göz gezdirmek için katlanır bir sandalyeye oturdu. Sol elinin parmakları iyice açılmış alınının üzerindeki seyrek sarı saçlarını çekiştiriyor ve sağ eliyle tuttuğu tebeşirle de Maydos vadisinin üzerindeki tepelerdeki güçlü noktaları, Sufla Körfezi'ni kuşatan 600 adımlık mesafeyle Sarı Bayır ve Conk Bayırı'nın dik zirvesi arasındaki 1000 adımlık mesafeyi ve Anafartalar'ın yüksek yerlerinden aşağı doğru inen su yollarını işaretliyor, işaretliyordu. "Burası, burası ve burası" diye mırıldandı, biraz da yüksek bir ses tonuyla, "100 adam 1.000 adamı karşılayıp durdurabilir ve yok edebilir. Burası ve burası" dedi kum tepelerinin aşağısındaki dar sahilleri göstererek, "donanmanın ağır silahlarının koruması altında 5.000 ya da 10.000 asker şiddetle kıyıya hücum ederek yukarılara tırmanabilir. İngiliz ve Fransızlar bu güce fazlasıyla sahip olduklarını ispat ettiler." Gelibolu'nun aşağı kısmında kalan tepelerde ve sırtlarda ölen Türk askerleriyle, şubat ve martta düşmanın denizden yaptığı şiddetli hücumları her nasılsa püskürtmeyi başarmış bir avuç Türk'ün müdafaa çalıştığı ve düşmanın bombardımanları neticesinde yerle bir olan kıyı hisarlarını yeniden hatırladı. Düşman, eğer bunun farkında olsaydı, zafere çok yakındı. Kendi kendine acıyla güldü. Telgraflar yazılacak ve bunun üzerine İngiltere'de başlar yuvarlanacaktı. Bir süre Winston Churchill'in önceden gördüğü vesikalık resmini hayal etti öfkeyle...

"Süngüler!" diye kendi düşüncelerini böldü. İngilizler soğuk çeliği alıp göğüs göğse mücadeleye girişebilecekler miydi? Eğer onları daha geri hatlarda karşılırsak lanet olası donanma topları hiçbir işlerine yaramayacak. Hüzünle İngilizlerin, Avustralyalıların ve Yeni Zelandalıların çeliği ellerine alabileceklerini ve bunu güzelce kullanabilecekleri ihtimalini kendine itiraf etti. Düşmanın muharebe raporları şaşırtıcı şekilde iyiydi.

Birdenbire gözü saatine takıldı ve yorgun kumandan günün bitmek üzere olduğunu fark etti. Gönülsüzce haritasını toparlamaya başladı. Sonra birden durdu.

"Lanet olsun!" diye mırıldandı tekrar, biraz da yüksek sesle. Gelibolu hücumuna ayrılan düşman askeri sayısı kesin olarak 50.000, belki birkaç bin daha fazlaydı. İstihbarat tam olarak doğru ancak çok yavaş

geliyordu. Her halükârda düşman, 5.000 ya da 10.000 değil; 20.000 ya da daha fazla askerle Conk Bayırı ile Sarı Bayır'ın kumlu sahillerine çıkarma yapacaktı. "Adam adama mücadelede biz onlardan daha iyiyiz, *adam adama mücadelede.*" Bir emir erini çağırarak atının yarım saat içinde hazırlanması talimatını verdi.

Sonradan aklına gelen bu nahoş düşünceyle Kemal kendi çadırına doğru yürüdü ve acilen yemek hazırlanmasını istedi. Bir sigara daha yaktı ve geceye şöyle bir göz attı. Çanakkale Boğazı'nı saran; sisli, kasvetli ve her nasılsa uğursuz bir geceydi. Az sonra yemeğini yedi.

Bir askerin atıyla yokuşu çıktığını görünce sigarasını hızla bitirdi. Elindeki fenerin ışığıyla saatini yeniden kontrol etti. Saat dokuz olmuştu. Piştolunu kılıfına ve süvari kılıcını kınına yerleştirerek atına doğru yürüdü. Dışarısı hâlâ sisliydi ve karanlık iyiden iyiye derinleşmişti. Atına bindi, vadiye doğru ilerledi.

25 Nisan 1915'in sisli Pazar sabahı, Mustafa Kemal; nöbetçi askerlerle ve belirli aralıklarla yerleştirilmiş karakolların astsubaylarıyla konuşmak üzere ara ara atından inerek, Conk sırtını ve Sarı Bayır'ın aşağı kısmından kalan neredeyse her bölgeyi gezmişti. Zorlu bir gece ve sabah geçirmişti, zira düşman savaş gemileri kıyıya çok yakındı ve Suvla Körfezi'nde kuzeye doğru çevrilmiş projektörleri, işaret fişekleri ve her yanı aydınlatan büyük ışıkları sayesinde esrarengiz biçimde aktif hâldeydiler. Arıburnu'nun yukarısındaki ileri karakollar, yabancı sesler duyduklarının ve o yöne doğru ateş açtıklarının istihbaratını geçiyorlardı.

"Ateşi durdurun" dedi Kemal kıyıya bakan sırtlardaki üç bölüğün kumandanına. "Eğer geliyorlarsa ateş açmanız sadece bataryalarının mevzilerinizi kesin olarak belirlemesine yarar. Eğer gelmiyorlarsa bu sadece kesin hedefler olmadan çabucak cephanenizi tüketir." Sabah 05:15'de kumandan, yorgun argın 57. Alayın ileri devriyeleriyle bir araya geleceği noktaya doğru sürdü bu kez atını. Kendisini durduran bir nöbetçi devriye tarafından kimliği soruldu ve yaklaştığı sırada neredeyse, sinirli askerin hışmına uğrayarak biçiliyordu. Yorgunluktan gergin bir şekilde atından indi ve kendisini sersemleten askeri dikkatinden dolayı kutladı. "İleride yer alan bölük" dedi nöbetçi asker, "bayırda 90 metre ileride." Aşağıda hafif silahların patlamasıyla oluşan gürültü, açık havada

yankılandığında Kemal atıyla yamaca tırmanıyordu. Hemen döndü. Türk piyadeleri yamacın alt kısımlarına doğru koşuşturuyorlardı. Ateş ediyorlar, ardından geri çekilip tüfeklerini hazırlıyorlar ve biraz sonra tekrar ateş etmek üzere ileri fırlıyorlardı. Yukarıdaki piyadelerse şaşkınlıktan donup kalmışlardı. Bu talimin bir parçası değildi. Mermilerin ısıklık ve çığlıkları ötmeye ve patlamaların gümbürtüsü Conk Bayırı'nda yankılanmaya başlamıştı bile.

“İngilizler!” diye bir çığlık duyuldu yamacın aşağısından. Ses yankılanıyordu. “İngilizler!” Karanlık sabahın sessizliği; yağmur gibi yağın bombaların patlamalarıyla, çığlıklarla ve tüfeklerden çıkan mermilerce ortadan kaldırılmıştı. İleri bölükteki 200 asker çömelmiş, yere yapışmış ve bayırda geriye doğru yavaş yavaş ilerlemeye çalışıyorlardı.

“Süngülerinizi takın!” diye bağırdı Kemal patırtının ortasında. “Beni takip edin!”

12

Ateş sağanağının ortasına yapılan hücumda gri gözlü kumandan, 57. Alayın 170 vahşi Türk askerinden oluşan iskelet bölüğünü komuta ediyordu. İnsanın ilerlemesini oldukça güçleştiren yerdeki kayaları, killi ve yer yer çöken kalleş toprağı lanetleyerek; alçak çalıların arasından insanın ciğerini yırtan uzun sıçrayışlarda ağır çizmelerini taşıyarak ileriye atıldı. Karanlığın içinden üç Türk askeri Ege sahiline doğru alçak yamacın zirve çizgisine doğru ateş ederek çıkageldi. Bu esnada yamacın üzerinde garip görünüşlü, Anzakların gösterişli sefer şapkalarını takmış iri cüsseli bir grup asker ortaya çıktı.

“Ateş!” diye kükredi Kemal ve piştolunu o yöne doğru boşalttı. Türkler aniden ateş ettiler ve şaşkına dönmüş Avustralya koluna doğru atıldılar. Sabahın ilk gri ışıklarında süngüler belli belirsiz parıldamaya başlamışlardı. Çelik ve etin buluşmasıyla çığlıklar, bağrışmalar, gırtlaktan çıkan küfürler, ıstırapın feryatları, korkunç homurtular ve göğüs göğse mücadele eden askerlerin tiz sesleri ortalığı inletiyordu. Artık daha çok Türk askeri akın ediyor, yamacın ileri kısımlarında ortalığı katıp karıştırarak çarpışıyor, düşmanı perişan ediyordu.

Kısa bir süre sonra Kemal piştolunun boşalmış ve süvari kılıcının kaybolmuş olduğunu fark etti. Ölmüş ve korkunç bir şekilde yaralanmış askerlerin oluşturduğu bir yığının ortasında dikiliyordu. Top ateşi artık kesilmişti ancak mücadele devam ediyordu, tüfekler şok edici şekilde patlıyordu. Kemal, bayırın aşağısından yukarı doğru ateş eden Avustralyalıları ve birden yanında yere yığılıveren Türk askerini gördü. Dizlerinin üstüne çökerek dikkatle piştolunu doldurdu. Yine dizlerinin üzerinde doğrularak Avustralyalılara nişan almaya başladı, her bir kurşun için bir Avustralyalı hedef belirliyordu kendine. Tetiği çektikten az sonra da hedeflerin bir bir yıkılmasını izliyordu. Artık etrafında daha fazla Türk askeri süngüleri aşağıda, durdurulan düşmana doğru

Kemal'in etrafında akın akın ilerliyor; bayırdan aşağı dev bir insan seli hızla akıyordu.

"İleri!" diye haykırdı yeniden Kemal ve Türk piyadelerinin takip eden dalgasıyla önüne çıkan silip süpürerek aşağı inmeye başladı. Bazı askerler çok fazla bağırmadan ve gırtlaktan çıkardıkları "Allah, Allah, İllallah, Allahü ekber!" nidalarıyla tempo tutuyorlardı.

Kayalığa ve kaygan yokuşun yarısına gelindiğinde Kemal bir Türk piyadesiyle çarpıştı. Asker sol ayağı bir Avustralyalının yüzünde, cesedin üzerinden süngüsünü kurtarmaya çabalıyordu. Tüfeğinin dipçliğini havaya kaldırarak nidalara o da katılıyordu.

Mustafa Kemal adamı omzundan kavrayarak ileri geri salladı. "Rüzgârını koru!" diye kükredi. Yerde yatan ölüyü işaret ederek, "Bırak şunu!" dedi. "Şimdi benimle gel." İleride, Avustralyalılar sırttan kıyı çizgisine doğru yuvarlanarak geri çekilmeye çabalıyorlardı. Türkler de arkalarından onları takip ediyorlardı. Günün gri ışığı ortalığı aydınlatmaya başladığı sırada, sırt açık görünüyordu. Kumandan ve asker, güneye doğru ufak bir tepeye tırmandılar ve subay zirveye ulaştıklarında kendini boylu boyunca yere bıraktı. Asker de homurtuyla onun hemen yanında yere yattı. Kemal, kafasını kaldırdı ve etrafı incelemeye koyuldu.

"Lanet olsun" diyerek öfkeyle iç geçirdi. Kıvrımlı sahil çizgisi; mavnalarla, salapuryalarla, römorkörlerle, gemideki askerleri kıyıya taşıyan yardımcı gemilerle dolup taşmıştı ve kumsal askerle, düşmanla hınca-hınç doluydu.

Kıyıda uzakta yükselen gün ışığında daha fazla römorkör askerlerle dolu; kutuların, sandıkların ve uzun namlulu dağ toplarının bile istif edilmiş hâlde bulunduğu mavnaları çekip getiriyordu. Yığın yığın ufak teknelerin ötesinde ileri geri dolaşıp duran hafif torpidobotlar, çoktan makineli tüfeklerinden bayıra doğru mermilerini dolu gibi yağdırmaya başlamışlardı. Kemal, bayırdan aşağı doğru ateş eden Türk piyadelerinin düzensiz saflarının ateş etmeye devam ederek geri çekildiklerine, bazılarınınsa çökerek bayırdan aşağı doğru yuvarlanışlarına şahit oldu.

Art arda gelen gürültülü patlamalarla torpidobotların ilerisindeki iki destroyer, kıyıya doğru top bombardımanına başladı ve kumandan

Conk Bayırı'nın yukarı sırtlarını sağ omzunun üzerinden seyrederken kendi bölüğünün ilerideki askerlerinin, 57. Alayın ihtiyat birliklerinin arasına inen mermileri fark etti. Mustafa Kemal çabucak düşman kuvvetlerinin iki tugaydan az olmadığını hesap etti, belki de daha fazla. O sırada destroyerlerin ilerisinde, teknesine gülle isabet etmiş iki askeri nakliye gemisi ve onların da ilerisinde iki tane daha gemi gördü. Bu gemilerin de oldukça ilerisinde hareket hâlindeki süper yapısıyla devasa, gri savaş gemisine baktığı sırada büyük silahlarının sarı-kırmızı ışıklarla parıldayarak sahil şeridini şiddetli bir sarsıntıyla yerle bir ettiğine şahit oldu. Mermilerin gürültülü ısıkları, savaş gemilerinin silahlarının yankılarını bile delip geçiyordu. Kumandan Conk Bayırı'na doğru bakarken birkaç saniye sonra Sarı Bayır dağının doruğunun yüksekliklerine inen iki bombayı gördü. Kocaçimen tepesi olarak anılan zirvenin hemen altıydı burası ve sabahın ilk ışıklarında dumanlar hâlâ yükseliyordu bölgeden. Savaş gemilerinin gürültülerinin ve kekeleyen mitralyözlerle tüfek atışlarının yüksek çatırtılarının gürültüsünü artık duymayan kumandan, başlığını dizlerinin üzerine koydu ve sol üst cebinden defterini çıkardı. Hızlıca ama acele etmeden 57. Alayın sabah içtimasının yapıldığı alanda bulunan alay kumandanına bir mesaj yazdı. Emirleri az ve özdü. Tüm 57. Alay -*ya da onlardan geriye ne kaldıysa* diye düşündü acıyla- Conk Bayırı'nın önündeki sırtların korunmasına hasredilecekti. Defterinden koparılmış sayfalara iki mesaj daha karaladı ve onları rulo yaparak yanındaki askere verdi. Alayın kumanda merkezinin yerini ona anlattı ve bu çocuk yaştaki askere oraya uçar adımlarla varması talimatını verdi.

“Şimdi git!” dedi genç askere. Genç, selam verdi; arkasını döndü ve bayırdan aşağı koşup ardından derenin karşısına geçeceği tehlikeli yolculuğuna başladı.

Kemal, onun gidişini seyrettikten sonra yukarı tırmanarak nöbetine kaldığı yerden devam etti. Bolca güneş ışığında, Arıburnu'nun sularının artık her boy, şekil ve fonksiyonda otuzdan az olmayan gemiye ve askerle dolu yarım düzine hilal şeklindeki kayığa ev sahipliği yaptığı görülüyordu ve bu gemi yığını kıyıya doğru hızla ilerliyordu. Sahilde, hâlen alçak sırtlardaki Türk askerlerinin tüfeklerinden çıkan mermile-

rinin menzilinde akın eden Avustralyalı askerler, makineli tüfeklerini kum torbalarının arkasına yerleştirmiş ve sırtları ardı arkası gelmeyen bir yaylım ateşiyle dövmeye başlamışlardı. Ağır dumanın ve barutun keskin kokusu her tarafı sarmıştı. Sahilin 1 km. ötedeki kısmında Avustralyalı bir keşif kolu; süngüleri takılı, uzak sırtlara doğru ısrarla ilerlemeye çalışıyordu. Kemal, zirvedeki askerlerin yağmur gibi yağdırdığı mermilerin altında Avustralyalı askerlerin kumların üzerine ölü ya da yaralanmış olarak yığılmalarıyla keşif kolunun eriyip gitmesini memnuniyetle karşıladı. Sakince düşman kuvvetlerinin çıkarma yaptıkları yerdeki güçlerini yeniden hesap edip bir takım ek raporlar hazırlarken dört yardımcı personel ona katılmak üzere bayırı aşmış geldiler. Onların ardından da karargâhtan bir bölük geldi.

Kızarmış yüzlü askerlerin açıklama bombardımanına sert bir şekilde son verdi Mustafa Kemal.

“Ama kumandanım...” diyerek içlerinden biri ısrarla devam etti, “bilmiyorduk, tahmin de edemezdik...”

“Tamam!” diye kükredi Kemal, sesi yakındaki silahların dahi gürültüsünü bastırarak kadar çok çıkmıştı belki de. “Sizlerle daha sonra hesaplaşacağız. Şimdi bu mıntıka için istediğim batarya nerede, onu söyleyin ayrıca...” solgun gözleri parladı “...alay neden hâlâ sahile topçu yerleştiremedi? Cevap verin!” Adamları ürküştü.

“Havan topları geliyor, kumandanım” dedi bir tanesi en sonunda.

“Geliyor mu?” Kumandan sırttan aşağı doğru ilerleyerek bir sigara yaktı ve sakince içti sigarasını. Ciğerlerini dolduracak bir nefes daha çektikten sonra elindeki sigara çakıllı zemine sertçe düştü.

“Siz güzelce sabah uykunuzun tadını çıkarırken” dedi soğuk bir edayla, “57. Alayın bazı adamları ve ben, Avustralyalılarla kahvaltı yapıyorduk. Ve şimdi de adamların öğle yemekleri olma korkusu yaşıyoruz, hadi toparlanın!” Bayırdan aşağıya hızla indi ve Conk Bayırı’nın sırtlarına doğru ilerledi. Hızla koşuşturan kumandan öfkeden kaskatı

görünüyordu ancak dağılan Türk saflarının arkasında, top mevzilerine doğru ilerlediği sırada dudaklarında alaycı bir gülümseme vardı. “Saygıdeğer kurmay subaylarım, karanlık çökmeden tam olarak düzenlemelerini yapmış olacaklar” diye düşünüyordu gözlerinin içi gülererek, “tabii ilk anda vurulup cansız bedenleri yere yığılmazsa!”

Arıburnu önündeki cephenin kanla yıkandığı unutulmaz sabah vakti, Mustafa Kemal gözü karalığıyla ve düşmanla çarpışmanın kendisine verdiği keyif dolu bir hareketliliğe dönüşen şiddetiyle kendisini bile hayrete düşürmüştü.

İlk olarak kendisine, ilk havan topu bataryalarının bizzat cepheye ulaştırılarak yerleştirilebilmesi için ölçüyü aşacak kadar ileri bir bölgede neredeyse 2 km. uzunluğunda ve düşman taarruzuna alabildiğine açık bir mesafeyi tırmanarak geri dönmek zorunda kalacağı bir nokta seçti. Kendi elleriyle topçu takımına ilk Alman sahra topunun mevziye yerleştirilmesi esnasında yardımcı oldu. Top menzilinin ayarını yaptı, arka kısmını indirdi ve Avustralyalıların çıkartma yaptığı yeri çınlatan ilk merminin fitilini ateşledi.

“Çabuk!” diye bağırdı ter içinde kalmış asker ve emir erlerine. “Daha hızlı! Daha hızlı!” diye tembih ederek. Kemal daha sonra, önceden planladıkları gibi, Arıburnu önlerinde keşif yapan Avustralyalılara karşı yapılacak ilk piyade akınına başlatmak üzere ileri atılarak pervasızca sırttan aşağı indi ve dere yatağını geçti. Öğle vakti Mustafa Kemal, yedekteki askerlerinin ikinci kısmına ilerlemeleri ve hatta katılmaları emrini verdi.

Ölü ve yaralılar dehşet vericiydi. Kemal’in endişe içindeki kurmay subayları, tüm mıntikalardan art arda yapılan süngülü saldırılarda meydana gelen korkunç katliamla ilgili olarak her saat başı raporlarını gönderiyorlardı. Yardımcılarına göre vahşi kumandanları savaş tutkusuyla delirip gitmişti. Kumandanın, Avustralyalıların çok tehlikeli bir karşı atak yaptıkları sırada, alayının geriye kalan son yedek askerlerine de emirler göndermesi üzerine artık kurmay subayların bu konuda hiçbir şüpheleri kalmamıştı. Arap askerlerinden oluşan alayın ilk taburunu akşam karanlığında cepheye sürdüğünde iki kurmay binbaşı, cesaretlerini toplayarak karargâhının kayalık bir yer altı sığınağındaki kumanda merkezinde Kemal’in karşısına dikildiler.

“Kumandanım” diye başladı binbaşılardan biri biraz çekinerek, “son ihtiyat birliklerimiz cepheye ve...”

Mustafa Kemal kurmay subayının sözünü kesti; nezaketle, “Oturunuz” dedi her ikisine de. Küçük, sıırım gibi eleriyle bir paket sigarayı açtı. Şaşkına dönmüş subaylar hâlâ dikiliyorlardı. Kumandan eğildi ve boş iki cephane sandığını ters çevirdi ve Doğulu milletlere özgü bir hareketle onlara yerlerini gösterdi. Oturdular. “Lütfen” dedi Kemal, subaylarına sigara uzatarak. Dilleri tutulmuş iki subayın sigaralarını Kemal kendi elleriyle yaktı. Şimdi kendisi de bir cephane sandığının üzerinde oturuyordu. Sigarasından derin bir nefes çekti ve gizlemediği bir zevkle dumanı üfledi. Duman, alacakaranlıkta düşman savaş gemilerinin dağın bu kısmına yaptığı yoğun yayılım ateşiyle sarsılan sığınaktaki kumanda merkezinin giriş kısmındaki sarp kayaların arasında havada asılı kalmıştı.

“Binbaşı” diye başladı sözlerine Kemal ağırbaşlı tavırlarla, ilk elde az önce konuşan subayı muhatap alarak. “Binbaşı” diye tekrar etti, yüzünde gülümsemeye benzer bir ifadeyle, “siz ve arkadaşınız buraya, içinde bulunduğumuz durum son derece nazikken geriye kalan yegâne ihtiyat birliğini de ne amaçla cepheye gönderdiğimi sorgulamak için geldiniz. Yarım saat önce gelen son raporlarsa bu sabah 05:30’dan beri Avustralyalıların bizim kuvvetlerimizin hemen aşağısında kalan bölgeye 12.000 asker çıkarmayı başardıklarını bildiriyor.” Subayların benzi atmıştı.

“Dahası” diye ekledi kumandan sohbet eder bir havada, “düşman deniz kuvvetlerinin bunaltıcı bombardımanı yüzünden silahlarımızı çaresizce kullanamadık ve bu sayede sahile en az iki dağ topu bataryası yerleştirmeyi başardılar.” Tam bu sırada şiddetli bir sarsıntı meydana geldi ve sığınacağın girişine kaya ve şarapnel parçaları sıçradı. “Belki de bu, bir diğer toplarının işi” dedi kumandan bunun üzerine. “Söylediğim gibi” diye devam etti, “ileri mıntikalardan gelen kusursuz raporlara göre bir Yeni Zelanda tümeni şu an Arıburnu sahillerine çıkartma yapma hazırlığı içerisinde. Sabahla birlikte beyler, 19. Tümenimizden geriye kalanlar ve bizim aşağıımızda kalan Kaba Tepe’deki 9. Tümenin dokuz taburu -tabii onların da şimdiye dek muazzam kayıpları oldu; Avustralya ve Yeni Zelanda kolordularının en çetin askerlerinden

oluşan 20.000 kişiyle mücadele etmek üzere karşlarına dikeceğimiz yegâne kuvvetimiz...” Sigarasının külünü silkeledi. “Ve çok kısa bir süre önce, General von Sanders’ten bu mıntıkaya yardımcı kuvvet gönderilmeyeceğini bildiren bir telgraf aldım. Alman meslektaşımız hâlen İngilizlerin ana saldırıyı Bolayır’dan yapma ihtimallerinin daha yüksek olduğuna inanıyor. Bununla birlikte beyler, biz Türk’üz ve erkekçe ölmeyi umuyoruz.” Sigarasının izmaritini çizmesiyle ezerken bir harita çıkartarak yere serdi.

“Beyler” diye başladı sözlerine, “bizler ayrıcalıklıyız, siz ve ben, tarihi bir ana şahitlik etmek üzere burada bulunmakla ve bu savaş meydanında mücadeleye katılmakla. Bildiğiniz gibi burada, Gelibolu’da durumumuz umutsuz. Ancak bu, muazzam oranların söz konusu olduğu bir savaş. Kafkasya’daki askerlerimizin durumu da umutsuz” Yeniden gülümsedi ve ekledi, “ve burada mevzilerimizi savunmak, İstanbul’u korumak İngiliz ve Fransızların Çanakkale Boğazı’nı aşarak Odessa’ya, Sivastopol’a ulaşmalarına ve böylece Rus müttefikleriyle buluşmalarına ve ölümcül düşmanlarımızın ilerlemelerine engel olmak üzere görevlendirildiğimiz için ayrıcalıklıyız. Evet beyler, Suriye ve Mezopotamya’daki durumumuz da pek yakında umutsuz hâle gelebilir.”

Kemal sözlerine devam ederken iki binbaşı, birbirlerine bakmaktan korkarak okul çocukları gibi dimdik oturuyorlardı.

“Savunma hattımız” dedi ani bir şiddetle, “Conk Bayırı’ndaki ve burada, Sarı Bayır doruklarındaki savunma hattımız, tüm Gelibolu Yarımadası ve İstanbul için anahtar rolü üstlenmiş durumda. Eğer bozguna uğrarsak ve bunun sonucu olarak İngiliz ve Fransız kuvvetleri Çanakkale Boğazı’na girerlerse hiç şüphesiz İstanbul da düşer. Böylece Türkiye’nin müttefikleri Almanya ve Avusturya-Macaristan’la bağlantısı kesilir. Bu ihtimalde de sadece Yunanistan değil, aynı zamanda Bulgaristan da bize saldırmak üzere İngilizlere katılır. Kaypak Romalılar da bize saldırmaktan geri durmayacaktır. İngiltere; bu mücadelede tüm umutlarını Balkanlar’a, Yakın Doğu’ya ve Doğu’nun geniş topraklarına bağladı. Şubat ve mart ayları içerisinde Çanakkale Boğazı’nda İngiliz ve Fransız donanmalarını yenilgiye uğrattıysak beyler, dünyayı sarsarız. Hâlihazırda dünya bizi sarsmaya hazırlanıyor. Rusya’ya giden yol, Ça-

nakkale Boğazı'nda açılırsa Osmanlı'nın sonu gelir.”

Bir emir eri elinde raporlar, içeri daldı. Kemal raporları hızla taradı. “Bu raporlar” diye ekledi, “düşmanın gün boyunca yarımadanın güney ucuna, Helles Burnu ve Seddülbahir civarındaki kıyılara çok büyük bir kuvvetle çıkartma yaptığını teyit ediyor. Bizim tahminlerimiz de bu yöneydi. Çarpışmalar” diye devam etti elindeki raporlardan birini referans göstererek, “fazlasıyla kıızıştı. Saros Körfezi'ndeki Bolayır, seher vaktinden bu yana düşman manevralarına şahit oldu. General von Sanders ve oradaki tümenlerimizin, bir daha herhangi bir tacize maruz kalacakları ihtimalinin pek kuvvetli olduğunu sanmıyorum. Bu, bizi burada boğmanın bir yolunu ararken kumanda merkezinin ve İstanbul'un dikkatini başka yöne çekmek için yapılmış bir şaşırtma taktiğinden başka bir şey değildir. Burası, beyler, Gelibolu'nun, Çanak-kale Boğazı'nın ve tüm savaşın anahtarıdır.” Zarifçe doğruldu ve başını hafifçe eğerek subaylarını selamladı.

“Ve şimdi, beyler, birbirimizi anladığımıza göre, bana bağlı olan subay arkadaşlarınıza ve alay kumandanlarına hürmetlerimi iletebilirsiniz eğer hâlâ yaşıyorlarsa.” Yüzündeki gülümseme kaybolmuştu ve Kemal, gözleri iki genç binbaşının derinliklerine dalacak kadar yaklaştı onlara. “Şimdi gidebilirsiniz beyler!”

Yalnız kaldığında bir sigara daha yaktı ve anlattıklarına aklı yattı. “Bu, her şeye rağmen oldukça iyi bir savaşa dönüşebilir” diye düşündü.

13

A radan geçen altı korkunç saatin sonunda, karargâhının önündeki kayanın üzerinde otururken tamamen haklı olduğu sonucuna vardı. Son alayı da gözü dönmüş, ölüm saçan Avustralyalıların arasına dalmıştı. Kanlı sahillere çekilerek ateşe verilen mavnalar, topların ardı arkası kesilmeyen atışları, el bombaları ve düşmanın diğer tüm bombalarının güç durumdaki alçak sırtlarda patlayıp uzun süre ortalığı aydınlatan yeşil-beyaz ışıkları ürkütücü bir parıltı yayıyordu etrafa. Kumandan terleyen yüzünü sildi ve yanı başındaki bir yaverin yardımını istedi.

“Onları durdurduk” diye söylendi. Sert görünüşlü yüzünde bir zafer ifadesi vardı. “Allah’tan onları durdurduk!” Ardından yeni emirler yağdırdı. Türk bataryaları, sahile ve alçak sırtlara iyice yerleşmiş bulunan Anzakların ve Hinduların üzerine yaptıkları bombardımanı yoğunlaştıracaklardı. Türk lağımçıları ve dikenli tel birliği yerin altından ileriye doğru lağım kazmakla ve şafakla gelecek düşman taarruzuna karşı tel çekerek savunma hattı oluşturmakla görevlendirilmişti. Gece yarısı çoktan geride bırakılmıştı ve Arıburnu önlerindeki ve Conk Bayırı’nın alçak sırtlarındaki amansız mücadele, yirmi bir saattir aralıksız devam ediyordu. Yaptığı kaba hesaplarla Mustafa Kemal, düşmanın kayıplarının korkunç boyutlara ulaşmış olmasına, aşikâr hâldeki şaşkınlıklarına ve Anzakların, ele geçirdikleri sahillerde yaşanan düzensizliğin tam ortasında, çok fazla ihtiyaç duydukları içme suyu ve yiyecek, cephane ve tıbbi malzeme tedarikinde başlarına gelen kaçınılmaz gecikmelere oynadı kozlarını. Türk askerlerinden geriye kalanlar, düşmanın mavna ve römorkörlerinin yaralı askerlerle hınca hınç dolu olduğunu, ölümlerinse kanlı kumların üzerinde, buğday çuvaları gibi acayip yığınlar hâlinde sahilde yattıklarını bildiren raporlarla teker teker geri dönüyorlardı. Düşman, ağır ağır ve bin bir zahmetle de olsa, karaya asker çıkarmaya, bunları inatla yukarılara doğru ilerletip öldürücü Türk atışlarının altına

sokmaya devam ediyordu. Kemal'in ileri karakolu tekrar tekrar düşmanın yanından dolaşarak arkasına geçerken uzun boylu Avustralyalılar onları vuruyor, gecenin karanlığında küçük dereler ve alçak çalılıklardan yararlanarak Türk hatlarının içine giriyorlardı. Fakat Türk askerleri tarafından durduruldular.

Şafaktan önce Kemal, mıntıkasındaki kısa süreli durulma esnasında, bir sigara daha yaktı ve piştolunu doldurdu. Sigarasını içerken yaklaşan şafağın alacakaranlığında yüzü gerilmiş görünen Mustafa Kemal, kendini Selanik'teki çocukluğunun özlü sözünü fısıldarken buldu.

"Ben olacağım!" diye tekrar etti yumuşak bir ifadeyle. "Ben büyük adam olacağım, başarılı bir adam olacağım!" Keskin ve yorgun gözleriyle tellerin üzerinde cansız yatan Avustralyalılara bakarken Kemal, zihnini yeniden Balkanlar'a, Selanik'e ve Manastır'a uzanmış buldu. İstanbul'u ve komploları düşündü. Devrimi ve onun acayip bir şekilde sona erişini, ardından Şam'a sürgününü, Cebel Dürzileriyle çarpışmasını ve Suriye çölünde kavrulmasını...

"Gerçek çarpışma burada" dedi kızgınlıkla neredeyse bağırarak. Oradakiyse çocuk oyunu ve hayal mahsulü bir durumdan ibaret. "Çarpışma budur" dedi kendi kendine... "Üç taburla" diye düşündü yüzünde sert bir ifadeyle, "kritik sabahı kurtaran kritik saatler boyunca bu mıntıkayı muhafaza etmeyi başardım. Üç alayla -ki bu benim 19. Tümenimin tamamını teşkil ediyor- ve 9. Tümenin dokuz taburuyla uzun gün ve gece boyunca tüm cepheyi Avustralyalılara, Yeni Zelandalılara ve Hindu askerlerine karşı muhafaza ettim. Ve muhafaza edeceğim de!" dedi kendi kendine. Bu sırada sigarasının parmaklarını yaktığını hissetti ve yere fırlattı. Bir kaya parçasının kenarına düştü sigara ve Kemal, dizinin yanındaki kayanın bir köşesine sinmiş koca akrebi ancak o zaman fark edebildi. İsteksizce dizini hızla uzaklaştırdı ve birden hâline gülerken buldu kendisini.

Sert sabah ayazı Ege'den esiyordu, önceki akşam yaşanan çarpışmanın patırtısı içerisinde ortadan kaybolan sesi yeniden duymaya başladı. O zaman bunun hayal ürünü olduğunu, top atışlarının gürlemesinden, mitralyözlerin ve tüfeklerin art arda gelen patlamasından ve çatırtılarından kaynaklanan bir kulak çınlaması olduğunu düşünerek duy-

mazlıktan gelmişti. Ancak şimdi sabahın durgunluğunda uzak ancak belirgin bir tonda, havaya yükselen şarkı sesleri Kemal'in kulağına kadar geliyordu. Anzaklar şarkı söylüyordu. Kelimeler yabancı ve belirsiz geliyordu ancak kulaklarına ısrarla gelen nakarat "Avustralyaaa" diye yankılanıyordu. "Avustralya orada olacak!"

Kemal bir süre şaşkınlıkla, ardından biraz takdire benzer bir duyguyla dinledi onları. Daha sonra birden hiddetlendi. Türk ordusunun Gelibolu'daki 19. Tümene komuta eden Yarbay Mustafa Kemal, kayanın üzerinde kızgınca oturuyordu. **"Bir gün"** diye geçirdi kalbinden, **"Türklerin de söyleyebilecek bir şarkıları olacak!"**

Çok şiddetli bir çarpışma yaşanıyor, her millettten insan ölüyordu. Ama bu savaştı ve herkes sadece kendini düşünmek zorundaydı. 26 Nisan gününün şafak vakti ve gün boyunca Avustralya, Yeni Zelanda ve sıırım gibi Hindu askerleri; savaş gemilerinin şiddetli bombardımanlarının ardından Türk mevzilerine şiddetle hücum ettiler. Conk Bayırı'nın sel yataklarındaki pusularda tüm bölükleri yok eden Türk süngüleri, önüne geleni parçalayan mitralyöz ve tüfek ateşleri ve kavurucu şarapneller yağdıran Türk bataryaları insanları içine alıp yutan dev dalgalar gibiydi.

Mustafa Kemal, at sırtında ve yayan bataryalar arasında mekik dokuyarak alev alev yanan cepheyi dolaşıyordu, kâh havan toplarını kâh korkunç süngüleriyle haykırarak şiddetli akınlar düzenleyen Türk askerlerini idare ediyordu. Bu, hâlen tepelere tırmanma yeteneği olan ve sırtlardaki Türk vahşetini zaman zaman yavaşlatan Anzaklarla Hindu-ların geride kalan kuvvetlerinin yaptığı son büyük saldırı hamlesiydi. Kızılaşmış güneşin ve toz, duman bulutunun altında Conk Bayırı'na perişan hâldeki askerlerini yığan Kemal, bu saldırının nihai olduğunu hem hissetmiş hem de teşhis etmişti. Kemal Türk askerlerini bayırdan aşağı yağdırarak hücumu önce bükte, ardından kırdı ve tamamen paramparça etti. Canını güç bela kurtarabilen düşman askerleri geri çekildiler, döndüler ve canlarını kurtarmak için kaçtılar; Avustralyalı ve Hindu istihkâm neferleri tarafından bir önceki günün öğle vaktinden beri canla başla kazılan siperlere kendilerini zor attılar. Onları takip eden Türk askerleriyse Arıburnu'na dayanmış kruvazör ve destroyerlerin yoğun yayılım ateşine yakalandılar.

Bütün kuvvetleri tükenmiş ancak zafere ulaşmış Kemal, atına bindi ve dağların arasındaki dar geçide doğru yavaşça sürdü atını, az sonra karargâhına geri döndü. Bindığı at bir garipti. Üç tanesi mücadelelerin harareti esnasında kaybolmuş, yerlerine aldığı diğer atlara da düşman mermileri isabet etmişti. Bir emir eri ileriden yuları almak için koşarken Kemal yorgun argın kaydı atın eyerinden. Üç muavin ona yardımcı olmak üzere hamle yapacak oldular ancak Kemal'in gri gözlerinin delici bakışları onları kıpırdayamaz hâle getirmeye yetti. Üç kol hep birlikte asker selamı yapıverdi. Kendi yaveri tek bir kelime söyledi.

“Gazi!” Neredeyse titriyordu.

Mustafa Kemal durdu, adama bir süre sertçe baktı ve sonra formalite gereği selamlayarak sığınağın içine girdi.

İçeride bitkinlikten sendeledi. Masaya tutundu ve oturarak derin derin nefes aldı. Otomatik bir hareketle yeni bir sigara paketi buldu ve ince dudaklarının arasına bir sigara yerleştirdi. Girişin hemen iç kısmında bir emir eri bekliyordu ancak Kemal onu dışarı gönderdi. Yalnız kalınca arkasına uzandı ve yanan tütünden derin bir nefes çekti. Allah'tan yorgundu. Ancak daha yapılacak çok iş vardı. Hırpalanan 57. Alayı cepheden çektikten sonra Arap taburlarını yanlara kaydırıp 77. Alayı merkeze yerleştirmesi gerekiyordu. Not defterini fenerin ışığına getirdi ve bir de kalem buldu. Bir şey onu durdurmuştu, kafasındaki bulanık bir düşünce. Aklına o geldi.

Adam “Gazi!” demişti. “Muzaffer!” Mustafa Kemal sevmiştii bu kelimeyi.

“Evet” diye mırıldandı biraz da yüksek sesle. Kalemi eline aldı. Evet, Allah'tan gazi oldu. Ardından süratle kendini işine verdi.

Artık birbirine karışmış ağır ve sıkıcı işlerle ani hareketliliğin birbirine karıştığı haftalar gelmişti. Resmî bildirimler; mesajlar ve onlarca sayfalık raporlar... İşlerinin ardından küçük düşürülmüş, siperlere gönderilmiş ve ıstırap çeken düşmanın saldırgan devriyeleri Arıburnu çevresin-

de açtıkları yer altındaki oyuklardan çıkınca çok şiddetli ve hareketli birkaç saat yaşanıyordu. Kendinden geçerek ve yalnız başına çalışan suskun kumandan, askerlerinin ve alay kumandanlarının methiyelerini duymuyor ya da duymazlıktan geliyordu. Güney Gelibolu'daki Sami Paşa'dan, onun sağ yanındaki Hans Kannengeiser'den ve bizzat Liman von Sanders'ten gelen *hararetli* tebrik mesajlarını bile bir kenara fırlatıveriyordu. Teftiş için sürekli çevrede dolaşıyor, emirler yağdırıyordu. Lağımıcılara yükleniyordu. Siperler derinleştirildi ve kuvvetlendirildi. Dikenli tel döşeme ise artık her gece yapılan rutin bir iş hâlini almıştı. Ve devriyeler! Kumandanın kulağına, "Devriyeler gaziye deli etmişler" şeklindeki fısıltılar geliyordu ancak aldırış etmiyordu. Cepheleri dolaşıyordu; sağ ve solu, arka kısımları. Her yerdeydi artık. Bu arada İngiliz deniz kuvvetlerinin keşif birlikleri de gece gündüz demeden Ege sahili delik deşik ettiler, mühimmat yollarını kullanılmaz hâle getirdiler, su kuyularını ve kaynaklarını top ateşine tuttular ve Türk ileri karakollarına saldırdılar. Su meselesi çok önemliydi, Kemal askerlerinin susuzluktan kırılmasına göz yumamazdı. Askerlerine artık eskisine oranla iki kat su ve yarım kat fazla karavana verdiriyordu.

Karargâhında -dağın yamacına kazılarak oldukça derine inilmiş sığınagın duvarlarında haritalar, içerisindeyse bir telgraf ve sahra telefonu, iki büyük masa ve gerçek iskemleler bulunuyordu- yalnız başına istihbarat raporları ve haritalar üzerinde çalışırken gecenin karanlığında fenerlerini yakıyordu. Tabur ve alay raporları onu pek memnun etmemişti. Karakol liderlerinin kendi kişisel raporlarını istiyordu. Kemal, Anzakların sarılık ve dizanteriyle ve muhtemelen Mısır ve Mudros'ta verilen izinler sırasında tutuldukları sıtmayla boğuştuklarını biliyordu. Su yolu kesilince düşman, kavrulan Anzak ve Hindu askerleri için daha güneyde çıkartma yaptığı yerlerden onları taşımak adına masraflı bir nakliyat işiyle oyalanmak zorunda kaldı. Kemal, bataryalarının ölümcül ateşleri için hedef olarak bu gemileri seçti. Aşağıda çevreye dağılmış zavallılar, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan gelen bu uzun boylu ve aç dev adamlar; keçi peyniri, zeytin ve bayat ekmekle daha fazla yaşamaya devam edemezlerdi. Öfkesi dinmeyen Kemal, karakollardan düşmanın yemek saatlerini öğrendi ve onları bu saatlerde korkunç bir şekilde top

ateşine tuttu. Yemek saatleri değişince topların ateşleneceği saatler de değişiyordu.

Keskin nişancılar, diğer askerlerden daha fazla pay alıyorlardı: Bizzat kumandanın kendisinden övgüler ve fazladan sigara. Geçimini Asya'nın vahşi platolarından ve kıraç bozkırlarından sağlayan köylü Anadolululardan özenle seçilmiş Türk askerlerini tanıyordu. Bir tavşanı gözünden ya da hareket hâlindeki bir antilobu eski zamanlardan kalma ağızdan dolma bir tüfekte vurmayı öğrenmiş adamlardan seçmişti nişancılarını. Bu adamlara Alman mavzer tüfekleriyle birlikte az ve öz bir de eğitim verdi. Eğitimin konularından biri de cephanenin kullanımıyla ilgiliydi. Kemal, adamlarına karşı sırtlardaki barınakların arka kısımlarını işaret ederek örneğin, 500 metre ötede kum torbalarının arkasında aralık bırakılmış bir delikten düşmanın nasıl vurulacağını öğretti. Hünörlü elleri, patlayıcılar ve fitili bir mekanizmayla çalışan bazı aletler yaptı ve karanlık çöktükten sonra bunları ileri noktalara kendisi gidip yerleştirdi ve ölüm kollarında silahları ateşlemek için düşmanın çok yakınına dek sürünerek ilerledi. Bir ileri karakolda soluklanırken buradan bir tüfek aldı. Kendi tüfeği hayatta kalan düşmanları sakince ve düzenli olarak vurup yere indirdiği esnada bir düşman devriyesi tarafından patlatılmıştı.

Kemal, karargâhındaki telgraf ve telefonu Kannengeiser ve von Sanders'e hayatı zehir etmek için kullanıyordu.

"Nerede" diye soruyordu her gün, "bize söz verdiğiniz şu büyük havan topları ve Minenwerferler?" Onların içler acısı cevaplarına rağmen Kemal soğukkanlılıkla sormaya devam ediyordu:

"Evet sayın general, inatçı Sırpların hâlâ Sofya-İstanbul arasındaki Balkan demiryolundan geçişe izin vermediklerini biliyorum. Ancak" diye ekliyordu, "ancak biz Türklere Avusturya-Macaristan'ın Sırpları ezip toz hâline getireceği söylenmemiş miydi?" Aslında Mustafa Kemal, -Bölge'deki olaylara rağmen- sert amir von Sanders'e karşı istemediği ancak hızla artan bir hayranlık duymuyor da değildi. Kemal kendi kendine güldü. Liman von Sanders; Alman Genel Kurmayı'nı, düşmanın haftalar evvelinden Bölge'ye büyük bir saldırı planladığını, bir yanıltma hareketi mahiyetindeki kuzeydeki operasyonlarını, güneyde çıkartma yaptıkları daracık sahillerde de pek başarılı olamadıklarına

daha sonra da kuvvetlerini Arıburnu'nun merkezine, Kemal'in bulunduğu bölgeye kaydırarak ikna edebilirdi. Ama tabii, ne yapacağını o daha iyi bilirdi.

Kemal ayrıca von Sanders'e Almanların güçlü sadakatlerinden dolayı minnettardı da. Başlangıçta tüm İstanbul'u sarsan bir takım dedikodular olmuştu ancak Kemal, şimdi tarafsız ve güvenilir kaynaklardan bilgilere ulaşabiliyordu. Rahatsız olan sultan ve ona vekillik eden Şehzade Vahdettin'in çevresindeki Enver Paşa ve dalkavukları, Kemal'in Arıburnu'nda düşmanı tarumar ettiği zaferinin hikâyesini gerçekten de gizli tutmuşlardı. **"İstanbul'da her şeyi gizleyin!"** diye kendi kendine söylendi. Enver Paşa'nın Gelibolu'da savunma yapan şerefli *askerlerini* tekrar gözden geçirmeyi planladığı dedikoduları ordu içerisinde kulaktan kulağa dolaşıp duruyordu. Demek bizim resmî işlerde bin türlü dalavere döndüren paşamız şimdi oturmuş bir bebek gibi sessizce ağlıyor! Bu adam, Ruslara karşı Kafkas Cephesi'nde 50.000 Türk askerini kurban ederken o, Mustafa Kemal, İngiliz Donanmasına ve Avustralya ve Yeni Zelanda kolordularının en seçme birliklerine karşı Gelibolu Yarımadası'nda koca topların gölgesinde savaşıyordu. Allah!

Bir mayıs günü karargâhında derin derin düşünürken Kemal içeri girmek için izin isteyen emir erini kabul etti. Adam bastırmaya çalıştığı heyecanından yerinde duramıyordu. "Düşman" dedi hızlıca, "ateşkes istiyormuş!" Kemal, ayağa fırladı.

"Ölüleri gömmek için" diyerek sözlerini bitirdi asker. Kemal yeniden oturdu.

Allah biliyor ya, Anzakların hâkim olduğu yerle Türk safları arasında kalan sahipsiz alandaki çürümüş ölümler son haftalarda atmosferi iyice zehirlemişti. Yayılan koku, soluk almayı neredeyse imkânsızlaştırıyordu. Yiyecek ve sular da kirlenmişti ve tırtılları leşte büyüyen korkunç sinekler binlerce kilometrelik bölgede bir örtü gibi gökyüzünü sarmıştı ama ateşkes? Kemal, aklına yepyeni bir fikir hücum edinceye dek, bunu reddetmeyi düşünüyordu. "Ölümlerin gömülmesi esnasında" diye düşündü, "onların dikenli tellerine yakın yerlerde ölmüş bulunan askerlerimizin cesetlerini bulup getirebilmemiz için oralara kadar defin takımları göndermemiz gerekecek ve siperlerinin bizi ilgilendiren hususiyetleri var."

Acilen personelini çağırdı ve bir plan hazırladılar. Ardından da Anzakların savaş alanında yer alan çürümüş bedenlerin temizlenmesi amacıyla teklif ettikleri bir günlük ateşkes ricalarının kabul edildiğini gösteren kısa ancak yeterli bir mesaj gönderdiler.

Ertesi sabah, güneşin doğmasından kısa bir süre sonra, Avustralya saflarından askerleri uyarmak üzere öttürülen bir boru sesi duyuldu. Çevredeki tüm atışlar durduruldu. Siperlerde ve hendeklerde alışılmadık bir hareketsizlik hâkimdi. Türk defin takımının en önünde gri gözlü komutan; dikenli telin ötesini, iki taraf arasında kalan sahipsiz alanı şöyle bir süzerken buranın insan etine tahsis edilmiş olduğu izlenimi uyandı kendisinde. Sessizlik sürerken boru tekrar çaldı ve düşman siperlerinin arkasından elinde beyaz bir bayrakla Avustralyalı bir subay görüldü. Türk saflarından da hemen o anda uydurulmuş, kirli bir beyaz bayrak havaya kaldırıldı ve bir tel kesme ekip öne çıkarak kamuflajlı keskin nişancıların bulunduğu kısmın ön tarafında dikenli engelin bir kısmını keserek yol açtı. Ardından 100 kişilik Türk defin ekibi, başlarındaki Türk çavuşla birlikte ikişerli sıra hâlinde çürümüş cesetlerin bulunduğu arazi boyunca dikkatle ilerleyerek orta noktanın daha ilerisindeki bir yerde Avustralya ekibiyle karşılaştı. Selamlar verilirken kötü bir Fransızcayla karşılıklı formaliteler gerçekleştirilirken ellerinde çuvallarla ikinci bir Türk ekibi, hemen Türklerin tarafındaki dikenli tellerin önünde hayatını kaybetmiş bulunan Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerin ve az sayıdaki Hindu askerinin cesetlerinden geriye kalanı küreme işiyle meşgul olmaya başlamışlardı bile. Defin ekipleri birbirinden ayrılıp da Avustralyalı ekip Türk tarafına doğru ilerlediğinde Türkler karşı tarafın ölülerinin bulunduğu çuvalları çoktan hazırlamışlardı ve yardımsever bir edayla çuvalları Avustralya defin ekibine takdim ettiler. Bu sayede düşman askerlerinden hiçbiri Türk hattına 50 metreden daha fazla yaklaşmayı başaramadı.

Bu arada gri gözlü askerin kumandasındaki Türklerse hızlı adımlarla ilerlediler ve Avustralyalıların tellerinin önündeki cesetleri temizlemeye başladılar. Bu adamlar hassasiyetle ve yavaşça çalışıyorlar, kendilerini izleyen Avustralyalılara, Yeni Zelandalılara ve Hindulara sigara ikram ediyorlardı. İçlerinden bazıları Türk subaylarının ve erlerinin lehinde

inanılmaz güzel bir Fransızcayla konuşuyorlar ve günün kalan kısmını ekibin başındaki iki Avustralyalı subayla geçirmek için büyük bir heves gösteriyorlardı.

“Hey Digger” diye mırıldandı askerlerden biri diğerine, “bu adamlar bizimle dalga mı geçiyorlar?” Mide bulandırıcı kokuya karşı ağız ve burnunun üzerine mendilini kapamıştı, Avustralyalıların telinin etrafında dolaşıp duran Türklere manalı bir ifadeyle bakıyordu.

“Sorun nedir?” diye sordu diğeri. “Bu Türkler hiçbir yere girmiyorlar. Bırak baksınlar. Biz İstanbul’a giden yolda onları temizlerken bütün deliklerini göreceğiz zaten. Bir iki siper görmelerinden ne çıkar?”

“Bilmiyorum” dedi ilk Avustralyalı. Gözlerini cesetlerin yattığı uçsuz bucaksız eğimli alanda gezdiriyordu. Küreğinin yanındaki Avustralya üniformalı bir cesedin etsiz kafatasına bakarken, “Ne olduğunu anlayamıyorum” diye tekrar etti.

“Sigara, mösyö?” Geniş omuzlu, sıırım gibi bir Türk subayı, kabartma desenlerle süslenmiş, altın bir kutuyu açarak meslektaşlarına sigara teklif etti.

“Aman Tanrım!” dedi ikinci Avustralyalı. “Teklifini geri çeviremeyeceğim, dostum. Ateşin var mı?”

Mustafa Kemal, Avustralyalının sigarasını yaktı.

Ertesi gün, Enver Paşa’nın savunma hattını ziyaret edeceği haberi askerler arasında konuşulmaya başlanmıştı. Türk ordularının Başkomutan Vekili Enver Paşa’nın programında buraya yapılacak bir resmî ziyaret gerçekten de vardı. Çelimsiz general, maiyetindeki özenle seçtiği ekibiyle birlikte Bolayır’daki garnizonu teftiş etmiş ve şimdi de güneye doğru Gelibolu Yarımadası boyunca ilerlemeye başlamıştı. Mustafa Kemal, kendi kendine dudak büktü ancak süratle 25-26 Nisanda Arıburnu önlerinde kesin bir zaferle sonuçlandırılan muharebede yer alan ve sağ kalmayı başarabilen en seçkin askerlerden ve subaylardan oluşan bir

alay onur listesi hazırlamaya girişti. Çürümüş meşinler ve lekelenmiş pirinçler boyandı, unutulmaya yüz tutmuş tabur sancakları açıldı.

Büyük bir iftiharla Kemal 19. Tümenin yılmaz ve cesur savaşçılarını, Gelibolu'nun kahramanlarını teftiş için sıraya geçirdi ve bekledi. Ve bekledi. Bir mayıs öğleden sonrasının kaynatıcı güneşinin altında bir ileri bir geri yürüyüp dururken gün ışığı açılıp berraklaştıkça Kemal'in düşünceleri karardı. Askerleri kavurucu güneşin altında gururla ve terleyerek dikiliyorlardı. Kemal düşünüyordu, "Bugün şu züppe Enver'den toplu bir hesap sormalı mıyım?" Artık her türlü şüpheden arı olarak biliyordu ki çaresiz sultanın çevresini sarmış Enver ve onun istişare grubu, Kemal'i saf dışı bırakmak için komitenin etki sahasına giren her yolu denemişlerdi. Alman emrindeki komite, İstanbul'u ve sendeleymen Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetiyordu. Enver'in, kendisinin tayininin Sofya'dan Gelibolu'ya çıkartılmasını engellemeye çalıştığını da kesin olarak biliyordu. Şunu da hissediyordu ki Enver, en sonunda, Almanların onun tayini için ettikleri ısrarlara sadece bir İngiliz kurşununun Mustafa Kemal'in inatçı ve intikamcı kafatasına girebileceği ümidiyle razı olmuştu. Ancak umduğu olmamış; Kemal, Gelibolu'nun kahramanı olurken Enver, Kafkas cephesinde uğranılan büyük yenilginin baş aktörü olmuştu. Eski komitacı arkadaşının kendisini, burada Kemal'i çok seven askerlerinin soğuk ve aralarındaki mücadeleyi bilen gözlerinin bakışları üzerlerindeyken nasıl karşılayacağını çok merak ediyordu. Sabırsızca saatine göz attı. "Lanet!" Enver ayrıca randevularına geç kalmasıyla da ün yapmıştı. Kemal, bu özelliği dolayısıyla ona acıyor ve küçümseyerek bakıyordu ama *iki saat*? Adamlarına mataralarındaki suyu içebileceklerini söyledi. Güneş öldürücüydü.

Bir dehşetli saat daha geçtikten sonra öfkeli kumandan kendisi teftişini yaptı, kendisi takdir ettiği nişanları askerlerine taktı ve alayı serbest bıraktı. Yeniden karargâhına dönerek Güney Gelibolu'daki birliklerin kumandanı Sami Paşa'ya rutin bir telgraf çekti. Enver tarafından büyük bir hakarete uğratıldığı kanaatini izhar ediyordu bu telgrafta. "Enver Paşa kasten Arıburnu'ndaki 19. Tümeni görmezlikten gelmiştir." Dışarıdan sakın görünen Kemal, harita masasına oturdu ve 19. Tümenin komutasından çekildiğini bildiren kısa ve özlü bir telgraf yazdı. Dehşe-

te düşen telgraf memuru, yazıyı hemen Gelibolu merkezdeki başkomutanlık karargâhında bulunan General Liman von Sanders'e ilettili.

Birkaç dakikalık bir süre geçmişti ki sahra telefonu acı acı çalmaya başladı. Kemal telefonun ahizesini kaldırmadı, toparlanıyordu. Kişisel yaver ayaklarının ucuna basarak ilerledi ve telefona cevap verdi. Arayan von Sanders'ti.

"Ben" dedi Kemal sertçe, "şu an meşgulüm." Sığınağın derin sessizliğinde Kemal sahra telefonundan, generalin yaverine söylediklerini duyabiliyordu. Ürkek yaver mesajı ilettili. Başkomutanın emri, Kemal'in vazife yerini terk etmemesi yönündeydi. General von Sanders de derhâl Arıburnu'na gitmek üzere Gelibolu'dan ayrılıyordu.

"Evet, bir emir, bir emir daha, ya sonra? Evet!" Çizmelerini tekmeledi, acıyan ve yorgun ayaklarını kaldırdı... Allah'tan bu kez kavganın galibi belirlenebilecekti.

General Liman von Sanders Kemal'le Arıburnu'nda kısa bir görüşme yaptı ve ardından İstanbul'a doğru yola çıktı. Von Sanders, meselenin esasının ne olduğunu daha sonra görüşeceklerini söyledi ancak Kemal, özel istihbarat kaynakları vasıtasıyla daha önceden teferruatlara vakıf olmayı başarmıştı. Von Sanders, Gelibolu teftiş gezisinden dönüşü sırasında Enver'i yakalamıştı. Küplere binmiş Alman General; Almanca, Türkçe ve Fransızca olarak sadece bir Prusyalı subayın cüret edebileceği şekilde güzelce azarlamıştı Enver'i.

"Mustafa Kemal Paşa benim en iyi subayım!" diye bitirdi sözlerini. "Bir tek tümenle Arıburnu'ndaki düşman kuvvetlerini paramparça etti." Enver irkilerek geri çekilmişti. "İzin vermeyeceğim" dedi otoriter bir edayla von Sanders, "en iyi subayımı Gelibolu cephesinde rahatsız etmenize izin vermeyeceğim, bayım!" diye ekleyerek Enver'in yanından ayrıldı.

Kemal komutanlığa devam etti övgülerle. İstanbul'daki hadiselerin dedikodusu hâliyle sızmıştı; von Sanders, Enver'i en gür tören alanı

sesiyle haşlamıştı ve Mustafa Kemal'in artık payitahtta iki kat kahraman olduğu haberleri de gelmişti Arıburnu'na. Yine gelen haberlere göre Almanya'da yayımlanan *Illustrierte Zeitung*, Gelibolu'yu kurtaran Türk, Mustafa Kemal'le ilgili makalelere yer vermiş; Türk kumandanı kutlanmaya layık görülmüştü.

Yeniden karargâhında yalnız kalan Kemal, müthiş bir zevkle karışık bir kaygıyla zaferinin tadını çıkarıyordu. Enver tahammül edebileceğinin ötesinde küçük düşürülmüş ve bu aşağılanma; komitenin Gelibolu'nun uzlaşma nedir bilmeyen, onları gölgede bırakan ve belki de yakında tarihe gömecek kumandanından hâlihazırda korkan ve nefret eden çekirdek kadrosuna kadar sürüp gitmişti. Bundan başka Kemal, kendi kendisine ağırbaşlı bir nüktedanlıkla, Leipsizg *Illustrierte Zeitung* konusunun olması gerekenden önce vuku bulmuş bir hadise olduğunu itiraf ediyordu. İnâtçı ve inkâr edilemeyecek kadar cesur düşman, ne Gelibolu'dan ayrılmış ne de unutulmuşlardı. Kemal'in dile getirmediği düşüncelerini vurgulamak gerekirse ufak bir İngiliz gemi filosu, Ege'de demirlemiş ve haftalar boyunca Türk mevzilerine cehennemî yaşatmıştı.

Haziran ortasının insanı kör eden sıcaklığının altında Anzaklar, Kemal'in mevzilerine şiddetli saldırılarda bulundular. Bazı zamanlar Türk askerlerinde Britanya'nın tüm Doğu Akdeniz filosunun, Arıburnu önlerine toplanarak Sarı Bayır ve Conk Bayırı sırtlarında bomba yağdırdığı izlenimi uyanıyordu. Kocaçimen Tepesi'nin yüksek zirvesi harap edilmiş, tüm arazi muazzam top mermisi kraterleriyle delik deşik edilmişti. Zirve, Kannengeiser'in bölüklerinin savunma alanı içerisinde yer alıyordu ve Arıburnu'ndaki Kemal sağ cenahındaki bölükten güç alıyor, onlara güveniyordu.

Şiddetli geçen yazın hararetiyle pınarlar kurudu, su kuyularının suyu ise azaldı ve daha tuzlu, acı bir hâl aldı. Merhametsiz güneş gerçek bir canlı gibi önüne geleni yakıp yıkan bir canavara dönüşmüştü. Dizanteri

ve bağırsak iltihabı, leşlerle beslenen tiksindirici mavi sineklerce taşınıyordu. Bitler trilyonların oluşturduğu bir orduya dönüşmüştü, bu orduların işkencesine maruz kalan dertli askerlerinin de aynı şeyi yapmalarını istiyordu. Kemal'in neredeyse hiç yorgunluk belirtisi göstermiyor olması; askerler arasında hayret, kendisinde memnuniyet uyandırıyor-du. Askerlerini acımasızca çalıştırıyor-du ancak kendisinin daha fazla çalıştığını da aynı askerler çok iyi biliyordu. Ve sarf ettiği gayretin sonucu olarak da başına her ne gelirse gelsin moralini korumasını sağlayan bir pervasızlık edinmişti. Sürekli ateş altında askerlerini dehşete düşüren ve yaklaştırmaya bile çekindikleri risklere gözü kapalı giriyordu. Ancak askerleri de onun bu katı cesaretini gördüler, hayretle izlediler ve kendilerine de mal ettiler. Kemal, kör eden güneşin altında kısıp gözleriyle onları izliyor ve mutlu oluyordu. "Artık eminim" dedi kendi kendisine, "ben bir şeyin olacağına inandığım takdirde o, muhakkak olur." Artık açık bir şekilde anlaşılmıştı ki bu acımasız, kıraç sırtları ve insanı pişiren sahilleri terk edip gitmek bir yana dursun, Avustralyalılar Türkleri Gelibolu'da mağlup edip Çanakkale Boğazı'na girmek ve İstanbul'un üzerine kâbus gibi çökmek üzere yeniden hücum hazırlığına girmişlerdi. İstihbarat raporlarını bir çırpıda okuduktan sonra İstanbul'dan gelenler üzerinde uzun incelemeler yapan Kemal, bunun sebebini anlamıştı. Arıburnu mağlubiyeti ve devam eden Türk direnişi, Londra'da felaket etkisi yaratmıştı. İtalyanlar tarafsızlıklarını terk edip savaşa Almanya, Avusturya-Macaristan ve Türkiye'nin karşı safında girerken Rus balonu artık Batılı Güçlerin ortak cephelerini izliyordu ve Türkiye -ıstırap çeken Rusları ferahlatmak üzere tek geçiş kapısı- Gelibolu'nun yüksek kayalıklarından, Rusya'ya yardıma gidilmesine engel oluyordu. İstanbul'daki kişisel casuslarından gelen diplomatik mesajlar sayesinde Mustafa Kemal, Çanakkale Boğazı'ndaki mücadelenin; savaşın içerisindeki tüm dünyayı, hükümet liderlerini, korku ve dehşete kapılmış İngiltere topraklarından tutun da İngilizlerin uzak ileri karakolları Hindistan'a dek tüm bölgeleri ne kadar derinden etkilediğinin farkındaydı. Paris'te panik, Arabistan'da karışıklık vardı. Kemal, tüm İslam Dünyası'nda ve savaşın etkilediği coğrafyada, özellikle Balkanlar'da, mücadele içerisindeki Türkiye'ye karşı yeni bir korku ve şaşkınlıkla karışık bir hürmet olduğunu sezdi.

Eskimiş, titreyen sultanlığa ve eski devrimci arkadaşlarına duyduğu kin ve hor görme hislerine karşın bir Türk olmaktan dolayı ve ayrıca savaşın gidişatındaki rolünün ne kadar belirleyici olduğunu da düşünerek oldukça gururlandığını hissetti.

“Almanya er geç bu büyük savaş kaybedecek” dedi kendi kendine, “ve Türkiye de onunla birlikte çöküşe sürüklenecek.” Ve diye ekledi içinde tutuşan intikam ateşiyle, “İstanbul’daki şu hamamböcekleri de ezilecekler! Evet, Türk milleti asırlardır süregelen sorunlar ve yozlaşma nedeniyle hasta ancak ben bir Türk’üm ve halkımı tanıyorum. Onlar hasta değiller. Asya’daki topraklarımızın -Anadolu’da- havası soğuk, temiz ve özgürdür, toprağı da öyle olmalı. Öyle olmalı!”

Sığınakta kapalı kaldığı sırada içindeki duygular depreşmişken ve hepsi birbirine karışmışken Kemal birden doğruldu ve karargâhından dışarı çıktı. Derin düşüncelerle hızlı, daha hızlı ilerlerken kayalık geçitten aşağı doğru indi ve ardından dere yatağını aşarak sırtı ve geri kısımda kalan siperleri geçti. Parıldayan güneşin altında uzunca bir süre yürümeye devam etti. Belli belirsiz yanından geçtiği siperlerin içindeki piyadelerin irkilen yüzlerini fark etti ancak şaşkınlıklarını ve bir kayalığın arkasına nöbetçi bir askerle birlikte oturmuş bir bölük kumandanının geciken selamını görmezden gelerek yürümeye devam etti. Önüne çıkan büyük bir kayanın üzerine tırmandı ve en tepesine çıkarak bir sigara yaktı. Bu sırada aşağıda düşman sırtlarında bir yere yerleştirilmiş bulunan havan topuyla ilgili raporu dinledi. Sigarasını içerken yaklaşan bir merminin vınlamasını duydu ve soğukkanlılıkla onun 100 metre aşağıya kırmızı-beyaz ışıklar saçarak düşüşünü izledi.

“Kumandanım!” aşağıdaki tepecikten bakan bölük kumandanı çıldırmış gibi işaretler yaparak bağıırıyordu. Kemal, ona kısaca göz attı ve sonra ufka çevirdi gözlerini. Aşağıdan tekrar bir havan topunun çıkarıldığı sesi duydu ve doğru şekilde bunun aynı düşman bataryasının eseri olduğunu tahmin etti. Mermi çığlık çığlığa 50 metre öteye düştü.

“Kumandanım!” diye bağıırıyordu bölük kumandanı vahşice, “Allah aşkına!” aşağıdan batarya yeniden ateşlendi ve mermi kulakları sağır eden bir gürültüyle sadece 25 metre öteye düştü ve alevler içinde patladı. Artık oradan ayrılma vakti gelmişti.

“Kendimi” dedi sakince “yok edilemez hissediyorum.” Matematiksel olarak bir dahaki mermi tam olarak kafasında patlayacaktı. Sakince sigarasını içerek beklemeye devam etti. Dakikalar geçti. “Bu bataryada” dedi bağırarak “sadece üç tane top olmalı.”

“Ben olacağım!” dedi. “Başarılı bir adam olacağım.”

Şimdi düşman bataryalarının ateşlerini yeniden duyuyor ve aşağıda güneye doğru bakan siperlerin hemen yanına düşerek patlayan mermiyi endişeyle izliyordu. Düşman hedefini değiştirmişti.

“Türkiye” dedi sonra yine yüksek sesle, her tarafı saran sıcağa ve toza, uzakta delik deşik olmuş sırtlara ve dikenli tellere dikkat kesilerek. **“Biz başarılı bir ülke olacağız!”**

Mustafa Kemal sonu gelen sigarasını gelişigüzel savuruverdi ve yüksek kayadan inerek tepeden aşağı doğru yürüdü. Dili tutulmuş bölük kumandanı ve nöbetçi askeri geçtikten sonra kısa süre önce izlediği rotaya aynen uyarak karargâhına döndü.

14

A rtık temmuzun kükürtlü sıcağı altında ve büyük bir gürültüyle Asırtları döven donanma toplarıyla art arda patlayan Avustralya ve Hindu havan toplarının arasında Kemal saatlerini, bozulan siperlere yaptığı sortilerle bunaltıcı sığınağındaki büyük masanın üzerindeki köşeleri kıvrılmış haritalar ve yığınla kâğıt üzerinde beynini uyuşturan çalışmalar arasında ikiye ayırmıştı.

“Savaşın içerisindeki Avrupa ve yanı başımızdaki Balkanlar’dan gelen tüm haberler iyiydi *ya da hemen hemen iyi*” dedi kendi kendine. Gafları, başarısızlıkları ve Gelibolu’daki korkunç kayıpları sonucunda, İngiliz hükümeti haftalar önce devrilmişti; raporlar da bunu doğruluyordu. Hâlihazırda Londra’da koalisyon rejimi denen bir uygulama söz konusuydu ancak her nasılsa hâlen deniz harbine devam ediyorlar hatta yoğunlaştırıyorlar ve her gece birliklerini ve hatta hemen aşağıdaki kör olası, pis kokan çevreyi de Mısır ve Yunan adalarından gelen taze kuvvetlerle takviye ediyorlardı. Kumandan sigarasının dumanını üfledi ve alnındaki teri silerek karargâhlardan gelen istihbarat raporuyla Mudros ve Mısır’daki Türk casuslarının gönderdiği telgrafları yeniden incelemeye koyuldu.

Deliller inkâr edilemez suretteydi. İngilizler Gelibolu üzerine bir büyük hücum daha planlıyorlardı. Hummalı bir çalışmayla asker ve muazzam oranda silah ve cephane yığıyorlardı. Römorköre ihtiyaç göstermeyen yeni bir motorlu mavna, yeni nakliye gemileri, yeni ve Türk casuslarının tarif etmekte dahi zorlandıkları acayip zırhlı savaş gemileri...

Rusya. Çarlık alayları sendeliyor, tükeniyor, yenilgiye uğruyor ve uzayacak bir savaşı kaldıramayacakları kesinlikle görülüyordu ancak savaşımaya devam ettiler. Enver’in Kafkas cephesinde yaptığı muazzam hatayı düşündü. Bölgeden gelen raporlar İstanbul’da kimsenin eline

geçmeden yakılıyordu ancak Türkiye Kafkas cephesinde Ruslara ve kışın soğuşuna karşı giriştiği mücadelede -öldüren, yaralanan, donan ve kayıp- en az 70.000 askerini kaybetmişti. Esir? Bu pek mümkün değil. Sadece lekeli tifüs, iki Türk tümenini tamamen bitirmişti. Yine o cephe de mücadele devam ediyordu, tabii Enver'siz.

Paris'te bir krizin patlak verdiği raporu gelmişti ya da İstanbul'da öyle söyleniyordu. Ayrıca Almanların yeni bir hücum planı içerisinde oldukları büyük Batı cephesi boyunca Fransızların ciddi bir cephane ihtiyacı içinde bulundukları söyleniyordu. "Onlara iyi şanslar. Alman müttefiklerimiz" diye açıklıyordu kendine, "schweindırlar. Ancak hünerli ve kavgacı schweinlardır; iyi ya da kötü, bizim kaderimiz onlarınkine bağlı."

İki muavin subay yandaki masada çalışıyorlar, emir erleri etrafı süpürüyor ve telgraf memuru köşede çatırtılar çıkararak işini yapmaya çalışıyordu. Ancak yorgun kumandan, zihninin derinliklerinde rutinini yapıyordu, ona öğretildiği gibi. Durmadan sigara içiyordu ve emir eri her zaman buharı tüten bir bardak çayı elinin altında hazır ediyordu. Zaman zaman bakır kaptaki keçi peynirinden ve zeytinlerden ağzına biraz atıyordu. Şimdi. Sırbistan'da Almanlar nihayet bir hücum planlıyorlar...

Gayet kısa ve seyrek olan, değişken rüya ve kâbuslarca istila edilen uyku saatlerinde; burunların, sıralanmış dik kayalıkların, dar geçitlerin, yüksek tepelerin altındaki uçurumların hızla dönen dünyasında, zirvede ısıltıyla parıldayan bir şeye doğru sakin ancak hızla tırmandığını görürdü. Böyle rüyalar her zaman karanlığın kocaman ve karşı konulamaz dalgalarıyla dolar ve davul sesine benzer inişli çıkışlı bir gök gürültüsü -*mermi sesleri* derdi- hep kendi kendine uyandığı zaman dört bir yandan gelerek onu yutmakla tehdit ederdi ama bunu da hiç yapmamıştı. Hiçbir zaman ne çılgılık attı ne de bunu yapma isteği duydu. Rüyalarında ve sonra gerçek dünyaya geldiğinde hep derin derin nefes alırdı -sanki bir tepeye tırmanmış gibi- ancak hiçbir zaman bir şeyden kaçtığına dair bir his yer almamıştı içinde. Onu nefes nefese bırakan, her yanını saran; karanlıklar, gümbürtüler ya da gök gürlemesini andıran şey değildi; zirvede parıldayıp duran hedefti. Ve aşağılardan gelen karanlıktan o harikulade şeyi korumak için bir şekilde tırmanmalı, sıçramalı ve yoluna sımsıkı yapışmalıydı.

Kâbuslar, onun hiç bilmediği şeytani korkular ve dehşetler ile doluydu. “Evet” dedi kendine bir gün uyandığı vakit, “ben çoğu insanın hissettiği türden korkuları bugüne dek yaşamadım. Ancak...” diye sordu bu kez, “Allah aşkına nedir o zirvedeki ışık?”

Yüzündeki ve seyrelip dağılmış saçlarındaki soğuk teri silerek bir sigara yaktı ve hakikaten ihtiyaç içerisinde olduğu rakısına uzandı. Ellerinin soğuk ve nemli olduğunu ancak titremediğini fark etti bir anda. Bu gerçek olmayan, serkeş kuruntuların bazıları onu terk etmiyordu, bu yüzden karakteristik bir coşkunlukla bu kuruntunun belli belirsiz gövdesine yapıştı ve onu yok etmek için tahlil etmeye başladı.

Zihninde karanlık bir resim bu şey. Bazen uçuşan yeleleriyle ve parlayan toynaklarıyla şaha kalkmış bir atın hayali figürüne biniyor, korkunç ve uçsuz bucaksız bir ovayı içine alıveren çok büyük hortumların içinde ilerliyordu. Sonra aşağıda kendisinin de içine doğru dörtlüye girdiği dar daireyi hatırlıyordu, *evet kendisinin!* -işte bu, asıl korkutan buydu-korkutucu ve dehşete düşüren bir sessizlik.

Artık tamamen uyanmıştı, dirseğine dayanarak doğruldu ve sığınacağın bildik ağır ve tozlu havasını içine çekti. Deri çizmelerinin içine sinen ter kokusu, koyun kokulu kaba battaniye ve her yana yayılan kolay kolay gidecek gibi görünmeyen ceset kokusu odanın havasını daha da keskin ve bayat hâle getiriyordu. Hava kararmıştı ve sadece arada bir duyulan öksürüklerden, bir havan topunun ve tüfeğin gürültüsünden başka ses seda yoktu dışarıda. El yordamıyla saatini buldu ve bir kibrit çaktı, saat üç buçuk olmuştu. Bu kadar fazla sessizlik Kemal'i rahatsız etmişti.

“Asker!”

Çuval beziyle örtülmüş kayalık girişte bir kafa beliriverdi anında.

“Hemen bataryalara, Anzak üzerine beşer kez ateş talimatı ver.”

Adam tereddüt ediyor, mırıldanıyordu. “Anzak!” diye tekrar etti. Kafa kayboluverdi.

Anzak, sahilde merkez hedef bölgesiydi. Gecenin bir yarısı orada bir şeylerin vurulma ihtimali çok yüksekti. Düşman o sıralar gece yarısından sonra aşırı derecede faaldi. Bir sigara yaktı ve beklemeye koyuldu.

Gecenin karanlığında büyük bir gürültü yankılandı ve yer şiddetle

sallandı. Batarya hemen yukarıda, dağın yamacında yer alıyordu; çalılıklarla kamufle edilmişti. Ardından üç büyük gürültüyle diğer üç havan topu da devreye girdi. Kemal tasvip eder gibi başını sallıyordu. İkinci ve üçüncü silahlar kesik ve sert bir ses çıkararak hedefe ulaştıklarında yeri sallayan şiddetli bir sarsıntı meydana geldi ve çıkan alevlerin ışığı, karargâhın girişindeki çuval bezini dahi delip geçerek karanlık sığınağı aydınlattı. İki hamlede yalın ayak sığınagın girişine sıçrayarak gitti ve emir erinin yanında durdu. Aşağıda sırtların bir başından diğer başına tüm barınma alanından doğaüstü bir parlaklık saçılıyordu ve sisli hava, mermilerin hızla ve kavis çizerek geçmesiyle yarılıyordu.

“Bataryaları kontrol et, rapor getir!” diye sertçe emretti yarı çıplak kumandan. Çıplak ayak parmakları toprağın üzerindeydi, akreplerin uykuda olmalarını diledi bu yüzden. Tüm düşman alanı, güneşten daha parlak hâldeydi.

Yokuş aşağı koşup gelerek rapor veren, emir eri değil; bataryanın yüz-başısıydı. Kocaman açılmış gözlerinin içi gülerек dürbünüyle aşağıyı izleyen kumandanı selamladı.

“Gazi paşam! Kumandanım!” diyordu topçu selam verirken. “Bir cephe mavnasını vurduk efendim!” Neredeyse bağıırıyordu. Kumandanı yalın ayak, yırtık pırtık iç çamaşırları ve ağzında sigarasıyla ayrıca ona hiç dikkat etmediğini görünce büyük bir şaşkınlığa düştü.

“Evet” dedi Kumandan, ağzının sol kısmıyla ve sakince ancak askerin duyabileceği kadar yüksek sesle konuşarak. “Hedefi makas içine alın ve bunu tekrarlayın, beş kez!”

Görünüşe bakılırsa karanlık Ege’nin sularında bir düşman topçu subayı, Türklerin Avustralya sahasına girdiğine hükmetmişti. Gizli gizli dolaşan destroyer ve kruvazörler; Kocaçimen Tepe’nin, Sarı Bayır’ın yüksek bayırılarını ve Conk Bayırı sırtlarını nedensiz ve büyük çapta yaylım ateşine tutarak ortaya çıktılar. Yarı çıplak Mustafa Kemal, bu tarz bir hareketin anlamsızlığını görüyor ve ziyankârlıktan başka bir şey olmadığını biliyordu.

Bu sıcak ağustos gününe heyecanlı bir başlangıç yaptıkları sonucuna vardı Kemal, inceleme yapması gerekiyordu. Üzerini giyindi, subayla-

rını uyandırdı ve atının hazırlanması için bir emir erine talimat verdi. Kemal'in Allah vergisi önsezileri vardı. Dört subayına harita üzerinde durumu kısaca izah etti. Mum ışığında haritaya yeni batarya mevzii istediği yerleri bir bir işaretledi, "Buraya, buraya ve buraya." Bu önemli bir rol oynadı. Kuzeybatı yönünde düştükleri yerleri ezip toza çeviren bombardımanlar kesinlikle Almanların ümitsizlikle çekildikleri harap hâldeki, Kocaçimen Tepe'yi, Kanengeiser'in sol yanını ve Sarı Bayır'ın zirvesini hedef almışlardı. Bataryalar bu bölgelere yerleştirildi.

Mustafa Kemal atına bindi. Subayları onu selamlayınca kadar çoktan yola çıkmıştı. Yeni iri atını kamçılıyarak dar geçide yöneldi ve ardından daha aşağıya, uzakta kalan bayırlara sürdü atını. Aysız gecede bir süre sonra aşına olmadığı, kayalık, belirsiz bir sırta gelmişti. Rahatsız edici bir şekilde 9. Tümenin bir nöbetçisinin, kafasına bir mermi sıkabileceğinin farkındaydı ancak atını hafifçe mahmuzladı ve Türkçe mırıldanarak ilerlemeye devam etti. Burada cephe daha sakindi, sadece arada bir tüfek sesleri ve deniz tarafından gelen sonu gelmez kırmızı ve yeşil ışıklar...

Gizemli karanlıkta atının üzerindeyken Kemal; denizin, çalılarının, altında terleyen yeni atının ve zaten her yerde her zaman mevcut bulunan ceset kokusunu duydu. Sükûnet artık tamdı ancak bunun doğru olmadığını o iyi biliyordu. Karanlık gecede bir yerlerde düşman ilerliyordu; günler ve geceler boyu süren bombardımanın ardından Yunan adalarından ve Mısır'dan dikkat çekmeden sessizce geliyorlardı. Yeni askerler, yeni toplar, yeni taktikler... Hafif bir gıcırtyla atından indi ve bir süre atıyla birlikte yürüdü. Ardından atına atlayarak rüzgâr gibi Suvla Körfezi'ni güzelce inceleyebileceği hâkim bir tepeye sürdü onu. Ancak gece zifiri karanlıktı ve tek aydınlatma kıyıda uzakdaki düşman gemilerinin parıltılarıydı. Büyük bir istekle, uzun menzilli Alman havan toplarının bu saldırgan İngiliz gambotlarını tarumar etmesini diledi. Çalılıkların arkasına girip iyice eğilerek bir sigara yaktı, sigarayı avuçlarının içinde saklamayı ihmal etmiyordu. Ancak çok geçmeden bir tüfeğin sürgüsünün sesini duydu, bunun üzerine sadece tek bir kelime döküldü dudaklarından:

"Türkiye!"

Sonra ilk defa olarak dik kayaların arasına gömülmüş nöbetçiyi görebildi.

“Yasak” diye homurdandı nöbetçi. Kemal onun yanına çömeldi ve kendini tanıttı. “Hâlâ” dedi adam, “yasak.” Kemal, elindeki sigaranın ateşiyle yeni bir sigara yaktı; avucunun içinde gizleyerek adama uzattı.

“Seni buradagöremezler” dedi “İç.” Düşmanın güneydeki Arıburnu’na doğru aşağıdaki konumlarını ona açıkladı.

“Yasak” dedi yüzünü eğmiş piyade, kayalardan oluşan siperinin arkasında derin derin nefes alarak, “ama Allah’tan bu iyi!” Kısa süren sessizliğin ardından ekledi, “Bu akşam çok meşguller.” Sigaradan bir nefes daha çekti; kor, sakallı ve genç yüzünü aydınlatmıştı. “Çok fazla gemi var ve bir o yana bir bu yana dönüp duruyorlar.” Tüfeğini sol elinin altına aldı ve böğrüne yapıştırdı.

Kemal, zifri karanlıkta adamın gözlerinin üzerinde olduğunu hissediyordu.

“Demek” dedi piyade “siz bizim adını çok sık duyduğumuz kumandansınız.” Adamın sesinde herhangi bir küstahça kibir yoktu, zaten sesi de pek yüksek çıkmamıştı. Ancak Kemal nedense oldukça sinirlenmişti.

“19. Tümenin kumandanıyım ben, evet” dedi kısaca.

“Bana düşmanın çoğunu mide rahatsızlığından öldürdüğünüzü söylediler” dedi, asker şansını zorlamaya devam ediyordu.

“Binlercesini öldürdük” dedi kumandan sertçe. “Daha binlercesini de öldüreceğiz.”

“Aklıma gelmişti” dedi Türk askeri karanlıkta, “çok yakında bu fırsata kavuşacağımızı düşünüyordum.” Sonra yine sessizleşti, eğilerek tüfeğin gerisinden aşağıdaki sırtlara ve kumsallara baktı. “Bu piç kuruları acayip aletler üretiyorlar” diye söylendi. Sigarasını tüfeğinin altındaki kayaya bastırarak söndürdü ve yavaşça dumanı üflledi.

Kemal, dürbünüyle sahil bölgesini izliyor; yanıp sönen kırmızı, yeşil ve beyaz ışıklara odaklanıyor ve artık askerin mırıldanarak sorduğu soruları güçlükle duyuyordu.

“Kumandan!” diye yumuşak ama ısrarcı bir ses tonuyla yineledi söz-

lerini. Kemal homurdandı. Hâlen aşağıdaki karanlık mıntıkayı izliyordu, bu sırada askerin sorusu kulağına çalındı:

“Bu mücadeleden galip çıkacak mıyız, zafer kazanacak mıyız?”

“Hayır, asker” dedi ağırbaşlı bir edayla, dürbününü indirerek ve ceketinin alt cebindeki sigara paketine uzanarak. Kayaların altına eğilerek bir kibrit çaktı ve iki sigara daha yaktı. “Hayır, asker” diye tekrar etti, “bu savaşta zaferler kazanabiliriz ancak savaşı kazanamayacağız. Bu bizim savaşımız değil ancak savaşmak da zorundayız... Nerelisin asker?”

“Anadolu’da sizin hiç duymadığınız sefil bir köy, kumandanım. Yassı Höyük isimli, Ankara’ya 10 saat mesafede bir köy.”

“Dinle, asker” dedi kumandan yumuşakça, “sadece senin köyünü ve çevresini bilmiyorum ayrıca sizin oraların nehrini, Sakarya’yı da biliyorum. Bir insanı, hatta sığırları bile öldürebilecek kadar hızlı ve derin akar. Sakarya sarımsıdır ve Yassı Höyük civarında kıvrılır. İçerisindeki söğütlerin arasından tehlikeyle çağlar durur, bazen koyunlar...”

“Evet, kumandanım!” dedi genç adam. “Siz benim memleketimi biliyorsunuz, Sakarya sizin anlattığınız gibi akar ve bazen koyunları da çeker içine. Böyle şeyler sıklıkla olur, bir keresinde bir kuzuyu kurtarmaya çalışırken az daha canımdan oluyordum.” Dirseğine dayanarak eğildi.

“Sigaranı aşağıda tut!” dedi kumandan. “Düşman kör değil ve sadece 2 km. ötede. Neden zaferi sordun bana?”

“Ben bu savaşı sevmiyorum, kumandanım” dedi sakallı genç asker ağırbaşlılıkla. “Tümenimin başında bir Alman’ın bulunmasını istemiyorum...”

“O iyi bir askerdir, Kannengeiser” dedi Kemal.

“Evet, kumandanım” diye hırladı asker, “ama o bir Alman. Bense bir Türk’üm.”

“Anla bunu, evlat! Hiçbir Türk bir yabancıнын emrinde olmak, ondan talimat almak, onu takip etmek istemez ama Almanlar savaşın uzmanları. Çok gelişmiş bir askeri güce sahipler ve dünyanın bizim topraklarımızda kalan kısmıyla ilgileniyorlar.” Dünya meselelerini bu gence daha nasıl açıklayabilirdi ki?

“Kumandanım” dedi asker, temkinli ancak biraz da küstahça, “ben hiçbir yabancının emri altında olmayı, ondan talimat almayı ve onu takip etmeyi istemiyorum. Ve bu durum için bir Türk kumandanının da özür dilemesini beklemiyorum!” Genç asker şimdi tek dizinin üzerindeydi, sağ diziyle de anlattıklarını vurgulamak için kendisine siper yaptığı kayayı tekmeliyordu.

“Otur yerine!” diye neredeyse bağırdı Kemal. Asker yüzükoyun pozisyonuna geri döndü. “Benim bölüğüme bağlı bir tabur ya da alayda olsaydın seni vurdururdum ya da sana nişan verirdim!” Askerin geniş omuzlarına sevgiyle bir tokat indirdi ve atını bağladığı çalılığın arkasına doğru ilerledi. Sigarasını ve kibritlerini nöbetçinin yanına bıraktı. “Ben Kannengeiser’i görmek için aşağı iniyorum. Sigaraları sen iç. General Hans’a askerleri arasında ne kadar gözü pek bir adamı olduğunu bildireceğim. Keşke benim tümenimde olsaydın.”

Nöbet yerinde yüzükoyun beklemesinden dolayı vücudu katılaşmış olmasına rağmen atına kolayca bindi, derin vadiye doğru mahmuzladı ardından. 9. Tümenin ve Kannengeiser’in kamufle edilmiş karargâhına, vadiye doğru özel bir keyifle sürdü atını. Sadece ara sıra ateşlenen tüfeklerin ve gecenin kendi sesleri vardı, deri eyerinin çıkardığı sesler ve balçıkla çamuru ezerek geçen atının toynaklarının sesi bunlara katılıyordu. “İşte ben” diye düşündü, “Alman generalin bu nöbetçi askeri gibi yirmi bin adam istedim. Anadolu’nun askerleri. Güçlü adamlar. Azimli adamlar.”

15

General Hans Kannengeiser henüz yatmamıştı, üniforması üzerindeydi ve çok yorgun olduğu açık olarak görülebiliyordu. Kemal'i çok sıcak karşıladı, bir şişe sert Alman içkisi açtı, sigara çıkardı ve kahve yapılmasını istedi. "Şimdi kumandan" dedi ve Kemal'i iki gaz lambasının altında yer alan büyük masanın üzerinde açılmış bulunan haritalara doğru götürdü. "Von Sanders'ten acilen daha çok asker göndermesini istedim ancak emrindeki tümenlerle tüm yarımadayı savunması imkânsız gözüküyor. Teoride 20 tümenimiz var, yaklaşık olarak 120.000 asker ancak Yunan adaları ve Mısır'dan gelen raporlar gösteriyor ki İngilizler şu an en az 14 tümen ve lanet olası ağır kruvazörlere, destroyerlere ve silahlı teknelere sahip; taze İngiliz askerleri ve ölen ve yaralanan hemşehrileri yerine getirilen Avustralya ve Yeni Zelanda askerleri de dâhil kabaca 120.000 asker. Kocaçimen Tepe'yi bırakmamalıyız." Tıknaz Alman, bu yüksek zirveyi kısa ve kalın işaret parmağıyla harita üzerinde gösteriyordu. "Görünüşe bakılırsa nakliye gemilerini Sufla Körfezi'ne yığıyorlar. Von Sanders, Anafartalar'ın arkasından ilerliyor ancak eğer bize *buradan* saldırırlarsa Bolayır'daki Fevzi Paşanın komutasında ihtiyat birlikleri yürüyerek iki günlük mesafedeler."

Kemal onu doğrular biçimde başını salladı. "Bu durum, nisan ayında mevzilerimizin belirsiz olduğu zamandan da farklı, zira sadece düşmanın emrinde o zamana kıyasla iki kat fazla güç var. Bizse şu anda çok ince bir hat hâlinde yayılmış durumdayız." Omuzlarını silkti.

Kannengeiser de aynı şekilde omuz silkti -Fransızca konuşuyorlardı- ve sonra Sufla Körfezi'ni gösterdi Kemal'e. "Şurada sadece 1.500 askerim var, bir jandarma taburu" dedi.

Kemal bu haberi duyunca irkildi birdenbire. "Vraiment?"¹² diye sordu. "Sadece bir tabur mu?" Kannengeiser yeniden salladı başını.

12 Fran. Gerçekten? (e.n.)

“O zaman” dedi Kemal, “eğer seni burada çok sıkıştırırlarsa sana bir tabur hatta belki bir alay asker verebilirim. Ama daha fazlası...” kafasını sallıyordu. Haritalara son bir kez daha baktıktan sonra Türk kumandan, Alman generalin elini sıktı ve karargâhı terk etti. Kapı aralığında durdu, yüzünde ağırbaşlı bir gülümseme vardı.

“Her neyse Herr general, İngilizler bir savaşın içinde olduklarını öğreneceklerdir, öyle değil mi?” Alman’ın yüzünde de hilekâr bir gülümseme belirdi. “Bu Alman’ın” diye düşündü atına binerken, “keyfi gerçekten kaçmış görünüyor.” Atını sırtlara doğru sürüp Sarı Bayır’daki kumandan merkezine doğru ilerlerken Kannengeiser’in durumuna hak verdi. Kendisindeyse, onun tam aksine, kabaran bir coşku hissediyordu. Bu coşku, günün ışımasıyla ve karargâhına yaklaşmasıyla daha da ziyadeleşmişti. “Geleceklerse, gelsinler!” diyordu kendi kendine neredeyse şevkle. Şu Alman generaller ter içinde kalabilir, kaygı duyabilir hatta paniğe kapılabilirler. Ama o asla! Sabah sohbet ettiği nöbetçi de öyle. Ve bu kıraç tepelerde bulunan binlerce Türk de!

Bu sırada uzakta bir yerde, tüfek ve mitralyözlerin ateşlendiğini duydu. Onları, ürkütücü gürültüsüyle topçu ateşi takip etti. Eyerinin üzerinde geri dönen Kemal, Kocaçimen Tepe’nin bayırlarının alevler içinde ve duman altında olduğunu gördü. Kannengeiser’in ve 9. Tümenin şimdiden belayla yüz yüze geldiklerini anlamıştı. Hızla atını tepeye doğru mahmuzladı ve karargâhındaki sahra telefonuna sarıldı.

Bunun büyük bir saldırı olduğuna karar verdi, yirmi dakika sonra telefonu bıraktı ve birikmiş telgraflara ve haritalarına döndü. İngilizler, yarımada’nın güney ucunda yeniden yanıltma hareketine girişmişlerdi. Bolayır’a göstermelik bir çıkarma yaptılar ve Sufla Körfezi’ne hücum ettiler. Anzaklar, Arıburnu çevresinde tutunmakta çok zorlandıkları ve yardıma şiddetle ihtiyaç duydukları hâlde, düşman kuvvetleri onlara takviye yapmak yerine, 19. Tümenin sağ cenahında yer alan Kannengeiser’in tümenine hücum etmişti. Kemal, çalıştığı esnada yeni yerleştirilen bataryaların Anzakların çıkarma yapmaya kalkıştıkları noktayı tespit ettiklerini memnuniyetle fark etti. Kuvvetlerinin merkezinden bir taburu ayırarak Kannengeiser’in sol cenahına takviye yapmak üzere gönderdi. Kesin olmayan ancak memnuniyet veren haberlere göre düşman sahil-

de durdurulmuş ve daha fazla ilerleme imkânı bulamadan denizin dibinde kalakalmıştı. Bilginin gerçekliğini kontrol etti, doğrudu! Sufla Körfezi'nde tepelere doğru da herhangi bir düşman ilerleyişi olmamıştı. Ve her nasılsa Kannengeiser, mucizevî bir şekilde Conk Bayırı'nın alçak tepelerinden Kocaçimen Tepe'ye ilerleyen bir Avustralya kolunu durdurmayı başarmıştı. Ancak kötü haber gelmekte yine gecikmedi.

Kannengeiser fena hâlde yaralanmış, ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Bir avuç Türk askeri, sırtları Kocaçimen Tepe'nin aşağısında yer alan 15.000 Avustralya ve Yeni Zelandalı askere karşı bölgeyi müdafaa etmeye çalışıyordu. Kemal derin bir nefes çekti ciğerlerine. Ve ardından tüm 57. Alaya -ki bu alayı, nisan ayındaki çarpışmada büyük başarı elde eden birliğin sağ kalanlarıyla takviye kuvvet olarak gelen askerler oluşturunuyordu- atlarına binerek Kocaçimen Tepe'nin zirvesini koruyan sırtlara ilerlemeleri emrini verdi. Ağustosun sabah erken saatlerinden itibaren yakmaya başlayan güneşi altında terleyen Kemal ardından; bataryaların, düşmanın Arıburnu çevresindeki mevzilerine ve Conk Bayırı'nın aşağı kısımlarına bomba yağdırmaya devam etmeleri emrini verdi subaylarına. Düşmanın savaş gemilerinin bombardımanı da muazzam şekilde devam ediyordu ve bunun neticesinde de dağlar sarsılıyor, bomba sesleri yeri göğü inletiyordu.

"Kumandayı size devrediyorum!" dedi dört kurmay subayına. Ben 57. Alayla Conk Bayırı'nda olacağım. Dört subay da donakalmış, dehşet içinde onu izliyordu. Bir sigara yaktı. "Korkuya kapılmak için bir sebep yok" dedi, askerlerinin endişelerini gidermek üzere. "Sizlerle sürekli irtibat hâlinde olacağım ancak bu irtibatı nereden kuracağım konusunda emin olamıyorum." Eldivenlerini taktı. "On beş dakikada bir Anafarta karargâhıyla ve General von Sanders'le bağlantı kurun. Acil olan herhangi bir durumu bana iletmeyi sakın ola ihmal etmeyin. Başkomutana Maydos ve Bolayır'dan, herhangi bir yerden elde edebileceğimiz her askere ve silaha ihtiyacım olacağını tekrar vurgulayın!" Tüm bunlar biraz teatraldi, "Ancak tüm durum teatral zaten" diye geçirdi içinden. Kannengeiser'in yaralanması, tümeninin düzensizlik içinde bulunması, tüm merkez cephede İngiliz askerlerinin sürünüyor olmasıyla teatraldi. "Yalnızca oturmuyorlar" diye anımsattı kendi kendine.

Nedeni anlaşılamayan bir şekilde oturuyorlardı. Ve gün hızla sona eriyordu. Herhâlde harekete geçeceklerdi, çaydan sonra.

Ancak düşmanın esrarengiz hareketsizliği; 7 Ağustosun parlak öğleni, insanı kuvvetten düşüren sıcakıyla uzun öğleden sonrası ve akşamın ilk saatleri boyunca sürdü. Kuşku içerisindeki Kemal, tüm bu değerli saatleri değerlendirdi. Şarapnelleri ve keskin nişancıların ateşlerini unutmuş, sağa sola koşturuyor, tozlu sırtlarda aşağı yukarı inip çıkıyor, Kocaçimen Tepe ve Conk Bayırı'nın çaresiz savunması için toplayabildiği tüm askerleri oluşturduğu ince savunma hatlarının içine katıyordu. Gece yarısından önceki her saatte artık Sufla Körfezi'nin sahillerine yığılmış bulunan muazzam İngiliz kuvvetleri, 19. ve 9. Tümenlerin bitiştiği noktanın önünde derin bir çukur gibi açılan korkunç aralıktan karşı konulmaz biçimde ilerleyebilirlerdi. Bununla birlikte gece yarısı saat iki itibarıyla kumandan gediği; Arıburnu'nun arkasında ve Sarı Bayır'ın kuzeyinde kalan siperlerden, bazen bizzat kendisinin, getirdiği saç sakalı karışmış, sıksa ve yorgun askerlerle kapatmayı bir ölçüde başarmıştı. Hâlihazırda yürüeyebilen yaralılar dahi perişan hâldeki saflara katılmak üzere buraya getirilmişlerdi. Tatlı sözlerle kandırarak, tehdit ederek, şakalaşarak ve bazen de blöf yaparak Kemal askerlerini safların arasına yerleştirmişti. En ilerideki mevzilere yaptığı sortilerin dönüşlerinde, akşamın ilk saatlerinde bir mucize eseri olarak 19. ve 9. Tümenlerle Anafarta karargâhı ve von Sanders arasında bağlantı kurulmasını sağlayan sahra telefonuna sarılıyor ve yüreklendirici konuşmalar yapıyordu.

“Qui, general! Evet, direneceğiz!” diyerek von Sanders'i rahatlatmaya çalışıyordu. “Ancak Allah aşkına, bize daha fazla asker gönderin! Asya sahilindeki ihtiyat birlikleriyle Bolayır'daki şu alayları acilen yetiştirin.” Von Sanders'in parazitli gelen sesi, ihtiyat birliklerinin yola çıktığı, sağlam bir tümenin yirmi dört saat içinde orada olacağı cevabını veriyordu. “Yirmi dört saat sonsuzluğa eş” dedi Kemal acıyla ancak öfkesini içine attı ve endişe içerisindeki Alman başkomutanın korkularını gidermeye çalıştı. “Onları elimizde her ne varsa onunla durdurmayı başaracağız süngüler, tüfek ateşi, dikenli teller, mayınlar ve şarapnellerle. Qui, Herr general” Kemal bağlantıyı kesti ve yardımcısına dönerek, “Ayrıca tava kepçelerimizi de kafalarına geçireceğiz!” dedi.

8 Ağustos şafak vaktinin alacakaranlığında düşman, Türk kuvvetlerinin merkezini paramparça eden yoğun yayılım ateşinin ardından, Conk Bayırı'nın en yüksek noktasına doğru yollarını mermi ve süngüleriyle açan, taze Yeni Zelanda askerleriyle hücumla geçti. Tüm iletişimin kesilmesiyle Mustafa Kemal perişan hâldeki bir taburu alarak düşmanın sol cenahına doğru karşı saldırıya geçti. Ölüm saçan çapraz ateş, aşağıdan ve yukarıdan, sendeleyerek Türk safları boyunca askerleri kırıp geçiriyordu. Düşman topları ateşlerini bu tarafa yöneltmişlerdi. Türk karşı saldırısı kırılmış, parçalanmış ve Kemal'in kontrolünden çıkıp dağılmıştı. Bir bataryaya işaret verdi ve acilen kendi mevzilerinin bulunduğu bölgeye atış yapılması emrini verdi. Türk ateşi başlayınca Kemal soğukkanlılıkla dağılan askerlerinden sağ kalanları toplayıp eski siperlerine yerleştirerek onlara buraları bırakmamaları emrini verdi. Bir mucize olarak Maydos'dan gelen bir ihtiyat alayı yukarı doğru ilerliyordu, Kemal hızla bu taze askerleri savunma hattına gönderdi. Savunma hattı düşmanın önünü kesmişti. Ardından Kemal, birdenbire yayan olarak, kuzeydoğuya bakan alçak bir sırtı aşarak Yeni Zelandalılarının etrafını dolandı. İyice eğilip zikzaklar çizerek uzun süre ilerledi ve Kannengeiser'in 9. Tümenine bağlı, dağılarak geri çekilen bir alaya yetişti. Askerler telaşla Kocaçimen Tepe'nin arka tarafındaki bayırlardan geri çekiliyorlardı.

Koşuşturmaktan terlemiş ve nefes nefese kalmış biçimde paniğe kapılmış askerlere sövdü ve uzunca bir konuşma yaparak onları düzene sokmak üzere dar bir geçide çekti.

"Sizler sırtlan ve çakallar mısınız? Türkler mi ödlekler misiniz?" diye bağıırıyordu onlara. "Taşdıklarınız birer tüfek, harman döveni değil. Süngülerinizi takın!" Dili tutulmuş askerler bu öfkeli Türk subayının etrafında toplandılar, uzun süngülerini kınlarından çıkartarak tüfeklerinin ucuna yerleştirdiler. Diğerleri de aynı şeyi yaptı. "Şimdi" dedi kumandan, "beni takip edin!" Türk askerlerini dar geçidin dışına sürdü ve dağılmış, ne yapacağını şaşırılmış bir Yeni Zelandalı ileri takımına tesadüf ettikleri bir bayıra doğru onları ilerletti. Bitkin düşman askerleri önce çarpışmaya çalışarak ateş açtı ancak kısa süre sonra geri çekilmeye başladılar. Artık yeni bir vahşi cesaretle ilerleyen Türk askerleri, keskin süngüleriyle ortalarına dalıverdiler. Bu beklenmeyen hücum kar-

şısında Yeni Zelandalılar kaçışmaya, arkalarına dönerek hızla kaçmaya başladılar. Kemal karşı atağı sırtta durdurdu ve aşağıdan hızla ilerleyen bir Anzak kolunun baş tarafına doğru tüfeklerin art arda ateşlenmesi emrini verdi. Bu kolun da önce hızı kesildi ve az sonra da dağılmaya başladı, neye uğradıklarını anlamayan askerler geri çekiliyorlardı. Türk ve Yeni Zelandalı askerler savaş alanından çekilmeden bir Türk havan topu, dolu yağar gibi bomba yağdırarak aşağıda kalan tepeleri süpürüp atmaya başladı. Düşman saldırısı kırılmış, Kocaçimen Tepe Türklerin ellerinde kalmıştı. Sırtın doruğunun hemen altında yer alan bir kayanın arkasına diz çöküp oturan bitkin kumandan, ceketinin cebindeki sigarasını çıkardı ve kibritini çaktı. Sigarasını yakarken Kemal yakın bir sırtta yere yatmış bir Türk askerinin bakışlarını fark etti. Adam ateş ediyordu. Tekrar tekrar tüfeğini dolduruyor, ateş ediyor ve yeniden eğiliyordu. Asker eğilerek ilerledi ve az sonra Kemal'in yanına o da oturdu. Adam çok pis, perişandı; saç sakalı karışmıştı ve ter kokuyordu. Kirli sağ eliyle selam verdi ve konuşmaya başladı.

"Başka sigaranız var mı, kumandanım?" diye sordu. Büyük kahverengi gözleri, Kemal'in gri gözlerinin içine cesaretle bakıyordu, ağzında da çarpık bir gülüş vardı. Kemal bu küstah genç askere suskun bir şaşkınlıkla ve ani bir hiddetle ters ters baktı.

"Bana verdiklerinizin sonuncusunu içeli oldukça zaman oldu" dedi asker ardından. Kemal hâlâ sertçe süzüyordu askeri. "Evet, kumandanım; daha önce karşılaşmıştık, iki gece önce benim nöbet yerimde. Savaş tartışmıştık, hatırlıyor musunuz?"

"Hay aksi!" diye mırıldandı Kemal. "Tabii ki hatırlıyorum." Sigara paketini askere uzattı ve ardından sigarasını yakmak için bir kibrit daha çaktı. "Fakat sen şimdi bu mıntıkada ne arıyorsun?"

Asker gevrekçe gülümsedi. "Benim bölüğüm, benim taburum, benim alayım ve bizim bölüğümüz..." Omuz silkti ardından. "Benim mıntıkam işgal edildi. Düşman sayıca çok üstündü. Bizden kat kat fazlaydılar" kelime üzerinde biraz tereddüt etti, "çakallar!" Kemal'in sabit bakışlarını üzerinde hisseden genç askerin yüzü kızarmıştı. Ancak sigarasından esaslı bir nefes çektikten sonra devam etti:

“Sizin bana bu savaş ve zaferle ilgili söylediklerinizi düşündüm durdum o günden beri. Daha önce de tüfeğimin menzilerindeki düşman askerlerini öldürmüştüm uzak mesafeden. Ancak bu sabah siz bize önderlik edinceye dek hiç bu şekilde öldürmemiştim.” Kemal, ilk kez askerin tüfeğine bakıyordu. Süngüsü hâlâ takılıydı ve kuruyan koyu renkli kanla kabzasına kadar lekelenmişti. “Yani diyeceğim odur ki kumandanım, ben hâlâ bu savaşı sevmiyorum ancak zaferin mümkün olduğuna inanıyorum; eğer, eğer...”

“Eğer ne?” diye sordu Kemal.

“Bize komuta eden siz olursanız, kumandanım!” diye bir çırpıda söyleyiverdi. İlk defa genç asker kumandanın bakışlarından kaçırды gözlerini, yere ve sonra ufka baktı.

“Dinle asker, ben...” Kemal, kendi sözünü kendi kesti. “Adın ne senin?”

“İsmail efendim, 2. Bölükten onbaşı...”

“İsmail yeterli” diye araya girdi Kemal. “Şimdi beni dinle bakalım, Yassı Höyükli İsmail, ben sadece Osmanlı İmparatorluğu’nun ordularından birinin, yirmi tümeninden birinin kumandanıyım. Şu an bu mıntıkadayım çünkü Alman kumandanınız yaralı ve çarpışmalara da katılamıyor hâliyle... Gel, gel, ne oldu?” Geçidin içinden atlı bir adam, binicisiz ikinci bir atı da çekıştirerek çıkageldi. Kemal uzaktan, sakince gelen yaverini tanımişti. Subay, atından inmiş; tepeye doğru çıkmaya başlamıştı. Yaklaşınca selam verdi.

“Kumandanım” dedi nefes nefese, “telefon ve telgraf çalışmaya devam ediyor. Düşman hâlen Conk Bayırı’nın zirvesini elinde tutuyor olsa da askerlerimiz tüm cephelerde kıyasıya mücadele ederek düşmanı püskürtmeyi başardı. Başkomutan hürmetlerini gönderdi, efendim ve bu mesajı.” Kemal’e dörde katlanmış bir kâğıt uzattı ardından. Bu, Mustafa Kemal’in acilen Anafartalar’daki karargâha gitmek üzere hareket etmesini öngören acil bir telgraftı. “Atınızı da getirdim efendim” diyerek sözlerine son verdi yaver.

“Ever” dedi kumandan ve yaverinin şaşkın bakışları arasında arkasını dönerek piyade askerinin elini sıktı. “Elveda, İsmail” dedi sonra, “kolay

gelsin sana, asker! Belki bir gün yeniden birlikte çarpışabiliriz. Bu arada süngünü temizlemeyi de unutma!”

Asker, selamını veremedi. Kemal tepeden aşağı koştu ve atına atlayarak onu mahmuzladı. Önce kendi karargâhına gitmeli ve Anafartalar’a gitmeden önce askerlerin mevzilerini ve bataryaları kontrol etmeliydi. “Ayrıca” diye düşündü kendi kendine, “verilen bu acil emirle Başkomutan von Sanders’in karşısına çıkacaksam en azından temiz bir üniforma da giymeliyim.” Bu düşünceyle emir erine ayakkabılarını bile boyattı!

İki saat sonra Anafartalar’a dörtlüyle varan Kemal, atının dizginlerini çekip onu durdurdu ve yürüyerek ilerlemeye başladı. Toz toprak içindeki askerlerin, silah ve cephane yüklü kağnıların tıkadığı daracık sokaklarda yolunu güçlüklerle açabiliyordu. Allah’tan burada, ihtimal ki Asya’ya ait olan kısımdan gelen askerler vardı da bir yerden ihtiyaç olan yere onları göndermek konusunda Arıburnu kadar sıkıntı yaşanmıyordu. Zorlukla ilerleyen kollardan kendilerine has bir atmosfer yayılıyordu -ter, gübre, toz ve sıcak metalin bakırı andıran kokusu- ve askerler kirli, yorgun, ağır adamlarla ve cansızca yürüyorlardı ellerinde tüfekleriyle. Ancak her şeye rağmen askerdi bunlar, insan gücüydü. Kemal mırıldandı, “Keşke bunlar benim olsaydı!”

Dar ve kıvrımlı bir yolda yeniden bindi atına ve girişine yerleştirilmiş kum torbalarının arkasında nöbetçi askerlerin ileri geri adımladığı alçak bir taş binanın önüne geldi. Karargâh binasının çevresinde bir şaşkınlık ve hareketlilik vardı ve gri Alman askeri kıyafeti giymiş üç asker de yer aldığı üniformalı bir grup subay, bir Alman gezinti arabasının yanında hararetle bir tartışma içerisine girmişlerdi. Kemal’in atının dizginlerini çektiğini görünce birdenbire durdular ve onu önce merakla süzüp ardından zarif birer selam verdiler. Kemal de selam verdi, atından indi ve çalan telefonların, çatırdayan telgraf tuşlarının ve öfkeyle bağırarak bir Prusyalının seslerinin birbirine karışarak uğultu hâlinde geldiği giriş kapısına doğru ilerledi.

“...iburnu’ndan Mustafa Kemal” diyordu bir araya toplanmış subaylardan biri mırıldanarak. Elbisesinin ütülü ve çizmelerinin ıslıl ıslıl olmasından büyük mutluluk duyuyordu şimdi. İçeride tam bir curcuna kopuyordu. Dışarıda parıldayan güneşin ardından girdiği binanın loşluğuna gözlerini alıştırmaya çalışırken Kemal, Liman von Sanders’in oldukça uzun olan silüetini kolayca tanıdı. Alman başkomutan, duvardaki bir haritanın önünde bir grup subaya uzun ve süslü bir konuşma yapıyordu. Cümlesini yarıda keserek durdu. “Dışarı!” diye emretti subaylara. “Hepiniz!” Kemal’i el işaretiyle çağırdı, “Gel!” diye seslenmeyi de ihmal etmedi. Birlikte daha dar olan içeride bir odaya girdiler ve Alman General, Kemal’e kapıyı kapamasını söyledi. İri yarı Alman hızlı hızlı nefes alıyordu ve gözleri öfkeyle parlıyordu.

“Aptallar!” diye gürlledi, dış kapıyı işaret ederek. “Otur!” dedi Kemal’e, bu bir emirdi. Kemal oturdu, Alman’ın kare şeklindeki sert yüzünü incelemeye çalışıyordu. Von Sanders, masanın diğer tarafına oturdu ancak kısa süre sonra yeniden ayağa fırladı ve ağır çizmelerinin taş zeminde çıkardığı şakırtılara aldırmaz etmeden odanın içinde ileri geri yürümeye başladı. Artık Fransızca konuşuyordu. Türk cephelerinin feci durumunu askeri bir açıklıkla resmetti Kemal’e. Bolayır kumandanı Fevzi Paşa, Sufla cephesinin kuzey mıntıkasını ele geçirmeyi başaramadı. Askerleri hâlen kayıp durumda.

“Fevzi bitti!” diye kızgınca söylendi von Sanders. “Bitti! Onu bir saat önce görevden aldım.” Kemal yutkundu, bir şey söylememek için kendini zor tutuyordu. Von Sanders devam etti. “Düşmanın ana saldırısı; açıkça Gelibolu Yarımadası’nı yarmak, güney mıntıkası izole etmek ve İstanbul’a giden yolu açmak üzere Conk Bayırı’na, Sarı Bayır’a ve Kocaçimen Tepe’ye yapıldı.”

“Açıksa!” diyerek sertçe cevapladı Kemal, ilk kez konuşuyordu.

Von Sanders döndü, öylece donakaldı bir süre ve sonra yeniden adımlamaya başladı daracık odayı. “Hiçbir şeyimiz yok, bu İngiliz hücumunu durdurabilmek için hiçbir şeyimiz!” Kemal bunu kabul etmediğini homurdanarak gösteriyordu. Von Sanders yeniden durdu. “Akılma gelmişken” dedi, “buraya gelmekte çok fazla geciktiniz. Size vakit kaybettiren neydi?”

“Tümenimle ilgili şeyler” dedi Kemal temkinli bir şekilde. “Hesaba katmam gereken bir tümenim var...”

“Artık değil! Kesinlikle yanlış, Mustafa Kemal Paşa.” *Paşa?* Von Sanders masayı yumrukladı. “Bu vesileyle 19. Tümenin komutasını sizden alıyorum, paşa.” Kemal dikkatle Alman generale bakıyordu. “Evet, paşa! Siz şu anda orgenerallik rütbesine terfi ettirildiniz.” Kemal yutkundu. “Anafarta cephesindeki tüm kuvvetleri yeniden düzenleniyorum. Sizden tüm komutayı üstlenmenizi rica ediyorum. Bunu yapacak mısınız, paşa?”

“Derhâl!” diye yüksek sesle cevapladı Mustafa Kemal Paşa. Doğrudan. “Komutamdaki birliklerin ve karargâhların yerleşim planlarına ihtiyacım var.”

Liman van Sanders, yüzünde kızgın bir ifadeyle Almanca küfürler ediyordu. “Benim emrimdeki tüm verdamıt¹³ asker ve karargâhlar senindir.”

Kemal’in kalbi hızla çarpıyordu ancak tüm duygularını gizleyerek düz bir ses tonu ve Alman’inkine benzeyen kendinden emin bir konuşma tarzıyla konuşuyordu. “19., 9. ve 8. Tümenlere ihtiyacım olacak ayrıca Maydos’daki ihtiyat birlikleriyle güneyden en az üç alaya.”

“Tamam!” dedi von Sanders. “Şimdi gidebilirsin.”

“Bolayır’daki alayların da acilen emrime verilmesini istiyorum.”

“Güzel” dedi von Sanders.

“Dahası” diye devam etti Mustafa Kemal Paşa ciddi bir ses tonuyla, “telgraflar için mektup kâğıdı ve tüm telefon ve telgraflarımda yıldırım hızıyla bana öncelik tanınması istiyorum.”

“Harikulade!” dedi von Sanders. “Asker!” diye kükredi emir erini çağırırken. Kapı hemen açıldı ve Alman general bir dizi emri hemen sıralayıverdi. İki dakika içinde Mustafa Kemal Paşa, eski Türk-Arap harf karakterleriyle ve büyük bir serilikle acil olan telgraflarını yazmaya başlamıştı bile. Yanı başına diğer odadan çekilen bir sahra telefonu koyulmuştu ve Kemal bu aletle Arıburnu’na, Sarı Bayır’a, Kocaçimen

13 Alm. Lanet. (e.n.)

Tepe'ye, Gelibolu'ya ve Bolayır'a emirler yağdırıyordu. Bitirdiği zaman masanın başından kalktı. Von Sanders şaşkınlıkla ona bakıyordu.

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu merakla.

"Conk Bayır cephesine" dedi Kemal Paşa.

"Otur bakalım, dostum" dedi von Sanders. "Kahve ve şu sert Alman içkisinden söyledim, şimdi getirirler. Otur yahu!" Yüzünde duygusuz bir gülümseme vardı. "Hâlâ senin başkomutanım."

"Ve..." dedi Kemal, "hâlâ 100.000'den fazla İngiliz, Fransız, Avusturyalı ve Yeni Zelandalı karaya çıkarak *benim* cepheme yürüyor, 40 binden az Türk ve Arap askerine karşı."

"Doğru" dedi von Sanders, "ancak sen şimdiden Gelibolu'da neredeyse dört aylık çarpışma boyunca beş generalimin beceremediği harekâtı başlattın bile. Birazdan gidebilirsin ama başka bir şey daha var. Seni Arıburnu'nda nisan ayından beri dikkatlice izliyorum. Askerlerini tanımam ve cepheyi belli aralıklarla teftiş etmen çok güzel..." Bu sırada kahveler de gelmişti. Bir anlık duraklamadan sonra von Sanders devam etti, "Benim en iyi generalimsin. Kelleni iyi koru!" Bir emir eri de içkiyi getirdi ve von Sanders kendi elleriyle iki dev bardağı doldurarak Kemal'e ikram etti. Bardağını kaldırdı.

"Zafere!" diye bağırdı ardından.

"Türkiye'ye" diye düzeltti Mustafa Kemal Paşa, "ve tüm düşmanlarımızın mağlubiyetine!" Von Sanders, yeni generalinin sert gri gözlerinin içine dikti gözlerini.

"Buna içeceğim" dedi alçak bir ses tonuyla. Ve bunu yaptı.

16

İki sabah sonra Yeni Zelandalıları Conk Bayırı'ndan atmak üzere yapılan genel hücum sırasında Bolayır'dan gelen taze kuvvetleri yöneten Mustafa Kemal Paşa, bir kurşun yarası aldı. Kurşunun etkisiyle sendeledi, nefesi kesildi ve kaburgalarını sıkıca tuttu ancak ilerlemeye devam etti. Türk askerleri de inatçı Anzakları süngüleriyle, sırttaki kaba tahkimatlarından çıkarmak üzere onu takip ettiler. Adam adama vurularak bunu yapmayı kafalarına iyice işlemişti kumandanları.

“Vurulduğum” diye mırıldandı, biraz da yüksek sesle ancak ileri atılmaya devam ediyordu, garip bir şekilde vücudunda bir yırtılma acısı hissetmiyordu ve ağzında da kan tadı yoktu.

Zirveyi hemen hemen tamamıyla ele geçirmişlerken Türkler, aniden Ege'nin sularında ileri geri gidip gelen ağır ve hafif İngiliz kruvazörlerinin yoğun bombardımanı altında kaldılar. Hâkimiyet kaybedilmeye başlanmıştı, çok geçmeden de Türk askerleri yoğun ateş altında geri çekilmeye başladı. Kemal Paşa, bunlara rağmen askerlerini düzende tutmayı başardı. Hemen yeni bir saldırı -otuz bir saat içindeki dokuzuncu- için düzenlemeler yapmaya başladı. Bu arada bir durgunluk anında gizlice yarasına baktı. Ceketinin iki düğmesini açarak sol elini, sağ kaburgalarında çok büyük acı veren yaranın üzerine götürdü. Fakat elini dışarı çıkardığında kandan eser yoktu. Bunu yeniden denedi, ancak parmakları kanlı değildi. İki düğme daha açtı ve bu kez yaraya baktı. Aşağıda kalan kaburgalarının üzerindeki deride, yedi sekiz santimetre çapında, oldukça kötü görünümlü, kırmızı mavi karışımı bir renkte be-re-lenme olmuştu. Allah'ın işi... Sol elini ceketinin iç kısmındaki küçük cebe götürdü ve oradan paramparça olmuş saatini çıkardı. Paramparça eden etkisiyle kurşun, saatin kadranının tam ortasına saplanmıştı.

“Kısmet” diye mırıldandı. Büyük bir dikkatle parçalanmış saatini

yeniden iç cebine yerleştirdi ve düğmelerini ilikledi. Yeniden kendini aşırı zinde hissettiren bir coşku, yenilmezlik ve yok edilemezlik duygusu kapladı içini. “Keşke” diye düşündü hararetle, “bunu askerlerime de aktarabilsem.” O bunları düşünürken sıska ve bitkin Türk askerleri teker teker geri dönüyor ve Yeni Zelandalıların Conk Bayırı’nın zirvesindeki siperlerine karşı düzenlenecek onuncu saldırı hareketi için mevzilerine yerleşiyorlardı. Kemal birden ayağā fırlayarak boyun eğmeyen düşman süngüleri üzerine yapılacak olan yeni bir kanlı çarpışma, bata çıka ilerleme, umutsuz bir hamle için düzenlemeler yapmak üzere çökük gözlü erlerinin arasına girdi.

“Acele etmeyin, çocuklar” dedi, mantık yürütüyordu. “Onlar da bizler kadar savaş yorgunu hatta daha fazla. Ve bizler Türk’üz, Türkiye için Türk toprağı üzerinde savaşıyoruz.” Askerlerinin, tüm bitkinliklerine rağmen onu dinlediklerini görüyor ve hissediyordu. “Dinleyin!” dedi. “Ağır silahları susmuş durumda” ki bu doğruydı; savaş gemilerinin bombardımanı oldukça azalmıştı. “Cephaneleri sonsuza dek bitmeyecek değıl ya. Ümitleri de günden güne eriyor” bunun da mantıklı ve doğıru olması için dua etti Allah’a. “Onlara tekrar tekrar saldıralım ve ağır yaralar verelim. şimdi!” Askerlerin gözlerini üzerinde hissederek sırta doğıru yöneldi. “Elimi kaldırdığında ben takip edin!”

Sol omzunun üzerinden batan ayın soluklaşan ışığı altında kayalara sokulmuş asker siluetlerinin uzun ve düzensiz safına bir süre baktı. Çanakkale Boğazı’nın tepelerine doğıru batıdan esen rüzgārlarla hava soğuk, nemli ve sisliydi. Subaylarını bir kez daha çağırđı yanına.

“Ateşi kesin!” diye emir verdi. “Benim işaretimi bekleyin, sonra da takip edin beni.” Kuzey tarafındaki sırta doğıru baktı. Soluk ay ışığında süngüler parıldıyordu. Kimse kımıldamıyordu. Bu savaş yorgunu adamlar ileri sürülemezlerdi. Onlara önderlik etmek gerekti. “Tamam!” diye mırıldandı kendi kendine. Mustafa Kemal, sabah havasında toprak kokusunu duyarak ve çok iyi bildiğı, sessiz/sakin uyuyan ölülerle ve bom-

balanın açtığı çukurlarla dolu olan yukarıdaki bayırı gözden geçirerek uzun ve ciğerlerini dolduran bir nefes çekti içine. Bir keskin nişancının mermisi sağ tarafından geçti bu sırada. Zirvedeki düşman mevzilerinden gelen yeşil beyaz renkli muazzam bir ışık, kat kat aşağı doğru inerek sırtları ürkütücü bir şekilde aydınlatmaya başlamıştı. Kemal sessizce ve tek başına, her yanda kıvrılmış ölülerin üzerinden geçip çukurlarda gizlenerek bayırda ilerledi. Düşman mevzilerini sivri uçlu, karışık ve aralıklı dikenli tellerin ötesinde görebildiği anda da sessizce sağ elini havaya kaldırdı. Askerler bayıra, Kemal alevlere doğru koşmaya başladı.

“C'est impossible!”¹⁴ diyordu von Sanders sahra telefonunun başında soluk soluğa.

“Incroyable!”¹⁵ diye düzeltti Mustafa Kemal, yirmi dakika sonra Conk Bayırı'nın zirvesindeki bir çukurda diz çökmüş otururken. “Şu anda hiçbir şey imkânsız değil. Size söylediğim gibi Herr general, lanet donanmaları sonunda tahmin bile edemeyeceğimiz bir hata yaptı. İngiliz savaş gemileriyle, kruvazör ve destroyerleri; kendi adamları... Hindular ve Yeni Zelandalılar üzerine yoğun bir yayılım ateşi saldırısı düzenlediler. İki tabur... belki daha çok.” Telefonla güçlükle konuşabiliyorlardı; sürekli kesiklikler, parazitler konuşmayı bölüyordu. “Kocaçimen Tepe'yi ve Conk Bayırı sırtlarını ele geçirdik... ve şimdi, derhâl, yeniden saldırıyoruz.”

“A-ama” diye kekeledi von Sanders, “takviye güçleri var, taze askerler... İngiliz askerleri!”

“Her şeyimle saldırıyorum, son ihtiyat birliğim de dâhil” dedi Mustafa Kemal. “Onların yeni askerleri henüz toy. Benimkilerse tecrübelerli. Türk askerleri!” Telefon hattında yine garip parazitler meydana geldi. “Evet” dedi Kemal sertçe, “tüm istihbarat raporlarını okudum, keşif harekâtınaysa bizzat kendim çıktım... bir saniye, general...” yardımcısına işaret vermek için ara vermişti telefon konuşmasına. İşareti

14 Fran. Bu imkânsız! (e.n.)

15 Fran. İnanılmaz! (e.n.)

alan binbaşı, mermisi az sonra ileriye büyük bir gürültüyle düşen topun fitilini ateşledi. Bunun üzerine Türk havan topları derhâl şarapnel yağdıran ateşlerini yeniden açtılar. Mustafa Kemal, sıcak çeliğin hedefine ulaşarak patlamasıyla, aşağıdaki geniş bayırlarda koşuşturup duran düşman askerlerinin şaşkınlığının kesin olarak arttığına büyük bir keyifle şahit oluyordu. Ege Denizi, bir düşman mühimmat mavnasının kızgın akkoruyla parlak bir hâl almıştı. Düşman savaş gemilerinin ışıkları sürekli yanıp sönüyordu ancak büyük topları artık susmuştu.

Bir mermi kraterinden Mustafa Kemal hâlen aşağıda devam eden cehennem manzarasını izlerken sigarasını yaktı ve von Sanders'le konuşmasına devam etti.

“Qui, Herr general” diyerek başkomutanın sözünün arasında girdi. “Bataryalarımın atışlarını idare ediyordum, efendim. Bir emriniz var mı?” Mermilerin çınlamalarında artık von Sanders'in sözlerini anlamak mümkün olmadığından Mustafa Kemal telefonun butonuna iki kez bastı ve kısa bir sessizlikten sonra devam etti:

“Evet, evet Herr general” dedi, “şu an için sizi duyabilmem imkânsız, bu yüzden ben size durumu anlatayım ve raporumu tamamlayayım.” Ardından da öyle yaptı, kısa ve özlü biçimde vaziyetini anlattı.

İngiliz donanması, inanılmaz bir hata yaparak açtığı yoğun yayılım ateşiyle, Conk Bayırı'nın zirvesinde ve Kocaçimen Tepesi'de ateş altında kalan Hindu ve Yeni Zelandalılardan oluşan en az iki tabur askeri yok etmişti. Gece ve takip eden sabah yapılan vahşi çarpışma ve top atışlarında, düşman 10.000 ila 12.000, belki daha da çok, kayıp verdi. Türklerin kaybı ise 10.000 civarındaydı ancak Mustafa Kemal Paşa, 19., 9. ve 8. Tümenlerin ihtiyat birliklerinin, güneyden gelen ihtiyat taburlarının ve Anafartalar'dan getirilen ilave iki alayın tüm askerlerini kullanmıştı.

Ya biz ölürüz ya da onlar sonucuna varmıştı Mustafa Kemal Paşa, raporunun sonunda. “Sanırım, Herr general, ölen onlar olacak. Ve şimdi, general, je suis tellement presse¹⁶. Askerlerimin yanına dönmeliyim. Hoşça kalın general, en kısa zamanda yine raporumu ileteceğim.” Telefonun butonunu serbest bırakan Kemal, yeniden yardımcısına işaretini

16 Fran. O kadar çok acelem var ki. (e.n.)

verdi. Hazır durumda bekleyen subay, tereddütsüz ateşledi topu. Türk hâkimiyetindeki tepeye düşen merminin patlamasından saniyeler sonra Türk bataryaları sert şekilde cevap verdi. Türk piyadeleri dalga dalga ve bata çıka ilerlemeye çalışıyor, Kemal'in bulunduğu kraterin yanından koşup gidiyorlardı. Sahra telefonu acı acı çalmaya başlamıştı yine.

“Başkomutana” diye bağırdı yardımcısına, “askerlerimle birlikte olduğumu söyle!”

Bir sıçrayışta kraterden dışarı fırlayan Mustafa Kemal, ayakta diki-lererek bir süre savaş meydanını seyretti. Ödünç aldığı saatine göre hâlâ büyük ve son saldırı için yirmi dakikası vardı. Dizlerinin üzerine çökerek yardımcısına bataryalarla ilgili emirlerini bağırdı, yirmi dakika içinde beşer tur yüksek patlayıcı ve şarapneller; özellikle daha önceden kararlaştırılmış hedeflere, düşmanın çıkartma yaptığı yerlere, iletişim siperlerine ve takviye güçlerin gelmesine engel olmak için çıkış kapılarına yağdırılacaktı.

Silahlar yeniden patlayıp yer şiddetle sarsıldığında Mustafa Kemal avuçlarını bitıştirdi ve gittikçe azalan son paketinden yeni bir sigara daha yaktı. Hiç acele etmeden, hayatının savaşı olacağı sonucuna çoktan vardığı savaş meydanında daha önce belirlediği ileri noktaya doğru kısa bir yürüyüşe çıkmış edasıyla ilerliyordu.

“Şu İstanbul'dakiler kim bilir nasıl gülüyorlardır şu hâlime, işte öyle. Von Sanders, en azından gülmüyordu. Ben de” diye düşündü ve tüylü kalpağını kaşlarının üzerine kadar kuvvetle çekti. Ölü kokan, çökmüş bir iletişim siperinin üzerinden dikkatle atladı. Askerler ellerinde tüfekleri dirseklerinin üzerine çökmüş, bekliyorlar; tüfeklerinin menzili- ni dikkatlice inceliyorlardı. Adımlarını hızlandırdı, yanından geçtiği askerlere cesaret aşılayıcı sözler fısıldadı, sırtlarını okşadı, ölçülü şekilde açık saçık şeyler anlattı ve yoluna devam etti.

“Evet, paşam!” diye cevap verdiler. Bombalardan parçalanmış siper-lerde, gençleştiğini hissediyor; bu yorgun ancak savaşın katılaştırdığı kahraman Türk askerlerinden kendine güven ve sıcaklık topluyordu. “Beni cehennemin kapısına ve içine kadar takip ederler” diye düşündü. O da bunun gibi bir şey olmalıydı zaten. Acele etmeliydi.

İleri karakolunda çömelmiş Kemal son emirlerini verdikten sonra

- ulaklar, önceden iletişim siperlerinden geçerek tespit edilen yerlerine doğru gittiler. Her şey hazırды.

“Önceki gibi olacak!” dedi sağ yanındaki yardımcısına. “Önce ben gideceğim, arkamdan tüm cephe harekete geçecek, dalga dalga; taburlar taburları izleyecek işaretim üzerine. Geri çekilmek yok, bir santim bile! Anlaşıldı mı?”

“Evet, kuman... Paşam!” diyerek binbaşı kendi yanlısını düzeltti. “Sizin söylediğiniz gibi olacak her şey.”

Bu sırada yoğun yaylım ateşi başladı. Bayırlardaki sekiz batarya, eş zamanlı olarak düşman siperlerine kırmızı beyaz renkli alevler çıkararak inen mermilerini göndermeye başladı. Ağzında son sigarasıyla Mustafa Kemal, beş turun ilkinin etkilerini ölçtü ve 5 km. mesafeye şarapnel yağdıran ikinci turu izledi. Ardından ayağa fırladı ve siperden çıktı. Bombalar art arda patlarken siperlerindeki Türk askerleri, Mustafa Kemal’in ne bir sendeleme ve ne de acele etme belirtisi göstererek aşağıdaki İngiliz siperlerine doğru yürüdüğünü gördüler. Yumruğunu kaldırdığında siperlerinden dalga dalga çıktılar ve bağırarak kınlarından çıkarılmış süngüleriyle karşı konulmaz şekilde bayırdan aşağı doğru koşmaya başladılar. İngilizlerin taze ve toy Wiltshire ve Kuzey Lancashire taburları da Türkleri karşılamak üzere siperlerinden fırladılar ve akın akın gelen dalgaların içinde eriyip gittiler. Gelibolu bayırlarını bitmek tükenmek bilmez bir gelgitle silip süpürdü Türk askerleri. Lancashire taburu, Türk hücumunun ilk dalgasıyla bozguna uğradı ve askerler kıyıda çıkartma yapılan yere doğru kaçışmaya başladı. Wiltshire taburu ise son adamı da cansız yere serilinceye dek savaşmayı tercih etmişti.

Sabahın ilk ışıklarında Mustafa Kemal Paşa yorgun düşen ordusuna

baktı ve en ilerideki askerlerin, düşmanın çıkartma yaptığı yere hâkim konumda bulunan siperlere geri dönmesi için ulaklar gönderdi. Kıyıdan uzaktaki İngiliz savaş gemileri, Conk Bayırı'nın alçak bayırlarına doğru yıkıcı yaylım ateşine başlamışlardı bile. Sanki kötü niyetlerinin ve hüsrana uğramışlıklarının bir ispatı gibi gri İngiliz kruvazör ve destroyerleri, Gelibolu'nun boz renkli topraklarını arka arkaya inen bombalarla dövüp duruyorlardı.

Tepeden aşağı doğru bir Türk mangası, dikenli tel bobinlerini yuvarlayarak çıkageldiler. Mustafa Kemal Paşa sakince sigarasını içiyor ve ceketinin sağ koluna bulaşmış kan lekesine bakıyordu. Bu sırada Başkomutan Liman von Sanders'in telefonda olduğunu bildirdiler. Hat önce biraz parazit yaptı sonra düzeldi.

"Evet, general" diye girdi söze bilinçli bir kibirle, "Gelibolu benim!" Bir süre sabırsızlıkla onu dinledi. "Evet, İstanbul'a haber verebilirsiniz... ve tabii Berlin'e de!" Yine bir süre von Sanders'i dinledi sonra birden sözünü kesti. "Hayır, Herr general, bir karşı atak imkânsız. Londra uluyabilir ve Paris savaş çılgınlıkları atabilir ancak pek çok eksikle bir kolordu, benim Türk askerlerim, şu an Gelibolu'nun kontrolünü ele geçirmiş durumdalar." Kısa süre için yeniden dinlemeye geçti, ardından, "Onların nasıl bir deniz kuvvetlerine sahip oldukları beni ilgilendirmiyor. Helles Burnu ve yarımada'nın güney ucunun tamamı gidebilir. İstanbul'a giden yolların kontrolü bizim elimizde. Evet, general. İngiltere mağlup oldu! Fransa mağlup oldu! Ve Rusya da tecrit edilmiş oldu." Sonra iki dakika kadar dinledi ve sözü yeniden aldı.

"Ecoute¹⁷, Mon General" diye sert çıkmıştı bu kez sesi. "Eğitimim büsbütün savaşımlarla dolu değil. Ancak şunu da bilin ki Bulgarlardan nefret ettiğim kadar Almanlardan da nefret ediyorum ve eğer Berlin, Bulgarları sizin savaşınıza girmeye ikna ederse bunun da önemi yok! Biz şu an burada savaşıyoruz çünkü... bir saniye!" İngiliz savaş gemilerinin yaylım ateşleri dağın eteklerine doğru kaymaya başlayınca bir çukura giriverdi. "Dinliyor musunuz?" diye devam etti. "Şunu bilin ki biz Türkler burada, sadece schwein Enver ve onu İstanbul'daki serseri

17 Fran. Dinleyin. (e.n.)

takımı yüzünden sizin saflarınızda çarpışıyoruz. Schwein, tekrar ediyorum.” Telefonda neredeyse bağıırıyordu. Sonra dinlemeye başladı, bu sırada yüzünde oluşan hayret ifadesi giderek bir gülümsemeye dönüştü.

“Evet, Herr general” artık yüzündeki ifade iyice belirginleşmiş, iyiden iyiye gülümsemeye başlamıştı “ve sizin genelkurmayınızdaki itibarınızı da düşünüyorum. Onlara korkunç derecede iyi olduğunuzdan bahsedin. Ben, askerlerimle Gelibolu Yarımadası’nı gerekirse kıyamete kadar korurum.” Von Sanders’in sesi çatırdayarak geliyordu telefondan.

“Bunları” dedi Mustafa Kemal, “İstanbul’a söyleyin! Bu arada Herr general, savaşmam gereken bir savaş var. Evet, Yunanistan’ın bize gözdağı verdiğinin farkındayım! Sırları korumak için bir cephe açmaya kalkışacak olurlarsa burası Selanik olacaktır. Ecoute, Mon general, Selanik’i ve Vardar mıntıkasıyla Mora vadilerini bilirim çünkü ben Selanik’te doğdum... Ve askeri eğitimimin bir kısmı, Makedonya’nın kalbi olan Manastır’da geçti. Dinleyin” diyerek lafı değiştirdi, “Bolayır’daki kıymetli havan toplarınızdan birazını daha bize verebilir misiniz? Evet mi? O hâlde çok acele göndermenizi istiyorum.” Uzunca bir sessizlik oldu sonra.

“Zararı yok!” diye kesti yine lafı Mustafa Kemal. “Şu an Bolayır’a saldırabilmek için ne askerleri ne de destekleri var. Belleri kırıldı. Burada, Gelibolu’nun merkez cephesinde kırıldı ve ben kırdım. Hemen bu silahları bana gönderin! Entendu¹⁸, general?” bir an duraklama oldu. Sanki general iç çekiyordu.

“Entendu” diye fısıldadı Liman von Sanders.

Yukarıda sabahın ilk bulutlarının üzerinde güneş parıldamaya başlamıştı. İngiliz savaş gemilerinin bombaları, büyük gürültülerle tepelere saplanmaya devam ediyordu. Aşağıdan da hafif silahların takırtıları duyuluyordu.

Mustafa Kemal Paşa tesadüfen girdiği çukurda dinlenerek mavi Türk gökyüzünü seyrediyordu. “Türkiye” dedi kendi kendine, “benim!”

Bunun pek makul bir düşünce olmadığına hükmetti sonraları ve son derece erken söylenmiş olduğuna. Sarı Bayır’daki eski sığınağında harita masasında oturuyordu, von Sanders’in tüm itirazlarına rağmen Mustafa Kemal karargâhında tüm Anafarta cephesine komuta etmeye

18 Fran. Duydunuz mu? (e.n.)

devam etti. Küçük düşmüş ve intikam ateşiyle yanan ayrıca hâlen oldukça tehlikeli olan düşmanla yakın temas hâlindeydi. Düşman, mağlup edilmiş; Arıburnu çevresindeki Anzak Koyu ismini verdikleri dar alana sıkıştırılmış ve Sufla Körfezi'ne çakılıp kalmıştı. İngilizler, Türk hatlarına kanlı gece baskınları düzenlemeye devam ediyorlardı.

“Mağlubiyetlerini sineye çektiler” dedi Mustafa Kemal von Sanders’e, “ancak henüz içlerine sindiremediler.”

Ancak *Türkiye benim?* Bu düşünce yine girivermişti aklına ve bu kez Mustafa Kemal, haritaları masanın üzerinde serili ve yanında kalemi, sigarasını yaktı ve kendini tam olarak bu düşünceye teslim ediverdi.

“**Kaybedecek neyim var?** Cevap basit, **Kellem.**” Yedi yıl önce Selanik ve İstanbul’da onu da kaybetmeye çok yaklaşmıştı. “Ne kazanırım? Güç!” dedi kendine. Sultanlığa, hilafete, ölen Osmanlı İmparatorluğu’nun cesedinin üzerinde yapılacak ziyafeti bekleyen yabancı sırtlanlara karşı gerçek bir devrime önderlik etmek. Şu Enver çakalını ve Alman yanlısı akıl hocalarının -özellikle hantal ve kalles Talat’la tehlikeli Cemal’in- vatana ihanet eden herkesin, kendisinin Gelibolu’ya sürgüne gönderilmesine sebep olanların boğazını sıkamak için gereken güç.

Sürgün! Kemal gülmeye başlayınca yaverlerinden biri onun bu hâlini şaşkınlıkla izledi. Enver ve onun komitacı arkadaşları; savaşın karanlığında kaybolur, ihtimal ki İngilizlerce öldürülür hesabı içerisinde, ondan kurtulmak üzere onu Gelibolu’ya göndermişlerdi. Tüm bunların yerine Allah’tan, Kemal İngilizlere boyun eğdirmiş, en iyi keşif kollarını perişan edip bozguna uğratmış, neredeyse onları tamamen Gelibolu’nun dışına çıkarmış ve Çanakkale Boğazı’nı kapatarak Ruslara yardım etmelerine engel olmuştu! Hor görülmek, baş belası ve unutulmuş bir yaratık olmak bir yana dursun, Mustafa Kemal Paşa Gelibolu’da baş dik bir fatih, efsanevi İngiliz yenilmezliğine son veren bir kumandan, her Türk için bir kahraman ve onu hayranlıkla izleyen Almanlar için de savaşçı bir aslan oluvermişti. Yeniden İstanbul’a -bu kez muzaffer bir komutan olarak- dönmek için karşı konulmaz bir istek duyuyordu. Hâlen şu melun savaş yolunu tıkıyordu. *Melun?* Cılkı çıkmış bir savaş, evet, ölüm mikrobi taşıyan ve Osmanlı için yıkıcı bir savaştı bu ancak artık Mustafa Kemal Paşa diye anılan otuz dört yaşındaki Türk subayı-

nın başarı nedeniydi aynı zamanda bu savaş!

“Hadi şu savaşa dönelim artık” dedi Kemal kendi kendine ve yeniden haritalarını incelemeye koyuldu.

Sıcak havanın etkisini hissettirmeye devam ettiği eylül ve rüzgârların sert estiği günlerin başladığı ekim ayları boyunca Mustafa Kemal Paşa, Gelibolu savunmasını Sarı Bayır’dan yönetti. Ardından İngilizler yeniden saldırıya geçtiler, bir kez daha Sufla Körfezi’nden saldırıyorlardı. Mustafa Kemal karargâhını Anafarta’ya taşıma kararı aldı. Bütün muharebelerin kişisel lideri addedildiğinden hâlen ikazlara, ricalara ve hat-ta doğrudan von Sanders’ten gelenlere bile kulak asmıyordu. Kısa süre sonra uğursuz ve şiddetli İngiliz saldırısı gerçekleşti ancak Kemal yine son birliklerine varana dek tüm askerlerini savaş meydanına sürerek onları püskürttü. Süvarileri dahi atlarından indirerek yaya olarak son kanlı muharebenin içine sürmek zorunda kaldı.

İngilizler pes ettiler, mutlak anlamda mağlup olmuşlardı. İlk olarak Çanakkale önlerinde çok zarar görmüş bulunan centilmen Anzakları geri çekerek, Balkan cephesinde Sırbistan’ı perişan eden Alman savaş Lordu Mackensen’i durdurma gayretiyle, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerden oluşan iki tümeni Selanik’e kaydıldılar.

Bir aralık sabahı, Türk askerleri boş siperlerle karışlaştılar. Ustaca ancak küçük düşüren bir operasyonla, İngilizler son askerlerini de gecenin karanlığından yararlanarak geri çekmeyi başarmışlardı.

Göz kamaştıran bir ihtişamla Mustafa Kemal Paşa; zaferin tatlı şarabını, askerlerin samimi övgülerini ve kıskançlıktan tutuşan subayların hasedini tattı. Enver hükümetinin telaş içindeki sansürlemelerine rağmen Almanların aslanlaştırdığı Türk, İstanbul gazetelerinde ‘Çanakkale Boğazı’nın ve Payitahtın Kurtarıcısı’ olarak yüceltilti. Genelkurmay’da yapılan resmî merasim esnasında, General Liman von Sanders kişisel olarak kendi altın saatini Mustafa Kemal Paşa’ya hediye etti. Karşılık olarak Kemal de Alman başkomutana, Conk Bayırı’nda hayatını kurtar-

ran parçalanmış saatini hediye etti.

“Böyle bir savaşta” dedi von Sanders, “ihtimal ki yeniden karşılaşırız.” Alman komutanın gözlerinde muazzam bir hürmet ve samimi bir muhabbet vardı. “Umarım yeniden birlikte savaşırız. Sizden daha iyi bir general hayal bile edemem.”

Duygulanan Kemal, von Sanders’in elini dostça sıktı. Yerine getirmesi gereken önemli bir iş daha vardı. Gelibolu’daki tümenler Kafkas ve Mezopotamya cephelerine kaydırıldığından Mustafa Kemal Paşa, kanla yıkanan Gelibolu Yarımadası’nda devriye görevi yapacak iskelet ordunun kurulmasını kişisel olarak yönetti. Ardından kurmaylarına veda etti. Yassı Höyükü İsmail onbaşıyı bulmak için çabaladı ama çok geçti. İsmail’in birliği, 9. Tümenle birlikte gemilerle Kuzey Anadolu’ya gönderilmişti.

Mustafa Kemal Paşa, daha sonra atına bindi ve İstanbul’a gitmek üzere Gelibolu’dan ayrıldı.

18

Zaferin şarabı kısa süre sonra ağzında acı bir tada dönüşmüştü. Başkentte gergin bir hava vardı, Gelibolu kahramanının görünüşündeki ilgisizlikten ve çelik gibi duruşundan ötürü yaralanmış ve kırılmışlardı. Birkaç hafta gibi kısa bir süre içerisinde sanki tüm olanlar unutulmuş gibiydi. Anlayamıyordu, hâlâ bir mücadele olması gerekiyordu ama şaşırtıcı ve uyandırıcı bir etkiyle faal bir hoşnutsuzluk ortamı yahut daha da kötüsü gerçek bir ilgisizlik durumu söz konusuydu.

“Şu lanet Enver! Gelibolu’daki sekiz ay boyunca, çarpıştığım sekiz ay boyunca” diye düşündü Kemal, hatıraları gözünün önünde canlanarak, “bu küçük küllhanbeyi kendini mutlak hâkim olarak kabul ettirmişti.” Bu gerçekten de doğrudu. Enver hükümeti aynen Abdülhamit gibi büyük bir kötü niyet ve güçle payitahtı ve Osmanlı İmparatorluğu’nu avuçlarının içine almışlardı. Mustafa Kemal’in, Abdülhamit’in devrilmesine yardımcı olmasının üzerinden yalnızca altı yıl geçmişti ve tarihi mümkün olmayan Enver; rahatsız sultanı, hatta o sırada sadrazam olan Talat’ı bile, kendi çıkarları doğrultusunda kullanıyordu. Artık İstanbul’u ve Türkiye’yi yöneten İttihat ve Terakki komitesinin üçlü yönetimi değil, yalnızca arkasında bir yığın koruma polisiyle İstanbul sokaklarında ateş kırmızısı otomobiliyle gezinen Enver’di. Enver, Almanların çizmelerini yalarken savaş, hızla devam ediyordu. Bulgaristan, savaşa Almanya ve Türkiye’nin saflarında girmişti, büyük ölçüde Kemal’in Gelibolu’daki zaferinin doğrudan bir sonucu olarak. Ancak Enver şeytani, siyah gözlerini kısıtı ve bunda kendi üstün devlet adamlığının etkili olduğuna insanları inandırdı.

Tabii ki Osmanlı, Bulgaristan’a tüm Makedonya’yı ve Trakya’dan da Meriç Nehri’nin karşı tarafında kalan toprakları bırakma vaadinde bulunmuştu. Ancak bu da Sofya’daki Türk orta elçisi Ali Fethi Bey tarafından düzenlenmiş bir şeydi ve böylece Enver darbe için yeterli krediye

ulaşmış oldu. “Ölüm saçan Bulgarlar, savaş kötüye gitmeye başladığı anda yeniden boğazımıza yapışacaklar. Ve o zaman daha da kötü olacak” dedi kendi kendine belki bininci kere.

Talat’la yaptığı görüşme pek de iyi bir netice vermemişti. Sadrazam onu yalnızca bir hafta önce güzel sözler ve övgülerle kabul etmiş ve Mustafa Kemal’in Savaş Bakanlığı makamı için gereken vasıflara sahip olduğunu anlattığı iki saate yakın süre boyunca onu büyük bir dikkatle dinlemişti. Kemal, takip eden haftayı umutla ve neticeden oldukça emin olarak geçirmişti. Ancak yaklaşık bir saat önce Kemal küçük düşürücü sonucu haber almıştı. Talat görüşmenin hikâyesini kaba bir taklitçilikle süsleyerek ortalığa yaymıştı “Kemal, küstah Kemal benim Savaş Bakanlığı’mı istiyor!” Ve bu adam, olayı tamamen olduğundan başka bir biçimde gösterme cüretkârlığında bulunmuştu! Mesele; elçiliklerde, orta elçiliklerde ve İstanbul’un tüm dükkân ve çarşılarında konuşulan bir dedikodu hâlini almıştı.

“Mustafa Bey... Efendim, paşam!” diyordu biri ceketinin koluna sıkıcı yapışarak. Adama ters ters baktı ve ikişer ikişer çıkmaya başladı merdivenleri. Bazen yalnızlığa ihtiyaç duyulan anlar olur, işte bu da onlardandı. Boş koridoru neredeyse koşarak geçti, odasının kapısı açtı ve içeri girdikten sonra çarparak kapattı. Nefes nefese kalmıştı ve bu da onu oldukça hiddetlendirdi.

“Gelibolu’nun dağlarından sonra!” diye söyleniyordu. Kirlenmiş ceketini çıkardı ve bir köşeye fırlatıverdi. Ceketin düştüğü yerden büyük bir gürültü gelince şahsına ait küçük revolverinin sağ cebinde olduğunu hatırladı. Bu önemli bir şeydi. Ceketin cebinden silahı çıkartıp yatağın başındaki komodinin üzerine koydu. Sendeledi ve aceleyle söylendi. Ardından dimdik durarak gardıroba doğru yürüdü ve kapısını açarak içinden büyük bir şişe rakı çıkardı. Şişeyi gözlerinin hizasına getirdi ve Haliç üzerinde parıldayan güneşin kızıl hüzmelerini toplayan renksiz sıvıyı inceledi.

“Pembe cin!” dedi nedensizce, ardından bunun ne olduğunu hatırladı. Paris’te şu gürültülü büyük meyhanedeki cocotteler¹⁹ pembe cin içiyorlardı. Bu yalnızca beş, yo hayır altı yıl önce değil miydi? Picardy’de Fransız ordusuyla yapılan manevraların ardından, yorgun ama ciddi bir Türk harp okulu öğrencisi meyhanelere de gidiyordu ancak aynı zamanda Türk ordusu adına özel görevle bulunduğu Fransa’da da en yüksek notları almaya devam ediyordu. “Napolyon’un bir tabirini sana söyleyip duruyorlardı, neydi o? Sanki şöyle bir sözün içindeydi: Her Fransız polusu²⁰ sırt çantasında bir mareşalin asasını taşır. Bunun gibi bir şeydi. Evet, ben de her yalancı peygamberin sakallı olması gibi sırt çantamda bir asa taşıdım ve onu Gelibolu’da kullandım. Sonra ne oldu?”

Lavabonun üzerindeki aynaya iyice sokulup Mustafa Kemal büyümüş göz bebeklerine baktı, ardından yüksek sesle ve açıkça, “Paşa, sen sarhoşsun!” dedi. Rakı şişesi hâlâ sağ elindeydi. “Üstelik” dedi, “en yeni ve soylu müttfikimiz Bulgarlar, başkentleri Sofya’dan geldiğinden beri ilk kez bu kadar sarhoş oluyorsun. Dahası” diye devam etti, “sana Fransız ordusuyla yapılan manevraları ve Picardy’yi hatırlatarak ‘pembe cin’ kelimelerini söylemene neden olan şu Haliç’in üzerindeki gurubun hüzmelerinin şişenin içinde geçerek gözünü almasıdır” dedi. Sözünü bitirdikten sonra bir an duraladı.

Rakı şişesini açtı ve yarım bardak doldurdu. Yeniden aynaya döndü ve bardağını kaldırarak yeniden yüksek sesle konuşmaya başladı.

“Size içiyorum, paşam” dedi kadehini kaldırarak, “size içiyorum!” dedi. Rakıyı içti ve bardağı aynaya doğru savurarak onu büyük bir gürültüyle paramparça etti. Pencerenin kenarındaki büyük koltuğa yığılı-verdi ve bir sigara yaktı.

“Hay aksi şeytan!” diye mırıldandı. “Unuttum.” Ayağa kalktı ve yatağın yanındaki sehpadan ikinci bir bardak aldı. Onu da doldurdu ve Haliç’in kırmızı sularının üzerinde batan güneşin ışığında gardıroptaki boy aynasındaki kan kırmızısı aksine bakarak kadehini yeniden kaldırdı. Ardından bu bardağı da fırlattı, orta yerinden çatlayan büyük ayna-

19 Fran. Süslü kadınlar. (e.n.)

20 Fran. Asker. (e.n.)

nın bir parçası da gürültüyle yere düştü ve daha küçük parçalara ayrıldı. Sonra yeniden pencerenin kenarındaki büyük koltuğa oturdu.

Az sonra kaçınılmaz bir son olarak koridorda ayak sesleri ve onu takiben kapını vurulması sesleri geldi Kemal'in kulağına.

"Evet?" dedi. "Ne oldu?"

"Paşam!" Otelin görevlilerindendi. "Her şey yolunda mı?"

"Tamam!" diye cevapladı. "Çok güzel, çok iyi! Güzel! Gidebilirsiniz."

Bir süre Haliç'in üzerinde artık mora bürünmüş gün batımını izledi. Güzel, berrak ve ışıklarla yıldızlar sayesinde pırıltılı bir görüntüydü bu.

Ani bir dehşet duygusuyla uyandı. Ve mide bulantısı. Otomatik bir hareketle sigarasına uzandığında yatağının yanındaki sehpa boş paketi bulabildi ancak. Acıyla kalktı yatağından; ayaklarında çizmeleri, üzerinde pantolonu ve yıpranmış fanilas duruyordu, "sızıp kalmışım anlaşılan" diye düşündü. Gardıropta sigara vardı. Oradan sigara aldı ve üzerinde hâlen aynanın kırıkları bulunan halının üzerinden geçerek bir kenara fırlattığı ceketini aramaya başladı, ceplerinde kibrit olmalıydı. Bir kibrit yaktı, kokusunu aldı ve hafifçe öğürdü ancak yine de sigarasını yaktı. Yatağının ucuna oturdu, sigarasının dumanını içine çekerek dağınık odaya göz gezdirdi. Rakı şişesi büyük koltuğun yanında bomboş duruyordu. Cam kırıkları halının üzerine serpilmiş, üçgen şeklinde büyük bir parçası gardırobun önüne düşmüştü. Küle bulanmış gibi görünen revolveri hâlâ yatağın yanındaki sehpanın üzerindeydi. Perdesiz pencereden gelen gün ışığı işkenceydi ama bu durum için herhangi bir şey yapmadı. Von Sanders'in hediye ettiği saat de ileride duruyordu, onun da kadranı külle kaplanmıştı. Sağ dirseğinin üzerinde doğruldu ve saatine uzandı. Üzerindeki külleri üfleyince saatin 12:30 olduğunu gördü. Saati sol kulağına götürdü, çalışıyordu. Yeniden acele etmesi gerektiği hissi içine oturdu, düşünüyordu. "Ne yapacaktım?"

“Nesim Bey, tabii ki!” Saat ikide randevuları vardı. Hariciye Nezareti Müsteşarı Halil, Kemal için amiriyle Hariciye Nazırı Nesim’le, saat ikide bir görüşme ayarlamıştı. Sabırsızlıkla ayağa fırladı, pencerenin önüne gitti ve içeri giren aralık güneşinin önünü kesmek üzere perdeyi en azından yarısına kadar çekti. Şimdi gri gözlerini daha büyük açabiliyordu.

Başında çıldırtıcı bir zonklama vardı. Önceki akşam sigaralarının izmaritini hiç söndürmemişti, sonuna geldiği bir sigarayı yenisini yakmak için bekletmiş ve sonra onu da bir diğer sigarayı yakmakta kullanmıştı. Kafasında o gün ne yapacağını planını yaptı kabaca. “Nesim’i gör, evet ve sonra ona her şeyi özetle ama kesinlikle fikirlerini beyan etme, tamamen objektif bir anlatımla. Enver kokuşmuş hükümetiyle ilgili olarak telaşa kapılsın ve açıktan açığa yaptığı pis işlerini biraz yavaşlatmak zorunda kalsın. Yapmam gereken bu. Herhangi bir yere git. Savaş. Ama var olmaya devam et. Var ol! Politikanın birinci kuralı...”

Kapıya yürüdü ve kilidini açtı, ardından koridor görevlisine seslendi. Banyonun çok acele hazırlanmasını istedi. Çocuğun uçar gibi banyoya gidişini izledi, sonra içeri girip çizmelerini çıkardı. Ardından gardırop-tan annesinin evinden getirttiği mavi yün takım elbiseyi çıkarttı. Biraz eski bir kıyafetti, uzun zaman giyildiğinden dirsekleri parlaklaşmıştı ama yine de iş görürdü. Aynı şekilde siyah ayakkabıları ve eski bir gömleği de bugün onu pek fazla mahcup etmezdi. Kravatıysa maalesef yoktu. Kalpağını da takacaktı. Bu adamların istediği üstü başı perişan sefil bir adamdı. Hemen hemen onların istediği de olacak gibiydi aslında. Leğenin bulunduğu köşeye gitti. Yerdeki ayna parçalarının büyükçe olanlarından bir tanesini alarak yerine yerleştirdi, leğene sürahidenden biraz su ekledi. Başını leğenin içine daldırarak iyice ovaladı, ardından başındaki ağrının artmasına aldırmadan kafasını salladı ve leğenin yanındaki havluyla güzelce kuruladı. Daha sonra yatağının yanına döndü ve paketteki son sigarasını yaktı. “Fiziksel olarak” dedi kendi kendine, “çok kötü bir durumda olabilirim ancak zihnen iyiyim.” Sonra kapıyı açtı ve koridordaki çocuğa yeniden seslenerek çay istedi.

“Büyük bir çay!” diye tekrar etti. Bugün çaya her zamankinden daha fazla ihtiyacı vardı. Çocuk koridor boyunca hızla ilerledi ve sonra merdivenlerden aşağı inerek gözden kayboldu. Mustafa Kemal küçük ta-

bancasını yastığının altına koydu ve bornozunu giyerek banyoya ilerledi. Banyonun tadını sonuna kadar çıkarmak istercesine yavaş yavaş döküyordu suyu ancak görevli çayı getirmeden de odasına dönmüştü.

“Şimdi” diye mırıldandı von Sanders’in saatine bakarak. “Kırk dakika sürem var düşünmek için.” Tıraşını oldu. Alışkın olmadığı bol sivil pantolon, kendisini garip hissetmesine neden olan ince, gri beyaz gömleği ve parmaklarını sıkın, çirkin ve bileksiz ayakkabılarıyla yatağının üzerinde bir müddet oturdu. “Nesim’e, Genel Kurmay raporlarının gerçekten uzak olduğu söylenmiş olmalı.” Düşünmeye devam etti. “Bulgaristan İttifak Devletleri için bir kazanç değil, bir yük olacaktır. İran’daki İngiliz aleyhtarı isyanda hiçbir şey ifade etmez, hatta hiç bile değil, İngilizler Mısır’daki üslerinden getirdikleri askerlerle ciddi bir saldırı düzenlediklerinde onları durdurma konusunda hiçbir varlık gösteremediler. Enver’in İngilizlere karşı Süveyş ve kanal bölgesinde başlattığı seferberlikse bütünüyle saçmalıktan ibaret. Yapılması gereken yeniden gruplandırmalara giderek iletişim konusunda mesafeleri kısaltmak ve sendeleyeni Rusları iyi takip etmek. Yunanistan daima tehlike teşkil ediyor. Bunu iyi vurgula. Enver’in Pan-Turanizm, doğuya doğru genişleme dediği çılgın programından vazgeçilmesini ısrarla dile getir. Türkiye, cephelerini savunabilir bir bölgeye çekilmeli. Ayrıca Almanları gülünç Berlin-Bağdat projelerinden vazgeçmeleri için zorlayın ya da onları devre dışı bırakın!

Bu sırada Mustafa Kemal en başından reddedilmeye mahkûm, bir takım menfaate aykırı ve çılgın fikirler ileri sürdüğünün farkındaydı. Ancak yine de bu fikirlerinden dönmeyi aklına bile getirmedi. “Araplarla geçici bir barış yapma yoluna gidin ve Arapların istilacı İngilizlere duydukları nefreti kullanın. Ayrıca onların Kayzer Wilhelm’e de karşı olmalarını sağlayın. Onlara, kabile kabile hilal ve yıldız adına, çölde uçsuz bucaksız araziler vaat edin; onların Arabistan’ın vahşi çöllerinde hüküm sürmelerine izin verin. Filistin ya da Suriye’yle değil. Orada bir anlaşma Fransızlarla ya da eninde sonunda İngilizlerle yapılabilir. İşte böyle” diye düşündü öğlenin ilk saatleri hükmünü sürmeye devam ettiği sırada, ekmeğinden bir parçayı ağzına atıp hâlen sıcak olan çayından bir yudum alarak.

Saat tam ikide bekleme odasında bulunan Mustafa Kemal, Hariciye Nazırı Nesim Bey’le yapacakları görüşme için hazır olduğunu kendisine ilettili. Beklemesi istendi. O da öyle yaptı, sürekli sigara içerek ve üzerine tam olarak oturmamış bulunan kıyafetiyle bir ileri bir geri yürüdü durdu, ayakkabılarının darlığından parmaklarına kramplar giriyordu. Aradan tam bir saat geçti, aslında bu hakaretamiz davranış kendisi için tam anlamıyla bir sürpriz sayılmazdı, sinirini belli etmemeye çalışıyordu. Bir buçuk saat geçti. Hâlâ bekliyordu ve o yine de sabırla bekledi. Büyük kapılar açılıp da bir memur “Ekselansları sizi şimdi kabul edecekler” diyerek Mustafa Kemal’i odaya davet ettiğinde saatler dördü on geçeyi gösteriyordu.

Hariciye Nazırı Nesim’in büyük odasına girdi. “Oturun lütfen, beyefendi!” dedi Nesim Bey, Selanik günlerinden tanıdığı Mustafa Kemal’e. “Burayı çok güzel döşemişsiniz” dedi Mustafa Kemal, şatafatlı ofise göz gezdirdiği sırada. Yerde kocaman bir halı, bir köşedeki vitrinin içerisinde tabaklarıyla birlikte küçük kahve fincanı, koltuklar ve kalın perdeler böyle düşünmesine neden olmuştu. Nesim masasını sinirli hareketlerle düzenledikten sonra oturdu. Bir sekreter Kemal’in etrafında dolanıp duruyordu.

“Çık dışarı!” dedi Mustafa Kemal sertçe. Adam sızlanarak kapıya doğru geri geri yürüdü ve gözden kayboldu.

Kemal büyük masanın önünde ayakta durdu. Delip geçen bakışları karşısında kahverengi gözlerini aşağı indiren Nesim’i süzdü bir süre.

“Yineleyeyim” dedi, “burayı iyi döşemişsin. Almanlar sizi ihya etmiş benziyor.”

“Dinlemeyeceğim!” Nesim neredeyse bağırmişti, üst dudağı ince bıyığının altında titriyordu.

“Dinleyeceksiniz” diye tersledi Kemal. “Ve oturun!” Nesim’in öfkesi geçmişti, kısa alnında azıcık ter vardı. Elleri masanın üzerinde bir şeyler arar gibi geziniyordu. Selanik’teki hâline göre oldukça şişmandı, kahverengi gözleri odada Kemal’in kurşun gibi gözleri hariç her yere bakıyordu.

“Kahve söylemediniz” dedi Kemal ölçülü bir şekilde. Vitrindeki pi-

rinç tepsinin üzerinde duran fincanlara bir şeyi ima etmek ister gibi bakıyordu. Nesim ağzını açtı ama bir kelime dahi çıkmadı oradan. “Önemli değil!” dedi Kemal ve hızla kapıya yöneldi. “İki kahve...” dedi, “büyük olsun!” Ardından geri döndü ve vitrinin yanındaki geniş koltuğa yerleşerek süslü kül tablasına silkti sigarasının külünü. “Türk Hariciye Nazırını ziyaret etmekten onur duyuyorum” dedi üzerine bastırarak. “Dinle beni, eski dostum Nesim Bey, sözlerimi bitirdiğimde benim dostum olarak kalacağından pek emin değilim. Beni dinle... Senin, ülkene ve insanlara ne olacağına dair herhangi bir fikrin var mı? Tabii ki yok!” Kemal, gözleri tavandaki Nesim’in konuşmasına izin vermedi. “Sen, patronunun Almanlara neler vaat ettiğini bile bilmiyorsun, sözde müttefik olan düşmanın nelerden vazgeçtiğini de!”

Bekleme odasına açılan kapının çalındığını duydular, Mustafa Kemalindeki tepside büyük kahve fincanlarının bulunduğu görevliyi içeri çağırdı, ardından hevesle bir yudum aldı. Nesim koltuğuna oturmuş hâlde tavanı izliyordu.

“Düşünün!” diye devam etti Kemal. “Makedonya şimdiden Bulgarlara terk edildi bile! İngilizler şimdiden Makedonya’nın büyük bir kısmı için Yunanlılara ve Sırlara söz verdi bile. Çanakkale Boğazı ve Gelibolu ise yine İngilizler tarafından Ruslara vaat edildi. Allah bilir Almanya; Bulgaristan ve Araplara neler vaat etti, Berlin-Bağdat demiryolu rotası karşılığında. Ağzında salyasıyla Yunanistan boğazımızda. Fransa, Kilikya’yı istiyor. İtalyanların Ege’de çok büyük talepleri var.” Kemal, Nesim’in karşısına dikilmiş, bağırıp duruyordu. Yeniden oturdu koltuğa. “İranlılar ve Ermeniler, Doğu ve Kuzeydoğu vilayetlerimizden pek çoğuna göz dikmiş bekliyorlar. O hâlde sen...” diye devam etti sözlerine, “bir Hariciye Nazırı olarak neyi idare ediyorsun, Türkiye’nin parçalanmasını mı?”

Nesim gözlerini yere indirdi, nefes nefese konuşmaya başladı, “Almanya, bizzat Kayzer...”

“Kayzer mi...!” diye çıkıştı Mustafa Kemal. “Hayran olduğun bu Alman budalası Araplara, Hindistan’a kur yapıyor hatta İranlıları kullanarak Afganistan için denemeler yapıyor. Hâl böyleyken sen onların saçmalıklarına nasıl inanıyorsun?” Yeniden ayağa fırlamıştı bu arada,

“Ben buraya sivil kıyafetler içerisinde geldim, senin ve Enver’in bu iddialı hükümeti hakkında ne düşündüğümü söylemek üzere. Yarın yine üniformama bürüneceğim ve Savaş Bakanlığı’nın ya da dostların tasarladığı umutsuz cephelerden birinde bulacağım kendimi.”

“Bu hükümetle” diye sürdürdü sözlerini “ve politikalarıyla ilgili düşüncelerimin ne olduğunu artık biliyorsun. Ancak yine de bir Türk olarak bu külhanbeylerinin askeri emirlerini her zaman yerine getireceğim.” Kemal koridora açılan büyük kapılara doğru ilerleyerek onları dışa doğru tamamen açtı ve öylece bıraktı.

“Odaya biraz taze hava girsin” dedi. “Türk havası.” Ardından odayı terk ederek aralık ayının erken gelen akşam karanlığında uzun koridora yöneldi. “Elimde daha başka kozum olsaydı” diye mırıldandı, “şimdi yanmışlardı.” Öfkeyle yürürken Kemal taptaze kış havasıyla doldurdu ciğerlerini, karamsar ruhuna giderek pembe bulutlar hâkim olmaya başlamıştı bile. Baş ağrısından tamamen kurtulmuş, içkinin verdiği sersemlikse dağılmaya başlamıştı. Savaş Nezareti’ne giden yolu tırmandı, önündeki Alman askeri otomobillerini görmezden geliyordu. Sivil kıyafetler giydiğinden dışarıdaki nöbetçi askerlere selam vermek zorunluluğundan kurtulduğuna çok sevinmişti. Tepenin zirve noktasına vardığında Boğaz’ın sularına, Anadolu yakasına, hemen aşağısında kalan iç içe girmiş binalara ve Galata’nın pırıltılı ışıklarına bakmak ve İstanbul’un kokusunu içine çekmek için bir süreliğine durdu. Ocaklardaki yemekler, acayip baharatlar, Marmara’dan esen nemli rüzgârlar, tozlu sokaklar, lağımlar ve tuvaletin bir araya gelerek oluşturduğu Osmanlı başşehrinin harmanlanmış aroması.

“Ayşe!” diye düşündü, onu neden düşündüğünü tam da anlamadan. Evet, Ayşe, bizzat kendisi Doğu Akdeniz’e özgü, biraz Doğulu biraz Balkanlı anlatılmaz bir karışıma sahipti. “Neden olmasın” dedi kendi kendine “İstanbul’a, eski Türk mahallesine, Ayşe’ye; onunla geçirilecek bir gece tüm bunlara daha güzel bir veda etme yolu olabilir miydi?” Bir süre onun güzel kokusunu duyabileceğine inandı ancak aniden gülümsedi sonra onun kokusunun da Galata’nın, İstanbul’un bir parçası olduğunu fark ederek. “Ama ilkin” diye düşündü, “güzel bir akşam yemeği ve rakı, ne çok fazla ne çok az.” Sahilde hatırladığı bir lokantaya

gitmeye karar vererek yönünü Galata'ya inen bir sokağa çevirdi. Orada da onu tanıyanlar çıkabilirdi ancak en azından rahatsız edip keyfini bozacak subaylar, canı sıkkın politikacılar ve ufak tefek sırlarını Kemal'in kulağına ifşa edecek sözde komitacıların saçmalıklarına tesadüf etmeyeceği kesindi. Yüzünü buruşturdu. "Ben neyim ya da kimim?" diye düşündü "ancak canı sıkkın ve hayata küsmüş bir subay, sözde bir politikacı, potansiyel bir komiteci. En azından kendimi bu ikinci sınıf, ucuz komplolardan uzakta tutmayı başardım. Örneğin, Yakup Cemal'in aptallığı." Bu zararlı adam Enver'i öldürmek -kişisel bir takım nedenleri de vardı- hükümeti devirmek, Almanları kovmak ve sonra kurulacak yeni rejimin başına da Mustafa Kemal'i geçirmek için bir kumpas kurdu. "Muhteşem bir düşünce" dedi kendi kendine Kemal. Ama sonra "hayır, bu tür planlar yapmanın vakti henüz gelmedi. Enver'e yeterince ip verin yeter, o zaten bir gün kendi kendini asacak!" Böyle düşünerek ilerlerken Mustafa Kemal, Galata Lokantası'nın dumanlı ana kapısına vardı ve içeri girerek gözden ırak bir masa aramaya başladı.

19

Mustafa Kemal Paşa, üniformasının ve paltosunun içinde dimdik ayakta durarak, trenin rüzgâr alan en arka vagonundan Asya tarafında kalan tren garının belirsizleşen hatlarını, daha ileride donuk güneş ışığıyla mor bir renk alan Boğaz'ı ve İstanbul'un sivri uçlu minare ve kulelerini izlemeye koyuldu. Arkasında ucuz komplolar, entrikalar, gizli düzenler ve türlü oyunlarla dolu bir şehir bırakıyordu. Önündeyse gayri resmi anlamda politik bir sürgün ve hummalı bir yalnızlık vardı. Kafkasya'nın çetin kış şartlarında perişan ancak hâlen saldırgan olan Çarlık Rusyası'nın askerlerine karşı bataklığa saplanmış, donmuş ve kılmıdayamaz hâle gelmiş 16. Kolordu komutanlığına atanmıştı. Mustafa Kemal sigarasını bitirdi ve eldivenli parmaklarının arasından bırakıverdi, ardından da hızla akan rayların arasına döne döne düşüşünü izledi alacakaranlıkta. Bir müddet böyle, soğuk küpeştede durarak Marmara Denizi'nin üzerine çöken alacakaranlığı ve denizin içinden yükselen Adalar'ın bulanık şekillerini izledi, denizden Anadolu'ya esen rüzgârın getirdiği taptaze deniz havasını içine çekti ve Ankara'ya doğru yol alan trenin raylarından gelen ahenkli sese kulak verdi.

Ürpermişti. Hava çok soğuktu, Anadolu kışlarının soğuğu birden kendini göstermişti. "Gelibolu'nun sığağı senin mukavemetini kırmış" diyerek kusuru kendinde buldu. "Şimdi Kafkaslar'ın soğuğu yeniden zıpkın gibi yapacaktır seni, sertleştirecektir. Zararı yok!" Birdenbire dönerek ağır kapıyı açtı ve sallanan vagona yeniden girdi, kendi kompartımanına doğru yürümeye başladı ardından. Kapıyı hafifçe aralayarak içeri girdikten sonra güzelce kapadı ve karanlık kompartımanında paltosunu çıkarmadan oturdu. Bir sigara daha yakarak tüm Marmara'yı esir alan karanlığa dikti gözlerini.

“Rechnung!” diye mırıldandı Almanca. Bir hesap yapıyordu. “Ödetme. Almanca söylenişi daha iyi” diye düşündü. Enver ve adamlarına verilecek ceza için bir diğer sebep, İstanbul’dan bu ikinci kez, bu sefer bizzat Enver’in bir yıl önce mahvettiği bu ümitsiz cepheye sürülüşü. Hızla bu olayları aklından geçirdi, Gelibolu’da kendisine ulaşmış istihbarat raporlarını ve Enver’in Kafkasya’daki delice planlarına alet edilen hayata küstürülmüş subaylardan edindiği bilgileri düşündü.

Her zamanki gibi şatafatlıydı Enver’in planı. Rusların yanından geçerek arkalarından sıkıştırılmaları için hızla akın edilecek, düşmanın merkez cenahı yok edilecek ve trans-Kafkasya’ya girilerek tüm cepheyi kontrol altında tutabilmek için dağlara tırmanılacaktı. Söz konusu plan bir felakete neden olarak feci biçimde geri tepti. Nakliye araçlarının girmesinin imkânsız olduğu yüksek geçitlerde tıkanıp kalan Türk askerlerinin binlercesi; soğuktan donarak ya da kangren, zatürree ve lekeleli humma hastalıkları yüzünden can verdi. Yalnızca yüksek bir vadide 30.000 Anadolu Türk’ü donarak öldü. Enver bu vahşi planı için tam 100.000 asker göndermişti. Bu askerlerin yalnızca 13.000’den daha azı hayatta kalmayı başarabildi. Bu felaketin başlıca faktörü; Rusların savaş deneyimleri, askerlerinin çokluğu, savaş gereçlerinin fazlalığı ya da yüksek moral güçleri değildi. Rusya’da bir devrim olacağı çokça konuşulan bir meseleydi ancak bunun çok kısa vadede olması da beklenmiyordu. Zayıf kaynaklara göre Rusların hâlâ cepheye taze kuvvetler sürdüğü ve Rus Başkomutanı Grandük Nikola’nın Anadolu’nun kalbine yapılacak yeni bir hücumu bizatihi yöneteceği yönünde raporlar alınıyordu.

“Yavaş!” diye mırıldandı Mustafa Kemal, kompartımanındaki yatağa uzanmış düşündüğü sırada. “Bu bir diğer Gelibolu olamaz, iyi bir liderle biz Türkler onları durdurabiliriz. İkinci bir felaket yaşamayacağız.” Aslında hâlihazırda Van, Bitlis, Muş ve Erzurum Rusların elindeydi. Bütününü insan gücüyle ve çok büyük kayıplar vererek Ruslar dört elle işe sarıldılar, dağlara yollar açtılar hatta demiryolu bile yaptılar, güçlerini takviye ettiler, kağı arabalarıyla cephane taşıma yoluna dahi gittiler. “Kağı arabalarıyla!” Bu eski savaşları hatırlatan bir durumdu. Mustafa Kemal, Ruslardan; İngilizler, Fransızlar ve adam yerine koymadığı İtalyanlardan daha fazla nefret ediyor ve diğerlerine göre onları daha güve-

nilmez buluyordu. Ama Allah'tan ihtiyaçları her geçen gün artıyordu. Mustafa Kemal bu konuyu aklının bir köşesine yerleştirdi.

Kara tren, soğuk ve uzun gecenin karanlığında Anadolu'nun geniş platolarına doğru ilerlerken Mustafa Kemal haritalarına gömüldü. Düşünceleri zaman içinde uzun bir seyahate çıkmıştı, İstanbul'daki eski günlerine uğruyor; oradan güneyde, Arabistan'da çarpıştığı cephelere uzanıyordu. Ancak şimdi önündeki meselenin halli için zihnini toparlaması gerekiyordu. Rusya. Çarlık birlikleri. Kafkaslar.

Mustafa Kemal, ertesi günün sabahının ilerleyen saatlerinde Alman malı lokomotif tarafından çekilen trenin büyük bir gıcirtıyla Ankara'ya girmesiyle uyandı ve koridora fırladı. Buradan tek yönlü bir demiryolu hattıyla güneye doğru gidilerek Kayseri'ye ulaşılıyordu. Orada yol çatallaşıyor, hatlardan biri Kilikya'ya giderken diğeri Suriye'ye doğru uzanıyordu. İkinci yol Suriye'den sonra Musul'a uğruyor ve oradan da Bağdat'a kadar devam ediyordu. Diğer hat ise tepeler ve vadiler arasında kıvrılarak ilerliyor ve batıya, İzmir'e uzanıyordu. Ankara Garı'nın rüzgâr alan, tahta inşasının yan tarafındaki kaba saba platformun üzerinden etrafı izleyen paşaya göre yolun sonu orasıydı.

İleride hırpalanmış bir otomobil onu bekliyordu. Üç asker bavullarını taşıırken genç bir binbaşı onu otomobile davet eden bir el işareti yaptı ancak Mustafa Kemal bu, tarihi çok eski çağlara dayanan kasabanın tepelerini ve muhteşem vadisini uzun bir incelemeye almıştı. Yaşlı kalenin klasik çizgilerine takılmıştı gözleri. Güneş, bu tepelere çok yakındı sanki; altın bir parıltıyla yıkıyordu kaleyle birlikte her birini; vadiyeyse uzun, mor gölgeler gönderiyordu. "Burası" diye düşündü, "atalarım Selçuklu Türklerinin ve Osmanlıların ordugâhlarıyla, Cengiz Han'la Büyük İskender'in fethetme giden kanlı yollarından hep bir durak olmuştur. Işıl ısl parıldayan güneybatı yönünde Sakarya Nehri'ni görünce Gelibolu'da karşılaştığı nöbetçi askerin, İsmail'in memleketi Yassı Höyük köyünü hatırladı. Doğu tarafındaki dağların yüksek sırtlarında hâlen kar duruyordu ve batmak üzere olan güneşin etkisiyle sarı pırıltılar yayıyordu etrafa bu kar birikintileri.

Zihninde bir kıpırdanma oluyor, sanki bir şeyler hafızasını dürtüklüyordu. Mustafa Kemal buna son vermek için kaşlarını çattı ve

derin derin düşünmeye başladı. Sonunda zihnini meşgul eden şeyin Arıburnu'ndaki beynini kemiren kuruntular olduğunu fark etti; tırmanmaya çalıştığı, uzandığı, zirveye ulaşmak için büyük çabalar sarf ettiği ancak bir türlü zirvedeki ışığı yakalayamadığı kuruntuları çağrıştırmıştı gördükleri. Bu dağlar, hayallerindeki dağlarla olağanüstü bir benzerliğe sahipti.

“Haydi!” diye bağırdı ani ve sert bir ses tonuyla. “Gidelim!” Büyük bir gürültüyle çalışan arabaya doğru ilerledi ve içeri girdi. Genç binbaşı, yardımcısına akşam yemeğiyle ilgili bir takım emirler yağdırıyordu. Mustafa Kemal sabırsızlıkla onunla vedalaştı. Ankara'ya yeniden gelecekti. Kafkaslar bekliyordu. Şoföre acele etmesini söyledi. Eski araba tekerlek izlerinin bulunduğu tepelerde sarsılıp sıçrayarak ilerlerken Mustafa Kemal son bir kez dönerek Ankara'nın tepelerini izledi. O bunu yaptığı sırada istasyondaki askerler, alacakaranlıkta paşanın onlara selam verdiğini sanarak oldukça sevindiler.

20

İnsanın kemiklerini birbirine geçiren, dondurucu ve tüketici bir 600 km. ve üç günün sonunda Mustafa Kemal Paşa, düzensiz vadideki yeni kumandan merkezine doğru at sırtında ilerliyordu. Tıraşsızdı, gri yüzü soğuk ve yorgunluktan mora yakın bir renk almıştı. Paşa, dışarıdan anlaşılabilen belirtilerle ordunun tam bir düzensizlik içinde olduğunu kahredici bir dehşet içinde fark ediyordu. Paçavralar içindeki askerlerin her biri, yürüyen birer iskelet gibiydi; pek çoğu ayaklarındaki yırtık çizmeler yahut sargılar yüzünden topallayarak yürüyordu. Terk edilmiş cephane arabaları ya tekerlekleri kırılmış ya da tamamen parçalanmış şekilde tüm vadiye düzensiz bir şekilde yayılmış, zaten var olan karmaşayı ziyadeleştirmişlerdi. Eğilmiş, çökmüş çadırlar; vadi tabanında düzensiz gruplar hâlinde kurulmuştu. Yemeğin deve tezekleriyle yapıldığı kamp ateşlerinden birinin önünde atının dizginlerini çekerek duran Mustafa Kemal, atından indi ve kendisini görünce şaşkınlıktan gözleri fal taşı gibi açılan bir grup askerin yanına doğru ilerledi. Askerler ayağa kalkmak için davrandılar ancak içlerinden bir kısmı acele ve heyecandan olsa gerek, dengelerini sağlayamayarak yere düştü; uzunca bir müddet kalkamayanlar bile oldu. Aniden nereden geldiği belli olmayan genç bir subay, paşanın önüne fırladı ve hazır ola benzer bir pozisyona geçerek selam verdi. Yüzünde acayip solgunluk görüldü genç subayın bir anda, Mustafa Kemal'in dik bakışları karşısında tir tir titriyordu.

“Buranın kumandanı kim?” diye sordu paşa.

“Binbaşı Orhan, paşam, 28. Alay...” diye sözlerinde başlamıştı ki genç teğmen.

“Nerede o, şu binbaşı Orhan?” dedi Mustafa Kemal.

“Hastane çadırlarında, paşam” dedi teğmen ve vadi tabanının merkezindeki çok sayıda çadırın kümелendiği tarafı işaret etti.

Kemal'in kalbi sıkışmıştı. "Tüm bunlar" diye sorabildi güçlkle, "revir çadırı mı?"

"Evet, paşam" dedi teğmen. "Tifüsten, zatürreeden ölmek üzere olan ve ölmüş binlerce askerimiz var." Sesi yavaş yavaş azalıyordu.

"Mühimmat taksimini nasıl yapıyorsunuz" diyerek teğmeni sıkıştırmaya devam ediyordu paşa.

"Taksim mi paşam? Taksim yok" dedi genç subay, "birkaç tane -belki beş tane- asker başına."

Buna inanılması mümkün değildi. "Rahat!" diye bağırıyordu genç teğmen. Üstü başı yırtık subay dimdik pozisyonunu devam ettiriyordu. Kemal çok kötü kokan kamp ateşine biraz daha yaklaşıp için için yanan alevlerin üzerine asılmış kazanın içine dikkatlice baktı. "Bunun içinde ne var?" diye sordu, eldiven içindeki işaret parmağıyla kazanı işaret ederek.

"Kemik, paşam" dedi teğmen sade bir şekilde. "Oldukça uzun zaman önce bir koyundu. Kazım Paşanın belli takımlar kurduğunu duymuştuk, bunlar çevreyi araştırarak koyunları, kurtları, hatta..." sözünü bitirmede, sonra yeniden başladı, "yiyeceğimiz yok, paşam."

"Benimle gel!" diye emretti Mustafa Kemal. Teğmen çadırların arkasına doğru tökezleyerek koştu ve az sonra kaburgaları rahatlıkla sayılabilen, sallanarak ilerleyebilen, hırpalanmış bir atla ortaya çıkıverdi. Kemal ilerledi ve atına bindi. "Haydi!" dedi, "beni karargâha götür."

Kırk dakikalık sinir bozucu bir yolculuğun sonunda, 16. Kolordunun Başkumandanı Mustafa Kemal Paşa, dehşete düşüren vaziyetin en kötü -ve en iyi- noktasını öğrenmişti. Yardımcısı olan inatçı, yarı sağır ancak saygılı ve fevkalade bilgili, sıırım gibi küçük bir adam ona her şeyi anlattı. Şahin burunlu küçük albay, yeni paşasının müsamahasız bakışları altında korkusuzca dikiliyordu. "İşte durum bu, paşam" diye tekrar etti. Ona göre Kazım Karabekir muazzam, soğukkanlı bir generalken dilini yutmuş gibi söylediklerini başını sallayarak onaylayan Kemal ikinci planda kalıyordu.

"En kötüsü de" diye aklından geçirdi Kemal daha sonra, hızlı bir hesap yaparak, "tüm bir kolordunun hastalıktan ve yetersiz beslenmeden telef olması. Ellerinde tüfekleri, diğer silahları ve cephaneleriyle pisliğin tam ortasına kamp kurmuş ve yük hayvanlarıyla arazideki hayvanlar

tarafından gizlice ve hızla yayılan lekeli hummanın kurbanı olmuşlar. 200.000 çarlık askeri şu an Erzurum'un ötesinde bir saldırı için toplanıyor. Askerlerinin çoğunun hamam böcekleri gibi ölüp gideceğinden şüphem yok. En iyisi" diye bir an iç geçirdi, "şu kendini beğenmiş ufak tefek Albay İsmet ya da dev General Kazım gibi görünmek galiba."

"Oturun, beyler" dedi Mustafa Kemal Paşa. "Yapacağımız şey şu." Ancak konuya girmeden önce cebinden bir paket sigara çıkartarak Albay İsmet ve General Kazım'a ikram etmeyi de ihmal etmedi. "Siz" dedi İsmet'e dönerek, "hemen Ankara'ya bir telgraf çekerek tüm stoklar ve mühimmat için istekte bulunacaksınız; mevcut bulunan ilaçlar, kıyafetler, çizmeler de dâhil olmak üzere. Ben" dedi yardımcısını süzerek, "gerekli evrakı imzalarım!" Ardından Kazım Karabekir'e döndü. "Siz, general" dedi, "tüm kolorduyu alaylar hâlinde vadinin daha yüksekte kalan kısmına götüreceksiniz. Yürüyebilen yaralı ve hastalar yürüyecek ve sağlıklı olan askerler yürüyemeyecek olanları sedyelerde ya da kollarında taşıyacaklar. Elde kalan yiyecek stokları acilen alayların levazım subaylarına dağıtılarak kolordudaki her bir askere tam bir öğün verilecek. Bundan böyle tüm suların kaynatılacağına dair bir emir acilen yayımlanacak. Hasta yataklarındaki tüm yatak takımları yakılacak. Acilen bitlerin ayaklanmasına başlanacak, her bir askeri diğeri ve diğeri de bir diğeri olmak üzere bu işlem tüm askerler üzerinde uygulanacak. Bir gece içinde bu tifüsü durduramayız ancak pirelerin imhasına başlayarak en azından askerimizi kırıp geçiren bu hastalığı yavaşlatabiliriz. Şu an için bu hava koşullarında motorlu araçlarımızın bize herhangi bir faydası yok. Tüm benzin stoku askerler arasında paylaştırılacak ve her bir asker kendi bedenini ve kafasını benzinle yıkayacak. Anlaşıldı mı?"

İsmet ve Kazım neredeyse solukları kesilmiş biçimde sessizce başlarını salladı.

Artık Mustafa Kemal kendini rahat hissediyordu ve hızla anlatmaya devam etti. "Bu geceden itibaren tüm devriyeler iki katına çıkarılacak ve devriye çavuşlarına (lider kelimesi aslen) ufak çarpışmalara girmeleri talimatı verilecek. Şu Moskoflara bir saldırıya hazırlandığımız izlenimini vermenizi istiyorum." Bu düşüncenin, muhataplarının kafalarına iyice yerleşmesi için bir süre durakladı. "Planımız bu!" diyerek sözlerini bitirdi ve ayağa kalktı.

Küçük İsmet ve Kazım Paşa da kaba saba sandalyelerinden doğruldular ve hazır ol pozisyonuna geçtiler.

“Haydi beyler, şu mücadeleye girişelim” dedi Mustafa Kemal ve “şu İstanbul’dakilere bir ders verelim! Gidebilirsiniz.”

Fiziksel olarak birbirinin zıttı iki adam çizmelerinin aşınmış topuklarını sertçe vurarak, sanki bir tören alanındaymışçasına, gösterişli bir selam verdiler. Ardından yan yana çadırı terk ettiler.

Bitkin ve yalnız Mustafa Kemal masanın üzerine yığılıverdi. Eline bir kurşun kalem alarak masanın üzerine koyduğu kâğıda hızla Arapça harflerle yazı yazmaya başladı. Tamamen Enver’in, Savaş Nezareti’ndekilerin ve Kafkasya ve İstanbul arasında bulunarak hırsızlık yapıp orduyu zarara uğratan subayların yüreğini dağlamak üzere çok iyi hesap edilmiş uzunca bir telgraftı bu. Ayrıca giderken belki birkaç Türk’ün de gözünün açılmasını sağlayabilirdi.

“Asker!” diye bağırды çadırın önünde bekleyen sağlam kalmayı başaramış nadir erlerden olan nöbetçiye.

Verilen emirlerle birlikte Kafkasyadaki 16. Kolordunun Anadolu’ya sert askerlerinin güvenleri yeniden yerine geldi, moralleri düzeldi ve ortaya çıkan kaotik ortamı yumuşattı. Mucizevî şekilde malzemeler Ankara’dan geldi, hem de karargâhtaki stokun tamamı Kafkasya’ya gönderilmişti. Sığır ve kuzu eti, patates ve pirinç kazanlarda pişirildi; ilaçlar yeniden düzenlenen revir çadırlarına yerleştirildi; çizmeler ve yünlü giyecekler, askerlerin donmuş ayakları ve titreyen vücutları için dağıtıldı. Mustafa Kemal kâh orada kâh burada,engin ordugâhın her yerindeydi. Koca Arap aygırıyla geziniyor bazen de teğmenle albay arasında kalan rütbelerdeki askerleri azarlamak veyahut tebrik etmek üzere atından iniyor ve resmen görevlendirilmiş olmayan bu subaylara iyi ya da kötü anlamda baş sallıyor ve omuzlarına bir darbe indiriyordu.

Ülke temizleniyordu, yeni bir vatan kuruyordu Kemal; vatanın birliği için de güç kararlar alması gerekiyordu. Alayları yeniden düzenledi, büyük bir süratle yiyeceklerle tıbbi malzemeyi dağıttı, personelinin gün

doğumundan gün batımına dek sürekli izledi ve sonunda yorulmak nedir bilmeyen İsmet'i çökük gözlü ufak bir iskelete döndürdü.

"Çok güzel, İsmet!" derdi, sıırım gibi ve küçücük bu adam imkânsız başarıp döndüğü zamanlar. Ardından "Şimdi..." diye söze yeniden girer ve İsmet az sonra bir bataryanın yerini değiştirmek, ileri cephelerdeki savunma hatlarının dikenli tellerin artırmak üzere yeniden yola çıkardı.

Gelibolu'daki gibi, Mustafa Kemal burada da kurmay subaylarının şaşkınca söylenmeleriyle karşılaştı. Kemal'in devriye, istihbarat ve düşman esirlerinin sorguya çekilmesi konularına kafasını takmış olduğunu düşünüyorlardı. Devriyeler Rus esirleri getirdiğinde bizzat kendisi sorgulama işine girişirdi.

Mustafa Kemal kendisine rakıyla moral vermeye çalışıyordu bu oturumlar için. Eğer düşmanın elinden kaçıp gelen Türk esirlerinin verdikleri bilgiler olmasaydı işi daha zor olabilirdi. Bu askerlerin her biri Rusya'nın işkence kamplarından özgürlüğe giden yol için savaşarak kurtulmayı başarıp mucize gerçekleştirmişlerdi. Görünüşe bakılırsa Ruslar esir barındırmak taraftarı değillerdi. Kendilerine yardımcı olan esirleri dahi sonradan vuruyor ya da süngüliyorlardı. Önceleri daha da kötüydü. Moskof subayları askerlerin üreme organlarını sıkarak başlıyorlardı işe ve ardından cinsel organını kızgın demirlerle dağlıyorlardı. Böbreklere doğru tüfeklerin yassılaştırılmış dipçikleriyle sert darbeler indiriyor, göz kapaklarında sigara söndürüyor ve yine sonuç alınamıyorsa yavaş yavaş ölen askerin bağırsaklarını dışarı çıkartıyorlardı.

Böylece yeterince rakıdan sonra, vicdan azabı çekmiyordu. Ve Ruslar da konuşuyordu. Piştol ve nadiren de süngü darbelerinden başka, Kemal esirleri dağlardaki bir geçitteki barakalara gönderiyordu. Orada başlarına ne geldiğine dair bir fikriyse yoktu. Bu Moskoflar Türkiye'nin kuzeydoğusunda köyleri ve kasabaları yakıp yıkmışlar, Anadolu kadınları ve kızlarına tecavüz edip öldürmüşler ve oğullarını da koyunlar gibi kesmişlerdi. Erzincan bölgesindeki Anadolu halkı onları durdurmayı bir ölçüde başarmıştı.

"Allah!" diye bağırды bir akşam Kazım Karabekir, bir esirin süngülenmesi gerektiğinde. Koca adamın gözleri yerdeydi.

Kemal gözlerinde hüznle ona döndü. Ölü Rus askerine bakmak için döndü, çadırın kum zemininde yatıyordu asker, karnındaki iki süngü yarasından hâlâ kan sızıyordu. "Bunu çıkartın buradan!" diye bağırды ellerinde

süngüler hazır bekleyen askerlere dönerek. “Dinle, dostum” dedi Kazım Paşa’nın ve İsmet’in dimdik duran, sert bakışlı figürlerine düz bir ifadeyle, “bu savaşı biz çıkartmadık. Bu lanet cephedeki mücadelenin sorumlusu da biz değiliz. Asker sayımızla silah sayımız orantılı değil ve Enver daha fazla silah göndermeyi reddediyor. Napolyon, bir ordunun, midesinin üzerinde gittiğini söyler!” Bir an için bir sigara yakmak ve ölen Rusun kanının üzerine ayağıyla kum atmak üzere durakladı. “Bu Fransız’ın aksiyonlarından sıkıldım artık. Bana göre bir ordu moralle ve istihbaratla gider. Ancak silahlara, tüfeklere, cephaneye ve istihbarata ihtiyacı vardır. Ancak bizim için en önemli olanı istihbarat. Eğer buna güvenebilirsek ki ben inanabileceğimizi düşünüyorum; Rusya yıkılmaya gidiyor, şimdiden sallanmaya başladı. Eğer burada kalır, savaşır, sebat edersek kazanabiliriz!”

İsmet gözlerinde büyük bir umutla bakıyordu Kemal’e. Kazım da yavaşça kaldırdı gözlerini, onunkilerde de umut vardı.

“Sen, İsmet, bu savaş bittikten sonra Fransa’ya güvenebileceğimizi düşünüyorsun. Sen, Kazım, Rus ruhuna inanıyorsun. Ben, ben hiçbir kimseye inanmıyorum; Türklerden, *kendimden* başka!” Kemal hızlı hızlı soluk almaya başlamıştı. “İstanbul’da” diye devam etti, “Almanya’ya Bulgaristan’a hatta Yunanistan’a güvenen çakallarımız var! Allah! Şu Enver gerçekten de Araplara güveniyor. Mısır’ı ele geçirmek üzere 20.000 asker gönderdi. Gerçekten Araplardan destek sağlamayı umuyor. Bu çürümüş imparatorluk bitti, anlamıyor musunuz?” Küçükçük çadırın içinde ileri geri yürümeye başlamıştı, öfkeyle içiyordu sigarasını.

“İstanbul” dedi, “entrika ve komplo üreten kocaman bir fesat yuvası. Biz mahkûm edildik. Biz Türkler, sistematik bir şekilde uzuvlarımızın kesilmesi cezasına mahkûm edildik. Afrika, Arap ve Balkan vilayetleriyle trans-Kafkasya’da ve Ege Adaları’nda elimizde bulunan topraklar bir bir elimizden çıktı. Yunanistan her an boğazımıza yapışabilir ve sonra Rusya, Fransa ve İtalya da. Savaşmadıkça sözde Büyük Güçlerin merhametine kalacağız.”

“Nasıl savaşacağız?” dedi İsmet düz bir ses tonuyla.

“Neyle?” diye mırıldandı Kazım Paşa. Kemal her ikisini de tesir altında bırakabilirdi; külyutmaz, strateji adamı İsmet’le büyük bir pratikliğe sahip dev Kazım’ı. Hepsi oturmuşlar, düşünceye dalmışlardı.

“Düşünceyle!” dedi birden Kemal. “Düşüncelerle donanmış Türklerle. Dinleyin; Britanya, Fransa, İtalya ve devrimci Ruslarla Balkan halkları, Yunanlılar, Sırlar, Arnavutlar ve Bulgarlar -evet, aynı zamanda Macarlar ve Romenler de- dünyada hiçbir düşüncesi olmayan geri kalmış insanlar olarak görüyorlar bizi. Şu Amerikalıların ne düşündüğünüyse ancak Allah bilir tabii eğer dünyanın bu kısmını bir an olsun düşünmüyorlarsa. Her hâlükârda onlar da bizim düşmanımız, tüm yabancılar gibi. Biz; onların gözünde düşünmeyen, barbar, vahşi insanlarız.

“Evet, o hâlde?” diye yineledi Kazım sorusunu.

“Çarpışın!” diye bağırdı Kemal. Uzun süre sessiz kalan çadırdaki Mustafa Kemal iki subayını inceledi. “Demek istediğim” dedi sessizliğini bozarak, “bu dağların arasında çürüyüp gidecek, düşmanın saldırılarını koyun gibi bekleyecek durumda değiliz. Bir sigara daha yaktı ve devam etti. “Size tarih ve coğrafya dersi vermek niyetinde değilim, beyler. Sizin aklınıza da bu savaşın pek çok cephesi ve yönü olduğu fikri gelmiş olmalı. Şu anda İngilizler İran’a saldırmak üzere Mısır’da hazırlıklara devam ediyorlar ve Yunanlıları da arkamızdan bize saldırmaları için kışkırtıyorlar.

Batıda, Fransa ve Belçika’daki savaş hızını kaybettiğinde, İngilizler bize burada, İran’da ve Mezopotamya’da rahatça saldırma imkânına kavuşacaklar. İran Körfezi, arkamızdan bize doğrultulmuş bir silah. Ve önümüzde de insandan oluşan kuvvetli bir duvar var, Ruslar.” İsmet ve Kazım başlarını salladılar. “Tesislerine saldırmalıyız, sürekli rahatsız etmeliyiz ve zaten şimdiden savaşı reddetmiş bulunan Rusların bu işten iyice muzdarip olmalarını sağlamalıyız. Anlaşıldı mı?”

“Evet, paşam!” diye aynı anda konuştu iki asker.

“Çok iyi o hâlde” dedi Mustafa Kemal, “şimdi mücadelemizi nasıl yapacağımızın ayrıntılı bir planını yapma sırası geldi.”

Taktik işe yaradı. Kemal yorgun, durdurulmuş, yenik düşmüş ordusuna çekidüzen vererek onları Rus hatlarının arasına bir kaplanın tüm vahşiliğiyle dalan daha küçük muharip gruplara böldü. Savaş gereçlerini

ve er azıklarını bizzat kendisi yönetti, subayları ve erleri motive etmeyi başardı. Yorulmak bilmez İsmet ve iri Kazım, liderlerini taklit etmeye çalışıyorlar; subaylarını ve erlerini teşvik ediyorlar, acınacak derecede az olan silahlarıyla her hücumu başarıyla tamamlamaya çalışıyorlardı. Bu saldırılar genelde devriye gezen askerlerin, Rusların saldırıya en açık olduğunu tespit ettikleri noktalara yapılıyor; böylece karşı tarafa çok zarar verilirken verilen zayıat da en düşük düzeyde kalıyordu. Gelibolu'daki gibi Mustafa Kemal yine askerlerinin arasındaydı. Onlarla şakalaşarak, morallerini yüksek tutuyor ve bazen de inanılması güç cesaret örnekleri göstererek onları utandırıyor. Büyük bir hızla silah ve cephane ihtiyaçlarını hallediyor, alayları yeniden düzenliyor ve ellerindeki acımasız süngüleriyle şaşkına dönmüş Rus hatlarına doğru sonu gelmez sanılan Türk askeri selini arkasına alıp ileri atılıyordu.

Van'ı yeniden ele geçirdi. Devam etti. Bitlis düştü. Ve Muş...

"Kısmet!" dedi yüksek sesle, yanında İsmet de vardı. "Dağılıyorlar." Gerçekten de öyleydi. Ruslar büyük bir dağınıklık içinde silahlarını, tüfeklerini, diğer savaş gereçlerini ve malzemelerini de bırakarak geri çekiliyorlardı. Bölük bölük esir alınılıyordu Rus askerleri, bunların çoğu ölü gözlerle bakan yaralı askerlerdi. Bazen çarlık subaylarının cesetlerini sürüklüyorlardı, artık daha fazla savaşmak istemediklerinin bir kanıtı olarak. Grandük Nikola, Moskova'ya geri çağırıldı. Rusya'nın bahar saldırısı bitmişti.

Çoktandır beklenen haberler kendisine iletilince Mustafa Kemal askerlerini Batum'a doğru sürdü. Rusya'da devrim yapılmış ve Çarlık Rusyası tüm cephelerde aniden çöküvermişti. Almanya ve Avusturya-Macaristan, artık rahatça Paris'in kapılarını dövebilirdi. Türklerse Arabistan, Filistin ve Suriye'nin çöllerinde bir İngiliz hücumu tehlikesiyle yüz yüze geldiler. Muzaffer ancak tükenmiş Mustafa Kemal İstanbul'dan yeni emirler aldı. Çöl savaşına gidecekti. İsmet ve Kazım Karabekir'i çağırdı, onlara bu haberi verdi. 16. Kolordunun komutasını Kazım Karabekir'e bıraktı. İsmet, paşalık rütbesine yükseltildi; 16. Kolorduda komuta kademesinde Kazım Karabekir'in ardından geliyordu. Mustafa Kemal önce İstanbul'a, oradan da Şam'a geçti. Geriye baktığında arkasında uzun bir yol bırakmış olduğunu gördü.

21

Dünya savaşıyla ilgili tahminleri -Allah!... Yalnızca sekiz yıl önce değil miydi?- dehşet verici şekilde gerçekleşiyordu. Kemal, kendisini Anadolu'nun batısına doğru, İstanbul'a götürün trendeki kompartımanın kırağılı camından dışarıyı izlerken bu kalabalık ve kanlı yılları düşünüyordu. Dışarıda soğuk ve kasvetli bir karla kaplı kır manzarası, daha ileride yüksek dağlar ve maviye çalan renkleriyle eteklerin ötesindeki geniş düzlüklerin akıldan çıkmayan hatırası uzanıyordu. Kemal iç geçirmekten alamadı kendini hatıralarının arasında gezinirken. Ankara'yı ve bu vahşi platoyu terk etmesine sebep olan şey neydi? Yeniden toplanan melankolisini bir kenara bıraktı ve harita çantasına uzandı. Anadolu bekleyecekti.

Lambayı yakınca dışarıyı göremez oldu. Sigarasını buldu. Küçük ölçekli bir Anadolu haritasını önüne serdi, düşünüyordu. Kafkaslar'ın kuzeydoğusunda ve İran'da Ruslar neredeyse tamamen silinmişlerdi. Çarın tahtını terk ettiğine dair güvenilir kaynaklardan edinilmiş bilgiler vardı. Tahran'da küçük bir Rus kuvveti hâlen direniyordu ancak Rusya'nın Petrograd devriminin sonun başlangıcı olduğuna artık hiç şüphe kalmamıştı. Allah bilir bu kan banyosunu ne izleyecekti. Gözleri haritada batıya doğru kaydı, trenin sarsıntısı ve loş ışık yüzünden bakışları titrekti, yine de yakındaki Balkanlar'a takılmıştı. Romanyalılar, Türkiye ve İtilaf kuvvetlerinin aleyhinde topraklarını genişletmişlerdi. Yunanistan? İtilaf kuvvetleri her an Atina'da tahtta bulunan Kral Konstantin'i alaşağı ederek yerine Venizelos denen adamı geçirebilirlerdi. Fransızlar, Selanik'e akın etmeye başlamışlardı bile. Bu iyi haber değil. Sigarasının dumanını dışarı verdi, Türkiye için asıl tehlike Suriye ve Mezopotamya'da yatıyordu. Yorgun gözleri, güneye doğru aşına olduğu çöllere çevrildi. Kut-el Amara. Anglo-Hindu orduları, Dicle Nehri üzerindeki Kut'u almışlar ve Bağdat'ı tehdit etmeye başlamışlardı. Mısır'daki İngiliz ordu-

su, Filistin ve Suriye'ye yöneltilmişti. Kafasını salladı ve içmeye devam etti. Ve şimdi Almanlar, General Erich von Falkenhayn'ı Ortadoğu'ya gönderiyorlardı. Verdun'da Almanların uğradığı büyük bozgunun sorumlusu olan Prusya çakalı! Evet. Bir sigara daha yaktı. Tarif edilemez bir yorgunluk çökmüştü üzerine. Kafkaslar'dan gelirken geçirdiği yolculuğun etkisini üzerinden atabilmiş değildi aradan geçen zamana rağmen. Şimdi tren kulak tırmalayıcı sesler çıkartarak sarsılıyor, gıcırtılar içinde yalpalayarak Eskişehir'in bol rüzgâr alan garına giriyordu. Bu sırada kıvrılarak uykuya daldı ancak bu uykusu da huzursuz ve kâbuslarla dolu olanlarından biri olacaktı.

Ertesi gün ve takip eden diğer günlerde İstanbul yine aynı ürpertici tımarhaneydi. Kemal, Savaş Nezareti'ne giderek rapor verdi ve ardından Zübeyde ve Makbule'yi yeterince görebilecek ve Ayşe'yle bir gece geçirebilecek kadar uzun bir süre burada kaldı. Payitaht her zamankinden daha nefret uyandırıcı bir hâldeydi. Almanlar; her bakanlığın koridorunu istila etmiş, meyhaneleri ve restoranları doldurmuş, Pera Caddesi'nde fatihler gibi övünerek gezinmeyi âdet hâline getirmişti. Genelevler de onlarla doluydu. Ayşe onlardaki zührevi hastalık oranlarının korkunç oranlarda olduğundan bahsetmişti. Yüzündeki gülümseme kaybolmuştu. Ayşe'nin kahkahalarıysa ölüp gitti.

"Bu hoşuna gitmedi mi, canım?" diye sordu, kara gözlerini kocaman açmış Mustafa Kemal'e bakıyordu. Ayşe'nin yatak odasındaydılar, Kemal soğuktan korunmak için üniformasının ceketini omuzlarına almış alçak bir taburenin üzerinde, Ayşe'ye bağdaş kurmuş yine alçak olan yatakta oturuyordu. Ayşe'nin hazırladığı az şekerli kahveyi mum ışığında yudumluyorlardı. Oda bu sırada oldukça soğuktu.

"Hayır" diyerek kısaca cevapladı Ayşe'nin sorusunu. Dişleri birbirini dövüyordu ancak bunun sebebi soğuk değildi. Ayşe birden gözlerini tavana dikti. Kemal ise elindeki çatlamış fincanla tabağını yere bıraktı. Bakışlarını yerdeki fincana ve tabağına yoğunlaştırmıştı bu kez.

"Tamam, anlıyorum" dedi Ayşe yumuşak bir ifadeyle. "Sen bir askersin!" derken sesi biraz daha gürleşmişti. "Hayır, hayır!" diye devam etti Ayşe, Kemal de gözlerini tavana çevirdi, yüzünün rengi solmuştu. "Anlıyorum, seni anlıyorum." Kemal yerdeki sigara paketine uzanırken

Ayşe yataktan fırlamış yanına gelmişti. Gergin dudaklarının arasına bir sigara sıkıştırdı ve yaktı az sonra.

“Şimdi gitmeliyim” dedi Kemal. Ayşe sitem eder mahiyette bir şeyler mırıldandı. “Hayır” diyerek onu kesti Kemal. Ben gidiyorum. İstirap verici bir andı. Hızla döndü, yere düşen sigarasını buldu ve ağzına yerleştirdi. Birkaç dakika içinde askeri kıyafetlerini giymişti. Çizmelerini giyerken Ayşe’nin kendisine göz kapaklarının arasından baktığını fark etti. Sigarasının dumanını arkasından Ayşe’ye sağ gözüyle göz kırptı. Ayşe de karşılık verdi aynı şekilde. Hazırlanan Kemal, ayağa kalktı ve mumu söndürmek üzere ilerledi.

Bağdat düşmüştü. İngiliz ve Hindu kuvvetleri, Dicle üzerinden Musul’a doğru ilerliyorlardı. Kuzey Suriye’deki Halep kentine ulaşan Kemal, İstanbul’dan başlayıp Ankara ve Toroslar’ın üzerinden devam eden yolculuğunun yorgunluğunu üzerinden atmaya çalışıyordu. Bitkin bir hâldeydi. Ancak Falkenhayn, Enver, Cemal ve gri-yeşil üniformalı pek çok Alman subayı buradaydı. Üstü başı tozlu ve buruşmuş, uykusuzluk ve yorgunluktan göz kapakları şişmiş Kemal, kasabanın merkezinde yer alan büyük bir binanın önünde atından indi. İleride dört at bağlı duruyordu. Karargâh binasının locasında düz çökmüş iki deve, geviş getirerek Kemal’i izliyorlardı. İki Türk piyadesinin ve tozlu ancak zarif bir Alman astsubayın nöbetçi olarak bulunduğu kapının yanında iki Arap yan yana çömelmişlerdi. Atını bir Arap gelip kendisinden aldı. Ardından Kemal alçak kapıdan içeri girerek baştan savma bir selam verdi.

Hiç vakit kaybetmedi. Sandalyeler geriye itilip hazır bulunan subaylar loş ışıklı odada ayağa kalktıklarında Kemal, özetleyerek hızla emirlerini verdi ve odanın gerisinde bulunan masaya doğru ilerledi. Enver, Kemal’e doğru ilerlemeye başlamıştı zaten, kollarını uzatmış ve ağzı bir şeyler söylemek üzere açık duruyordu. Bir telaş ve kımıldanma oldu birden masanın etrafında.

Kemal durdu, çizmelerinin topuklarını birbirine vurdu ve zarif bir selam verdi. İrkilen Enver selama karşılık verdi. Kemal çabuk bir hareketle elindeki kâğıtları Enver'in sağ eline tutuşturdu. Sonra döndü. Cemal'i selamladı bu kez. Cemal de sesini çıkarmadan selamladı Kemal'i. O da Enver gibi neye uğradığını şaşırıp benziyordu. Uzun masanın sağ ucunda yorgun görünüşlü baygın bakışlı ve nişanlarından general olduğu anlaşılan bir Alman askeri ayakta duruyordu: Falkenhayn. Deniz mavisi gözleri, gevşek bir çenesi ve içinde bulunduğu an için bir kararsızlık havası vardı yüzünde. Kemal ona doğru ilerledi ve yaklaşıncaya topuklarını vurarak durdu. Ancak selam vermedi.

"General von Falkenhayn?" diye sordu.

Alman sertleşmişti, başını eğdi ve "Evet!" dedi.

"O hâlde" dedi Kemal, "nöbeti von Moltke'den devraldınız!"

Almanın çirkin yüzüne kan hücum etti bir anda, kıpkırmızı olmuştu. Odanın her yanından gelen söylenmeler ve soluklanmalar duyuluyordu.

Kemal son noktayı koydu, "Peki ya Verdun nasıldı?" Topuklarını yeniden vurdu ve dönerek masanın diğer tarafına doğru yürüdü. Enver'in tombul ve bıyıklı yüzünde şaşkınlığın verdiği anlamsız bir ifade vardı, konuşmak üzere ağzı açık duruyordu.

"Paşa" dedi Kemal, "haydi başlayalım!" Masanın ucundaki boş sandalyeyi çekti ve oturdu. Bu korkunç sessizliğin içerisinde bir sigara yaktı, kalpağını çıkardı ve masanın üzerine bırakıverdi. Yorgunluğu işine yaramıştı. Hayatı boyunca hiç bu kadar sakin olmamıştı.

Arkasına dönüp baktığında Kemal hiçbir askeri görüşmeden de bu kadar zevk almadığına karar verdi. General von Falkenhayn soğukkanlılığını toparlayıp da Bağdat üzerine acilen düzenlenecek bir karşı saldırının gerekliliklerini anlatmaya başlayınca Kemal, dikkatini başka yerlere vermeye başladı; üniformasının tozunu silkeliyor, çizmelerinin bağlarını kontrol ediyor ve yeni bir sigara yakmak için Enver'den kibrit istiyordu. Alman Süveyş'e yapılacak bir baskının nasıl olacağına dair bilgiler vermeye başladığında Kemal bir emir erinden kinayeli bir şekilde bir bardak su istedi.

Sinirlenen Falkenhayn, konuşmasını kısa kesti ve oturdu. Ardından ayağa fırlayan Kemal, sözlerini Cemal'in yüzüne doğru söyleyerek, Falkenhayn'ın Mezopotamya'da İngilizlere karşı asker sayısında bire dört avantajlı konumda bulundukları temeline dayandığı argümanlarını, İngilizlerin topçu ateşi ve hafif silahlarının karşı konulamayacak kadar kuvvetli olduğunu belirterek arada Gelibolu'daki gibi burada da Almanların Türk kuvvetlerine ağır topları tedarik edememesiyle ilgili iğneleyici birkaç söz söylemeyi de ihmal etmeden şu cümlelerle sözlerini bitirdi: "General von Falkenhayn tekrar tekrar, onu dinleyen herhangi bir insanın anlayabileceği üzere, önce bir Alman olduğunu ve doğal olarak Almanya'nın çıkarlarını düşündüğünü gösterdi. Şahsen..." diye devam etti Kemal, "ben bir Türk'üm. General von Falkenhayn'ın Filistin'i ele geçirmek için duyduğu arzuyu anlayabiliyorum ancak emrimizdeki kuvvetlerle bunu başarabileceğimiz düşüncesini taşımıyorum. Bunu dener ve dediğim gibi başarısız olursak o zaman vatanımızı da kaybedeceğiz ve General von Falkenhayn'ın bütün kaynakları ve askerleri feda etmesiyle Almanya bizim mahvımıza sebep olacaktır." Sözlerini bitirdi ve sandalyesine oturdu.

Bu ürpertici sessizliği yavaşça yerinden doğrulan Cemal bozdu. O da meslektaşlarının sözlerindeki tüm politik anlamları onaylamadığını da ekleyerek hâlihazırda Bağdat ve Süveyş'e yapılacak bir saldırıdan yana olmadığını belirtti.

Elbette ki General von Falkenhayn derhâl Mustafa Kemal'in kovulmasını istedi. Enver, böyle bir hareketin politik sonuçlarına işaret ederek bunu reddetti.

Kemal, karargâhında uygun zamanı bekleyerek ve sonunda da bunu çok iyi ayarlayarak Falkenhayn'ın komutasındaki Yıldırım ordularının 7. Ordusunun komutasından istifa etti. Verdun'daki korkunç yenilginin ardından Berlin'in gözünden zaten düşmüş olan Alman general, Enver'in karargâhındaki subaylar vasıtasıyla Kemal'e özür dileyen uvertürler gönderdi. Kemal sessiz kalmaya devam etti. Enver daha sonra Kemal'i Türkiye'nin güneydoğusundaki Diyarbakir'de bir ihtiyat birliğinin komutasıyla görevlendirdi.

Kemal gitmeyi reddetti.

“Allah aşkına!” diye yalvardı Enver sonraları. “Ne yapacaksın?”

Uzun zamandan beri bir dizi fiilin planlarını yapan Kemal, kendisinin bu bölgeyi terk etmesine izin verilmesini istedi.

Bu istek geri çevrilmedi.

Ancak Kemal kırılmıştı ya da benzer bir ruh hâlini taşıyordu. Bununla birlikte Şam yakınlarında birkaç bakımlı Arap atı buldu. Enver gerekli parayı Kemal’e sağlaması için Cemal’e baskı yaptı. Cemal de Kemal’e beş bin altın pound verdi. İstanbul’a da iki bin altın daha gönderecekti.

Kemal bu kez İstanbul’a daha rahat bir yolculuk yaparak gidiyordu. Muazzam bir planı vardı.

İstanbul'un politik iklimi çok tehlikeli bir hâl arz ediyordu. Şehir; Rusya'daki kanlı devrimin ve Bolşevikler'in uzlaşmaz tutumlarının ortalığı katıp karıştıran kuvvetli rüzgârıyla, Mezopotamya'da İngiliz ve Hindu kuvvetlerinin zaferleriyle ve Suriye ve Arabistan'da ortaya çıkabilecek bir Arap isyanının ilk kıvılcımlarıyla çalkalanıyordu. Kemal elindeki belirtileri değerlendirdi ve yılmadan bekledi. Planı, Enver'e karşı bir darbe düzenlemektir, yaşlı sultan V. Mehmed'e ise tahammül etmek durumundaydı. Savaş ve Alman karşıtı duygular payitahta iyiden iyiye nüfuz etmişti ancak henüz biçimlenmiş bir yapı mevcut değildi, şu an için ele almak da fazlasıyla tehlikeliydi.

Kemal, birkaç hafta Zübeyde ve Makbule'yle birlikte annesinin Beşiktaş banliyösündeki 76 Rue Akaretler adresindeki evinde oturdu ancak aile yaşantısını dayanılmaz bulmuştu. Yeniden Pera Palas'a taşındı. Yalnız ve hemen her zaman öfke dolu ancak sessiz kalmayı tercih eden bir görüntü vermeye başladı çevresine. Yeniden çok içmeye başlamıştı ve eski rahatsızlığı geri gelmişti. Tedaviyi savsaklamaktan yine geri durmadı. Ancak içindeki dinç bünyenin yavaş yavaş kaybolduğunu da hissetmiyor değildi. Büyük bir merakla Rusya'da Bolşevikler'in yükselişini ve 7 Kasım'da meydana gelen karşı devrimde Sovyetler Birliği'nin karmakarışık kuruluşunu izledi.

Kışın ilk günleriydi. Kemal; Enver, Talat ve Cemal'in üçlü yönetimini, sultanlığı, hükümet ve ordu üzerindeki boğucu Alman kontrolünü alean ve her fırsatta eleştiriyordu. Lloyd George'un 1918'de yılbaşından hemen sonra verdiği demeç aynen şöyleydi: "Biz (İngilizler) bu savaşı Türkleri başkentlerinden ya da zengin ve şöhretli Anadolu yahut Trakya topraklarından etmek için yapmıyoruz... Biz, Türk soyunun anavatanında Türk Devleti'nin varlığına meydan okumuyoruz." Bu sözler Rusya'nın yıkılışıyla birlikte Enver'in grubu içerisinde yeni bir umut dalgasının ya-

yılmasına yol açtı ancak Kemal bunların faydasız birer çınlama olduğunu, İngiltere'nin Türk topraklarındaki gayelerinden vazgeçtiğini anlatan sahte sözlerden ibaret olduğunu düşünüyordu. İran Şahı fiilen Tahran'da İngilizlerin esiriydi. Trablus elden çıkmış, Mısır İngilizlerin işgaline uğramıştı. İngiliz kuvvetleri Filistin üzerine yapılacak yeni bir saldırı için toplanmaya başlamışlardı bile. Ve yeni bir bela Arabistan'daki tüm Osmanlı garnizonlarını tehdit ediyordu; Arapça konuşan, T. E. Lawrence adında gizemli bir İngiliz. Bu garip adam; Kızıldeniz kıyısındaki Cidde'ye deniz yoluyla gelmiş ve hızla artan asi Arapları, çöl vahalarında yalnız kalmış Türk ileri karakollarına karış örgütlemeye başlamıştı. Adamları Mekke'yi çoktan ele geçirmiş ve Mekke'nin önderi Kral Hüseyin, İslam âleminde İstanbul'daki halifeden kurtulduklarını ilan etmişti. Kemal'in hiddet ve dehşeti bir yana dursun; Enver, Falkenhayn'ı memnun etmek için inanılmaz planını uygulamaya koydu ve Filistin'e ilerleyip ve Mısır'ı geri almak üzere Bağdat'a bir karşı saldırı düzenledi. Türk ordusunun haberleşme sistemi çoktan kırılma noktasına gelmişti ve Araplar artık hafif silahların yanı sıra toplara, küçük bombalarla ve makineli tüfeklerle donatılmış çift kanatlı İngiliz uçaklarına ve diğer İngiliz cihazlarına sahiptiler.

Bu kasvetli gelişmelerin tam ortasında Kemal hiç beklemediği bir emir aldı, Alman Genel Kurmayı'ndan görüş almak ve aldığı davete icabet etmek üzere Berlin'e resmî bir ziyarette bulunacak Veliâht Şehzade Vahdettin'le görüşmesi için acilen Dolmabahçe Sarayı'na gitmesi talimatı veriliyordu. Kemal isteksizce gitti. Şimdi bozulan sağlığıyla, Enver'in adayı olan Abdülmecid'in yerine tahta geçebilmek için kendini ispatlamak üzere bir şansa sahipti.

Harp Akademisi'nden zamanından Kemal'in de derslerine girmiş olan yaşlı Naci Paşa da oradaydı. Arap işi süslemelerle döşenmiş ve İran halılarının boydan boya serili olduğu büyük bir salona alındılar. Az sonra da Veliâht Şehzade Vahdettin içeri girdi. Oldukça uzun ve zayıftı, uzun boynuyla ilginç bir yaratılışa sahipti. Hüzünlü yüz ifadesine yakışır bir ses tonu vardı. Güzel işlemeli bir kumaşı olan kanepeye oturdu ve Boğaz'a bakan geniş pencerelere yöneltti bakışlarını. "Sizlerle" diye girdi sözlerine, "tanışmaktan çok memnun oldum beyefendiler." Daha sonra kanepenin üzerine yığıldı ve gözlerini kapadı.

Kemal çok şaşırmişti. “Bir seyahate çıkacağız, ekselanslarını anlıyorum.”

Veliaht Şehzade Vahdettin başını salladı. Bununla toplantı da sona ermiş oldu.

Berlin’e giden ekspres treninde Kemal kendisine, düşük rütbeli memurlarla birlikte, en son ve en çok sarsılan vagona yer ayrılmış olduğunu gördü. Bavulu vagonun sonundaki bir yığının içine atılmıştı. İçin için sinirinden çatlayarak sarsılan vagona bavulunu yığının içinde aramaya koyulmuştu ki derhâl trenin ortasında yer alan Vahdettin’in özel vagonuna gitmesi emri geldi. Hususi tren Türkiye’nin Bulgaristan sınırını daha yeni geçmişti. Kemal kapıyı çaldı ve veliaht şehzadenin hususi vagonuna girdi.

“Hoş geldiniz, Mustafa Kemal Paşa!” dedi kuvvetli, kendinden emin bir ses. Vahdettin alçak bir koltuğa oturmuş, sigara ve kahve içiyordu. Gözleri şimdi daha duru ve uyanık; hareketleri ve konuşması ise daha keskindi. Kemal’in çekingen duruşu onu güldürmüştü. Kurnaz gözleriyle delip geçiyordu etrafı.

“Şimdi” dedi veliaht şehzade, “bana Dolmabahçe’de söyleyemediklerinizi söyleyin!” Amirane bir hareket yaptı. “Her şeyi!” dedi.

Kemal bütünsamimiyetiyle Almanya’nın, Osmanlı İmparatorluğu’nun cesedine yapışmış kalan son damla kanı da nasıl emdiğini anlattı. Enver Paşa’nın Mezopotamya ve Filistin’de yaptıklarıyla Ortadoğu’nun nasıl bir cehenneme dönüştüğünü tüm detaylarıyla anlattı. Bir Yunan saldırısından ve Fransız ve İtalyanların Kilikya’ya ve Suriye’ye girerek tüm güney Türk sahilleri boyunca uzanmaları ihtimalinden duyduğu endişeyi dile getirdi. Vahdettin, Kemal’in sözlerini önemsemiş görünüyordu. Berlin’e doğru yaptıkları uzun yolculuk boyunca Kemal, Vahdettin’in daimi yoldaşı ve sırdaşı oldu. Kemal içinde kabaran yeni bir umut dalgası hissediyordu. V. Mehmet’in çok fazla vakti kalmamıştı. Kendisine güvenen Vahdettin’le belki de Enver’i yerinden edebilir, Almanları kovabilir ve hiç değilse Osmanlı’nın enkazını kurtarabilirdi.

Kemal, Almanya seyahati boyunca yüksekten uçtu. Alman karargâhında von Hindenburg’a meydan okudu, Ludendorff’u utandırdı ve Kayzer Wilhelm’in Vahdettin onuruna verdiği resmî yemeğe davetsiz olarak katıldı.

“Almanya bitmiştir!” dedi von Hindenburg’a, Batı Cephesi’ndeki bir gezintilerinden sonra. “Siz de” dedi Ludendorff’a, “Suriye ve Mezopotamya’daki felakete son veremezsiniz. Ben oradaydım ve bunu çok iyi biliyorum.”

Soğuk rüzgârlar esiyordu Kemal konuştuğu. Alsace valisi de hazır bulunuyordu ve Türklerin askeri yeteneklerini küçümser ifadeler kullanarak konuşmaya başlamıştı.

“Siz Alsacelılar!” diye kesti sözünü. “Siz savaştan ne anlarsınız? Prusyalılar olmasaydı, Fransızlar sizi lime lime ederlerdi!” Alsace valisinin benzi atmış, von Hindenburg’a sanki inme inmişti. Kayzer utanç içinde açık mavi gözlerini ötelere çevirdi, purosunun dumanına boğulmuş numarası yapıyordu.

Berlin’deki son günlerinde Kemal, Vahdettin’den İstanbul’u kontrol eden 5. Ordunun tüm komutasını kendisine vermesi için baskı yaptı. Vahdettin buna karşı çıktı. Enver bunu reddederdi. Almanlar bunu reddederdi.

“Enver ve Almanların canı cehennem!” diye parladı Kemal. “5. Orduyla bu karışık ortamı biraz olsun düzene koyabiliriz. Almanya senenin sonunu çıkaramaz. Ben bir subay ve askerim; birçok cepheler gördüm, biliyorum. En azından İstanbul’u kontrol altında tutamazsak bizde biteriz!” Vahdettin kıpırdandı.

“Göreceğiz” dedi en sonunda. “Bunun üzerine düşünelim.”

Uzun geri dönüş yolu boyunca Kemal, Vahdettin’i hususi vagona tuttu. Şehzade tüm dikkatiyle dinliyordu ancak derin kaygılar taşıdığı açıkça okunuyordu yüzünden. Kemal’in cesaret ve gayretini çok beğenmişti ancak bu genç generalin, çabuk alev alan aceleci bir tabiata sahip olduğunu da düşünmüyor değildi.

Kemal birden kendini kötü hissetmeye başladı. Hastalığı içini kasıp kavuruyordu, böbreklerini sarıyor ve karaciğerine saldırıyordu. Çok fazla içmesi, yolculuk boyunca geçen yorucu saatler ve Almanya’daki tartışmalar rahatsızlığını kamçılıyordu. İstirap içinde yere yığıldı. Kesin tedavi için Viyana’ya ve oradan da Carlsbad’e gönderildi. Carlsbad’deyken temmuz ayı içerisinde Sultan V. Mehmet’in öldüğünü ve Vahdettin’in tahta geçtiğini öğrendi. İzzet Paşa yeni sultanın başkomutan vekilliğine getirilmiş

ve Enver de sıfatıyla birlikte tüm gücünü kaybetmişti. Hâlen bitkin ve hasta olan Kemal kendini sürükleyerek Carlsbad'deki hastaneden ayrıldı ve İstanbul'a gitmek üzere trene bindi. Yolda bir de tüm Avrupa'yı kasıp kavuran grip salgınına yakalandı. İstanbul'a döndüğünde çok hastaydı.

1918 yılının temmuz ayı gelmiş ve Almanya'nın her yerde hızla tükeniše gittiği artık şüphe götürmez bir hâl almıştı. Melun Amerikalılar artık savaşa tam olarak müdahil olmuşlar, Batı Cephesi'ne hızlı bir giriş yaparak zaten sendelemekte bulunan Almanlar karşısında Fransız ve İngilizlere hayat vermişlerdi. Bulgarlar ise Selanik Cephanesi'nde saldıran Anzaklar, Fransızlar ve Sırlar karşısında ecel terleri dökmeye devam ediyorlardı. Allenby ve Lawrence, Suriye ve Filistin'deki savunma hatlarında gedikler açmaya devam ediyordu.

Kemal hızla iyileşti ve Vahdettin'e giderek cesurca tüm kontrolü elinde toplamasını istedi. Vahdettin bizzat Kemal'in sigarasını bile yaktı görüşmenin başlangıcında. Kemal bastırdıkça bastırdı. Enver'in yönetimden tamamen uzaklaştırılmasını ve Almanların kovulmasını istedi. Vahdettin ordunun idari kontrolünü eline alacaktı. Kendisi de derhâl Genel Kurmay Başkanlığı görevine getirilmeliydi. Vahdettin titriyordu. Kemal sürekli bağırıyor, onun konuşmasına imkân vermiyordu.

Vahdettin başını hafifçe kaldırarak bu fikirleri beğenmediğini belli etti. Ardından da yeni sultan, Kemal'i sert bir ifadeyle huzurundan gönderdi.

"Ben tüm tertibatı Enver ve Talat'la yaptım! Gidebilirsin!"

Enver hiç vakit kaybetmedi. Kemal'in hususi istihbarat servisi, ona haberlerin en kötüsünü çoktan vermişti. Enver ve Talat, her ne pahasına olursa olsun derhâl Kemal'i İstanbul'un dışına çıkarmaya karar vermişlerdi. Vahdettin'le yaptığı son ve feci görüşmenin üzerinden on beş gün bile geçmeden Enver, Kemal'i Savaş Nezareti'ne çağırttı. Personeli tarafından çepeçevre sarılmış Enver, Kemal'i Suriye'ye tayin edilmiş bir grup Alman subayıyla tanıştırdı.

“İşte Mustafa Kemal Paşa” dedi Almanlara, “kendisine çok güvendiğim en büyük kabiliyetlere sahip bir subay. Tayininizi çıkarttım, ek-selansları” dedi Kemal’e, “Gelibolu kahramanı dostunuz Liman van Sanders’in astı olarak Suriye’de bir komuta görevi. Derhâl cepheye gideceksiniz!” Enver durakladı, siyah gözlerinin muzaffer bir edası vardı, öfkeyle bıyıklarını buruyordu. “Gidebilirsiniz!” dedi Kemal’e.

Kemal yerinde duramıyordu. Enver ve bir avuç en yüksek rütbeli Alman subayının ardından bekleme odasına doğru ilerledi.

“Bu kez sen kazandın” dedi Enver’e. “Gideceğim tabii ki. Bu benim vazifem. Ama sen de biliyorsun ki Suriye ordumuz perişan hâlde. Son intikamını da aldın!”

Enver kıpkırmızı kesilmişti. Söyleyecek bir söz ararken bir Alman kurmay subay araya girdi. Oldukça şişman, kırmızı yüzlü bir adamdı ayrıca kısa boylu ve parlak yüzlüydü.

“Türkler kötü askerlerdir” dedi yüksek sesle. “Bizim böyle korkaklarla yapabileceğimiz hiçbir şey yok. Sürekli kaçıyorlar.”

Kemal, Alman’ın üzerine sanki onu öldürecek gibi çöküverdi. “Beni dinle, Alman! Biz Türkler, adam adama mücadelede, bu dünya üzerindeki herkesle çarpışabiliriz. Türk askeri hiçbir zaman kaçmaz! Aynı şeyi Gelibolu’dan, Balkanlar’dan, Almanya’dan ve çölden bildiğim Almanlar için söylememse mümkün değil.” Kemal’in gözleri gerçek bir nefretle parılıyordu. “Alman aptallığı ve korkaklığı, Türklerin savaşçı insanlarını suçlayarak mazur gösterilemez.” Herkesin donakaldığı ve kimsenin gıkını çıkaramadığı sırada Mustafa Kemal; Enver ve Alman subayların yanından geçerek bekleme odasını terk etti, uzun koridor boyunca çizmelerinin topuklarını sert ve gürültülü bir şekilde vurarak ilerledi ve Harbiye Nezareti’nin kapısındaki nöbetçilerin arasından geçerek yaz güneşinin bunaltıcı sıcağına çıktı.

Kemal, Liman von Sanders’e nezarete bilgi verdi. Falkenhayn, Almanya’ya geri dönmüştü. İki Gelibolu gazisi, Kemal ve von Sanders,

birlikte tüm cepheyi teftiş ettiler. Acınacak hâldeydi. Türk askerleri siperler kazmış ve batıdan doğuya doğru Filistin'in bir ucundan diğer ucuna, Doğu Akdeniz kıyısındaki Yafa'nın 15 km. kuzeyinden Güney Filistin'deki tepelere ve Ürdün Nehrine, Hicaz demiryolu hattına ve Maan çölüne dek uzanan mevzilerini dikenli tellerle çevirmişlerdi. Medine'den gelen Hicaz demiryolu hattı Şam'a gidiyordu. İkinci büyük hat Rayak'tan yola çıkıp kuzeye doğru ilerleyerek Halep'e varıyor ve Toros sıra dağlarını aşarak Türkiye'ye kadar geliyordu.

Mustafa Kemal Paşa burada 7. Orduya kumanda ediyordu. İstanbul'a Genel Kurmay Başkanı olarak dönen Fevzi Paşadan görevi devralmıştı. Kemal'e bağlı ordu, Albay İsmet ve Albay Ali Fuat'la birlikte Türk cephesinin merkezini oluşturuyordu. Ufak tefek ancak çok cesur bir süvari albayı olan Refet, batı yönünde deniz tarafında yer alan sağ cennahtaki iskelet gibi kalmış bulunan 22. Kolorduya komuta ediyordu. Sol cennahta ise hırpalanmış 4. Ordu, Hicaz Demiryolunu koruma görevini üstlenmişti.

"Bu" diye yazdı Mustafa Kemal, İstanbul'a, "resmî bir vazifedir. Adamlar hakikaten dizanteri, haşarat ve sıcak çarpmasından kırılıyor. Moralleri hemen hemen hiç yok. Asker kaçaklarını vuruyorum. Siperleri ve dikenli tellerle çevrilmiş mevzileri terk edenleri yakalamak için arka kısmımızı sürekli kontrol altında tutuyorum. İngilizler kuvvetlerini yığmaya devam ediyor. Büyük bir hücum çok yakın görünüyor.

Keşif ve istihbarat raporları gösteriyor ki İngilizler ve zorla topladıkları Arap askerleri; bol kaynakları, aşılması zor sahra topları ve çok büyük mühimmat stokuyla saldırıya tam olarak hazır. Nakliyeleri mükemmeldi. Dahası çok üstün özelliklere sahip uçakları ve uzun zaman yetecek yakıtları var. Mekke'nin hâkimi Kral Hüseyin'in oğlu Emir Faysal, İngilizlerin komutası altında bir Arap ordusu kurdu. Lawrence'ın akıncıları, Türk bölgelerine gece baskınları düzenliyor; köprüleri patlatıyor; Türk konvoylarının yolunu kesip yağmalıyor; demiryollarına zarar veriyor ve telefon ve telgraf hatlarını kesiyorlar.

Ancak" diye devam ediyordu Mustafa Kemal, "direneceğiz. Bu arada T. E. Lawrence'dan Allenby'ye gönderilmiş bir mesajı ele geçirdik. Lawrence burada düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiş: 'Türk aske-

ri dünyanın en iyi savaşçısıdır!” Bu noktada Kemal kendi kendine, “İstanbul’dakiler de bunu iyice anlasınlar” dedi.

Yafa ve Hayfa’dan daha iç kısımlarda ve Nablus’taki korkunç sıcaklığın altında Kemal, düşmanla ve karargâh çadırındaki ottan yatağında kendisine büyük acılar yaşatan hastalığıyla savaşmaya devam etti. Keşif ve istihbarat raporlarını karşılaştırdı ve Liman von Sanders’i, eylülün sonuna doğru kıyı şeridi boyunca muhtemel bir İngiliz hücumuna karşı uyardı. Gelibolu’daki gibi von Sanders yine itiraz etti. Ona göre İngilizler doğruya doğru demiryolu hatlarına saldıracaklardı. Askerlerini bu yöne kaydırды.

Bunaltıcı sıcaklığın hüküm sürdüğü o günlerde Kemal, Refet’le görüştü ve sahiliden gelebilecek şiddetli bir saldırı için askerlerini takviye etti. Bir süre sonra saldırı gerçekleşti, önce sahra topraklarının ortalığı kan gölüne döndüren müthiş bombardımanı geldi. İngilizler 7. Orduya saldırıcağarmış izlenimi verdikten sonra 8. Orduyla burun buruna bir çarpışmaya giriştiler ve 22. Kolorduyu tamamen ortadan kaldırdılar. Liman von Sanders esir düşmekten güçlölkle kurtulabildi. İngilizler hattı yardı ve Türk askerlerinin kuzeye doğru geri çekilmelerini önledi. Kemal ordusunu Tiberias Gölü’nün doğusuna doğru çeviriverdi, arkasına Ürdün Nehrini aldı ancak burada da arka cenahını kollayabilmek için şiddetli bir mücadeleye girmek zorunda kalmıştı. İngilizlerin 11. Süvari Tugayı, Türk ordusunu yararak ilerledi ve neredeyse onu da esir alıyorlardı. Mitralyözlü İngiliz uçakları yüzeyi tarıyor ve şarapneller saçan hafif bombalarıyla geri dönüş yollarını açıyorlardı. Lawrence’ın baskıncıları geri çekilen kolları kılıçtan geçiriyor, tek başına kalarak kaçmaya çalışan askerleri öldürüyor ve her gece amansız saldırılarla Türk birliklerini taciz ediyorlardı.

Şam’da durdu. Büyük bir hızla geri çekilerek bozguna uğrayan ordusunun askerlerini neredeyse tam olarak korumayı başardı. Sanders, Rayak’ı yeniden ele geçirmek üzere yapılacak bir saldırı emri göndermişti. Böyle bir saldırı hâlihazırda imkânsızdı. Dürziler, dağlarından ve sahildeki köy ve şehirlerinden çıkarak İngilizlere katılıyorlardı. Kemal tek gerçek savunma hattının 320 km. kuzeyde olan Halep’te kurulabileceğine karar verdi. Liman von Sanders’le bu stratejinin uygulanması konusunda ateşli tartışmalara girdi.

“Tüm sorumluluğu üzerime alıyorum!” dedi Kemal. Bu çok daha önceleri yapılması gereken bir şeydi. Halep’in 16 km. kuzeyine tamamen çekilme emrini ulaklarla her yere gönderdi. Burada Toroslar’ı arkasına aldı, savunulabilir bir noktaydı bu bölge. Cenahları sağladı. Geri çekilirken umudunu yitirmiş askerlerle karşılaşmıştı, bir dinamizm katmalıydı ordusuna. Onları yeniden muharip birliklere ayırdı, alay alay ilgilendi, askerlerine siper kazdırdı ve dikenli tellerin alabildiğine uzatılmasını sağladı. Ardından Vahdettin’e bir telgraf çekti ve hükümetin yeniden oluşturulmasını, Enver ve Talat’ın da yeni hükümette asla yer almamasını istedi. Kendisi için de Harbiye Nazırlığı görevini istedi.

İstanbul inatla sessiz kalıyordu. Ancak yine de telgraf hatlarından haberler sızıyordu. Enver, Talat ve Cemal İstanbul’dan kaçmışlar, büyük ihtimalle de devrimci Rusya’ya gitmişlerdi. Rauf Bey ve Fevzi Paşa yeni kabinedeydiler. Kemal kararlı bir şekilde işe koyuldu. Halep’in halkı inatçıydı hatta yer yer karşı koyuyorlardı. Kemal, Hotel Baron’daki karargâhının dört bir yanına mitralyözler koydurdu. Bir gece Lawrence’in baskıncıları kasabanın güneyindeki savunma hattını delerek içeriye sızdılar. Ertesi sabah kalabalık, Kemal’in balkonunun altında birikmiş bağırıyordu. Askerlerini dizginledi, kalabalığı bir kırbaça yarararak ilerledi ve gelen telgrafı kontrol etti. Hindu süvarileri Halep’e doğru ilerliyordu. Araplar korkularından çılgına dönmüşlerdi. Kemal atına bindi ve hızla Halep’in güneybatısındaki Hari Tan köyüne gitti.

Mustafa Kemal köydeki bataryaların, mitralyözlerin ve tüfeklerin ateşini şahsen yönetiyordu. Hindular korkunç sayıda kayıplar verdiler. Jodipore ve Mysore Lancers ağır kayıplarla geri çekildiler. Kapılara aldırmayan İngilizler, tekrar gruplandırmaların ve yeni bir saldırının planını yapmak üzere geri çekildiler. Kemal, Gelibolu’daki gibi askerlerinin arasındaydı; onlara tatlı sözler söylüyor, şakalaşüyor, tembihler ediyor, morallerini yükseltmeye çalışıyordu. Azıcık dağıtılan yemeklerini iki katına çıkardı ve son sigara stoğunu da askerleri arasında pay ettirdi.

Akşam vakti gelen telgraf önemli haberler içeriyordu. Türk hükümeti Mudros’ta teslim olmuştu. Bir ateşkes. Liman von Sanders derhâl Almanya’ya dönme emri almıştı. Kemal, von Sanders’le Türkiye’nin

güney kentlerinden olan Adana'da görüştü. Birlikte son kez içtiler. Prusyalı general bozguna uğramış görünüyordu.

“Neşelenin” dedi Kemal. “Tüm bu olanlar ne sizin hatanız ne de benim hatam.”

“Teşekkürler!” dedi Liman von Sanders. “Sizi Anafarta’dan beri iyi tanıyorum. Aynı görüşte olmadığımız zamanlar, sizin fikrinize öncelik verdim. Komutamı sizin ehliyetli ellerinize bırakıyorum.” Ardından doğruldu. “Görüşmek üzere, paşam!” Kemal, von Sanders’in koca elini sıktı. Alman general yürüyüp gitti sonra gittikçe daha küçük, ezik ve yenik göründü Kemal’e.

Yeniden cepheye dönen Kemal, İngilizlere politik anlamda adamakıllı bir zılgıt verdi. İşgalin her noktasına şiddetle karşı çıktı ve İngilizlerin sancak limanı olan İskenderun’a girmesini sert bir şekilde yasakladı. Sadrazam İzzet, şartlı teslimatın tamamlanması için telgraflar çekti, emreden ve sonraları yalvaran.

“Asla!” diye cevap yolladı Kemal, İstanbul’a. “Yok edileceğimiz korkusuyla sinmeyeceğiz.” Daha o zamandan Toroslar’a adam toplamaları ve gerilla takımları oluşturmaları için devriye birlikleri göndermişti bile. Mevcut bulunan tüm kaynakları dağlardaki askerlere ulaştırıyor ve onlara bir süre sessiz kalmaları talimatını veriyordu.

Tüm bu karmaşanın orta yerinde cızırtılı telefon hattının diğer ucunda İstanbul’dan istifa ettiğini bildiren İzzet vardı. Yaşlı bir İngiliz yanlısı Türk olan Tevfik Paşa sadrazam olacak ve barış şartlarını biçimlendirecekti. Tam bir ihanet görüntüsü vardı. Kemal derhâl İstanbul’a gitmeli miydi?

Gidecekti. Lanetler okuyarak subaylarının görev tayinlerini yaptı ve tüm cephenin kumandasını devretti. Ardından da payitahta gitmek üzere yola çıktı.

İngiliz savaş gemileri Boğaz'a demirlediler ve küstah İngiliz, Fransız ve Senegalli askerler kasıla kasıla Pera Caddesi'ne indiler. Bu sırada İtalyanlarsa Sirkeci Garı'nı ve Trakya'daki demiryolu hattını kontrol altına almışlardı. İstanbul, işgalci kuvvetlerin çizmelerinin altında çaresizce duruyordu. Osmanlı İmparatorluğu artık bitmişti. Mısır, Suriye, Filistin ve tüm Arabistan gitmiş; Trablus kargaşalık içine düşmüş ve Fransızlar, Tunus ve Fas'a sıkıca yapışmışlardı. Enver, Talat ve Cemal; Orta Asya'ya kaçmışlar, Cavit ise ortadan kayboluvermişti. İngiliz yanlısı Tefvik, düşmanın emirlerini uysal bir kedi gibi yerine getiriyordu. Yunan savaş gemileri de Boğaz'a girerek demir attılar.

Kemal, imparatorluğun enkazını boyun eğerek izliyordu. Ancak hâlihazırda Tefvik hükümetinin düşürülmesini de kabul edemezdi ve etmeyecekti de. Ancak kaderini, Türkiye üzerinde kurulacak bir İngiliz mandası yahut Amerikan veya Fransız korumacılığı için yalvaran politikacılar da bağlamayacaktı. Enver, Talat ve Cemal'den farklı olarak canını kurtarmak için kaçma yoluna da gitmeyecekti. Üstelik o; Türkiye'nin ilk generali, Gelibolu'nun başarılı koruyucusu ve İngilizleri İskenderun'u işgal etmekten men eden adamdı.

Mustafa Kemal, bir yandan İstanbul'da yeni ve güçlü bir hükümet kurmanın mücadelesini verirken diğer yandan da dışarıda paldır küldür cereyan eden hadiseleri de takip etmeye devam ediyordu. Yunanistan'daki Venizelos hükümeti, Anadolu'ya girmek için fırsat kolluyordu. Venizelos, David Lloyd George'un bu konuda izin çıkarmasını bekliyordu. İran'da bulunan General Dunsterville'nin komutasındaki 'Dunsterforce' adı verilen ufak İngiliz muharip kıtası, Bağdat'tan gelen askerlerle takviye edilmişti. Şimdi adına İngiliz Kuzey İran Ordusu denen bu kuvvetler, İran'ın kuzeybatısında konuşlanmıştı. Bu birliklerin, Sovyet güçlerine karşı hâlen mücadele veren çarlığa bağlı Beyaz Rus ordularına yardım etmeleri amaçlanıyordu. Almanya zaten tamamıyla çökmüştü.

Bir süre İstanbul'u etkisi altına alan gürültü ve kargaşa ortamının ardından Galata Köprüsü'nün öte tarafındaki eski İstanbul'a sanki ölü toprağı serpilmişti. Türk halkının cesareti kırılmış, ağzının yıllardır acılaştan tadı hiç kalmamıştı. Levantenlerse neşe doluydular. General Franchet d'Esperey, Makedonya'da bulunan Fransız ordusunu büyük bir gururla İstanbul'a getirdiğinde mutlulukları hiçbir engel tanımadan zirveye ulaşmıştı. Feslerini başlarından çıkardıkları gibi yere fırlatarak ayaklarının altına aldılar, Yunan bayraklarını tavan aralarından çıkarıp sokaklarda gezdirdiler ve 'kurtarıcıları' İtilaf kuvvetleri lehine sloganlar attılar.

Bu manzaraların arasından geçerek Tevfik'in kaderini belirleyecek olan hayati önemdeki seçim için meclise ilerledi Kemal. Bu yaşlı ve zayıf adamın ve onun hükümetteki İngiliz lehtarı bloğunun yeniden seçilmesi için bıkmadan çalıştı. Eğer o görevden alınırsa, İzzet Paşa sadrazam olursa, o zaman Kemal Genel Kurmay Başkanlığı görevine getirilebilir, böylece de hükümeti kontrol edecek güce sahip olur ve netice olarak da İtilaf kuvvetleriyle şerefli bir barış anlaşması başarabilirdi.

Seçim sonuçları belli oldu. Tevfik, ezici bir çoğunlukla galip olmuştu. Küfrederek Kemal telefona koştu ve şimdi kendisine VI. Mehmet denen Sultan Vahdettin'le acil bir görüşme ayarlanmasını istedi. Bir hafta sonra için Kemal görüşmeye çağrıldı.

Kemal ve Vahdettin eskisi gibi bu karışık meseleyi burun buruna gelerek tartıştılar. Rejimin acilen yeni bir biçime sokulmasını istiyordu.

"Güçlü bir hükümetle birlikte beni de Harbiye Nazırlığına getirin" diyordu ısrarla, "ben hâlen Osmanlı'yı kurtarabilirim. Ancak meclis feshedilmeli. İçerisi hainlerle dolu. Vekillerin yarısı hâlâ Enver'e bağlı, kim bilir nerededir? Ve geri kalanları da korkaklar ordusu!"

Vahdettin onu bir an için durdurdu. Ordu tahta sadık mıydı? Kemal böyle düşündüğünü söyledi. Peki, sadık kalacak mıydı? "Güçlü bir hükümetle evet!" dedi Kemal. Görüşme uzayıp gitmişti ancak Kemal herhangi bir gelişme göremiyordu. Fakat sultanın yanından ayrıldığında Kemal, saray maiyetindeki görevlilerin kendisine karşı saygılı hareketlerini fark etti. Bu uzun konuşmanın sonunda vardıkları nokta, bir şeylerin değişmesi gerektiği idi.

Vahdettin ertesi gün aniden meclisi feshetti. Ancak bu kez de kayın-biraderi ve aynı zamanda başdanışmanı olan Damat Ferit Paşa'yı sadrazam tayin etti. Damat Ferit Paşa, İngiliz hayranlığıyla ün salmış biriydi; tarifi imkânsız Tevfık'ten bile daha kötü bir tercihti. Hâliyle Kemal herhangi bir atama da alamadı. Hatta politik muhitlerde Vahdettin'in bu hareketinin müsebbibi olarak algılanarak sert eleştirilere maruz kaldı.

Yeniden önemsiz bir göreve tayin edilen Kemal, politik olarak tamamen merkezden uzaklaştırıldı. Şişli banliyösünde kiraladığı ufak evinde karamsar hayatına geri döndü, çabaları boşa gidiyordu. Bu sıralar en yakın arkadaşı olan Albay Arif; Selanik, Manastır, Suriye, Balkan ve Gelibolu cephelerinde uzaktan tanıdığı sıırım gibi genç bir subaydı. Şimdiyse birbirlerinden ayrılmaz olmuşlardı. Bazen süvari subayı Refet'i, Kafkas gazileri İsmet ve Fevzi Paşa'yı da ağırlıyorlardı. Bu dört sert subayın içinde Kemal, kendisini bir çekirdek gibi hissediyor; dayanıklı ve sadık adamların oluşturduğu bu yeni kadronun, ileride girişeceği umutsuz ve çok tehlikeli olan işlerde kendisine katılacağını biliyordu.

General George Francis Milne'in kontrolündeki İngiliz kuvvetleri, İstanbul'u tam bir muhasara altına almışlardı ancak Anadolu'da durum bambaşkaydı. Kemal bu arada da aslında boş durmuyordu, farklı tiplerde insanlar girip çıkıyordu evine. Bazen garip, kötü giyimli ve pek az konuşan yabancılar da uğruyordu. Geceleri gelen bu tür ziyaretçiler, Kemal'in ajanlarıydı; Anadolu'nun içlerinde tecrit edilmiş bulunan direniş hareketleriyle doğrudan ilişki hâlinde bulunan kimselerdi. İçlerinde İstanbul'da düşman kontrolü altındaki depolardan, satın alma yahut çalma yoluyla, silah ve cephane tedarik ederek onları Anadolu'ya kaçıranlar da vardı. Bu operasyonlar sırasında Kemal ve hâlihazırda Harbiye Nezareti'nde müsteşarlık görevi yürüten İsmet, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa, Dâhiliye Nazırı Ali Fethi Bey ve Bahriye Nazırlığı makamına getirilen Rauf Bey yardımlarını esirgemiyorlardı.

Kemal, Kilikya'dan cesaretlendirici haberler almaya başlamıştı bile. Savaşın son günlerinde Adana'da örgütlediği askerleri Toros Dağları'na hâkim olmuştu. Şimdi tepelerde gerilla takımları oluşturuyorlardı. Dağların yüksek tepelerinde, Kazım Karabekir, Kemal'in eski askerlerinden 6 tümeni neredeyse eksiksiz olarak kurtarmayı başarmıştı.

Kemal silah trafiğinin, diğer kaçakçılık işlerinin ve nihai direnişin planlarının hep arkasında yer aldı, değişik mekânlara girip çıkması çok iyi bir kamuffaj ve dinlenme olanağı sağlıyordu. Tüm İstanbul onun hafife ve ajan-provokatörleriyle kaynıyordu ve Kemal tekrar tekrar savaş gereçlerinin yer aldığı depolara yapılan baskınlara karışıyordu. Ancak ne bir soruşturma ne de bir tutuklamayla karşılaşmadan serbestçe hareket etmeye devam edebiliyordu. İngilizler çok basit bir mantıkla, bu kadar yoğun bir sefahat içinde yaşayan birinin entrikaya enerjisi ve vaktinin kalabileceğine inanmıyorlardı!

Böylece haftalar geçip giderken İtilaf kuvvetleri kendi iç problemleriyle ve Almanya ve Rusya'yla ilgili sıkıntılı konularla çepeçevre sarıldıklarından giderek Türk başkenti üzerindeki sıkı kontrollerini gevşetmek zorunda kaldılar.

Sonunda bir gün İngiliz istihbaratının kendisinin tehlikeli biri olduğuna karar verdiğini öğrendi Kemal. Adı bir grup direnişçi Türk'le birlikte uzunca bir listede yer alıyordu, listedeki isimlerin bir an önce yakalanarak Malta Adası'nda gözaltına alınmasına karar verilmişti. Kemal yine şansının üzerine oynadı. Yer altına girmek yerine yalnızca Şişli'deki evi boşalttı. Arif'le birlikte Pera Palas Otel'i'ne yerleşti ve İstanbul'un meyhanelerinin değişmez müşterilerinden biri oldu; çok fazla içiyor, bóbürleniyor, orduların işgalinin ardından İstanbul'a akın eden Avrupalı fahişelere cıveler yapıyor ve onlarla bol bol eğleniyordu. Tüm bunlarla dikkatleri dağılan İngiliz ajanları Kemal'i takip etmekten vazgeçti.

Oynadığı kumar hızlı ve beklenmedik şekilde faydalı olmuştu. Kemal söylentileri duyuyor ve şansının hükmünü sürmeye devam ediyordu. General Milne ve sultan Anadolu'daki direnişin tasfiye edilmesi gerektiğine karar verdiler. Bir Türk subayı Anadolu'nun içlerine gönderilecek, tüm askerleri dağıtacak, tüm silahları teslim alacak ve İttihat ve Terakki komitesinin yerel toplantılarına son verecekti. Vahdettin bu iş için Kemal'i görevlendirdi.

Pera Caddesi'ndeki meyhanelerden birinde Arif'le birlikte oturan Kemal, Dolmabahçe Sarayı'ndaki İngiliz-Türk görüşmesinden yoğun bilgiler aktaran birkaç ulağı sırayla dinledi. Tam bir tiyatro oynanıyordu. Kemal ve Arif hafiyelerine sanki pezevenklermiş gibi muamele ediyor, onlara bağıra çağıra sövüp sayıyorlar, gece için kendilerine güzel kadınlar bulmalarını istiyorlardı.

“Kadınlar!” diye yüksek sesle konuşuyorlardı. “İstanbul’un en güzel kadınları!”

“Evet” diye fısıldadı, Dolmabahçe’den çıkar çıkmaz meyhanenin yolunu tutan Vedat isimli ağzı sıkı hafiye. “Damat Ferit, senin İttihat ve Terakki’nin yılmaz bir düşmanı olduğunu ısrarla iddia ediyor. Bu iş için senin biçilmiş kaftan olduğunu savunuyor.”

“Mükemmel!” diye gürlledi Kemal.

“Ondan sonra da bir sarışın!” diye söze girdi Arif. Bütün meyhane şeytanca kıs kıs gülüyordu. Türkiye çarmlıha gerilirken bir zamanlar muhteşem, muzaffer, Gelibolu kahramanı olan Kemal şimdi alenen çapkınlık yapıyordu.

Mucize gerçek oldu. Damat Ferit üstün gelmişti. Kemal resmî emirle çağrıldı ve Kuzey Anadolu’nun müfettişliği ile Doğu vilayetlerinin genel valiliği görevlerinin kendisine verildiği bildirildi. Kemal, bu görev karşısında küçümser tavırlar takınarak sevincini belli etmemeye çalıştı. Anadolu’nun konforsuz ve dünya zevklerinden yoksun yaşamı için İstanbul’un eğlence yerlerini terk etmek mi? Atamayı kaşlarını çatarak kabul etti, baştan savma bir selam verdi ve yetki belgelerini aldı. Ardından söylene söylene dışarı çıktı, buradaki rolünde de çok iyi bir performans sergilemişti.

Kemal ve Arif gece boyu çalışarak gerçek belgelerin sahtelerini hazırladılar. Bu işi güzelce tamamladıklarında Kemal artık Anadolu’nun fiilen hâkimiyetini kendisine veren bir belgeye sahipti, Vahdettin’in ve İngilizlerin kastettiklerinden çok daha fazlasını sağlayan bir iradeydi bu. Hâlihazırda Harbiye Nezareti’ndeki İsmet ve Fevzi ve Arif’le birlikte yeni bir şifre hazırlaması daha güvenli olacaktı, içlerinde habercilerin de yer aldığı bir de gizli hafiye örgütü kurmaya karar verdiler.

Her şey hazırды. Kemal; Zübeyde ve Makbule’ye veda etmek üzere yanlarına gitti, Ayşe’ye de onlar vasıtasıyla haber gönderdi. Çok az bir zamanı olduğunun farkındaydı. Çok büyük bir gizlilikle Kemal yanına Arif ve Albay Refet’i de alarak Boğaz’a demirlemiş, hırpalanmış küçük bir Karadeniz vapuruna bindi. Rauf Bey, onlarla yola çıkmalarından gemide buluştu. Rauf’un sert yüzü, endişenin izlerini üzerinde taşıyordu. Kötü haberleri olduğunu söyledi.

“İtilaf kuvvetlerinin Paris’teki konferanslarından, Yunanlıların İzmir’i işgalinin onaylanması kararı çıktı” dedi. Kemal küfretti. İzmir limanı, Ege’ye açılan geniş körfeziyle birlikte Türkiye için telafi edilemez bir kayıp olabilirdi. Ve her Türk çok iyi bilirdi ki Yunan askeri, Türk halkı üzerinde akla gelmedik korkuları yaşatma konusunda oldukça mahirdi.

“Tamam!” diye gürledi Kemal. “Savaşacağız.” Rauf’un kocaman elini samimice sıktı ve Bahriye Nazırı geminin diğer tarafına ilerleyerek sahile indi. Küçük vapur Boğaz’dan ayrılarak Karadeniz’e ve Orta Karadeniz sahilindeki Samsun’a doğru yola çıktı.

Kemal’in sonradan öğrendiğine göre neredeyse aynı saatte Damat Ferit Paşa, İstanbul’daki İngiliz yüksek memuruna ivedi bir dilekçe gönderdi. Burada sadrazam; sultanın, Mustafa Kemal’in Anadolu’ya halkı yatıştırmak bir yana, İtilaf kuvvetlerine ve tahta karşı ayaklanmaları için örgütlemek üzere gittiğini öğrendiğini bildiriyordu. Durdurulmalıydı! Alarm çanları çalmaya başlamıştı. Sultanın kendi hafiye teşkilatından bir ekip uçar gibi kıyıya vardı. Ancak Kemal’i taşıyan vapur çoktan Karadeniz’in soğuk sularına ulaşmıştı. Haberler tüm İstanbul’u çalkalamaya başladı. Vapurun yolu kesilerek durdurulacak ve Kemal prangalar içinde geri getirilerek gözaltında tutulacağı Malta’ya gönderilecekti. Ancak bütün liman büyük bir karışıklık içerisindeydi; ne İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ne de Yunanlılar mutlak bir otoriteye sahipti. Mustafa Kemal’i durdurmak ve yakalamak için nihai yetkiye, Bahriye Nazırı olarak Rauf Bey sahipti. Rauf Bey ise hiçbir yerde bulunamıyordu.

Fırtınalı Karadeniz’deyse Kemal, Samsun’a doğru doğu istikametinde ilerlemeye devam ediyordu. Hastalık kokan kamarada Arif ve Refet, büyüleyici dostlarının ağzından taşkın sular gibi dökülen sözleri büyük bir merakla dinliyorlardı. Mustafa Kemal fikirlerle ve enerjiyle dopdolu. Daracık kamarada ileri geri adımlarken Kemal kendisinde büyük bir yaşama gücü hissediyordu.

“Allah’tan!” diye gürledi, denizin ve fırtınanın sesini bastırarak, “düşmanlarımız bizden savaşmamızı istediler. İstediklerini alacaklarını hep birlikte göreceğiz. Türkiye özgür olacak!”

24

Kemal'in Anadolu'ya ayak bastığı 19 Mayıs 1919 günü, Samsun limanında rüzgâr kuvvetle esiyor ve büyük dalgalar sahili dövüyordu. Refet de Arif de deniz tutmasına yakalandıklarından, her ikisinin benizleri solmuş, vücutları titrek bir hâl almıştı. Karadeniz çok dalgalıydı. Ufak vapur, rıhtıma yanaşınca kadar Kemal ıslak ve rüzgârlı güvertede yürüyüp durdu, ardından karaya inerek Arif ve Refet'in uzattığı bavulları aldı. Kemal oradan bir an önce ayrılmak için can atıyordu ancak kalın paltolarının içerisinde yan yara durarak tüm yolcuları sorguya çeken iki İngiliz subayını görünce epey sıkıldı.

Samsun, İngiliz ve Hindu askerlerinin işgali altındaydı. Garnizonları küçük olmasına rağmen İngilizler fazlasıyla resmî, çalışkan, işgüzar ve münasebetsizdiler. Kemal, karakoldaki telgraf dairesinden, biri İsmet'ten ve diğeri Rauf'tan gelen iki adet şifreli telgraf almıştı. Mesajlar üzerinde kanuna aykırı olarak açıkça oynanmıştı. Anadolu'nun daha iç kısmında kalan Amasya'ya telefon ettiği sırada açıkta duran telefonun yanında aylak aylak dolaşan iki Rum ve bir Ermeni, Kemal'in konuşmasına kulak misafiri olmuşlardı. Daha sonra bu adamları rıhtımdaki İngiliz subaylarının yanında gören Kemal durumu anladı.

“Buradan ayrılıyoruz” dedi Refet ve Arif'e. “Havza ya da Amasya'ya. Burada düşman burnumuzun dibindeyken çalışamayız.” Muhatapları, kabul eder mahiyette başlarını salladılar.

Albay Refet, aldığı talimatlara göre, her hâlükârda 3. Kolordunun terhisatını yöneteceği Sivas'a bir an önce gitmek zorundaydı.

İngiliz subaylarının varlığına rağmen Kemal temiz havayı içine çekti ve kendini çok iyi hissetti. Anadolu rüzgârı püfür püfür esiyordu, İstanbul'un rutubetli ve ağır havasına hiç benzemiyordu, en azından düşman savaş gemileri ve askerleri tarafından kirletilmiş değildi. Evet,

merkezi hükümetin kesinlikle hissedilebilen tiksindirici kokusu da burada mevcut değildi. Bununla birlikte Samsun'un bir karargâh noktası olmaya müsait olmadığını da açık bir şekilde görebiliyordu. At sırasında Havza'ya giden Kemal ve Arif, burayı yetersiz telefon ve telgraf imkânları sebebiyle çok ilkel buldular. Ayrıca Havza'da yalnızca İngilizler için hafiyelik yapmakla tatmin olabilecek çok sayıda Ermeni mülteci olduğunu da üzümlere fark ettiler.

Amasya uygun bir yerdi. Kemal hızla işe koyuldu. Anadolu içlerindeki güçlü noktalara telefonlar etti, telgraflar çekti, tüm kolordu komutanlarına terhisatı durdurmalarını ve yeni talimatlar için beklemlerini bildirdi. Kazım Karabekir, Diyarbakır'da neredeyse hiç bozulmamış bir orduyla hazır bekliyordu. Bir başka yerde, 3 kolordu Trakya'da varlığını sürdürüyordu ancak Kemal o an için bunun kendilerine herhangi bir fayda sağlamayacağını bilincindeydi. Batı Anadolu'daki İzmir'in yukarıdaki dağlar Türk gerillalarıyla dolup taşıyordu. Rauf'un şifreli telgrafı, kendisinin Bahriye Nazırlığı görevinden istifa etmiş bulunduğunu ve İzmir'deki direniş harekâtını örgütlemek üzere bölgeye hareket ettiğini bildiriyordu.

Artık bahar mevsiminin heyecanlı haftaları boyunca, Kemal durup dinlenmeksizin çalışmaya devam etti; telgraflar çekiyor, telefonlar ediyor, diğer direnişçi gruplarla bağlantılar kuruyor ve bol sayıdaki raporu belli bir sıraya koyuyordu. Eldeki sağlam verileri yeniden gözden geçiren Kemal, 20. Kolorduyu emrinde bulunduran Ali Fuat'ı Ankara'dan ve Refet'i Sivas'tan geri çağırdı. Ali Fuat büyük bir hızla Kemal'in yanına ulaştı, gelirken Refet'i de yanına almıştı. Yavaş yavaş bir hareketlilik oluşmaya başlamıştı.

Kemal adamlarıyla büyük bir gizlilik içinde görüşüyordu. Kazım da kısa bir süre önce onlara katılmıştı. "Manzara" diyordu adamlarına, "iç açıcı değil ancak ümitsiz olmaktan da epey uzak. Cephan ve silahların toplanması için acilen yerel merkezler saptanmalı. Dağlara geçici cephanelikler kazılmalı." Tüm bunlar çalışmayı gerektiren şeylerdi ve Türk insanı yıllardır süren mücadele sonucu yorgun düşmüştü. Tatlı sözlerle moralleri düzeltilmeli, canlandırılmalı ve yeniden şevklendirilmeliydiler. Tüm direniş harekâtı belli kişiler tarafından kontrol edilmeliydi.

Kazım Karabekir doğuyu toparlayacak, Ali Fuat batıyla ilgilenecek ve Kemal de merkezden yönetecekti. Kuvvetli bir fikir birliği oluşmuştu. Kemal derin bir nefes aldı. Asıl problem şimdi başlayacaktı.

“Asıl önemli mesele” diyerek söze girdi Kemal temkinli bir şekilde, “sultanın da, merkezi hükümetin de düşmanın tutsakları olduğunu göz önünde tutarak burada, Anadolu’da geçici bir hükümet kurmak zorunda olduğumuz gerçeğidir.”

Bir an ölüm sessizliği çöktü odaya. Kemal adamlarını süzüyordu. Zarif giyimli ve ufak tefek Refet, iyice parlatılmış çizmelerini inceliyordu. Ali Fuat elindeki sigarayla meşgulmüş gibi gözükmeğe çalışıyordu. Heybetli Kazım Karabekir ise doğrudan Kemal’in yüzüne bakıyordu ancak geniş yüzü inatla duygularını belli etmemekte ısrar ediyordu. İlk olarak Rauf konuştu.

“Bu tehlikeli ve gereksiz bir çıkış olur” dedi. “Vahdettin gerçekten Türkiye’ye sadık. Eğer hür olsaydı...”

“Ama hür değil!” diyerek Kemal söze karıştı, tartışma şimdi herkesi içine alan bir hâle bürünmüştü. Tek tek her birini ikna etti ancak Refet ayak diremeye devam ediyordu. Bu sıırım gibi genç süvari hâlâ Kemal’e güvenemiyordu. Kemal de bunun farkındaydı. Bu noktada tüm söz söyleme kabiliyetini ortaya döktü ve iddiasını kuvvetlendirmeye çalıştı. Sonunda Refet de gönülsüzce olsa da durumu kabul etti. Bu sırada Konya’daki kumandandan ve Edirne’de bulunan Cafer Tayyar’dan telgraflar geldi. Cafer de kendisinin bağımsız bir Anadolu hükümetine taraftar olduğunu bildiriyordu. En kısa zamanda Sivas’ta bir temsilciler kongresi toplanması kararı alındı. Kemal rahat bir nefes almıştı. İlk büyük engeli aşmıştı. Ordu komutanlarını arkasına almaya başlamıştı.

Mustafa Kemal atına bindi ve halkı uyarmak üzere yola çıktı. Köy ve kasabaların yerlerini kesin olarak tespit etti ve düzenli olarak ilerledi, miller milleri kovaladı. Kemal; köylüleri etrafına toplayarak direnişe, çalışmaya, silahlanmaya, örgütlenmeye, ülkeleri için, kendi Türkiyele-

ri için dış düşmanlara ve onlarla birlikte onlardan da tehlikeli olan iç düşmanlara karşı çarpışmaya teşvik etti. Bu yorgun köylüler ona umutsuzca bakıyorlardı. “Bizim Türkiye’imiz mi?” diye soruyorlardı sessizce. “Nasıl bizim Türkiye’imiz oluyor?” Onlara yeni Kuvayı Milliye’nin tek kurtuluş ümidi olduğunu anlattı. İşgalcilere ve onlarla birlikte olan işbirlikçi hainlere karşı kazanılacak bir zaferle, hem özgürlüklerini hem de topraklarını kazanacaklardı. *Özgürlük mü?* Bu; asırlardır sultanların, İslam halifesinin, vergi toplayan emirlerin ve askerlerinin esaretinde yaşamış halka garip gelen, oldukça yabancı bir kavramdı. Kemal, büyük bir zahmetle yeni ve cesur bir Türkiye Cumhuriyeti’nin gururlu, güçlü, özgür ve kendine güvenen parıltılı görüntüsünü halkın zihinlerinde uyandırmaya çalışıyordu. Kemal, küçücük bir kıvılcımı ateşliyor, bunun kısa sürede büyük bir alev dönüşüğünü görüyor ve bu yolda çalışmak üzere kendisinde sürekli artan bir kuvvet buluyordu. Dağların ve platoların zorlu hava şartlarında sertleşmiş insanların kocaman gözlerinde büyüyen kararlılığı görebiliyor, onlara güveniyordu.

Ara sıra, sultanın imzasının yer aldığı ve kendisinin büyük yetkilerle donatılmış bulunduğunu gösteren sahte belgeyi kullanmaktan geri durmuyordu. Ancak bu nadiren başvurduğu bir yoldu. Taşranın Rum ve Ermenilerle, İstanbul’daki rejimin hafiye ve sempatizanlarla dolu olduğunu bildiği hâlde, aynı zamanda halife olan sultanı, en başta Yunanlıları olmak üzere tüm işgalcileri şiddetle eleştirmeye devam ediyordu. Bunun sonucu olarak da her an gerçekleşebilecek bir suikast girişimine tamamiyle açıktı. Buna karşı atının eyerinde her daim hazır bulunan hafif bir tüfekte birlikte belindeki tabancasını sürekli olarak yağlanmış ve dolu tutuyordu. Her köy ve kasaba bir asker toplama merkezi ve silah deposuna dönüşmüştü. Köylüler başlangıçta ölü gözlerle sahiptiler.

Batıdan gelen yolcular korku dolu hikâyeler anlatıyordu. Yunanlılar İzmir’e veba mikrobı gibi saldırmışlardı. Türk köyleri yakılıyor, kadınlara tecavüz ediliyor, erkekler katlediliyor, çocuklar kılıçtan geçiriliyor, büyük baş hayvanlara el konuluyor, mahsuller ateşe veriliyor ve evler yıkılıyordu.

“Aynı durum” dedi Kemal onlara, “eğer silahlanmaz, örgütlenmez, Kuvayı Milliye birliklerine katılmaz ve direnişe geçmezseniz, sizin de

kaderiniz bu olacak.” Pazar yerlerinde köylülerin oluşturduğu kalabalıklardan homurdanmalar yükseliyordu. Eski askerler, gömdükleri yerlerden silah ve cephaneleri bulup getirme konusunda birbirleriyle yarıştılar. Türk subayları zaten hiçbir problem yaşatmadı. Onlar sonuna kadar Kemal’le birlikteydiler. Kemal, onları örgütlenme konusunda eğitti ve verdiği talimatlarla Anadolu’nun içlerine göndererek diğer direnişçilerle bağlantı kurmalarını sağladı. Ardından da atını Erzurum’a doğru doğu yönüne sürdü.

Burada Türk direniş harekâtının fitilleri çok öncelerden ateşlenmişti zaten. Ruslara karşı duyulan büyük kinin üzerini ihtilalle birlikte küller kaplamış yahut aynı kin bu kez yön değiştirerek İngilizlere ve Ermeni safdillerine çevrilmişti. İngilizler; barışa son şekli verildiğinde, Ruslara bağlı yeni Ermeni Cumhuriyeti topraklarının, bütün kuzeydoğu Anadolu topraklarını içine alacağına dair söz vermişlerdi. Ermeniler çoktandır Türk köylerine karşı saldırılar düzenlemeyi âdet edinmişlerdir. Açıkça tüm Türklerin yok edileceği tehdidini savuruyorlardı.

Kemal’in bildirisi, yanmakta olan alevi körükledi. Kazım Karabekir’in Diyarbakır’da bulunan, kuvvetli ve her geçen gün de asker sayısı artan kolordusundaki askerlere bir konuşma yaptı. Onlara çok basit bir dille İngilizlerin kendilerinden uzak olduklarını ve o an için bir saldırı düzenleme iktidarına sahip olmadıklarını anlattı. Kemal şu fikri askerlerin kafasına iyice yerleştirdi: “Örgütlenin ve savaşın!” Erzurum civarındaki silah depolarını ve cephanelikleri zaptetmeleri için silahlı askerler gönderdi. Fırtına kuvvetleniyordu.

Anadolu’daki gelişmeleri az çok takip eden İstanbul, tam bir curcuna ortamının içine girmişti. Kemal, İstanbul’da çok gizli bir şekilde faaliyetlerini yürüten hafiyelerinden şifreli raporlar almaya devam ediyordu. Sultan çok öfkelenmişti. Şu anda ortaya çıkacak herhangi bir Türk direnişinin, İtilaf kuvvetlerinin gazabını kendi üzerine çekeceğini düşünüyordu. Kemal’e derhâl kendisine rapor vermesi talimatını içeren bir telgraf gönderdi. Kemal, bu telgrafa uzun ve etkili bir cevap göndermek için gece boyunca çalıştı. Amacı; aynı zamanda halife olan padişaha, payitahtı terk ederek müşterek düşmana karşı Türk askerlerinin başına geçmek üzere Anadolu’ya gelmesi için ısrarcı bir ricada bulunmaktı. Mesajı gönderdi ve

gecenin karanlığından ertesi günün akşamüzerine dek müspet ya da menfi bir cevabın kendisine gelmesini bekledi. Sultanın cevabı kısa ve kesindi. Mustafa Kemal'in derhâl İstanbul'a dönmesi talimatını içeriyordu.

Bunun üzerine Kemal tüm köprüleri yaktı. Sultana sade bir *hayır* cevabı gönderdi. "TÜRK MİLLETİ BAĞIMSIZLIĞINI VE HÜRRİYETİNİ KAZANANA DEK" diyordu, "ANADOLU'DA KALACAĞIM."

Sultanın buna karşı büyük bir hiddetle verdiği karşılık, Mustafa Kemal'in görevinden azledildiğini bildiren bir kararname yayınlamaktı. Kararname hâlen egemen olunan yerlerdeki tüm sivil ve askeri birimlere gönderildi.

Kemal; İsmet, Refet ve Ali Fuat'ı çağırdı ve ardından kararını Kazım Karabekir'e ve tüm ordu komutanlarına telgrafla bildirdi.

"Biz, Anadolu'nun Türkleri" diyordu, "halife-sultanla ve teslim olmuş bulunan İstanbul'daki hükümetle ayrılma noktasına geldik. Bu, iç savaş anlamına gelebilir. Gelecek, bizlere büyük risklerden ve fedakârlıklardan başka bir şey vaat etmiyor. Ancak geriye bakamayız, hep ileriye bakacağız."

"Bir lider seçmenizin" diye devam ediyordu, "vakti geldi. Bu kimse, güçlü, azimli ve korkusuz olmalı. Ve beyler, beni seçerseniz hepiniz benim kaderimi paylaşacaksınız; zafer ya da mağlubiyet, hürriyet ya da ölüm! Hiç şüphesiz bir isyancı, bir düşman olarak tanıtılacağım. Komutamdan yoksun bırakıldım ancak sizin önderiniz olarak seçilirim benim yeni, resmî bir konumum olacak. Sanki hâlen sizin ordu komutanınızmışım gibi emirlerim tamamıyla yerine getirilmeli."

Bu kez tereddüde hiç yer yoktu. Kemal oybirliğiyle seçilmişti. Liderliği eşine rastlanmayacak bir hâl arz ediyordu. Bu arada sultana hâlen saygısı bulunanları incitecek herhangi bir söz etmemesi gerektiğinin de farkındaydı.

"Sultan" dedi, "yabancı düşmanların ellerinde ve şerir akıl hocalarının etkisi altındadır." Kendi kendine, "Sultanla kişisel olarak ilgileneceğim!" dedi. Buraya Damat Ferit'i eklemeyi de ihmal etmedi.

Kemal hızla hareket ediyordu. Vızır vızır çalışan telgraf hatları mesajlarını Anadolu'da ulaşılabilen tüm vilayetlere acilen yetiştiriyordu.

ÜLKEMİZ, BÜYÜK BİR TEHLİKENİN İÇİNDEDİR. MERKEZİ HÜKÜMET, İŞLEVLERİNİ YERİNE GETİRMEKTEN ACİZ DURUMA DÜŞMÜŞTÜR. ÜLKEMİZİN BAĞIMSIZLIĞI ANCAK MİLLETİN KUVVETİYLE VE İSTEĞİYLE MÜMKÜN OLABİLİR. SİVAS'TA 13 EYLÜL GÜNÜ, USULLERİ VE VASITALARI TARTIŞMAK ÜZERE BİR KONGRE DÜZENLEMESİNE KARAR VERİLMİŞTİR. HER VİLAYET ÜÇER DELEGE GÖNDERME İMKÂNINA SAHİPTİR. BÜYÜK BİR GİZLİLİKLE HAREKET EDİLMESİ BÜYÜK BİR ÖNEM ARZ ETMEKTEDİR.

Ardından Erzurum'a gitti ve kurmaylarla bir ön görüşmede bulundu. Tam bir gizlilik içerisinde hareket etmek doğal olarak imkânsızdı. Kemal de bunu biliyordu. Kendi uyanıklığını bir kat daha artırdı ve istihbarat hafiyelerine, Damat Ferit Paşa'nın ve sultanın bundan sonraki hamlelerini dikkatle izlemeleri uyarısında bulundu. Yirmi dört saat içinde İstanbul'dan gelen hayati iki mesaja muhataplarından önce ulaşmayı başardı. Biri, elinde hâlen düzenli birlikleriyle Anadolu'da bulunan tek subay olan Kazım Karabekir'e gönderilmişti. Refet Paşa, Sivas'ta sadece teorik olarak bir jandarma birliğine sahipti. Bu birlik, bir zamanların gurur duyulan 3. Ordusundan geriye kalan askerlerden oluşuyordu. Kazım'a gönderilen talimatlar açıktı. Erzurum'da Mustafa Kemal'i yakalayarak tutuklayacak ve asiye prangalar içinde İstanbul'a geri gönderecekti. Eğer Kemal direnirse öldürülecekti.

Kemal, ikinci telgrafi eline aldığı anda ilk mesajın etkileri zihnini meşgul etmeye devam ediyordu. İkinci telgraf da Sadrazam Damat Ferit Paşa tarafından imzalanmış ve Malatya Valisi Ali Galip'e gönderilmişti. Ali Galip'e; Malatya'daki yerli Kürt aşiretlerinden asker toplanarak Sivas Kongresi'nin basılması, tüm vekillerin tutsak edilmesi ve Mustafa Kemal'in ölü ya da diri ele geçirilmesi talimatı veriliyordu.

Kemal iç geçirdi. Her şeyi sırayla düşünmeliydi. Erzurum'da Doğu vilayetlerinin belli başlı önderlerinden oluşan bir grupla bir araya geldi. Kemal; oldukça soğuk, tozlu ve eski bir kışla binasında uzun ve duygusal bir konuşma yaptı. Her meslekten insan vardı karşısında: subaylar, memurlar, öğretmenler, doktorlar, Kürt aşiretlerinin önde gelenleri, Çerkez savaşçıları ve bir avuç da derviş. Kemal; Refet ve Arif'i ele geçirdiği iki telgraftan da

haberdar etmişti. Sözlerinin arasında milli bir devrimden bahsettiği sıralar, gözleri Kazım Karabekir'in sert silüetine kayıyordu. Diğer vekiller gibi bu büyük asker de Mustafa Kemal'in sözlerini can kulağıyla dinliyordu. Kemal konuştuğu konuşuyor ve giderek daha etkileyici bir hâl alıyordu.

"Türk milleti bölünemez bir bütündür!" diyordu. "Birleşmiş bir Doğu, yabancı işgaline ve müdahalesine karşı dimdik ayakta durmayı başaracaktır. Eğer İstanbul'daki hükümet düşerse o zaman bizim devrimci hükümetimiz onun yerini alarak ayakta kalmaya devam edecektir!" Kalabalık galeyana gelmişti. Kemal kendi kendine, "Ya şimdi ya da hiç" dedi ve salonun arka kısmında bulunan Arif'e kimsenin fark edemeyeceği bir baş işareti yaptı.

Arif hızla ilerleyerek Kazım Karabekir'e gitmesi gerekirken ele geçirilen telgrafi uzattı. Bu sırada Kemal neredeyse haykırmaya başladı.

"Dinleyin, Türkler!" diye bağıırıyordu. Tam şimdi Malatya'da Ali Galip, Sivas'ta yapacağımız kongreyi basmak üzere Kürtlerden asker toplamaya çalışıyor. Beyefendiler" diye ekledi, bu sırada hâlâ telgrafını okumakta olan Kazım Karabekir'i izlemeye devam ediyordu. "Ali Galip'e İstanbul'daki merkezi hükümet tarafından bize saldırma emri verilmiştir."

Bir süre için ortaya çıkan şaşkınca sessizlik anından sonra kalabalıktan homurdanmalar yükselmeye başladı. Subaylar ve vekiller ayağa kalkmış veryansın ediyorlardı. Kemal iki dakika sessiz kaldı ve sonra on dakikalık bir ara verildiğini duyurdu. Arif ve Refet hızla Kemal'in yanına koştu ve üç arkadaş doğrudan kışlanın bekleme odalarından birine girdi. Kemal; Kazım Karabekir'in ayağa kalktığını, el ve kollarını sallayarak tartışan gözü dönmüş kalabalığı izlediğini gördü. Kazım Paşa, yavaşça Kemal ve arkadaşlarının girdiği odaya doğru ilerlemeye başladı. Kemal; Arif ve Refet'in susması için işaret verdi. Kazım içeri girdi ve kapıyı kapadı. Tek kelime etmeden, sultanın Kemal'in tutuklanması emrini verdiği telgrafi ona uzattı. Kemal telgrafi dehşete düşmüş gibi görünerek sonuna kadar okudu. Bir yandan da salondaki velveleyi büyük bir memnuniyetle dinlemeye devam etti.

"Evet?" dedi Kemal, Kazım Karabekir'e telgrafi geri uzatarak. Gösteri, sözlerle birlikte daha da vahim bir hâl almıştı.

“Bunlar emirler” dedi Kazım sade bir üslupla. Büyük, geniş yüzü çaresiz; allak bullak bir ifadeye bürünüvermişti. Kemal, topluluğun gürlemelerini dinlemesi için onu yalnız bırakarak dışarıda beklemeye başladı. Kazım’ın zihni hızla çalışıyordu. Aslında Kazım, Anadolu direniş harekâtına elindeki birliklerle destek vereceğine dair zaten söz vermişti. Ancak yine de Kazım’ın arkasında Refet ve Arif ter içinde kıvranıyordu. Her şeyi göze almış bulunan üçlü, şimdiden tutuklamaya karşı direnmeyi; dağlara çıkarak savaşlarını devam ettirmeyi; hapis, sürgün ya da darağacıyla yüzleşmek-tense her türlü tehlikeyi göğüslemeyi kafalarına koymuşlardı bir kez.

Kemal şimdi tüm açıkgozlülüğüyle Kazım’ı ikna etmenin yollarını düşünüyor, kalabalığın galeyanını da sahnesinde arka perde olarak kullanmayı düşünüyordu. Tekrar tekrar halife-sultanın; düşmanın elinde esir olduğunun, dolayısıyla onun yetkilerinin halkına geçtiğinin altını çizdi. Artık bu durumu resmî hâle getirmek için yalnızca Sivas’ta şimdiden toplanmaya başlayan vekillerin onayına ihtiyaç kalmıştı. Önce Kazım’ı felsefî bir fikir labirentinin içine hapsedip ardından Anadolu hareketine bağlı kalacağına dair verdiği sözle vuruyordu onu.

“Kürtlerle, Ali Galip’le ve Malatya’yla ilgili olarak söylediğin şeyler doğru mu?” diye sordu Kazım yumuşak bir ifadeyle. Kemal hızla cebinden ikinci telgrafın bir kopyasını çıkararak Kazım’a uzattı. Kazım telgrafı yavaşça okudu. Geniş yüzü gerilmiş ve bakışları sertleşmişti.

“Bu kadarı yeter!” dedi. “Sonuna kadar seninle birlikteyim.” İki telgrafi da elleriyle paramparça etti ve parçaları taş zemine savurdu. “Gel!” dedi Kemal’in omzuna atarak kolunu. “Şimdi geri gidelim. Yapılacak çok iş var.”

Kemal ve Kazım Karabekir, kol kola salona girdiler ve kürsünün olduğu platforma ilerlediler. Kemal’in dizlerinin dermanı kalmamıştı ancak kalbi zaferle atıyordu. Arif ve Refet arkadan geliyor, birbirlerinin sırtlarına vurarak sıçırıyorlardı.

“Türkler! (Efendiler!)” diye haykırdı Kemal. “Sizlere İstanbul’dan gelen ihanetin bir diğer mesajını okumama da izin verin...”

O günü bu şekilde atlatmıştı. Kemal tarafından yüreklendirilen ve Kazım Karabekir'in büyük kuvvetinin koruması altında yapılan Erzurum Kongresi'nde, Sivas Kongresi'ndeki güçlü Doğu vilayetlerini temsil etmek amacıyla başkanlığını Kemal ve yardımcılığını da Rauf'un üstlendiği bir yürütme kurulu seçildi. Kemal ayrıca Erzurum'dan vekil olarak seçildi. "Yabancıların müdahale ve işgallerine karşı direnişi örgütlemek eğer merkezi hükümet aciz duruma düşer ya da isteksiz davranırsa devlet işlerini yürütmek üzere geçici bir hükümet kurmak amacıyla" hazırladığı önerge oy birliğiyle geçti.

Kemal, önündeki yolun çok uzun ve tehlikeli olduğunu iyi biliyordu. Merkezi hükümetin jandarmaları Anadolu içlerinden gözükmeye başlamışlardı bile. İç savaş bir yana rahatsız dahi edilmemeleri gerekiyordu. Ancak jandarmalar, kongre için toplanan mebusları yakalamak üzere Sivas çevresindeki ana yolları kapadılar ve pusular kurdular. Mebuslar buna karşı şehre, dağların arasındaki patikalardan gece vakti ya da tüccarmış gibi gözükerek girmeyi denediler. Kemal'in yaygın ve gelişmeye devam eden hafife ağı, onu kişisel bir pusuya karşı uyardı. Dağların arkasındaki yolları kullanarak ve iki gün önce bölgeye gelerek tehlikeyi atlattı.

Sivas'ta Kuvayı Milliye askerlerince korunan Kemal, dört elle işe sarıldı. Ali Galip'in baskın hazırlıklarını örgütlemeye devam ettiğini öğrendi. Kemal, Ali Galip'e ve yakın zamanda Sivas'a doğru yola çıkacak olan ve hâlen Malatya'da bulunan Kürt birliklerine saldırmak üzere beş gerilla takımı kurulması için emirler gönderdi. Ardından da politikanın ustalık isteyen, beyni yoran ve hiç bitmeyen yolunda ilerlemeye devam etti.

Kendisini bir noktaya takılmış düşünürken buldu, Selanik ve Manastır'dan buraya kadar uzunca bir mesafe kat etmişti. Gerçekten de inkâr edilemeyecek şekilde başarmıştı bunu. Etkili ve güçlü bir şekilde, sonradan edindiği ve önceleri tiksindirici ve imkânsız gördüğü büyük bir incelik ve ikna etme kabiliyetiyle saatlerce münakaşa edebilirdi şimdi. İtidalini hiç kaybetmiyor, hele hele dinleyicilerinin kendisini haklı bulduğunu hissettiği zamanlar bilinçli bir şekilde koruyordu. Anadolu'nun sert ve soğuk yaşantısı, onu bir kat daha katılaştırmıştı. At sırtında geçen saatler onu; mebuslarla sonu gelmez tartışmalar için, bü-

yük bir cesaret gösteren geçici hükümetin tehlikeli serüveninin sonucunda çok fazla ya da çok az isteyen ve kavgacı mizaçlı mahalli liderleri ikna etmeye uğraşmakla geçen uzun geceler için sağlamlaştırmıştı.

Gerillaları, Ali Galip'in Kürt birliklerine Malatya'da hücum ederek onları bozguna uğrattı. Bu duruma çılgınca sevinen kongreye Kemal, saldırının ayrıntılarını anlattı. Merkezi hükümetin, Sivas Kongresi'ni dağıtmak üzere yaptığı başarısız girişimde İngilizlerin suç ortaklığının bulunduğunu ispat eden bazı belgelere de bu sırada ulaşıldığını ayrıca mebuslara bildirdi. Kemal de bu sevince ayak uydurdu. Daha sonra olanları yeniden incelemek üzere tekrar masasının başına geçti.

Hızlı bir şekilde birbirini izleyen bir dizi karar benimsendi ve Misak-ı Milli adı altında birleştirildi. Türkiye'nin İtilaf Devletleri'yle yapabileceği bir barış antlaşmasının minimum şartlarının ileriye yönelik olarak yer aldığı bu belge, devlet adabına yakışır şekilde hazırlanmıştı. Kemal, İstanbul'daki hafiyelerinin aracılığıyla Misak-ı Milli'nin bir nüshasının hem sultana hem de şu an Paris'te bulunan ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri ile Türkiye'deki barış anlaşmalarının imzalanabilmesi için diğer Büyük Güçlerin temsilcileriyle temaslarını sürdüren Clemenceau ve David Lloyd George'a ulaşmasını sağladı. Kemal ayrıca kongreye bir dizi istihbarat raporu da sundu. Yunanlıların, İzmir ve civarındaki mezalimlerini ve İngilizlerin, Yunanlılara Karadeniz'in Anadolu kıyısında özerk bir koloni kurma hakkı verecekleri vaadinde bulunduklarını ortaya koyan belgelerdi bunlar.

Tüm bu deliller mahkûm ediciydi. Kemal bunları güzelce dizdi ve tabii ki yığının en üst kısmına da en kışkırtıcı olanları yerleştirdi. Rauf, Refet, İsmet ve Kazım bile Sivas'ta alınan sert kararların oluşturduğu havadan endişe duymaya başlamışlardı. Kemal bu noktada onlardan ayrılıyordu tabii ki. Rauf ve Refet'in tedbirli davranılması gerektiğini telkin eden tavsiyelerine kulak asmadı ve kongrenin sonuna doğru ivedilikle kabul edilmesini istediği cesur bir karar daha sundu. Bu, İstanbul'a yönelik gayri resmi bir ultimatomdu. Damat Ferit hükümetinin azledilmesini ve genel seçimlere gidilmesini istiyordu. Rauf'un soluğu kesildi. Kemal konuyla ilgili söz aldı, ateşli bir konuşma yaptı ve bunun oylanmasını istedi. Sonunda yine Kemal kazandı.

Sultan, ultiyatomu ve Sivas Kongresi'ni görmezden geldi. Kemal buna karşılık acilen harekete geçti. Kuvayı Milliye birlikleri, Anadolu'daki tüm telgrafhaneleri ele geçirdi ve tüm postalara el koydu. Tüm gelirlerin ve hükümet yazışmalarının, geçici başkent olarak belirlediği Ankara'ya yönlendirilmesi emrini verdi. G z açıp kapayınca kadar kısa bir sürede İstanbul'un, Anadolu'nun hemen hemen hiçbir vilayetiyle en ufak bir bağlantısı kalmamıştı.

Felçli sultan parladı ve zayıf bir öfkeye kapıldı. Kemal saat saat rapor alıyordu. Kısa süre sonra da umut ettiği haberi aldı. Sultan teslim olmuştu, Damat Ferit'i görevden aldı ve Ali Rıza adlı yaşlı bir adamı sadrazam tayin etti. Genel seçimler de tertip edilecekti. Kemal derin düşüncelere dalmıştı. Arif aniden içeri girdi.

"Allah aşkına!" diye bağırıyordu Arif. "Başardın, başardın!" Sevinçten neredeyse oynamaya başlamıştı. Rauf ve Refet de bayram yapan mebuslara katılmıştı. Kemal ise garip bir şekilde durgunlaşmıştı. Kalabalıktan uzakta duruyor, derin düşüncelere dalıp gidiyordu. "Bu çok kolay oldu" dedi kendi kendine, "ve çok ani." Doğruydu; Sultan Vahdettin, Damat Ferit hükümetiyle ve seçimlerle ilgili meselede taviz vermişti. Ancak Misak-ı Milliden hiç bahsedilmemişti. İstanbul, Misak-ı Milli'yi kabul etmedikçe kazandığımız, içi boş bir zafer olacak.

G eçmiş çok eski zamanlara dayanan Ankara'nın dik ve kayalık-
lı tepelerinin bol rüzgâr alan soğuk tepelerinde, Mustafa Kemal
yeni karargâhının yerini saptadığında artık yıl 1920 olmuştur. Ardın-
dan kongreye bu unutulmuş şehrin, Türk milletinin yeni başkenti ola-
rak belirlenmesi teklifinde bulundu. Ancak bu pek hoş karşılanmadı.
Pek çok mebus, Anadolu'daki kışın kavurucu etkisinden midir bilin-
mez, içlerindeki ateşi kaybetmişti. Bazıları Sivas'taki cesaretlerini orada
bırakmış gözüküyordu. Daha önceleri İttihat ve Terakki komitesinin
karargâhı olarak kullanılan eski taş binanın soğukunda iki büklüm bir-
birlerine sokuldular ve söylenmeye, şikâyet etmeye başladılar. Kemal'in
fazlasıyla bildiğini okuyan, fazlasıyla pervasız bir yapıya sahip olduğu-
nu söylüyorlardı birbirlerine sessizce.

Yapılan ilk görüşmede kongrenin dağıtılması kararı alındı, tüm me-
buslar İstanbul'a gidecek ve sultanın himayesi altında oluşturulacak
parlamentodaki yeni yerlerine oturacaklardı. Kemal kazandığı zaferin
elinden kayıp gittiğini hissediyordu.

"Bu delilik" diye bağırıyordu, "budalalık! İstanbul'da yabancıların
emri altında olacaksınız. İngilizler hâlen kontrolü ellerinden tutuyor"
diyerek onları uyarıyordu. "Engelleneceksiniz, peşinize hafiyeler takıla-
cak, belki de tutuklanacaksınız. Burada, Ankara'da hür ve bağımsız-
sınız." Yüzlerine baktı ve kaybettiğini gördü. Bunlar korkmuş insanların
yüzleriydi.

Son seçimler, kongrenin mebuslarına parlamentoda büyük bir ço-
ğunluk sağlamıştı. Bu da durumu perçinliyordu. Mebuslar gitmeyi ka-
falarına koymuşlardı. Kemal geçici olarak teslim oldu ancak kendisinin
de Erzurum mebusu olarak parlamentoya girmeye hak kazandığı hâlde
sandalyesini boş bırakacağını tekrar tekrar söylemekten de geri dur-

madı. Kongrenin enkazından bir şeyler kurtarmaya çabalıyordu. Önde gelenlerle kurul toplantısı yapmayı denedi, onlara durumu anlatmaya çalıştı, vazifelerini ve Anadolu'da yapılması gereken daha bir yığın iş olduğunu hatırlattı. Ancak üstüne üstlük bir de Kemal'e içerleyerek onu anlamamakta ısrar ettiler.

Soğuk bir kış gününün alacakaranlığında, harap ve ahşap Ankara Garı'nda bekleyen trene binişlerini Mustafa Kemal öfkeyle izledi. Rauf en son binecekti. Kemal'e son bir söz söylemek üzere geri gidecek oldu ki Kemal'in acıyla arkasını döndüğünü gördü. Lokomotif, çığlıklar atarak harekete geçmek üzere olduğunu ikaz ediyordu. Tren İstanbul'a gitmek üzere yavaş yavaş hareket etmeye başlayınca mebuslara, kalabalık perondaki eşleri ve akrabaları veda sözleri haykırmaya başladı. Az sonra da kalabalık dağılmaya başladı. Kemal, tuhaf hatta düşmanca bakan gözler hissetti üzerinde. Soğuk ve kasvetli peronda umutsuzca yalnız olduğunu düşünerek beklemeyi sürdürdü. Kendisine rağmen sert bir şekilde gülümsedi. Bir süre daha bu soğuk kış gününün alacakaranlığında trenin soluklaşan ışıklarını izlemeye devam etti. Ardından da arkasını döndü ve kıışlasına giden yokuşa yöneldi. Odasına gelir gelmez gaz lambasını aldı. Haritayla kâğıtlarının başına geçti ve neredeyse gün ışıyana dek planlar yaptı durdu.

Birdenbire yeniden politikadan askerliğe döndü Mustafa Kemal. Asker toplama, onları eğitime, her birine talim yaptıрма, cephane ile silahların toplanması ve saklanması işlerine kaldığı yerden yoğun biçimde devam etti. Subayları ve köylü askerler işe dört bir elle sarıldılar. Zaten politikanın tamamen dışındaydılar. Kemal askerlerine siper kazmayı, kum torbalarını doldurmayı ve bunları siperlerin önüne yığmayı, dikenli tel çekmeyi ve tünel kazarak buradan ilerlemeyi öğretti. Bu arada dışarıdaki dünyanın hızla gelişen hadiselerini kendisine anlatan şifreli telgrafları da bir solukta okuyordu.

Hadiseler dehşet verici bir hızla vuku buluyordu. Fransız askerleri, Suriye topraklarına girmişler hatta keşif kuvvetleri Kilikya'ya kadar ilerleme cüretini göstermişlerdi. Küstah ve kibirli Yunanlılar, çok açık bir şekilde Atina'daki Venizelos hükümetinin ve Paris'te David Lloyd George'un önderlik ettiği Büyük Güçlerin gururlu liderlerinin emriyle İzmir'deki

ve Aydın'daki yağmalarına devam ediyorlardı. Orlando'nun hâkimiyeti altındaki İtalyanlar, Türk topraklarında kendilerine düşen hisseyi ağızları sulanarak bekliyorlardı. Amerikalılar, Türkiye'nin kuzeydoğusundaki Ermenilerin kötü durumlarını sık sık dile getirmeye başlamışlardı. Ah şu Amerikalılar! Kemal, Yunan askerlerinin savaş gemilerini terk ederek İzmir'e girmeleri konusunda ısrar edenin Amerikan başkanı Woodrow Wilson olduğuna dair kesin deliller elde etmişti. Onları geminin güvertesinde bu kadar uzun zaman tutmak 'sağlıksız' olurmuş. "Onların sağlıklarıyla güzelce ilgileneceğiz!" diye söylendi Kemal.

Kemal kendisine gülerek İstanbul'dan gelen şifreli mesajlarını derledi. Ankara'dan koşar adımlarla kaçan coşkulu mebusların pek neşesi kalmamıştı. Takvim yaprakları ocak ayını gösterdiğinde Kemal'in önceden tahmin ettiği tehlikelerle bir bir yüzleşmek zorunda kalmışlardı. Rauf'la sultanın yordakçıları ve İngiliz yetkilileri arasındaki ilişkiler kötüye gitmiş hatta berbat bir hâl almıştı. Parlamento, Erzurum'da çerçevesi çizilen ve Sivas Kongresi'nde benimsenen Misak-ı Milli'yi meydan okuyan bir ruh hâliyle yayımlayarak kanunlaştırdı. Bu belge, sultanın şaşkın yüzünde göze batan bir kırmızı bayrak ve öfkeli İngilizlere karşıysa bir def'i niteliği taşıyordu. Misak-ı Milli; Osmanlı İmparatorluğu'nun çöktüğünü kabul ederken, savaş sonrası Türkiye'si'nin sınırlarının açıkça tanımlanması da buna dâhil olmak üzere, kategorik olarak özgürlük ve bağımsızlık istiyordu. Nefret edilen kapitülasyonların -yabancıları ülkenin yargılamasından muaf tutan haklar- tamamen kaldırılmasını ve İstanbul'da bulunan sultan-halifenin hükümdarlığı altında bulunan Araplara tam özerklik verilmesini istiyordu. Türk sınırlarında herhangi bir keyfi bölme hareketini yasaklıyor ve Transkafkasya'da bulunan Kars, Ardahan ve Batum ile Trakya'nın hudut bölgelerinde yaşayan halk için bir halk oylaması öngörüyordu. Ve son olarak isteklerini sıralıyordu: "Milli ve ekonomik gelişmemizi sağlamak ve işleri daha çağdaş bir yönetimle yürütebilmek için her devlet gibi bizim de tam bir bağımsızlık ve serbestliğe ihtiyacımız vardır. Bu nedenle siyasi, adli ve mali gelişmemizi önleyecek sınırlamalara karşıyız. Borçlarımızın ödenme şekli de bu esasa aykırı olamaz."

Kemal'in bilgisi dâhilinde Misak-ı Milli'nin bir nüshası da Londra'ya gönderildi ve Dışişleri Bakanlığı'nda Lord Curzon'un masasının üzeri-

ne yerleştirildi. Kemal, kendisine gelen bir şifreli mesajdan Londra'nın en azından yeterli derecede bu meseleye ilgi duyduğunu ve Türklerin ne istediklerini tam olarak öğrenmek amacıyla Albay Alfred Rawlinson'ı Türkiye'ye hususi diplomat olarak tayin ettiğini öğrendi. Rawlinson, Hindistan'daki İngiliz başkomutanı Lord Rawlinson'ın kardeşiydi.

"Güzel!" Kemal gülümsedi. Okumaya devam etti. İstanbul, Suriye'de Fransız askerleriyle Kuvayı Milliye birliklerinin savaşmasından ciddi bi-çimde rahatsızlık duyuyordu. İngilizler hızla Kafkasya ve Kırım'dan çekiliyorlardı ve hiç kimse İngiliz subaylarının hızla ve sessizce Anadolu'yu da terk ettiğini Kemal'den daha iyi bilemezdi. Kemal'in kendi akıncı birlikleri, şimdi Anadolu'daki silah depolarına cesur baskınlar düzenliyor; tüfekleri, sahra toplarını, mitralyözleri ve cephaneyi ele geçiriyorlardı. Bazı hllerde İngilizler topun kuyruk kapağına zarar vererek onu kullanılmaz hâle getiriyorlardı. Ancak Kemal'in hurdalardan yeni kapaklar yapabilen ve silahları eskisinden daha kullanışlı hâle getirebilen metal işçileri vardı. Yine Kemal'in talimatları doğrultusunda bir Türk baskın takımı, gecenin karanlığından yararlanarak Çanakale Boğazı'nı geçti ve Gelibolu'daki bir cephaneliği ele geçirdi.

şubat ve martın ilk günlerinde kriz tırmanmaya devam etti. Kemal'in istihbaratı, İngilizlerin sert tedbirler almaya hazırlandığını ortaya koyuyordu. Kemal bunun zerine Rauf'a, onu ve kilit roldeki diğer mebusları acilen başkentten ayrılmaları yönünde uyarın şifreli bir mesaj gönderdi. Ancak cevap alamadı. 15 Mart gecesi, Kemal karargâhında çalışıyor; telgraf memuru da hemen yanı başında duruyordu. Adam birden elindeki telgraf cihazını sallamaya ve şaşkınlıkla buna bakmaya başladı.

"Haydi" dedi Kemal, "söylesene ne yazdığını!"

"İyi haberler değil, paşam" dedi telgraf memuru. Cihazla uğraşmaya devam ediyor ancak sessizlikten başka bir sonuç çıkaramıyordu. "Hatlar kesik" dedi. Kemal, batıdaki diğer noktalara ulaşmayı denedi, yine ses yoktu.

Kemal'in ertesi gün öğrendiğine göre o gece -gece yarısından hemen evvel-, İngiliz General Milne, İstanbul'daki ve yakında bulunan bölge-lerdeki tüm telgraf merkezlerine el koymak üzere askerler göndermişti.

Anadolu tecrit edilmişti. İngilizler, bir dizi yıldırım baskınla Osmanlı parlamentosundaki neredeyse tüm milliyetçi mebusları yakaladı. Sadece bir avuç mebus kaçmayı başarabildi. Rauf, Arif ve parlak bir genç gazeteci, milliyetçilerin en ateşlilerinden biri olan Ahmet Emin de dâhil olmak üzere diğer kilit isimler, Galata'da bekleyen bir savaş gemisine aceleyle doldurulmuşlardı. 16 Mart gecesi, milliyetçi mebuslar Akdeniz'in Malta Adası'ndaki dikenli tellerle çevrili toplama kamplarına doğru yola çıkmışlardı bile. Kemal, bulduğu gizlice çalışan bir telgraf hattından, İsmet ve Fevzi Paşaların Harbiye Nezareti tarafından vakitlice uyarıldığını öğrendi. Bir kadın yazar ve eğitimci olan Halide Edib'le birlikte kocası Adnan, İstanbul'daki İngiliz kordonunu yarmayı başararak Ankara'ya gitmek üzere Anadolu'ya kaçtılar.

Telgraf yeniden çalışmaya başladı. İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlarla el ele çalışan sultan, görünüşe bakılırsa Anadolu'daki direniş hareketinin son izlerini de silmeye karar vermişti. Ateşkesin şartları düşünüldüğünde düzenli orduları kullanamıyorlardı. İtilaf Devletleri'nin izniyle Harbiye Nazırı Süleyman Şevket Paşa'ya, 'Halife'nin Ordusu' sancağı altında düzensiz bir ordu hazırlamasını emretti. Bu ordu, Anadolu'ya girecek ve tüm direniş harekâtını ortadan kaldıracaktı. Sultan, hilafetin bu kararını desteklemeleri için Türkiye'deki tüm imamlara haber gönderdi. İngilizler Doğu Akdeniz'deki tüm adamlarını İstanbul'a gönderiyordu. Yunanlılar, İzmir ve Çanakkale Boğazı'nı milliyetçilere kapamaları konusunda kesin talimatlar almışlardı. Kemal bu son telgrafı da okudu ve masadan kalktı. Şöyle bir etrafına bakındı. Ankara'da ona sadık olan birkaç subaydan başka kimse kalmamıştı. Gözde adamları ya dağılmış ya saklanıyor ya firarda ya da hapisanedeydi. Ancak Kazım Karabekir, Diyarbakır'da kolordusuyla beraber dimdik durmaya devam ediyordu.

"Bu iç savaş demektir!" dedi Kemal. Yüzünde sert çizgiler oluşmaya başlamıştı. Anadolu'nun içlerine haberleri ulaştırdı, herkes Türk milliyetçiliği davasına iltihak etmeye çağrılıyordu. Ancak doğuya doğru olan telgraf hatları da çoktan kesilmişti. İsyan ateşi her yerde alev alev yanmaya başlamıştı.

Telgraf makinesi yeniden çalışmaya başladı. Bu kez batıdan bir mesaj geliyordu. Damat Ferit Paşa, yeniden makamına iade edilmişti. Tüm

milliyetçiler ve milliyetçilik sempatizanları ‘hain’ ilan edilmişlerdi. Kemal, aforoz edilmişti. Kendini idama mahkûm biri gibi hissediyordu.

“Mustafa Kemal’i kim öldürürse” diye devam ediyordu bu resmî emir, “Tahta ve İslam’a karşı kutsal bir görevi ifa etmiş olur ve hem bu dünyada hem de ahirette büyük mükâfatlara nail olacaktır.”

“Öyle olsun bakalım” dedi Mustafa Kemal. Küplere binmiş şekilde yazmaya başladı.

İç savaşın dehşetli kâbusu, Türkiye’nin üzerine korkutucu bir realite olarak çöküvermişti. Vilayetler vilayetlere düşmüş; köyler köylere düşman kesilmiş; kardeş kardeşe, baba oğula tahammül edemez hâle gelmişti. Kürtler bunu bir fırsat bildi ve tarafsızca birbirine düşen bu gruplara baskınlar düzenlemeye başladı. Ermeni birlikleri, Kafkasya civarında birden canlanıp harekete geçerek nefret ettikleri Türk düşmanlarına karşı saldırılar düzenlemeye başladılar.

Sultanın hilafet ordusunun ileri bir kolu, Konya’da Mustafa Kemal’e bağlı subaylardan bazılarını yakaladı. Subaylar taşlandı, kendilerinden geçene dek dövüldü ve buzlu suyla yeniden ayıltıldılar. Kamçıldılar, ayak parmaklarının tırnakları çekildi ve gözleri kızgın kılıçlarla dağlanarak kör edildi. Kemal’in gerillaları; tüm bunlara rağmen en ufak bir ödün vermiyor, önderlerine ihanet etmiyorlardı. Sultanın ordu liderleri, cesetleri bile kamçulamaktan utanmıyorlar; atların arkasında şehrin sokaklarında onları sürükleyerek geziyorlardı. Bu merhametsiz bir savaştı. Kemal’in adamları, ellerine geçen askerleri konuşturmak için kırbaç kullanıyor sonra da ihbarcılarını öldürüyorlardı. Buna karşılık sultanın cezalandırmak üzere oraya gitmiş birlikleri, en dayanılmaz işkence metotlarını kullanıyorlardı: gözleri dağlama ve hatta asma.

Anadolu’daki kan banyosunun orta yerinde Kemal, telgraflar sayesinde İtilaf kuvvetlerinin İstanbul’u tam olarak işgal edişlerini ve Yunanlı askerlerin Trakya ve İzmir’e uğursuzca yayılmalarını izlemeye devam ediyordu. Bir eliyle de Paris’teki gelişmelerin nabzını tutuyordu. Açıkça Büyük Güçler; hâlen isyan hareketinin pek belirti göstermeyen gücüne, değerinin altında paha biçmeye devam ediyorlardı ve hâlâ halife-sultan ve ~~Damat~~ Ferit’in Türk halkını temsil ettiklerine inanıyorlardı.

Bizzat Damat Ferit, barış anlaşmasına nihai şeklini vermek üzere Paris'e gitmeye hazırlanıyordu. Beyaz Çarlık orduları, Güney Rusya'da kesin bir yenilgiye uğradı ve muzaffer Sovyetler, Anadolu'daki direnişçi Türk hareketine karşı büyük bir sempati duyuyorlardı. Soğukkanlı Fransızlar ancak Kilikya'da üst üste gelen mağlubiyetleri karşısında küplere bindikleri vakit, isyan hareketine önem verilmesi gerektiğini anlamaya başladılar.

Kemal şimdi tren istasyonunun üst katındaki kirli odalardan birinde kalmaya başlamıştı. Odanın batıya bakan penceresinden Eskişehir'e ve İstanbul'a doğru giden tek yönlü tren yolunu görebiliyordu. Doğu tarafındaki dar penceredense Toros Dağları'na doğru kıvrılarak ilerleyen hattı izleyebiliyordu. Kuzey yönünde yüksek düzlüklere ve eski kasabanın aşağısında kalan bataklıklardaki ürperti veren servi ağaçlarına uzanan kıraç ve karlı bayırlara açılan bir çift pencere yer alıyordu. İstasyonun etrafına siperler kazılmış ve dikenli teller çekilmiş, böylece sultanın eşkıyaları veya yarıdakçılarınca yapılacak ani bir baskına karşı istasyon korunmak istenmişti. Kemal; odasında bir çuval dolusu el bombası, iki tüfek ve fişekler bulunduruyor, yanında da daima iki silah taşıyordu. Ali Fuat'ın ısrarlarıyla Kemal'in garnizonu, istasyona eski bir Fransız Decauville lokomotifini çekerek arkasına bir de vagon taktı. Bu lokomotif acil bir ikaz durumunda doğruya doğru yol almak üzere hazır bulundurulacaktı. Böyle tehlikeli bir vaziyetin tam ortasında yaşıyordu.

Ancak işler giderek daha da sarpa sardı. Ankara, siyasi mültecilerle dolup taşıyordu. Yalnız İstanbul'dan ve yakın Balkanlar'dan gelenler değil, aynı zamanda Batı Avrupa'dan pohpohlanmış Dışişleri Bakanlığı personeli ve onların aileleri ile akrabaları -ve casuslar da- Ankara'ya akın etmişlerdi. Halide Edip ve kocası Adnan, İstanbul'un zengin ve entelektüel sınıfının arasına karışmışlardı ve neredeyse her gün önce İstanbul'a gelip oradan sel gibi yeni başkente akan bu yeni mültecilerin şüpheli gelişleriyle ilgili raporlar veriyorlardı. Şimdi, iyi ya da kötü, burası yeni Türk başkenti olduğundan halife-sultanın ve yabancı güçlerin askerlerinin büyüyen denizinin ortasında bir direniş adası olarak kalmıştı.

Kemal telgraf makinesinden nefret eder olmuştu. Kötü haberlerden başka hiçbir şey getirmiyordu. Ara sıra da meydana gelen düşman bas-

kınlarının sonucunda hatlar kesiliyor, tamir için giden telgraf personeli pusuya düşürülüyor, uzun ve korkutucu sessizlikler yaşanıyordu.

Karanlığın had safhaya çıktığı bu günlerde Kemal, tüm mebuslara Ankara'da toplanılması ve yeni bir meclisin kurulması için duyurular yaptı. Takvimler 23 Nisan 1920'yi gösterirken karanlık hükmünü sürdürmeye devam ediyordu, meclisin yeni üyeleri -ki bunlar İstanbul'daki İngiliz baskınından kaçarak kurtulmayı başaranlarla İstanbul'a hiç gitmemiş bulunanlardı- kasabanın aşağı tarafında bulunan bayırlardaki Ziraat Mektebi'nin eski binasında resmî bir toplantı gerçekleştirdiler. Artık onlar çılginca ve pervasızca çarpışmaya, her türlü duruma hazırlıklıydılar. Tek bir oturumda Büyük Millet Meclisi'ni kabul ettiler, Türk ulusunun yasal olarak teşkil ettiği hükümet için aralarında oylama yaptılar ve tek bir oy dahi fire vermeden Mustafa Kemal'i meclis başkanlığına getirdiler.

Meclisin karşısına geçen Mustafa Kemal içinde, önceleri sadece savaşlarda yaşadığı, kabaran iftihar ve iç gücü hissediyordu. "Savaş mı?" diye sordu kendi kendine. Gözleri; pencereden dışarıdaki siperlere, dikenli tellere ve Türk Millet Meclisi'nin bu ilk toplantısını düşmanın ileri güçlerine karşı korumak üzere binanın dört bir yanına dağılmış askerlere kaydı.

"Şimdi beni dinleyin, efendiler!" diye bağırdı. Meclis sessizliğe bürünüverdi. "İstanbul, sultan ve hükümet; düşmanın avucunun içindedir ve oradan gelen tüm emirler de otomatik olarak hükümsüzdür. Milletimizin hakları ayaklar altına alınmış çiğnenmektedir. Türk milleti adil ve onurlu bir barış anlaşması imzalayacaktır ve bunu da ancak ve ancak itibar ettiği temsilcileri aracılığıyla yapabilir..." Sözleri, kopan alkış tufanı ile kesiliyordu. "Şu İngilizler ve Fransızlar, bizim de onlar kadar iyi olduğumuzu anlayacaklar. Bize eşit olarak muamele edecekler! Başlarımızı onlara asla eğmeyeceğiz. Kanımızın son damlasına kadar karşılıklarına dikileceğiz, medeniyetlerini başlarına yıkıncaya dek!..."

Önüne geçilemeyen bir alkışla durdurulan Kemal, bu sırada Arif'in kendisine uzattığı bir telgrafı almak üzere eğildi. Basit ve tam yerinde gelmiş bir telgraftı. Paris'teki Büyük Güçler, en güvenilir istihbarat kaynaklarına göre, Yunan ordusunun tüm gücüyle Anadolu'ya saldırmasını uygun bulmuştu.

26

İttifak kuvvetlerinin kabul edilemez barış şartları, 11 Mayıs 1920 gününü, Paris'te Damat Ferit Paşa'nın iki temsilcisinin ellerine tutuşturuldu. Birkaç saat içinde bu hükümler, milliyetçi ajanlar tarafından İstanbul'dan Ankara'ya Kemal'in gizli telgraf hattıyla gönderildi. Eğer inatla saldıran bir düşmanla karşı karşıya kalınırsa Kemal, Anadolu'daki her gerçek Türk'ün mutlak zafer ya da mutlak mağlubiyete kadar kendisiyle birlikte olacağına inanıyordu.

Artık uzlaşabilme imkânı tamamen ortadan kalkmıştı. Paris'teki Büyük Güçlerin sözcüleri -Birleşik Devletler'in Woodrow Wilson'ı, İngiltere'nin Lloyd George'u, Fransa'nın Clemenceau'ı, İtalya'nın Orlando'su ve Yunanistan'ın Venizelos'u- Türk milletinin idam fermanını imzaladılar. "Adına antlaşma denen rezil belge" diyordu Kemal. Kuvvetten düşürülmüş imparatorluğu; sonsuza dek Büyük Britanya'nın, Fransa'nın, İtalya'nın ve Yunanistan'ın askeri, ekonomik ve politik kontrolü altına sokarak bu yorgun milletin sırtına deli gömleğini geçiriliyordu! Ayrıca müttefikler, hâlen silahlı olan tüm Türk birliklerinin dağıtılmasını, Türkiye'nin dört bir yanında güvenliği sağlamak üzere yabancı kontrolünde bir jandarma birliğinin kurulmasını gözetip denetlemeyi kararlaştırdılar. İzmir'in, Yunanistan Krallığı'na devredilmesi için diplomatik bir dil kullanmayı da ihmal etmemişlerdi.

Gaz lambasının ışığında Kemal, şaşkına dönmüş ve hiddetlenmiş meclise, müttefiklerin barış şartlarını telgrafa yansıyan ifadeleriyle okudu. Mebuslar, çamurlu ve elektriksiz kasabada oturdukları perişan mahallelerden acilen çağrıldılar. Yarı uykulu, çamurlu yollarda ayakları sürçerek, bunu duymak üzere Ziraat Mektebi'nin binasına koşuşturdular. Bir anlık sersemlikten sonra da kıyamet koptu.

Toplanan mebusların boğazlarının derinlerinden garip bir uğultu

yükseliyordu yüksek tavana doğru, tam anlamıyla bir uluma sesiydi bu, en başından beri var olan nefret zirveye ulaşmıştı bu kez. Onları dinleyip izleyen Kemal, bu durumdan ziyadesiyle memnuniyet duruyordu. Şimdi yavaş yavaş Türkler kendilerine geliyorlardı. Çığ gibi büyüyen bir savaş çılgınlığına dönüşmüştü öfkeli bağrışlar.

Savaş! SAVAŞ! SAVAŞ! Tüm meclis dönüp duruyor, uğulduyor ve kürsüye doğru ilerliyordu. Arif, hemen Kemal'in yanı başına fırladı; diğer yanında Fevzi Paşa'nın iri gövdesini hissetmişti Kemal. Kürsünün bulunduğu yüksekçe platformun ucuna ilerledi ve kollarını kaldırdı.

"Efendiler!" diye bağırды. "Şu Paris'teki çakallar!" Kıyıya çarpan dalgalar gibi büyük bir gürültü tüm binayı salladı. "Şu İstanbul'daki sırtlanlar!" Mebusların sesleri onun sesini bastırıyordu. "Durun!" diye bağırды amirane bir ses tonuyla ve ancak uzun salonun karanlıkta kalan uzak noktalarından gelen fısıltılarla bozulan endişeli bir sessizlik çöktü binaya. Sesini yükseltti Kemal.

"Beni dinleyin!" dedi. Artık tam anlamıyla bir sessizlik hâkimdi meclise. "Söylediklerimi sonuna kadar dinlemenizi istiyorum."

"Biz savaşmak istiyoruz!" şeklinde bir nara yükseldi karanlıkta kalan sağ köşeden ve kalabalığın uğultulu sesi yeniden yükseldi.

"Susun" diye gürledi Kemal. "Hepimiz savaşacağız! Ancak askerler gibi, ayaktakımı gibi değil. Biz Türk'üz; güçlü ve disiplinli, azimli ve korkusuz. Şimdi, beni dinleyin!"

Hemen arkasında, sol tarafta Arif ve Adnan; sağ yanında ise Fevzi Paşa duruyordu, Kemal konuşmaya başladı. Şimdi sesini daha alçak ve duygusuz tutuyordu bilinçli olarak. Bu adamlara süslü ve nağmeli sözler yaramıyordu. Her sözde bir velvedir alıp başını yürüyordu. Rutubetli, soğuk hava elektriklenmişti.

Kemal hiçbir müdahaleye uğramaksızın, son derece açık bir dille, söylemek istediklerini dolandırmadan ve büyük bir açık sözlülükle iki saat boyunca konuştu. Türkiye'nin dünyada dostu olmadığıнын altını çizdi; hırpalanmış, bölünmüş bir milletin açgözlü ve küstah düşmanlarca nasıl çepeçevre kuşatıldığını anlattı. Büyük Güçler, parçalanan Osmanlı İmparatorluğu'nun insanlarını gerçek birer köle durumuna

düşürme kararı almışlardı. Türk bağımsızlığının en ufak emareleri bile budanacak ve ayaklar altında çiğnenecekti. Felaket getiren savaşın tarihinden utanç verici ateşkese -ve şimdi de bu *barışa* nasıl varıldığını ve Damat Ferit hükümetinin hıyanetini safha safha anlattı.

“Bu tanrısal beyefendiler şimdi Paris’te Barış Konferansı düzenliyorlar” dedi ve durakladı “şu Amerikan Wilson ve Sayın David Lloyd George, Clemenceau ve Orlando; ciddi anlamda bizim yenildiğimizi, *bittiğimizi* düşünüyorlar.” Yine fısıldaşma olmuştu ancak sözü kesilecek kadar değil. “Böyle düşünerek de bu tiksindirici barışı, esir bir hükümete dikte etmenin yollarını arıyorlar; sonuçta aslında hükümet bile yok. Bizi burada, Anadolu’da tamamen görmezden geliyorlar. Misak-ı Millimiz, İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na bir ultimatoma olarak gönderildi. Bunu da görmezden geldiler.”

Bir an durakladıktan sonra “Efendiler” diye devam etti Kemal, “bizler isyancı, eşkıya ve haydut olarak görülüyoruz! Eğer Paris, Londra, Roma ve Amerika Birleşik Devletleri gerçekten bizim hareketimizin farkındaysa... Bırakın öyle düşünsünler, nasıl olsa yanıldıklarını onlara her zaman ispat edebiliriz. Artık zaman bizim lehimize işliyor eğer her hayati saatimizi doğru dürüst kullanabilirsek tabii. Dinleyin! Savaşların sonunda müttefiklerin her zaman başına geldiği gibi, onlar da şimdiden ganimetin paylaşılması konusunda birbirlerine düştüler bile. İngiltere, Fransa ve İtalya terhise başladılar.

Şu sıra dışı Amerikalılar çoktan evlerinin yolunu tuttular, hızlı gemileri belki onları vatandaşlarına ulaştırmıştır. Bu güzel! Yunanlılara gelince...” Kemal bu kez sesini salonda yankılanacak kadar yükselterek “Yunanlılara gelince” diye tekrar etti ve sözlerine devam etti, “hayaller üzerine kurulmuş bir mutluluk âleminde yaşıyorlar, İngilizlerin aptalca cesaretlendirmeleri ve açgözlülükleriyle bir mucizeyi gerçekmiş gibi görüyorlar. İngilizler...” diye ekledi, “onları burada, Anadolu’da bir gulyabani macerasının içinde bırakıp gidecekler. Sonra bize de onları denize dökmek düşecek!”

İki yüz boğazın hep birlikte avazı çıktığı kadar bağırmasıyla birlikte eski bina temellerine kadar sallandı. Kemal bu duruma müdahale etmedi. Durumu memnuniyetle izliyor, bir yandan da saatini kontrol ediyordu, tam olarak iki saat boyunca aralıksız konuşmuştu.

“Fevkalade” diye fısıldadı Arif, Kemal’in kulağına. Kemal’in gözleri parlıyordu. Mebuslar çılgına dönmüşlerdi.

“Pas mal” diye mırıldandı.

İntikam ateşi, daha çok Damat Ferit ve dalkavuklarını hedef alıyordu. Bu muhteşem intikam kararlılığı, üç gün içerisinde, Damat Ferit’in Yıldız Pavyonu’ndaki büyük oyunlarına taraf olan hükümet dışı zengin Türkleri de içine alarak büyüdü. Kemal İstanbul’daki ajanlarından bilgi almaya devam ediyor ve yeni kabinenin ağır topları Fevzi, Bekir Sami ve şimdi Genel Kurmay Başkanı sıfatını haiz olan İsmet’e tüm hikâyeyi aktarıyordu. Kemal’in aldığı telgraflara göre olan olmuştu. Damat Ferit, müttefiklerin barış şartlarını kabul etmiş ancak antlaşmayı onaylatacak bir Osmanlı meclisi bulamamıştı. Bunun üzerine zengin ve nüfuslu seksen Türk’ü çağırdı, bunlar İstanbul’da fazlasıyla bulunan sansasyonel ve pek çoğu da sonradan görme kimselerdi. Damat Ferit, kürsüde sultan da olmak üzere anlaşmanın protokollerini hızla okuyarak hemen oylamaya geçti. Tartışma ihtimalinin önüne elinden gelen tüm engelleri yığmayı başarmıştı. Tehlikeyi hissedince de sultandan ayağa kalkmasını istemişti. Padişah doğrulunca da toplantıya katılan seksen kişi birden adabımuâşeret geleneklerine göre ayağa kalkmıştı.

“Oybirliğiyle kabul edilmiştir!” diye bağırdı Damat Ferit. “Oturuma son verilmiştir!” Sultanın ve Saray muhafızlarının orada bulunmasından yararlanan Damat Ferit, şaşkına dönmüş adamların protestolarla bağırarak bir araya gelmelerinden önce geçidi aşarak diğer odaya gitmiş ve oradan da kaçmıştı.

Kemal olanları anlatmayı bitirmiş ve sandalyesine iyice yaslanmıştı. Dudaklarında tuhaf bir gülümseme vardı.

Adnan ve Fevzi ona ağızları açık bakakalmışlardı. Hikâyeyi pek iyi duymayan sağ kulağına eliyle takviye yaparak dinleyen ufak tefek İsmet, sağ elini kulağından çekerek masaya bir yumruk indirdi.

“Şeytan!” diye gürledi. “Bu nasıl bir komedidir? Nasıl bir...”

“Trajikomedi?” diye düzeltti Kemal. “Evet, İsmet artık geriye dönüş yok. Müttefikler şimdi ellerindeki tarifi imkânsız antlaşmanın üzerinde bir de imzaya sahipler. Derhâl harekete geçmeliyiz. Fevzi!”

Fevzi sersemlemiş gözlerini toparladı ve büyük çenesini hızla açıp kapadı. “Evet, Kemal Paşam!” Sandalyesini masaya doğru çekerek yanaştırdı, diğerleri de onu takip etti.

Kemal hızla konuşmaya başladı. “Sen, Fevzi Paşa, Ankara’yı bir tümenle koruyacaksınız. Biz derhâl cephelere gideceğiz. İsmet, sen Kazım Karabekir’e Doğu vilayetlerindeki tüm düşman mevzilerini temizlemesini ve ondan sonra da bize 2 tümendenden az olmamak kaydıyla asker göndermesini kararlaştırdığımızı bildireceksin. Adnan, sen ve Halide Edip, Damat Ferit hükümetine ve düşmanlarımızla imzaladıkları utanç verici barış antlaşmasına karşı Türk milli direnişinin resmî bildirisini taslak olarak çıkaracaksınız. İsmet, sen Refet Paşa’yı arayarak batıda başlatacağımız bir seferberlik için süvarilerini hazırlamasını söyleyeceksin. İstanbul’a doğru gideceğiz!”

Ankara’da hayat oldukça canlanmıştı. On beş gün içerisinde dar ve çamurlu sokaklar süvari ve erlerle dolup taşıyordu. Malzeme vagonları; hep birlikte batıya doğru, İstanbul’un Anadolu yakasına giden yol üzerindeki Eskişehir ve İzmit yönünde gıcırıtlarla ilerleyen, üzerlerinde kara çarşafı Türk köylü kadınlarının bulunduğu ve mühimmat sandıklarıyla yüklü kağnılarla dolup taşmıştı. Silahların, toynakların, boru ve ısıklıkların, kamçıların, bağırılarak verilen emirlerin, bir hizada yürüyen askerlerin ve kağnıların dingillerinin çıkardığı kulak tırmalayan seslerin tuhaf ahenksizliği, yalnızca namaz saatlerinde yerini sessizliğe bırakıyordu. O vakit geldiğinde platodaki kasabaya bir sessizlik çöküyor ve bu kez de civar köylerdeki minarelerden müezzinlerin okuduğu yanık ezan sesleri duyulmaya başlanıyordu.

Allahuekber, Allahuekber! Müezzinlerin yankılanan sesleri, iman edenleri namaza davet ediyordu. Kemal, karargâhında haritalarının ba-

şına geçmiş çalışırken başını kaldırdı ve pencerenin kirli camlarından, dışarıda kıvrılan yolda askerlerinin çamurun üzerinde diz büküp oturmuş, yüzleriniye Mekke yönüne çevirmiş olduklarını gördü.

“Şu kağnılar!...” diye mırıldandı Kemal. “Bu ne gürültü!”

Arif yatağından doğrularak dışarı baktı ve sırtıttı.

“Gıcirtıyı mı soruyordun?” diye sordu.

Kemal başını salladı.

“Ama tabii ki sen de neden dingilleri yağlamadıklarını biliyor olmalısın o gıcirtı öküzlerin kulağına müzik gibi gelir. Onları mutlu eder!”

Kemal yeniden başını salladı. “Biliyorum. Ben de bir kez kendi başıma binmiştim. Hem gıcirtıyı ulumaya tercih ederim.”

Arif birden şok olmuş numarası yapmaya başladı.

“Bana öyle bakma.” diye gürledi Kemal.

Bu sırada, müezzinin sesi kesilmiş ve yeniden kamçı sesleri, bağrışlar ve gıcirtılar hükmünü sürmeye başlamıştı. Kemal, yeniden haritalarına eğildi.

Güneyde, Kilikya taraflarında, Fransızlar Pozantı ahalisiyle karşı karşıya gelmiş ve kendilerini oldukça korkutan bir hırpalamaya maruz kalmışlardı. Hatta geçici bir ateşkes isteyecek kadar ileri gitmekten de çekinmediler.

Doğuda, ilk gelen raporlara göre, Kazım Karabekir, Erivan’a kadar ilerleyerek önüne gelen her şeyi silip süpürüyordu.

Kuzeyde, milliyetçi düzensiz birlikler ve Çerkez aşiret lideri, Anzavur’un eşkıya takımını bozguna uğrattı, adamları Kafkaslar’a dağılarak canlarını zor kurtardı. Karadeniz sahili boyunca Laz aşiretlerinin lideri Osman Ağa, düzensiz birlikleriyle Yunanlı işgalcilere karşı kanlı baskınlar düzenledi. Osman Ağa’nın gerillalarının aslen eşkiyalardan farkları yoktu ama sonuç itibariyle Yunanlıları cezalandırmayı başarıyorlardı. Bununla birlikte Kemal er ya da geç Osman Ağa’yla uğraşmak zorunda kalacağını farkındaydı. Daha geniş olan küçük ölçekli haritasını aldı ve tüm resmi kontrol etmeye devam etti.

Ali Fuat’ın ileri süvari birlikleri, İzmit üzerine aralıksız saldırılarını

sürdürerek İstanbul'a giden yarımada'yı tehdit altında tutmayı başardılar. Refet'in ana piyade gücü, ihtiyatı süvari birliklerinin yalnızca üç günlük yürüyüş mesafesi uzaklığındaydı. Ve Avrupa yakasında Cafer Tayyar Paşa, Asya tarafında ilerleyen Ali Fuat ve Refet'le kısaç hareketine girişebilmek için hızla ilerliyordu. Bu oldukça iyi bir gelişmeydi.

Müttefiklerin vaziyeti her geçen gün daha da belirsizleşiyordu. Kemal en son gelen raporları derinlemesine düşünmeye devam ediyordu, bu sırada büyük masasının üzeri sürekli olarak haritalarla dolup taşıyordu. İtalya kendi içerisinde Rus devrimine duyulan sempatinin bir uzantısı olarak ortaya çıkan Bolşevik isyanıyla uğraşıyordu. "Fransızları zaten biliyoruz" dedi kendi kendine. Fransızların başı, Suriye'deki Arap isyancılarla fena hâlde dertteydi. "Ateşkes için bize yalvarmaları şaşılacak bir şey değildi bu anlamda!"

Zaferleriyle övünen İngilizler hâlen muzaffer değillerdi. İrlandalılar kanlı bir isyan hareketi başlatmışlardı ancak İngilizlerin uğraşmak zorunda oldukları tek ayaklanma bu değildi. Mezopotamya ve Hindistan'da da isyan ateşi bir kez yanmıştı, hele hele Afgan aşiretlerinin korkusuz adamlarıyla tam bir savaşın içine girmiş bulunmaktaydılar. Amerikalılar ise Avrupa ve Ortadoğu'dan ellerini eteklerini çekmişlerdi. Kemal'in kurşun kalemı şimdi haritada, Ege Denizi ve İzmir üzerinde hareketsiz duruyordu.

Yunanistan... Kemal dalgın bir şekilde derin bir nefes çekti sigarasından ve sandalyesine yaslandı. Paris'teki Büyük Güçler Konferansı'nı bizzat izleyebilmiş olmayı çok istemişti. Dışarıdan gelen telgraflar feci şekilde yavaştı. *Eğer Yunanlılar şimdi harekete geçerlerse...* Kemal birden kalemini bıraktı, ayağa fırladı ve odada bir ileri bir geri adımlamaya başladı. Bir süre sonra da aniden duruverdi.

"Arif!" Arif şaşkınlıkla sıçradı. "Bana derhâl İsmet'i getir!" Arif koşar adımlarla odayı terk etti. Kemal, adımlamaya kaldığı yerden devam etti. Kısa süre sonra, dışarıdan yaklaşan ayak seslerini duydu ve İsmet içeri girdi, zayıf yüzü parlak ve neşeliydi. Elinde bir telgraf vardı.

"Size fevkalade haberlerim var, paşam!" dedi. "Arif geldiğinde ben de tam buraya gelmek üzere..." Sözü'nün sonunu getirmedi. Yüzün-

deki gülümseme kaybolmuştu. Kemal ona oturması için bir sandalye gösterdi. Bunun üzerine İsmet yavaşça oturdu. Kemal telgrafı İsmet'in elinden aldı.

Hızla ve Osmanlıca kaleme alınmış yazı; İzmit yarımadasında, Ali Fuat'ın süvari birliklerinin sultanın askerlerinin yanından dolaşarak arkasına geçtiğini ve Boğaziçi'ne doğru kuzey istikametinde ilerlediklerini bildiriyordu. Aslında ileri kuvvetler, İtilaf Devletleri'nin başkomutanlık karargâhlarının bulunduğu Avrupa yakasına 1 km.den az mesafede bulunan Anadolu yakası sahil şeridine ulaşmışlardı bile. Haberler bunlardı. Kemal, paketindeki son sigarayı da yaktı; telgrafı masanın üzerine bıraktı ve gözlerini İsmet'inkilere dikti.

"İsmet, başımız büyük deritte olabilir. Derhâl Refet'e askerlerimizin asıl kuvvetini İzmit civarında durdurmasını bildiren bir telgraf çekeceksin."

"Ama paşam" diyerek söze girdi İsmet, "düşman geri çekiliyor. İngilizler, Fransızlar ve İtalyanların İstanbul'da bir avuç askerleri kaldı şu anda. Cafer Tayyar Paşa, Ali Fuat'la buluşmak için hızla ilerliyor. Bir ya da iki hafta..."

"Telgrafı gönder!" diye emretti Kemal. "Şimdi!" İsmet büyük bir kızgınlıkla ayağa kalktı. "Daha sonra buraya gel!" dedi Kemal. İsmet odayı terk ederek kapıyı kapadı. Kemal gözleri kasvetli geceyi seyretti. *Hay aksi şeytan! Her yönüyle bir kumardı bu. Ama eğer şu melun Yunanlılar harekete geçerse...*

İsmet kapıyı çalmadan, öfke dolu girdi içeri ve masanın yanındaki sandalyelerden birine oturdu. Kemal pencerenin önünden odanın ortasına doğru yürüdü ve Genel Kurmay Başkanını yakınındaki bir sandalyeye davet etti. İsmet oturdu, kaşları hâlen çatıktı.

"İsmet, dostum" dedi Kemal, sesinde yumuşak bir eda vardı bu kez. Masadaki haritaları iyice yaydı. "Gel birlikte..." diye devam etti, "sen ve benim, Lloyd George ve Clemenceau olduğumuzu tasavvur edelim. Şu saatte Paris'te oturmuşuz ve..."

"Buraya oyun oynamak için gelmedim!" diye gürledi İsmet. Zayıf, kararmış yüzü bir fırtına bulutu gibiydi.

"Sen gel bakalım buraya" diyerek İsmet'i azarladı Kemal bunun üze-

rine. “Bu çok ciddi bir oyun. Şurada...” Masanın uzak köşesindeki boş sandalyeyi işaret ediyordu bu sırada. “Şurada biri daha oturuyor. İsmi...” Kemal bir an durakladı “Eleutherios Venizelos!”

“Yunanlı!...” diye gürlledi İsmet, kaşları daha da çatılmıştı.

“Evet” dedi Kemal. “Zeki bir Yunanlı... Şu anda onun olmamızı istediği noktadayız.”

İsmet irkilerek bakıyordu.

“Ben, Monsieur Clemenceau ve sen, İngiliz Lloyd George’sun.”

İsmet onu izliyordu. Kemal ise gülümsüyordu. Aslında generali de bu oyunu oynamak istiyordu.

“Evet?” diye sordu İsmet. Hakiki bir ilgiyle ileri doğru eğildi.

“Sen ne yapardın?” diye soruyla karşılık verdi Kemal.

“Yapmak? Ben? Ne?” diye peş peşe sıraladı İsmet bu kez soruları. Kafasını sabırsızlıkla sallayıp duruyordu.

“Tüm bunları boş ver, dostum!” diye çıkıştı Kemal. “Aklını kullan! Büyük İttifak dağılıyor. Benim İngiltere’m her yanda isyancılarla savaşıyor, hemen yanı başımdaki İrlanda’da, şuradaki Mezopotamya ve Hindistan’da. Afganistan’da savaş başladı. Orta Asya ve İran’daki etki sahamı elimde tutabilmek umuduyla Çarlık yanlısı Beyaz Ruslara, Denikin ve Wrangel’e arka çıktım. Ancak şimdi Beyaz Rusların büyük bir bozguna uğradıklarını hep birlikte görüyoruz. Senin Fransa’n, yenik ancak tehlikeli Almanya yüzünden hâlâ tedirgin. Suriye’de Arapların ihanetine uğradınız ve Toroslar’da korkunç Türkler tarafından fena hâlde hırpalandınız...”

En başından beri ilk kez, İsmet gülümsedi. Ancak çabucak kendini toparladı, devam et, anlamında bir işaret yaptı.

“Orada” dedi Kemal yeniden boş sandalyeyi göstererek, “sizin zeki Yunanlı... oturuyor. Hayır! Hayır, o bir Giritli... İki kat zeki”

İsmet bu kez kendini tutamadı ve kahkahayı patlattı.

“Yirmi yıldır bugünün hayaliyle yaşıyordu. İsyancı Sırp ve Bulgarlarla bir Balkan Birliği kurdu ve yedi yıl önce Osmanlı’ya saldırdı. Tek başına Yunanistan’ı Osmanlı’yla savaşa sürükledi, büyük savaşa,

yalnızca iki yıl önce biten kanlı savaşa. Onun şu dalkavuk tavırlarına, sakın görünen yüz ifadesine bir bak.” Kemal bir an durakladı. “İzmir’e Yunanistan’ın sahip olduğu en iyi askerlerden oluşan büyük ve güçlü bir orduyla çıkartma yaptı. İngiliz ve Fransızlardan, Gelibolu ve Selanik cephelerinde bunların elinde kalan tüm levazım fazlalarını satın aldı. Modern tüfekleri ve mitralyözleri var, modern motorlu nakil vasıtaları, tıbbi malzemeleri, güçlü topları ve mühimmatları var. Oldukça seçkin Yunanlı subaylara ve tabii İngiliz danışmanlara sahip.” Devam etti “Bu adam ne ister?” Kemal’in gözleri İsmet’inkileri delip geçmişti. “Neden, Osmanlı’nın Asya ve Avrupa’da kalan topraklarından bazılarını ister? Şimdi ordusunu, şu Mustafa Kemal denen dehşetli herifle birlikte içlerinde İsmet Paşa’nın da bulunduğu gözü dönmüş haydutlardan oluşan çetesini yok etmek üzere bize sunuyor.” Kemal hınzırca gülümse-di, İsmet’in karşılığı da onunkinden farklı olmadı. “Ben, David Lloyd George ve sen, Clemenceau ona her şey üzerine vaatlerde bulunmakta herhangi bir beis görmüyoruz, buna Osmanlı’nın Asya’da kalan toprakları ve İstanbul da dâhil. Daha önce de 1914 senesinde İstanbul’u Ruslara bırakma vaadinde bulunmamış mıydık? Onlara ayı, güneşi ve bir ya da iki yıldızı vermeyi bile vaat edebiliriz!” Kemal’in yüzü aniden ciddileşti.

“Sonuçta...” diye söze girdi İsmet.

“Sonuçta biz bu yüzden telgraf gönderdik!” diye bağırdı Kemal, ardından da ayağa fırladı. “Eğer ben yanılırsam ve Yunanlılar saldırmazsa bir korkak olarak anılacağım. Ancak haklıysam ve Yunanlılar saldırırsa bana bu kez budala diyecekler. Askerlerimizin ve bize ait mıntıkanın bir kısmını kaybedeceğiz, ayrıca bu büyük bir prestij ve moral kaybına da neden olacak ancak ne olursa olsun, kaybedeceğimiz bir ordu olmayacak!”

Kırk sekiz saat sonra, Yunan ordusu üç koldan Trakya’ya ve İzmit yarımadasına kuvvetli bir saldırı başlattı. Cafer Tayyar’ın Trakya’daki birliklerinin yolu kesildi ve büyük bir bozguna uğratarak hemen tüm asker-

ler kılıçtan geçirildi. Yunanlılar Edirne'ye girdiklerinde, Cafer Tayyar da esir düştü. İkinci kol, İzmir'in kuzeyinden saldırıya geçti, Türk ileri süvari birliklerinin yolunu kesti ve İstanbul'a giden yolu eline geçirdi. Ardından General Paraskevopoulos'a bağlı asıl kuvvetler, Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeye başladı. Ali Fuat, bir süvari askeriyle birlikte canını güç bela kurtararak kaçmayı başarabildi. Refet Paşa'nın kumandası altındaki milliyetçi kuvvetlerin ana gövdesi de aceleyle Eskişehir ve Afyon arasındaki kuzey-güney yönündeki demiryolu hattına kadar geri çekildi. Mustafa Kemal, bu ordunun merkez kuvvetini çıkardı ve onları Anadolu içlerine gönderdi. Yunan cephesinde devriye gezmek üzere düzensiz birliklerden ufak bir takımı o bölgede bıraktı. Kemal, askerlerin Sakarya Nehri'nin ötesine yerleştirilmesini bizzat yönetti. Ardından da durum değerlendirmesi için yeniden Ankara'ya sürdü atını.

Beş para etmez ve yüz kızartıcı Sevr Antlaşması'nı oluşturan bir yığın kâğıt ki İstanbul'un tamamıyla İtilaf kuvvetlerine teslimini öngörüyordu. Ankara ve Anadolu üzerinde de bozgunculuk bulutları arasında akrabalar gibi dolaşüyor gözüküyordu.

Hemen her kasaba, köy ve diğer yerleşim birimlerinde, her ne pahasına olursa olsun barışa hazır olan bir milletin ezik ruhu, hoşnutsuzluk ve melankolinin verdiği dumanlı ruh hâli hâkimiyetini tüm insanlara kabul ettirmişti. Fiziksel olarak hasta -zira böbreklerindeki hastalık yeniden nüksetmişti- ve zihnen de umutsuz olan Kemal, yüksek ateş ve sayıklama nöbetlerine tutulmaya başladı. Bunaltıcı günleri takip eden, yaklaşan sonbaharın soğuk gecelerinde Kemal, Sevr Antlaşması'nın Paris civarlarında kumpas kuran ve ölmek üzere olan Türk milletinin can damarlarını koparmak üzere hareket eden korkunç akbabalar olarak karşısına dikildiği kâbuslar görüyordu sürekli. Arif, geceleri kapısının önünde elinde hazır bir piştolle nöbetçilik görevi yapmayı ihmal etmiyordu ancak Kemal iyi biliyordu ki gerçek bir fiziksel suikast tehlikesi, zihnine çakılıp kalan bu korkunç işkenceden daha iyiydi. İyice zayıflamış, gözleri çökmüş bir şekilde aklı başında olan saatlerinde bu karanlık depresyonuyla mücadele etti, ardından da Büyük Millet Meclisi'nin alaycı ve yaygaracı mebuslarına karşı kullanması gereken lisanı ve düşüncelerini topladı, planlar yaptı.

Tuhaf biçimde Kemal, bu bütünüyle sıkıntılı durumdan şaşırtıcı bir moral gücü ve heyecanla karışık bir enerji çıkarmayı başardı. İsmet tarafından kendisine takdim edilen bastonu reddetti, harap olmuş Ziraat Mektebi'nin kirli ve büyük sınıfında her gün kürsüye giderek konuşma yapıyordu. Kürsüye giderken kulağına gelen sessiz yuhalamaları, daha alaycı ve cüretkâr olan mebusların ısıklamalarını duymazdan geliyor ancak isimlerini ve yüzlerini iyice hafızasına kazıyordu. Bir gün kür-

süde basit şekliyle milli egemenlikten bahsetti, bir anda buz gibi bir ölüm sessizliği sardı her yanı, çelik gibi sert bakışlar fırlattı Kemal hâlen fısıldaşmaların duyulduğu meclisteki her noktaya. Eleştiri ve karşı bir hücumla karşılaştı. Korkmuş mebusları ikna etmeye çalıştı ve şikâyetçi olanların da acımasız bir tavırla gözlerini korkutma yoluna gitti. Hoşnutsuzlara sert sözlerle karşılık verdi ve açıkça teslim olmayı teklif edecek ilk adamı astıracağı tehdidinde bulundu.

“Efendiler, beni dinleyin!” diye bağırdı uzun zaman hatırlardan silinmeyen bir sabah toplantısında. “Nihai zafer konusunda kendime güvenli bir şekilde karşınızda dikiliyorum.” Kürsüye sert bir yumruk indirerek yavaş yavaş artan fısıltılara son verdi. “Tekrar ediyorum zafer!”

“İçinizdeki yüreksiz olanlar var, kuzu gibi adamlar ya da çakallar, hainler, korkaklar var! İzmit’ten geri çekilmenin neden gerekli olduğunu bilmeniz icap eder. Mantıksız olmayın. Damat Ferit ve onun İstanbul’daki çakalları tarafından aldatıldık. O ve sultanın diğer akıl hocaları ordularımızı dağıttı, savaş gereçlerimizi teslim etti ve iç savaşa neden oldu. Ancak hür insanlar, hür Türkler olarak biz hâlâ buradayız, mağlup olmadık ve onlara üstün gelmek üzere yeniden savaşmak için kuvvet topluyoruz.” Kemal, bir kedinin meraklı bakışlarıyla hepsini süzdü. Onların içlerinde izzeti nefsi yeniden uyandırdığının farkındaydı, ürkek olanları utandırdığının ve yürekliye de bir kat daha cesaret aşıladığının da.

“Sizlere gösteriyorum” diyordu bastıra bastıra, “savaşımız sert bir şekilde şimdi başlamıştır. Bu, Yunanlılarla ölümüne bir mücadele olacak. Doğrudur, üstün silahlara sahipler ve şu an için üstün insan gücüne de ayrıca açıkça ifade edilmemiş olsa da İngilizlerin desteği de arkalarında.” Bir an için durakladı. “Ancak yenilmeyeceğimizi, bizi yenemeyeceklerini onlara ispat ettiğimiz zaman” aniden alkış tufanı koptu salonunda “ihaneti âdet edinmiş İngilizler Yunanlılara hak ettiklerini verecek ve Fransızlar ateşkes istemiş olsalar da onlar barış talebinde bulunacaklar.” Kısa süre sonra bu kez meclis gergin ve sessiz bir hâl almıştır.

“Sizler Türk’sünüz! Daha dün sizin tebaanız olan Yunanlılara dizlerinizi üzerinde sürünerek mi gideceksiniz?” Önce kızgın bir uğultu başladı, ardından sesler salonu inleyen bir gök gürültüsüne dönüştü. Onları et-

kilemeyi başarmıştı ve bunun da farkındaydı. Sakin tavırlarla cebinden bir sigara çıkartarak yaktı. *Acaba Arif neredeydi?* Sigarasını içerken soğukkanlılığını korumaya devam etti. Az sonra bir tokmağın oduna vurulmasından kaynaklanan bir ses duydu ve döndü, anlamlı bir şekilde pencereden bakarak binanın yanındaki geniş alana çevirdi gözlerini. Arif'in yönetimindeki bir Kuvayı Milliye birliği, T şeklindeki büyük bir direği zorlanarak taşımaya çalışıyordu. Laz aşiretlerinden bir asker elindeki tahattan yapılmış tokmağı yeniden savurmaya başladı. Büyük bir ses çıkıyordu tokmağın her inişinde ve sonunda direk toprağa iyice yerleşti.

Öndeki iki sıradaki mebuslar orayı seyretmeye ve fısıldaşmaya başlamışlardı. Arif çevresine emirler yağdırıyordu, T şeklindeki direğin üst kısmına bağlı halatı aşağı doğru çekti. Soluk soluğa kalmıştı hadiseye şahit olan mebuslar. Halat aşağı doğru sallanınca, soğuk sabahın güneş ışığında cellâdın ilmeği açıkça göründü.

"Söylediğim gibi, Efendiler" Kemal bu sırada durdu ve sigarasını kürsünün yanına atıverdi "Anadolu'da hem sadık Türklere hem de hainlere yetecek kadar yer yok." Bir an için tereddüt etti, Arif'i görene dek bekledi ve alınının terini silecekmiş gibi fesini çıkarttı. "Devriyelerimiz" diye devam etti Kemal'in ifadeleri konuşma havasına bürünmüştü, "üç gece önce asker kaçaklarının yollarını kesip onları yakaladılar." Tekrar ani bir şekilde sözlerine ara verdi. Sabah havasında keskin ve açıkça duyulabilecek şekilde bir mitralyöz, mermilerini hızla yağdırmaya başladı.

"Var ol!" diye bağırdı arka taraftaki mebuslardan biri. "Bravo! Hainlere ölüm!" Mebuslar ayağa fırlamış, bağıırıyor, tezahürat yapıyorlardı. Uzun ve yüksek tavanlı sınıfta, mebusların gırtlaklarından çıkan kulak tırmalayıcı uğultu yankılanmaya başladı. Kemal sağ elini havaya kaldırarak onları susturdu.

"Fransızların ateşkes için yaptıkları ricayı kabul ettim" dedi. "Fransızlara Suriye ve Arabistan'a sahip olabileceklerini söyledim tabii ele geçirebilirlerse. Onlara ayrıca Türk toprağına adım atmaya cüret edecek Fransız askerinin o andan itibaren ölü bir Fransız askeri olacağını da söyledim!" Ardından aniden kürsüden ayrıldı ve İsmet'e yerini devralması için işaret verdi. Odadan çıktı ve acı içinde merdivenleri tırmandı, koridoru geçti ve şahsi korumasının yanından geçerek odasına girip

kapıyı kapadı. Karyolasına kendisini güçlükle bıraktı ında dizleri artık tutmuyor, kalbi hızla çarpıyordu. A a ıda mebusların hâlâ ba rı tıkl rını duyabiliyordu. Bir barda a rakı doldurdu ve kocaman bir yudum aldı. Ardından çizmelerini çıkardı, battaniyenin üzerine yı ıldı ve kısa süre içinde uykuya daldı.

Gerilla mücadelesi, düşman için olduğu kadar mücadelesini bu yolla yapmak zorunda kalan için de insanı çileden çıkartan,  ıldırıtcı bir durumdur. Kemal düzensiz birliklere muhtaç olmaktan hiç de memnun değildi ancak onları kullanmak zorundaydı. Zaman içinde bastırılmayan isyanlarla Rum ve Ermeni çetelerinin saldırılarını durdurmak üzere hep bu birliklere başvurdu. Bu düzensiz birlikler ya kendileri bir araya gelen ya da seferberlik kapsamında tüm Anadolu'dan doğrudan askere alınan kimselerden oluşuyordu. Katiller, h pishane kaçakları, tecavüzcüler, basit suçlular, asker kaçakları ve bir a  gerçek vatansever, İstanbul'un ayaktakımından hiçbir i  beceremeyen fırsatçılar, Rus serserileri ve Kürt e kıyaları bu birliklerin asker kaynağını olu turuyorlardı. Tamamıyla talan ve çapulculuk; rakı, şarap ve kadın üçgeninden oluşan bir sefahat için yaşıyorlardı. Ama yine de sava abilirlerdi!

Nerede ve ne zaman sava acakları her zaman sorun teşkil ediyordu. Bu durum Kemal'i deliye çeviriyordu; aniden yapılan baskınlar ve aniden ortadan kaybolmalar, sapasa lam bir birlik ve ardından yerinde yeller esen bir birlik... En kötüleri de Çerkez Ethem'di. Ethem, dev gibi iri, zalim, kaba saba, inatçı ancak olağanüstü bir organizasyon deh sıydı, tabii bir noktaya kadar. Değişken, dolayısıyla tam sayısı bilinmeyen ve halkın kendisine 'Yeşil Ordu' dedikleri plato halklarının askerlerinden oluşan bir ordusu vardı. Ola andı ı sayıda hafif makineli silah, tüfek ve hatta da  topuna sahipti. Kemal, Ethem'in askeri gücünün bir kısmının kendi gizli depolarından  alınan silahlardan oluştuğunu biliyordu. Ethem'in kuzeydeki tepelerin arasında Kütahya civarında bulunan ve s rekli ik arz etmeyen karargâhı e kıyaları tarafından sıkı biçimde korunuyordu. Ethem aynı zamanda, Bolşevik tabiatına uygun kışkırtıcı makalelerin yayımlandığı ki yapraklık, basım kalitesi oldukça düşük bir de gazete çıkartıyordu. Kısır bir gazeteydi, tam  z msenmemi , diyalektik saçmalıklarla doluydu, ancak köylü halk arasında büyük yankılar

uyandırmayı da başarıyordu. Kemal, diğer düzensiz birliklerin önderleriyle olduğu kadar Ethem’le de uğraşmak zorunda kalacağını biliyordu ancak bu üstü başı perişan teröristler hâlen Yunanlılara karşı önemli bir güce sahipti. Ne yapmak lazımdı?

İsmet ve Fevzi adamlarını yakalayıp Ethem’i asmak taraftarıydı, bunun Anadolu içlerindeki diğer eşkıya önderlerine bir ibret olması açısından da yapılması gerektiği kanaatini taşıyorlardı. Kemal bu planı reddetti. Ethem de kendisi gibi bir isyankârdı. Doğru, adam bir kaçaktı ama Yunanlıları İzmit önlerinde durdurarak belki de Ankara’nın işgal edilmesini önleyen Ethem’in ‘Yeşil Ordusu’ değil miydi?

Ancak yine de harekete geçilmesi, bir şeyler yapılması gerekiyordu. Ethem, geniş bir alanda sözü geçer hâle gelince küstah ve kibirli tutumlar sergilemeye başlamıştı. Avare dolaşan birlikleri her yerdeydi. Hatta vergi topluyor ve Anadolu’daki gençleri, kendi haydut çetelerine girmeleri konusunda zorluyordu. Doğu tarafındaki dağlık bölgenin içinde yer alan köylerin kabile önderleri üzerindeki nüfuzunu artırıyor; bunlardan malzeme, at ve sığır topluyordu. Böyle bir feodal yapılanma biçimi, Mustafa Kemal’i ve Ankara hükümetini ciddi anlamda rahatsız ediyordu. Kemal, vergilerini ödemedikleri iddiasıyla dört Anadolu köylüsünün Ethem tarafından yakalanmış, işkenceye maruz bırakılmış ve asılmış olduğunu duyunca harekete geçmenin zamanının geldiğine karar verdi. Arkasında şimdi düzenli ve disiplinli bir ordunun ilk nüveleri vardı ancak bu düzenli ordu dahi, Ethem’in eşkıyalarını kandırmak için kullandığı kavramlarla savaşa hazırlanmışlardı: ganimet, sığırlar, atlar, ateşli silahlar... Orduda emir komuta zinciri gevşekti, alay düzeni ve disiplin sağlayan üniformalar yoktu.

Ali Fuat, farkında olmadan Ethem krizini doruk noktasına ulaştırdı. Sağlam, kuvvetli, cesur bir savaşçıydı Ali Fuat ve taşrada general gibi karşılır olmuştu. Ancak o da Ethem’in nüfuzu altına girmiş, ona dalkavukluk eder, öykünür olmuş, onun gibi giyinmeye ve bir başıbozuk gibi davranmaya başlamıştı. Ethem tarafından kışkırtılan Ali Fuat, Sakarya Nehri’nin aşağısında Yunanlıların güçlü oldukları bir noktaya başarısız bir hücum düzenledi. Ancak düşman kuvvetleri, birliklerinin arkasına dolandı ve onu bozguna uğrattı. Bu olduğunda aylardan ekimdi.

Bunun üzerine Kemal emrindeki derme çatma birliğı riske etmek durumunda kaldı. Amirane bir şekilde, Ali Fuat'ı geri çağırđı, onu alaşağı etti ve yerine İsmet'i geçirdi. Kemal, Fevzi'nin piyade alaylarını ve Refet'in süvarilerini İsmet'in emrine verdi. Ethem'e de elindeki düzensiz birlikleri İsmet'in emrine vermesi talimatını içeren bir telgraf gönderdi. Sonra da beklemeye başladı.

Ancak Ethem meydan okuyan tavrını sürdürdü. Kütahya'dan İsmet'i ve Kemal'i tanımadığını belirten küçümseyici bir nota gönderdi. Kütahça kafa tutuyor, Kütahya'daki karargâhından, *Mustafa Kemal'i Büyük Millet Meclisi'nin kapısının önünde asacağı* tehdidini savuruyordu.

Kemal, bu hakareti içine atarak görüşmek üzere Ethem'i Ankara'ya davet eden nazik bir pusula gönderdi. Gerilla liderini görüşmeye getirmesi için Fransızlardan ele geçirilen ve gıcırtilarla ilerleyen otomobilini gönderdi. Ethem, kabadayı süvarileriyle çevrilmiş ve kasıla kasıla yürüyen ağır silahlarla teçhiz edilmiş korumalardan oluşan bir taburla geldi. Korumalar, Kemal'in karargâhına akın ederek nöbetçileri buradan çıkardılar. Ethem'in adamlarının hepsi vahşi birer haydut; develerin üzerinde ve eysiz atlarla seyahat eden ve yüzlerinde yara izleri bulunan birer katil; omuzlarında fişeklikleri, bellerinde kısa bıçakları, palaları ve piştollarıyla gezen iğrenç kokulu birer çam yarmasıydı.

Ethem, Kemal'in karargâhına bir feodal derebeyi edasıyla girdi. Eski Fransız otomobilinin iyice kurulmuş olduğu arka koltuğundan kalkan Ethem'in mağrur gözleri Kemal'i aradı. İri bir cüsseye sahipti. İki lider nihayet karşılaşmışlardı. Ethem soluk renkli Çerkez gözleriyle Kemal'i tepeden süzmeye başladı. Kemal de ona duyduğu nefret hislerini belli etmeden karşılık verdi. Sonra zorlama bir gülümsemeyle Ethem'i masanın yanındaki iskemleye davet etti. Adamlarından kahve ve sigara getirmelerini isteyerek rahat bir şekilde kısa birkaç cümle konuştu. Ethem, duygularını açığa vurmadan onu izlemeye devam etti ancak gözlerindeki hor gören ifade belli belirsiz varlığını koruyordu. Kabadayı muhafızları bekleme odasına geçmişlerdi ancak kapıyı hafif açık bırakmışlar ve piştolları hazır bir şekilde tetikte kalmayı sürdürmüşlerdi.

Bir süre tamamıyla soğuk rüzgârların estiğı bir görüşme cereyan etti aralarında. Kemal, Ethem'in de kendisi gibi bir isyancı, cesur, amir ve

tamamıyla acımasız bir şahsiyete sahip olduğunun bilincindeydi. Erkek erkeğe bir yaklaşım sergilemenin en doğrusu olduğunu düşündü. “Bak Ethem” dedi sakince, “Osmanlı’nın güvenliği için senin ve düzensiz birliklerinin, düzenli bir ordunun adamakıllı disiplinine tabi olmanız gerekiyor.”

“Lanet olsun!” diye bağırdı Ethem. “Biz ne bir adama ne bir otoriteye tabi oluruz.” Kemal gerginleştirdi. Ethem, büyük sağ elini kuşağına ve revolverine götürdü. Kemal ise bir sigara daha yaktı ve bir kahve daha istedi.

“Dinle” dedi Kemal, “hadi sen ve ben trene binelim ve Eskişehir’e gidelim. Orada İsmet’le konuşalım ve bir karara varalım...” Ethem itiraz etti. Açık bir şekilde tuzağa düşmekten korkuyordu. Ancak Kemal, bu konuda bastırdı. Ethem’in henüz bilmediği bir gerçeği biliyordu. İzzet Paşa, İstanbul’dan, Ankara’yla barış müzakerelerinde bulunmak ve Yunanlılara karşı mücadele etmek için tüm Türk kuvvetlerinin birleşmesini teklif etmek üzere talimatlar alarak Ankara’ya doğru yola çıkmıştı, varması an meselesiydi. Ethem böyle bir projeyle yola girebilirdi. Kaybedecek hiçbir şeyi yoktu. Ancak Kemal böyle bir koalisyonun İstanbul’un hâkimiyetine boyun eğmek demek olduğunu iyi biliyordu. Bu aynı zamanda Ankara’nın ve doğmak üzere olan cumhuriyetin sonu olurdu. Hızla çalıştı. Şimdiden mecliste bir yığın istifa vardı. Ethem’in düzensiz birlikleriyse, içlerinde bir kısım mebusların da bulunduğu pek çok kimse tarafından destekleniyordu. Kemal, Ethem gönülsüzce kabullenmiş görününceye dek onu ikna etmeye çalıştı. Eskişehir’e gideceklerdi.

İki isyancı birlikte trene bindiler ve Eskişehir’e doğru yola çıktılar. Bununla birlikte gece yarısında Ethem muhafızlarıyla trenden indi ve yeniden adamlarına katıldı. Meydan okur bir tarzda, Kütahya’ya yeniden girdi ve tüm kuvvetlerini canlandırdı. Ankara’ya sadık olan tüm düzenli askerleri dağıttı. Kemal’in hükümetine bağlı tüm memurları görevden aldı. Bağımsız bir şekilde hem sultanla hem de bölgede bulunan Yunanlı subaylarla müzakerelere başladı. Daha sonra da kendini ‘Tüm Kuvayı Milliye birliklerinin başkomutanı’ ilan etti ve Ankara’daki Büyük Millet Meclisi’ne bir telgraf çekti:

MİLLETİMİZ SAVAŞMAK İÇİN ÇOK ZAYIF VE YORGUN

HÂLDEDİR. İSTANBUL'UN BARIŞ MÜZAKERELERİ YAPMAKLA GÖREVLENDİRDİĞİ İZZET PAŞA'YA MÜSPET CEVAP VERİLMELİDİR. BEN HALK VE KUVAYI MİLLİYE BİRLİKLERİ ADINA KONUŞUYORUM.

Mustafa Kemal derhâl karşılık verdi. BUGÜNE DEK, diyerek başladı Ethem'e gönderdiği telgrafa, SANA DOST BİR ASKER VE ARKADAŞ MUAMELESİ YAPTIM. ANCAK ŞİMDİ SEN BENİ, SENİNLE BAŞKA BİR DİLDEN KONUŞMAK VE SANA KARŞI SERT BİR ŞEKİLDE HAREKET ETMEK ZORUNDA BIRAKIYORSUN. İsmet'e düzensiz birlikleri yok etmesi talimatını gönderdi ardından. Refet Paşa, iki düzenli tümenin başına geçti ve Kütahya'ya ilerledi. 'Yeşil Ordu' Refet karşısında geri çekilmek zorunda kaldı ve Ethem intikam yemini ederek dağlara kaçtı. Eşkiya takımının geriye kalanlarıyla Yunanlıların safına iltihak etti. Kemal'in savaş düzeni de dâhil olmak üzere Kemalist güçlerin esaslı şekilde zayıf oldukları noktaları ifşa etti.

Yunanlılar genel bir saldırı yapmaya hazır değildiler ancak Ankara'nın iç sorunlarından kaynaklanan fırsatı değerlendirerek Afyon'a hücum ettiler. Afyon, içinden geçen hayati önemdeki demiryolu hattıyla birlikte düştü. Refet, Kütahya harekâtından dönünce İsmet hızla kendi kuvvetleriyle birlikte bu askerleri, İnönü mevkiindeki Yunan kuvvetleri üzerine gönderdi. Tüm askerleri şiddetli şekilde saldırdı ve hazırlıksız yakaladıkları Yunan kuvvetlerini büyük bir bozguna uğrattılar. Yunanlılar eski savunma hatlarına çekilmek zorunda kalmışlardı. Kemal'in memnuniyetini celbeden bir diğer gelişme ise 1921 yılı baharının ilk günlerine tekabül eden günlerde Yunanlıların yeni bir saldırının hazırlıklarını yapma niyetiyle iyice sinmiş olmalarıydı.

İnönü Savaşı, Kemal'de bir adrenalın iğnesi etkisi yarattı. Mecliste ürkek mebuslardan oluşan bloğa karşı artık daha emin hareket ediyordu. İsmet, Refet, Fevzi ve Ermenistan'da Kazım'ın komutası altındaki kurmayları çağırırdı. Artık çarklar hareket etmeye başlamıştı.

Kemal hırsla hareket etmek istiyordu ancak adımlarının hızını, içindeki kumarbaz igüdüüyle uygun zamanlamayla ayarlıyordu. “Çok hızlı değil” diyordu kendi kendine, “ama çok yavaş da değil”! Yeni bir sigara daha yaktı ve artık soğumuş olan kahvesinden bir yudum aldı, masada oturmuş tartışmanın sona ermesini bekliyordu. Nisanın ilk günlerinden birinin sabahında, soğuk havayı iliklerine kadar hissediyor ve korkunç derecedeki yorgunluğıyla, soğukla ve çevresindeki adamlar karşısında tırmanan sabırsızlığıyla mücadele etmek üzere bir bardak rakı içebilmeyi çok istiyordu. Sandalyesine iyice gömüldü, sigarasını içerek çatık kaşlarının altından ve kısık gözlerinin arasından uzun ve kaba masanın etrafına toplanmış adamlarla bir kadını incelemeye başladı. Soğuk oda, içeridekilerin bağrışmalarıyla yankılanıyordu.

İsmet de oradaydı. Ufak tefek, ağır işiten bu subay, masanın diğer ucunda bağırarak konuşan Halide Edip’in sözlerini duyabilmek için avucunu kulağına bir çanak gibi yapıştırdı. Fevzi Paşa’nın yükselen sesi araya karıştı ve Kemal, masayı yumruklayarak Kazım’ın Kafkasya’dan gelen mebus kurmaylarından birinin teklifine itiraz eden Refet’in tiz sesini duydu. Gürültü dayanılmaz bir hâl almıştı. Kemal sigarasını taş zemine fırlattı. Sol eliyle kâğıt destesini kavrayıp kaldırdı. Sol yumruğunu büyük bir gürültüyle tahta masaya indirdi ardından.

“Susun!” diye gürledi, masanın üzerindeki kahve fıncanları hâlâ tıkırdayarak sallanıyordu. Fevzi, İsmet, Refet ve Halide’yle birlikte mebusların da kendisine döndüğünü gördü. Dimdik ayakta duruyordu, derin bir nefes aldı. Fevzi masanın başında oturduğu yerden Mustafa Kemal’e doğru döndüğünde bu hantal subayın kaba sandalyesi büyük bir gıcırtı çıkardı. Ardından ortaya çıkan huzursuz sessizlikte anlamlı olarak bekledi Kemal. Halide’nin konuşmak üzere ağızını açtığını gördü. Amirane bir kol hareketi yaptı.

“Beyefendiler ve siz hanımefendi!” dedi sessiz ancak anlaşılır bir ses tonuyla, “gece yarısından beri sizi sonuna kadar dinledim. Sizi buraya strateji ve taktikler üzerine bir toplantı yapmak üzere çağırttım ve tavsiyeleriniz için. Ancak korku ve kafa karışıklığından kaynaklanan yakınıp sızlanmalardan başka bir şey duymadım. Yeniden soruyorum, gece yarısında sorduğum gibi, sizler Türk müsünüz yoksa koyunlar ya da çakallar mısınız, siz ne çeşit insanlarsınız? Bekleyin!” Fevzi’nin kızarak konuşmaya başladığını duydu.

“Elimde” diye söze girdi yeniden kâğıt destesini sallayarak “yakın tarihimizin ana hatlarının belgelerini tutuyorum.” Sonra durdu ve muhataplarının yüzlerine baktı sırayla Fevzi’nin geniş ve kızgın, İsmet’in çatık kaşlı ve esmer, Halide’nin soluk ve şaşkın, Refet’in ağzındaki sigarasıyla ince çizgili yüzüne baktı sırayla ve Kazım’ın komutasından gelen iki subayla beş mebusun irkilmiş bakışlarını gördü.

“Yakın tarihimiz” diye tekrar etti Kemal. “Burada, Anadolu’da olanlar” dedi, “dış dünyayı bize unutturan bir tarih.” Elinin bir hareketiyle artan protesto fısıltılarını susturdu. “Dinleyin!” dedi sertçe, sigarasına uzanırken. Arif bir kibrit çaktı ve Kemal’in sigarasını yaktı. “İnönü’de biz Türkler, tüm dünyada yankı uyandıracak bir savaş kazandık.” Kemal gözünün ucuyla baktığı İsmet’in renginin daha da karardığını, ufak cüsseli subayın kıpırdandığını ve yere baktığını gördü. “Bir! Fevzi ve Refet, Ethem’in ‘Yeşil Ordu’sunu darmadağın etti” diye devam etti ve iri generalle ufak tefek süvari subayının sandalyelerine yaslandıklarını gördü. “İki ve üç! Kazım Karabekir Kars’ı geri aldı ve hâlihazırda Ermenistan’a hükmediyor!” Kemal, bu kez de Kazım’ın iki kurmay subayının sandalyelerine iyice yerleştiklerini gördü. “Dâhilî olarak...” Halide’nin gergin tavırlarını ve beş mebusun masanın üzerin çökmüş olduklarını görünce durdu. “Dâhilî olarak” diye tekrar etti, “daha önce hiçbir zaman görülmemiş bir birlik içindeyiz!” Masadan rahatlıkla duyulabilir soluk almalar duyuldu, ardından yine ölüm sessizliği... Kemal içini kaplayan zafer sevincini yaşamaya başladı.

“Hudutlarımızın ötesinden gelen haberler” diye hızla devam etti, “oldukça sevindirici. Ruslara karşı geçmişten beri nasıl duygular beslediğimizin önemi yok, şu an bizim tarafımızdalar. Devrimleri başarılı oldu.

Kazım, onlarla temas hâlinde. Bize para ve silah gönderiyorlar. Şu an müşterek bir düşmanımız var İngiltere!” Masadan yeniden bir uğultu yükselmeye başladı. “İngiltere!” diye tekrar etti Kemal, “bir düşman ama bu da çok uzun sürmeyecek.” Bu düşüncenin zihinlere yerleşmesi için bir süre daha bekledi, sonra devam etti. “Yunanistan’ın bizim topraklarımızdaki askerlerinin sayısı 200.000, bu da çok uzun sürmeyecek!” Mırıldanmaları sağ kolunu kaldırarak sona erdirdi.

“Fransa, İtalya ve hatta İngiltere de...” diyerek kaldığı yerden devam etti, “Yunanistan’la olan savaşımızın sona ermesini istiyor. Arabuluculuk teklifleriyle geldiler. Yeni Yunan hükümeti bunu reddetti. Bırakın etsinler!” Homurtular, hırıltılar ve söylenenleri tasdik anlamında baş sallamalar geldi masanın etrafındaki kalabalıktan. “Şimdiden sonra” dedi Kemal, “hadise bizimle Yunanlıların arasında. İtalya’ya verdiğimiz ilk parti silah siparişimiz ulaşmak üzere. Fransızlar yardım teklif ediyor, belki de sonunda burada, Ankara’da kurduğumuz hükümetimizi tanımaya kadar gidecekler. Afganistan ve İran bizimle beraber. Müslüman dünyasının tamamına yakını da. Hindistan ve Mısır’da bile davamıza karşı büyük bir sempati duyuluyor” Kemal yeniden sigarasından derin, yavaş ve ölçülü bir nefes çekmek üzere durakladı. Ona doğru bakan istekli yüzleri inceledi, İsmet şimdi daha iyimser bakıyor, Fevzi her zamanki gibi heyecansız ama durumdan memnun görünüyor ve diğerleri de az önceki hâllerinden kurtulmuş gülümsüyorlardı.

“Hiçbir şey” dedi Kemal, “İstanbul’la bizim aramızda, perişan Yunan ordusu ve bir avuç hain dışında hiçbir şey yok. Özgürlük ve bağımsızlıkla bizim aramızda hiçbir şey yok, yalnızca...” bir kâğıt oyununda dönen turu ya da yuvarlanan zarların durmasını bekleyen biri gibi bir süre bekledi “sizin korkaklık ve kararsızlığınızın dışında hiçbir şey!” Kemal sonu gelmiş sigarasını yere fırlattı ve masayı saran topluluğa soldan sağa, azametle ve hor görür bir tavırla ters ters baktı. Elindeki kâğıtları masaya çarpıverdi. Kahve fincanları yeniden sallanmaya başladı.

İlk sözü Refet aldı.

“Peki sen ne?...” diye başladı sözlerine.

“Evet!” diye onun lafını böldü İsmet. “Ne?”

Fevzi homurdandı. Halide oturduğu yerden doğruldu. “Kemal, söyler misin, nedir?”

Kemal kolunu kaldırarak onları susturdu. “Cevapları vereceğim” dedi Arif’e döndü sonra. Arif ayağa fırladı. “İlk önce” dedi Kemal, “bir rakı, herkese!” Arif, kapıyı açtı ve emir erini çağırdı.

Kemal gülümseyerek oturdu ve bir sigara daha yaktı. Her şeye rağmen rakısını içebilecekti.

Daha sonra soğuk şafak vaktinde, buz gibi odasında battaniyenin altına giren Kemal, silahlarının hepsini kullanmadığını fark etti. *Amerikan Başkanı Wilson, görünüşe göre işe yaramaz bir adamdı. Hastalık. Fransız Clemenceau bir köşeye çekilmişti. İtalyan Orlando’nun politik hayatı sona ermişti. Yalnızca İngiltere’nin Lloyd George’u kalmıştı ancak bu inatçı ve aptal adam, kamuoyunun isteklerine ya da diğer Batılı Güçlerin, Türkiye, Yunanistan ve Ortadoğu’nun kaderiyle ilgili olarak kararlaştırdıkları tarafsızlığa karşı üstün gelemez.*

Sabahın griliğinde yatağında uzanmış bulunan Kemal, içine dolan yeni bir kuvvet hissetti. “Gelibolu’daki gibi” dedi uykuya dalmak üzereydi “onları yormalı, gözlerini korkutmalı, aşağılamalı, yanılsamalarla aldatmalı ve sonra da karşılarına gerçeklerle çıkmalı.” Sonra da uyuyakaldı.

İki saat sonra Kemal tüm hızıyla işe koyuldu. Bütün konsantrasyonunu toplayarak kendini ordunun yeniden düzenlenmesi işine verdi. Fevzi Paşa da yardımcı olarak onu tamamladı. İri, sağlam ve sert Türk generali, Kemal’in yağmur gibi yağın emir ve direktiflerini bir makine hassaslığında özümsemi ve liderinin bu taze dinamizmini ve elektrikli düşüncelerini orduyu düzene sokan basit, düz ifadelerle çevirerek onlara aktardı. Kısa aralıklarla, bazen bir sigaradan sonra, Kemal soğukkanlı ve iri yarı generali Fevzi’nin seferberlik, talim, malzeme, nakliye, moral, firariler, casusluk ve sabotaj konularındaki sayısız meselelerle zorlanmadan baş etmesini şaşkınlıkla izliyordu. Karargâhtan bir an olsun ayrılmıyordu. Kemal de yirmi dört saatlik gün ve gecelerin sonunda

masasının üzerine yığılarak üniformasıyla uyuyordu. Fevzi yorulmak nedir bilmeyen, muazzam kuvvet sahibi bir insandı ancak kendisine ne yapması gerektiğini söyleyecek biri olmalıydı. Bir kez söylendi mi, o genelde nasıl yapılacağını bilirdi. Bilmediği zamanlarda da kendisine özgü karamsar havasıyla Kemal'in meşgul masasının önünde biterdi.

“İmkânsız, Kemal Paşa!” diye gürlledi bir haziran sabahı. Masanın önünde dimdik duruyor, duygularını belli etmeden inatla dikiliyordu. Koca çenesini kirli ceketinin yakalarının arasına sokmuştu.

“İmkânsız olan nedir?” diye bağırdı Kemal. Şüphe içindeki iki Kilikyalı mebusla derin bir konuşmaya dalmıştı, bu baş belası adamlar Fransız bölgesi içinde kaybolan birkaç sığırın peşine düşmüşlerdi. “İmkânsız olan nedir?” diye tekrar etti Kemal. Genel Kurmay Başkanının yorgun gözlerine sabırsızca bakıyordu.

“Havan toplarının mermileri, Kemal Paşa” dedi Fevzi. “Sakarya’daki bataryalar için sekiz yüz tur. Başka nakil yok.”

“Mermiler nereden geliyor? İnebolu’dan mı?” diye sordu Kemal. Nereden geldiklerini çok iyi biliyordu. Derin düşüncelere daldı.

“Evet!” dedi Fevzi başını sallayarak. Kemal, Kilikyalı iki mebusun gözlerini üzerinde hissetti. İki mebus daha sonra birbirlerine dönüp küstahça gülüştü.

İnebolu’daki eşekleri ve kadınları kullanın” diye emretti Kemal. Fevzi hâlen ona bakıyordu. “Çabuk!” diye bağırdı Kemal. “Kilikya’dan eşekler ve kadınlar, malzeme trenlerine yapılacak yüklemeler için yakın zamanda burada olacaklar. Yunan saldırısına karşı mebusları dahi kullanabiliriz. Haydi!” Kemal bir an için sağ gözünü kırpı.

Fevzi’nin geniş yüzü her zamanki gibi duygularını açığa vurmuyordu. “İnebolu’dan gelen malzeme treni iyi organize edilmiş bir tren, paşam” dedi. “Karadeniz limanlarındaki mühimmat organizasyonumuzu aksatırsak bu çok kötü olur. Bu yüzden şimdilik mebuslarımızı kullanmasak olur mu, paşam?” dedi Fevzi ve sonra bir süre için sustu sonra yeniden gülemeye başladı. “Ancak yine de eşekler ve kadınlar yetersiz kalıyor, paşam. Oysa elimizde herhangi bir işe yaramayan 300 aşkın mebus var...”

Kemal ve Fevzi, iyice yoğunlaşarak nakliye ve mühimmat meseleleri üzerinde tartışmaya başladı. Kemal'in masasının sol yanındaki iki sandalyenin arkaya doğru gittiğinin pek farkında gözüküyorlardı. Kemal on beş saniye kadar bekledi ve sonra sahte bir şaşkınlıkla boş sandalyelere çevirdi bakışlarını.

"Ziyaretçilerim!" dedi. "Gitmişler!"

"Evet, paşam" dedi Fevzi üzgün tavırlarla.

"Tüm dürüstlüğüne söylesene, Fevzi" dedi Kemal. "Nakliyatımızın senin az önce söylediğin gibi aksaması ihtimali var mı?"

"Tamamıyla değil, efendim" dedi Fevzi. "Ben sadece Kilikyalı mebusların lanet birkaç hayvan için sızlandıklarına kulak misafiri olmuşum."

"Sonra?" diye sordu Kemal sert bir tavırla.

"Efendim, ben Kilikyalı insanlardan pek hazzetmem, bizim bağımsızlık savaşımızın tam ortasında birkaç sığırın kaybolmuş olmasıyla ilgilenen mebuslarından da" dedi Fevzi basit bir ifade tarzıyla.

Kemal ayağa fırladı. "General!" diye bağırdı. Fevzi de sertleşti. "Tüm karakollara acilen haber vereceksin" dedi Kemal kaşlarını çatarak ve sonra birden gülümseyerek, "biz de bu aşırı duyarlılığa içeceğiz" dedi yumuşak bir ifadeyle. Bu sırada sağ elini de havaya kaldırmıştı.

Yan yana, sıırım gibi orta boylu adamla iri Türk subayı, buruşuk ve terli üniformalarıyla kapıya yöneldiler.

Her şeye rağmen Fevzi'nin kaya gibi sadakati ve Arif'le İsmet'in sorgusuz desteği yeterli değildi. Refet içindeki şüpheleri, belki biraz da kıskançlıktan, hâlen yenememişti. Neredeyse tüm politikacılar halktan aldıkları bu yeni gücü korumak için ellerinden geleni yapıyordu. Halide Edip, demokrasinin ne olduğuyla ilgili kulaktan dolma bilgiler ve yarım yamalak fikirlerle dopdoluydu. Kemal, ekseri zaferin mücadelesini tasarlarken yalnızca Kazım Karabekir ve diğer ordu komutanlarına güvenebileceğini çok iyi biliyordu. Ancak sonuç itibarıyla askeri müca-

dele her hâlükârda pek kolay görünmüyordu. Kaba ve olgunlaşmamış bir malzeme üzerinde çalışıyordu Kemal. Askeri strateji ve taktik anlamında bir şey bilmeyen insan gücüyle, alay sistemine ve talim yapmaya fazlasıyla içerleyen köylülerle, kendi köy ya da topluluklarını savunmanın gerekliliğini anlamış ancak dağların ya da platonun ötesindeki bir Türk için savaşmanın neden gerekli olduğunu bir türlü kavrayamayan yüzlerce insanla uğraşmak zorundaydı.

Kemal'in yeni askerleri isteksiz ve doğrudan meydan okuyan kimse-lerdi: kara kuru eski savaş mahkûmları, aç ve cahil köylüler, eski Osmanlı ordularından firar edenler, doğdukları günden itibaren zulüm-den başka bir şey görmemiş dağ ve çöl insanları... Eldeki malzemeler acınacak hâldeydi. Fransız ve İtalyanların gönderdikleri, Karadeniz'den Anadolu'ya kaçırılan kaçak malları destekliyordu: eski sahra topları, yıpranmış mitralyözler ve tüfekler. Türk kadınları, gıcırdayarak ve ya-vaşça ilerleyen kağnılarıyla birlikte sonunda denize, cepheye ulaşmayı başaran durgun nehirler gibi bitip tükenmek bilmeksizin hedeflerine doğru ilerlemeye devam ediyordu. Kemal hâlihazırda mühimmat nakliyatını tamamen bu yolla yaptırıyordu.

Kemal -en büyük problemi- politikacıları idare etmeye çalıştığı zaman, hayatın tamamen onun kontrolü dışında akıp gittiğini hissetti. En iyileriyle bile anlaşmak neredeyse imkânsızdı. Uzak vilayetlerden gelen mebusları, Türk birliğinin ve dayanışmasının yerel sorunların önüne geçmesi gerektiğine ikna etmeye uğraşırken onlarla tartıştı, mücadele etti ve hatta onlara yalvardı, sızlandı. "Savaş tiksindiriciydi" dedi onlara, "ancak silahlı direniş, dış baskılara ve Yunan istilasına karşı elimizdeki tek çözüm yolu." Atını deli gibi Anadolu'nun sarp dağlarına sürdü ve köylerde ve diğer yerleşim yerlerindeki insanlara sakin ve mantıklı bir yaklaşım tarzıyla hitap edebilmeyi her nasılsa başardı. Ancak samimi arkadaşlarıyla konuşmaları sırasında sık sık parlıyor, çevresindekilere korku salıyordu. Bu patlamalar pek çok mebusu da oldukça korkutuyor, Halide Edip gibi kabinedeki ürkek bakanları şoka uğrattıyor ve Refet'le Arif'i dahi dehşete düşürüyordu.

Bir temmuz akşamı, Kemal geri döndü ve atından inerek genişletme-ye çalıştığı numune çiftliğin merkez binasındaki yeni karargâhına girdi.

Sinirleri iyice gerilmişti. O gün dağların üzerinden geçip karargâhına gelirken karşılaştığı Anadolu köylüleri, kendilerinin hiçbir şekilde içinde olmadıkları bir savaş için insan güçlerinin ve yiyecek stoklarının tüketilmesinin ne anlama geldiğini sormuşlardı. Mecliste inatçı mebusların yıkıcı eleştirileri de cabasıydı. Mecliste direniş mücadelesine sağlam destek vermeyi vaat etmiş bulunan yerel liderlerden verilen fireler ve kaynak eksiklikleriyle ilgili düzeni bozucu raporlar almıştı. Şimdi karargâhına girerken bir avuç kurmayının ateşin etrafında kederli biçimde yan yana toplandıklarını gördü. Birden tepesi atmıştı.

“Ne diye burada böyle toplanmış düşünüp duruyorsunuz?” diye sordu sertçe.

Halide Edip -İstanbul köktencisi- bir soruyla karşılık verdi:

“Ne demek istiyorsunuz, paşam?”

“Ne demek istediğimi anlamış olmalısınız!” diye bağırdı Kemal. Bitkinlik ve öfke gözlerini kör etmişti ve bunun kendisi de farkındaydı ama kendine hâkim olamıyordu. “Zulme karşı benim savaşımda ve hür ve bağımsız bir Türkiye için benim mücadelemde beni takip ettiğini iddia eden erkek ve kadın herkesten mutlak bir itaat beklediğimi anlatmaya çalışıyorum. Tavsiye ve eleştiriye hiç tahammülüm yok. Kendi yolumu takip edeceğim!” Ardından Kemal bir kaplan gibi hızla odasına doğru yürüdü. “Hepiniz, söylediklerimi kesin olarak ve tek bir soru sormadan yerine getireceksiniz! Anlaşıldı mı?”

Uzun bir sessizlik oldu.

En sonunda içlerinden biri söze girdi. Kemal, Halide Edip’in sesini duyarak arkasına döndü.

“Evet, paşam” dedi. “Anlıyoruz.”

Kemal daha sonra merdivenlere yürüdü ve tırabzanlara tutunarak yavaşça basamakları çıkmaya başladı. “İçlerinde herhangi bir kanaat oluşmadı, anlamıyorlar” dedi kendi kendine “en ufak bir kanaat oluşmadı. Bu savaş” dedi “özellikle herhangi birini hedef almadan daha şimdi başlıyor.”

Kemal'in zihnî sağığı tehlikeli şekilde bozulmuştu ve bunu kendisi de biliyordu. Fiziksel olarak kuvvetten düşmüştü ama bünyesini neredeyse kırılma noktasına kadar zorlamaya devam etti. Böbrek rahatsızlığı yeniden gün yüzüne çıktı. Ateşler içinde uykuya dalıyor, kısa süre sonra ter içinde hatta bazen çığlık atarak uyanıveriyordu. Şahsi muhafızı ve daimi dostu Arif, karyolasını Kemal'in odasına taşıdı ve gece boyunca başında nöbet bekledi.

Hastalığının yeniden hortlamasıyla birlikte Kemal; daha sert, sinirli, vesveseli ve şüpheci -hatta Arif'ten bile- bir hâl almıştı. Özellikle Halide Edip, onu çok kızdırıyor ve çileden çıkarıyordu. Bu kadının adı arkası kesilmeyen 'demokrasi', 'idealler' ve 'özgürlük' kavramlarıyla ilgili konuşmaları Kemal'i gazaba sürüklüyordu.

"Allah seni kahretsin be kadın!" diye bağırdı doruğa çıkmış bir siyasi tartışma esnasında Halide Edip'e kızarak. "Sen şu demokrasinin hakkında ne biliyorsun ki? Kurtuluştan sen ne anlarsın? Benim halkım hâlihazırda cahil köylülerden oluşuyor." Yükselen ateşi ve öfkesi nedeniyle gözleri kararmış şekilde odada ileri geri yürüyüp duruyordu. "Lanet" diye bağırdı. "Önce Yunanlıları ezip geçmeli, gırtlığımızı yapışmış işgalcilerden kurtulmalı ve sonra da yeni bir ekonominin temellerini atmaliyiz. Sonra senin şu lanet diyalektiklerinle ilgileneceğiz. Bu süre içinde mızıklayıp duran çeneni kapalı tut!" Ardından evden dışarı çıkarak ahırlara doğru ilerledi. İri aygırını eyerledi ve Çankaya sırtlarına doğru sürdü.

Atını dörtnele rastgele sürdü sonra dizginlerini çekip durdurarak koca atı yavaşlattı ve Çankaya'nın aşağısında kalan sırtta derin düşüncele-re dalarak atını tırıs vaziyette sürmeye devam etti. "Bu gevezelik yapıp duran ahmaklara lanet olsun! Yunan ordusu, Afyon'u ve Bursa'yı aşmış

Anadolu içlerine, Ankara'ya doğru ilerlerken bunlar silahlarını bir kenara bırakmış, ideolojilerle ilgili kılı kırk yaran tartışmalara giriyor, politik terminolojiyle ilgili sıkı pazarlıklara oturuyorlar." Son gelen telgraflar feciydi. İsmet ve Refet, ellerindeki yarım yamalak insan gücüyle mucizeler yaratıyorlardı ancak her iki subay da birer sihirbaz değildi. Koca Fevzi dahi yorulma emareleri gösteriyordu. Fevzi'nin yıpratıcı programı, sağlam bünyesini iyiden iyiye sarsmıştı. Geniş, yuvarlak yüzü oldukça bitkin ve yorgundu. Kendini ve kurmaylarını, yalnızca Kemal'inkiyle kıyaslanabilecek yoğun bir çalışma temposuna tabi tutmuştu.

Atının üzerinde ilerlerken Kemal birden kendi kendine konuşmaya başladı. Güneşin çoktan batmış olduğunu fark etti. Akşamın bu ilk saatlerinde havaya yakıcı bir ayaz hâkimdi. Ama asıl sorun bu soğuk değildi. Eyerinin üzerinde sendeleyerek ve kendini pek de iyi hissetmeyerek dörtlüye sürdü atını tepelerden aşağıya. Ahırın önüne geldiğinde neredeyse düşüyordu, karargâhına da yüzü kireç gibi bembeyaz, sendeleyerek girdi.

"Paşam!" Panik içinde ve yüzü solmuş Arif, Kemal'i apar topar yatağına götürdü ve üzerine battaniyesini örttü. Ardından emir erine sıcak çay ve rakı getirmesini sonra da doktoru çağırmasını söyledi. Ufak tefek adam derhâl göründü kapıda. Kemal'in ağzına bir termometre yerleştirdi ve ilaç çantasındaki ilaçlardan ona bir karışım hazırladı. Doktor Orhan iyi bir adamdı, İstanbul'dan gelmiş bir mülteciydi. Anadolu'ya kaçıış esnasında hatırı sayılır oranda ilaç da getirmişti.

Gözlerinin önündeki ince dumanın arasından Dr. Orhan'ın termometreyi incelediğini gördü Kemal belli belirsiz, ardından dehşet içinde kafasını salladı. Arif korku dolu gözlerle yanı başında dikiliyordu.

"Kötü mü, doktor?" diye sordu Arif.

Orhan başını salladı. "Kötü" dedi, "çok kötü. Paşa yatakta kalmalı, battaniyelerin altında. Yiyecek yok. Sıvı diyeti. Şundan büyükçe bir kaşık" Az önce karıştırdığı çok kötü görünümlü, içerisinde yeşil bir sıvının yer aldığı bir şişeyi gösteriyordu, "iki saatte bir, gece ve gündüz."

Kemal, gözleri yarı açık, kendine lanetler okuyordu. Bu tiksindirici karışımı önceden biliyordu. Şap ve çürük yumurta gibi bir tadı vardı.

Yeniden bu pisliği yudumlamak zorunda kalacak olmasına lanet ediyordu. Ancak bunu yapmak zorundaydı, iki gün ve üç gece boyunca.

Kemal bu süre boyunca mide bulantısı ve çileden çıkarıcı dermansızlığıyla mücadele etti ancak Arif'e direnemedi. Güçlü kuvvetli genç subay, Kemal'i yatakta tuttu; ağzını sıkıca kavrayarak açtı ve bir çorba kaşığını tamamen dolduran bu karışımı Kemal'in ağzına döktü.

Kemal, isyankâr biçimde, üçüncü gün güneş doğmadan, kendisine zindan olan yatağından fırladı. Günlerin yorgunluğuyla tükenmiş durumdaki Arif uyandığında üzerini giyinmeye başlamıştı bile. Arif de hemen yataktan sıçradı ve ona doğru yürüdü. Kemal, yeniden kazandığı kuvvetiyle Arif'i durdurdu. Sonra üzerini tamamen giyindi ve birkaç dakika içinde odadan ayrılarak merdivenlere yürüdü.

"Kemal Paşa! Allah aşkına ne yapıyorsunuz?" Bu, merdivenlerin başında dehşet içinde Kemal'e bakan Halide Edip'ten başkası değildi. Kemal sırtarak Halide'nin çenesinin altını okşadı. "Ama Arif nerede?" diye sordu Halide Edip. "Neden size izin verdi?"

Kemal daha da gevrek biçimde sırtmaya başladı. "Hemşire" dedi, "şimdi hasta oldu. Ben karargâhtan ayrılıyorum şimdi." Halide'nin yanından geçerek binadan dışarı çıktı. Güneş yükselmiş ve altın parlaklığındaki ışık demetini, Anadolu'nun tepelerinin üzerine göndermeye başlamıştı. Kemal canlı bir ruh hâliyle ilerledi. Çok güzel bir sabahtı.

Bu kısa ama zorlu hastalık devresi garip bir reaksiyon yarattı, bir çeşit katarsis²¹ etkisiydi bu ve Kemal, yeni bir şevkle ve eskisi gibi yok edilemeyeceği inancıyla kendisini büyük problemleriyle başa çıkmak üzere canla başla çalışır buldu. İçinde ölçülemeyecek derecede yeni ve muazzam bir kuvvet buldu. Kurmaylarını da yorulmak bilmemecesine çalışmaya, sonu gelmeyen, güç ve kurnazlık gerektiren politik entrikalara kafa yormaya sevk etti.

21 Katarsis: İç arınma. (e.n.)

Tabii ki o da gün boyu çalışmıyordu, en yakınındaki teğmenler bile bazen bir yana kıvrılıp uyumak zorunda kalıyorlardı.

Bir süre sonra Kemal, Ankara'dan 6 km. kadar uzaklıktaki tepelere doğru, Çankaya civarında güzelce bir kâgir bina buldu. Haziranın sonlarına doğru maiyetindekilerle birlikte Ankara'dan tamamen ayrılarak Çankaya'daki inziva köşesine çekildi. Halide ve kocası ise Ankara'da kaldı.

Temmuzun onunda, üç Yunan ordusu, eşzamanlı olarak güney, orta ve kuzey cephelerine hücum etti. Eski karargâhında gün doğumundan gün batımına çalışan Kemal, kumanda merkezini derhâl tren istasyonunun ve telgraf merkezinin üzerindeki eski yerine taşıdı ve artık günde yirmi dört saat çalışmaya başladı, inziva sona ermişti. İlk Yunan saldırısıyla Çerkez Ethem'in ve 'Yeşil Ordu'nun kalesi olan Kütahya kuşatıldı. Kütahya bir hafta içinde düştü. Eskişehir de ilerleyen Yunanlılar karşısında boşaltılarak hayalet şehir hâline geldi.

Haritalarının üzerine dikkatle eğilerek çalışan Kemal, İsmet'e doğu yönünde geri çekilerek savaşması talimatını verdi. Geçici olarak belli bir toprağın kaybedilmesi, onu çok fazla kaygılandırmıyordu. Yunanlıların ilerledikleri her kilometrede, o ana kadar yaşamadıkları kaynak sıkıntısı içine gireceklerini de biliyordu. Ancak güvenilir kaynaklar, Türk halkına karşı Yunan canavarlığının korkunç tablosunu çiziyordu. Temmuzun üçüncü haftasına gelindiğinde Yunanlılar, Eskişehir'i işgal etmiş, Afyon'u zaptetmişti ve düşman, Türkiye'nin batı sahillerindeki Ege Denizi'ne bakan körfezde bulunan, İstanbul ve İzmir'i birbirine bağlayan demiryolunun her iki yanını sarmıştı. Kemal demiryolu hattını tamamen kaybetmişti, geri kalan tek nakliyat yolu Ankara ve Konya arasında beş gün boyunca çetin şartlarda süren ve yiyecek, asker ve mühimmat taşımak üzere kullanılan bir yoldu.

Ankara derin bir karanlığın ve çoğalan bir panik dalgasının içine düşmeye başlamıştı. Soğukkanlılığını koruyan belki de yalnız Kemal'di. Cephelerdeki İsmet, Fevzi ve Refet'le yoğun telgraf trafiğini sürdürüyordu. Kemal son savunma hattını kesin olarak belirlerken İsmet, Kemal'in doğrudan emirlerine göre hareket ederek 25 Temmuzda Türk ordularının merkez cenahını Sakarya Nehri'nin doğusundaki mevzilere çekti. Bu nokta Ankara'nın yalnızca 96 km. batısında yer alıyordu.

“Burada” dedi bir sabah Kemal kurmaylarına ve elindeki kurşun kalemle hızla akan Sakarya’nın çamurlu kıvrımlarına işaret etti. “Burada” diye tekrar etti, “burada duracağız!” Kemal gözlerini kaldırdı ve onu gördü.

Kazım Karabekir, daha o sabah Ankara’ya ulaşmıştı; oldukça mütereddit ve kaygılı görünüyordu. Halide Edip ve kocası Adnan Bey, birbirlerine baktılar. Bekir Sami de ayağa kalkmış etrafına bakınıyordu. Kurmay subayların çoğu ise yere bakıyorlardı. Kemal’in dudakları büküldü, ardından zoraki bir gülümseme çıkarmaya çalıştı. Şimdi ne-redeyse nazik bir şekilde konuşuyordu.

“Bakın, arkadaşlarım ve yoldaşlarım” dedi. “Ne yaptığımın farkındayım. Şimdiden Ankara’da kendilerine ihtiyaç duymadığımız sivil halkın şehirden uzaklaşmaları için gereken emirleri verdim eğer benim hatam sonucu bir başarısızlık vuku gelirse diye.”

Halide’nin rengi atmış, Adnan dudaklarını ısırmağa başlamıştı. Kazım duygularını açığa vurmamak noktasında çok başarılıydı. “İsmet, benim emirlerim altında her ne pahasına olursa olsun, Sakarya’da tutunmakta direnecek. Refet’ten komutasını devraldım. Yunanlılar yeniden saldırmaya başladıklarında cepheye kendim gideceğim. Ve dünyanın kaç bucak olduğunu onlara göstereceğim.” Kemal bir sigara yaktı ve sakince içmeye başladı. “Aldığımız istihbaratlara göre Yunanlıların yeniden düzenleme yapmak ve taze kuvvetleri yetiştirmek için on gün ya da iki haftadan az olmayan bir süreye ihtiyacı var. Biz şu an zaten çalışıyoruz yoksa siz sağır mısınız?” konuşmasına ara verdi ve belki de ilk kez, bu küçük topluluk kağıt tekerleklerinin çıkardığı uzaktan gelen gıcırıtlara kulak verdi. Kemal pencereyi işaret ediyordu. Tepeden aşağı doğru, kökleri çok eskilere dayanan Ankara şehri, yavaş hareket eden kağıtların sonu gelmez görünen hattına ev sahipliği yapıyordu. Gözlerin görebildiği yere kadar uzanıyorlardı. “Anadolu’dan gelen tüm savaş gereçlerini gönderiyoruz. Sakarya’ya!”

“Kazım, buraya gel!” diye bağırdı Kemal. Haritaların bulunduğu geniş masaya doğru ilerledi, iri cüsseli general de onu takip etti. Kurmay subaylar da masanın etrafında toplandılar. Halide ve Adnan da oraya gitti. Kemal son gelen bu ikiliye ters ters baktı. “Bu askerlerin işi!” diye sesini yükseltti. “Çıkın! Git ve demokrasi ve özgürlükler hakkında o

nl hükümet beyannamelerinden birini yaz! Savaşmamız ve kazanmamız gereken bir savaşımız var. Gidin!”

Kemal hızla anlatmaya başladı, Yunan ordu düzenini anlatan rakam ve mevzileri hassas biçimde ve peş peşe sıralıyordu. “ok basit” dedi, “İsmet’e geri çekilme emri vermiş olmamın nedenini anlamak çok basit. Yunanlılar, güney cephesinde yer alan Uşak’taki demiryolu hattı civarında, kabaca 7 piyade tmeniyle 1 süvari tugayına sahipler, 32 bin tüfek ve 1000 de süvari kılıcı var ellerinde. Bizimse kuzey cephesinde, Kütahya ve buraya yakın demiryolu civarında 6 tümen ve 3 süvari alayımız, 23.000’e yakın tfeğimiz var. Güney cephesinde, 10 tümen ve 2 süvari alayımız, 25.000 dolayında da tfeğimiz var. 51.000 Yunan askerine karşı bizim 48.000 askerimiz var ve ağır silahları da üstün konumda. Uçak ve makineli tüfek bakımından da oldukça rahat durumdalar. Ankara’nın gerisinde 3 tmenimiz ihtiyaten tutulmakta ve 8.000 civarında tfeğimiz var burada. Güneydoğuda, Kilikya bölgesinde 2 tümen ve 5.000 tüfek ve şu anda da Amasya’dan harekete geçen 3 tümen ve 2 süvari alayına sahibiz. Anlaşıldı mı?”

Kazım artık daha rahat görünüyordu. Hızla başını salladı. Kemal devam etti; işaret ettiği kalemi, büyük ölçekli askeri harita üzerinde ileri geri gidip geliyordu.

“Yunanlılar şimdiye kadar” dedi Kemal, “stratejik ve taktik anlamda başarı kazandılar ancak hepsi buraya kadardı! Kayıplarımız, 7.000-8.000 asker civarında. Yunanlılar da hemen hemen bu kadar kayıp verdi. 4.000 civarında da esir verdik. Bununla birlikte” Kemal kalemini Eskişehir’den doğuya doğru Sakarya Nehri’nin büyük kıvrımına götürdü. “Yunanlıların kaynak hatları aşılmış durumda ve onlar için çok tehlikeli biçimde açılmaya da devam edilecek. Maddi kaynak stoklarının çok zayıflamış olduğunu biliyoruz. Yunanlıların 500 yük vagonu, 2.000 civarında devesi ve 3.000 kadar da kağnısı var.” Kemal çarpıcı bir biçimde durdu ardından. “Bizim elimizde bunlar yok” dedi basit bir ifadeyle. “Buna rağmen ülkemizin kalbinde ülkemiz için savaşıyoruz. Savaş zamanında sivil kalan her erkek, sıhhatli her kadın, kız ve ocuk; düşmanın vagonlarından, develerinden ve kağnılarından aşağı kalmamak üzere çalışacak, çok çalışacak!”

“Seferber ettiğimiz tüm gücümüzle!” dedi Kemal, kalabalık subay

topluluğu da masaya daha bir yanaştı, Kemal'in her bir sözüne dikkatle kulak veriyorlardı, "seferber ettiğimiz tüm gücümüzle, düşmanın 50.000 tüfeğine karşı, biz de 44.000 civarında tüfek toplamalıyız. Tahminimizce düşmanın yedek olarak bulundurduğu 23.000 civarında tüfeği daha var. Bizimse kabaca 8.000 ancak daha fazlası da yolda!" Kemal bir sigara daha yaktı ve bir süre sessizce sigarasını içti.

"Efendiler" dedi, "temmuz ayının sonuna geldik. Yapan Hamam düzlükleri ve Sakarya Nehri boyunca bulunan yerler, cehennem sıcaklığında daha beter bir kavuruculukla karşılaşacak! Bu Atinalılara... buraları daha da yakıcı hâle getireceğiz. Sanırım Yunan Kralı Konstantin'in Yunan ordusuyla beraber Eskişehir'de bulunduğunu bilmek ilginizi çekecektir. Yunanlılar, politik geleceklerini ve yaşamlarını, yaklaşan savaşa bağlamış durumdalar. Kaybedebilir ve yeniden savaşmak zorunda kalabiliriz. Ama onlar kaybederlerse sonsuza kadar kaybetmiş olacaklar!" Kemal, Kazım Karabekir Paşa'nın adaleli kolunu kavradı ve "Bu adam ve Kafkasya'daki askerleri Ermenileri perişan etti, böylece Rus sınırına kadar geri çekilmemiz gerekirse gidebileceğimiz bir yol açtı bize. Gerekirse tüm Anadolu'ya doğru geri çekilerek yayılabilir ve dağlara çıkabiliriz. Ama bu gerekli olmayacak. Düşmanla Sakarya'da karşılaşacağız ve muzaffer olacağız!"

Kemal sigarasını yere fırlattı ve çizmesinin topuğuyla ezdi. "Elveda beyler, bir süre için. Bu savaşı farklı düzendeki bir savaş için bırakıyorum." Subaylar şaşkınlıkla ona bakıyorlardı. "Büyük Millet Meclisi'ni kast ediyorum." Kemal, Kazım'ın çelik yüzüne baktı sertçe ve ardından uzun ve yavaşça sağ gözünü kırptı. Kazım, dudaklarında bir gülümseme belirinceye dek, bir süre şaşkınlıkla baktı ona. Sonra o da göz kırparak cevap verdi. Kemal döndü ve karargâhından ayrıldı. Politik bir krizle karşı karşıyaydı.

Meclisi karşısına alıp konuşmadan önce Kemal, Sakarya Nehri boyunca Türk kuvvetlerinin mevzilerini denetlemek üzere bir teftiş ziyaretinde bulundu. İsmet'i kuruyarak bir iskelete dönmüş, umutsuzca yorgun ancak kararlılığını korur hâlde buldu. Fiziksel gücünü neredeyse son haddine

kadar kullanmıştı bu cüssesi ufak kumandan. Kemal'in gelişiyle İsmet neredeyse düşüp bayılıyordu. Kemal, ona uyuyup dinlenebilmesi için yirmi dört saatlik bir izin vererek gönderdi. Bu süre içinde kumandayı kendisi ele alarak amansız sıcaklığın altında ileri geri koşturdu. Bir bataryayı buradan alıyor, bir piyade tugayını oraya yerleştiriyor, süvariye ve atlarını gözden geçiriyor, cephane, yiyecek ve içecek kaynaklarını defalarca muayene ediyordu. Kaynakları artırdı ve Ankara'ya bir telgraf çekerek ambarların boşaltılarak yiyecek ve ilaç stoklarının sonuncusuna kadar bölgeye gönderilmesi talimatını verdi. Ayrıca gelecek şiddetli sıcaklar için su depolarının doldurulması emrini verdi. Subay ve askerler; etraflarındaki yakıcı sıcak ve toza dayanamayarak bitkin düşüp eriyecek hâle gelirlerken Kemal, şaşırtıcı enerjisiyle hareket etmeyi ve son sürat çalışmayı sürdürdü.

Türk askerlerinin kendisine saygı ve şaşkınlıkla bakmasının sonucu olarak Kemal, Gelibolu'daki gibi kalbinde kabaran bir gurur dalgası hissetti. Aralarında piyade arkadaşlarıymış gibi dolaştı, şikâyetlerini sordu, sırtlarını okşadı, kısaca savaş meydanında askerlere alışkın olduklarının dışında bir davranış biçimiyle yaklaştı. Kemal, kendisini rahat hissettiği bir ortamda bulunuyordu; bunu kendisi de adamları da çok iyi biliyordu.

Polatlı'nın hemen batısında açık havada kurulmuş bir piyade ordugâhına atını süren Kemal, birliğin kumanda karakolunu teftiş etmek üzere atından indi. Tıknaç, sert yüzlü kumandan çadırından fırladı ve Kemal'e Almanlara mahsus bir resmî geçit törenine yakışır bir selam verdi. Kemal de karşılık verdi ve kalpağını çıkararak alınının terini sildi. Kumandanın adı Abdurrahman'dı. Kemal'in Manastır günlerinden eski birkaç sınıf arkadaşını tanıyan bir Arnavut Türk'üydü. Birlikte kavurucu sıcaklığın altında hatta yürürlerken Kemal bir dikenli tel müfrezesi incelemek için durdu. Kumandan, bu mıntıkadaki savaş düzeninin çok profesyonel bir izahatını yaparak Kemal'le ilgileniyordu.

"Sigara alır mısınız, paşam?" Ses kendinden emin, yüksek hatta neredeyse küstahçaydı. Kemal şaşkınlıkla döndü. Kumandan küplere binmişti. Bacakları birbirinden ayrı, neredeyse tembelce uzanmış bir Türk çavuşu, Kemal'e bir şekilde kumandanı dışarıda bırakan, baştan savma bir selam verdi. "Sigara alır mısınız diye sormuştum, paşam?" diye tekrarladı adam.

Kumandan parladı. "Seni küstah! Seni parçalayacağım, öldürteceğim seni!"

Kara gözlü, bıyıklı çavuş kumandana soğuk bir ifadeyle baktı. “Adını ve bölüğünü söyle!” diye güreledi kumandan. Çavuş katılaştı, ardından konuştu.

“9. Tümenen İsmail Çavuş, kumandanım. Bölüğüm...” köpürmüş kumandan yumruğunu sıkı ve ileri çıkı.

“Çek atını!” diye kükredi Kemal. Küplere binmiş kumandanın havaya kalkmış kolunu kavradı. Ardından çavuşla burun buruna geldi ve gözlerinin içine baktı.

“Kocaçimen Tepe’nin çakalları nasıldır?” diye sordu az sonra.

Bıyıklı çavuşun tozlu dudaklarında küçücük bir gülümseme belirdi. Kara gözleri parıladı. Bir talim çavuşu gibi sapasağlam dikildi.

“Tüm çakallar, açığa çıkarıldı ya da açıklandı, efendim!”

Kumandan hâlen yanlarında ağzı bir karış açık dikiliyordu.

Kemal ani bir hareketle çavuşu kavradı ve kendine çekti. Bıyıklı çavuşu yanaklarından öptü ve sonra bir adım geri çekildi ancak hâlen omzundan tutmaya devam ediyordu.

“Altı yıl” diye mırıldandı Kemal hafifçe.

“Evet, paşam” dedi çavuş. Kumandan yanlarında ağzı açık olanları seyretmeye devam ediyordu. Konuşmaya çalışıyordu bir yandan da.

“Nedir... Kemal Paşa, efendim, ben...”

Kemal döndü. “Kumandan” dedi, “bu adamın derhâl bölüğünden, tugayından ve sizin tümeninizden ayrılarak benim şahsi kadroma dâhil edilmesini istiyorum!” Kumandan ona şaşkınlık içerisinde bakıyordu. “Bu adam, Gelibolu’da, benimle birlikte Kocaçimen Tepe’de çarpıştı. Ben onu acilen görevlendireceğim.”

Kumandan hazır ol vaziyetine geçti. “Derhâl, Kemal Paşam! Emriniz derhâl yerine getirilecek!” Ardından çavuşa döndü. “İsmail Çavuş, bu vesileyle buradan ayrılarak...”

“Hayır! Hayır!” diye kesti çavuş kumandanın lafını. Bıyıklı yüzü şimdi sert bir hâl almış ve kara gözleri kısılmıştı. Yeniden katı bir vaziyette Kemal’e döndü. “Size bütün saygımı sunarak, efendim” dedi, “kendi bölüğümde, tugayımda ve bu tümeninde kalmak istiyorum, en azından yaklaşan muharebe boyunca!” Şimdi soluk soluğa kalma sırası Kemal’deydi.

“Bu çok saçma.” diyebilirdi en sonunda. “Sana emrediyorum...”

“Beni bağışlayın, efendim” diye söze girdi çavuş. “Belki de unutmuşsunuzdur, paşam, ben Yassı Höyük’lü İsmail’im. Hatırlayacaksınız, efendim, Gelibolu’daki Kocaçimen Tepe’de benim köyümden ve Sakarya Nehri’nden bahsetmiştik...” Genç adam öldürücü bir keskinlikle konuşuyordu. “Benim bölüğüm, tugayım ve bu tümen, efendim; benim köyümü, yuvamı ve Sakarya Nehri’nin bana bakan kısmını korumak için yerleştirildi. Bu kez yalnızca *bizim* ülkemiz için değil, efendim ayrıca başka itibarlarla da savaşıyor olacağım.”

Kemal gururlandığını hissetti. Aceleyle alnındaki teri sildi, ardından katılaştı.

“Çok güzel, İsmail Çavuş!” dedi. Yeniden kumandana döndü. “Abdurrahman” dedi, “o hâlde bu adama derhâl yüzbaşılık rütbesi verilmesini istiyorum. Bölüğünün tam olarak Yassı Höyük mevkiinin önünde bulunan mıntıkaya yerleştirilmesi işinin icabına bakarsın.”

Kumandan aceleyle selam verdi. “Evet, paşam. Yapılacaktır!”

Çavuş yeniden konuşmaya başladı, bu kez kumandana doğru. “Bana kalırsa efendim, bu Yunanlar... çoktan iyi bir dersi hak ettiler!” Yeni yüzbaşının gözleri nemli ve dudakları titrekti.

Kemal, kumandana bakarak gülümsüyordu. “Bugünün en harikula-de açıklaması. Devam edin!”

Bu kez kumandan gülümsedi ve selam verdi.

“Hay aksi şeytan! Bir an için unuttum!” diye feryat etti. Cebinden bir sigara paketi çıkardı, bir sigara aldı ve İsmail’e verdi. Bir kibrit çaktı ve sigarayı yaktı. Bir sigara da kumandana uzattı ve kendisinininkiyle beraber onun sigarasını da yaktı. Kemal geri döndü ve İsmail’i selamladı. “Devam et, Yüzbaşı İsmail!” diye sertçe bağırdı. Ardından topuğunun üzerinde döndü ve kumanda karakolu çadırına doğru ilerledi. Kumandan da onu takip etti.

5 Ağustos 1921 günü Ankara için korkunç geçti. Eski şehrin kalesi-

nin üzerinde yükselen güneş, halkı paniğin köşesine kadar gelmiş bu yeni ve kaba saba kasabanın tozlu sokaklarına ışınlarını gönderiyordu. Çoğunluğunu, giysi ve kap kacakla dolu bohçalarıyla oldukça yavaş ilerleyebilen ihtiyar adam ve kadınların oluşturduğu korku dolu insan grupları, kuzeydoğuya doğru dağılarak kaçıyorlardı. Süngüleri takılı Türk piyadeler, araba tekerleklerinin iz yapmış bulundukları yol boyunca yerleştirilmişlerdi. Bu askerler, Sakarya cephesine silah, cephane, yiyecek ve su taşıyabilecek her yaştaki sıhhatli erkek, kadın ve çocukları yakalama emri almışlardı.

Ankara'dan batıya doğru giden yollarda sonu gelmez bir sel gibi hantal hantal ilerleyen kağnılar, büyük bir toz bulutu oluşturarak cepheye bir an evvel ulaşmaya çalışıyorlardı.

Mustafa Kemal şafaktan evvel uyanmış, meclisin önünde yapmayı planladığı konuşmayı tekrar ediyordu. Bu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden kendisine başkomutanlık gücünün ve bir liderin tüm otoritesinin verilmesini isteyen kuvvetli ve geri dönüşü olmayan bir konuşma olacaktı. Mebuslar tereddüt ettiler; bu son aşamadan, Kemal'in kendisinden korkmuşlardı. Kemal, kürsüden onları alt etmeyi yine başardı. Pazarlık etmeyi reddetti. Ya hep ya hiçti. Kemal söz konusu güçler için üç aylık bir zaman dilimi belirledi. Kendi teklifini sundu, bunu tartışmaya açtı ve oylamaya götürdü. Bu işe yaradı.

Kemal, bu üstün güçle savaş esnasında faydalı olacağı düşünülebilen her şeyi talep eden bir dizi emir yayımladı. Bu kalemler; deri olan her şeyi, ayakkabı tamircilerinin eşyalarından ve eyercilerin iplerinden, at nallarından ve çivilerden tutun da; telefon makineleri, metal teller, izolatörler, kablolar, sülfürik asit ve kılıç, pala, süngü ve eyer üretebilme kabiliyetini haiz tüm atölyelerin ürünlerine kadar pek çok şeyi içine alıyordu. Tekerlekli her türlü vasıta, devletin mülkü hâline gelmişti. Ayrıca Türkiye'deki tüm deve, eşek ve öküzler nakliye için kullanılmak üzere el koyulacaklar arasında yer alıyorlardı.

Kemal tüm Ankara ve Türkiye'yi muazzam bir savaş mekanizmasının işlerinin içine soktu. Aralıksız ve şiddetli şekilde devam eden faaliyetlerinin arasında, Kemal bir gün atından düştü ve iki kaburgasını kırdı. Ancak sadece otuz altı saat yatakta kaldı, bu süre içerisinde de tüm

Anadolu'ya telgraflarını ileten bir askerle çalışmayı ihmal etmedi. Ardından da Ankara'dan yola çıkarak rüzgâr gibi Sakarya'ya ulaştı.

Hızlı akan, derin nehrin ötesinde Yunanlılar yığınak yapmaya başlamışlardı. Bu sırada ağustosun ortalarına gelinmişti.

Kemal, kurmaylarını gizli bir görüşme için karargâhına çağırdı. Toplantı, kilit noktadaki tugayların binbaşlarından bölük yüzbaşlarına kadar her rütbeden askeri bir araya getirmişti. Kemal, kısa ve isabetli bir konuşma yaptı.

"Efendiler!" dedi. "Büyük muharebe başlamak üzere. Dış dünya, çok az bilgi sahibi ve bu savaşın sonuçlarıyla da pek ilgili değil. Ancak tüm dünya, bunun dünya tarihini değiştirecek bir kader savaşı olduğunu öğrenecek. Türkiye'nin kaderi sizlerin ellerinizde. Size önderlik edeceğim. Beni takip edin!"

24 Ağustosun şafağında Yunan bataryaları, yoğun bir yayılım ateşi başlattılar. Arkasından Yunanlı piyadeler harekete geçti. Türk kuvvetleri de onları karşılamak üzere ilerledi, sabah güneşinde 10.000 süngü birden parıldıyordu.

Sakarya meydan muharebesi başlamıştı.

Türk piyadelerinin muazzam bir düzene tabi safları, kabaran bir deniz gibi ilerleyen Yunan dalgalarının içine birdenbire saldırdı, 100 kilometrelik büyük cephe boyunca, iki ordu birbirinin içine karışıyor, kimi zaman geri çekiliyor, ortalık karışıyor; savaş meydanını sarsan gürleme ve çınlama gökyüzünü kaplıyordu. Topçu ateşi azaldı ve yirmi dakika içerisinde neredeyse tamamıyla son buldu. Karşılıklı olarak yığılan iki ordunun çılgına dönmüş savaşçıları, birbirinin içinde ayırt edilemeyecek şekilde eriyip karışmış bir hâlde düşmana süngüler, siper kazdıkları kürekler, tüfek dipçikleri, kılıç ve kamalar, sıkılmış yumruk ve yırtıcı pençelerle saldırmaya başladılar. Ateşlenen hafif silahların ve arada bir atılan el bombalarının çıkardıkları seslere, gelişigüzel patırdamaya başlayan mitralyözler ve hatta uzun menzilli topların gayesizce atılan mermilerinin gürültüleri karışıyordu. Ancak şurası muhakkaktı ki tüm bu mekanik sesler, süngülerini savurup nara ve çığlık atarak ilerleyen Türk askerleriyle, savaşın çılgınca galeyanına kendilerini kaptırmış, onlara doğru ileri atılan Yunan askerlerinin bağrıışmalarının içinde kayboluyor, âdeta fark edilemez bir hâl alıyordu.

Baştaki yaylım ateşinin koruması altında ilerleyen Yunanlılar, Türk savunma hattının güney tarafında kalan ucuna bir yanıltma harekâtıyla yan taarruz yaptılar. Ancak ana saldırı için Yapan Hamam önündeki düzlükte yer alan Türk savunma hattının tam merkez noktasını seçmişlerdi. Çılgınlık atan Yunanlılar; **Cambaslı, Kurt Tahir ve Kabak** civarında birleşerek dikenli tellerin arkasında bulunan, Türk savunma hattının güçlü noktaları olan **İlya ve Yapan Hamam**'ın önünden geçen çamurlu, dar **Katrancı Çayı**'nın kenarında yer alan İnler Katrancı'ya doğur saldırıya geçtiler. Daha evvelki top ateşi sonucu oluşan büyük toz bulutları ve birbirine karışan kan ve barut kokusu, bu sıcak Anadolu gününde güneş tepeye çıktıkça daha da dayanılmaz hâl geliyordu.

Kemal, Türk birliklerinin kuzeyde kalan cenahının arkasında bulunan **Ala Geuz Köyü**'ndeki karargâhında çalışmalarını sürdürüyordu. Sahra telefonlarının bağlı olduğu bir batarya sürekli çalışıyordu. Mesajlarını sözlü ya da okunması pek de mümkün olmayan bir Arapçayla yazılı olarak sunan, terlemiş şaşkınlık içindeki haberciler bir girip bir çıkıyor ve dağılan Türk merkez cenahında bulunan mıntıklardan acil durumları rapor eden notalar getiriyorlardı. Kemal, toz ve sigara dumanından iyice kirlenmiş ceketinin yakasını açarak boğazından göğsüne akan terini sildi. Bu üniforma çok küçük, bu hava için de fazlaca kalın bir kıyafetti ancak Kemal, tüm kıta subaylarına üzerinde hiçbir nişan ve rütbeni bulunmadığı er kıyafetleri giymeleri konusunda emir vermişti. Bunun sebebi Yunanlı keskin nişancılarıydı. Tabii ki Kemal de tüm tümen ve tugay komutanlarına hâkim mevzilere keskin nişancılarından oluşan müfrezeler yerleştirmeleri talimatını vermişti Yunanlı subayları bir bir vurup indirmek için.

Kemal, karargâh binasının duvarında asılı bulunan kınından kılıcını kaptı ve otomatik bir hareketle pistolünün yanında olup olmadığını kontrol için eli beline gitti. Pistolü vardı. Boynuna astığı büyük dürbün, atların bağlı bulunduğu ahıra doğru gitmek üzere alçak taş binanın çevresini dolanırken sallanıp duruyordu. Genç bir astsubay, Kemal'i ahırın kapısında karşıladı. Adam korkmuş, terlemeye başlamıştı. Kemal'in burnuna barut kokusu gelmişti, az sonra açılan yayılım ateşinde yakınlar düşen iki mermiyi hatırladı. Sonradan ahıra çevrilen yerin içinde beş eyerli at burnundan soluyor ve sinirle ayaklarını hızla yere vuruyorlardı.

"Çabuk!" diye kükredi Kemal. Loş ahırda, adını Şeytan koyduğu, kızıl renkli, iri aygırını işaret etti. "Şu" dedi genç askere. "Çabuk ol!"

"Yok! Hayır!" diye kekeledi asker. "Bu başkomandanın atı." Çok korkmuş görünüyordu ancak bir an önce kendini sıkarak toparlanmaya çalıştı.

Kemal zorlama bir gülüşle karşılık verdi. "Ben başkomutanım" dedi. Asker, onun rütbesiz omuzlarına inanmayarak bakarken Kemal bir an gözlerini yumdu ve sonra askerin üzerine atlayarak onu sıkıca kavradı. Homurdanarak yerde yuvarlanırken ekspres treni gibi hızla gelen bir mermi ahır duvarının iç kısmında patladı. Büyük bir gürültü çıkaran

mermi, ahırı iyiden iyiye sarsmış ve tavandan kurumuş çamur ve tahta parçalarının aşağı dökülmesine neden olmuştu. Atlar kişnemeye ve toynaklarını tehlikeli biçimde sağa sola sallamaya başladılar.

“Kalk!” diye bağırdı Kemal amirane. Topallayan delikanlıyı yanına çekti. “Çabuk!” diye bağırdı yeniden. “Atım.” Gözleri korkudan kocaman açılmış atlar şaha kalkıyor, çifte atıyor, bir o yana bir bu yana hamle yapıyorlardı. Piyade iyice geri çekilmiş, bir şeyler söylüyordu, gözleriniyse atların havadaki toynaklarına çevirmişti. Bir mermi daha geldi ve az önce düşenin hemen yanı başına düşerek atların korkuyla kişnemelerini ve sertçe solumalarını bir kat daha artırdı. Keskin toynakları sertçe yeri dövüyordu.

“Şeytan!” diye gürledi Kemal sabırsız bir hiddetle. Kızıl renkli iri aygır aniden sakinleşti ve başını efendisine çevirdi. Kemal gülümseyerek atın yanına gitti ve duvarda asılı bulunan gemi çekti. “Sakinleş, evlat!” diye mırıldandı Şeytan’ın kulağına ve koca at başını Kemal’in omzuna götürdü. Aygır hâlen titriyordu ancak artık sakinleşmiş, burnunu Kemal’in çenesine sürtmeye başlamıştı. Ürkmeleri sona ermiş diğer dört at da yeri dövmeye, huzursuzca solumaya bir süre daha devam ettiler.

Kemal, Şeytan’ın yularlı boynunun yanında durarak hemen yanı başındaki iri ve gri renkli olanın gemini büyük bir dikkatle yakaladı. Hayvana sakince mırıldanan Kemal aynı usulü diğerleri üzerinde de tatbik etti, önce kahverengi iğdiş edilmiş olanı ve ardından da iki siyah aygırı, yanlarını tokatlayıp yelelerini sıvazlayarak teker teker sakinleştirdi. Yakınlarda bir yerlerde iki mermi daha patladı ancak atlar sükûnetlerini korudular. Kemal bu kez yeniden Şeytan’a döndü. Kızıl aygır sakince duruyordu. Kemal, yuları tuttu ve onu döndürdü, ardından ahırdan çıkarmak üzere arkasına katıp ilerlemeye başladı.

“Siz... Siz...” diye kekeledi astsubay. Kemal’e baktıkça iri kahverengi gözlerinde yaşlar belirlemeye başladı. Yutkundu. “Siz Başkumandan Mustafa Kemal’siniz!” Yeniden yutkundu. “Lütfen, beni bağışlayın” delikanlının gözlerinde çılgınca bir sevgi okunabiliyordu.

Kemal sertçe kaşlarını çatı. “Atımı bir dahaki sefere istediğimde...” dedi ve atın ipini çekmeyi bıraktı.

“Evet, Kemal Paşam!” diye bağırды astsubay, selam vererek. Kemal Şeytan’ın dışarı çıkardı ve üzerine çıktı. “Lanet olsun!” Süvari kılıcını patlama olduğı sırada ahırda yere bırakmış, sonra da o hengâmede unutmuştu. Ancak artık geri dönüş yoktu.

“Başkumandanım!” Bu ahır görevlisiydi. Koşarak geldi, kabzası Kemal’e doğru gelecek şekilde kılıcı uzattı. Dizginleri sol eliyle tutan Kemal kılıcı, geçit törenlerindeki gibi, kılıcın kabzası aşağıda ucu yukarı doğru sağ omzunun üzerine gelecek şekilde yerleştirdi. Şeytan’ı yumuşak bir şekilde mahmuzladı ve ilerlemeye başladı. Şeytan hafifçe şaha kalkıp sıçradı ve tepeden aşağı cepheye doğru zarifçe yol almaya başladı.

“Haydi, şimdi şu... Yunanlıları etkile!” Ardından Şeytan’ı mahmuzladı ve ilerledi.

Öğle vaktinin tüm şiddetiyle hükmünü sürmeye başladığı saatlerde Kemal yeniden karargâhındaydı. At sırtında, yaya ve sürünerek cephenin 18 kilometrelik kısmını kaplayacak şekilde ilerlemişti. Kahverengi üniforması artık gri-siyah karışımı bir hâl almış, ceketinin iki düğmesi eksilmiş, pantolonunun sağ dizi yırtılmış, ayakkabıları aşınmış ve yarılmış, elleri -onlara mutlulukla baktı bir kez daha- çamur ve dumandan kararmıştı. Sağ elinin bilek kemiğine bitişik olan ilk boğumda da çirkin ve derince bir yırtık oluşmuştu. Dikenli teller. Kendini yorgun, aşınmış ve dövülmüş gibi hissediyordu. Tetiğı tutan parmağının iç kısmı su toplamaya başlamıştı bile. Küçük silahı, arka arkaya ateşlenmekten ve kavurucu güneşten dolayı oldukça kızgın bir hâl almıştı. Çevredeki kayalar bile kükürt kadar sıcaktılar. Kemal bir sandalyeye çöküverdi ve Arif’in yüksek sesle dile getirdiğı endişe dolu sorularıyla Fevzi’nin gürlereyrek yaptığı şikâyetleri duymazlıktan geldi.

“Kemal” diye tekrar etti Arif, “Kemal! Beni dinle. Bu saçmalığa bir son vermek zorundayız. Sen...” Fevzi konuşmaya başlayınca Arif sustu.

“Kendini böyle tehlikeye maruz bırakmamalısın” diye gürlledi yeniden Fevzi. “Bir şey gibi hareket etmene gerek yok, şey gibi...” doğru kelimeye bulmaya çalışıyordu.

“Bir ahır görevlisi gibi mi?” diye atıldı Kemal, sesinin çok derinlerden geldiğini hissederek. Bu arada ortaya çıkan sessizlikte, Fevzi’nin şaşırtıcı bir onay ifadesi taşıyan yüzüne ve Arif’in zayıf ve yorgun yüzüne baktı, şimdi bu yüz aynı zamanla şaşkıındı da. “Ahh!” dedi. “Susun! İkiniz de.” Çok yorgun hissediyordu, neredeyse tükenmiş ancak yine de içini bir sevinç dalgası kaplamıştı. Kendini gerçek bir asker gibi hissediyordu.

Bir süre sonra kalktı, Arif’in sırtına bir tokat indirdi ve Fevzi’nin omzuna da kolunu attı. *Bunlar iyi adamlardı, vicdansız Arif ve hâlinden memnun olmayan aylar gibi hırlayıp duran ihtiyar Fevzi.* Kemal duvardaki haritaya hızlı ve kapsamlı bir şekilde göz attı, iki sessiz binbaşı da toplu iğne ve bayrakları ilişitirdiler. “Hay aksi!” dedi kendi kendine. “Bir saat gerideler, en azından bu mıntıkada.” Kemal haritaya doğru ilerledi ve alayları ifade eden dört iğneyle iki bayrağı çekti. Son kırk beş dakika içinde kat ettiği mevzilere göre onları yeniden yerleştirdi.

“Orada!” dedi ve ardından Arif ve Fevzi’ye döndü. “Toplu iğneler iyi ama gerçek askerler her zaman daha iyidir!” diye ekledi. Bir anahtarla oynayarak kahkaha atmayı başladı. Kendini sersemlemiş hissediyordu. “Çok fazla barut kokusu soludum” dedi kendi kendine. “Bugün... durdurmak merkezde.” Duvardaki haritanın üzerinde tecrübeli gözlerini dolaştırdı ve daha yakından incelemek üzere topallayarak ilerledi. Kaburgaları hâlen kendisine ısırap veriyordu. Onları yeniden güzelce sargılasa iyi olacaktı. Şu ahırda olan hadise yeni yeni iyileşen kaburgalarına pek iyi gelmemişti. “Arif!” diye bağırdı. “Bir mesaj yazalım.” Arif hemen bir defter bir de kalem kapıp geldi. Kemal, Yunanlıların sağ cenahının ucunda yer alan Karpuzlu’ya işaret ediyordu kirli parmağıyla. “Bu... başı burada fena hâlde dertte. Su yok. Köpek bağlasan durmaz. İyi donanımlı üç sağlam süvari devriye takımını bu bölgedeki Yunanlıların arkasına gönderelim, bu gece ve yarın gece. Gökpınar ve Üzümbağ köylerinden çıkmalarını sağlayalım. Esirler alınacak!”

Kemal dinlenirken kendine getirilen telgraflardan en üsttekini oku-

maya başladı. Bir Yunan alayı tamamen yok edildi! Ve kurmay subaylar da öldürüldü. Hepsi. Kemal bundan sonra diğer bir mesaja geçti. “Kayıplarımız oldukça fazla. Yunanlıların kayıplarının ise dokuz saatlik çarpışmanın sonucunda, bizimkinin iki katı olduğunu tahmin ediyoruz. Arif, Karpuzlu’nun gerisindeki Yunan hattının ardına bu gece yapılacak baskınla ilgili talimatlarımı umarım yerine getirirsin!”

Arif’in benzi atmıştı, hızla odadan dışarı çıktı. Tek bir söz edememişti. Hep birlikte gidişini izlediler. Bu münasebetsiz sessizlikte, Kemal yeniden hareket haritasının önüne gitti ve yorgun gözleri, tüm cephe üzerinde dolaştı uzunca bir süre Yunan ileri karakolları ve kuzeydeki güçlü noktalar: İki Kilise, **Aghiz Euзу, Üçbaşlı**, Ankara-İstanbul tren yolu üzerinde, Sakarya Nehri’nin güneyinde Kabak’taki Yunan üssüne doğru Kavuncu ve Köprü’yü geçince **Saghzilar Tren İstasyonu** -ve Yunanlıların Sakarya’nın daha aşağıda kalan kıvrımı üzerinde yer alan Jermadaki ihtiyati mevzileri- sonra da Üzümbağ ve Gökpınar.

“Bu yapılabilir” diye mırıldandı, biraz da yüksek sesle. Sonra bekledi bir süre.

“Ne yapılabilir?” diye sordu Fevzi, hâlen olduğu yerde dimdik duruyor ancak içten içe de titriyordu...

“Bir kuşatma harekâtı” diye mırıldandı Kemal. Sensi alçaltmıştı bu kez. Gözünün ucuyla, Fevzi’nin haritaya doğru önce bir, ardından iki adım attığını gördü. Kemal fısıldadı, “Bırak **Tchal** Dağı’na sahip olduklarını sansınlar, bu çok etkileyici görünüyor. Ancak...” Kemal, kulağının dibinde Fevzi’nin ağır ağır nefes aldığını hissetti. Kemal, teorik olarak Ankara’ya giden yola hâkim konumda bulunan tepeyi incelemeye devam ederek Fevzi’yi duymazdan geldi. Haritanın altındaki tepsiye uzanarak tugay iğnelerinden iki kırmızı toplu iğne aldı, kuzeye ve Çal Dağı’nın uzantısına paralel olarak kuzey-kuzeybatı yönünde iliştiirdi.

Kemal’in Çal Dağı’nın ötesindeki manevrası, olması gerekenden daha basit şekilde planlanmıştı. Evvela Yunanlılar -üstün asker, hava ve topçu

ateşi güçleriyle- inisiyatifi ellerinde tutmaya devam ettiler. Ağustos sonunun ve eylül başının kör edici ve kavurucu sıcağında, -Sivrihisar'ın gerisinde ordugâhlarını kurarak ihtiyatla burada bekleyen- General Papoulas ve Kral Konstantin'in emrindeki Yunanlılar, çelikten gibi sağlam Türk hatlarına girdi, vahşice saldırdı ve orduyu dağıtarak uzun, kanlı bir hat boyunca kilometrelerce ilerledi. Çal Dağı düştü, sonra geri alındı ardından Yunanlılarca yeniden ele geçirildi ve en sonunda da Gelibolu'daki Kocaçimen Tepe gibi, hiç kimsenin bulunmadığı, yalnızca amansız Anadolu güneşinin altında, akbabaların, çürüyen Türk ve Yunan askerlerinin cesetleri üzerinde uçuştğu bir alan hâlini aldı.

Yukarıda Yunan savaş uçakları ahenksiz keşif uçuşları sırasında mitralyözlerini de kullanarak vızıldamaya devam etti. Bu hantal çift kanatlı uçaklar, İngiliz ve Fransız savaş sanayinin üretim fazlasını teşkil ediyordu. Selanik ve Mezopotamya cephelerinden kurtarılmışlardı ancak hâlen baş belası niteliklerinden bir şey kaybetmiş görünmüyorlardı. Yaptıkları manevralarla, orduyu şaşkın hâlde yakalıyor ve Türklere, komando operasyonlarını yalnızca gece karanlığından istifade etmek suretiyle yapabileme fırsatını bırakıyorlardı. Türk piyadeleri Yunan saflarının arkasına sızmayı başarıyor, demiryolu hattını yer yer dinamitliyor, cephanelikleri patlatıyor ve petrol kaynaklarına saldırıyorlardı. Yiğit bir piyade eri, Yunan Kralını öldürmeyi ya da tutsak etmeyi aklına koyarak Sivrihisar'ın varoşlarına sızmayı başardı. Ancak Türkler, Yunan Muhafız Alayı'na karşı büyük kayıplar vererek bozguna uğratıldılar. Bununla birlikte, Ala Geuz'daki karargâhında bir ileri bir geri yürüyüp duran Kemal, iki gün önce Kral Konstantin'in bir tedbir olarak Ege kıyısındaki İzmir-Aydın cephesine gittiği haberini almış olmanın sevincini taşıyordu.

Kemal, ara ara uyuyarak daimi olarak Ala Geuz'daki karargâhında planları, haritaları ve grafikleriyle hummalı bir çalışma içerisindeydi. Mesajlar alıyor ve gönderiyor, tümen ve tugay komutanlarının yerlerini değiştiriyor, kaybedilen subayların yerine başkalarını atıyor, bu arada durmadan kahve ve sigara içiyor, İsmet ve Fevzi'ye de amansızca koşturuyordu. Refet Paşa, Kastamonu Ormanı'ndaki sürgününden dönmüş, yeni bir görev istiyordu. Ufak tefek süvari subayı her zamanki gibi şık, çizimleri boyalı, vaziyetini açık ve mantıklı şekilde anlattı. "Bursa ya-

kınlarında uğranılan bozgunun” diye ısrar ediyordu, “bir zafere döndürülmesi işten bile değil.”

“Ben her şeye rağmen bir süvari subayıyım” diyerek Kemal’le tartışıyordu. “Bizim taktiğimiz saldırmak, kuvvetle vurmak ve düşmanın içine işlemektir. İstihbaratımız sağlam bir temele dayanmıyordu. Düşmandan farklı olarak bizim uçağımız yoktu o sıra. Biz bunu öğrenmeden önce, kuvvetlerimin yanından dolanıp arkasına geçilmişti bile.” Refet inatla dikiliyordu, sıırım gibi bacaklarını açmış, açık mavi gözleriyle yalvarır gibi bakıyordu. Kemal uzun uzun düşündü. Karşılıklı şikâyetle girişmenin, eski defterleri açmanın sırası değildi. O da yumuşamıştı.

“Tamam, Refet” dedi en sonunda. “Sen hâlen bu tarz bir savaşta farklı bir kıta kumandanlığı için uygun değilsin. Burada yapacağımız bir hata bitmemize neden olabilir. Ancak sen savaş gereçleri ve kaynaktan anlıyorsun.” Kemal kalemini kapdı ve hızla yazmaya başladı. “Seni Savunma Bakanlığı’na tayin ediyorum, umarım Allah sana yardım eder de bir kez daha yenilmemize neden olmazsın. Derhâl Ankara’ya hareket et.” Refet’in ince, yakışıklı yüzüne geniş bir gülümseme yerleşti. “İnebolu, Tokat ve Amasya’daki tüm depoları kontrol et. Depoları soymaya çalışan şerefsizlerin kıçlarına tekme bas. Bize daha fazla tüfek ve mermi temin et. Topçu mermilerinin akışını hızlandır. Çok yakında susuzlukla karşı karşıya kalacağız. Yunanlıların şimdiden başları ağrımaya başladı bile bu konuda. Git!” Refet bunun üzerine kapıya doğru ilerledi. “Bekle!” diye seslenerek durdurdu onu Kemal. “Bu seni başka her şeyden daha fazla incitecek” diyerek gülümsedi. Refet’in parıldayan nişan, rütbe işaretlerini ve fazlaca boyanmış çizmelerini işaret etti. “Şu geçit töreni kıyafetlerini de bir kenara kaldır.” Kemal parmağını bu kez kendini çevirdi. “Bana bak” dedi. Refet onu şöyle bir süzdü. “Çok pis hâldeyim, leş gibi kokuyorum ancak bu benim moralim ve adamların için daha iyi. Askerlerimiz pis kokan üniformalarını haftalardır çıkarabilmiş değiller. Beni anlıyor musun?” Refet selam verdi. “Şimdi, git!” dedi Kemal sertçe. Refet az sonra gözden kayboldu.

Gri yüzlü, bitkin ve kırık kaburgaları yüzünden hâlen zorlanarak yürüyen Kemal, uzun cephe boyunca gündüz ve geceleri şahsi devriye gezilerine çıkmayı sürdürdü. Önüne çıkan herkesle konuşuyordu, tümen

komutanları ve tugay binbaşlarından bölük yüzbaşları, müfreze teğmenleri, hat çavuşları, onbaşları ve hattaki askerlere kadar herkesi muhatap alıyor, hepsinin hâl ve hatırlarını sormayı ihmal etmiyordu. Sanki aynı anda hem orada hem buradaydı. Kemal, kaba şakalar ve müstehcen istihzalarla askerlerinin moralini tozun toprağın içinden çıkarıyor ve kendi anlatımlarıyla buhrana sürüklenmelerine engel oluyordu. Gelibolu'daki gibi kayıtsızca top ateşinin altında yürüyor, tüfek mermilerini ve keskin nişancıları bilmezden, yaverlerinin ve kurmaylarının yalvarışlarını duymazdan geliyordu. Arif, sadık bir tazı gibi, gittiği her yerde ona eşlik ediyordu. Arif'in Anadolu'nun bu bölgesiyle ilgili derin bilgisi paha biçilmezdi. Hiçbir zaman çaresiz bir duruma düşmezdi.

“Çeltik mi?” diye tekrar etti bir harita görüşmesinde. “Tabii ki. Burası bir plato köyüdür, Durupınar'ın 7 km. güneybatısında yer alır. Doğusuna doğru üç büyük höyük uzanır, tabyalar için biçilmiş kaftan. Eğer gerekirse oradan Durupınar'a batıdan gelen yolu top ateşine tutabiliriz. Evet...” diye başladı ve Arif bölgeyle ilgili ayrıntılı bilgi vermeye devam etti. “X Alayının kumandanı mı? Vurdumduymaz bir adam ama oldukça cesur. Her zaman emir verilmesini bekler. Ben kısa zamanda X Alayını düzene sokarım.” Ve sonra da bu alay büyük bir düzene kavuşurdu.

Kemal gerçekleri hiç saklamadan, 9 Eylül günü onunla konuştu. “Vaziyetimiz son derece nazik. Yunanlılar yeniden Çal Dağı'nın eteklerinden yukarı bayırlarına tırmanmaya başladılar. Eğer zirveyi yeniden ele geçirirlerse...” Kemal karamsarlığını dağıtmaya çalıştı. “Bu... Sonsuza kadar ilerlemeye devam edemezler ya. Hâlen...” Yeniden haritaya doğru yürüdü. Savaşın on yedinci gününde Yunanlılar Sakarya'yı aştılar ve Ankara'ya doğru 16 km. ilerlediler. Gönderilen telgraflar, yeni başkentte bir panik ortamı meydana getirmişti. Batıdan esen rüzgârla artık Ankara'nın kendisi de topçu ateşinin sesini taşımaya başlamıştı.

“Buna rağmen...” dedikten sonra Kemal; Arif, Fevzi, İsmet ve Ankara'dan en son haberleri getiren Bekir Sami'ye döndü “kayıplarının oldukça fazla olduğundan da haberdarız. 18.000 ila 19.000 arası ölü verdiler ve ilerlemeye devam ettikçe yaralı sayısının da büyük bir hızla arttığını biliyoruz. Bizimse 13.000 ölümüz ve 3.000 civarında yaralımız var hatta yaralı askerlerimizin bir kısmı savaşma kabiliyetini yitirmiş

bile değiller. Çal Dağı'nı zapt ederlerse bir şekilde iletişimimiz kesilmiş olacak. Yeniden kırk sekiz saat içinde muazzam bir saldırıya geçeceğiz ve sonra Fevzi" Kemal, Genel Kurmay Başkanına döndü ve yavaşça göz kırptı, "şu konuştuğumuz küçük harekâta girişeceğiz." Ardından da Kemal, gecenin soğuğuna karşı, gri renkli kirli pelerinini üzerine aldı ve cepheye gitti.

Bütün geniş cephe boyunca zorlu mücadele kısım kısım çarpışmalara bölünmüştü. Yapan Hamam civarındaki geniş plato ve antik **Gordion** sitesinin yanı başında, Sakarya'nın kıyısında yer alan Yapan Hamam önünde Türk ve Yunan hatları sağlam ve gittikçe katılaşıp duran bir hâl almıştı. Bununla birlikte, kuzey ve güney yönünde, dere yataklarında ve geçitlerde, vadi köşelerinde ve tepelerin zirvelerinde, Yunanlı ve Türk tümen ve alayları -hatta bölük ve takımları da dâhil olmak üzere- giderek vahşileşen, şahsi kavgalara benzer bir hâle dönüşen bir savaşın içine girmişlerdi. Bu yakınlaşmalarda, bilek bileğe çarpışmalarda, kişisel unsurlar büyük önem taşıyordu. Bir huruç hareketinin sonunda gelen bir Yunan zaferi, hemen arkasından bir Türk misillemesiyle karşılaşılıyordu. Böyle kısa ve çirkin bir hareket sonucu arkadaşını kaybeden bir Türk askeri, bir dahaki çarpışmaya şahsi bir intikam yeminiyle giriyordu.

Kemal bu durumdan fazlasıyla memnundu, bireysel kinleri ve bu tarz feodal düşünce biçimini teşvik ediyordu. Polatlı İstasyonu'nun batısındaki bir sığınakta -bu istasyon düşman topçu ateşi sonucu bir yıkıntıya dönüşmüştü- Kemal bu konuyu, üç bölük yüzbaşısı, bir hat çavuşu ve iki teğmenin kafasına iyice yerleştirdi. Gece hava oldukça soğuk olmasına rağmen ceset kokusu oldukça güçlü şekilde kendini hissettiriyordu.

"Hiçbir zaman unutmayın" diyerek ikaz etti Kemal, "bu Yunanlıların büyük çoğunluğu, Atinalı ya da Yunanistanlı Yunanlılar değiller. Bunlar, en kanlı, en sert savaşçılar; Türkiye Rumları, yerli Hıristiyanlar ve Türk vatandaşları, hainler! Eğer kazanılırsa evlerinizi, tarlalarınızı, sığırlarınızı ve kadınlarınızı alacaklar ve çocuklarınızla ihtiyaçlarınızı katledecekler. İzmir'den yola çıkıp Anadolu'nun düzlüklerine ilerlerken tecavüzlerine, önlerine çıkanı yakıp yakmalarına ve katliamlarına şahit oldunuz. Şimdi de sıra sizde, siz onları öldürün!" Orada hazır bulunan Türk askerlerinden sinirli bir onaylamanın uğultusu yayıldı ortalığa.

“Yunanlıların 2 tümeninden daha fazlasını yok ettik” diye devam etti Kemal “ve ellerindeki en iyi ikisinin de içlerinde bulunduğu tümen komutanı dört generallerini öldürdük. Ve dahasını da öldüreceğiz.” Onu dinleyenler gözlerinde amansız bir intikam isteğiyle başlarını salladılar.

Ertesi sabah erken saatlerde kurmaylarıyla yaptığı görüşmede Kemal, kritik Çal Dağı mıntıkasında yer alan Nurettin Paşa haricindeki tüm tümen komutanlarına bir brifing verdi. Nurettin, yerine bir tuğay komutanını göndermeyi ihmal etmemişti. Kemal, uzun cephenin her mıntıkasındaki vaziyeti belirli ayrıntılara girerek özetlediği iki saat boyunca durmadan tebeşirle tahtaya şekiller çizerek komutanlarını bilgilendirdi. Bu sırada telefon çaldı. Kemal, Fevzi’ye bekleme odasına giderek telefonla konuşması işaretini verdi. Fevzi hantal hantal ilerleyerek odadan çıktı. Odada bulunan dinleyiciler, kurmay subaylar ve tümen kumandanları, Fevzi’nin gümbürdeyen sesini kapının arkasından duyabiliyorlardı. Kemal anlatmaya bir süre daha devam etti ancak sonra dinlemek için bir an durdu. Yan odadaki Fevzi’nin sesinden heyecan dolu bir haber aldığının izleri vardı.

Aniden kapı açıldı ve Fevzi doğrudan Kemal’e doğru yürüdü. Geniş, bronzlaşmış ve genellikle duygularını açığa vurmayan yüzünde, bastırmaya çalıştığı bir zafer ifadesi vardı. Kemal’in ne olduğunu duymak için can atan kulağına eğildi.

“Kemal Paşa!” diye fısıldadı aceleyle. “Nurettin’den haber var. Yunanlılar Çal Dağı’ndan çekiliyorlarmış! Beylik Köprü’ye -burası Polatlı’nın batısında kalan kilit pozisyonundaki bir tren istasyonuydu- dek çekiliyorlarmış.” Bu sırada tüm telefon bataryaları teker teker çalmaya başladı. Kemal telefonlardan birine bakmak için fırladı ve Fevzi, Arif, İsmet ve Bekir Sami’ye de diğerlerine bakmaları için işaret verdi. Kumandanlar büyük harita masasına dayanarak söylenenleri anlayabilmek için kendilerini zorlarlarken Kemal, Arif, İsmet ve Bekir Sami Osmanlıca harflerle önlerindeki kâğıtlara söylenenleri yazmakla meşguldüler. Kemal “Tamam!” diyerek ilk telefon görüşmesini bitirdi. Hızla Arif, İsmet, Fevzi ve Bekir Sami’den notları topladı. Sonra da ne olduğunu öğrenmek için sabırsızlanan kurmay ve kumandanlara döndü. Gri yüzü yeni bir renge bürünmüştü, bir sevinç ifadesi her yanını kaplamıştı.

“Efendiler” dedi kendinden emin bir edayla. “Bu genel bir geri çekilme! Tüm hat boyunca derhâl saldırıya geçeceğiz.” Sandalyeler geri itildi ve aniden çizme sesleri odayı sardı. “Haydi!” diye kükredi Kemal. “Tugay komutanlarınıza telefonla haber vereceksiniz. Saatini kontrol etti. Sabah altıda tüm cephede saldırıya geçeceğiz. Tüm ihtiyat alaylarını da cepheye süreceğim. Fevzi” Kemal iri yarı Genel Kurmay Başkanı’na anlamlı bir ifadeyle bakıyordu, “sen kuzeyde ne yapman gerektiğini biliyorsun.” Fevzi başını salladı ve hızla bekleme odasına doğru yürüdü, ardından kararlılığı çok iyi okunabiliyordu. “Efendiler” diye sözlerinin sonuna geldi Kemal, “bu bizim uzun zamandır beklediğimiz an. Bu çürümüş Yunanlıları, bir Anadolu fırtınasının önündeki çöpler gibi önümüze katacağız ve onları denize dökeceğiz! Çıkabilirsiniz!” Kumandanlar, faal durumda bulunan beş sahra telefonu için koşuşturunca büyük bir gürültü koptu. Sandalyeler gıcırdadı, çizmelerin topukları taş zemini sertçe dövdü.

Fevzi, yan odadan toplantının yapıldığı odaya geri geldi.

“Fevzi!” diye bağırды Kemal gürültünün arasından. Telefonların başındaki kumandanlar bile Kemal’in sesindeki ivediliği hissederek başlarını kaldırarak ona baktılar. “Fevzi Paşa” diye tekrar etti Kemal. “Tüm bataryalara, tüm mıntikalara talimat verin saat sabah altı itibarıyla menzilleri içerisindeki tüm hedeflere on beşer tur atış yapmaları talimatı verilsin.” Fevzi şevkle selam verdi ve yeniden bekleme odasına gitti. Kemal bir sigara yaktı ve odadaki çılgın hareketliliğe göz gezdirdi. Sert bir biçimde gülümsedi ve sigaranın dumanını üfledi. Yorgunluktan eser kalmamıştı. Bugün yollarda büyük toz bulutları meydana gelecekti.

31

10 Eylül gününün sabah altısının alacakaranlığında, tüm cephe Anadolu'nun sarp dağlarında yankılanan ve sanki dünyanın sonunun geldiği haber veren ürpertici bir gürültüyle sarsılmaya başladı. Topların sesi artıyor, kabarıyor, yeniden yankılanıyor ve Türk topçu birlikleri çılgına dönmüş gibi hızla hareket ederek sivri uçlu ve sıcak çelik, fosfor ve şarapnel parçalarını, geri çekilen Yunanlıların dağılarak kaçışan hatlarının üzerine tipi gibi yağıdırıyorlardı. Siperlerinden, sığınaklarından ve her dere yatağı ve sırttan Türk askerleri akın akın dökülüyor ve Kemal'in -*Tüm Yunanlılara ölüm!*- emriyle teşvik ettiği bu amansız savaşçılar vahşi, yırtıcı ve acımasızca ilerliyorlardı.

Kirli kahverengi dalgalar şeklinde, intikam peşinde olan bir deniz gibi, Türk piyadeleri pervasızca koşuyor ve panik hâlindeki Yunanlıların içine dalarak süngüleriyle parçalıyor, dipçikleriyle vuruyorlardı. Dikenli tel imha takımları, sabah dörtten beri dışarıdaydılar, Türk akıncı birliklerinin hücumu için belli noktalardan girişler açmışlardı. Tellerdeki bu gediklerden, elleri süngülü Türk askerleri sonu gelmez biçimde dalga dalga ilerliyorlar, ümitsiz bir hâlde kaçışan yenik Yunanlılara hücum ediyorlardı. Göğüs göğse dövüşme olmuyordu. Uluyarak koşuşan Türklerin sesleri, bu karmakarışık seslerden oluşan kâbusta, Yunanlıların ıstırap dolu çığlık ve feryatlarına karışıyordu. Türk ağır silahları ve havan toplarının gürültüleri, Türk mitralyözlerinin bitmek bilmeyen ahenkli patlayışları, karşı bir noktaya parlayarak düşen el bombaları...

"Allah!" diye mırıldandı Kemal. Çoktan sabah olmuştu. Yassı Höyük'ün güneyindeki yüksekçe bir tepede dikilmiş, Alman malı güçlü dürbünüyle Türk topçu ateşinin; Sakarya Nehri'ne doğru çekilen Yunanlıların dağılmış, hezimete uğramış kolları üzerinde yaptığı etkiyi inceliyordu. Üç Türk havan topu bataryası dikkatini yalnızca Sakarya Nehri'nin üzerindeki bir köprüye giden yola kargaşa içinde yığılmış

iki Yunan kolunun şaşkına dönmüş askerlerinin üzerin çevirmişti. Bu hırpalanmış yapı, on iki gün önce geri çekilen Türkler tarafından dinamitlenmişti. Yunanlılar tarafından tamir edilen köprü, Yunan işgali esnasında kum torbaları ve kazıklarla sağlamlaştırılarak yeniden kullanılabilir hâle getirilmişti. Şimdi de Türk top mermileri, çığlıklarla patlıyor, bir araya yığılmış Yunan kollarına büyük zarara veriyor, Yunanlı piyadeler köprüye doğru batı yönünde ilerledikleri sırada birer birer yere yığılıyorlardı. Kemal bu katliamı izleyerek sertçe gülümsedi ve dürbününü indirdiğinde Arif'in kendisine korku ve sevinç karışımı bir ifadeyle baktığını gördü.

Kemal ters ters baktı ona. Arif'in yüzü kızardı ve bakışları önüne düştü. Kemal, Arif'in çenesini kabaca tuttu ve genç subayı yüzüne bakmayı zorladı. "Neyin var senin?" diye sordu Arif'e. "Neden çekiniyorsun?"

Arif yutkundtu ve başka bir yöne bakmaya çalıştı. "Ha... hayır" diye mırıldandı, "ancak topçu ateşi öylesine ölüm saçtı ki..." Arif utanç içindeydi.

Kemal hakir gören bir ifadeyle yüzünü buruşturdu. "Doğru!" dedi sertçe. "Ancak yetersiz kaldı yine de. Keşke bu mıntıkada üç yerine yirmi tane bataryam olsaydı. O zaman onların hepsini yok ederdik!" Nefes aldı. "Ancak bu hâliyle bu harekât aylarımızı alır hatta bekli bir yılımızı. Haydi!" diyerek bitirdi sözlerini sabırsızca. "Durup ağlaşmanın sırası değil!" Kemal tepeden koşarak indi, Kemal'in iri aygırıyla Arif'in atının gemini tutan piyadeye doğru ilerledi. Kemal kendi kendine gülerek bindi atına. "Gordiyon düğümünü çözelim bakalım!" diye mırıldandı.

"Neyi çözelim?" diye sordu Arif. Bir ayağı üzengide durdu, sağ ayağı hâlen yerdeydi. Kemal'e bakıyordu, yüzünde açık bir şaşkın ifade vardı. Kemal sabırsızlıkla homurdandı.

"Tarih kitaplarını dağıtırlarken..." diye girdi söze, "sen neredeydin? Neredeyse ayağının hemen altında" diyordu Kemal, "antik Gordiyon şehri yatıyor ya da Gordiyum, hangisini tercih edersen" Arif atına bindi, onu dinlemeye başladı. "Bu tepelikler defn tepeleridir, Frigyalıların en asil kemiklerine ev sahipliği yaparlar, bunlara efsanevi Kral Gordiyus

da dâhil.” Kemal, Sakarya boyunca düşen top mermilerinin patlamaları ve ısıkları nedeniyle sesini yükseltme ihtiyacı hissetti. “Hıristiyanların İsa’nın doğduklarını iddia ettikleri zamandan üç yüz yıl kadar ya da daha önce ve Hz. Muhammed’in doğumundan bin yıl önce Gordiyus isimli bir köylü, dört tekerlekli bir yük arabasıyla belirmiş, daha önceden de bu bölgedeki bazı kâhinler bu topraklarda bu şekilde bir kralın bir gün çıkıp geleceğini haber vermişler. Böylece insanlar da Gordiyus’u kral ve hükümdarları ilan etmişler. Beni dinliyor musun?” Arif dili tutulmuş gibi kaşını salladı.

“Böylece” dedi Kemal, bu durumdan zevk almaya da başlamıştı, “Gordiyus arabasını ve bir çift öküzünü Zeus’a vakfetmiş. Bu Atinalıların işi gücü hikâyedir zaten! Bir diğer kehanet, diye devam ediyor hikâye, öküzler ağaç kabuğundan yapılmış efsanevi bir düğümle arabaya koşulmuş ve ancak bir fatih tarafından birbirinden ayrılabilirlermiş. Hiç kimse, hiç kimse bunu açamamış. İşte bu Gordiyon düğümüymüş. Bir gün uzaklardan İran’ı zaptetmek üzere yola çıkmış bulunan Makedonyalı İskender, Büyük İskender buraya da uğramış. İskender bu ünlü düğüme bir göz atmış” diye anlatıyordu Kemal süvari kılıcını çekerek, “ve kuvvetli bir vuruş!” Kemal elindeki kılıcı havaya savurdu. “Düğüm çözülmüş!”

Arif büyülenmişti. “Bundan sonra ne olmuş?” diye soruyordu.

“Oh, saçmalık!” dedi Kemal. “Hadi, Bucephalus!” dedi ve atını mahmuzladı. “Eski Çağ tarihinden bıktım. Şimdi gidip kendi tarihimizi yazalım.” Bir toz bulutu çıkararak atını dört nala sürdü ileri doğru.

Hava çok sıcaktı. Paramparça eden Türk hücumunun ikinci günü, Anadolu eylül sıcağının şiddetli saldırısıyla sona eriyordu. Güneyden esen rüzgârlar, yakıcı bir demirci ocağından gelen hava akımlarına benziyordu.

Kemal’in kuzeydeki yan hareketi kesin başarıya ulaşmıştı. Bir Yunan tümeni tamamen yok edilmişti. İki Yunan tugayı bozguna uğratılmış

ve askerleri büyük bir düzensizlik içerisinde bataklığı andıran Porsuk Vadisi'ne doğru geri çekilerek Yunan kuvvetlerinin merkez cenahına doluşmuştu. Yunanlılar toplarını, mitralyözlerini, tüfeklerini, yük vagonlarını, yiyecek stoklarını ve pek kıymetli ilaçlarını bırakarak kaçıyorlardı.

Kemal tükenme noktasına gelmişti. Kırk sekiz saatten daha fazla bir süredir uyumamıştı. Atını Kazaklara mahsus şekilde sürdüğünden kızıl aygırını ve gri olanı ve hatta Arif'i de aşırı şekilde yıpratmıştı. Bununla birlikte Kemal, kurmaylarını ve tümen kumandanlarını şaşırtarak içerdeki işler için atını yeniden mahmuzladı. 14 Eylül günü, gece yarısından hemen sonra, Kemal, yeniden gruplandırmaya gitmek, erzak sağlamak ve su getirtmek için tüm cephede hücumu durdurdu. Gıcırdayan, inleyen kağnılar, açlıktan bitap düşmüş Türk kollarına Hızır gibi yetiştiler. Kemal her askere ikişer öğünlük yemek ve sınırsız oranda su verilmesini emretti.

Kilikya'dan taptaze iki süvari tugayı geldi. Kemal, Fevzi'ye bu askerleri, düşmanın iki yanına da yapılacak aralıksız saldırılar için görevlendirme emrini verdi. Bu atlı askerlerin arasından bazıları, ertesi sabah raporlarla döndüler.

Raporların hepsi Kemal'in tahminlerini doğrular nitelikteydi. Geri çekilen Yunanlılar, Türk halkından korkunç bir intikam alma hareketine girişmişlerdi. Yakıyor, yağmalıyor ve ayırım yapmadan tecavüz ediyorlardı. Alev alev yanan Türk ev ve ahırları Anadolu gecesini aydınlatan trajik birer meşaleye dönüşmüş ve ertesi gün keskin bir duman gökyüzünü kara bulutlarla kaplamıştı. Kemal, İstanbul-Ankara tren yolu üzerindeki Sarı Köy İstasyonu'nun yanındaki karargâh çadırında oturuyordu. Ulaklar içeri girdiğinde Kemal, vücudunu suyla ıslatmış ve kurulanıyor olduğundan belinden yukarısı çıplaktı. Az sonra Fevzi, İsmet ve Arif'i çadırına çağırdı. Arif ve Fevzi derhâl geldiler ancak İsmet araziye çıkmış olduğundan gelmesi yirmi dakikayı buldu.

"İlerlemeyi derhâl yeniden başlatacağız" dedi Kemal aniden.

"Ama Kemal Paşam" diyerek söze girdi İsmet. Kemal onu bir el hareketiyle durdurdu. İsmet'e hızla karalanmış mesajları gösterdi. "Oku şunları!" dedi sertçe ve şiddetli bir hareketle kirli ve ıslak havluyu ha-

rita masasının üzerin atıverdi. Mesajları okuyan İsmet, bunları tek tek Fevzi'ye uzatıyordu. Onlar da sessizce okudular bunları.

“Askerler tükenmiş ve mühimmat oldukça azalmış hâlde” dedi İsmet, “ama siz de kesinlikle haklısınız, başkumandanım. Saldırmalıyız.”

“Evet!” diye yankılandı Fevzi'nin gür sesi. Çadırın girişine doğru yürüdü ve yaverlerine seslendi. Islıklar çalındı ve boğuk emirler yağdırıldı. Toynakların sesleri, koşum takımlarının şıkırtıları, kağnıların gıcırıltıları, ele geçirilen Yunan kamyonlarının motorlarının takırtıları ve cephane arabalarının gümbürtüleri birbirine karışıyordu.

Çadırı sökölüp ordugâhını terk etmeden önce tüm kurmaylarını ve tümen komutanlarını çağırdı. Kısa konuştu.

“Efendiler” dedi, sigarasının dumanını içine çekerek, “Sakarya Savaşı bitti ancak Yunanistan’la savaşımız sona ermekten henüz çok uzak. Düşman bozguna uğratıldı ancak henüz bunun farkında değil. Görünüşe bakılırsa Yunanlıları bu kanlı macera için Türkiye’nin üzerine salan ve David Lloyd George tarafından yönetilen mankafa İngilizler de bunu kavrayabilmiş değiller.” Kemal sigarasını yere attı ve hazır olda durur gibi sertçe dikildi. “Şimdi” diye devam etti, “her birinizin burada, Sakarya’daki fevkalade idarenizden ötürü kutlamak ve kahraman şehitlerimizi, gerek subaylarımız gerekse erlerimizi, rahmetle anmak istiyorum. Türkiye’nin bu zaferi, tüm Ortadoğu ve dünya tarihinde derin bir tesire sahip olacaktır. Avrupalılar, iki asırdır Osmanlı İmparatorluğu’nu geriye ve geriye ve geriye çekilmek zorunda bırakıyorlar! Burada, Asya topraklarındaki Sakarya’da, yeni Türk milletinin Türk askerleri, batılı işgalcileri takip ettikleri yolda durdurdu. Tarih, bu savaşı ve Türklerin şanlı zaferini bu asrın en kayda değer gelişmeleri arasında sayacak. Şimdi yeniden saldırmanızı istiyorum ancak gereksiz risklere girmemize gerek yok. Yunanlıları Türkiye’den atıp denize dökme zamanı gelince talimatlarımı vereceğim. Şimdi Ankara’ya dönüyorum. Allah sizinle beraberdir. Çıkabilirsiniz!”

Mustafa Kemal Ankara’ya döndüğünde, sevinçten çılgınca dönmüş

insanların coşkunu ve gürültülü hoş geldin kutlamalarıyla karşılaştı. Kıyametin koptuğu Büyük Millet Meclisi'nde mebuslar oybirliğiyle kendisine mareşal rütbesini ve daha sonra da tezahüratlarla gazi unvanını verdiler.

Kemal bunların üzerinde durmamaya çalışıyordu. Dışarıdan bakıldığında duygularını belli etmiyor hatta sert ve duygusuz görünüyordu. Bir süre sonra Arif'le birlikte iki duble rakı içti ve dinledi. "Bu biraz da rüya gibi" dedi düşüncelere dalmış, yeni bir sigara yaktığı esnada. Masasının üzerinde istif edilmiş telgrafları karıştırdı. Çankaya'daki köşküne geri dönmüştü. "Bak" dedi Arif'e, "Rusya, Hindistan, Afganistan, İtalya, Fransa ve hatta Amerika'dan tebrik telgrafları!"

Bununla birlikte Kemal erkenden zafer sarhoşluğuna kaptırmadı kendini. "Sakarya'da kazanılan zafer tatlıydı ancak" diye ikaz ediyordu Arif'i bir gün, "Bir parça şeker gibi elimize alıp bunu emerek oturamayız." Aynı zamanda Kemal, Yunanlılara karşı gelen bir hücum, o an için yıpranmış ve elinde yeterince silahı olmayan Türk kuvvetlerinin gücünün ötesindeydi. Son gelen telgraflar, Yunanlıların Eskişehir'in hemen doğusunda durarak temmuz ayındaki mevzilerine yeniden yerleştiklerini bildiriyordu. Kemal, İsmet Paşa'ya telgraf çekerek devriye harekâtına devam etmesi ancak bununla birlikte siper kazması ve Eskişehir'den doğuya doğru tren yolu boyunca Türk savunma hattı kurması talimatını verdi.

Meclis oturumunun ardından Kemal dört gün ve gece boyunca bir kenara çekilerek dinlenmeye çalıştı. Şeytan'ı alıp tepelere sürüyor ve oralarda bir kayanın üzerine oturarak tek başına önündeki önemli aylar için planlar yapıyordu. Ardından Ankara'ya yepyeni bir enerjiyle dönüyor ve işe koyuluyordu. Gece ve gündüz, Genel Kurmayı Fevzi Paşa ve Eskişehir'den eylül sonlarında dönen İsmet Paşa tarafından etrafı sarılan Kemal ordunun tamamıyla en baştan organize edilmesine verdi kendini.

Paris, Franklin-Boullion adında gizli bir temsilci gönderdi ve Kemal, yirmi dört saat içinde Fransızlarla ilan edilmeyen bir barış antlaşması imzalandı. Bu Suriye cephesinde yer alan 80.000 Türk askerinin buradan kaydırılması anlamına geliyordu. Ayrıca, eklenen özel bir hükümle, Türkiye, Fransızlardan 40.000 askere yetecek miktarda içme suyu

alacaktı. Kemal; İtalya, Rusya ve Birleşik Devletler'den tüfek, mitralyöz ve sahra toplarını da içeren yeni bir parti silah almaya karar verdi. Bu Kemal'e angarya geliyordu, küçümsediği masa başı işleri, savaşın ciddi tehlikeleri ve heyecanının ardından zaten ona çok boş geliyordu ve şimdi bir de bu can sıkıntısı. Dahası halkta ve mebuslarda yükselen bir tepki hareketi ortaya çıkmıştı. Ankara artık tehdit altında değildi. İnsanlar yorgun ve savaş bıkkınıydılar. Kemal'in yeni seferberlik kararlarına karış insanlar arasında önemli bir memnuniyetsizlik doğdu. Mecliste entrika iyice yayıldı. Gecenin bir yarısı, meclis onun diktatör güçlerinin akıbetini oyladı. Şimdi bu güçlerin feshedilmesi için birlikte planlanmış bir çaba söz konusuydu.

Bir çeşit hoş şaka gibi uzun zamandır ortalarda görünmeyen Enver, kendisini emir ilan ettiği Buhara'dan geri geldi. Kemal, telgraflarını dikkatle okurken çarpıkça güldü. Enver'in bu saatten sonra hâlen Türkiye'ye -onun Türkiye'sine- dönme hakkını talep etmesi, onun ne denli muazzam bir küstahlığa sahip olduğunu bir kez daha göstermişti. Cemal, Afgan Emiri'ne danışmanlık yaptığı kolay ve iyi maaşlı bir iş bulduğu Afganistan'ın başkenti Kabil'den telgraf çekmişti. O da 'vatan', Ankara'ya dönmek istiyordu. Kemal telgrafları pencereden aşağı fırlattı.

Bir 'barış grubu', neredeyse gece yarısından sonra Ankara'da bitiverdiler. Kemal'e Yunanistan ve Batılı Güçlerle her ne pahasına olursa olsun barış yapması tavsiyesinde bulundular. Politikacılar orduyla meşgul oldular, bozgunculuk ve tarafsızlık rüzgârlarını silahlı kuvvetlerin içine taşıdılar. Kemal yeterince beklemişti. Harekete geçti. Millet meclisi binasının arkasındaki darağacında kıdemli ve kıdemsiz yirmi beş subayı astırdı. Resmi emirle, bedenler gömülmeden önce bir hafta boyunca çürümeye bırakıldı. Mecliste mebusların önüne cesurca çıkan Kemal, sözünü sakınmadan ihanetten suçlu bulunan her erkek, her kadın, her mebus, her Türk'ü astıracağı ikazında bulundu.

Rauf ve Fethi aniden Ankara'ya döndü. İngilizler onları serbest bırakmış, onlar da Mısır ve Suriye üzerinden Anadolu'ya geçmişlerdi. Kemal'e meydan okuyarak İstanbul'a giden ve sonra da 1920 Martında tutuklanarak Malta'ya sürülen korkak mebuslardan pek çokları onları

takiben Ankara'nın yolunu tutmuştu. Kemal; Rauf ve Fethi'yi pek sıcak karşılamadı, mebuslarınsa pek çoğundan uzak durdu. Mebuslar hidetlenmişti. Büyük işkencelere katlanmak zorunda kalmış mazlumlar oldukları konusunda ısrar ediyorlardı.

“Sizler dangalaklısınız!” diyerek çabucak cevap verdi Kemal. “Size İstanbul'a gitmemenizi söylemiştim. Sizse gittiniz, her neyse ve kendinizi masmavi Akdeniz'de bir tatil yaparken buldunuz. Evet, efendiler, biz burada pek de tatil yapıyor sayılmazdık! Savaşıyorduk ve savaşmaya da devam edeceğiz. Eğer tatiliniz kaslarınızı ve kafalarınızı yumuşattıysa gerçi işin en başında da kafalarınızın yumuşak olduğunu düşünmem için herhangi bir neden yok ama gidebilirsiniz! Yeniden İstanbul'a gidersiniz. Ya da” Bir başka düşünceyle Kemal sırtıttı, “belki Buhara'daki Enver'e ve Afganistan'daki Cemal'e katılmayı deneyebilirsiniz.”

Rauf, Fethi ve bir avuç mebus; haksızlığa uğradıkları düşüncesinden kaynaklanan büyük bir öfkeyle Çankaya'dan aşağı indiler, Kemal'e karşı milli bir muhalefet dalgası uyandırmaya karar vermişlerdi. Atmosferi bütünüyle elverişsiz buldular. Darağaçları, hâlen arka pencerelerden görülebiliyor, şanssız asi subaylardan en sonuncusu hâlen boynunda ilmik, sallanıp duruyor; ekim rüzgârında cansız vücut biteviye dönmeye devam ediyordu.

Kemal'in annesi de İstanbul'dan gelmişti. Zübeyde inanılmaz biçimde yaşlanmış ve neredeyse körleşmişti. Kemal onu karşıladı, hafızası artık iyiden iyiye silinmeye yüz tutmuştu. Çok sinirliydi ve istekleri bitmek tükenmek bilmiyordu. Kemal bu sırada seferberlik, bunun için lazım gelen kaynak, politika ve milli ekonomiyle ilgili bin bir sıkıntıyla yeterince meşguldü. Bununla birlikte onu Çankaya Köşkü'nde rahat bir odaya yerleştirdi ve ona bakması için Fikriye'yi geri çağırdı. Bir zamanlar köşkte kâhyalık, hemşirelik yapan ve hatta metres görünen Fikriye daha sonra sorun olmuştu. Kemal etrafında dalgın dalgın dolaşan bu kadından kaçıp kasabada bir ev buldu. Perişan bir evdi, soğuk ekimin gündüz ve gecelerinde rüzgâr alıyor ve soğuk, dondurucu bir oluyordu ancak her ne olursa olsun iki kadının ortaklığıyla uğraşmaktan iyiydi.

Kemal yeniden kendini çok fazla içerken buldu ancak azaltmayı da aklından geçirmede. Rakı onda uyarıcı etki uyandırıyor, meclisteki

bitmek bilmeyen usandırıcı tartışmalar ve orduyla ilişkili bir yığın sorun söz konusu olduğunda, ihtiyacı olan ilave enerjiyi ona sağlıyordu. Kızgınlığı durmadan tırmanıyordu. Fevzi'yi tersledi, Arif'e parladı ve İsmet'e çattı. Bu soğuk kış günlerinde en önemli sorunun üzerine eğildi Kemal... Yunanlılara karşı yapılacak nihai saldırı için Türk kuvvetlerinin yeniden inşası, silahlandırılması meselesi. Bunun dışındaki her şeye kapadı kendini.

İşe gömülen Kemal, baharın gelişini de güçlkle fark edebildi. Ancak, Şeytan'ı eyerleyip -meclisin sızlanıp durmasından ve karargâhındaki kasvetli iş programından kaçmak üzere- tepelere sürdüğünde gördü ki ağaçlar, tomurcuk vermiş ve çimenler yeniden yeşermişti. "Allah!" dedi kendi kendine, "zaman hızla ilerliyor!" Yeniden Şeytan'a bindi ve onu kasabaya doğru mahmuzladı. Fevzi, İsmet, Rauf, Bekir Sami, Arif ve Refet'i çağırdı ve kapıyı kilitleyerek kuruluna döndü.

"Bugünden sonra tüm muhalefet hareketi durdurulacak!" diye sertçe çıkıştı. "Bana muhalefet edeni vuracak ya da astıracağım! Bu anlaşıldı mı?" Altı kafa, dilleri tutulmuş gibi sallandı. "Çok güzel" dedi Kemal, hafifçe gülümseyerek. "Sizleri buraya ağustos ortası gelmeden büyük taarruzu başlatmaya karar verdiğimi söylemek üzere çağırdım. Sadece İzmir değil, aynı zamanda *İstanbul* üzerine de yürüyeceğiz!" Masayı saran subaylar nefeslerini ayarlamakta zorlanıyorlardı. "Evet!" diye bağırdı Kemal. Şu lanet yabancılar savaş gemilerinin kancalarını çekip Türk sularından ayrılacaklar ya da biz onları cehennemin dibine göndereceğiz! Bu da anlaşıldı mı?" Başlar yeniden sallandı. "Çok güzel, o hâlde..." dedi Kemal. "Şimdi buraya bakın..."

Kemal, adamlarının dünyayı umursamayan, soğukkanlı cesaret ve tahammülleri karşısında bir kez daha hayret içinde kalmıştı. Eskişehir önünde, kuvvetlerinin cenahlarında atını süren, sürekli ileri hattı ve hatta Türk dikenli tellerinin ötesindeki ileri karakolları inceleyen Kemal; askerlerinin tozlu ve kavrulmuş toprağa iyice gömülerek karşıdaki siperlere saklanmış, nefret ettikleri Yunanlılara tüfeklerinin ve mitralyözlerinin üzerinden ters ters bakmakta olduklarını gördü.

Keskin nişancılar sürekli ve vahşi şekilde mermilerini yağdırmaya devam ediyordu. Genel bir harekât henüz mevcut değildi, uzun ve perişan hâldeki cephe, Yunanlıların bozguna uğrayarak Sakarya'dan çekilmelelerinden beri neredeyse tamamen durgun hâldeydi. Ancak Kemal, generallerine ve kumandanlarına düşmanın asla tam bir rahatlık ve güvenlik duygusu içine girmesine izin verilmemesi talimatını verdi. Türk devriyeleri geceleri etrafı kolaçan ediyor, Yunan mevzilerine sessizce yaklaşıp esir ve istihbarat elde etmeye çalışıyorlardı. Her ikisinden de bolca nasipleniyorlardı.

Düşmanın moral gücü oldukça düşüktü, düşmeye de devam ediyordu. Acımasız kış ve geciken bahar boyunca Türk askeri beklemeğe devam etti. "Bekleyebilecek durumdayız" diyordu Kemal, raporları okuyup, cepheyi gezip, Yunanlı tutsakların sorgulamalarını yürütürken. Beklerken geçirilen süre, Yunanlıların cesaretini daha da azaltarak onları daha vesveseli ve gergin hâle getirdi. Yunanlıların buna dayanabilmek için kaya gibi Türk iradesine ihtiyaçları vardı. Soğuk ve sıcaktan, tozdan, yetersiz azıktan, mikroplu su ve yiyecekten çok rahatsızdılar. Daha havai karakterli Yunanlılar sıkı, aksi ve bu ıssız düşman topraklarındaki uzun, kanlı savaştan son derece bıkkın bir ruh hâline girmişlerdi. General Papoulas komutayı bırakmış ve onun yerini alan General Hadjanesti, cephedeki bu sıkıntı ve güçlüklerden ötürü bir

hayli dertliydi. Kemal, esir sorgularından ve İzmir'deki hafiyelerinden General Hadjanesti'nin cephedeki askerler arasında pek de sevilen bir insan olmadığını öğrenmişti. Bu al yanaklı, besili ve güzel giyimli tıknaz generalin, İzmir'deki sığınağından ara sıra ayrılarak cephenin ardındaki bölgelerde teftişe çıkar gözükmemesinden dolayı Yunanlı kıdemsiz subayları ve askerleri oldukça sinirlendirmişti.

Kemal, İzmir'den gelen istihbarat raporlarını okurken keyifle kendinden geçiyordu. Hadjanesti, şu an cephede aynı zamanda kötü koku içindeydi. Kemal kakhaha atıyor, dizine vuruyordu. Bu çok iyi haberdil!

"Hey Arif!" diye seslendi. Arif masasından kalktı ve ona doğru yürüdü. Kemal, İzmir'den henüz gelmiş bir mesajı ona gösteriyordu. "Dostumuz Hadjanesti, buraları pek sevmemiş olmalı" diyor bir yandan da kıkır kıkır gülüyordu. "Adamın tuhaf kuruntuları var. Bu mesaja göre geçen hafta bir gün, öldüğünü ve kendi cenaze töreninin hazırlıklarını yapmaya başladığını sanmış!" Arif gülüyor ancak böyle bir şeyin mümkün olabileceğine de bir türlü inanamıyordu. "Burada" dedi Kemal, "gel, kendin oku!" Arif okudu ve az sonra kakhahaya boğuldu. Fevzi Paşa şenliği duydu ve çadırından çıkarak Kemal'in yanına geldi. Bir süre sonra İsmet Paşa da gruba katıldı. Kemal yüksek sesle okudukça solgun, yorgun yüzlü İsmet bile eğlenmeye başlamış, çehresine renk gelmişti. Aşınmış, tozlu çizmeleri ve soluk, buruşuk üniformasıyla Kemal'in yanı başında dikilen İsmet de en sonunda kakhahayı bastı. Yunan Generali Hadjanesti yavaş yavaş deliriyordu. İzmir'in meyhanelerinde sürekli içmeye başlamıştı. Rapora göre geçenlerde bir sabah, Hadjanesti uyandığında kendisinin bir bardak gibi kırılgan olduğu illüzyonuyla uyanmıştı. Bacaklarının kırılacağı korkusuyla kalkmayı reddederek yirmi dört saat boyunca yataktan çıkmamıştı. Fevzi'nin hiçbir şeyden etkilenmeyen iri yüzü bile kakhahayla şekilden şekile girmişti, gür sesi tüm odada yankılanıyordu. Kemal, amirane bir hareketle şakalaşmaya son verdi. "Dinleyin!" dedi, "neredeyse hazırız. Karşımızdaki ordu ruhen son derece rahatsız hâlde. Atina'daki hükümetlerinin de düştükleri hâlden çok rahatsız olduklarının farkındalar. Cumhuriyetçilerle Monarşistler arasında anlaşmazlık giderek büyüyor. Bunu biz de biliyoruz. Ve onlar da bizim bildiğimizi biliyorlar. Aradan geçen uzun

ve çetin aylar bizim işimize yaradı. Zaman şimdi bizim yanımızda. Hâlen Ankara'daki şu koyunları yatıştırmaya çalışıyorum evet, mecliste barış isteyen bloktan bahsediyorum. Fethi Bey'i de, İtilaf kuvvetleriyle Sevr Antlaşması'nın değiştirilmesini müzakere etmek üzere Paris ve Londra'ya gönderiyorum." Kemal'in masasının etrafından şikâyetler yükseldi. "Evet, biliyorum" diye yeniden başladı söze Kemal, "nihai saldırıya hazırlanırken, onlara anlaşmak istiyormuş gibi gözükmemizden bir şey çıkmaz." Kemal; İsmet, Arif ve Fevzi'ye sokuldu, Arif ihtiyaten saklanan Türk yıldırım birliklerinin kumandanlarına göndermek üzere kâğıtlara emirler karalıyordu.

Temmuzun ilk günleriydi. Kemal, Afyon'u savunan Yunan siperlerine ve Dumlupınar önlerindeki mevzileri çok dikkatli şekilde tahlil etmek üzere son bir tura çıktı. Sonra da Ankara'ya döneceğini ilan etti. Hareket etmeden önce Kemal, Dumlupınar mıntıkasında birbirleriyle rekabet hâlinde olan iki tümen arasındaki futbol karşılaşmasını yönetti. Ve sonra da Ankara'ya doğru yola çıktı. Neredeyse her şey hazırды. İsmet ve Fevzi, gece boyunca akın akın Dumlupınar cephesinin arkasına gelen ihtiyat birliklerinin yerleştirilmelerini yönetmekle meşguldüler.

Kemal, Ankara'da zihninin politika ve gündelik hayatla meşgul olduğu izlenimini verdi. Hatta Fethi Bey'in Paris'te hiçe sayıldığı ve Londra'da soğuk karşılandığı haberlerini içeren telgraflar geldiğinde bu durumu çok önemsemiş göründü. Yunanlılar da diplomatik anlamda pek iyi günler yaşamıyorlardı. Yunan Meclis Başkanı Gounaris, Paris ve Londra'ya, Türkiye'yle yapılan savaşta kullanılmak üzere silah ve para verilmesi için yalvarmıştı. Fransızlar omuz silkti. Britanya Dışişleri Bakanı Lord Curzon ise vaatlerde bulunarak Gounaris'i başından savdı. Yunanistan, Güneydoğu Avrupa'da silah kaçakçılığı işi yaparak zenginleşen Sir Basil Zaharoff adlı gizemli bir adamdan tuhaf biçimde yardım alıyordu. Ancak Yunanistan'ın kötü durumu giderek daha da umutsuz bir hâl alıyordu. Tüm bu haberleri alan Kemal, gizlice ellerini ovuşturmaya başladı.

17 Ağustos gecesı, Türkiye'nin dış dünyayla ilişkileri birdenbire sertleşti. Türkiye'de devrimin patlak verdiği söylentileri yayılmıştı. Bu arada Kemal, 26 Ağustos gecesı Çankaya Köşkü'nde verilecek bir balo için davetiye yayımladı. Herkes davetliydi. Tüm şehir merkezlerinden

müziyenler getirtilmişti. Kutlamalar için Çankaya'ya şarap fıçıları dolu yük arabalarının çıktığı görüldü. Akşam vakti geldiğinde köşk, ışıklarla parıladı, müzik sesi oldukça uzaklardan dahi duyulabiliyordu. Dört bir yana başkumandanın hâlen devlet işleriyle meşgul olduğu, balonun da bunun için düzenlediği haberleri yayıldı. Balo devam etti.

Gece yarısı haberler geldi. Mustafa Kemal ise ortalıkta görünmüyordu. Aslında o, yirmi dört saattir Ankara'da değildi. O sabah saat dört sularında Afyon için anahtar konumda bulunan Dumlupınar'daki Yunan mevzilerine yapılacak genel hücumu bizzat yönetmek üzere oraya varmıştı. Yunan safları çökmeye başlamış ve vakit gece yarısını gösterdiğinde dağılmıştı. Türkler akın akan hücum ediyor, Yunanlıları önlerine katıp ilerliyorlardı. Çankaya Köşkü'nde ise bir kargaşadır almış başını gidiyor, kadehler zafer için kaldırılıyordu.

Kemal, cephe, askerlerini şeytani bir gazaba sürüklüyordu. Yunan ordusu bozguna uğramıştı. Yunanlı subaylar paniğe kapılmış, kaçmaya başlamıştı. Korku dolu, disiplinsiz askerleri; siperlerini ve ellerinde kalan az miktardaki kaynaklarını, kamyonlarını, yük vagonlarını, develerini, atlarını, toplarını, mitralyözlerini, tüfeklerini, mühimmatlarını, kısaca her şeylerini geride bırakarak batıya doğru çılgınca kaçışmaya başladılar. Neredeyse her şeylerini... Türk hücumunun önünden dehşet içinde kaçışırken Yunanlılar önlerine çıkan Türk köylerini yakıp yıkıyor ve Sakarya'dan geri çekilirken yaştıkları kâbusu bir kez daha uygulamakta hiç tereddüt etmiyorlardı. İlerleyen Türkler, yığılıp kalmış Yunan askerlerinin üzerine basıp geçiyorlardı ancak üzerinden geçtikleri yalnızca düşman askeri değildi. Aynı zamanda parçalara ayrılmış ve yağmalanmış evlerinin yanan enkazında bırakılmış köylüleri, ihtiyar erkek ve kadınlarla çocukları da gördüler.

Kemal askerlerini acımasızca ileri sürdü. Çılgına dönmüş askerlerini ne kadar hızlı ilerletirse Türk sivil halkın katliamına o kadar az izin verilmiş olacaktı. Türk süvari birlikleri, piyadeleri geride bırakmışlardı; piyadeler yaya olmanın haricinde aynı zamanda koca koca toprakları da ilerletmeye çalışıyorlardı. Büyük bir gürültü koparan ilk yayılım ateşinin sonucunda, toprak susmuştu. Ancak gece ve takiben sabah hafif silahlar ateşlenmeye devam etti. Dalga dalga ilerleyen süvarilerin toynak

ve kılıçlarının seslerine kumandanların boğuk seslerle verdikleri emirler ve piyadelerin süngülerinin sesleri karışıyor, Yunanlılar çılgınlık hâlinde kaçıyor, daha az şanslı olanları acıyla yere yığılıyorlardı. Kızgın ağustos güneşi yükseldikçe durumun vahameti daha iyi anlaşılabilirdi. İnsanın nefesini tıkayan toz bulutu içerisinde Türk piyadeleri yavaş yavaş ilerlemeye devam ediyordu, süvarilerse atlarını dört nala sürerek dağılmış Yunanlıların etrafını sarıyor, onları ateş altına alıyor ve toplu şekilde düşman askerine son nefesini verdiriyorlardı.

Atını tepelerde bir ileri bir geri süren Kemal, adamlarını seferber ediyor; onlara Yunanlıların yeniden organize olmalarını, karış saldırıya geçmelerini ya da savunma hattı kurmalarını kesin şekilde engellemele-ri talimatını veriyordu. Gelibolu ve Sakarya'daki gibi nefret ettiği düşmana, yabancılara, bu lanet olası işgalcilere karşı yapılan savaşta şiddetli bir neşe ve aşırı bir kuvvet buluyordu.

"İleri, ileri, ileri!" diye bağıriyordu üstü başı kan lekesi olmuş, yor- gun Türk piyadelerine, onlar da onun emirlerine harfiyen uyuyorlardı. Karargâhında tüm kumandanlarına kalıcı olarak uygulanacak bir emir gönderdi. Bu basit bir emirdi. Fevzi Paşa, saldırı hâlinde bulunan Türk birliklerinin kumandanlarına atlı kuryelerle bu emri ilettili.

"Türk askeri" bu bir ilerleme emriydi. "İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!"

Bu kuvvet verici bir ilaç etkisi yaratmıştı. Üstelik Kemal, elindeki son ihtiyat birliklerine kadar tüm askerlerini ve süvari tugaylarının bit- kin hâldeki atlarını da cepheye sürmüştü. Türkler çığ gibi ilerliyordu. Afyon ve Kütahya büyük bir telaş içindeki istilacıların elinden alındı ve Türk süvarileri, Yunanlılar şehri terk etme fırsatı bulamadan önce Uşak'a girdi. Hadjanesti'nin görevini devralan Yunan orduları başko- mutanı General Tricoupis, kurmaylarıyla birlikte ele geçirildi.

On gün içinde Yunan geri çekilmesi bir bozguna, tam bir kıyamete dönüştü. Kemal'in durmak bilmeden ilerlemesi ve Fevzi Paşa'nın üstün hizmetleriyle, Yunanlıları önüne katıp ilerleyen süvarilerin hemen arka- sından piyadeler ellerinden geldiği kadar hızla ilerlemeye çalışıyorlardı. Uşak'tan İzmir'e ve denize mesafe 258 kilometreydi ancak paramparça olmuş, kaçışan Yunanlılar liman kentini sekiz gündür alt üst ediyorlar-

di. İlk gelen şanslılar, feryat fğan Yunan nakliye gemilerine koşuşturdular ve denize açıldılar. 9 Eylül günü, ilk Türk süvari birliğı alev alev yanan İzmir'in dış mahallelerine ulaşıklarında Kemal döndü ve Eskişehir, Bilecik ve Mudanya'dan çekilerek doğu Trakya'daki geçici sığınaklarına doğru kaçan Yunan kuvvetleri üzerine yapılacak saldırıyı yönetmek üzere kuzeye gitti. Kuzey cephesinde Yunanlılar ilk önce toparlanırlar gibi oldular ancak kısa süre içinde dağılarak yeniden kaçmaya başladılar. Onları, ellerinde kanlı süngüleriyle dalga dalga ilerleyen amansız Türk piyadeleri izliyordu.

Mustafa Kemal, daha sonra Yunan ordularının imhası hareketini yönetmek üzere yeniden güneye doğru sürdü atını. Uzaktan, cayır cayır yanan İzmir'in üzerinde yükselen çirkin duman tabakasını görebiliyordu. Bindığı ata henüz alışmamıştı, bu gri aygır yedi gün içinde yedinci binek hayvanıydı. Atının üzerinde ilerlerken, her iki yanındaki korkunç manzarayı görünce durmadan küfretmeye başladı. Sarsılarak oturduğu eyerinden, öfkeli gözlerle sahile dek uzanan zengin düzlüklerin içerisinde kalan verimli vadi yataklarının harabesini izledi Kemal. Bu alevler içindeki topraklar bir zamanlar cennetten bir parçaydı -Yunanlılar gelmeden önce- her şeyin bolca bulunduğu güneşli bir yer, yemyeşil çayırlar ve dalları çiçek akmış ağaçlar, üzüm bağları ve incir bahçeleriyle şen köylerin yer aldığı bir cennet... Şimdiyse savaş ve talan sonucu bir harabeye dönmüştü. Sıcak eylül havasında çürümüş ve yanmış cesetler, harabeye dönmüş evlerle her şeyin tadı kaçmış, renkler birbirine karışmış, çok kısa süre önce misk kokan bu bahçeler dayanılmaz bir kokuya bürünmüştü. Kemal'in içindeki kin kabarmış, belki de yıllardır birikenin üzerine bir o kadar daha yalnızca bugün gördükleri eklenmişti.

"Hiçbiri kaçmayacak!" diye mırıldandı sesi duyulabilecek şekilde; ancak daha sözünü bitirmeden Yunan askerlerinin pek çoğunun kaçmış olduğunu veya Türk askeri İzmir'in tamamını -ya da ondan geriye ne kaldıysa- ele geçirmeden önce denize açılmış olacaklarını düşündü. Kaçan Yunanlılar, gemilere binmeden önce tutuşabilecek nitelikteki şeylerin bir tekini bile yakmayı ihmal etmemişlerdi.

Atını şehrin kenar mahallelerine süren Kemal, atının dizginlerini çekip durdurarak Arif'i ve diğer atlı kurmaylarını beklemeye başladı. Bu sırada

soğuk ve düşünceli gözlerle Yunanlıların gerilerinde bıraktıkları dehşeti seyretti. Yakınlardaki bir binanın enkazının arkasından boğuk ve öfkeli bir ağlamayla karışık korku dolu bir çığlık ve inleme sesi duyuldu. Emir eri ona doğru yaklaşırken Kemal gürültünün geldiği yeri işaret etti.

“Şunun icabına bak!” diye bağırdı. Emir eri atından indi ve binanın arkasına koştu. Arif ve beş kurmay, Kemal’in emir eri geri döndükten hemen sonra büyük bir toz bulutu çıkararak geldiler. Bu adam genç bir binbaşydı, mide rahatsızlığı çekiyormuş gibi görünüyordu.

“Ne varmış?” diye sordu Kemal. Adam nefes nefese Kemal’e bakıyordu.

“Başkumandanım!” diye kekeledi emir eri. “Çok korkunç! Kadınlar -Türk kadınları- bir diğer Türk kadınına taşıyarak öldürüyorlar. Bu kadın Yunan askerlerine fahişelik yapıyormuş...”

Arif lanetler okuyarak indi atından.

“Dur!” diye bağırdı Kemal.

Arif durdu, bir ayağı yerde diğeri üzengideydi.

“Bu fahişe ölmüş mü?” diye sordu Kemal. Emir erine buz gibi gözlerle bakıyordu.

“Evet paşam, yani sanırım ölmüş” dedi adam.

“Peki!” dedi Kemal. Sonra Arif’e döndü. “Atına bin!” diye gürledi. Burada halledilmesi gereken çok mesele var. Kemal gri aygırını mahmuzladı, arkasından da sessiz kurmayları sokağın molozları arasında onu takip ettiler. Bir sonraki kavşakta, bir zamanlar bir meyhane olan enkazın yanına geldiklerinde Kemal yeniden dizginleri çekti. Binanın enkazında demir menteşeyle çarpık bir şekilde asılmış kocaman tahta kapının üzerine, bir Yunan askeri çarmıha gerilmişti. Kemal yüzünü çevirdi. Ardından da yüzü mosmor kesilmiş Arif’e baktı.

O gece, İzmir’in alevlerinin kızıl parlaklığının üzerindeki bayırlardaki karargâh çadırında Mustafa Kemal cephenin tüm muntıkalarından gelen raporları karıştırdı. Hepsi iyiydi. İsmet ve Fevzi’nin, şehrin; düşma-

nın keskin nişancılarından, terörist ve haydutlarından ve rıhtım boyunca harabeye dönmüş dükkânları sinsi sinsi dolaşarak tüm askerlere ve birbirlerine ateş eden yerli yağmacılardan tamamen temizlenmesinden önce buraya girmesinin uygun olmayacağı yönündeki ısrarları sonucu bir süre aşağı inmeyerek karargâhında kaldı. Hafif silahlar ve ufak çaplı infilaklar her yerde yankılanıyordu hâlâ.

Kemal, onca mücadelenin üstesinden gelmeye çalışırken fazlasıyla zorladığı beynini kemiren bir bitkinlikle aşırı derecede yorgun hâldeydi. Bu pis üniformayı on dört *-yoksa on beş miydi?* gündür üzerinden çıkarmamıştı. 26 Ağustos günü Dumlupınar önündeki saldırıdan beri burada yarım saat, orada bir saat uyuma imkânı bulabilmişti. *Bugün 10 Eylüldü yoksa ayın dokuzu muydu? Önemi yok.* Kaba saba sandalyesine gömülmüş bulunan Kemal uykuya dalmak üzere olduğunu hissetti. Bir sigara daha yaktı ve sonra yeniden gaz lambasının sarımsı ışığında son gelen raporları incelemeye koyuldu. Bitkinliğinin ince dumanı arasında Arif'in çadırın girişinin hemen yanında bir battaniyenin üzerine serilmiş, horlayarak uyuduğunu gördü. *Sadık Arif!* Tam bir müfreze silahlı piyade, dikenli telle çevrilmiş bulunan çadırın içinde olmasına rağmen Arif yine de çadırın girişinde uyumakta ısrar ediyordu. Bunları düşünmeyi bırakarak yeniden kırışmış raporlara döndü.

Şu lanet olası Yunanlı subaylara ne yapmak lazımdı: Tricoupis, komuta kademesinde onun hemen ardından gelen Dionis, ve diğerlerine? Öldürmeli mi? “Hayır” dedi Kemal kendi kendine, “bu onların bana karşı muamele tarzı olurdu oysa ben şimdi medeni dünyaya bir an önce ayak uydurmanın yollarını aramalıyım.”

“Medeni?” diye mırıldandı ve Arif kımıldanarak horlamayı kesti. *Bu kanlı savaşı kıskırtan İngilizlerin medeni olmakla ne ilgisi var? Bu Yunan istilasının? Peki ya, Kilikyâ'da Fransızlara tekmeyi basmasaydı, şimdi acaba onlar ne yapıyor olacaktı? Aynı şekilde İtalyanlar?*

Kemal gıcırdayan tahta sandalyeye iyice gömüldü. Sigarasının hâlen yanmakta olan izmaritinin kokusunu aldı ve onun, çadırın, Arif'in ve kendisinin ve dahi çürümeye yüz tutan ölülerin ve denizden esen rüzgârlarla yanan şehrin her yanını kaplayan duman kokusunun üstesinden gelebilmek için bir sigara daha yaktı.

İzmir. Şimdi dünyanın ne düşündüğünü çok merak ediyordu. *Fran-sızlar sevinmiş olmalıydılar ama aynı zamanda da tedirgin. Muhallebi çocuğu İngilizler, Ha! Ruslar? İtalyanlar? Amerikalılar? Ya Araplar, İslam dünyası?* “Allah!” diye hafif yüksek sesle homurdandı. Arif hemen uyan-dı, bir dirseğine dayanmış, diğer elinde revolveri gözleri fal taşı gibi açılmıştı. Sonra gecenin karanlığında çadırın dışına baktı göz ucuyla.

“Affedersin, Arif” dedi Kemal yumuşak bir ifadeyle. “Kendi kendime konuşuyordum.”

Arif, bir süre ona uykulu gözlerle baktı ve sonra bir dakika içinde ye-niden uykuya dalarak horlamaya başladı, battaniyenin üzerinde kalan elinde revolveri hâlen hazır bulunuyordu.

“Bu başarıyı, kıvancı hissetmeliyim” dedi Kemal, “zaferi! Ve yarın için planlar yapmalıyım. Yarın büyük gün. Büyük!”

Arif’i yeniden uyandırmamak için çok yumuşak bir şekilde fısıldadı. “Yarın ne yapılması gerektiğini biliyorum!” dedi ve sonra da battaniye-nin altına girerek gaz lambasının ışığında uykuya daldı.

33

Yarınlarının hepsi, İzmir zaferinin sonuçlarıyla yüzleşen muzaffer Türklerin etrafını saran çirkin ve birbirine girmiş tehlikeli problemlerle uğraşmakla geçti. Yunan işgali sona erdirilmişti, bu doğrudu ancak Kemal zaferi layıkıyla kutlamak için ne zamana ne de varlığa sahip olduğunun bilincindeydi. Önünde bir sorun okyanusu uzanıp gidiyordu. Bunların arasında Akdeniz, Ege ve Marmara Denizlerinde demir atmış sessiz ve öfke dolu, İtilaf Devletleri'ne ait savaş gemileri mühim bir yer tutuyordu.

İtilaf Devletleri dehşet içinde beklemeye devam ettiler. Bir sonraki hamle Kemal'e aitti ve bir şaheser olmak zorundaydı. Hâlen yanmakta olan İzmir'e muzaffer bir edayla -iki yanı atlı korumalarla çevrili Fransız malı, üzeri açık bir otomobille- girdiğinde bile Kemal'in zihni, önündeki kararların vahametiyle çalkalanıyordu. Sert ve çetin coğrafi koşullar, asker gücü, malzeme ve düşmanın karşı planlarının bilinmeyen faktörü. Neşeli Türk kalabalığının kıyıya vurup dağılan dalgalara benzeyen curcunasının; çığlık atan, ıslak çalan ve şarkı söyleyen İzmir ve Aydın köylülerin ortasında Kemal otomobilde yüzünde hiçbir ifade taşımadan oturuyor, ara sıra eldivenli elini kaldırarak baştan savma bir hareket yapıyordu. Sadece bir kez hafifçe gülümsemeyi başaramadı. Süvariler ve koşuşturan piyadeler tarafından korunan küçük konvoyu İzmir iskelesine sapıp da tezahürat yapan kalabalığın arasında kıyıya doğru salyangoz hızıyla ilerlemeye çalışırken körfeze demirlemiş müttefik savaş gemilerinin küpeştesine çıkmış İngiliz gemicileri gördüğü zaman olmuştu bu. Hayalinde, bir süre için, bu kudretli savaş gemileri Kemal'e, kendisine köpek gibi hırlıyor göründü, büyük toplarının ağızından uğradıkları vahşi hüsrarla bakıyorlardı sanki.

"Bravo, Gelibolu!" diye hafifçe mırıldandı sarı bıyıklarının altından sonra da içinden bu tabirini birilerinin duymuş olmasını ve bunun

önemini kavramasını istedi. Ardından gülümsedi. Ancak zihnine düşünceler yine üşüşmeye başlamıştı. Daha o sabahki telgraflar, Yunanlıların çok sayıda asker ve ağır silahlarla Trakya'nın Türklere ait kısmına saldırdıkları haberini veriyordu. Anadolu'dan atılan Yunanlılar utanmayı iyice elden bırakmış, bu kez de İstanbul'a Avrupa yakasından saldırmanın hazırlıklarını yapıyorlardı. İngiltere ne yapacaktı? Fevzi Paşa ve İsmet'e çoktan kuvvetleri yeniden düzenleyerek kuzeye, Çanakkale Boğazı'na -tehlikeli noktaya- kaydırmaları talimatını vermişti. İsmet ve Fevzi ayrıca İzmit Yarımadası'na ve İstanbul'un Anadolu yakasındaki semtlerinden Üsküdar'a girme emri almışlardı. Kemal, sabırsızlık ve endişe içinde otomobilinden körfezin kuzey ucunda indi ve atına bindi. Süvarilerle çevrilmiş şekilde viraneye çevrilmiş şehrin kuzey kısmında kalan, kısmen yıkık bulunan ve daha önceden karargâh olarak seçilmiş binaya sürdü atını. Burası karargâh olarak seçilmek için fazlaca perişan bir yerdi ancak, tant pis!

Şehirde silahlar hâlen ateşleniyordu ve hava keskin duman, toz ve cesetlerin giderek artan kokusuyla oldukça ağırlaşmıştı. Arada sırada Türk asker ve jandarma birlikleri Yunanlı keskin nişancıları ve yağmacıları harabelerin içinde yakalıyor ve yine silah sesleri duyuluyordu.

"Burası çok tehlikeli!" diyerek itiraz etti Arif. "Dikenli tel ve bir yığın muhafızla bile burada emniyette değilsin." Kemal onu başından savdı ve yeniden masasının üzerinde birikmiş telgrafları okumaya koyuldu. Ateşler altındaki şehirde yankılanan patlama ve mermi sesleriyle dolu uzun ve rahatsız edici gün boyunca çalıştı. Sonra hafif bir şeyler yedi, rakı ve kahve içerek gece boyunca çalışmayı sürdürdü; yazılı emirler, kararnameler ve askeri emirler hazırladı; hacimli raporları ve Londra, Paris, Roma ve Atina'dan sayıları gittikçe artarak gelen uğursuz haberlerle dolu telgrafları okudu. En dehşet düşürücü telgraf Londra'dan gelmiş olandı. "İngiltere" diyordu telgraf, "her ne pahasına olursa olsun, Çanakkale Boğazı'nı ele geçirmeye kararlıdır."

Kemal yüzünde sinirli bir ifadeyle gülümsedi, ardından telgrafı paramparça etti. "Neler olacağını hep birlikte göreceğiz" diyordu. Diğer telgrafları geçti. Hatta yoktu. İstanbul'u işgal eden ve İngilizlerin çoğunlukta bulunduğu ve müttefik orduları Başkomutanı General Sir Char-

les Harington'ın önderliğindeki müttefik garnizonu, Çanakkale Boğazı üzerinden yapılacak herhangi bir Türk harekâtı için Çanakkale'ye doğru yola çıkmıştı. Müttefikler savaşmayı göze alır mıydı? Kemal kafasını salladı. İngiltere bunu yapar mıydı? Belki ama İngiltere tek başına savaş riskini üstüne alır mıydı?

Berbat hâldeki gürültülü ve duman altındaki karargâhta iki gün geçti ve Kemal bu süre içinde doğru dürüst hiç uyuyamadı. Yakarışlara kulaklarını tıkayıp inatla karargâhının yerini değiştirmeyi aklının ucundan bile geçirmedi. Muhafızların binanın arkasındaki harabede suikastçı olduklarından şüphelendikleri üç kişiyi vurdukları gün bile durum aynıydı. Kemal ciddi biçimde İngiltere, Fransa ve İtalya'nın özel temsilcilerinin İstanbul'dan ayrılarak kendisiyle görüşmek üzere İzmir'e geleceklerinin haberini aldıktan sonra hareket etmeye karar verdi. Kaçınması gereken bir şeydi bu. Diploması şu an için asıl problemin dışındaydı. "Önce hareket, sonra konuşma" dedi kendi kendine.

Ama nereye gidecekti? Odada ileri geri yürüyor, sigaranın birini söndürüp diğerini yakıyordu. Az sonra emir eri odaya girdi.

"Sizi görmek isteyen bir hanım var, efendim" dedi.

Kemal şaşırıp kalmıştı. "Hanım mı?" diye gürledi. "Kadınları görmek istemediğimi bilmiyor musun?" *En azından şimdi ve burada değil*, diye geçirdi aklından.

Emir eri ısrar ediyordu. "Bir hanımefendi, efendim!" Kemal hiddetle emir erinin üzerine yürüdü.

Bu sırada kapı gıcırdayarak açıldı ve hanımın kendisi içeri yürüdü. Kemal ağzı bir karış açık donakalmıştı. Bu genç, örtüsüz ve tamamıyla çekici bir kızdı. Kemal'in gözlerinin içine koyu renkli gözleriyle ölçülü şekilde baktı ve sessiz ama otoriter bir ifadeyle konuşmaya başladı.

"Adım Latife" dedi, "sizinle konuşmak istiyorum." Emir eri çoktan gözden kaybolmuştu. Arif ise şaşkınlıkla bakmaya devam ediyordu. Kemal ona döndü ve odayı terk etmesi için işaret verdi. Arif omzunun üzerinden bakarak çıktı ancak yüzünden belli belirsiz bir kuşku vardı. Kemal yeniden misafirine döndü. Kız sakince bakıyordu, kusursuz bir güzelliğe sahipti. Kemal onu uzun uzun süzdü.

“Size benim evimde kalmanızı teklif etmek üzere geldim” dedi düz bir ifadeyle. “Yani babamın evi. İzmir’de gemi sahibidir kendisi ancak anne ve babam şu an Fransa’da, Biarritz kentindeler.” Korkunç durumdaki kirli ve büyük odaya yüzünde beğenmez bir ifadeyle baktı. “Köşkümüz, İzmir’in yukarısında yer alan tepelerdeki Bornova semtinde. Orası sessiz ve temizdir. Rahatsız edilmezsiniz. Ve şundan da uzak olursunuz.” Şu dediği büyük bir gürültüyle yakınlara bir yerlere düşen bir top mermisiydi.

Kemal muhatabının notunu vermişti. Bu kız hiçbir şüpheye yer kalmayacak şekilde bir hanımefendiydi; ayrıca sakın ve kesinlikle kendine hâkimdi.

“Neden evini bana ve kurmaylarıma teklif ediyorsun?” diye sordu Kemal. “Biz kirli ve kabayız ayrıca bu bölge hâlen Yunan istilasından tam olarak kurtulabilmiş değil. Sen buraya gelmekle büyük bir tehlike altına girmişsin. Neden” diye tekrarladı, “neden bizim için bunu yapıyorsun?”

“Sizin için gazi” dedi yumuşak bir ifadeyle ve sonra gözleri önüne düştü. Artık soğukkanlılığı kalmamış, güzel yüzüne kan yürümüştü.

“Çok güzel, Latife Hanım” dedi Kemal. “Size teşekkürlerimi sunarak kabul ediyorum. Derhâl Bornova’daki köşkünüzü taşınacağız. Sadece bir şartım var, bundan hiç kimsenin haberi olmayacak. Hiç kimsenin!”

“Tabii” dedi Latife. “Ben de derhâl gideyim ve hazırlık yapayım. Kaç kişi olacaksınız?”

“On” diye cevapladı Kemal, “kurmaylarımdan on kişi, bir bölük piyade ve on at, ancak piyadeler ve atlar... Bir ahırınız var mı?” Latife başını salladı. “Güzel. Tekrar teşekkür ederim.”

Latife başını eğerek zarif bir selam verdi ve arkasına dönüp dışarı çıktı. Az sonra Arif girdi içeri, esmer yüzünde pis bir sırıtişla.

“Şu lanet bakışlarını çek üzerimden!” diye tersledi Kemal, “ve tüm personeli çağır. Muhafızlara da bir an önce karargâhımızı değiştireceğimizi bildir.” Arif kapıya yöneldi. “Dur!” diyerek durdurdu Kemal onu. “Şehrin gerisindeki tepelerdeki Bornova’ya gidiyoruz, bir köşke.”

“Ah” dedi Arif. “Bu köşk şu az önce gelen...”

“Az önce burada olan hanımefendinin köşkü!” diye kesti onun sözünü Kemal. “Nazik bir dil kullan ve yüzündeki şu sırıtışı yok et, yoksa ben...” Arif hemen odayı terk etti.

Kemal birden sandalyesine oturdu. Haftalardır ilk defa dizlerinin dermanının kalmadığını hissediyordu. “Tabii ki” dedi kendi kendine, “bir hanımefendi. Ancak, aynı zamanda bir kadın!”

Takip eden on gün ve gece boyunca Kemal bir makine gibi çalıştı. İçindeki fazla enerjiyi atmanın tek yolu buydu. Uzun eylül günleri ve soğuk, güzel kokulu geceler boyunca Bornova’daki köşkteki çalışmayı sürdüren Kemal, bu sonu gelmez enerjisini karşına çıkan ve ustalık isteyen yeni sorunları ele almak şeklinde tek bir amaç güden bir iş için harcadı. Tepelerin arasına gizlenmiş ve karargâh muhafızlarınca korunan Kemal, Büyük Güçlerden gelen en ufak bir hususi temsilciyle doğrudan temas isteğini reddetti. Bununla birlikte dışarıdaki dünyayla ilgili haberleri masasının üzerine akan telgraflar sayesinde öğrenebiliyordu. Uluslararası ilişkiler, savaş, ticaret, antlaşmalar, ittifaklar ve imparatorlukların gelgitlerinin büyük dünyası... Kemal, artık dış dünyada, kadehin adamı olarak görülüyor, bu şekilde insanlığa tanıtılıyordu. Dünya başkentlerinde bu aşılması imkânsız Türk savaş lordunun kararları ve sözlerine insanlar bayılıyorlardı. Tabii aynı adamlar yalnızca üç yıl önce onu bir haydut, kifayetsiz bir lider olarak yorumluyorlardı. Londra, Paris, Roma, Moskova ve hatta Washington bile gizemli Ortadoğu topraklarında etkin bir gücün ortaya çıkmasından ve yeni bir Türkiye’nin hortlamasından dolayı büyük bir korku ve şaşkınlığa kapılmıştı.

Gösterişli ve tatsız kararlarını Paris’te alan şu Büyük Güçler; Lloyd George, Clemenceau, Wilson ve Orlando. Ah! Tüm bu adamlar politikadan çekilmemişler miydi? Mustafa Kemal, bu Büyük Güçlerin hakkında gelebilmek ve lanet entrikalarını alaşağı etmek için henüz herhangi bir güce sahip olmadığını da iyi biliyordu.

“Yavaş, yavaş!” diye mırıldandı hafif yüksek sesle ve hayal kurmaktan

vazgeçerek yeniden yaşadığı ana döndü. Evet, yapılması gereken buydu. Yavaş, yavaş.

“Savaş ya da dünyanın barışa kavuşması benim kararına dayanıyor” dedi yüksek sesle, çalışma masasının üzerindeki duvara asılı koca haritaya bakarak. Türkiye, bu iki milyon ya da daha fazla kilometreden oluşan koca alanda İngiltere, Fransa ve İtalya’nın büyük amaç ve tutkularını dengede tutmayı başarabilir. Keskin gri gözleri, büyük bir hızla, Türkiye’nin topraklarıyla birlikte Kafkasya’da, İran’da, büyük çöllerile Arabistan’da, Suriye’de ve Akdeniz’in ötesinde, Afrika topraklarında yer alan Mısır’da dolaştı.

“Rusya’nın muazzam bir toprak ve insan çoğunluğu var, zamanla büyük bir güç olabilir” diyerek seslice düşünmeye başladı. “Bununla birlikte biz Türkler, Dicle ve Fırat vadileriyle Suriye ya da Akdeniz’e yapılacak bir Rus harekâtının önünde dimdik dikiliyoruz.” İçinde kabaran bir heyecan dalgası hissetti ve bununla beraber sanki yeniden Ankara’da mebuslara hitap ediyormuş gibi sesini yükseltti. Balkona doğru yürüyerek konuşmaya devam etti.

“Yeni, bağımsız ve güçlü bir Türkiye -bir Türkiye Cumhuriyeti- dünya üzerindeki en stratejik yerlerden birine hükmedebilir!” Bu sırada uzun salonun dar balkonuna çıkmış, İzmir’in gökyüzünün elini uzatsan tutacakmışın gibi gelen yıldızlarına doğru bağırmaya başlamıştı.

“Evet” dedi arkasından yumuşak bir ses.

Kemal irkildi. Hemen arkasına döndü. Latife, odanın orta yerinde, sakince, ciddi bir yüz ifadesi ve içindeki ateşin etkisiyle siyah gözleri parıldayarak ve güzel yüzüne renk gelerek öylece ona bakıyordu.

“Hay aksi!” diye mırıldandı Kemal. Kendi griye çalmış yüzünün de kızardığını hissetti. “Ne zamandır orada duruyorsun?” diye sordu az sonra.

“Yeterince uzun zamandır” dedi Latife ölçülü bir dille.

“O zaman oldukça önemli bir kısmını duydun?”

“Yeterince” dedi.

“Bir sersem gibi davrandığımı düşünmüş olmalı” diye fısıldadı Kemal, utanç içinde yüzünü çevirerek. İçinden kendine bir budala oldu-

ğunu, yüksekten atıp tutan bir deli olduğunu haykırıyordu. Yeniden gözlerini yıldızlı geceye çevirdi.

“Yeterince duydum, paşam; sizin dünyanın en büyük adamı olduğunuzu öğrenmeme yetecek kadarını duydum” dedi Latife.

Donup kalmıştı, Latife’nin sesi hâlen kulaklarında yankılanıyordu ve kelimeler boğazına dizildi ancak konuşabilecek hâlde değildi. Birden gözlerinin karardığını hissetti. Dışarıda pırıl pırıl parıldayan yıldızların etkisiyle görüşü bulanmıştı.

“Latife Hanım” diyebildi en sonunda, “size şunu söylemeliyim...” Devam etmek için döndü, kalbi yerinden fırlayacakmış gibi çarpıyordu. Ancak birdenbire durdu. Koca salon boştu, Latife gitmişti.

Artık kendini tam anlamıyla işine vermişti. Onunla birlikte karargâhındaki personeli de makine benzeri acayip bir hızla ve verimli çalışmanın içerisindeydi, telgraf cihazı gece ve gündüz durmadan çalışıyordu. Kuryeler terli atlarıyla gizli köşkü, bal arıları gibi hiç yalnız bırakmıyorlar; biri gidiyor, hemen ardından bir diğeri geliyordu. Köşte üç telefon hattı kurulmuştu ve Kemal, her nasılsa, aynı anda her biriyle konuşuyor görünüyordu; İzmir jandarma komutanıyla, yerel kumandanla, Fevzi Paşa’yla -tabii Genel Kurmay Başkanı köşte şahsi bir görüşmede değilse-, Çanakkale önündeki karargâhında bulunan İsmet’le ve Bilecik’teki Refet’le. Kemal ufak tefek savaş bakanını, bir zamanların zarif süvari subayını Ankara’dan çağırarak gizli bir görev için İstanbul’a gönderdi. Köşk, dolup taştı ve ardı arkası kesilmeyen hareketli günler yaşadı. Odalar ve salonlar çizmelerin topuk sesleriyle ve emir erlerine verilen amirane emirlerle çınladı. Ortam iyice gerilmişti.

Bununla birlikte karargâh merkezindeki düzen hiç bozulmadı. Köşkün kendisi iyi döşenmiş ve neredeyse kusursuz inşa edilmişti, subayların ve yaverlerin durmadan giriş çıkışlarına rağmen kargaşa ortamı yaşanmadı. Hizmetçiler tedbirli, ağzı sıkı insanlardı ancak sayıları çok fazlaydı. Yemek harikulade ve mucizevî bir şekilde her akşam ve bir

önceki günden farklı olarak misafirlerin beğenisine sunuluyordu -kuzu çevirme, rosto, ızgarada tavuk ve hatta dana eti, bulutlar kadar beyaz pirinç pilavı, bol patlıcan, iri domatesler, toz biber, asma yaprakları, salatalıklar, her çeşidinden kavun ve karpuz ve İzmir'in tarifi mümkün olmayan incir ve hurmaları... Afyonkarahisar'ın meşhur kaynaklarının buz gibi suları ve civardaki, Yunanlıların yağmalamalarından her nasılsa kurtulabilmiş, üzüm bağlarından gelen keskin ve hoş tadıyla kırmızı ve beyaz şarap da cabası. Ve geniş mutfaktaki büyük fırından gelen somun somun ekmek!

Hepsinin önemlisi, Latife vardı; sürekli geri planda kalmaya özen gösteriyor ancak her zaman her yerde hazır bulunuyor, güzelliği ve titizliğiyle Kemal'i cezbediyordu. Hizmetkârlar onu çılginca seviyorlardı. Zarif, kadınsı ve mesafeli kalmaya devam etti. Çok uzun zaman önce İstanbul'da anmaya değer ilk gecesinde Pera Palas Otelinde gördüğü kıza rağmen Kemal, Latife'nin şimdiye kadar gördüğü kadınların hiçbirine benzemediğini düşündü. Pera Palas'taki kızın adı neydi kim bilir, onu bile hatırlamıyordu ya.

Kemal işine gömüldü, her zaman nefret ettiği ve bitmek bilmeyen teferruat işleri çok fazla vaktini alıyordu. Bununla birlikte düzenli biçimde raporlar almaya ve tüm kurmaylarına, tümen komutanlarına ve geniş bir istihbarat ağı oluşturan hafiyelerine kısa ve özlü emir ve notlar göndermeye devam etti. Kendini iş ve teferruatla uyuşturduğunu ve buna ihtiyacı olduğunu söylüyordu. İçmeyi bıraktığından içine ürpermeyle karışık bir üşüme geliyordu. İzmir askeri hastanesinden bir tıp subayı, her akşam, Kemal'in Ankara'dayken ara sıra aldığı bir serumu vermek üzere köşke geliyordu. Hayatının hiçbir devresinde kendini bu kadar canlı hissetmemişti aynı zamanda yalnız kaldığı zamanlarda da hiçbir zaman olmadığı kadar somurtkandı.

Arif, Kemal'in bu yeni tutumuna hem şaşırıyor hem de bunlardan ötürü oldukça kırılıyordu. Kemal'in büyük buhranlarına ve derin depresyon krizlerine alışkındı. Ancak şimdi Kemal yardımcısı ve arkadaşını gizli bir memnuniyetle izliyordu, Arif başkumandanın ne yapmaya çalıştığını hiç anlamıyordu. Takvimler eylülün üçüncü haftasını gösterirken Kemal, akşam yemeği öncesi yaptığı kısa şekerlemesinden, oda-

sının bitişiğindeki harita odasında Fevzi Paşa'ya kısık sesle bir şeyler anlatan Arif'in sesiyle aniden uyanıverdi.

“...bir hafta boyunca mı?” diye gürlledi Fevzi. Kemal söylenenlere dikkat kesilmişti.

“Yedi gün boyunca bir bardak rakı bile içmedi!” diye anlatıyordu Arif.

“Evet...” bir an için ses kesildi. “Belki de rahatsızlığı yeniden nüksetmiştir, biliyorsun ya...” diye mırıldandı Fevzi.

“Saçmalama be adam!” diye çıkıştı Arif. “Yıllardır zaman zaman ortaya çıkar zaten o.”

“Belki gerçekten hastadır” dedi Fevzi. “Sen böyle düşünmüyor musun?”

“Hayır” dedi Arif kısaca. “Sanırım âşık olmuş!”

Kemal de sesini yükseltmeden Arif'e karşılık verdi ve zonklayan başını yastığa gömdü. *Eğer Arif anlaşırsa Latife de anlamış olmalıydı.* Latife'ye, -hayatında ilk kez- delice, tutkuyla ve umutsuzca âşık olduğunu kendi kendine itiraf etmek yerine son üç gün içerisinde kendini tamamıyla işine, incelemelerine ve diğer işlerine vermişti. Bu kara gözlü ve zarif genç kıza ve onun asaletine, yumuşak sesine ve nezaketine âşık olmuştu. Bunları düşünürken yatağında bir sağa bir sola dönüp duruyordu.

Akşam yemeğinde tabağındaki dolmaları neredeyse nefes almadan yedi, son derece lezzetli pilav ve kuzu pirzolasını ise tadına varamayacağı bir hız içerisinde midesine indirivermişti. Bu arada pilavla birlikte, kendisine şaşkınlıkla bakan Arif ve Fevzi'yi izleyerek iki sek rakı içmeyi de ihmal etmedi. İzmir jandarma komutanının araştırmaları da dâhil olmak üzere her türlü konuşmayı reddetti. Komutan hususi olarak kundakçılık yaptıklarından şüphelenilen beş Rum konusunda Kemal'in son sözünü duymak üzere köşke çıkmıştı. Yunanlıların canavarlıklarının ilk günlerinde galeyana gelmiş kalabalıkların nefreti ateşini kaybetmişti. Dolaşısıyla yakalanan Rumlar hemen vurulmuyorlardı. Kemal kavunundan bir parça aldı ve koyu, tatlı kahvesini yüzünde gerçek bir haz ifadesiyle yudumladı. Masasında büyük bir bardak sert beyaz şarap da vardı. Bir yandan da sigarasını içerek penceresinden alacakaranlığı seyrediyordu. Latife genellikle akşam yemeğinden sonra bahçede dolaşmaya çıkardı.

Arif, o günün öğleden sonrası şehirde duyduğu yeni bir hikâyeyi anlatıyordu. Kemal gülmemek için onlarla ilgisini tamamen kesmişti. Sona birdenbire onu gördü pencereden, bahçenin sonuna doğru yürürken. Sigarasını söndürdü ve doğruldu. Hareketlenmesiyle birlikte Arif'in hikâyesi kesilmişti. Arif ona bakıyordu ancak Kemal onu görmezden geldi.

Odadan çıkarak koridora ilerledi ve bahçe kapısını açtı. Kemal yarı karanlıkta ona doğru yürürken çizmelerinin çakıllar üzerinde çıkardığı sesi duyan Latife ona doğru döndü. Kemal, Latife'yi kendine çekti; kıvrak ve titrek bir ceylanın esnekliğini hissetti onda. Dudakları sıcaktı ve narin vücudu çok hafifti. Kemal onu sımsıkı sardı. Latife nefes alabilmek ihtiyacıyla kendini zorla geri çekinceye dek onu tekrar tekrar öptü. Sonra onu derhâl kaldırdı ve bahçenin karanlıkta kalan bir köşesine götürerek yumuşak çimenlerin üzerine yatırdı. Ceketini çıkarmak üzere hamle yapmıştı ki Latife'nin kolları onu yeniden sardı ve bir kez daha kucaklaştılar. Kemal, uzaktan uzağa ahırdaki düzensiz patırtıları, odasında yalnız geçirdiği gecelerde çok iyi öğrendiği tanıdık akşam yemeği sonrası sesleri, çakıllı bahçede muhafızların birbirlerine karşı yaptıkları hoyrat şakaları, mutfak kapısıyla bahçeye çıkan kapının açılıp kapanırken çıkardıkları biri yedek diğerine benzemeyen, kendilerine özgü gıcırtilarını, subay çizmelerinin çakıllı zemin üzerindeki ahenkli ilerleyişlerini ve muhafızların nöbet devri yaparlarken yere vurulan tüfek dipçiklerinin gürültülerini duyuyordu.

Kemal genç kadının yumuşak nefesini kulağında hissedebiliyordu. Saçlarının tatlılığını ve güzel kokusunu uzun uzun içine çekti, teninin inanılmaz derecedeki yumuşaklığına hayret etti. Bütün hayatı boyunca böyle bir şey yaşamadığını düşündü Kemal. Her şeyi geride bırakmıştı sanki tüm kadınları, tüm kokuları, tüm nefesleri...

"Ne düşünüyorsun?" Latife ilk defa konuşmuştu, Kemal'in kulağına yumuşacık bir fısıltı doluverdi.

Buna güzel bir cevap verilmeliydi! Kemal önce tereddüt etti, sonra, "Sen ne düşünüyordun, aşkım?" diye sordu. Latife kıkırdadı ve onu daha çok kendine çekti.

“Korkak ve hilekârsın!” diye fısıldadı Latife şiddetli bir şekilde. “Senin ya çok zeki ya da çok aptal olduğunu düşünüyordum... Aşk konularında demek istiyorum. Ve ben hiç sevilmedim, gerçek anlamda hiç sevilmedim. Kadınlar böyle şeyleri bilirler” Kemal anlaşılmayan bir şeyler söyledi. Ardından Latife, “tüm kelimeleri kullan. Şimdi değil. Her gece, senin beni görüp aşağı inmen umuduyla bahçede yürüyüşe çıktım” dedi. Hâlimden memnun görünüyordu Latife, ciğerlerindeki tüm nefesi sanki bir kerede boşaltıvermişti.

“Bilmiyordum!” dedi Kemal, Latife’nin boynuna çarpıyordu nefesi. Bu meselenin çok uzadığı ve çıkırından çıkmaya başladığı fikri hâsıl olmuştu Kemal’de. “Gel!” diyerek Latife’nin yanından kalktı ve sağ elini tuttu. “Odama gidelim. Böylesi, köylülerin yapacağı tarza bir hareket. Ben seni bir erkeğin bir kadını istediği gibi istiyorum, yapayalnız.” Latife’yi kolundan çekip kaldırdı. Latife bir saniye içinde ayakta ve Kemal’in hemen yanı başındaydı, Kemal’in sağ elini sol eline aldı ve insana elini uzatsa dokunacakmış gibi gelen ayın loş ışığında onu sıra sıra bulunduğu bahçeden, üzüm ve zeytin bağlarına bakan gri taş duvara doğru götürdü.

Aşağıda İzmir uzanıyordu boylu boyunca yamaçta, Türk garnizon askerlerinin yemeklerinin piştiği parıltıyla yanan, gölgede oynayan ateşlerin ötesinde. Soluk ay ışığında şehrin tamamı belli belirsiz seçilebiliyordu ve her yerden, hâlen yanmakta olan binaların kızıl alevleri yükseliyordu. Kemal sağ kolunu Latife’nin omzuna attı, saçlarının ve teninin kokusunu içine çekti. Kolu bilinçsiz biçimde Latife’yi kendine çekerek sıkıyordu.

Latife yumuşak bir tavırla Kemal’in ellerinden kurtuldu ve onları şaşırtıcı bir kuvvetle sıkıverdi. Güzel yüzünde beliren hafif bir gülümsemeyle Kemal’e baktı ve sonra onu bıraktı.

“Geçen gece Türkiye’yle ilgili söylediğin şeyleri tekrar etmeni istiyorum” dedi yumuşak bir ses tonuyla.

Kemal kafasını çevirdiğinde şaşkınlık içinde Latife’nin gözlerini kente ve İzmir Körfezi’nin de ötesindeki Ege’ye dikmiş ciddiyetle süzdüğünü gördü. Birden hiddetlenmişti. Sertçe konuşmaya başladı.

Latife hemen başını kaldırdı. “Demek istediğim” dedi ağırbaşlılıkla.

“Ne söylediğimi hatırlamıyorum” diye gürledi tekrar Kemal. “Benimle aşk oyunları oynuyor, beni kucaklıyorsun sonra da tutup benim politikadan bahsetmemi istiyorsun!” Hızlı nefes almaya başlamıştı ama bu durum daha çok sahte bir görüntüyü andırıyordu. Yeterli etkiyi verdiğini düşündüğünde yeniden normale döndü nefesi. Latife, Kemal’in yüzüne keyifli bir havayla bakıyordu ya da bu sadece ay ışığının bir oyunuydu. Şimdi yasemin ve güllerin kokusu her yanı sarmıştı; Kemal, ciğerlerini bu nefis havayla doldurdu. Havanın da etkisiyle kızgınlığı kısa süre içinde dağıldı ve sözleri arka arkaya sıralamaya başladı. Latife sessizdi, yeniden şehrin mahallelerindeki kızıl parıltıları ve körfezde demirlemiş gözdağı veren İngiliz savaş gemilerinin karanlık siluetlerini izlemeye koyulmuştu. Kemal elini cebine attı ve bir paket sigara çıkardı. Kibritini yakıtığında Latife ona döndü.

“Ben de alabilir miyim, lütfen?” dedi ellerini uzatarak. Kemal hayretinden şoka girmiş gözükmeye çalışıyordu. Latife paketten iki sigara çıkarttı ve ikisini birden aynı kibritle ustaca yaktı. “Püf!” dedi alayla, dumanı Kemal’in yüzüne üfleyerek ve sonra sigarasını ona uzattı. “Türk kadınının özgürlüğünden bahsediyordun bir de... Ankara’da yaptığın uzun konuşmalarını çok duydum. Neredeyse tüm konuşmalarını ya duydum ya da okudum. Özgürlük! Senin amacın bu değil, Türk halkı için gerçek bir demokrasiyi de hedeflemiyorsun şimdilik.” Sigarasından yeniden derin bir nefes aldı ve duvarın üzerinden yere fırlattı.

“Şimdi” dedi ciddi bir ifadeyle, “geçen akşam söylediklerini bana tekrar etmeni istiyorum.”

“Evet” dedi Kemal “işte benim demek istediğim bu. *Lanet olası kadın!*” dedi kendi kendine. *Politika konuşmak istiyorsa istediğini alacak.*

“Şuradaki savaş gemileri” parmağıyla bayırdan aşağı hâlen yanmakta olan şehri ve donuk ay ışığında parıldayan denizi işaret ediyordu “şu savaş gemileri İtilaf Devletleri’nin, bana ve halkıma yaptığı sonuncu ve boş bir gözdağından ibaret. Verdikleri gözdağı, körfezde yüzen Yunanlı askerlerin cesetleri kadar boş ve ölü. İzmir’deki alevler giderek azalıyor. Bu söndürülen ateşler, Türkiye’nin hainleri, istilacıları, buraları kirle-

tenleri dışarı attığını gösteriyor. Türkiye'nin, bundan böyle Türklerin olduğunu gösteriyor!"

Kemal, Avrupa ve Ortadoğu haritalarının önünde monolog yaptığı gece olduğu gibi yine Latife'nin kendisine o çeşit bakışını yakalamak için ona döndü. Kara gözleri büyük bir hayranlıkla parılıyordu. Kemal onu yeniden kollarına çekti, Latife de istekle ona doğru ilerledi, ona karşılık vererek dudaklarını onunkilere yapıştırdı büyük bir hevesle, incecik vücudu tir tir titriyordu. Kemal onu kucağına aldı ve kapıya doğru götürdü, incecik bedeni varla yok arası bir yükü zaten Kemal için. Latife için çıldırıyordu.

"Hayır, hayır" dedi Latife, Kemal kapının mandalını çevirmeye uğraşırken. Bir şekilde Kemal'in kollarından kurtuldu, kapının yanında dimdik durdu, saçları dağılmış ancak gözleri uyanık ve parlaktı. "Seni seviyorum" dedi fısıltıyla, "ama seninle metresin olarak beraber olamayacağım, aşkım. Benimle evlen, senin olayım; canım, ruhum, bedenim olayım sonsuza kadar. Sana inanıyorum..."

Kemal öfkelenerek söylenmeye başladı, uzun bir süre devam etti bu, öfkesi dinmemişti.

Latife onu sonuna kadar dinledi. Bu sırada bir yandan da saçını düzeltiyordu. Kemal ona büyük bir hışımla ve çılgına dönmüş bir hüsrancıyla bakıyordu. Hâlen oranın efendisinin kendisi olduğunu tekrarlıyordu içinden. Herhangi bir şey yapmaya kalksa hiç kimse müdahale etmeye cesaret edemezdi!

Sonunda Kemal döndü ve kapıya doğru ilerledi. Merdivenleri çıkarırken sendelemeye başlayınca tırabzanlara tutunarak yoluna devam etti. "Olacağı buydu" dedi kendi kendine sertçe, alkolü azaltınca böyle oldu. İki kadeh rakı, bir bardak şarap ve hatırı sayılır bir süre boyunca aşk ve politika sohbeti! Ve en iyi adam artık çözülmüştü! Kemal, tırabzanın başındaki topuza sımsıkı yapışarak alkol içmeyi bir daha asla bırakmayacağına dair yemin etti. Bu sırada kapını bir kere daha açılıp kapandığını duydu, sigara içmek ihtiyacıyla elini yeniden cebine götürdü.

"Kemal" diye fısıldadı Latife'nin yumuşacık sesi, "seni çok seviyorum, canım." Eski Pers Türk dilinde söylemişti sözlerini. "Seni en çok

da böyle sinirli olduğun zamanlar seviyorum.” Merdivenlerde Kemal’e bir öpücük konduruverdi ardından.

Kemal önce sallandı, sağ avucuyla topuza tutunarak zihninden Latife’nin hareketine karşılık öldürücü bir hamle tasarladı. Ancak döndüğünde Latife çoktan gitmişti.

Kemal sendeleyerek odasına girdi ve Arif’i yataktan kaldırdı. Kahve istedi, masasına oturdu ve rakı şişesinin son damlalarını da yudumladı. Fevzi’ye talimatlar veren bir not bırakarak Arif ve gözlerinden uyku akan bir süvariyle birlikte atını sürdü. *İngilizler savaş isterlerse, dedi kendi kendine atların toynaklarının ritmi sesine kulak vererek, bırak buradan başlasın!*

34

Yetmiş bin Türk askeri; Gelibolu, Çanakkale Boğazı ve İstanbul'u kontrol altında tutan İtilaf kuvvetlerine meydan okumak üzere büyük bir düzen içinde yerleştirilmişlerdi. İzmit yarımadasındaki ve Çanakkale Boğazı'nın Asya yakasında kalan Çanak'taki mevzileri korumaya çalışan yetersiz sayıdaki İngiliz güçleri, sert Fransız müfrezelerini ve Anadolu'daki bu vahşi Türk askerlerine karşı savaşmak için ne sebebi ne de hevesi olan İtalyan birlikleri tarafından destekleniyorlardı. Sağlam gözükmeyen İtilaf kuvvetlerinin arkasındaysa bozguna uğramış Yunanlılar, aralarında büyük kavgaların yaşandığı Balkan güçleri, Fransa ve İngiltere arasında giderek büyüyen görüş ayrılıkları vardı.

Kemal Çanak'taki yeni karargâhına büyük bir hızla sürdü atını. Çekişme hâlindeki bu inatçı İtilaf kuvvetlerine, askerlerine ve burada Türk sularında demirlemiş savaş gemilerine çok kızgındı. İçinde Yunanlılardan intikam almaya dair hâlen büyük bir şevk taşıyordu. Trakya'yı ele geçirmek, İstanbul'a girmek, İtilaf kuvvetlerinin işgal birliklerini kovmak, sultanı tahttan indirmek ve bu özgürlük mücadelesini muzaffer bir sona erdirmek için büyük bir sabırsızlık duyuyordu. Ve tabii bu arada erkeklik gururu derinden yaralanmıştı.

Ancak dünyayı umursamayan bir tavır içine de girmemişti. Yorgundu, üstü başı toz içindeydi Kemal'in, birikmiş rapor ve telgraflara yoğunlaşarak yükselen krizin gerçek boyutlarını en ince ayrıntısına kadar hesap edebiliyordu. Yalnızca dört yıl önce, tartışma kabul etmez bir zafer kazanmış azametli İtilaf Devletleri, şimdi acı bir yenilginin kıyısında dolaşıyorlardı ve bu sonuç, inanılması güç bir mucizeyi gerçekleştiren Türk askerlerinin onların başına ördükleri bir çoraptan başka bir şey değildi. Eğer Türk askerleri, Avrupa'ya kanlı süngülerinin ve ateş kusan toplarının ardından yeniden girerlerse, korkmuş gözleri açılmış Batı kudreti, nihai zaferin eşliğindeki Yeni Türkiye'yi hezimete uğratmak

için yeniden toparlanabilirdi. Oldukça hacimli istihbarat raporları, Kemal'e, İngiliz ajanlarının Balkanlar'da -Sırbistan, Romanya ve hatta Yunanistan'da- cirit attığını bildiriyordu. Bu ajanlar, Balkan halklarını, Çanakkale Boğazı'ndaki İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetlerini desteklemeleri konusunda örgütlemeye çalışıyorlardı. Artık inatçı İngilizlerin itibarını kurtaracak, paramparça olmuş onurlarıyla geri çekilmelerini sağlayabilecek tek şey hünerli diplomasi oyunlarıydı. İtilaf kuvvetleriyle Türk askerleri arasında ortaya çıkacak bir çarpışma, devasa boyutlarda yepyeni ve kanlı bir savaşın kıvılcımı olabilirdi.

Kemal, bu sıralarda her türlü tavsiyeye kulak tıkadı. Bornova'da geçen süre içinde, kurmay ve danışmanlarının hadiseleri yalnızca siyah ve beyaz olarak algıladıklarını görmüştü. İsmet ve Savaş Bakanı Refet, İtilaf kuvvetlerini süngü gücüyle Çanakkale Boğazı'ndan atmak ve İstanbul'un dışına çıkarmak konusunda bastırıyorlardı. Fevzi Paşa ve İzmir halkının devrimci önderlerinden Celal Bey'in de dâhil olduğu daha soğukkanlı düşünebilenler ise, bir konferans ve uzun soluklu bir müzakere tertip edilmesinden yanaydılar. Ancak bunun bir zaaf emaresi olarak görülmesi kuvvetle muhtemeldi. Oysa hâlihazırda Kemal, Türk tarafının daha güçlü olduğunun farkındaydı. Bir an önce harekete geçilmeliydi. Derinleşen ve genişleyen istihbarat ağıyla, iyi silahlanmış yüz elli binden fazla askere, seksen bini aşan yekûnlarıyla ihtiyat birliklerine ve düşman donanmasına, buz gibi soğuk sulara gömecek güçte toplara sahip olduğu söylentisini yaydı. İngilizlerin bunun bir saçmalık olduğunu anlayacaklarını biliyordu. Ancak İtalyanlar, Türklerin karış konulmaz zaferlerinin mucizelerine şahit olmuşlardı -ayrıca İtalyanların Yunanlılardan nefret ettikleri de ayrı bir vakıa idi- ve boşboğaz İtalyan askerlerinin, bu söylentileri Fransız askerleri arasında yayacaklarından da en ufak şüpheye yer yoktu. İtilaf kuvvetlerinin bir düzineden az sayıda ve düzensiz hâldeki taburu, şimdi Kemal'le İstanbul arasında dikiliyordu. Tabii düşmanın donanması buna dâhil değildi! Kemal'in ise ne gemisi, ne nakliye vasıtası ve ne de askerlerini Gelibolu ve Boğaz'a taşıyacak mavnası vardı.

Kemal, büyük bir gizlilikle Ankara'ya gitti. İçinde bulunulan durumu tarttı ve kararını verdi. Sona gelinmişti. Kısaca, Kemal Londra'nın savaş

kararı aldığıının haberini almıştı. Ayrıca İtilaf kuvvetlerinin başkomutanı Sir Charles Harington panik hâlindeki İstanbul'un sahnesine adanmaklı yerleşmiş, üstünlüğünü hadiseler, rakamlar ve güzel sözlerle herkese kabul ettirmişti. Kemal bunun da farkındaydı. Hafiyeleri, General Harington'ın telgraflarını ele geçirmişti. Bununla birlikte Harington, bir çarpışmaya girmenin gereksiz kan dökülmesi anlamına geleceğini biliyordu. Harington'ın amacı, askerlerini içinde bulundukları dağınık ve tehlikeli durumda mümkün olduğu kadar az prestij kaybıyla iyi bir pozisyona taşımaktı.

Kemal, hem savaş yanlılarını hem de barış taraftarlarını her ne pahasına olursa olsun devre dışı bıraktı. İsmet'e, Çanak'taki İngiliz hatlarına hücum etmek üzere 2.000 süvari göndermesi talimatını içeren bir telgraf çekti. İngilizler dikenli tellerin arkasından ateş açtılar. Bununla birlikte Türk süvarileri herhangi bir kayıp vermediler. Kemal, daha sonra tüm cephe boyunca genel ve sükûnetin elden bırakılmayacağı bir yürüyüş emri verdi, piyadeler İngiliz mevzilerine doğru tüfek omuzda harekete geçtiler. Hile işe yaradı. İleri birlikler, İngiliz mevzilerine ulaşarak şaşkına dönmüş İngiliz askerlerinin arasında dolaşmaya başladılar; tüm cephe boyunca şu sözler yankısını bulmadan hemen önce:

Ateşkes ilan edildi!

Kemal gülümseyerek büyük koltuğuna gömüldü. Kazanmıştı! Her türlü yalvarışa kulaklarını tıkayarak en yakın arkadaşlarına dahi bu mucizenin nasıl gerçekleştiğine dair en ufak bilgi vermekten ısrarla kaçındı. İçinden, Fransız M. Franklin Bouillon'a uygun bir ödül verme isteği geçiyordu. Bu Fransız, İrlanda asıllı Sir Charles Harington'a Fransız mantığı ve kesin bir samimiyetle yaklaşmıştı. Türklerin, İtilaf kuvvetlerinin merkez cenahını dağıttıkları doğrudu ancak sükûnet içinde gelmişlerdi, *öyle değil mi ya?* Burası Türk toprağıydı, *öyle değil mi?* Sulhla gelen Türk askerlerine ateş açmak acil, şiddetli ve muhtemelen geri dönüşü mümkün olmayan bir savaş demektir, *öyle değil mi?*

Başkomutan Sir Charles Harington, aslında bu sırada cebinde, Londra'da bulunan Lloyd George'dan gelen müsamahasız bir telgrafla geziyordu. Telgrafta, Türklere altı saat içinde geri çekilmeleri ya da kendilerine ateş açılacağı ultimatomu verilmesi talimatı yer alıyordu. Sir Charles büyük bir basiret örneği göstererek telgrafi göz ardı etmiş ve ateşkes istemişti. Kemal'in içi içine sığmıyordu ancak ince dudaklarını mühürlemeyi başardı. Olup bitenleri kimse bilmemeliydi.

Londra, şimdiden kriz içerisinde bile kendini kaybetmeyen İngiliz girişimciliğini felce uğratan muazzam bir hatalar komedisiyle karşı karşıya kalmıştı. İngiltere'nin, bir süredir en gizli iletişim kanallarından Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada'ya şifreli olarak yapılan çağrılarla, çaresizce kolonilerin yardımına başvurmak zorunda kaldığını, tüm dünya, basın yoluyla öğrenmişti. İstenen yardım, Çanakkale Boğazı'nda Türklere karşı savaşmak üzere silahlı kuvvetleri de içeriyordu. Kemal'in hafiyeler, Sir Charles'ın İngilizlerin düştükleri gülünç durumun farkında olduğunu kendisine bildirmişlerdi. Tüm bunların doğal bir sonucu olarak da İtilaf kuvvetlerinin başkomutanı, Kemal'in şartlarıyla ateşkes yapılmasını kabul etmişti.

"Ama, Gazi, nasıl, nasıl yaptın tüm bunları?" diye soruyordu İsmet ve Refet Paşalar tekrar tekrar. Bekir Sami, Halide Edip, Fevzi Paşa, Celal Bey ve diğer sadık milliyetçiler; onu soru yağmuruna tutuyorlardı. Kemal müsamahasızca suskunluğunu sürdürdü. Yalnız kaldığında ise ağzının kulaklarına varmasını engellemeye çalışmanın gereği yoktu.

Uzun zamandır Fransa ve İngiltere arasında Paris'te görüşülen diplomatik ilişkiler, kelimenin tam anlamıyla dibe vurmuştu. İngiliz hükümeti, Ankara'nın ustalıkla hamleleri karşısında yalpalamaya devam ediyordu. Bu sırada Paris'te bulunan Lord Curzon, dünyanın Büyük Savaştan beri şahit olduğu en şaşırtıcı şekilde Fransız Dışişleri Bakanlığı'yla birbirlerine suçlamakla meşguldü. Kemal, Çankaya'daki köşkünde, Paris ve Londra'da İtilaf Devletleri arasında çıkan ihtilafların raporları

ve şifreli mesajlar vasıtasıyla bilgileri aldıkça ateşkes görüşmelerinin ön hazırlığında Sir Charles Harington'ı daha rahat köşeye sıkıştırabileceğinin hesaplarını yapıyordu. Kemal'in İstanbul'daki hafiyeleri, telgraf trafiği üzerinde tam bir hâkimiyet kurmuşlardı. Kemal, bu sayede Mr. Winston Churchill'in Çanak'ta tarihe geçecek İngiliz fiyaskosuyla ilgili olarak güzel bir dille kaleme aldığı ve Mustafa Kemal'e istemeden de olsa övgüler düzen mesajlarını büyük bir zevkle okuyordu. Kemal, bilhassa Churchill'in, Çanakkale Boğazı'ndaki merkez cenaha yapılan barış içindeki yürüyüş öncesindeki kritik saatlerde Türk askerleriyle ilgili olarak yaptığı referansı çok beğenmişti: "... dikenli tellerin ötesinden sırtarak bakabilen askerler..."

Kemal beklemeye devam etti. Şimdilik beklemesinin gerektiğini biliyordu. Bırakalım, Fransızlarla İngilizler yesinler birbirlerini! Nasıl olsa Kemal'in şartlarını biliyorlardı. Lanet olası Yunanlıların -bu arada yine bir hükümet krizinin orta yerinde bulunuyorlardı- Doğu Trakya'dan çıkmalarını da istemişti. Barış antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte İtilaf kuvvetlerinin tüm askerleri ve savaş gemilerinin İstanbul ve Türk sularını terk ederek işgale son vermeleri konusu, ısrar ettiği bir diğer meseleydi. Ayrıca Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne bir an önce kabul edilmesi de isteklerinin arasında yer alıyordu.

Sıcak bir eylül öğleden sonrası, Kemal beklediği haberi aldığı anda köşkün terasında güneşleniyordu.

"Hey, Arif!" diyerek onu yanına çağırdı. "Gel, gel, dostum! Gel de şuna bir bak!" Arif merdivenleri koşarak çıktı ve Kemal'in yanına gitti. Kemal, ona Paris'ten gelen telgrafı uzattı. Arif telgrafı hızla taradı ve yüzünde oluşan gevrek gülümseyişle Kemal'in yanına oturdu. Okudu; ardından bir kez daha, bir kez daha baştan sona kadar tekrar etti. Bu, İngiliz ve Fransız hükümetlerinin, Mustafa Kemal'le ateşkesin nihai şartlarını, mümkünse Marmara Denizi'nin kıyısında yer alan Mudanya kasabasında bizzat Kemal tarafından belirlenecek bir tarihte, görüşmekten mutluluk duyacaklarını bildiren resmî bir notaydı. Arif'in azı kulaklarına varıyordu. Kemal'in tüm şartları kabul edilmişti.

"Ne diyorsun, eski dostum?" diyerek gülümsedi Kemal. "Ekimin ilk günlerinde Marmara'da havalar gayet iyi olur. 3 Ekim diyelim mi?"

“Bu iş tamamdır!” dedi Arif.

Kemal sıcak Anadolu güneşinin altında yeniden uzandı. Bu zafer demekti! Bundan önce olan her şey gerekli hatta güzeldi. Cefalı Balkan günleri, Askeri İdadi ve Harp Okulu -ve hatta hapishane- Trablus'taki çetin günlerin ardından Gelibolu'daki kan banyosu ve zafer ve hatta Filistin ve Suriye'de önceden mahkûm olunan yenilgi. Kafkas cephesi, devrim, Erzurum ve Ankara'da yenilgiye ramak kalan ümitsiz, kasvetli günler. Sakarya! Evet, buradan bakılınca artık o da güzel bir hatıra olarak görülüyordu. Sonra Afyon, Eskişehir ve İzmir! Gürültülü, kanlı zaferlerdi bunlar, ancak bazen küstah ve güce aç dünyanın dikkatini çekmek için gürültü ve kana ihtiyaç duyuluyordu.

Öğleden sonra güneşinin ışınları insanı uyuşturuyordu, kımıldamaz hâle getiriyordu ve Kemal yorgundu. Bununla birlikte yine de kımıldandı ve sedirin üzerinde doğruldu, Arif'in omzuna dokunarak kapıyı, içerideki odayı ve telgraf memurlarını işaret etti.

“Şunun doğruluğunu kontrol ettir!” dedi Arif'e, elindeki önemli telgrafi ona uzatarak. “Politika saçmalıklarına hiç girişme. Sadece Mudanya ve 3 Ekim! Git!” Arif vakit kaybetmeden harekete geçti ve kısa süre içinde ortadan kayboldu. Kemal yeniden arkasına yaslandı, gözlerini kapadı ve göz kapaklarının altında gözlerinin önünden geçen kan kırmızısı hedeflerinin sıralanışını tekrar etti.

Hayalinde bu hedefler müşahhaslaştılar, coğrafi şekillere büründüler, hareket etmeye başladılar ve Kemal birden Selanik'in yukarılarında kalan yeşil tepelerde geçen gençliğinden bir günü ve o zaman kurduğu hayalleri hatırladı. Kararan gökyüzünü, öfkelenen bulutları, korkmuş koyunları ve hayvanlarını yaklaşan fırtına kopmadan tepeden aşağı hızla indirmeye çalışan çoban çocuğunu hatırladı. Tüm bunlar çok geride kalmıştı ancak şimdi Kemal'e yepyeni anlamlarla geliyorlardı. Güneşin batmasıyla eylülün üşütücü havasını hisseden Kemal aniden doğruldu. İlerideki tepeler güneşin altın ışıklarını gözlemişti ancak tepelerin arasındaki vadilere hâlen menekşe rengine çalan ahenkli bir cümbüş hâkim olmaya devam ediyordu. Ankara'nın evlerinin bacalarından çıkan ocak ateşlerinin dumanlarının arasından lambaların ışıkları da yavaş yavaş göze çarpar olmuştu. Yüksek mevkiideki kale, batan güneşin soluk ışın-

larıyla altın rengine boşanmıştı. Gözlerinin önüne birden, yaşlanmayan kalenin en yüksek burcunda dalgalanan kan kırmızı bir bayrak geldi, Türk hilalini ve ayın sivri uçlarının tam karşısında bir yıldızı üzerinde bulunduran kocaman bir bayraktı bu.

“Bu olacak!” diye fısıldadı. Uzunca vadi şimdi iyiden iyiye alacakaranlığa bürünmüştü ve sadece eve dönen kağnıların çok uzaklardan gelen gıcırıltılarıyla köşkteki telgraf makinelerinin sesleri bu büyüyü bozuyordu.

Şehirden gelen ışık parıltılarından ya da aşına olduğu yasemin kokusundan olacak, aniden ve karşı konulmaz bir şekilde Latife'nin hayali ve İzmir'in yukarısındaki Bornova tepelerinde bağların arasındaki ev geldi gözlerinin önüne. *Lanet olsun!* Kemal bir sigara yaktı ve teras boyunca ileri geri adımlamaya başladı. Zihnindeki bir sürü hatıra ve arzuyu bir kenara bırakarak yeniden devlet işlerine, yaklaşan Mudanya Konferansı'na vermeye çalıştı kendini. Faydası yoktu. Küfürler savurarak sigarasını yere fırlattı ve içeri girdi. Tek kelime etmeden, son gelen telgrafların oluşturduğu kâğıt destesini, irkilen emir erinin elinden kapıverdi. Merdivenleri hızla çıkarak odasının kapısını arkasından kilitledi.

Kendisine bir kadeh sek rakı doldurdu ve bir kerede bitiriverdi, ardından aynı şekilde ikincisini. Daha sonra sigarasının dumanını öfkeyle içine çekerek odasında ileri geri yürümeye başladı yeniden. Ara sıra en üstteki mesaja yeniden göz atmak için büyük masasının önünde duruyor, üzerine birkaç not karalıyor ve diğerine geçiyordu. Bu sırada kapısı çalındı ancak o bunu duymazdan gelerek adımlamaya devam etti. Şu yaseminin adamı deli eden kokusu! Pencereleleri çarparak kapadı ve iyice sürgüledi ancak koku hâlen odanın içinde hissedilir bir ağırlığa sahipti. Yeniden masanın önünde durmuş telgraflardan birini okurken Kemal üzerindeki çıkarmaya başladı. Atletini de çıkardıktan sonra bir kadeh rakı daha doldurdu ve bir de sigara yaktı. Telgrafları hızla okuyup üzerlerine notlar alan Kemal, okunacak raporları oldukça azaltmıştı. Ardından çizmelerini ve pantolonunu çıkardı ve emir erine seslendi. Güzel bir banyo için sıcak su hazırlaması emrini verdi. Telgrafları bitirdi, bir dizi kendinden emin notlar aldı ve hepsini bir araya getirdi. Emir eri kapıyı çalıyordu, banyo hazırdı.

Kemal hızla yıkandı, dumanı çıkan sıcak suyla iyice keselenip yanındaki kovadan aldığı soğuk sudan bol bol dökündü. Ardından eline aldığı havlusuyla iyice kurulanıp onu vücuduna sertçe sürterek soğuk suyun etkisini üzerinden atmaya çalıştı. Hızla ve dikkatle üzerini giyindi, yeni iç çamaşırlarıyla gri renkli sivil takım elbisesi vardı üzerinde. Küçük bir bavula temiz iç çamaşırlarını yerleştirdikten sonra bavulu kapadı ve ayaklarında ayakkabıları olmadan kapıya yürüdü.

“Arif!” diye bağırdı. Az sonra yeniden sesi yankılandı: “Arif!” Alt kat-taki odaların birinden sandalye sesleri duyuldu ve az sonra bir kapı açıldı. Arif koşarak merdivenlerin başına gelmişti. “Şoförüme söyle, arabayı hazırlasın. Fazladan benzine de ihtiyacım olacak...” Arif tam soru sormaya hazırlanırken, “Acele et!” diye bağırdı Kemal. Yeniden odasına girerek çizmelerini giydi. Siyah kalpağını kaşlarının hemen üzerine gelinceye dek başına geçirdi. Her iki piştolünü de kontrol etti, ardından Alman ordu modeli büyük olanıyla ufak, şahsi tabancasını. Büyük piştolüyle her iki silahın mermilerinin bulunduğu mermi kutularını da bavuluna yerleştirdi. Şahsi tabancasını da beline taktı. Sonra bavulu yeniden açarak on paket sigarayla iki şişe rakı koydu. Büyük pelerinini sırtına geçirdi ve yeniden masanın başına geçerek bir sayfa civarında bir şeyler karaladı. Mühür parafiniyle mühürledikten sonra zarfın üzerine Fevzi Paşa’nın ismini yazdı. Bunu bir deste rapor ve notanın üzerine yerleştirdi. Arabanın geldiğini ve kapının önünde frene basıldığını duydu o an. *Şimdi.*

Odasından çıktı ve annesinin odasına giden loş koridordan aşağı in-meye başladı. Birden durdu yolun ortasında. Gideceğini ona söylemeli miydi? Zübeyde, bu aralar çekilemeyecek derecede sızlanır olmuştu. Bu mesele hakkında konuşmak isteyecek ve hatta belki ağlamaya başlayacaktı. Fikriye’yi gönderdiği zaman da ağlamıştı. Bu kadınlara tahammül etmek çok zordu Kemal için. Zübeyde’nin ağlamaları ve Fikriye’nin kendisine sevdalanması... Fikriye güzellikle gönderilmişti. Zübeyde de eğer bu işi fazla uzatmaya kalkarsa onun için de kalacak başka bir yer bulmaktan başka çare kalmayacaktı.

Kemal annesinin kapısından döndü ve koridoru neredeyse koşarak geçip merdivenleri hızla indi. Aşağı indiğinde Arif’e çenesiyle, kendi-

sini takip etmesi işaretini verdi. Karanlık ve soğuktu etraf, Kemal üzeri açık arabanın arka koltuğuna geçiverdi hızla. Şoför kapıyı sertçe kapattı. Arif basamakları sıçrayarak geçti ve arabanın yanına koştu. Konuşmaya hazırlanır bir hâli vardı.

“Beni dinle!” diyerek onun konuşmasına meydan vermedi Kemal. “Söylediklerimi yap. Masamın üzerinde talimatlar içeren mesajlar var. En üstte de Fevzi Paşa’ya verilecek mühürlü bir not var. Onu bu gece Fevzi’ye gönder. Ben dönene kadar tüm komuta ona ait. Gerektiğinde bana nerede ve nasıl ulaşacağını o bilecektir. Şimdi hoşça kal.” Arif’in gözleri alacakaranlıkta fal taşı gibi açıldı ve yeniden konuşmak üzere hamle yaptı. “Hoşça kal!” diye tekrar etti Kemal. Sonra da şoföre dönerek “Haydi!” diye bağırды ve araba gürleyerek ilerlemeye başladı.

Siyah ve kocaman Fransız otomobili uzun soğuk gece ve ardından sıcak ertesi günün gündüz vakti boyunca yol aldı, bozuk yollardan ve rüzgârların sert estiği dağların arasındaki patikalarda sarsılarak ilerlemeye devam etti. Kemal, Kütahya’da bir avuç dolusu telgraf aldı ve bunlara karşılık Ankara’ya iki kısa telgraf çekti. Şoförü, yol boyunca yalnızca, otomobilin bagajında bağlı bulunan yedek tenekelerden biten benzini tekrar doldurması ve tepelerdeki şaşkın bir köylüden peynir ekmek alması için durdurdu. “Haydi!” diyordu direksiyonun başında yorgunluktan bitap düşmüş şoföre. “Çabuk! Daha hızlı!”

Otomobil insanın hayal edebileceği en bozuk yollardan geçtiği hâlde, mucizevî şekilde, ne lastikleri kullanılmaz hâle geldi ne de motoru Kemal’i yolda bırakacak bir arıza çıkardı. Kemal durmadan sigara içiyor ve yol, şişenin ağzında, dişlerini riske edebileceği derecede düzgün oldukça da rakısını yudumluyordu.

Kemal, şoföre Uşak’ta kısa süre için durmasını emretti ve yedi kelimelik, imzasız bir telgraf çekti. Ardından yoluna devam etti. Artık siyah kalpağı tozdan griye dönmüş, toz toprak yüzünü olduğu gibi kaplamıştı, bıyığına ve pelerinine yapışmış ve rakıyla yıkayınca dek

ağzının çevresini sarmıştı. Şoför Abdurrahman da tozlu bıyığının altından gülümsüyor ve rakı içmeyi ısrarla reddediyordu. Manalı biçimde direksiyonu gösteriyor ve eliyle ileride çatallaşan yolu işaret ediyordu. Ara sıra yontulmuş bir odun parçasını tıpa olarak ağzına yerleştirdiği testisinden su içiyordu yalnız. Bir eliyle direksiyonu kavrarken diğer kirli eliyle testiye havaya kaldırıyor ve küçük yudumlar alıyordu.

Öğlene doğru vardıklarında, Kemal, daha Abdurrahman otomobilin motorunu durdurmadan fırladı ve merdivenlere koştu. Kapıyı çaldı, az sonra kapı gıcırdayarak açıldı. Hizmetçi kadın ona baktı ve tek kelime etmeden üst katı işaret etti. Kemal basamakları ikişer ikişer çıktı ve en tepede tırabzan topuzuna yapışarak durdu. Odanın kapısı açıktı. İçeri koştu ancak hızla hareket ettiğinden yerde bulunan tabureyi fark edemeyerek yere yuvarlandı. Yere düştüğünde arkasından biri onu kavradı, bir kolunu Kemal'in boynuna geçirerek elleriyle gözlerini kapadı. Bu ani karanlıkta Kemal hızla vücudunu döndürdü ve üste çıkarak gözlerinin üzerindeki ellerden birini kaldırdı. Ardından diğer eli de yakaladı ve kendisine saldırıyı kalın halının üzerine iyice yapıştırdı. Mücadele sessizce sürüyordu.

"Hayır!" dedi Latife soluk soluğa bir anda, kollarını kurtarmaya çalışarak. "Biz henüz... demek istediğim, şimdi olmaz" Bu sözleri söyledikten sonra Latife çırpınmayı bir kenara bıraktı ve isterik bir kaha-kaha tutuldu. Kemal ise küplere binmişti. Latife'nin bileklerini yeniden yakaladı ve ters ters yüzüne baktı. Latife nefesini tuttu. Kara gözleri oynayıyordu. "Sen her zaman böyle mi geleceksin... Bir sürü, deve sürüsü gibi?"

"Yüzün çok pis!" dedi Kemal sertçe.

Latife yeniden kıkırdadı. "Bir dakika önce" dedi, "böyle değildi. Asıl pis olan sensin!"

Kemal, kalbi kırık oturup kaldı olduğu yerde. Latife ise yeni bir kaha-kaha dalgasıyla sarsılıyordu. Gözü dönmüş Kemal hemen ayağa fırladı. İşte tam da bu sırada karşıda yer alan gardırobun boy aynasında bir an için kendisiyle karşılaştı. Başında kalpağı yoktu ve bu sayede alınının üzerinde oluşmuş siyah ve kalpağının bulunduğu kısımdaki beyaz

alanları, kirli yanaklarına doğru dağılmış saçlarını gördü. Kırış kırış olmuş peleriniyse, kederli bir akbabanın ıslak kanatları gibi omuzlarından aşağı iniyordu. Dudakları, yüzünde oluşan gülümsemeyle açıldı ve siyaha çalan yüzünde ince ve beyaz bir hat oluşmasına yol açtı. Bu kez kahrkabayı basan Kemal olmuştu. Latife de bacaklarını yerde sere serpe uzatmış, siyah saçlı başı arkaya yatmış, uzun elbisesi kırışmış kendini tutamıyor, Kemal'le yarış edencesine kahrkahalarla gülüyordu.

“Kahve içer misiniz, efendim?” Bu ses, açık kapının önünde yüzü kıpkırmızı olmuş dikilen hizmetçi kızın sesiydi. Kızın gözleri yerdeydi, elleri ise tir tir titreyerek içinde kahve olan bir tepsiyi zorla tutmaya çalışıyordu.

Kısa bir sessizlik anından sonra, Latife ayağa fırladı, elbisesinin dağınıklığını düzeltti ve tepsiyi heyecandan bayılacak duruma gelmiş hizmetçinin elinden aldı. Kemal ise hemen pencerenin önüne yürüdü ve dimdik durarak aşağıdaki bahçeyi incelemeye koyuldu. Kapının kapanışını duyduğunda da arkasını döndü yeniden.

“Her şey yolunda” dedi Latife yüzünde ağırbaşlı bir gülümsemeyle. “Yatak odamda yalnızız ve bunu herkes biliyor. Fransa’da bu hiç de yadırganan bir hadise değildir” diyerek sözlerine devam etti. Kemal, Latife’ye doğru bir adım attı. Latife’ye yüzünde alaylı bir ifadeyle geri çekildi. “Şimdi tabii ki benimle evlenmelisin... Yoksa Uşak’tan çektiğin telgrafta sözünü ettiğin bu değil miydi?” Kemal anlaşılmayan bir şeyler mırıldandı. “Tiens!”²² dedi Latife çarpıcı biçimde. “Bunu telgrafında söylemediğine memnun oldum. Aklıma gelmişken zaten telgraf imzalı da değildi. Paris ve Londra’yla olan ilişkilerini de bu şekilde mi yürütüyorsun?” Kemal gözdağı vermek üzere ona doğru bir adım attı. “Önce şu kirli yüzünü yıka!” diye emreder bir ses tonuyla seslendi Latife, köşedeki masanın üzerindeki leğen ve sürahiyi göstererek. Kemal aceleyle yüzünü yıkadı ve havluyla yüzünü iyice kuruladı. “Havlularım!” diye inledi Latife. “Onları Paris’ten almıştım.” Kemal havluyu ona fırlattı ancak Latife hızla başını eğince ıslak havlu duvara çarptı ve yere düştü.

“Haydi!” dedi Kemal Latife’ye. “Evleneceğiz, bugün... Az sonra.”

Halının üzerine düşmüş kalpağını kaptı ve pelerinini sırtına aldı. Latife kahvesini yudumlayarak yatağının üzerinde sakince oturuyordu. Fincanının üzerinden başını güzel bir gülümsemeyle sallıyordu.

“Şimdi değil, bugün değil” dedi Latife sertçe.

“Evet, evet” dedi ardından Latife aceleyle, “sabah olsun. Bir şeyler hazırlamalıyım.” Kemal öfkeliydi. “Üstelik” dedi Latife, “senin şu hâlinde bir kocayı yatağıma alacağımı düşünüyorsan...” sözlerini yarıda keserek gülümsedi yeniden. “Dur!” diye bağırdı Latife, Kemal’e, bakır kahve cezvesini kapıp havaya kaldırarak. “Fırlatırım... Yemin ederim!” Bu sözler üzerine Kemal daha ileri gitmedi.

Kemal ve Latife, sabah namazı için camiye giden sakallı bir hoca tarafından evlendirildiler. Abdurrahman da şahit olmuştu. Hemen ardından kuzeydoğu yönünde, Ankara’ya doğru yola çıktılar. Gerdek gecelerini, Afyon’da harap bir kulübenin ufak bir odasında geçirmek zorunda kalmışlardı. Kemal, herkese sessiz kalmaları için yemin ettiriyor ancak bir yandan da bunun faydasız olduğunu biliyordu. Olanlar yıldırım hızıyla yayıldı, tabii ki telgrafla ancak buna ek olarak geri kalmış ülkelerin ilginç iletişim sistemi de gizemli şekilde görevini fazlasıyla yerine getirmişti. Kemal’in yoldayken Fevzi’den aldığı telgrafa göre İstanbul dudağını bükmüş, Ankara ise dehşete düşmüştü. “Ankara’daki politikacılar” diyordu Fevzi, “önce şaşıp kaldılar, ardından eleştiri sağanağını başlattılar.” Sultan Vahdettin ve komplocularının, bu açıklanmayan ani evliliği, Gazinin dini bütün Müslüman takipçilerini yollarından döndürmek üzere kullanacağından korkuyorlardı. Bu ilk gelen raporlara göre sultan, Kemal’in bu evliliği kendisinin kral ya da sultan olacağı yeni bir hanedan kurmak üzere yaptığı söylentilerini yaymaya başlamıştı bile. Kemal, Fevzi’nin telgraflarını okuduktan sonra sessizce Latife’ye uzattı. Eskişehir’de, yarı yıkık ancak hâlen işlevsel olan telgraf istasyonunun hemen yanında otomobilin arka koltuğunda yan yana oturuyorlardı. Latife okumaya başladı. Abdurrahman ise ön koltukta sessizce oturuyordu.

“Ne düşünüyorsun?” diye sordu Kemal en sonunda. Bu soru üzerine, Latife’nin yüzü kızarmış, kızarınca güzelliği bir kat daha artmıştı. Bir parmağını dudaklarının üzerine yerleştirdi ve Abdurrahman’ı işaret etti başıyla.

“Bir sigara iç, gel!” dedi Kemal, şoföre. Abdurrahman aceleyle otomobilden çıktı.

“Evet?” diye üsteledi Kemal. Latife’nin yüzü yeniden kızardı. Kemal’in kaşları çatıldı bu kez.

“Sen ne istersen ben de sadece onu isterim, Gazim” dedi Latife, “ama ben çocuklarımızın kral ya da sultan olacaklarını düşünmüyorum” diye fısıldayarak sürdürdü sözlerini.

“Sultan ya da krallar, köleler ve budalalar içindir!” diye gürledi Kemal. Türk halkının ne sultana ne halifeye ne de krala ihtiyacı var. Üç gün içinde Mudanyada ateşkes kararı vermek üzere İngilizlerle masaya oturacağız. Sultanın ve tüm çürümüş rejiminin İstanbul’u ve Türkiye’yi sonsuza dek terk etmesini isteyeceğim ve eğer bunu derhâl yapmazlarsa ben bizzat kışlarına tekme basıp onları Boğaz’ın sularına göndereceğim!”

Latife, ona hayran gözlerle bakıyordu. Bununla birlikte, kara gözlerinin derinliğine bir çeşit endişe takılıp kalmıştı.

“Hayır, beni yanlış anlama” dedi Kemal, “tabii ki onları önce astıracağım!”

Park edilmiş otomobilin etrafında toplanan kasaba halkı ve köylülerin oluşturduğu küçük bir grup, hareketlenmeye ve garip hareketler yapmaya başladılar. Abdurrahman sigarasını yere atarak geri geldi. Ön kapıyı açtı ve direksiyonun başına geçti. Kemal ve gelini Ankara’ya doğru yeniden hareket etti.

35

Tüm İslam dünyası ve Uzakdoğu'dan övgü ve şükranlık mesajları, dualar ve yakarışlar seli yağdı Mustafa Kemal'e, Doğu'nun Batı'ya karşı savunulmasında yılmaz bir savaşçıydı o artık. İleri görüşlülüğü ve taktik zekâsıyla Batı'nın kudretli ittifakını şaşkına çeviren ve kasvetli bir yenilgiyi göz kamaştırıcı bir zafere taşıyan, Türkiye'nin Gazisine; Hindistan ve Afrika'dan, Malay ülkelerinden, Rusya'dan, İran'dan, Afganistan ve Çin'den taşkın iltifatlar, şeref kılıçları, telgraflar ve coşkun tebrikler geliyordu biteviye.

“Lanet olsun!” diye homurdandı Kemal, masanın üzerinde yığılı duran telgraf ve mektupları Çankaya Köşkü'nün taş zeminine fırlatarak. Arif, İsmet, Fevzi ve Adnan sessizce onu seyrediyorlardı. Saatler neredeyse gece yarısını gösteriyordu ve Kemal öğle vaktinden beri masasında idi. Kemal'in gözleri çökük, kendisi bitkin ve gergindi. Ağzında sonunu getirmek bilmeden içtiği sigaraların, kahve ve rakının tadı vardı; bir de çok fazla konuşmanın. Huzursuz bir şekilde pencereye doğru ve ardından geri yürüdü, masanın önünde durdu. Yerde kâğıt, telgraf, mektup, not ne gördüyse tekmeledi. “Lanet olsun!” diye tekrar etti, yine avazı çıktığı kadar bağırarak. “Ben bir zafer tahtırevanının üzerine gidiyorum, bu yüzden bir zamanlar arkamızdan kıs kıs gülen... Ve halkları şimdi benim yanıma yaklaşmanın yollarını arıyor! Ama bunu başaramayacaklar!” Aşağılayıcı bir el hareketiyle masanın üzerinde kalan son telgrafi da yere fırlattı ve oturmak üzere masanın üzerine sıçradı.

Kemal, sigarasının dumanının arasından çizmelerini sallayarak danışmanlarını süzmeye başladı. Küçük cüsseli İsmet kısık gözleriyle, dimdik duruyor, zorlukla nefes alıyor görünüyordu. Soğukkanlı Fevzi, bacaklarını birbirinden ayırarak sandalyesine iyice yerleşmiş, kollarıyla geniş göğsünü çepeçevre sarmıştı. Adnan çömeler gibi kapının yanına sıkışmış bekliyordu. Arif ise dağılan kâğıtlara doğru kaygıyla eğilmişti.

“Bırak onları!” diye gürledi Kemal. “Efendiler, beni iyi dinleyin, zira söylediklerimi burada tekrar etmek istemiyorum! İşte durum bu! Biz kazandık. Mudanya, bunun en açık ispatıdır. Ateşkesin şartları altında Yunanlılar şimdiden Meriç Nehri’ne dek olan Doğu Trakya’yı tahliye etmeye başladılar. Bu işleme nezaret etmek üzere bu bölgeye, 8.000 jandarma ve memur -idarecilerden- gönderdim. Onlara, 11 Kasım’a kadar, otuz gün mühlet verdik. Refet Paşa şu an İstanbul’da. Ona, Sultan Vahdettin’in ayağını kaydırması talimatını verdim.”

Fevzi ve Arif derin birer nefes aldılar.

“Evet” diye devam etti Kemal, “ve Vahdettin’in yurt dışına çıkarılması işinin icabına da baktım! Saltanat sona ermiştir!” Kemal bitmek üzere olan sigarasını fırlattı ve bir yenisini yaktı. “Allah aşkına bu haber size verilmedi mi?” diye sordu.

İsmet öylece bakıyordu. Fevzi bacaklarını topladı ve bir ayağını huzursuzca ileri götürdü. “Eğer öyleyse -Kemal, bu arada yerdeki kâğıt yığınının üzerine tükürdü- muhakkak meclisin yarınki oturumunda hazır bulunun. Orada bunu açıkça bildireceğim. Bu arada -sertçe Arif’e bakarak- şu saçma sapan övgü mesajlarını, nereden gelirse gelsin, istemiyorum.” Yerdeki telgraflara aşağılayıcı bir hareket yapmayı da ihmal etmedi bunu söylerken.

“Efendiler, dostlarım” dedi bu kez daha yumuşak bir ses tonuyla, “bir tek prensibimiz var, bir tek! Bu prensip, karşılaştığımız tüm sorunlara Türk bakış açısıyla ve yalnızca Türkiye’nin menfaatlerini koruma noktasından yaklaşımdır. Dünya dönmeye devam ettikçe!” Ardından masanın üzerinden indi ve odayı terk etti.

Kemal, Latife’yi hatırlamazdan gelip şafak sökene dek, mecliste yapacağı konuşmanın hazırlıklarına devam etti. Latife, onu bir kere yumuşak bir ifadeyle yatak odasından çağırdı ve bir kere de Kemal; onun karanlıkta, kapının önünde beklediğini hissetti. Ancak Kemal bunlara aldırmayarak çalışmaya devam etti. *Uzak*, diye yazdı, *hayal ve gölgeler-*

den uzak! Ne bir İslam Cemiyeti'ne ve ne de Türk halklarının oluşturacağı bir birliğe inanmıyorum. Yalnızca Türkiye'ye ve Türkiye Türklerine inanıyorum. Hepimiz çeşitli ülkülere inanmak hakkına sahibiz ancak hükümet gerçeklere dayanan belirli bir politika üzerinde kararlı biçimde hareket etmeli ve doğal sınırlar içerisinde milletimizin egemenliğini ve bağımsızlığını korumak şeklinde bir tek bakış açısına sahip olmalıdır. Ne sezilerin ne de hayallerin benim... 'Benim' kelimesini çıkardı ve bunun yerine 'bizim' kelimesini koydu. Bizim politikamızı nüfuzu altına almasına asla izin verilmeyecektir. Tekrar ediyorum, hayal ve gölgelerden uzak. Geçmişte, bunlar bize çok pahalıya mal oldular.

Kemal, yumuşak kurşun kalemini sıkıca kavrayarak yeniden yazmaya koyuldu. Bu sırada Ukraynalı Bolşevik general Frunze'nin, kendisinden, Batılı zalim milletlerle ilgili -ve tabii, Doğu'nun zulme uğrayan milletleriyle de- Bolşevik temasını incelemesini rica ettiğini hatırladı.

Zalimler ve zulmedilenler yoktur, diye yazıyordu Kemal. Sadece kendisine zulmedilmesine izin verenler vardır. Türkler bunlardan değildir. Türkler başlarının çaresine bakmayı bilirler. Bırakın, diğerleri de aynı şeyi yaparlar.

Sonra kalemini bıraktı ve yorgun, kan çanağına dönmüş gözlerini ovaladı. Ardından bir sigara daha yaktı, bir bardak rakı doldurdu ve yazmaya devam etti. Konuşmanın taslağını bitirdiğinde hava aydınlanmaya yüz tutmuştu. Başını masanın üzerine koydu ve kısa süre içinde uyuyakaldı. Ancak bir saatten kısa bir süre içinde yeniden uyandı; yazının bazı kısımlarını budamaya, yeniden gözden geçirip düzeltmeye, genişletmeye ve kısaltmaya koyuldu bu kez. Kahve getirilmesini istedi ve çalışmaya devam etti.

Gün doğduğunda Kemal, konuşmasının son hâlini yeniden okudu. Sonunda ise kendisine söylendi. Bu, fazlasıyla güçlü bir metin olmuştu! Bunlar; İsmet'e, Fevzi'ye, Arif'e, Adnan'a ve hatta Refet'e ve belki de biraz zorlamayla Rauf Bey'e söyleyebileceği şeylerdi. Ama ya meclise? Henüz değil! Emir erini çağırdı, kendisinin ve Latife'nin eşyalarının hazırlanması talimatını verdi. Bir saat sonra İzmir'e doğru yola çıkmışlardı, bozuk yollarda sarsılarak ve ekim sabahının güneşinde kalkan toz bulutunu yararak ilerliyorlardı bir kez daha. Latife, köşesine çekilmiş

hiç konuşmadan dışarı bakıyordu. Kemal de hiç konuşmadan, kaşları çatık, dümdüz ileri bakarak sürdü arabayı. Konuşmasının sözleri kafasında dönüp duruyordu. *Hayal ve gölgelerden uzak...*

Kendisini izlemelerini sağlayacaktı; Rauf, Bekir Sami ve diğerlerinin... Onların kendisine gelmelerini bekleyecekti. Bu saatten sonra her şeyi riske edemezdi. Ankara'nın tartışmayla kendisini yıpratmasını bekleyemeyecekti. Bırak, İstanbul, sultan ve sadrazam ne hâlleri varsa görsün.

“Ben orduya hâkimim” dedi Kemal, biraz da yüksek sesle. Latife sorgulayan gözlerle ona baktı. Kemal ise onu görmezden geliyordu. “Yüz bin Türk askeri komutam altında. Bırak, politikacılar sesleri kısılsın dek tartışarak zayıflasınlar ve yorgun düşsünler. Sonra” diye mırıldandı, “sonra sakallarından tutup onları hizaya sokmasını bilirim ben.” Kendi düşünceleri berrak ve devrimciydi. Bir kere, her şeye burnunu sokan son yabancı gücü de kovdu mu, Sultan Vahdettin'in ipini de rahatlıkla çekebilirdi sonra da hilafeti, çürümüş yapının son izini, de silecekti. Bir cumhuriyet ilan edecekti.

“Ama ben hükmedeceğim” diye mırıldandı meydan okuyarak. “Ben hükmedeceğim!”

Kemal; ekimin son haftasında Bornova'da, en yüksek kurmayları dışında, kendini herkesten tecrit etti. Sırasıyla Rauf ve İsmet'le görüştü, ardından da Refet Paşa, Adnan, Halide Edip ve Celal'le. Her birinin karşısına, kararlı biçimde öfke dolu fakat sessiz bir yüz ifadesiyle çıkıyordu. Onların sözlerini hiç müdahale etmeden sonuna kadar dinliyordu. Her bir görüşmeden sonra ve bir diğerinden önce, giderek uzayan mecliste yapacağı konuşma metnini tekrar tekrar okuyordu. Hemen hemen hazırды. Refet'i, Vahdettin'in tüm yetkilerini elinden almak ve Yıldız Sarayı'nı Kemal'e sadık hafiyelerle doldurmak üzere yeniden İstanbul'a gönderdi. Bu görüşmelerle geçen yorucu gün ve geceler boyunca Kemal neredeyse hiç uyumuyordu. Hiçbir şekilde rahatsız edil-

memesi talimatını vermişti. Latife, bu süre içinde odasından hemen hiç dışarı çıkmadı.

Kemal, haftanın sonuna doğru tek başına ve gizlilik içerisinde Ankara'ya gitmek üzere yola çıktı. Konuşmasının katlanmış kalın nüshasını ceketinin iç cebine sokuşturmuştu. Artık neredeyse tamamını ezberden biliyordu. Ankara'ya doğru tozlu yollardan geçerken son provalarını yaptı, satır satır... Sonra yeniden gözden geçirdi; kuşku doğurucu kısımları, taarruza neden olacak yerleri, dikenli soruları ve bu konuşmanın koparacağı fırtınayı önceden kestirmeye çalıştı. Artık hazırды.

Ankara'da, gece yarısından sonra, özel olarak Rauf ve Refet'le görüştü. Ali Fuat ise, beş dakika sonra geldi yanlarına. Hep birlikte rakı içtiler. Rauf, sözünü sakınmadan konuşmaya başladı.

“Saltanatı kaldırmaya mı karar verdin?” diye sordu.

“Olabilir” dedi Kemal.

“Hilafeti?” diye devam etti Rauf.

“Zaman içinde o da olabilir” dedi Kemal. Ali Fuat'ın da ve Refet'in de Kemal'in sözlerine katlanmakta zorluk çektikleri anlaşılıyordu.

“Ben ve dedelerim” dedi Rauf yumuşak bir ses tonuyla, “sultanın ekmeğini yedik. Şu an tahtta, sultanların tahtında oturan Vahdettin haininden bahsetmiyorum evet, bence de o, gitmeli ya da halledilmeli ama yerine bir başkası geçirilmek üzere!” Rauf'un sert bakışlı kahverengi gözleri, Kemal'in gri gözlerini delip geçiyordu. Kemal, onu buz gibi bir sessizlik içerisinde izliyordu. “Her gerçek Türk, sultan-halifeye sadıktır. Hükümdarımızdan vazgeçmemeliyiz ve vazgeçmeyeceğiz de!”

Refet bu sözleri sessizce onaylıyor ancak bir yandan da korkuyla Kemal'e bakıyordu. Ali Fuat ise tırnaklarını inceliyordu.

Kemal yavaşça rakısını yudumladı. *Şu lanet konuşmanın bir diğer versiyonunu da burada mı yapmak zorunda kalacaktı?* Çenesinin sertleştiğini hissetti.

“Sizin düşüncelerinizi biliyorum artık” dedi karşısındaki üçlüye. “Sizse benimkileri yarın öğreneceksiniz.” Sonra doğruldu. “İyi geceler, beyler.” Rauf daha ona itiraz etme fırsatı bulamadan o gözden kaybolmuştu.

Kemal, atının sırtında, Çankaya'ya çıkan uzun ve dik yolu tırmanırken ekim gecesinin soğuk ve temiz havasını ciğerlerine çekti. Cebindeki hacimli nüshaya yeniden dokundu. Bir kez daha gözden geçirmeli miydi? Kelimelere belki. Ancak düşünceler bakımından asla! Ertesi günü büyük bir sabırsızlıkla bekliyordu.

Şafak vakti, Kemal İstanbul'dan heyecan verici bir telgraf aldı. Olağanüstü şansına inanamıyordu ancak bununla oyalanacak vakti yoktu, hemen harekete geçti. İki saat içinde ve meclisteki kritik oturum açılmadan önce, tüm Ankara Kemal'in bildiğini öğrenmişti: İngilizler muazam bir gaf yaparak Sultan Vahdettin'den, barış antlaşmasının şartlarını görüşmek üzere Lozan'a resmî temsilci göndermesi talebinde bulunmuşlardı. Londra, bununla da kalmamış; Vahdettin'den, Ankara'daki Millet Meclisi'nin de durumdan haberdar edilmesini istemişti. Kemal, meclis oturumu başlamadan tam bir saat önce, Arif ve Adnan'ı telefonların başına oturttu, yaverlerine millet meclisinde dolaşmaları, mebusların yakalarına yapışmaları, anlayabilecek düzeyde olanlarına durumu iyice anlatmaları talimatını verdi. Mebuslar kısa süre içinde öfkeden delirmiş gibi bağırıp çağırmaya başlamışlardı bile. "Bırak bağrışsınlar!" diyordu Kemal kendi kendine Çankaya'da. Ankara'ya inişini ve meclisin önüne çıkışını neredeyse öğlene dek geciktirdi. Tepeden aşağı indiğinde, yanında İstanbul'da sultana karşı yapılan şiddetli ayaklanmayla ilgili son telgraflar da vardı. Vahdettin ve Sadrazam Tevfik Paşa'nın korkuyla Yıldız Sarayı'nda saklandıkları rapor ediliyordu. Sultanın adamları evlerinden yaka paça çıkarılmış ve sokaklarda dövülmüşlerdi. Sultanın destekçilerinden Ali Kemal adında bir gazeteci, üstelik İtilaf kuvvetleri devriyelerinin gözleri önünde taşlanarak öldürülmüştü.

Artık zamanı gelmişti. Bununla birlikte, yine de dört dörtlük bir dikkatle yaptı konuşmasını. İlk, daha önce meydana gelen ve bu sırada İstanbul'da vuku bulmakta olan olaylarla ilgili raporların tamamını düz bir ses tonuyla okudu. Sözleri sık sık alkış ve haykırışlarla kesiliyordu.

“Hain Vahdettin’e ölüm!” diye bağırdı bir mebus. “Tevfik Paşa’yla birlikte alaşağı edelim!” diyordu bir diğeri. Meclis ayağa kalkmış, tezahüratların yankısı tüm binayı inletmeye başlamıştı. Kemal, mebusları susturmak için masayı yumrukladı ve kısa süre içinde istediği sonuca ulaştı. Sonra hazırladığı konuşmayı bir kenara bıraktı ve irticalen konuşmaya başladı. Derhâl saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılmasını ve devletle İslam dini arasındaki bağların kopartılmasını talep etti. Saltanatın kaldırılmasını ve Vahdettin’in sürgüne gönderilmesini de... Şahsi takipçilerinden seksen kişiyi arkasına alarak hemen oylamaya geçilmesi için ısrar etti.

Ortalık bir anda sessizliğe gömüldü. Az sonra mırıldanmalar yükselmeye başladı. Saltanatı kaldırmak mı? Ya hilafet ne olacaktı? Kısa süre önce en hızla gidenler bile şimdi sakinleşmiş, şaşkın şaşkın, Kemal’in sözlerinin ne mana ifade ettiğini düşünür olmuşlardı. Kemal’in teklifi müzakereye sunuldu ve sonra Özel Hukuk Komisyonu’na sevk edildi. Kemal platformdan aşağı indi ve daha önce hiç yapmadığı şekilde tartışan mebuslar arasında lobicilik faaliyeti yapmaya girişti.

Bu tehlikeli bir durumdu. Tartışmalar gece yarısına dek şiddetle devam etti. Kemal, kendi bloğunu canlı bir kanıt olarak özel komitenin önüne sürdü. Ardından komite, oturuma son verdi ve Kemal, en ikna edici destekçilerine komite üyelerini takip etmeleri, onlara akşam yemeği yedirip şarap içirmeleri ve bir şekilde onları tüm gece boyunca oyalamaları emrini verdi. Ardından, Kemal son gelen telgraflara göz atmak için yeniden Çankaya’ya gitti.

İstanbul, hâlen giderek şiddetini artıran bir curcunanın içindeydi. Yıldız Sarayı’nda, yalnızca Vahdettin’in şahsi hizmetkârları kalmıştı. Sokaklardaki kalabalıklar Vahdettin’in kanı için bağırsıyor, özgürlük naraları atıyor ve sürekli Kemal’in adını tekrarlıyorlardı.

Ertesi sabah ve öğle arası boyunca Kemal kendini dizginlemeyi başardı. Çıldırıcı müzakereler ve ıstırap verici bir protokolle, özel komite art arda sakallı hocaların görüşlerine başvuruyordu. Kur’an’ı sayfa sayfa incelediler, İslam’ın Mukaddes Hukuku şeriatın tüm kurallarını gözden geçirdiler. Kahire ve Bağdat’ta hüküm sürmüş halifelerin ölüm tarihlerine bile başvurudular. Hocalar ve kadılar oturumu uzattıkça homurdanıp duruyorlardı.

Kemal sonunda soğukkanlılığını yitirdi. Arif'i ve kendisine bağlılık yemini etmiş bir avuç mebusu yanına alarak yeniden kürsüye yürüdü.

"Efendiler" diye bağırdı, "hemen şimdi burada sözlerime kulak vermenizi istiyorum. Konu çok açık ve zaman çok kısa. Osmanlı sultanı, insanlardan güç kullanarak hükümdarlığa yükseldi, insanların şimdi geri aldıkları güç sayesinde. Hain Vahdettin, Türk milleti karşısında son kalan kredisini de tüketmiştir. Gitmeli!" Kemal'in destekçileri tezahüratlar yaparak bu sözlerle destek verdiler. Kemal, amirane bir hareketle onları susturdu. Şimdi meclisin acilen hilafet ve saltanatın ayrılmasını oylaması için kürsüyü terk ediyorum. Sonra durdu ve derin bir sessizliğin ardından "Buna katılırsınız ya da katılmazsınız. Ancak bu, her hâlükârda gerçekleşecek. Belki sadece, bu işlemin gerçekleşmesi sırasında, bazılarınızın başları gövdelerinden ayrılmak zorunda kalabilir."

Bu, bir ya şimdi ya da hiçbir zaman durumuydu. Kemal aşağı indi ve dolanıp duran mebusların arasına karıştı. Daha önceden kararlaştırılmış bir işaretle birden çevresi, kendisine ant içmiş mebuslarca sarıldı. Pek çoğu silahlıydı. Hatta şimdi, içlerinden bazıları silahlarını çekmiş, etrafı kolaçan ediyorlardı. Kemal yeniden kürsüye yürüdü.

"Oylamayı şimdi yapacağız" dedi.

"İsim, isim!" diye bir haykırış geldi gerilerden.

"Tezahüratla!" diye bağırdı Kemal. Adamları, meclisin her yanına dağılmışlardı şimdi. Şimdi, saltanatın kaldırılması ve Vahdettin'in sürgün edilmesini oyluyoruz, kaldırın ellerinizi!

Meclisin her yerinden sayılamayacak kadar çok el havaya kalktı.

"Oybirliğiyle karara varılmıştır!" diye bağırdı Kemal.

Kıyamet kopmuştu. Homurtulu bağrışlar, kulak tırmalayıcı çığlıklar yankılandı eski binada. Muhelif görüşteki bir grup mebus, hızla kürsüye doğru ilerlemeye başladı. Kemal'in adamları kenetlenmiş eller ve yumruklarla onların yollarını kestiler. Bu sırada her yerde, revolverine sarılmış bir Kemalist görmek mümkündü.

"Oybirliğiyle" diye anons etti Kemal yeniden, "Türkiye Büyük Millet Meclisi, burada saltanatı sonsuza dek kaldırmıştır!" Ant içmiş mebuslar ve kısa süre önce dışarıdan gelen iriyarı Laz muhafızlarca iki yanı

sarılmış hâlde, Kemal meclis binasının dışına çıktı, korumalı arabasına bindi ve Çankaya'ya gitmek üzere yola çıktı.

Refet Paşa ve süvari birliği, dört gece sonra İstanbul'da, çaresiz İtilaf kuvvetleri polislerinin gözleri önünde yıldırım hızıyla bir hükümet darbesi gerçekleştirdi. Refet, Ankara'nın saltanatı kaldıran kararını ilan etti. Kemal, bu sırada Refet ve kurmayları dakika dakika telgrafla bağlantı hâlindeydi.

Yıldız Sarayı her türlü iletişimden yoksun bırakılmıştı. Refet Paşa ve adamları, jandarma gücünü, liman otoritesini, posta ve telgraf merkezlerini ve tren garlarını ele geçirdiler.

Kemal'in daha sonradan öğrendiğine göre, Vahdettin kendini İngilizlerin koruması ve şefkatine bırakmıştı. Açıkça, Vahdettin'in hanedana ait birkaç mücevher ve süs eşyasıyla canını kurtarmaktan başka bir derdi yoktu. Kemal, Refet'e dehşete düşmüş sultanın 'kaçmasına' izin vermesi talimatını verdi. Yıldız Sarayı orkestrasını yöneten titrek bir müzisyen, arabuluculuğa soyundu. Başkomutan Sir Charles Harington, direnmenin faydasız olacağını biliyordu. Sarayın arka kapısına bir ambulans göndertti. Neredeyse şafak sökmek üzereydi ve İstanbul'a yağmur yağıyordu. Refet, Kemal'e tüm hikâyeyi telgrafla bildirdi.

Bir İngiliz eri, sarayın arka kapısından devrik padişahın ambulansa binmesine yardımcı oldu. Oğlu ve birkaç bavulu taşıyan uşak da onunla birlikteydi. Vahdettin, elinde bir şemsiye tutuyordu. Ambulansa binmek için ıslak ve kaygan basamakları güçlükle çıkmaya çalışırken şemsiye kapıya takıldı. Bu noktada, Son Osmanlı Sultanı, tüm Türklerin İmparatoru ve Muhteşem Hükümdar, durdu ve ağlamaya başladı. Bir İngiliz subayı, şemsiyeyi çekti ve yaşlı adamı ambulansın içine iteledi. Az sonra yola çıkıldı. Refet'in adamları, daha önceden ayarlanmış güzergâh üzerindeki binaların kapı aralıklarından, her şeyin yolunda gidip gitmediğini kontrol ediyordu.

Vahdettin, rıhtıma gelindiğinde, ambulandan çıktı ve oğlu ve uşak-

ğıyla birlikte motorlu bir sandala bindirildi. On dakika sonra, Boğaz'da demirlemiş bir İngiliz savaş gemisinin güvertesindeydiler. Refet'in telgrafta anlattıklarına göre bu arada çok komik bir olay da gerçekleşmişti. Vahdettin, geminin sancak tarafındaki sağlam gözükmeyen merdivenlerde yeniden görünerek uşağına sövüp sayarak bağırmaya başladı. "*Bavulum!*" diye bağırıyordu. Uşak da tiz bir sesle ona bağırıyordu. Ardından bavul motor da bulundu ve sağ salim yaşlı adama teslim edildi. İçinde mücevherler ve imparatorluğun özel altın kahve takımları vardı.

Kırk dakika sonra, ölü Osmanlı İmparatorluğu'nun son sultanı olan korku dolu yaşlı adamı taşıyan İngiliz savaş gemisi demir aldı ve güneybatı yönünde Marmara Denizi'ni aşarak Çanakkale Boğazı, Ege ve Akdeniz istikametinde ilerlemeye başladı.

"Aferin" diyordu Kemal, Refet'e çektiği telgrafta. Ve sonra yeniden, karakteristik enerjisiyle cumhuriyeti kurmaya koyuldu.

36

Bütün bahisler Kemal'e karşıydı ve o da bunu biliyordu. Sultan gitmişti. Vahdettin'in yeğeni Abdülmecit müslümanların halifesi olmuştu ama sultanın gidişi, hemen doldurulması gereken muazzam bir iktidar boşluğu oluşturmuştu. Her geçen gün, Kemal'e karşı olan muhalefete güç ve cesaret kattı ve yandaşları arasındaki düzensizliği artırdı.

Türk halkı büyük bir inatla muhafazakâr kalmayı başarmıştı. Kemal, Yunanlıları ezmış, İngiltere ve müttefiklerini rezil etmişti. Sultanlığın gücünü yok etmiş ve Osmanlı egemenliğinin simgesini sürgün etmişti. Bununla birlikte tepki hareketleri başladı ve giderek artmaya devam etti. İsyankâr meclis, iktidar için yaygara çıkarmakta ve çoğunluk, bir çeşit anayasal monarşi sistemi istemekteydi.

"Asla!" dedi Arif'e Çankaya'da. Ancak Arif'e kararını anlatmadı. *Bir diktatör olacağım*, dedi kendi kendine. Bu biraz zor hatta kanlı olabilirdi ve bir iç savaşa dahi sebebiyet verebilirdi. Elle tutulur bir zafere ihtiyacı vardı ve Lozan yaklaşmaktaydı. Orada diplomatik bir zafer kazanabilseydi -ama şu anda Türkiye'den ayrılmayı göze alamayacağını biliyordu. Peki, o zaman kim?

Rauf mantıklı bir seçim olurdu. Keskin ve diplomatik zekâlı Rauf, Lozan'da, Lord Curzon ve onun kurnaz müttefikleri için iyi bir karşılık olurdu. Ayrıca Rauf ve onun meclisteki yandaşlarının muhafazakâr tutumuna güvenli bir ara verilmiş olurdu. Ama Rauf çok kurnazdı ve Kemal'den şüphelenmekteydi. Hatta kendi şahsi iktidarı için karşı tarafla uzlaşmaya bile gidebilirdi. Hayır.

İsmet'i seçti; yarı sağır, kaya gibi sert ve Kafkasya cephesinden beri tanıdığı general. Hem nasıl olsa İsmet inatçıydı! Kemal onu Dışişleri Bakanı olarak atadı ve son görüş alış veriş için yanına çağırды.

"Lozan'a gidip muzaffer bir halkı muzaffer bir general olarak temsil edecksin. Sevr Antlaşması söz konusu bile yapılmayacak. Sevr artık ölü bir

metindir, bizim zaferimiz sayesinde. Lord Curzon kibirli bir adamdır. Hiç bir küçümseme ve hakareti kabullenme. Sen bir Türk'sün! Anlaşıldı mı?"

İsmet başını sallayarak onayladı.

"Orada ilginç kişilerle karşılaşacaksın. Örneğin Mussolini. Fransa'dan Poincare de çok kurnaz biridir. Her şeyden önce şunu unutma ki Çanakkale Boğazı, Türklerindir ve Türklerin kalacaktır. Anlaşıldı mı?"

"Evet Gazi!" diye yanıtladı İsmet, kahverengi gözleri sabırsızlıkla parlarken.

"Tamam!" dedi Kemal "şimdi üniformanı çıkar ve kendine uygun bir frak giyin. Ve unutma, gözünü korkutmalarına veya boyamalarına müsaade etme."

"Peki" dedi İsmet ve ayrıldı.

Kemal halka yöneldi. Çekişme hâlindeki meclis ve İsviçre'deki İsmet ile sürekli temas hâlindeyken Ankara'dan ayrılarak taşradaki insanların ve savaş sırasında ona destek olan yerli komite ve toplulukların tekrar desteğini almak üzere yola çıktı. Rauf'u boşlamıştı, onunla görüşmeyi inatla reddediyordu. Komite liderleriyle ve kendisine Ethem'in Yeşil Ordu'su gibi düzensiz ordularla Ermenistan'daki gerillaları yenmesinden yardımcı olan askerlerle ilgilendi. Kemal hem arabayla hem de at sırtında ulaşılması güç yerleşim yerlerine kadar gitti ve her yerde hevesli topluluklarla karşılaştı. İnsanlar şaşkın ve kafaları karışmış durumdaydılar ancak Kemal, insanlara cesaretlendirici şeyler söyleyerek geleceğe dair özgürlük sözü verdi.

"Bu yol uzun ve zor olacak" diyordu meclisteki konuşmaların hatırlayarak. Dağlardaki ve yüksek yaylalardaki insanlara seslendi. "Osmanlı İmparatorluğu'nun çürümüş yapısını ve saltanatı kaldırdım. Size toprak reformu, özgürlük ve barış vaat ediyorum ama bunun için önce içimizdeki düşmanla savaşmamız gerekmektedir. Benimle misiniz?"

Cevap çok hevesli ve heyecan vericiydi. İnsanların gözlerinde ve yüzlerinde ona olan inançlarını rahatlıkla görebiliyordu. Köylülerin ve kasaba halkının meclisteki çekişmelere ve politik kargaşaya hiç tahammülleri

yoktu. Kemal Vatan Hareketi organizasyonundaki günlerini hatırladı ve bütün yerel liderleri saatlerce dinlemekten büyük zevk duydu.

“Komiteye katılın” diye sesleniyordu Kemal. “Yabancı düşmanlar gitti ama savaş bitmedi. Zamanla bir parti kuracağız, halkın partisi olacak. Vatan hainlerini bulup onları ayıklamak partimizin en esaslı görevi olacak. Her komite, kendi bölgesindeki bütün halkı kapsayacak şekilde genişlemeli. Birlikte Türkiye’yi, kanlarınızı akıtarak kazandığınız Türkiye’mizi inşa edeceğiz ki dıştan ve içten bütün düşmanlarla başa çıkabilecek duruma gelelim. Türkiye’yi yönetecek partinin, halkın partisinin kalbi siz olacaksınız.” Ve kendi kendine “Partiyi yöneten ben olacağım!” diyordu.

Her gece yandaşları ve Ankara’daki yardımcılarından gelen telgrafları okuyor ve muhalefet çevresi hakkında son durumu öğreniyordu. Sonra İsmet’in Lozan’dan gönderdiklerini deşifre ediyor ve inceliyordu. Bu telgraflar onu çok memnun ediyordu. Kemal genellikle çok yorgun ve yaptığı konuşmalardan ötürü sesi kısık oluyor ve yüzlerce kilometrelik yolculukların ardından kendini oldukça kirli hissediyordu. Ama İsmet’in durum raporlarını ve yaptığı sert çıkışları okudukça iyice kendine geliyordu. Tabii beraberinde içtiği rakı da bu konuda ona oldukça yardımcı oluyordu.

Bir keresinde bir sandalye meselesi vardı örneğin. İsmet kısa bir şekilde bahsetmişti bundan telgrafında. Türk delegasyonu ile birlikte Lozan’daki toplantı odasına girdiğinde İngiliz, Fransız ve İtalyan delegasyon üyelerinin ortadaki yuvarlak masanın etrafına yerleştirilmiş büyük koltuklara oturduklarını görmüşlerdi. Türk delegasyonuna ise kalan boş yerlere yerleştirilmiş basit sandalyeler ayrılmıştı.

“Biz de koltuklara oturacağız” dedi İsmet, Lord Curzon’a. Lord Curzon utangaç bir öksürmeden sonra koltuk sayısının yeterli olmadığını ve bu şekilde idare edilmesi gerektiğini söyledi.

“Hiç de değil” dedi İsmet. “Bize de koltuk verilmedikçe konferanstaki görüşmelere katılmayacağız.”

Birkaç dakika içerisinde koltuklar getirildi.

Bir de İsmet’in sağırılığı vardı. Herkes onun işitme sorunu çektiği biliyordu ama bu engel görüşmeler sırasında önemli bir avantaj hâlini almıştı. Kemal okurken gülümsedi. İsmet, Sevr Antlaşması’na yapıl-

ması teklif edilen değişiklikleri anlamadığını ifade etti. Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve İtalya'nın delegeleri, Sevr Antlaşması'nı yok saymayı kabul etti ve İsmet'in mucizevî bir şekilde iyi duyduğu Mudanya Mütarekesi'nin barış şartlarını görüşmeyi kabul ettiler.

İsmet'in iyi çalıştığı sonucuna varmıştı Kemal, *kendisinin* de öyle. Yaklaşık yedi haftalık yolculuk ve kampanya döneminde Kemal, Türkiye nüfusunun üçte ikisini kapsayan bir kısmı gezdi. Köylülerin ve çiftçilerin desteğini sağlam bir şekilde kazandı. Cumhuriyet Halk Partisi'nin kırılmaz, sağlam bir yapısı vardı. Gezisinin son bölümü olan Karadeniz Bölgesi'nde de yapılması gerekenler halledildikten sonra Ankara'ya doğru yola çıktı. Artık düşmanlarla yüzleşmeye hazırды, gerek kılıcı gerek sert sözleri gerekse halkından aldığı yetkiyle.

"Halen savaş durumundayız" diye sesleniyordu Kemal meclise. "Lozan Barış Konferansı sonuçlanana kadar savaştayız." Ardından meclis üyelerinin dokunulmazlıklarını kaldıran bir yasaı okudu. "Buna ilave olarak İsmet Paşa'nın Lozan'da müzakereleri idare ediş tarzına karşı yapılan saldırılar durdurulacak" dedi.

Barış Konferansı'nda, işler bir süre sonra sarpa sarmaya başlamıştı. Kendini beğenmiş Lord Curzon sert bir kayaya çarpmıştı: İsmet Paşa. Uzun haftalar aylara dönüşmüş ve konferansta inat, hüküm sürer olmuştu.

"Hiç fark etmez" dedi Kemal sabırsızlanan meclise. "İsmet'in taktikleri, benim taktiklerim ve stratejileri, benim stratejilerimdir." Kemal kendine gizlice gülümsedi. Planlanmış programı için Lozan'da başarı şarttı ama yeni Türk bağımsızlığı pahasına bir başarı olamazdı bu. Eski Osmanlı'ya ait Türk olmayan bölgeler belki hudutların dışında kalabilirdi ama bu tavizler İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından karşılıksız bırakılmamalıydı. Büyük üçlü, zaten Musul bölgesi için kendi aralarında tartışmaktaydılar. Şubat ayında Lozan Konferansı sona erdiğinde Kemal sevinmişti. İsmet'e bir an önce dönmesi talimatını verdi. Sonra Ankara'dan ayrılarak İsmet'i Eskişehir'de karşıladı. Ankara'ya trenle beraber döndüler ve bu arada meclisin önüne çıkmadan önce stratejilerini kararlaştırdılar. İsmet gayet sakin ve inatçıydı. Biliyordu ki konferans devam edecekti ve İngiltere yenilebilirdi. Müttefikler dağılmış vaziyetteydi.

Ankara Ekspresi, merkez istasyona yaklaştığı sırada, Kemal pencereden platforma göz attı. Platformda küçük bir karşılaşma heyeti vardı. İçlerinde Rauf yoktu. Bu, rütbeye yapılan bir hakaret ve politik görgü kurallarının ihlaliydi. Kemal, İsmet'i özel arabasıyla eve yolladı ve platformda kızgın bir şekilde aşağı yukarı yürümeye başladı. Rauf'a resmî bir çağrı göndererek Çankaya'ya gitti.

Rauf kızgın bir şekilde içeri girdi. Evet, kabul ediyordu, hareketi kasıtlıydı. Başbakan olan kendisiydi, İsmet değil. Kemal ise açıkça anayasaya aykırı hareket ediyordu. Rauf odada bir o yana bir bu yana yürürken, "İstifa ediyorum" diye bağırdı.

"Hayır, etmiyorsun" diye karşılık verdi Kemal. "Görevden alındın. Bundan böyle düşmanınız, bunu böyle bil. Çık dışarı." Rauf odanın ortasında bir an durakladı. Kemal ayağa fırladı ve elini tabancasına götürdü. Rauf sert bir şekilde kapıyı çarparak odadan çıktı. Kemal, Rauf'un hızla hareket eden ayaklarının merdivenlerden gelen seslerini ve bina kapısının çarpışını duydu. Ardından bir sigara yaktı.

"İşte bu" dedi Kemal kendine. Şimdi en azından açık bir savaş olacaktı, temiz değil ama açık bir savaş. Rauf isyancıları toparlayıp meclisi biraz daha ateşlendirebilirdi; Kemal'in adamları, kendisine muhaliflerin stratejileriyle ilgili raporlar getiriyorlardı. İngilizlerin İsmet'i blöf yaparak korkuttuklarını iddia edeceklerdi. Mudanya Mütarekesi şartlarının kabul edilmeyip İstanbul'a yürünmesi gerektiğini söylüyorlardı. Hatta Atina'ya gidip Yunan başkentinin kılıçtan geçirilmesi gerektiğini. "Çakallar!" Yine İsmet'e saldırıyorlardı. *İyi ki bir kere Eskişehir'de kaybetmişti*. Kemal biliyordu ki daha gün doğmadan Rauf, meclisin kuvvetli üyeleri ile toplanmış ve onları güvenoyu için ikna etmeye çalışıyordu. Bu tanı bir felaket olurdu.

Kemal, İsmet'i Çankaya'ya çağırdı. Sabahın erken saatlerinde Arif, Adnan, Bekir Sami, Halide Edip, Fevzi Paşa ve Kemal'in gizil adamları, ki bunlar Ankara'da olup biten her politik hareketi en ince ayrıntısına kadar bilen adamlardı, beraber çalıştılar. Halide ve kocası Adnan çok şaşırılmışlardı. Fevzi ise kesinlikle tedirgindi.

"Şeytan, evet" diye destekledi Kemal'i, Arif. "Kavga istiyorlarsa, kualsız bir dövüş, ederiz. Gaziyi yıkabilirler ama sonra onları teker teker yok ederiz."

Kemal onu durdurdu. “Çok fazla komplolara kapılmayalım. Şu an zaman kazanıyoruz. Bunlar ülkeyi harekete geçirebileceklerini zannediyorlar. Yapamazlar! Halk benim arkamda. Ankara’da kargaşa çıkarabilirler ve Refet Paşa’nın İstanbul’daki yeni oluşumunu engelleyebilirler. Önemli olan zaman.” Kemal derin bir nefes aldı. “Bildığınız gibi bir parti kurdum, Cumhuriyet Halk Partisi. Yapısını komitelerin oluşturduğu bir parti. Ordu ve halk benim yanımda. Şu an sadece bir politik parti var. Birlik her şeydir. Rakip parti, rakip teoriler olamaz. Hem ülkenin başında hem de tek olan partinin başında olmak benim için bir onur meselesidir.” Kemal etrafındakileri izliyordu. Halide ve Adnan birbirlerine baktı ve gözlerini yere çevirdiler. Bekir Sami de gözlerini kaçıranlardandır.

Sadece İsmet, Fevzi, Arif ve Kemal’in adamları ona destek çıktı. İsmet gülümsedi ve kafasını salladı. Kemal toplantıyı bitirdi. Emir eri, elinde telgraflar kapıda bekliyordu. Telgraflara şöyle bir göz gezdirdi. Kazım Karabekir, Rauf’un yanında yer almıştı. İstanbul’dan Refet Paşa, Lozan görüşmesinin tekrarına karşı olduğunu bildirir bir telgraf göndermişti. Rahmi ve Nurettin Bey, zaten muhalefet tarafındaydı.

“Olsun bakalım” dedi kendi kendine. Son olarak Arif’i yolcu ettikten sonra yorgun argın basamakları çıktı. Bir iki saat içerisinde meclise çıkması gerekiyordu. Bitkin bir şekilde yatağa oturdu ve hemen bir sigara yaktı. Rakı şişesine uzandı eli, bir kadeh doldurarak içti. Bir tane daha ve bir tane daha. Pencereden Ankara’nın tepelerinin sabah güneşiyle birlikte pembeye ve ardından kırmızıya dönüşünü seyretti. Odanın havasında bir değişiklik hissetti. Yalnız değildi. Aniden döndü ve yarı açık kapının arkasındaki Latife’yi gördü.

“Lütfen Kemal” dedi Latife “Yatıp dinlenmelisin.”

Yarıda kesilen kahkahaya benzer bir ses çıkardı, arkasını döndü ve rakı şişesine uzandı tekrar. Büyük bir yudum aldıktan sonra bardağı havaya kaldırdı. Güneşin vurmasıyla rakı, kırmızıya çalan bir renk alıyordu. Yorgun hafızasına bir şeyler takılmıştı. İstanbul, Haliç’te bir otel odası, bir Türk genci... Kırılmış bardak ve cam parçaları...

“Çık dışarı!” diye bağırdı. “Benimle hiç evlenmemeliydin.” Kemal bunu hissedebiliyordu. Güneşin iyiden iyiye aydınlatığı odada kaldı bir süre. “Benimle kimse evlenemez, asla. İyi veya kötü, ben Türkiye’yle

evliyim. Zor bir eş, her saatimi her günümü ona adamamı isteyen bir eş. Kanımı emiyor ama bana bir şey vermiyor. Zalim, doymak bilmiyor ve kalles, ama beni seviyor.” Rakısının son yudumunu içti ve sigarasını bitirdi. Yavaşça arkasına baktı. Latife gitmişti.

Kanlı bir dövüş olacaktı. Meclisin önünde arabadan inip içeriye girdiğinden beri havayı kokluyordu. Hissedilebilir bir düşmanlık vardı içeride. Zamanında arkadaşı olan insanlar önce ona baktı, sonra bakışlarını çevirdiler. Kemal sağa sola bakmadan doğru koltuğuna gitti ve oturdu. Takım elbisesinin cebinde ufak bir tabanca vardı. Temizlenmiş, tıraş olmuş ve dikkatli bir şekilde sivil kıyafetlerini giymişti. Meclis salonu kir, sigara ve yıkanmamış bedenlerden çıkan kokuyla doluydu. Tanıdık diğer bir koku da korkuydu.

Sırayla Arif, İsmet ve Fevzi sırayla selamladılar Kemal'i, ancak o, onlara baştan savma bir şekilde el salladı. Kendini yalnız hissediyordu. Aslında öyle olmak istiyordu da. Düşünmek ve plan yapmak için. Meclisteki ezici üstünlüğü azalmıştı ve giderek azalıyordu. Koltuğuna biraz daha gömüldü ve gözlerini kapayarak olan biteni dinledi.

Meclis saldırgan ve düzensizdi. Birbiri ardına mebuslar Kemal'e saldırıyordu, hepsi tanıdık sesler. Ama Kemal hiçbirine bakmadı. Lozan'ın sonuçları, dâhilî politika, Ermenistan, Mudanya, İstanbul ve saltanatının kaldırılması... Bazı tiz sesler daha da ileri gitti. Balkanlar, Selanik, Manastır, Suriye ve Filistin. “Ve Kafkaslar” diye bağırды Erzurum'dan bir mebus. Kim savaştı orada, kim Ermenileri, Rusları öldürdü? Kim? Söylenenlere göre kindar, acımasız, hasta ruhlu, sarhoş, vefasız ve barbardı. Koltuğuna çökmüş, gözleri yarı açık vaziyette hepsini dinledi. İçinde büyümekte olan bir kızgınlık hissetti ama inatla sessiz kalmayı sürdürdü. Bütün öğle arası boyunca oturdu ve aralarında tartışan mebusları dinledi. Bir ara İsmet ve Arif yanına geldi ve muhalefetin oylamayı kazanacak çoğunluğu elde ettiğini söylediler. Kaybetmişti. Hafifçe gülümsedi ama hiç hareket etmedi. Öğleden sonra devam eden tartışmaları da dinledi. En azından yedi veya sekiz göze çarpan iddia vardı.

Günbatımına doğru tartışmaların arttığı bir an, Kemal oturduğu yerden sessizce kalktı ve koridora yöneldi. Hizmetliden kalpağını, pelerini aldı ve beklemekte olan arabasına yürüdü. Çıkarken arkasından yapılan konuşmaları hissetti. Arabasına bindiğinde meclis binasının önünde toplanmış olan kalabalıktan yüksek bir tezahürat geldi. Arif'e seslendi ve yanına çağırdı.

"Kabinedeki bütün bakanları bu gece Çankaya'da istiyorum" dedi. "Herkesi!" Arif başını salladı. Araba hareket etti.

"Beyler" dedi Kemal hep birlikte içilen konyakların ardından. "Yarın istifa etmenizi istiyorum." Elindeki kadehi döndürdükten sonra devam etti. "Meclisin birlik olup elinizi kolunuzu bağladığı açık. Bu arada meclis kıskanç, aptal ve hırslı kişiler tarafından bölünmüş vaziyette. İsim vermiyorum. Sizden istediğim yeniden bir bütünlük sağlanana dek hiçbir görev üstlenmemeniz. Bir hükümetimiz yok. Olana kadar da Lozan'da barış imkânsız. Dâhilî güvelik de imkânsız. Bu komediyi bitirme vakti geldi. Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz."

Derin bir sessizlik oluştu. Kemal bunu bozdu ve "Beyler, hiçbir cumhuriyet cesur hareketler olmadan kurulmamıştır. Size örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'yı gösteriyorum." Fethi Bey'e döndü ve kadehini onun şerefine kaldırdı. "Beyler, size Türkiye Cumhuriyeti'ni veriyorum, bölünmez bir ulus. Daha sonra özgürlük ve adaletten konuşacağız." Bir süre bekledikten sonra kadehler yeniden havaya kalktı.

Kemal konuşmaları böldü ve "Fethi" dedi, "yarın mecliste birçok karmaşıklık tohumu ekeceksin. Hepsini iyice ilerlet ve çıkmaza sok. Sonra da Kemalettin, sen ve İsmet, benim kontrolü ele almam için öneride bulunacaksınız." Kemal garsonlara daha fazla konyak ve şampanya getirmeleri için talimat verdi. "Hiçbir bakanın bardağını boş bırakmayın. Konyaksız veya şampanyasız kalmamasınlar" diye emir verdi. Sonra İsmet'e işaret etti ve İsmet yanına geldi.

Kütüphanede İsmet ve Kemal daha önceden hazırlanmış olan Türkiye

Cumhuriyeti'nin kurulumu ile ilgili evrakları incelediler. Değiştirilmesi gereken bölümleri tartışılar ve tek tek her sayfanın üstünden geçtiler. Şafak vakti Kemal hizmetkârları çağırarak kahve ve konyakları hazırlamalarını söyledi.

“Türkiye Cumhuriyeti'ne” dedi Kemal kadehini kaldırırken.

“Türkiye Cumhuriyeti'ne” diye tekrarladı İsmet. Birlikte boşalan kadehlerini şömineye fırlatarak kırdılar ardından.

Her şey mükemmel işledi. Arif, meclisten son haberleri getirince Kemal telefonu kapattı. Kavgacı mebuslar ümitsiz şekilde parçalanmış ve tartışır vaziyetteydi. Bu arada bazı mebuslar Kemal için bağırma-ya başlamışlardı. Kemal, Çankaya’da bekliyordu. Arif aracılığıyla kürsüye mesaj gönderdi. Mustafa Kemal, tek bir şartla meclise dönerdi: Verdiği kararlar son söz olacaktı. Zorlu bir on dakikadan sonra Arif seslendi:

“Tamam!”

Kemal gülümsedi. Yine de meclisten gelecek olan resmî yazıyı bekledi. Sonra soğuk ekim gününde, Ankara’nın tepelerinin arasında yola çıktı meclise doğru. Fransız yapımı eski arabasında giderken Ankara’nın eski yollarına, tepelerine göz gezdirdi. “Burası ana meydan ve etrafında da idari binalar olur” diye düşündü. “Şurada büyük bir park ve ağaçlar.” Şehri bataklıklardan ve hastalıktan kurtarmak için mühendisler ve doktorlar getirtecekti. Çocukların oynayacağı oyun alanları, parklar, göller, insanların aileleri ile gidebilecekleri pavyonlar yaptıracaktı. At yarışları ve futbol için stadyum, boks ve güreş yapılacak yerler inşa ettirecekti. İstanbul bekleyebilirdi çünkü burası Türkiye’nin, Türkiye Cumhuriyeti’nin kalbi olacaktı. Kemal bu düşündüklerinin hepsini hayal etmeye başladı. Arkasına yaslandı ve gözlerinin önüne getirmeye devam etti.

“Efendim” diye seslendi şoför, meclisin önüne gelince. Kemal hayallerinden sıyrılarak yavaşça arabadan indi. Hemen yüzüne o gururlu bakışını takındı ve binaya girişte bir sigara daha yaktı. Arif oradaydı, İsmet ve Fevzi bir şeyler mırıldanıyorlardı. Halide Edib ve Adnan kapıda sinmiş bekliyorlardı. Kemal koridordan geçerken koltuğuna yöneldi.

Fısıltılar artarak gürültüye dönüştü ve sonra da tezahürat hâlini aldı. Tezahüratlar giderek arttı ve bina inler oldu. Pelerinin koltuğuna serdikten sonra cebindeki, önceden hazırlamış bulunduğu, eski konuşma

metnine uzandı. Sayfaları çevirerek gözden geçirdi. Bina tezahürattan yıkılacak gibiydi. Yavaşça dönerek mebusları ve üst katları inceledi. Sesler birden kesildi ve kürsüye yanaştı.

“Başkumandanım” dedi kürsünün yanındaki adam. “İzin verin sizi takdim edeyim, âdettendir.”

Kemal onu kenara iterek “Gerek yok, sanırım beni tanıyorlar” dedi. Eski, yıpranmış konuşma metnini kürsüye koydu. Kemal, o esnada içinde şaşırtıcı bir sakinlik ve o güne dek hiç hissetmediği kadar kendine güven duygusu hissetti. Kürsünün iki tarafına tutunarak notlarına baktı. Onu bekleyen kalabalığı hissedebiliyordu. Ve konuşmaya başladı.

“Efendiler, beni içinde bulunduğunuz krizden sizi çıkarmam için çağırdınız. Bu kriz sizin eseriniz. Bunun sebebi hükümet yapımızdaki temel hatalardır.” Onlara düşünmeleri için biraz zaman verdi ve konuşmasına devam etti. “Ulusal meclis hem yasama hem de yürütme yetkisine sahip. Siz kabinedeki her oyu, her düşüncüyü, bakanları kontrol edebileceğinizi düşünüyorsunuz. Bu hükümet değil, bir kaostur.

Sizden istediğim bu düzeni değiştirmeniz. Türkiye’nin, hemen şimdi ve burada, bir cumhuriyet olmasına karar verdim.”

İlk birkaç dakika deri bir sessizlik oldu. Sonra mırıldanmalar derin bir uğultuya dönüştü.

“Susun!” diye bağırды Kemal. Ani bir sessizlik oldu. “Şimdi el kaldırarak oylama yapacağız.” Odanın her tarafından eller havaya kalktı. “Tamam!” dedi Kemal, kabul etmeyenleri yok sayarak.

“Türkiye bir cumhuriyettir ve ben de onun cumhurbaşkanıyım.”

Mırıldanmalar ve şikâyetler devam ederken Kemal sessiz kaldı yine. Konuşma metnini katlayarak cebine geri koydu ve kalabalığı tekrar süzdü.

Bütün uğraşlarının sonunda başkandı... Uzun bir yol katetmişti. Şu anda ordu ve Türk halkı üzerinde tam bir hâkimiyeti ve kendi iradesine uygun bir kabine kuracak gücü vardı. Bakanlar Kurulu, meclis ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin başkanıydı...

Bununla birlikte Kemal mutsuzdu.

Dünyada tek bir gerçek dostu yoktu. Arif? Akla hemen Arif geliyor-

du. Ama Arif artık eskisi gibi bir asker, cümbüşçü bir yoldaş değildi. Aslında Arif, kendisine cumhuriyetin ilanından önce bütün kritik konularda çok büyük destek olmuştu ama artık yabancılaşmış, güvensiz ve hatta sürekli takip edilmesi gereken biri olmuştu. İsmet? Değerli bir silah arkadaşı ve sağlam bir komutandı ama İsmet bir aile adamıydı, dindar ve namuslu birisiydi. Kemal'in bu kadar içmesini ve başka bir takım şeyleri tasvip etmiyordu.

Sonra Fevzi? Sinirli bir şekilde kafasını salladı ve sigarasından bir nefes çekti. Koca generali; sadık, dürüst ve çok saygın birisiydi ama bir politikacı olarak pek de iyi sayılmazdı. Kazım Karabekir... Kazım iki katı tehlikeliydi. Orduda hâlen adamları vardı. Rahmi, Kemalettin ve Fethi'yeşe söz geçirebiliyordu. Kemal odasına gitti ve kendisine bir kadeh rakı aldı. Rauf ondan nefret ediyordu. Refet de kendisinin İstanbul'daki itibarının üzerine kurulmuştu. Kemal, Refet'in halife Abdülmecit'e ve diğerlerine dalkavukluk ettiği yolunda duyumlar almıştı.

Halife gitmeliydi. Kemal elindeki bardağı şömineye fırlattı. Odada geziniyordu. Konuşmak, kendini anlatmak istiyordu. Ama yalnızdı, tamamen yalnız. Bir ara aklına Latife geldi ama hemen ondan sıyrıldı. Sevdigi kadın da bir an dayanılmaz geldi. "Ne bir kadın ne de bir hayat arkadaşı." Şikâyetçi ve huysuz bir şekilde bütün gün evin içinde arkasından gezinip fazla içmemesi ve düşünmemesi için yalvarıp duruyordu. Sürekli yatağa yatıp bir rahip gibi yatak örtülerine sarılmasını istiyordu. Kemal bir kadeh daha rakı aldı kendine. Özgürlükle ilgili bir şeyler zırrıyordu. Fransada öğrendiği saçmalıklar...

"Lanet" diye bağırdı ve bir bardak daha kırdı.

Odada bir o yana bir bu yana dolanıp duruyordu. Birden odanın ortasında durdu. "Bu megalomanlık mı?" diye sordu kendi kendine. "Büyüklük hayallerine mi kapıldım, gücün çılgına çevirdiği bir adam mı oldum?" Sonunda bir sigara yaktı. Kendini zorla pencerenin önüne yöneltti ve dışarıyı seyretmeye başladı. Sonra derin bir nefes aldı ve döndü.

"Hayır, sen ne bir megaloman ne de bir hükümdarsın." Duvardaki boy aynasına yaklaştı ve aynada gördüğü kendi yüzüne baktı. "Sen sadece yalnız adamın tekisin." dedi. Sol eliyle rakı bardağını tutarken sağ

elini yumruk şeklinde sıkarak aynada tam yüzünün olduğu yere şiddetli bir şekilde vurdu. Birden cam kırılması sesi duyuldu ve aynı anda hem çarpmadan hem de camın kesmesinden dolayı elinde acı hissetti. Eli fena kanıyordu. Her taraf cam kırığı olmuştu. Lavaboya gitti ve bir havlu alarak elini sardı.

Pencereye geri gitti ve alt kattan gelen telaşlı ayak seslerini duydu. Kapı açıldı ve Latife içeri girdi. Ardından da gözleri kocaman açılmış bir hizmetkâr.

“Kemal” diye haykırdı Latife. “Ne oldu?” Kemal arkasını döndü. Latife yerdeki cam kırıklarına basıyordu. Alaycı bir gülümsemeyle ona baktı.

“Ayna” dedi “bana konuştu.” Latife elini ağzına doğru götürdü. “Bilmek istediğim şeyi söyledi bana.”

Ankara’nın sogugu gibi, Kemal düşmanlarına karşı olan savaşını devam ettirdi. Onlara hiç rahat vermedi, hiç ara vermedi. Bitmek tükenmek bilmeyen enerjisi ile ona karşı olan bütün oluşumlara saldırdı: hilafete ve destekçilerine...

“Beş asırdır” diye kükredi Kemal, Konya’da konuşurken. “Yozlaşmış Arap şeyhlerinin aptal kural ve teorileri, Türk halkının iradesini zehirlemiştir. Tembel din adamlarından oluşan bir grup, Türklerin gelişmesini engellemiştir.”

“Artık yeter” diye seslendi, Amasya ve Tokat’ta. “Bu parazitler bir daha asla Türk geleneklerini ve yaşam şeklini etkileyemeyecekler. Yemeğine, yatma kalkma vaktine ve kılık kıyafetine karışamayacaklar. Ne karısına, ne çoluk çocuğuna ve ne de en mahrem konularına.”

Halife Abdülmecit’e saldırıyordu kimi zaman da. “Lider olmak için, bir dine ihtiyaç duyan bir lider güçsüzdür. Güçsüzler lider olamaz.” Köylüler şaşırılmış bir vaziyette onu alkışlıyorlardı.

Kontrollü bir hırs ile Kemal bütün Türkiye’ye meydan okuyordu. Ha-

lifeye ve din adamlarına çatıyor ve onları Türkiye'nin özgürlük yolunda bir engel olmakla suçluyordu. Kemal'in gittiği yerden onlar kaçıyor. O gittikten sonra halk yine günlük ibadetlerini yerine getiriyor ve hocalar da onlara bu reforma karşı gelmeleri için telkinde bulunuyorlardı. Kemal bunu biliyordu.

Bütün bu seyahatler sırasında Kemal sürekli bütün merkezlere telgraflar gönderip duruyordu: Ankara, İstanbul ve Lozan'a. Bütün gün boyunca yorulmuş ve akşamları mum ışığında çalışmak zorunda kalmış olsa bile gelen tüm cevapları okuyordu. Sadece Ankara ve İstanbul değil, Lozan'da da kazanmaktaydı. İsmet'in inatçılığı sayesinde güzel gelişmeler olmuştu. Lord Curzon konferanstan ayrılmış ve onun yerine daha ılımlı olan Sir Horece Rumbold gelmişti. İngilizler, Musul üzerinde tartışmaktan vazgeçmiş; bu konuyu sonra görüşmek kararı almıştı. İsmet'in mesajları, Kemal'in yüzünü güldürmeye devam ediyordu.

Kemal gaz lambası ışığında, büyük bir hırsla Lozan'a gönderilmek üzere, Çanakkale için Boğazlar Antlaşması'nı kaleme almaya başladı. Aşırı sade bir dille yazdığı bu metni, İsviçre'de bulunan İsmet'e, birbirini takip eden telgraflarda gönderdi.

Türkiye barış hâlindeyken Çanakkale Boğazı'nda bütün ticari gemiler geçiş yapabilirler. Türkiye savaş hâlindeyken arama şartı ile bütün tarafsız gemiler geçiş yapabilirler. Savaş gemilerine barış hâlindeyken, tarafsız gemilere savaş hâlindeyken izin verilecektir. Ancak bu maddeye bir sınırlamamız var: Karadeniz'de kıyısı olan bir ülkenin deniz gücünden daha büyük bir filonun geçişine izin verilmeyecek.

Kemal bu sadeliği sevmişti. Bu, onlara Lozan'da iyi bir karın ağrısı yaşatacaktı. Bir telgraf daha çekti:

Hangi şartlar altında olursa olsun bütün ülkeler üç gemiden fazla gönderemeyecek ve her bir geminin ağırlığı 10.000 tonun üzerinde olmayacak.

Kemal son düzeltmeleri yaptı ve sonra yatmaya gitti.

Lozan Konferansı, bir süre sonra yeniden bir düzene girmişti. İsmet zafer haberlerini yolluyordu. Kemal de ona tebrik mesajları gönderiyordu. Türkiye, Çanakkale'nin hâkimiydi. Musul konusu ertelenmişti. Ayrıca kapitülasyonlar sona erdirilmişti. Yunanistan, Anadolu'da yaptığı zulme karşı borcunu ödemeyi ve Meriç Nehri yakınlarındaki Karaağaç bölgesini Türkiye'ye vermeyi kabul etmişti. Kemal, İsmet'in gönderdiği telgrafın son satırlarını tekrar tekrar okudu:

Çanakkale Boğazı ve İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin geri çekilme işlemi 24 Ağustosta başlayacak ve 6 hafta içerisinde tamamlanacak... Kemal görüntüyü hayal edebiliyordu. Gözünün önüne Boğazlar ve Marmara Denizi geldi. Büyük gri savaş gemileri demir alarak yavaş yavaş Akdeniz'e doğru hareket ediyorlardı. İngiliz, Yunan ve İtalyan bayraklarını çekmiş gemiler birbiri ardına gözden kayboluyorlardı. Birden bağırdı ve arabanın frenleri duyuldu.

"Gazi, efendim?" diye sesleniyordu şoför aynı anda arabayı durdurmaya çalışırken. "Efendim?" diye tekrarladı şoför ve arka koltuğa doğru eğildi. Yüzünde korku ve endişe vardı.

"Bir şey yok" dedi Kemal. Şoför şaşırmıştı. Önüne döndü ve yola devam etti. Kemal eşyalarının arasında bir şeyler aradı ve buldu. Üstü açık arabada mavi gökyüzüne doğru baktı ve sonra yine savaş gemilerinin Türkiye'yi terk edişlerin hayal etmeye koyuldu.

Zafer giderek artmaktaydı. Zafer sevincinin başınıysa Lozan çekiyordu. İngiliz, Amerikan, Fransız, Yunan ve İtalyan kuvvetleri geri çekilince artık sevinmemek için hiçbir engel yoktu.

Ankara vecd hâlindeydi ama daha da önemlisi İstanbul'un her renkten insanı içinde barındıran halkı, Kemal'in gücünü daha iyi görmüş ve hissetmişti. Kemal'in gizli ajanları bu yönde istihbarat getiriyordu.

Halife Abdülmecit aklına geldi ve canı sıkıldı. Zaten onun tayinindeki merasim ve gösteriyle alay ederek Abdülmecit'i yaralamıştı. Kemal artık meclisteki her konuşmasında eleştiri oklarını Abdülmecit'e çevirmektedir.

"O bir züppe, sonu gelmiş saltanatın gereksiz bir uzantısı" diyordu. "Ne güce ne de bir yere sahip. Hiçbir değere sahip olmayan anlamsız bir makamı işgal ediyor." Halife, kendisine ödenen maaşın artırılması için bir rica mektubu yazdığı anda Kemal sert bir yanıtla karşılık verdi:

"Sizin bulunduğunuz konum" diyordu, "varoluş gerekçesine sahip olmayan tarihi bir kalıntıdan ne bir eksik ne bir fazla. Dahası, benim bakanlıklarından birini muhatap almanız da büyük bir münasebetsizlik."

Türkiye neşe içindeydi. Kemal, bu mesajın, büyük sayılarda basılarak dağıtılan el ilanlarıyla en ücra şehirlere dahi ulaşmış bulunduğunu görüyordu. Halk tüm bu karmaşa içinde uzun tereddütte kalmıştı ama şimdi yeni yeni farkına varıyorlardı ki aslında İstanbul'da yaşayan halife, sürülen Sultan Vahdettin ve ondan önce Babıâli'nin başında bulunan yaldızlı idarecileri, çepeçevre saran bir yozlaşmazlıkla meşguldü.

Din adamları ve ulema, ki bunlar genelde dağlarda yaşayan kutsal insanlardı, Kemal'e yeniden olanca güçleriyle saldırdılar ancak o her zamanki gibi hazırlıklıydı. Cumhuriyet Halk Partisi mensupları da bu din adamlarından daha az gayretli ve zorba değillerdi.

Halife Abdülmecit, Kemal'in en büyük düşmanı olduğunu hareketleriyle de belli etmeye devam etti. Kemal bunu biraz da memnuniyetle takip ediyordu. Abdülmecit kendi hâlinde bir adamdı; bununla birlikte yakışıklı, sakın bir yapıya sahipti ve sultanın sürgüne gönderilmesinden önce kendini resme, kütüphanesine ve bahçesine adamıştı. Vahdettin'in ülkeden ayrılışıyla birlikte, Abdülmecit, halife olarak vazifesinin getirdiği tüm görkemi bütün ciddiyetiyle ele almıştı. Kemal'in hafiyelerinden gelen ve doğruluğundan şüphe edilmeyecek düzeydeki istihbarat raporlarına göre, tüm Müslümanların önderi, Halifesi Vahdettin'den kendisine miras kalan tüm diğer mistik unvanlara gerçekten sahip olduğuna inanıyordu. Sonunda da en büyük potu kırıverdi bir gün. Atalarının kullandığı atlı arabayı bir kenara bırakarak Ayasofya Camii'nde kıldığı namazlarına beyaz bir at üzerinde gidip gelmeye başladı. Buradaki camide kılacağı namazlar için Üsküdar'dan bir saltanat kayığı da istemişti. Haneden sarayında yabancı elçileri, temsilcileri ve diğer mevki sahibi kimseleri, yüz milyon müslümanın manevi lideriymiş gibi ağırlıyordu.

"Belki de öyledir" diye güldü Kemal, İstanbul'dan gelen telgrafi okurken, "ama bu uzun sürmeyecek." Kemal, taşradan gelen haberlerle oldukça keyiflenmişti. Din adamları ve hocalar, halifenin var sandıkları koruyucu kanatları altında saklanmak üzere İstanbul'a akın ediyorlardı. Bir zamanlar yoldaşı ve destekçisi olanların şimdi yaptıklarını izliyordu bir yandan da. Rauf, Refet, Adnan ve Halide, Kazım Karabekir ve diğer pek çokları din adamlarının, hâlimden memnun olmayan memurların, asker kaçaklarının ve sürülen sultanın maiyetinde yer alan tüm baldırı çıplak takımının arasında İstanbul'da almışlardı soluğu.

Abdülmecit'in Türkiye'nin anayasal hükümdarı olması için çalışmalar yapıldığına ilişkin söylentiler vardı. Rauf, Refet, Adnan ve Halide, kendilerini kabineye mensup bakanlar olarak yazmışlardı! Kazım, Savaş Bakanı olacaktı!

Kemal, tüm bunlara bir son vermek için hazır vaziyette beklemeye devam etti. Komplolar da gün yüzüne çıkmaya hazır hâle gelmişlerdi zaten. Kemal, önce orduyu alarına geçirdi. Olağanüstü şansı yine yardım ettiği sırada, harekete geçmeye hazırlanıyordu.

Tam olarak doğru zamanda politik talihinin devreye gireceğini hissediyordu. İstanbul'daki düşmanlarının alayları ve Anadolu'daki aşikâr huzursuzluk devam ederken Kemal Ankara'nın, Türkiye Cumhuriyeti'nin daimi başkenti olduğunu ilan etti. Bu sadece bir formaliteden ibaretti, zira Kemal ve millet meclisi zaten, on bir ay önce, sultanın sürgüne gönderilmesinden sonra fiili hükümeti oluşturmuşlardı. Belki bölünmüş bir rejimdi ancak yine de bir rejimdi. Kemal'in cesur hareketi, taraftarları arasında büyük bir sevinçle karşılanmıştı. İlimliler dahi, Çankaya Köşkü'nde onun etrafında toplanmakta gecikmediler. Ekim ortasında, köşkünde dinlendiği bir sırada, Hindistan ve Mısır'daki Müslüman liderlerin amaçladığı yeni stratejilere ilişkin ipuçlarını yakaladı. Biri Hindistan'dan ve diğeri de Kahire'den olmak üzere iki İslam delegasyonu büyük bir gizlilikle yanına gelmişlerdi.

Müşterek amaçları basitti: Mustafa Kemal, kendini halife ilan edecekti! Hindistanlılar ve Mısırlılar, kendilerinin ve İslam dünyasının tam desteğini garanti ediyorlardı. Hatta inanılmaz derecede varlıklı bir hükümdar olan Ağa Han bile desteğini esirgemeyecekti. Tecrübeli ve çevresinde kendisine olağanüstü hürmet gösterilen Hindistanlı lider, Emir Ali de öyle. Müslüman temsilciler, projelerini Kemal'in önüne sunmuşlardı bu şekliyle.

"Bu asırların fırsatı" diyordu Hindistanlı Müslüman önder. "Yüz milyonlarca müslümanın manevi lideri olacaksınız, Balkanların asude mahallelerinden Cava'nın yeşil tepelerine!" Mısırlılar da ona katıldıklarını belli ettiler. Kemal, muzaffer bir general, hür Müslüman Türklerin hükümdarı ve İslam dünyası için de önemli bir figürdü. Gelenek, prestij ve hilafetin gücüyle İstanbul'da hazırlanan komploları bir an içinde paramparça edebilirdi. Ortadoğu, Hindistan ve neredeyse tüm Asya'ya çöreklenmiş devasa İngiliz İmparatorluğu'na meydan okuyabilirdi bu sayede. Hatta koca Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden kurup Tataristan'dan Trablus'a kadar geniş bir coğrafyaya hükmedebilirdi.

Kemal, paketinden bir sigara çıkarttı. Yüzünde duygularını belli etmeyen bir ifadeyle görüşme masasından kalktı. Pencereye doğru yavaşça ilerledi ve ay ışığının loşluğunda geceyi izledi. Sonra yeniden masaya döndü yüzünü.

“Bu kadar mı beyler?” diye sordu centilmen bir üslupla.

“Evet, Gazi!” dedi temsilciler. “Peki, sizin kararınız nedir?”

Kemal, sigarasını yere fırlattı büyük bir öfkeyle. “Çıkın dışarı!” diye gürledi. Odadakilerin yüzünü korku ve endişe sarıverdi bir anda. “Çıkın dışarı!” diye tekrar etti Kemal. “Evimden, başkentim Ankara’dan ve Türkiye’den çıkın gidin!”

O anın kargaşası; söylenmeler, fısıldaşmalar, ayak sesleri, misafirlerin cübbelerinin hışırtısı; içinde Kemal, Arif’in ısıklık çalarak verdiği uyarı işaretini her nasılsa duydu. Belindeki revolveri eline adı derhâl. Ona doğru ilerleyen iki Mısırlı şimdi sinmiş, arkalarını dönerek kapıya doğru kaçmaya başlamışlardı. Kısa süre içinde, hepsi salonu boşalttı ve köşkün dışında park hâlinde bulunan otomobillerine doluşarak hızla orayı terk ettiler. Kemal, bu sırada, pencerenin önünden çekilmişti. Zira bu noktadan kızgın bir Hindu ya da Mısırlı’ya çok uygun bir hedef olurdu. Ardından Kemal revolverini kılıfına soktu ve yeniden koltuğuna oturdu. Bir sigara daha yaktı.

“Evet, işte böyle” diye mırıldandı Arif. Kederlenmiş bir ifadeyle, hâlîya bakıp duruyordu. Kemal’in az önce yere fırlattığı sigaradan hâlâ keskin bir duman yükseliyordu. Arif, onu iyice ezip söndürdü. “Böylece köprüleri yakmış oldun, farkındasındır herhâlde” dedi neredeyse fısıltıyla konuşarak.

Kemal, çatık kaşlarının altından Arif’e baktı bir süre. “Evet” dedi sertçe, “köprüleri yakmayı tercih ederim. Bugüne kadar bunu çok yaptım. Köprülerin yandığı zaman ayakta kalmalı ve savaşmalısın! Geri çekilme yoktur. Benim hayatım boyunca yaptığım birkaç geri çekilme var ki bunlar stratejik hareketlerdi ve ben her seferinde yeniden savaşmak ve kazanmak için geri döndüm.” Kemal derin bir nefes aldı ve daha yumuşak bir ifadeyle konuşmasını sürdürdü. “Zaman geldi Arif, adam olanlarla çakalların, gerçek Türklerle vatan hainlerinin birbirinden ayrılma zamanı geldi. Zihnini toparladın mı?” Arif’e bakıyordu. Arif yutkundu.

“Neden Kemal? Ben buradayım zaten!” dedi neredeyse yalvaran bir ses tonuyla. Kollarını da iyice açmıştı, bununla birlikte gözlerinde hesap yapıyor gibi kurnaz bir ifade vardı.

“Ne kadar zaman daha böyle olacak?” diye mırıldandı Kemal, Arif duymamıştı bile. “Buraya gel! Bu felsefi saçmalıkları bir yana bırak! Şimdi hareket zamanı.” Yeniden masasına döndü ve hızlıca bir şeyler karalamaya başladı. “Defterini al” dedi Arif’e. Arif buna uyararak Kemal’in yanına geldi. “Şu Hindu ve Mısırlıların ortak projelerinin tüm teferruatını bir öğrenelim bakalım. Bunların kesinlikle başka planları da vardır. Şimdi, Abdülmecit ve İstanbul’daki diğer vatan hainleriyle işbirliğine gideceklerdir. Anlaşıldı mı?” Arif başını sallayarak onayladı. “Bu geceki görüşmenin ayrıntılarını İstanbul, İzmir, Afyon, Antalya, Adana, Diyarbakır ve Erzurum’daki ajanlarımıza telgrafla bildir. Onlara, milliyetçi Türkiye’ye karşı bir devrim hareketinin başlatılmak üzere olduğunu ortaya çıkarıldığı haberini el ilanlarıyla ve kulaktan kulağa yayılmasını sağlamaları talimatını ver. Ayrıca bunun İngilizlerin işi olduğunu da.”

Arif, yüzünde şaşkın bir ifadeyle başını kaldırdı defterinden. “İngilizler mi?”

“Söylediğimi yaz” diye emretti Kemal. “Evet, İngilizler. Dinle! Sen, Ağa Han’ın İngilizler olmadan on beş gün bile var olmaya devam edebileceğini mi sanıyorsun? İngilizlerin ayrıca Mısır’ı da kontrol ettiklerini biliyor musun? Peki ya Mezopotamya’yı? Arabistan’ın her bir karış toprağını ellerinin içinde tutuyorlar. Eğer tahminimde yanılmıyorsam şimdi İngilizler tüm İslam âlemini bize karşı kışkırtacaklar. Güzel! Çok güzel!” Kemal sigarasının dumanı arasından baktı ona. “Şimdilik bu kadar” dedi. “Telgraf makinesine git şimdi.” Arif doğruldu. “Bekle!” dedi Kemal, yumuşak bir ses tonuyla. “Bilgin olsun, iki hafta içinde Cumhuriyeti ilan edeceğim. Haydi, git!” Arif kapıya yöneldi ve merdivenlerden aşağı indi. Kemal sigarasının dumanını üfledi ve sonra söndürdü. Bu sırada hole açılan kapı dikkatini çekti. Dengesiz biçimde menteşelerinden sallanıyor ve Arif’in çıkışından beri yarı açık duruyordu. Şimdiyse içeriye doğru yavaşça hareket etti ve Kemal, kapı kolunun hareket ettiğini fark etti. Elini revolverine götürerek oturduğu yerden kalktı ve duvara yöneldi. Ardından sol ayağıyla kapıya sert bir tekme vurdu ve diğer tarafında kapının bir şeye çarptığını hissetti. Kapının arkasından şaşkınlık ve acı dolu bir çığlık duyuldu o an. Hemen kapının öbür tarafına geçti, bir dizinin üzerine çöktü ve silahını loş ışıktaki yerde

yatan kişinin üzerine doğrulttu. Parmağı tetikteydi. Yerdeki hafifçe inledi ve kolunu kaldırdı.

“Kemal!”

Kemal silahının ağzını çevirdi ve karanlık holde bir el sıktı. Biri çığlık attı; ardından sandalye sesleri, kapı gıcırıltıları ve merdivenleri çıkan ayak sesleri duyuldu. Dışarıdan ısıklık sesleri geldi ve dış kapı büyük bir gürültüyle kapandı. Boğuk sesler geliyordu alt kattan. Kemal yerde inleyen şahsı ayağının altına aldı. Sonra birden merdivenlere döndü. Arif elinde revolveriyle yukarı çıkıyordu. Kemal onu durdurdu. Arkasından bir kapının açıldığını ve annesinin söylenmelerini duydu.

“Sadece bir kazaydı” dedi Kemal yüksek sesle. “Kimseye bir şey olmadı. Görev yerlerinize dönün!” Arif, bu emri aşağıdakilere de ilettili. Kemal, dirseğinin altında hüngür hüngür ağlayan figüre döndü yeniden.

“Ne zamandır kapının önünde casusluk ediyorsun sen?” diye sordu Kemal sertçe.

Latife gözyaşlarına hâkim olamıyordu. Koridorun diğer ucunda Zübeyde de ağlıyordu, hem de avazı çıktığı kadar bağıarak. “Allah, Allah, Allah!”

“Haydi, bir şey yok anne yatağına git!” diye seslendi Kemal. Az sonra Zübeyde odasına girerek gözden kayboldu. Kemal yeniden Latife’ye döndü. “Evet?” diye sordu soğuk bir ifadeyle.

“Ben, ben çok korkmuştum” diye mırıldandı, Latife, birbirine vuran dişlerinin arasından. “Bağrıışmalar, yüksek sesler ve sonra da merdivenlerde koşuşturmalar duydum...”

“Neden kapının ardında gizleniyorsun? Seni neredeyse vuruyordum!” diye çıkıştı Kemal.

Latife inliyordu, bileklerini tutuyor ve omzunu ovuşturuyordu. “Canımı acıttın” dedi inleyerek, “omzum, kolum...”

Kemal hâlâ söyleniyordu. “Hâlâ omuzlarının üzerinde bir kafa taşıdığın için çok şanslısın. Neredeyse onu uçuruyordum. İçeri gel” dedi sabırsızca ve geniş çalışma odasına geçti.

Latife onu takip etti, uzunca sabahlığını çekiştirerek. Kederli bir şe-

kilde sandalyelerden birinin ucuna oturuverdi, kül tablalarının içindeki izmarit yığınlarına, kirli kahve fincanlarına ve düzensizce yere atılmış minderlere yüzünde mutsuz bir ifadeyle göz gezdirdi.

“Evet” diye sordu Kemal, “ne kadarını duydun?”

“Sen ve Arif’in konuştuklarından mı bahsediyorsun? Hepsini.” Soğukkanlılığına yeniden bürünmüştü ancak hâlen Kemal’e bakamıyordu. Kemal ise gözlerini dikmiş onu izliyordu. “Neden?” diye sordu Latife, ilk kez gözlerini Kemal’e çevirerek, “neden bütün dünyayla savaşmak zorundasın, herkesle? Şimdi sana karşı yapılan bir komplodan ötürü neden İngilizleri suçluyorsun? Her şeyi kazandın; özgürlük, bağımsızlık, her ne istediysen...” Kemal’in bakışlarını görünce devam edemedi.

“Beni dinle” dedi, “beni iyi dinle ve belki de son kez olarak...”

Latife anlamaz gözlerle ona baktı, çenesi gevşedi ve kara gözlerini korku bulutları çepeçevre sardı.

Kemal bir sigara çıkarttı ve yaktı, sonra da kapıya doğru yürüyerek sertçe kapattı. “Köşkte başka casuslar da olabilir” dedi yüzünde acımasız bir ifadeyle. Latife’nin bakışları sertleşmişti. “Güzel! Bu sözler, senin ağzından ne de kolay dökülüveriyor *özgürlük, bağımsızlık, evet, ve kurtuluş ve eşitlik*. Ben bunlara inanıyorum, *gerçekten* inanıyorum ve bir zamanlar senin de inandığını düşünüyordum. Ben bunları ve ne manaya geldiklerini en zor şartlarda öğrendim, pis ve yoksul Selanik’te ayrıca yine Selanik’te ve Manastır’da zorbalık edene zalim subaylar tarafından verilen askeri eğitim esnasında ve hepsinden kötüsü, tahttan indirilmesine katkıda bulunduğum despot Abdülhamit’in hafiyeleriyle uğraşmak zorunda kaldığım zamanlarda!”

Odada ileri geri yürümeye başladı Kemal, Latife de onu izliyordu sürekli. “Biz Osmanlı İmparatorluğu’nun Türk halkı, vergimizi verdik, açlık çektik; Balkanlar, Ortadoğu, Afrika ve Arabistan’daki halka merhametsizce davrandık... Babiâli’nin sultanları” diye devam etti, “ahlaksızlığıyla ünlü herkese yüz verdi, vatandaşlarını İngiliz İmparatorluğu’na, Rus çarlarına, Fransız ve İtalyanlara, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’na, sırf kişisel çıkarları için sattı. Ben bunların olduğunu gördüm.”

Latife, terliklerinin ucunu ritmik bir şekilde yere dokundurarak sakince onu dinliyordu. O da bir sigara yakmış, içiyordu. Kemal aniden durdu ve Latife'ye baktı. Latife de ona bakıyordu.

"İzmir'deyken" dedi Kemal, "senin gerçekten Türk devrimiyle ilgilendiğini düşünmüştüm ve bana âşık olduğunu!" Latife'nin ritmik ayak hareketi birden kesilmişti, az sonra yeniden kaldığı yerden ancak daha yavaş oynatmaya devam etti.

"Yanılmışım!" dedi acıyla. "Ben tamamen aşk hastalığına yakalanmış bir lise talebesi gibi davrandım. Bir süre için... Başka kadınlara da sahip olmuştum, ama sen, sen..." Kekeledi ve sonra arkasını döndü. "Bana bir süre için cesaret, kuvvet ve mutluluk verdin" dedi soğuk bir ifadeyle. Bu sırada Latife'nin, gözlerini kırmış kendisini izlediğini gördü. "İstersen burada kalmaya devam et" dedi duygusuz bir ses tonuyla. Ardından döndü ve odayı terk etti.

"Bir hizmetkâr olarak mı?" dudakları bükülmüştü "Şu diğeri gibi? Fikriye..."

Kemal hızla döndü. "Nasıl istersen öyle yap!" diye kükredi Kemal. "Ama seni ciddi biçimde uyarıyorum, ağzını sıkı tut. Benim işlerime, benim hükümetimin işlerine burnunu sokmaya kalkma!" Sigarasının dumanının arasından Latife'ye bakıyordu.

Latife de ayağa kalktı. Yüzü solmuş ve gerilmişti, gözleri nefretle kı-sılmıştı. Kemal'in gözlerini kaçırmamasını sağlamaya çalıştı bir süre ancak başaramadı.

Latife kaçıp gitti odadan.

Cumhuriyet, 29 Ekim 1923 günü ilan edildi. Kemal, bir yandan da orduyu hazır tutmayı ihmal etmedi. Her şey olabilirdi; baskın, isyan, devrim ya da hepsinden kötüsü iç savaş. Korkusuz Laz muhafızları, ellerinde hazır hâldeki silahları ve çirkin tüfeklerinin üzerinde süngüleriyle millet meclisi binasının etrafını sarmıştı. Ayrıca kumlu tepenin bayırlarında da, kum torbalarının arkasında makineli tüfekleriyle düzenli askerler hazır durumdaydılar. Kemal, mecliste kürsüden konuşurken sürekli olarak pistolu kılıfın dışında ve küçük revolveri de cebinde ateşlenmeye hazır vaziyette bulunuyordu.

“Biz burada Türkleriz” dedi mecliste söylenen mebuslara, “sadece Türkler.” Ardından da müzakere ve kendi konuşmasından önce yapılan komite toplantılarının bitip tükenmek bilmeyen raporlarını okumaya girişti. Sabırsız ve huzursuz mebusları izleyerek cumhuriyetle ilgili tartışmaları yeniden gündeme getirdi, kavramlardan bahsetti, anayasayı -Misak-ı Milli- bir daha gözden geçirdi ve sonra İsmet Paşa’yı kendisine destek vermesi ve esas meseleyi anlatması için huzura çağırdı.

İsmet, uzun konuşmasına basit bir ifadeyle girdi. “Efendiler” diyordu, “üzerinde düşündüğümüz hükümet şekillerinin tümünün üzerinde daha fazla tartışmak faydasız. Ne dersek diyelim, bizim seçeceğimiz cumhuriyettir.”

Daha da uzayan tartışmaların arasında, gün ortası arasında, Kemal adamlarını yeniden sahaya sürdü. 29 Ekim akşamı, saat tam 20:30’da karara varıldı, Türk milleti adına cumhuriyet seçilmişti. On beş dakika sonra Kemal, cumhurbaşkanı olarak seçildi. Fethi Bey’e acilen oturuma son vermesi emrini verdi. Fethi buna uydu. Kemal, elinde revolveri, meclis binasının dışına çıktı. Laz muhafızları, ellerinde dolu silahları etrafını çepeçevre sarmışlardı. Açık arabasına gibi Çankaya Köşkü’nün yolunu tuttu.

Hâlâ, hayal gibiydi tüm bu olanlar. Sürekli çalışan telgraf makineleri, aldıkları bir yığın mesajda, memleketin her yerinde bayram havası yaşandığı haberini veriyorlardı. İnsanlar eğleniyordu, köylerde ve kasabalarda kutlamalar tertip ediliyordu. İstanbul'daki hafiyeleri, şampanyaların patlatıldığı, tüm Boğaziçi'nde canlı partilerin düzenlendiği istihbaratını veriyordu. Ancak Kemal hâlen durumdan tam anlamıyla hoşnut değildi. Sigarasını önündeki kül tablasına bastırarak bir karara vardı. Bundan böyle, halkı neyi kutladığının bilincinde olacaktı ve bunu her 29 Ekimde yapacaklardı! Onlara özgürlük ve bağımsızlığın anlamını öğretecekti. Meclis ve mebuslar yeterince konuşmuştu, şimdi sıra ondaydı. *Vitesse!*

Düşünce bundan böyle aksiyona dönüşecekti. Arif'i çağırdı. "Şu mebus, sen biliyorsun kimden bahsettiğimi, cumhuriyetin aleyhinde konuşan..." Arif başını salladı. "Lazlara talimat ver!" dedi Kemal sertçe. Arif selam verdi.

Şüpheli mebus, ertesi sabah bir hendekte ölü bulundu.

"Şu mecliste konuşan bir imam vardı, Halife Abdülmecit lehinde konuşuyordu, hatırladın mı?" diye sordu Kemal. Arif yine kafa salladı. "Çok güzel" dedi Kemal, "ona söyle, böyle konuşmaya devam ederse onu asarım!" Arif'in rengi atmıştı. "Evet" diye ekledi Kemal, "darağaçlarının yeniden kurulmasını istiyorum meclis pencerelerinden rahatlıkla görülebilecek bir yerde!"

İstanbul'da bulunan Rauf'a mutlak bir emir gönderdi. Rauf, gece treniyle derhâl yola çıktı. Ertesi sabah, Ankara'ya varmıştı. Kendini beğenmiş, küstahça bir tavrı vardı.

"Beni dinle" dedi Kemal sade bir biçimde. "Burada sadakat yeminini edeceksin, şimdi, Cumhuriyet Halk Fırkası'na (CHF), cumhuriyete ve bu cumhuriyetin cumhurbaşkanına, bana. Şimdi! Anlaşıldı mı?"

Raufburam buram terliyordu. Yemin etti. Meclis binasının arkasında kurulu bulunan darağaçlarını görmüştü. İşe yaramıştı.

Kemal, İstanbul valisine Halife Abdülmecit'in tüm şatafatından bir an önce arındırılması talimatlarını telgrafla gönderdi. Ayasofya'ya namaz için giderken faytona binecekti. Süslü üniformalı hafif süvari askerlerinden oluşan muhafız birliği dağıtılacaktı. Saltanat kayığı ortadan

kaldırılacaktı. Halife Üsküdar'da namaz kılmak isterse sandalla da karşıya geçebilirdi!

Şimdi hazırdı Kemal. İstanbul'daki hafiyeleri; Hindistan'ın Emir Ali'nin ve Ağa Han'ın yordakçılarından Cumhuriyet Türkiye'sinde Halife Abdülmecit'e gönderilen ve basit şekilde şifrelenmiş telgrafları ele geçirdiler. Hafiyeler, şifreleri kolaylıkla çözmeyi başardılar. Mesaj, Kemal'in Simla ve Delhi'deki hafiyelerinin ilettiklerinin bir suretiydi. Hindistan Müslümanları, Kemal'e saldırıyor ve Türk halifesine bağlı kalınmasını istiyorlardı. Kemal halifenin, bu rezil mesajı İstanbul kamuoyuna açıklamasını bekledi. Ve sonra harekete geçti.

Haftalardır, hafiyeleri arka plandaki materyalleri toplama çalışması içerisindeydiler. Şimdi, bunlar arkası kesilmeyen bir rüzgâr gibi, tüm Türkiye, Avrupa ve Ortadoğu basınında ortaya dökülüyordu. Ağa Han, İngiliz İmparatorluğu'nun bir ajanı olarak lanse edildi. Dışarıda yaşamıştı; daha çok İngiltere ve İsviçre'de, İngiliz yarış atları besler, İngiliz kıyafetleri giyer, İngiliz seçkinleriyle düşüp kalkar, onlara dalkavukluk ederdi. Ağa Han'ın, Türkiye Cumhuriyeti'nin yıkılması için kurulmuş komploda, İngiliz emperyalizminin maşası olmaktan öte bir rolü yoktu.

Yunan ordusunun vahşeti, Türklerin zihinlerinde hâlen taze ve silinemez bir yer tutuyordu. Yunanlıların Anadolu'da yaşadıkları felaketin destekçisi Lloyd George'un figürü, Türk halkının belleğinde tarihin en şeytan adamı olarak yer alıyordu. Şimdi Kemal onlara, İngilizlerin, İslam dünyasının yeni Türkiye'nin karşısında yer alması için yapılan şeytanca bir komployla meşgul olduklarını anlatıyordu. Delilleri çürütülemez gözüküyordu.

Meclis, bu kez de halifenin kanı için nutuklar atmaya başlamıştı. Kemal onlara önderlik etti ve konuşmaya devam etti. Kemal'in tarafgirleri ve diğer konuşmacılar; Türk hocaları, yüksek din adamları, halife ve Abdülmecit'le el ele vermiş muhalif liderler aleyhinde ateşli konuşmalar yaptılar. Kemal yazıyor, telgraflar çekiyor, konuşuyor, bu adamları -ve kadınları- itham ediyor ve vatan haini olduklarını ilan ediyordu. Ateşli ve etkili konuşmalar yapıyordu.

Kemal, el ilanları ve telgraflarla kışkırtıcı bir propaganda yaydı. Tüm memleketi gezmeye başladı. İsmet de hemen yanı başında hazır bulunuyor-

du. Fevzi hakeza onunla birlikte olmaya devam etti. Ordu da kararından vazgeçmiyordu. Yeniden Ankara'ya döndü ve üç gün boyunca tüm görüşmelerini iptal etti. Sürekli yazıyor, karalıyor, redaksiyon yapıyor, tekrarlıyor ve her satırını tek tek tahlil ediyordu. Sonunda hazır hâle gelmişlerdi.

3 Mart 1924'te Kemal meclis önünde nihai bir karara vardı. Devletin laikleştirilmesini, daha önce sultana yapıldığı gibi halifenin de sürgüne gönderilmesini ve din ve devletin tamamıyla birbirinden ayrılmasını istedi.

Meclis, soluk soluğa kalmıştı. Kemal, hemen mebusların arasına karıştı. "Her ne pahasına olursa olsun" diye gürliyordu, "cumhuriyet ayakta tutulacaktır. Bunun için gereken tedbirlere başvurulacaktır. Osmanlı İmparatorluğu, tahrif edilmiş dini kurumların garip yapısı üzerine kurulmuştu. Türkiye Cumhuriyeti ise tamamen bilimsel konseptler üzerinde dimdik ayakta duruyordu. Halife gitmeli! Ve bununla birlikte tüm çürümüş, köhneleşmiş yapı... Çağ dışı kalmış bulunan mahkemeler ve kanunların yerini yeni, Batı'nın bilimsel kanunlarını getireceğim. Medreseler, yerlerini laik hükümete bağlı okullara bırakacaklar. Türkiye Cumhuriyeti, laik bir ülke olmalı ve olacak."

Kemal, bir saatlik bir lobi faaliyeti ve nutukla önüne çıkan her şeyi süpürüp gidiyordu. Oylamaya geçilmesini istedi ve bunu zorla yaptırdı. Polise emri daha önceden vermişti zaten. Kemal, Arif'e İstanbul'a telgraf çekmesi için talimat verdi.

Hiçbir tantana ve seremoniye yer vermeden Halife Abdülmecit, aynı günün gecesi apar topar saraydan çıkarıldı ve Bulgar sınırına giden şoförlü bir arabaya bindirildi. Kemal, Edirne'den yurtdışına çıktığı haberi gelmeden telgraf makinesinin başından kalkmadı. Kemal'in sert emirleri doğrultusunda, Abdülmecit ve eski sultan Vahdettin'in -bulunabildikleri ölçüde- meşru ve gayrimeşru akrabaları da dâhil olmak üzere tüm maiyeti onu takip etti.

Kemal, hareketinin lehinde ya da aleyhinde ayırım yapmaksızın her türlü gösteriyi yasakladı. Hilafet sonunda gitmiş, saltanat kaldırılmış, yabancılar Türk hudutlarının ötesine atılmıştı. Şimdi kendi devrimi için savaş vermeye başlayabilirdi.

Bu olayların zirveye çıktığı esnada gribe yakalanarak yatağı düştü. Hastaydı ve yılların yorgunluğu bütün bedenine vurmuştu. Eski böbrek rahatsızlığı yeniden nüksetmişti. Acıyı dindirmek için daha çok içmeye başladı. Neredeyse yedi yıldır, girdiği savaşların uyarıcı etkisiyle ayakta ve sağlam kalmayı başarmıştı. Şimdi ise, kendini daha durgun, bitkin ve tükenmiş, acı ve korkunç depresyon nöbetlerinden parçalanmış hissediyordu. Bazen kendine ve giderek azalan takipçilerine olan tüm güvenini kaybediyor, böyle zamanlarda Ankara’da akşamları düzenlenen sonu gelmeyen soğuk partilerin ve içki sofralarının hiçliğinde her şeyi unutmaya çalışıyordu. Melankolisi arttıkça içmeye devam etti. Somurtkan ve sinirli, sığınabileceği bir kişiden bile yoksun yaşamaya çalışıyordu. Arif bile uzaklaşmıştı ondan.

“Düşmanı yendim” diyordu kendi kendine ve “ülkeyi fethettim, tüm araziye ele geçirdim ama halkımı elimde, yanımda tutabildim mi? Lanet olsun!” diye söyleniyordu kendisine, “kendi evime bile sahip çıkamadım.” Latife, sızlanıp duran Zübeyde’yle birlikte İzmir’e gitmişti yanlarında sandıklar ve ellerinde bavullarıyla beraber kapıyı çarpıp gitmişlerdi. Aslında Kemal’in her ikisiyle de ilişkisi bitmiş durumdaydı. “Bırak gitsinler.” Bununla birlikte Zübeyde’nin gerçekten hasta olduğunu biliyordu Kemal ve Latife’nin gidişi de son darbe olmuştu.

Her şey mahvolmaya gidiyor gibi gözüküyordu. Zübeyde’nin birkaç hafta sonra gelen ani ölümü bile normal, beklenen bir şey gibi geldi. Annesiyle arasındaki uçurum son yıllarda giderek büyümüşü zaten. Latife’nin anne babasıyla Ankara’ya dönüşü ise ayrı bir kriz noktası oluşturmuştu. Oldukça kalabalık bir şekilde Ankara’ya gelen aile, içinde özel bir köşkün de yer aldığı özel bir takım imtiyazlar talep etmekten çekinmemişti. Latife, ailesinin varlığından cesaret almış görünüyordu. Otoriter ve sivri dilliydi ve ayrıca giderek kuvvetlenen muhalefete de

sempati duymayı başlamıştı. Bu, onun dayanamayacağı, katlanmayacağı bir şeydi. Çankaya Köşkü'nden ayrıldı, Ankara'da bir evde saklanarak bir hafta boyunca sürekli içti ve düşündü. Ardından zihninde taşları yerine oturttu.

Çalışma odasında yalnız kaldığında Kemal, kendi el yazısıyla resmî bir boşanma beyanı hazırlayarak imzaladı. Sonra yaverini çağırdı ve millet meclisine kısa ve özlü bir mesaj gönderdi. Kısa ve resmî notlarla gazetecileri ve yabancı temsilcilikleri bilgilendirdi. Laz muhafızları tarafından çepeçevre sarılarak yeniden Çankaya Köşkü'ne sürdü atını ve Latife'ye köşkten ve hayatından çıkmasını söyledi. Latife önce sövüp saydı ve tehdit etti, ardından yalvardı.

Kemal kaya gibi duruyordu. Kendini kaya gibi ağır, soğuk ve tamamen duygusuz hissediyordu bu sırada.

“Çık dışarı” diye bağırdı sızlanıp duran karısına, “ve kendinle beraber tahammülü imkânsız aileni de al götür. Geçimin sağlanacak eğer terbiyeni takınır, ortalıkta fazla görünmez ve benim yolumdan çekilirsen. Artık ne sana ne de başkasına güvenemem. Şimdi git!” Başka türlü bitmesi mümkün değildi.

Latife, gözyaşları ve hüsrân içinde yere yığılıp kaldı. Kemal, Laz muhafızlardan bir birlik görevlendirerek onlara ailenin şafakla birlikte köşkü terk etmesini organize etmeleri talimatını verdi. Sabahleyin ayrıldıkları haberi geldiğinde, ki gerçekten ayrılmışlardı, Kemal rahat bir nefes almıştı.

Artık kötü günler birbirini izlemeye başlamıştı ve Kemal, onların birbiri ardına gelişini yalnızca izleyebiliyordu. Garip bir şekilde neredeyse onları iyi karşılıyordu. Haftalar ve hatta aylar boyunca Çankaya Köşkü'nde yalnız başına oturdu, sürekli içiyor ve dışarıya da yalnızca çevresini saran Laz muhafızlarla birlikte ıssız tepelerde atını binmek üzere çıkıyordu. Tüm bu yalnızlık ve mutsuzluğuna karşın tüm rapor ve telgrafları mutlak bir gizlilik içerisinde bir solukta okuyuveriyordu. Ayrıca tarihsel çalışmalar, ekonomi ve dünya ticareti, bilimsel tarım ve eğitim üzerine incelemelerle birlikte politik makaleleri ve Çankaya'ya balyalar hâlinde gelen yabancı gazeteleri tekrar tekrar okuyordu. Özel-

likle, Fransız basını onu ilgilendiriyordu; Londra, Paris, Moskova, Roma ve Washington'da bulunan politik ve diplomatik muhabirlerin yazılarını, şafak vaktine dek okumaya devam ediyordu. Bu yazılarla kendi istihbarat raporlarını en ince ayrıntısına kadar karşılaştırıyordu.

Gündüzleri, Çankaya'ya girebilen yalnızca İsmet ve Fevzi'ydi. Gece-leri, köşkün projektörleri çalıştırılıyor, makineli tüfekler etrafı kolaçan ediyordu. Hâlen çok ancak dikkatli içiyordu, yine de asla enerjisini kaybetmiyordu.

Bilinçli bir şekilde durumunun kötüye gittiği, pek fena bir hâlde olduğu sanısının yayılmasına yardımcı oldu. "Allah biliyor ya" diyordu kendi kendine, "ben de öyle hissediyorum!" Köşkün etrafında ve şah-sı üzerinde, olduğundan fazla bir sefahat havası oluşmasını körükledi. Ayrıca Fevzi ve İsmet, günlük olağan ziyaretlerini yapana dek, hizmetçilerin çalışma ve yatak odalarını düzene koymasını ve temizlemesini de yasaklamıştı. Galata'da bir ev gibi kokuyordu artık her yer. *Güzel!* Kemal, gerçek bir hazla, Fevzi ve İsmet'in giderek artan kederini hissediyordu. Kemal'e detaylarıyla büyük bir fırtınanın yaklaştığını bildirdiler. Tedavüldeki Türk parası, lira, değer kaybediyordu. Ordu, soğumaya başlamıştı. Politikadaki rakipleri artmış ve yeniden ortalıkta dolaşmaya başlamışlardı. Kuzeydoğuda Kürtler şikâyet edip duruyor, isyandan söz ediyorlardı. *Fevkalade!*

Senin için kana susamış bir *diktatör* diyorlar, diye bağırdı İsmet, Fevzi de ona katılıyordu. "Senin halkını ve ülkeni hiç düşünmediğini söylüyorlar. İzmir ve İstanbul'da atılan isyan tohumları çoktan olgunlaştı." Fevzi de mırıldanarak başını sallıyordu.

Kemal, büyük koltuğuna yığıldı, hafif bir uykuya daldı.

"Kemal! Başkumandanım! Gazi!" diye bağırırmaya başladı İsmet. "Bizim sözlerimizi, ülkemizin sesini duymuyor musun?"

Kemal, gürültüden uyandı. "Hayır" dedi uyku mahmurluğuyla, "kendimden geçivermişim." Ardından yeniden uyuyor gibi görünmeye başladı. Sessizlikte İsmet'in omuz silktiğini ve Fevzi'ye doğru üzüntülü bir hareket yaptığını gördü. Koca general, sandalyesinde başını öne eğdi ve içini çekti.

“Buna değecek mi?” diye sordu İsmet, Fevzi’ye. “İstanbul’da kurulan yeni parti. Bunu ona söyleyecek miyiz?” Fevzi mırıldandı ve büyükçe kafasını salladı. Kemal, onlara belli etmeden gülümsüyordu. Çamurlu çizmeleriyle ses yapmadan odayı terk ettiler. İsmet bir ara arkasına baktı.

Kemal, onların gidişlerini izledi. Başı çatlayacak gibi ağrıyor, böbreklerinin ağrısı fena hâlde sırtına vuruyor ve karnında da müthiş bir rahatsızlık hissediyordu ancak yine de gülümsüyordu. *Bırak, biraz daha beklesinler! Bırak, düşmanlar da bir müddet daha ortalıkta dolaşmaya devam etsin!* Son bir gayretle Kemal ayağa kalktı ve o sabah saat dörtte alıp sıraya koyduğu dosyaların bulunduğu masasına ilerledi. Hızlıca yeniden okudu, notlar zaten genel olarak kısaydı.

İsmet’in politik geleceği, Millet Meclisi’ndeki bir gensoru oylamasına bağlıydı bu esnada. Rauf, İstanbul’da resmî olarak bir politik muhalefet grubu oluşturmuştu. Önceki gün Ankara’da, hem de meclis binasında, bir mebus öldürülmüştü. Muhalliflerden, Halil isimli bir albaydı ölen mebus. Haydutlardan biri, onu karnına sıktığı bir kurşunla öldürmüştü... Yapılacak başka işler de vardı.

Kemal durdu, artık zihni daha berraktı. Orta Anadolu’dan, Ali Şükrü adında bir mebus, Kemal’e karşı kinini kusan sözlü bir saldırının kıvılcımını yakmıştı. Ardından Osman Ağa onu takip etmiş, boğmuş ve cesedini bir uçurumdan aşağı atmıştı. Beş, hayır altı saat önce bu iyi bir fikir gibi geliyordu. Kemal söylenmeye başladı. Osman Ağa sadık bir hizmetkâr, Laz muhafızların önderi ve Çankaya’nın koruyucusuydu. Bununla birlikte Osman, bir eşkıyaydı, yalnızca İzmir’de 500 Yunanlının canına okuyan ve ondan sonra da kim bilir ne kadarının ruhunu bedeninden ayırmış bulunan ün salmış bir katildi. Bunların içinde, Yunanlılara karşı koymadan onların köylerini işgal etmelerine izin verdikleri gerekçesiyle öldürdüğü, zararsız ve etkisiz köylüler de vardı. Kemal, okumaya devam etti. Bir cümle daha vardı raporda. Osman Ağa, Çankaya’da muhafızların kaldığı yerde saklanıyordu. Kemal, kapıdaki nöbetçi muhafızları çağırırdı. “Osman Ağa, Ankara polisine teslim olacak” dedi amir bir ses tonuyla. Adamlar, duyduklarına inanamıyorlardı. “Çabuk!” diye bağırdı. Adamların üçü de ağızları bir karış açık ona bakmaya devam ediyorlardı.

“Gidin! Haydi!” diye bağırdı adamlara bu kez Kemal. İçlerinden biri selam verdi ve döndü, diğerleri de arkalarına bakarak onu takip ettiler. Yüzlerinin rengi atmıştı.

“Devrim nasıl bir kokuşmuşluğa dönüşüyor” dedi kendi kendine. Osman, Karadeniz kıyısındaki Giresun’un belediye başkanı olmuştu, sadık bir Kemalistti ama sonuçta bir eşkıya, bir teröristti...

Osman ortadan kaldırılmalıydı. Bunun Laz muhafızlarından ayrılması ve hatta belki de bir kan davasına dönüşmesi ihtimalinin farkındaydı ama Kemal aynı zamanda, Ali Şükrü cinayetine göz yumması durumunda, meclisi zaptedemeyeceğinin de bilincindeydi. Lazların geri geleceğini de biliyordu. Bizzat kendisi, şafak vakti, askeri korumaları köşke yerleştirdi -bunun için projektörler de bir süreliğine devre dışı bırakıldı- ve karanlığın içinde çakılları ve yumuşak çimenleri ezerek Osman’ın adamlarının geleceklerini tahmin ettiği, pek sık kullanılmayan yolların bulunduğu yöne doğru ilerledi. Makineli tüfeklerin yerlerini değiştirtti. Alacakaranlıkta, bahçesindeki otların ve düşen çiyin kokusunu içine çekti ve vadide parıldayan ışıkları fark etti. “Ne acemilik!” diye söylendi yüksek sesle. Revolverini çekti ve ağır silahların başındaki askerlere talimat vermek üzere çalılardan yapılmış çitin üzerine eğildi. “Silahlarınızı alçak tutun!” dedi. Şu bayırdan tırmanıyorlar. İki asker de ona baktılar. Kemal, sessizce geri yürüdü.

Aşağıda, karanlığın içinde boğuk bir bağırsık yükseldi ve sonra tüfek patlamaları. Vadinin loş karanlığında Kemal, bir an için iri figürleriyle Lazların tepeyi tırmandıklarını gördü. Çamurlu yokuşu, ağırlaşmış çizmeleriyle sallanarak çıkmaya çalışırken bir yandan sövüp sayıyorlardı. Makineli tüfekler, gürleyerek mermilerini aşağı doğru yağdırmaya başladılar. Lazlar, bir bir yıkılmaya, bağırmaya, küfürler savurmaya başladılar ancak arkalarından yenileri gelmeye devam ediyordu. Kemal, Osman Ağa’nın kalın sesini duydu ve Laz aşiret reisinin bir avuç adamıyla birlikte en yakındaki makineli tüfeğe doğru son ve çaresiz bir saldırı yapmanın hazırlığında olduğunu gördü. Kemal, diz çökerek revolverindeki tüm mermileri Osman’ın iri cüssesine nişan alarak boşalttı, Laz terörist çalılıkların arkasına düşmüştü. Silahların sesi kesildiğinde Kemal, Osman’ın da içlerinde bulunduğu ceset yığınına doğru koştu.

İri Laz lider, hâlen hırılıyla nefes almaya devam ediyordu, dudaklarını saran kan içindeki ağzı da küfürler yağdırmaya... Kemal'in adamları da az sonra ellerinde parıldayan meşaleleri ve süngüleriyle yerde yatan Lazların yanına geldi.

.....

Bu hadise geniş çevrelerde şiddetli tepkilere yol açtı. Osman Ağa'nın ölümü, tüm Karadeniz sahili boyunca Kemal'e karşı olan isyan arzusunun tetiklemişti. Osman ve Laz aşireti mensupları, mecliste bulunan muhalif mebuslarının şiddetli saldırılarının odak noktasını oluşturuyordu önceleri ancak şimdi Osman'ın bir zamanlar Kemalist harekete verdiği desteğe övgüler yağdırılıyor, Lazlara şehitlik mertebesi layık görülüyordu. İsmet bile, iki gün sonra, mecliste yaptığı konuşmada düzensiz Laz birliklerinin tasfiyesi ve tüm Türkiye'de 'Çankaya muharebesi' olarak anılan hadisenin aleyhinde ifadeler kullanmıştı. Kemal bu tartışmayı sonlandırmak için İsmet'i köşke çağırdı.

Çelimsiz başbakan kaygısız, kendinden emin ve hatta küstahça çıktı Kemal'in karşısına. Kemal, onu üst kattaki odasına almıştı. Uzunca çalışma odası, yine kirli ve boş şişeler, ağzına kadar dolu kül tablaları ve düzensizce oraya, buraya konmuş sandalyelerle dağınık bir hâldeydi.

İsmet içeri girdi ve dimdik ayakta durdu, zayıf yüzünden ve çatık kaşlarından hoşnutsuzluğu okunabiliyordu. Kemal, pencerenin yanındaki büyük koltuğuna iyice gömülmüştü. Gece yarısından beri durmadan içmişti. Yüzünde hastalıklı bir solgunluk göze çarpıyordu. Kemal de bunu biliyordu, zira İsmet'in arabası köşkün önüne geldiğinde aynaya bakmıştı. Şimdiyse koltuğuna iyice yerleşmiş, yarı kapalı gözlerle İsmet'i süzüyordu. İsmet sağa sola kıınıldandı, yüzünde hâlen Kemal'i delirten memnuniyetsizlik ifadesiyle koyu gözleri pencereden dışarıyı izliyordu.

"Gördüklerinden pek memnun olmadın anlaşılan" dedi Kemal kinayeli bir dille. İsmet sertleşti ancak sükûnetini korudu. "Duydukla-

rından da öyle sanırım” diye devam etti Kemal. “Aslında” diye ekledi, “pazar yerlerinde ve mecliste dolaşıp duran düşmanlarımın uydurduklarına inanmaya da başladın.”

İsmet yutkundu ve gözleri bir an için Kemal’e döndü ve sonra yine bakışlarını başka yöne çevirdi. “Şu Lazlarla ilgili mesele” dedi Kemal daha dik oturarak, “bu yapılması gereken şeydi! Ethem’i ve ‘Yeşil Ordu’yu hatırlıyor musun?” İsmet yeniden yutkundu. “Onlar da tehlikeliydi. Onları yok etmek zorundaydım. Beni ve Türkiye’yi tehdit eden her adamı, her şeyi, her hareketi yok edeceğim! Bunun içine sen de dâhilsin” dedi ardından yumuşak bir ses tonuyla. İsmet sesini çıkarmadan Kemal’in sözlerini sineye çekiyordu.

“İsmet, dostum” dedi Kemal kısa bir sessizlikten sonra, “senin bir süre politikadan uzak kalman gerektiğine karar verdim. Zaten politikadan, anladığım kadarıyla pek de hoşlanmadın. Şu andan itibaren başbakanlıktan alıyorum seni. İsmet sessiz kalmaya devam etti. Senin yerine Fethi Bey’i geçiriyorum.” İsmet söze girmek istedi ancak Kemal ona izin vermedi. “Sakin korkma, yeterince meşgul olacaksın” dedi “daha iyi anladığın askerlik işleriyle ilgileneceksin. İlgilenmemiz gereken Lazlar ve Kürtler var!” İsmet, serinkanlılığını kaybetmişti. Kemal’e doğru bir adım attı, gözleri alev saçıyordu. Kemal de ayağa kalktı. İsmet’e doğru yürüdü ve tam önünde durdu, gri gözleri ona tepeden bakıyordu. İsmet, gözleri önüne düşmüş, sessizce dikilmeyi sürdürdü.

“Uyan dostum” dedi otoriter bir tavırla. “Yapılması gereken bir mücadeleimiz var. Politikanın, sızlanıp duran mebusların ve İstanbul’daki çakalların canları cehenneme!” İsmet, hayretler içinde ona bakıyordu. Sen aşağıda ehemmiyetsiz işlerle uğraşıp dururken ben burada ülkem için plan yapıyordum. Buraya gel.” İsmet’i harita masasının önüne götürdü. Parmağını Türk-İran sınırı ve Doğu Anadolu vilayetlerinin üzerinde gezdirdi. Kürtler aylardır silahlanıyorlar. İngilizler, onlara para, silah ve propaganda desteği veriyor; ay ve yıldızlarla saltanat ve hilafetin yeniden getirileceği ve nihayet bizim cumhuriyetimize de son verileceği vaadinde bulunuyorlar!”

İsmet sersemlemiş ve şaşkın gözlerle Kemal’e bakıyordu. Kemal, hızlı raflı dolabın kapağını açtı ve en son gelen iki avuç dolusu istihbarat

raporunu masanın üzerine döktü. İsmet hızla okumaya girişti. Kemal öfkeden gözü dönmüş biçimde durmadan sigara içiyor, kirli odada ileri geri yürüyordu. Aniden durdu, İsmet başını kaldırdı.

“Evet?” diye sordu Kemal.

“Eğer bu doğruysa...” dedi İsmet sesi titreyerek. Kemal ters ters ona bakıyordu. “Demek istediğim evet, Fevzi ve ben buradayken...” İsmet’in sesi bu noktadan sonra canlılığını yitirdi ve anlaşılabilir bir hâl aldı.

“Kafkasları hatırla!” diye bağırdı Kemal. “İnönü’deki *muharebeni* hatırla! Ve Sakarya ve İzmir’i hatırla!”

İsmet’in koltukları gururla kabardı.

“Yabancı düşmanlarımızı perişan ettik ve şimdi bizi içimizden rahatsız etmek için geri geldiler. Avustralyalı ve Yeni Zelandalıları, İngiliz askerlerini, Fransız denizcilerini ve Balkanlar’dan zorla toplanan askerleri kullandılar; Rusları Arapları, Ermenileri ve Yunanlıları ve şimdi de Kürtleri!”

“Tamam!” dedi ardından. “Onlar kaşındılar. Herkes seferber edilecek. Bize muhalefet eden herkesi astıracağım ya da kurşuna dizdireceğim. Fevzi’yi çağır. Tüm garnizonları harekete geçir.” Kemal, İsmet’i dikkatlice süzdü. Çelimsiz general, heyecandan titremeye başlamıştı. “Haydi!” diye emretti Kemal.

İsmet selam verdi ve odadan dışarı çıkarak merdivenlere yöneldi.

41

Kemal, altmış üç kanlı gün ve gece boyunca, askerlerini Doğu Anadolu'daki vilayetlere sürdü. Çarpışmalarda çok kayıp veriliyordu. Kürt dağlıları, dini bir taassupla savaşıyor ancak çığına dönmüş Türk askerleriyle başa çıkamıyorlardı. Harput ve El-aziz vilayetleri çevresinde, Türk askerleri, Mart isyanında Kürtlerin yaptıkları canavarlıkların öcünü fena şekilde aldılar. Köyler yakıldı, mahsuller imha edildi ve sığır sürülerine askerlerin yemeği için el konuldu. Askerlerin ardından, ayaklanan aşiret liderlerini ve ajan-provokatörleri yargılayan acımasız askeri İstiklal Mahkemeleri geldi. Kürt aşiretlerinin bağlı bulunduğu Nakşibendî Tarikatının irsi önderi Şeyh Sait, çarpışmalar esnasında yakalandı ve halkın gözleri önünde idam edilmek üzere Harput'tan getirildi. Diyarbakır vilayetinin büyük meydanında asılan kırk yedi aşiret reisinin sonuncusuydu Şeyh Sait.

Doğu Anadolu'daki aşiret isyanını sert tedbirlere başvurarak bastıran Kemal, Ankara'ya muzaffer bir edayla döndü. Hemen akabinde, Büyük Millet Meclisi'ni olağanüstü toplantıya çağırdı. Şimdi tüm dikkatini muhalefete çevirmişti, doğrudan hedef aldıkları ise Rauf, Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşalardı.

Rauf ve Rahmi Bey'le Adnan ve Halide Edib çoktan ülkeyi terk etmişlerdi. Arif ise gizlice İzmir'de almıştı soluğu. Cavit, İstanbul'da saklanıyordu. Ancak Kemal'in istihbarat ağı uzak noktalara bile erişebiliyor; aşırı derecede hızlı ve verimli çalışıyordu. En ölümcül düşmanlarının nerede olduklarını biliyordu ve sistematik olarak onları yok etmeye koyuldu. Yıllardır delilleri toplamakla meşguldü zaten. Hiçbir şeyi unutmamıştı. Hiçbir şeyi de affetmeyecekti.

Kemal, önündeki notlarından alıntılar yaparak meclis önünde tutkulu ve şiddet dolu uzunca bir konuşma yaptı... Mebuslar bile birden Kemal'in ateşli taraftarları arasına katılıverdiler.

“Efendiler, yurttaşlarım” diye bağırdı, Şeyh Sait’in özel eşyaları arasında bulunan bir mektubu havaya kaldırarak, Kazım Karabekir Paşa tarafından gönderilmiş bir mektuptu bu. “Kazım ve bu Kürt isyancı arasında acaba daha kaç yazışma oldu?” Mecliste uğultu kopmuştu. Bağışmalarına izin verdi. Ardından en beter delili sundu. Bu; hem Kazım Karabekir hem de Ali Fuat Paşaların, Kürt isyanından on beş gün önce Doğu Anadolu’daki komuta görevlerini bırakarak hükümet politikası ve Kemal aleyhinde yaptığı konuşmalarda Rauf’a katılmak üzere Ankara’ya döndükleri gerçeği ki, tartışılabilir bir tarafı da yoktu. Mebuslar Kemal’i alkışlamaya başlamışlardı.

“Bu doğru mu?” diye sordu Fethi Bey sonraları Çankaya’da. “Kazım’ın bir vatan haini olduğuna gerçekten inanıyor musun, paşam?”

Kemal ertesi sabah Fethi’yi görevden aldı ve İsmet’i yeniden başbakanlık koltuğuna oturttu.

Geceleri doğru dürüst uyuyamıyordu, ruhi durumunu bir türlü düzeltemiyordu, meclisteki desteğini sürdürerek herhangi bir tepkiyle karşılaşmadan muhalefeti defedebilecek ya da ortadan kaldıracak mıydı?

Çareyi ertesi gün, Büyük Britanya’ya şiddetli biçimde hücum etmekte buldu; Rauf, Kazım ve asılan Şeyh Sait’le Musul ve zengin petrol yataklarını ele geçirmek ve bunları kontrol etmek istediği aşikâr olan Britanya arasında bağlantı kurdu. Bu işe yarar bir iddiaydı. Hiçbir Türk, Yunanlıların Türk topraklarını istilasını esnasında, onlara destek veren İngiltere’nin hıyanetini unutmamıştı. Tabii Kemal’in Gelibolu’da İngilizlere karşı kazandığı zaferi de. Günü böyle geçirdi. O gece, harita masasında uzun saatler boyu yalnız kalarak ertesi gün yapacağı konuşmanın anahtar paragrafını hazırlamakla meşgul oldu. Gecenin sonunda masada boş bir rakı şişesini ve kül tablalarında iki paket sigaranın izmaritlerini bıraktı. Ancak meclisin o sabahki oturumu için de hazırды.

Kemal doğrudan konuya girdi. Acilen anayasanın geçici olarak yürürlükten kaldırılmasını hükümetin ve mutlak bir diktatör gücüyle -Tahrir-i Sükûn Kanunu’yla- donatılmasını ve mebuslara dokunulmazlık bahşeden kanunun ilga edilmesini istedi. Kanun tasarısına göre ayrıca basın üzerinde de tamamen sansür uygulama hakkına sahip

oluyordu. Mucizevî bir şekilde bu tasarıya muhalefet eden kimse çıkmadı. Bundan başka her türlü muhalefete -bunu, vatana ihanet olarak algılayarak- ölüm cezasını öngören bir de ek getirdi kanun hükmünde kararnameyle.

“Çok ileri gidiyorsun, Kemal Paşa” dedi bir gün İsmet Paşa. “Meclisi hipnotize ettin ve iyice sindirdin ama uyanacaklar, er ya da geç.” Kemal, tek kelime etmeden İsmet’i dışarı çıkardı.

Kemal, bundan sonra yeniden İstiklal Mahkemeleri’ne başvurdu. “Muhallif liderleri ele geçiremesem bile” diyordu kendi kendine, “en azından takipçilerinin işini bitiririm.” Hiç vicdan azabı duymuyordu. “Bu çakallar cesaret edebilseler ya benim boğazımı keserler ya da beni vururlar” dedi İsmet’e. Buna kalkışmaya cesaret edemezler, ancak taşradaki silahlı adamlarını ve eşkıyalarını biliyorum. İşte bunları temizleyebilirim! Ve dediğini yaptı da, Kuzey Anadolu’daki toplam on dört bölgede yer alan isyancı ve karşı devrimci liderleri dikkatlice hesap ederek astırdı.

Korkunç bir zamandı. Kemal bundan nefret ediyordu. Bununla birlikte karşı devrimden fersah fersah uzak olduğunu, yine de düşmanlarının öfkelerinin yatışmamış olduğunu biliyordu. Kendisi bir komitacı ve devrimciydi. Komitacıların nasıl hareket edeceklerini ve düşüneceklerini biliyordu. Sürekli şekilde muhafızlarını değiştiriyordu. Her zaman iki tabancasını da yanında taşıyordu: revolverini ve küçük piştolunu. İstihbarat teşkilatı, üst üste bombalı, zehirli, bıçaklı ve silahlı suikastçıları ortaya çıkarıyordu.

Durmaya imkân yoktu. Savaş meydanlarında keskin nişancıların menzilinde dolaşmış, mitralyözleri ve şarapnelleri, havadan gelen bombaları ve yerdeki mayınları bilmezden gelmiş ve ölüm korkusunu hiç tanımamıştı. Ancak şimdi bu durum onun önünü tıkıyordu. Bir şeyler olmalıydı ve oldu da. İzmir’e resmî bir ziyarette bulunmayı uygun görmüştü. Kırk sekiz saat önce gizli polis bir suikast hazırlığını ortaya çıkardı, üç kişiden müteşekkil ekip bombalı bir saldırının hazırlığı içe-

risindeydiler. Türk polisi; adamları, Kemal'in geçit töreni yapacağı yol üzerinde bulunan ikinci sınıf bir otel odasında yakaladı. Kemal, telgrafla; komployla ilgili bilgilerin, her ne pahasına olursa olsun, tüm yönleriyle edinilmesi emrini verdi. Türk istihbarat polisi çalışmaya devam etti. İzledikleri usul pek de nazik değildi. Kemal'e Türkiye'de yapılan tüm muhalefet, yazılı raporlarına yansiyordu.

Kemal hızla harekete geçti. Tüm muhalif liderlerin yakalanması için kararlar çıkarıldı. İki kısımdan ibaret acele yürütülen duruşmalara geçildi, önce İzmir ve sonra Ankara. Tüm ilgililer için verilen karar idamdı.

Kemal, Çankaya'da on bir tane idam kararına onay verdi. En üstte Cavit Bey'in idam hükmü duruyordu. Kemal bunu yüzünde bir gülümsemeyle ve hiç acıma hissi duymadan imzaladı. Üçünü daha okudu ve imzaladı. *Onları takip eden hüküm Arif'inkiydi.* O esnada sigara içiyordu. Kemal, sigarasını külünü döktü ve dumanı üfleyerek *Samsun'u, Amasya'yı, Erzurum'u, Sakarya'yı* ve birlikte geçirdikleri tüm o gün ve geceleri düşündü. Savaşlarda ve devrimde en yakın dostuydu o... Kemal sigarasından derin bir nefes çekti ve hükmü imzaladı. Okumaya ve imzalamaya devam etti ardından.

Ankara'daki duruşma tam bir komediydi. Kemal, idam hükümlerini zaten imzalamıştı duruşma başladığında. Bununla birlikte, Londra ve Viyana'daki Rothschilds ve hatta Fransız hükümeti, Cavit'in affedilmesi için resmî ricada bulundular. Farmasonlar da aynı şeyi yaptı. Bu nasıl bir kombinasyonda böyle! Kemal, Cavit'in idam hükmünü hemen imzaladı ve üzerine *'İlk sıra'* diye not düştü. Bir not daha yazdı arkasından: *'Hüküm Acilen İnfaz Edilecek!'*

Kemal, o akşam Çankaya Köşkü'nde bir balo tertip ederek davetiyeler gönderdi. Bunun bir hükümdarlık gösterisi olduğuna hiç şüphe yoktu. Atlı ulaklarca götürülen bütün davetiyeler, acil bir **R.S.V.P.** (Lütfen cevap veriniz.) ricasını taşıyordu.

Herkes oradaydı: büyükelçiler ve personelleri, kabine mensupları, bürokratlar ve hepsinin eşleri. Muazzam ve neredeyse çılgınca bir parti olmuştu. Kemal, en sıra dışı yemeklerin hazırlanması ve en iyi şaraplarla şampanyaların mahzenden getirilmesi talimatını vermişti. Mü-

zik harikuladeydi, biri Viyana'dan özel olarak getirtilen orkestra olmak üzere iki grup vardı. Sohbetler çok canlıydı. Kemal, o gece Londra'daki yeni terzisine diktirdiği takım elbisesini ilk kez giymişti. Kimsenin reddedememesinden de faydalanarak arka arkaya kadehini kaldırılıyordu. Orkestralar kâh ayrı ayrı kâh birlikte çalışıyor; salonu kaplayan hareketli müzik eşliğinde herkes dans ediyordu. Bu bir balo değil miydi, tabii dans edeceklerdi! Gece yarısına doğru Kemal yeni bir rakı şişesini açtı ve herkese içmeleri konusunda ısrar etti. Bu nasıl olsa ara sıra olan bir durumdu, kimse geri çevirmedi Kemal'in isteğini.

Müzik giderek hızını artırıyordu. Kemal, müzisyenlere de şampanya ve rakı servisi yapılması emrini vermişti. Önce konyaklar içiliyor, ardından yeni şampanya şişeleri açılıyordu. Sürekli kalabalığı süzen Kemal, herkesin fazlasıyla neşeli ve mutlu olduğu kanaatine vardı sonunda. Bir ara saatini kontrol etti, yaverine işaret verdi ve beklemeye başladı. Adam, salondaki telefona gitti ve kısa bir konuşma yaptı. Yaverin beti benzi atmıştı. Sonra yeniden kapıya yöneldi ve Kemal'e işaret verdi, *Tamam!*

Kemal, otoriter bir hareketle müzisyenleri susturdu. Bir anda oluşan sessizlikte kadehini yeniden kaldırdı. "Baylar ve bayanlar" dedi, "kadehimi ülkeme, Türkiye'ye, kaldırıyorum. Vatan hainlerine ölüm!" Hemen kadehler bulundu ve şampanyalar doldurularak tüm salona dağıtıldı. Kemal'in yeniden verdiği işaretle hareketli bir müzik kaldığı yerden çalınmaya başlandı. Az sonra Kemal kapıya yürüdü ve terasa çıktı. Buradan şehrin göz kamaştırıcı ışıklarını rahatça görebiliyordu.

Ankara'nın merkezinde bulunan büyük meydandaki kalabalık, şimdi aşağıdaki manzarayı aydınlatan gaz lambalarının ürkütücü parıltılarının arasında suskunlaşmıştı. İnsanlar, korkuyla karışık bir merakla komitacılıktan mahkûm edilen ve az sonra kaba saba yontulmuş darağaçlarında idam hükümlerinin infaz edileceği adamlara bakıyorlardı. Her bir darağacından cellâdın ilmeği sarkıyordu. Gaz lambalarının parıltıları cellât Kel Ali'nin başına vuruyordu. Kel Ali, sırayla mahkûm edilen adamların her birinin sağ kulağının altına gelecek ilmekleri kontrol ediyordu. Adamlardan biri bir dua mırıldanıyor, bir diğeri şiir okuyordu. Arif, yüzünde sert bir ifadeyle aşağıda dikiliyordu. Ağustos gecesi

olmasına rağmen hava soğuktu ancak Cavit yine de terliyordu. Kalabalıktan pek de yüksek olmayan bir uğultu yükseldi. Ancak kısa süre içinde sessizlik sağlandı, Kel Ali işaret vermek için kolunu kaldırmıştı. Aniden kolunu indirdi.

Çokça ışıklandırılmış Çankaya Köşkü'nde parti yavaş yavaş dağılıyordu. Şampanyalar doldurulmaya, saksafonlar, kamıştan yapılmış bir klarnet ve bir trampet çalınmaya devam etti. Bu yüksek tondan çalınan müzik, sessiz Anadolu gecesinin içine işliyordu. Kemal, dar balkonunda dikilerek aşağıda kentin üzerini kaplayan ışıkların oluşturduğu kasvetli görüntüyü izledi. Sigarasını yavaşça içmeye devam etti ve boş yere düşünmemeye, 6 km. ötedeki halk meydanında, az önce meydana gelen hadisenin gözlerinin önüne gelmesini durdurmaya çalıştı. Bu, hiç hoş değildi. Sanki elinde çok güçlü bir dürbün varmış da o kadar mesafeyi rahatlıkla görebiliyormuş gibi alev alev yanan resim gözlerinin önünden kaybolmuyordu. Gözlerini kapadı fakat manzara unutulmayacak şekilde hâlen oradaydı.

Kemal, aniden tekrar odaya girmek için döndü ancak odadaki müzik işkence eder gibi kulaklarını patlatacak kadar yüksekti. Bir an için kafasında düşünceler dönmeye başladı. Kesinlikle tam da istediği gibiydi, yavaştan sona eren ateşli bir eğlence tertip edilmişti; rakı, konyak ve şarap ve hemen aşağıdaki başkentinde sıra sıra darağacları...

Ben bir gün öleceğim ama cumhuriyet ebediyen yaşayacaktır! Bu sözler beynine saplanmış kalmıştı. Bu, hainlerin idamı için kullandığı bir cümleydi. Hainler? Uzunca çenesi gerildi ve gözleri soğuk bir ifadeyle kısıldı. *Hainler!* En azından ordudaki paşaların canını bağışlamıştı. Kazım ve diğerleri; Cavit, Nesim ve *Arif'in* komplolarına gelen gerçek savaşçılardı bunlar. Evet, ve diğerleri... Kendini onlar hakkında düşünmek için zorladı; zayıf olanlar, onu krizlerin içine sokan güvenilirmez kimseler... Çoktan beri, vahşi dağlarında yaşamakta bulunan Arnavut Niyazi... Enver, altın ve şan şöhret için giriştiği son ve hayali teşebbüsü esnasında Rusya'da öldürülmüştü. Talat, Berlin'in kenar mahallelerinde bir suikastçının kurşunuyla köpek gibi öldürülmüştü. Kemal iç geçirdi ve sonra soğuk gecenin ve çalıların kokularını alarak yeniden nefes aldı. Yine de ağzında art arda içtiği sigaraların acı ve yılanmış şarapların ekşi

tatları vardı. Son bir kez Ankara'nın parıltılı gökyüzüne baktı ve kararlılık içinde sırtını döndü geceye. Sigara dumanının ve insan vücutlarının kokularının sardığı odaya yöneldi ardından. Salonda üç sarhoş çift sona ermeye yüz tutmuş müzik eşliğinde hâlen dans etmeye çalışıyordu. Bir çift haydut kılıklı herif, salonun köşesindeki bir kanepeye sere serpe uzanmış yatıyordu. Şarap masasının etrafında kıkırdaşan bir grup misafir vardı. Odanın ortasına doğru ilerledi ve durdu Kemal.

Müzik, acı ve ince çığlıklarla sürüyor ve salonu inletiyordu. Bir yerlerde bir kadeh yere düştü ve parçalara ayrıldı. Kemal, herkesin gözlerinin kendi üzerine olduğunu hissediyordu, bir karış açık ağızlarını ve yüzlerindeki ani solgunluğu görüyordu. Odanın sigara dumanı, ter, eski şarap kokularından müteşekkil hasta edici terkebini içine çekti. Etraf bir tablo gibiydi, hiçbir şey kımıldamıyordu.

İsmet, aniden yanı başında beliriverdi. “Kemal Paşam” diyordu, “*bir hayalet* gibi gözüküyorsunuz.”

Kemal kendini sarstı ve zoraki bir gülümsemeyle karşılık verdi. İsmet'i omzundan kavramıştı. “*Bir gün ben öleceğim, ama...*”

“Şarap!” diye bağırdı. “Şampanya! Müzik! Herkes dans etsin!” Müzik yeniden duyuldu. Kemal, İsmet'i kolundan tuttu ve bir masaya doğru götürdü. Parti yeniden canlanmıştı.

Ağustos sabahının kızılbaşan tan vaktinde, Sovyet Elçiliği'nin şoförü, elçiliğe ait siyah renkli büyük otomobille Ankara'nın merkez meydanında ilerliyordu. Aniden beti benzi attı, yeşil gözleri korkuyla açıldı ve çizmeli ayaklarıyla frene güç bela basabildi. Koca araba zor durabilmmişti. Arka koltukta uyumakta bulunan Sovyet Elçisi, ne olduğunu anlayamadan ön koltuğa çarptı.

“Lanet olsun!” dedi Rus elçi. “Sen ne yaptığını...” diyerek adama sövmeye başladı. Arabanın arka koltuğunda yaralanmış dizlerinin üzerinde bulunan elçi, sessiz ve şaşkına dönmüş şoförün, eliyle işaret ettiği yöne baktı. Darağacındaki cesetler, sabah rüzgârında yavaş yavaş sal-

lanıyor, gözleri oyulmuş kafalar korku salarak insanlara sırtıyıyorlardı. Akbabalar işe koyulmakta gecikmemişlerdi. Bu leş yiyen siyah ve çirkin kuşların beşi, darağaçlarından birinin altında eşelenip dururken ikisi daha kanatlarını çırparak alçalıyor, sert bir hareketle yere iniyor ve sonra kümelenmiş akbabalara doğru hantalca koşuşturmaya başlıyorlardı.

“*Boga mi*”²³ diye mırıldandı Karadağlı şoför. “*Tanrı bizi korusun!*” Garip sesler duyarak arkasına döndü ve Sovyet elçiyi, kendinden geçmiş bir hâlde koltuğa gömülmüş buldu. Karadağlı şoför, Rusun hızla inip kalkan göğsüne ve aşağılayarak bakan kısık gözlerine baktı.

“Sanki” diye mırıldandı şoför yeniden motoru çalıştırırken, “sanki St. Petersburg’da olanlar, gördüklerimizin kat kat fazlası değildi!” Ardından gaza basarak yoluna devam etti.

23 Boşnak dilinde ‘Allah üzerine yemin’ anlamında kullanılır. (e.n.)

Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, tam bir otorite ile ülkeyi yönetti. Elindeki güçle kafa tutuyordu ancak dikkatli bir şekilde bu gücün kendisini sarhoş etmesinden sakındı. Kürt isyanının kaosa dönüşmeye yüz tutan karışıklığında, İstanbul'daki komplolarda, İzmir suikastında ve korkunç misillemelerinde dahi iç ve dış politika-nın kontrolünü kararlı biçimde elinde tutmayı başardı.

Mussolini, belki de, Büyük Güçlerin, yeni Kemalist Türkiye'nin kuvvetini anlayan ilk lideriydi. Kemal yüksekten atan İtalyanları adam yerine koymuyor ve zaten İtalyanlardan nefret ediyordu. Muzaffer İtilaf Devletleri, Paris'te Osmanlı Devleti'nin cesedini parça parça bölüşürlerken onların da, Yunanlılar gibi, Anadolu'ya girme teşebbüsünde bulunmuş olmalarından ötürüydü bu kin duygusu. Mussolini, Kürt isyanına ve Kemal'in 1926 yılında uğraşmak zorunda kaldığı dâhilî meselelere el atmaya kalkışınca Kemal, Türk sularındaki herhangi bir İtalyan macerasının derhâl çıkacak bir savaşla sonuçlanacağı konusunda sert bir dille Roma'yı uyardı. İtalya diktatörü, Mezopotamya'da -ve bu sırada Milletler Cemiyeti mandası altında bulunan Irak devletinin topraklarında- yer alan Musul kentinin petrol yatakları konusunda ortaya çıkan Türk-İngiliz ihtilafı üzerine çokça gitmişti. Kemal, Londra'yla yaptığı tarafsızlık anlaşmasıyla Mussolini'nin ayaklarının altındaki halıyı çekiverdi. Mussolini de politik adaba yakışmayacak bir ivedilikle bu hadiseden kendini çekti ve politik saldırılarına Adriyatik Denizi'ndeki, Otranto Boğazı'nın öbür yakasındaki güçsüz ve küçük Arnavutluk üzerinde kaldığı yerden devam etti.

"Şu... İtalyan...!" diye kükredi Kemal bir gün İsmet'e. "Eğer buralara kadar şu komik opera ordu donanmasıyla gelseydi daha iyi olurdu." Kemal, Musul konusunda İngilizlerle imzaladığı anlaşma konusunda kendini yine de iyi hissediyordu. "Araplar ve onların kabileler arası kin

duyguları, bize fayda sağlayacağından çok daha fazla bela getirecektir” dedi kendi kendine. Zamanla, İngilizlerin yeni Irak Devleti’nde ya da herhangi bir yerde kuracakları üsler onlara pahalıya mal olacaktı. Ayrıca İngilizlerle olan ilişkileri şimdi fevkalade iyiydi ve Fransızlarla da eskisine göre daha sıcak bir ortam yakalamıştı. Kemal, Sovyet Rusya’yla da bir saldırmazlık paktı imzaladı ancak bir yandan da İngilizlere, Ruslara eskiden olduğu gibi bu sıralarda da pek güvenmediği mesajını el altından göndermeyi ihmal etmedi. Yunanistan hâlen yaralarını yalıyor ve büyüyen iç sorunlarıyla uğraşıyordu. Balkan güçleri, her zaman olduğu gibi, birbirlerinden şüphe ediyor ve karşı karşıya kaldıkları hayati sorunlar nedeniyle bir araya gelemiyorlardı.

“Şimdi” dedi Kemal; İsmet, Fevzi ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin kabiliyetli ve yeni Genel Sekreteri Ziya Bey’e, “şimdi içimize dönerek asıl meselelerimizle uğraşabiliriz.” İlerideki yıllar için çeşitli stratejiler ve taktikler geliştirmek üzere bir konferans tertip etti ardından. Pek çok *planı* vardı.

Masanın etrafında toplanmış kurmayları, kahve ve sigaralarını bitirirken Kemal yeniden balkonuna doğru ilerledi. Derin düşüncelere dalarak Ankara’nın güneşli tepelerini ve vadilerini izlemeye koyuldu. Hayalinde büyük parklar ve bulvarlar ve rüyalarını süsleyen devlet binaları canlandı. Geniş caddeler ve yüz bin hane, bir üniversite ve fakülteler, okullar, bir devlet tiyatrosu ve operası, futbol ve at yarışları için bir stadyum, bir askeri akademi ve havaalanı, koca koca kışlalar ve gururla ilerleyen Türk askerleri belirdi gözlerinin önünde.

“*İnşallah!*...” dedi, Anadolu öğlen güneşiyle parıl parıl yanarken, “Askerlerimizi hiçbir zaman kullanmak zorunda kalmayız!” Kemal, güneşli ve güzel havayı içine çekerek hayatının en önemli günlerinde, dönüm noktalarında hep yaşadığı gibi yine aşırı zinde hissetti kendini. Şimdi, Türkiye Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı, hâlihazırda çok güçlü hâlde bulunan Cumhuriyet Halk Partisi’nin Başkanı, Bakanlar Kurulu’nun başı ve Türk ordusunun Başkomutanı sıfatlarını kendisinde barındırıyordu. İki devrim yapmış, iki sultanı tahtından etmiş, Gelibolu’da İngilizleri bozguna uğratarak kibirlerini kırmış, Yunanlıları İzmir’de denize dökmüş ve bir zamanların muzaffer birliklerini

İstanbul'dan kovmuştu. Hilafeti kaldırmış, tüm muhalefeti astırmış ya da sürdürmüş ve *bir Türk ulusu yaratmıştı!* Gözlerini kapatarak derin bir nefes aldı.

“Hey, Kemal!” diye bağırdı İsmet, “Kahven soğuyor.”

Nereden çıkmıştı şu general! Kemal kendisine çok öfkelenmişti. Gö-nülsüzce hayallerini bir kenara bıraktı ve yeniden odaya girdi. Evrak çantasına doğru ilerledi ve içinden notların, çizelgelerin, haritaların bulunduğu altı büyük dosya çıkardı. “Kahveleri alın!” diye seslendi. Uşağın gelmesini ve masayı temizlemesini bekledi bir süre. Ardından dosyaları masanın üzerine koyup birer birer açarak geniş masanın üzerine yaymaya başladı.

“Beyler” dedi ciddi bir ses tonuyla, “ülkemizi ismiyle müsemma bir noktaya eriştirmek zorundayız: başarılı, medeni, güçlü ve *gururlu!* Kendi varlığının en güzel noktalarına, kendi medeniyet, kültür ve geleneğine sahip çıkmalı ancak aynı zamanda Batı medeniyetini de kendimize rehber edinmeliyiz. Benim ‘Yalnızca eli kılıç tutanlar, Kralın esasına sahip olabilirler’ sözünü sıkça tekrarladığımı duymuşsunuzdur. Bu, benim katıldığım eski bir Tatar atasözüdür. Kralın esasına sahip olmak değil dileğim; yalnızca ülkemiz, cumhuriyet rejimi altında gerçek bir demokrasi için uygun hâle gelinceye dek sahip olmam ve yeri geldikçe kullanmam gereken güçten söz ediyorum. Bir an için durakladı. Anlaşıldı mı?”

İsmet, Fevzi ve Ziya'nın koyu gözleri Kemal'e yönelmişti. Başlarını salladılar, bununla birlikte Fevzi'nin İsmet ve Ziya'dan daha yavaş salladığını not etti Kemal aklının bir köşesine.

“Çok güzel” diye devam etti. “Bu amaçlarla, bir takım kesin kararlara vardım. Her büyük hareket, kaynağını halk ruhunun en derinlerinde yer alan kuvvet ve azamet pınarından almalıdır. Türk halkı buna sahip ancak sahip olduğunun farkında değil!” İsmet gözlerini kapadı. Fevzi'nin geniş yüzü sakın ama gözleri düşünceliydi. Ziya Bey'in yüzü parlak, kendisi tetikte ve kahverengi gözleri istekli görünüyordu.

“Tamam!” dedi Kemal. Sağ avucunu dosyaların tam ortasına indirdi. Gri gözleri, Ziya'nın kılere takılmıştı. “Ziya, senden parti üzerindeki mutlak hâkimiyetini sürdürmeni bekliyorum. Bu sayede, devletin poli-

tik gücünün tamamına sahip olacağız. Eğer beni şaşırtırsan seni görevden alır... Anlaşıldı mı?”

Ziya yutkundu ve başını salladı.

“Sen Fevzi, ordu üzerinden çekmeyeceksin ellerini.” Kemal, koca generale baktı ters ters. “Senden, her bir askerin silahlı kuvvetlerdeki bütün paşalara mutlak bir itaat ve sadakat göstermelerini sağlamalarını bekliyorum ve istiyorum. Anlaşıldı mı?” Ardından Kemal bir sigara yaktı.

“Evet!” diye gürlledi Fevzi Paşa. Kocaman ellerini masanın üzerinde birleştirdi. İsmet ise bu sırada sigara paketine uzandı.

“İsmet” Esmer tenli, çelimsiz general, ellerini paketten çekti. Kemal, paketten bir sigara çıkardı ve İsmet’e verdikten sonra onun sigarasını yakmak üzere bir kibrit çaktı. “Senden de meclisi ve idari birimleri, onları daha iyi hâle getirebilmek üzere kontrol etmeye devam etmeni istiyorum.” Uzun süre, üç kurmayının nefes alış verişlerini dinleyerek sessizce bekledi.

İsmet girdi önce söze yumuşak bir ses tonuyla. “Anladım mı?” diye sordu kendi kendine, tam olarak Kemal’in az önce kullandığı ses tonuyla. Ziya kıkırdadı ve ardından Fevzi de kahkahayı bastı. İsmet’in sert ve küçük yüzünde de bir gülümseme belirmişti. Kısa süre içinde hepsi kendilerini koca bir kahkaha tufanına bırakıvermişti. Gürültüyü merak eden uşak, bir an için başını açık bulunan kapıdan içeri soktu. Onu gören Kemal, rakı getirmesini istedi. Kemal, rakısını bir yudumda içiverdi. Yeni bir sigara daha yaktı ve yeniden kurmaylarına çevirdi gözlerini.

“İsmet, Fevzi, Ziya” dedi tatlı bir sesle, “yeni programımda, dört tane belli başlı düşüncem yahut tespitim var.” Hepsi öne çıktılar, İsmet masaya uzanarak bir kalem aldı ve sol elini kulağına götürdü. Kemal yumuşak ancak açık ifadelerle konuşmaya başladı.

“Fes kaldırılacak!” dedi sözünü sakınmadan. İsmet öksürmeye başladı. Ziya onu takip etti. Fevzi’nin de gözleri irileşmişti ancak herhangi bir şey söylemedi. “Fes, kaldırılması gereken sembolizmin çürümüş bir parçasıdır” bir an için durdu ve sonra, “aynen çarşaf ve kadınlarımızın yüzündeki peçeler gibi!” İsmet arkasına yaslandı ve boş gözlerle bakma-

ya başladı. Ziya ve Fevzi ise masaya doğru bakıyorlardı. Kemal, yeniden balkona doğru yürüdü ve kurmaylarına bu iki top güllesini incelemeleri için süre verdi. Masaya geri döndüğünde İsmet ayakta idi. Çelimsiz general, sinirli bir şekilde bıyıklarını buruyordu.

“Kemal Paşa” dedi İsmet ciddi bir ifadeyle, “bizim asırlardır gelen Türk geleneklerimizi yıkamazsın. Neden başımızdaki Türk fesi; gelenek, kültür, din ve hatta milli gururla ilgili bir mesele olsun!” İsmet terlemişti. “Aynı şey çarşaf ve peçe için de geçerli, dostum, Kemal, Paşam!”

Kemal yüzünde rahat bir ifadeyle konuşmaya başladı. “Beyler, bana neden üçüncü ve dördüncü konuyu hiç sormuyorsunuz?” dedi.

İsmet yeniden sandalyesine oturdu, biraz daha rahatlamış gözüküyordu.

Bu kez sözü Ziya aldı. “Evet Paşam, nedir bunlar?” diye sordu düz bir ses tonuyla.

Kemal hızlıca konuşmaya başladı. “Şeriatın ve İslam hukukunun, Türkiye’ye uygun olmayan tüm o boğucu kurallarını kaldırmayı düşünüyorum ve kaldıracağım da! İsviçre, Almanya ve İtalya’nın -tabii ki Mussolini’den önceki İtalya’nın- yasal mevzuatını getireceğim. Dahası, Arap alfabesini kaldırıp yerine Batı’nın Latin alfabesini getireceğim.” Kemal, şimdi enerji ve amaçlarla alev alev tutuşuyordu. “Bu sadece bir başlangıç” diyerek devam etti. “Türk insanının tüm mantalitesinin değiştirilmesinden söz ediyorum, tüm eski düşüncelerinin ve günlük alışkanlıklarının, kıyafetlerinin, tavırlarının ve geleneklerinin değiştirilmesinden, geçmişin silinmesinden söz ediyorum!”

Fevzi boş boş bakıyordu. Böyle düşünceler onun anlayışının çok ötesinde şeylerdi. Ziya’nın gözleri, Kemal’in düşüncelerine katıldığını gösteriyordu zaten ancak yine de alnında şüphenin kırıksıklığı mevcuttu. İsmet, çenesi gerilmiş, öfkeli ancak sessizce oturmaya devam ediyor, bakışlarını Kemal’in gözlerinden çekmiyordu. Uzun süren sessizlik sonunda Kemal onun gözlerini yere indirmeyi başardı.

“Bu dünyada asla...” dedi İsmet nihayet.

“Bu dünyada ve benim zamanımda ve seninkinde” dedi Kemal ölçülü biçimde. “Bu benim, ülkem ve halkım için yaptığım program.

Hiçbir şey ve hiç kimse onun önünde duramaz!” Bacaklarını açarak masanın önünde dikildi. “Gelin!” diye seslendi onlara, yapmanız gerekenler var, “Ziya’nın CHP’yle, Fevzi’nin orduyla alakalı vazifeleri ve senin İsmet, meclis ve idari birimlerle ilgili olarak çeşitli görevlerin var. Ya bu reformları gerçekleştiririm ya da ölümüne koşarım!”

Ardından hep birlikte odayı terk ettiler.

Ben bir Türk'üm; ırkım ve dilim üstündür! diye sesleniyordu Kemal halka. Bu inancı, Anadoluîuların kaba ve inatçı kafalarına sokmak ve Trakya Türklerine ırk gururunu ve milliyetçi ruhu aşlamak üzere tekrar tekrar söyletiyordu. Kemal bu kıvılcımı tutuşturduktan sonra, devrim ve Kurtuluş Savaşı boyunca şiddetle devam eden bir şenlik ateşine dönüştürdü. Şimdi savaş yorgunluğu, cehalet ve vurdumduymaz bir güvensizlik içindeki Ankaralılar için bu alevin korunması ve daha da büyütülmesi gerekiyordu.

Kemal; Ziya, İsmet ve Fevzi'ye muazzam yetkiler vermişti ancak onları yine de büyük iş yoğunluğunun içinde boğmaya devam ediyordu. Küçük ayrıntılardan uzak duruyor ve ana programını acımasızca yürütüyordu. Adamlarının başarıları için kurnaz ve seyrek övgülerde bulunuyor, hatalar içinse ani ve merhametsiz cezalar veriyordu. Ziya kısa sürede, bu yorucu tempoya dayanamayacak hâle gelmişti. Çelimsiz ancak dayanıklı İsmet, iriyarı ve sapasağlam Fevzi dışındakiler bu duruma dayanamayabilir, Kemal'in yüzünü kara çıkartabilirlerdi ki böyle olsa dahi suçlanmayı çok da fazla hak etmiş olmazlardı. Kemal, onlara uzun uzadıya konuşmalar yapıyor, onları teşvik ediyor ve durup dinlenmeden işe koyulmalarını sağlıyordu. Ardından da duygu yoğunluğu üzerine çalışmalar yapan bir uzman gibi onların tepkilerini ölçüyordu.

Kemal, yabancıların tepkilerine karşı keskin, olağanüstü bir duyarlılık geliştirmişti kendisinde. Örneğin, derinlemesine olarak, pek çok yabancı diplomatik teşkilatın muazzam reform programını küçümsediklerinin farkındaydı. Londra, Paris, Roma, Moskova ve Washington'daki elçileri ve geniş istihbarat teşkilatı sayesinde, Büyük Güçlerin uzun ve sıkıcı resmî raporlarda Kemal'in programının feci bir başarısızlığa mahkûm olduğu şeklinde bilgilendirildiğini en ince ayrıntısına kadar öğrenmişti. Çalışmalarını memleketin içine doğru yönlendirmişti an-

cak dış dünyadan da haberdardı. Yabancı misyonların başında bulunanlar, İstanbul'da günlerini gün ederken Ankara'nın yaz sıcağına ve kış soğuşuna ve diğer sıkıntı ve darlıklarına göğüs geren ikinci derecedeki diplomatlara karşı nazik hatta cana yakın tavırlarla yaklaşıyordu. Bazı ataşeler, Ankara'da derme çatma evler ve lojmanlara sahiptiler ancak çokları, Ankara Garı'nın yanında bulunan ve ısıtılmayan yataklı vagonlarda ikamet ediyorlardı. Kemal, yabancı temsilcilerin, Ankara'yı perişan bir fare deliği olarak anlattıklarını biliyordu. Temsilciliklerdeki daha düşük rütbeli memurlar, hangi zavallının bir dahaki dönemde soğuk ve kasvetli Ankara'da temsilci olarak kalacağını belirlemek üzere kura çekiyorlardı. Bu düşük kademeli memurlar, ona öfkeleniyorlar ancak Kemal, sert mizacının dizginlerini elinden bırakmıyordu. Bunları bir kenara bırakıp iç bütünlüğün birinci büyük problemine eğildi.

Fes kaldırılmalı! Yabancı diplomatik teşkilatlardaki en duyarlı temsilciler bile Kemal'in kararının ne denli önemli olduğunu farkına varamadılar. Yalnızca İngilizler ve bir avuç Fransız, fesin Türkiye Müslümanları için neler ifade ettiğinin bilincindeydi. Kemal, büyük bir cürekârlıkla hareket ediyordu. Fevzi vasıtasıyla, bundan böyle cumhurbaşkanlığı muhafız alayındaki askerlerin siperlikli kepler takacağı hakkında sert emirler verdi. Askeri komuta kademesi şaşkına dönmüş, halk soluk soluğa kalmıştı. Buna karşın en ufak bir tepkiyle karşılaşmıyordu. Kemal, daha sonra genelkurmayın üst kademelerinde yer alanların da siperlikli kepler takması talimatını verdi. Kemal, söylenenleri ve şikâyet edenleri duyuyordu. Fevzi'ye başını salladı. İki hafta içinde, tüm orduda siperlikli kepler standart hâle geliverdi. Kemal, ardından İsmet ve Ziya'yı yanına çağırırdı.

"Bana inanmıyordun!" dedi İsmet'e. "Tepkiler doğacağını, başkaldırıların gündeme geleceğini söylüyordun." Kemal gülümsedi. "Şimdi, insanların başlarından, tüm insanların başlarından alıp atacağım şu fesleri. İzle de gör!"

Kemal, kısa bir süre sonra, Karadeniz sahilinde bir geziye çıktı. Önce adamlarının büyük bir halk mitingi düzenledikleri Kastamonu şehrinde durdu. Kemal, halkın karşısına panamayla çıkmıştı! İnsanlar dehşet içinde kalmıştı. Halkın tepkilerini izleyerek gülümsüyordu. Britanya'nın

Galler Prensi, Trafalgar Meydanı'na iç çamaşırlarıyla çıksaydı tepkinin bu denli elektrikli olmayacağını biliyordu Kemal. Alayları, yuhalamaları, ayıplama sözlerini bekledi dikkatlice. Oysa köylüler ve kasaba halkı sadece bakıyordu.

“Beni dinleyin, efendiler!” dedi onlara. “Eğer uygar insanlar olacaksak, o hâlde önce uygar, dünyevi, uluslararası kıyafetler giymeliyiz. Fes, cehaletin bir simgesi ve ölmüş geçmişin sembolüdür. Türk erkekleri bundan böyle şapka takacaklar.” Oradan buradan alkış sesleri, birkaç da tezahürat duyuldu, ancak Kemal insanların hâlen şaşkın ve ikna olmamış olduklarının farkındaydı. Tüm Karadeniz sahili boyunca durum aynıydı. Ankara'ya döner dönmez fesin yasal olmadığını ilan eden bir kanun taslağı hazırladı. Bundan böyle fes takmak başlı başına bir suç teşkil edecekti. Mebuslar arasında söylenmeler ve gürlemeler olmuştu ancak tasarı ezici bir çoğunlukla kabul edildi.

Kırk sekiz saat sonra Türk polisi, tüm feslere zorla el koymaya başladı. Tüm Türk şehirler, kasaba ve köylerindeki sokak köşelerine, halk meydanlarına ve pazar yerlerine geçerek herkesin başındaki fesleri topladılar.

Artık protestolar gün yüzüne çıkmaya başlamıştı, tüm ülkede kızgın bir reaksiyon hissedilir hâle gelmişti. Yaşlı Müslümanlar şapka denen şeye sövüp sayıyorlardı. Çıplak kafalı insanlar sokaklarda yuhalandı ve rezil edildiler. Erzurum, Menemen ve Sivas'tan ayaklanma haberleri geliyordu. Din adamları ve cami imamları halkı kışkırtıyorlardı... Bazı vilayetlerde, halk yerel memurları taşıladı ve polise saldırdı. Kemal, derhâl ve insafsızca harekete geçti. Nurettin Paşa mecliste fes yasağına ilişkin yeni kanununun aleyhinde konuşmaya başlayınca Kemal tarafından dışarı atırıldı. Yeniden İstiklal Mahkemelerine başvurdu. Hapishanelerde bu suçu ilk kez işleyenlerin falakaya yatırılması, uslanmayanların ise kurşuna dizilmesi ya da asılması emrini verdi.

Dış tepkiler de gelmekte gecikmedi. Londra, Paris ve New York'tan gelen raporları okudu Kemal. *Şapka için asılmak mı?* Batı dünyası geri gelmiş, yeniden Türkiye'nin iç işlerine burunlarını sokmaya başlamışlardı. Kemal, bu haberleri küçük görerek ve ister istemez öfkelenerek yere fırlattı.

“Şu herkesin işine burnunu sokan lanet herifler!” diye gürlüyordu Ziya’ya. Bu esnada köşkteydiler. “Hain Ermeniler, yağmacı Yunanlılar ve Kürt dehşeti için timsah gözyaşı dökecekler ve sonra da düşmanlarımıza gereken cezayı verdiğimizde de bizi barbar ilan edecekler! Şimdi bu Batılılar, fesi normal bir başlık olarak algılıyorlar. Budala herifler bunun bir pranga, halkımızın dinî köleliğinin aşikâr bir işareti olduğunu göremiyorlar mı? Ben görebiliyorum! Devam edin!”

Direniş kısa süre sonra durdu. Fes kaldırılmıştı. Halk, kesesine uygun bir şapka alabilmek için dükkânlara akın etti. Şimdi, insanlar Batı modeli şapkalara sahip olabilmek için tüccarlarla, polislerle birbirine giriyor ve sık sık kargaşalar, yağmacılık ve hırsızlık olayları görülüyordu.

Yabancı temsilcilere ve Türkiye’ye gelmeyi göze alabilmiş az sayıda ki yabancı basın mensubuna, bu hadise bir süre için trajikomik geldi. Kemal, tepkilerini yakından inceliyordu. Bazıları, sokaklarda gezen erkeklerin başlarında bulunan her cinsten -ölümcül fes dışındaki her tip şapkayı; melon, silindir, hasır şapkalara, kepler ve hatta bazıları kadın şapkaları bile takıyorlardı- şapkalara açıkça sırtarak bakıyorlardı. Bir süre sonra yabancıların alaylı bakışları sona erdi. Halk, başındaki şapkaları bir nevi meydan okuma ve kibir ifadesi olarak kullanmaya başlamış, herhangi bir kimseye şapkası yüzünden gülmek çok tehlikeli bir hâl almıştı. Kemal yine kazanmıştı. Şimdi sıra, zaferi dünyaya göstermeye gelmişti.

Edip Servet’i çağırdı yanına. Çelimsiz Edip, kendini geri planda tutan, utangaç yüzlü ve tam anlamıyla itici bir memurdu. Bununla birlikte, Kemal’in dikkatini son bunalımın yaşandığı günlerde çekmeyi başarmıştı. Edip, cesaretini gözler önüne sermeyi sevmezdi ama bu kez göstermişti. Kemal ona planından bahsettiğinde önce biraz benzi sararmıştı. Edip, Mekke’deki İslam Konferansı’na Türk delegesi olarak katılacak ve burada bir takım elbiseyle bir de melon şapka takacaktı. Edip yutkundtu ancak sonunda kabul etti. Hakareti, bedensel eza-yı, işkenceyi, yüzünün şeklinin değiştirilmesini ve hatta ölümü göze almıştı. Bunun pekâlâ farkındaydı. Kutsal Mekke şehrindeki radikal Müslümanlar arasında, Kemal’in ayrılıkçı düşüncelerinin bir sembolü olacaktı. Yine de gitti.

Kemal, Edip'in seyahati ve Mekke'de kaldığı süre boyunca başına gelenleri, telgrafla gelen istihbarat raporlarından dakika dakika öğrendi. Konferanstakiler şaşkına dönmüşlerdi ancak Edip'e herhangi bir müdahale de söz konusu olmadı. Kemal'e yeni bir kendine güven ve gurur gelmişti...

"Bu devrim" diyordu mecliste, "özgürlüğe doğru giden disiplinli bir yürüyüştür. Bununla birlikte hâlâ ayaklarımız İslam inancındaki halkımızın köleliğinin prangası altında. Bugüne dek, devletin dini kötüyeye kullanması yüzünden başımıza pek çok bela gelmiştir ve gelmeye de devam etmektedir. Yozlaşma, baskı ve asırlardır süren tüketici savaşlar, sultanlar ve hilafetin başının altından çıkıyordu! Evet, sultanlar gitti ve halifeler sürgüne gönderildi, sonsuza dek dönmemek üzere..."

Yönetimini güçlendirmek için dini kullanmak, güçsüz bir adamın yapacağı bir iştir. Oysa hiçbir Türk güçsüz değildir. Din, şahsi bir meseledir!" diyordu meclis önünde, yorgun mebuslara ve iki gün iki gece boyunca yapılan tartışmalar ve bu esnada varılan kararı kaydetmekle görevli kâtiplere.

"Din ve devlet işlerinin" diye bağıırıyordu Kemal, "tamamen ayrılmasını ve hükümet işlerimizde İslami kurallara uyulmasına son verilmesini istiyorum. Her bir Türk vatandaşı kendi dinine kendisi karar verirken bundan böyle ortalıkta dolaşan İslami liderlerden -aynı şekilde aile efradı içinde de- en ufak bir dikta söz konusu olmayacak. Bundan böyle Türkiye laik bir ülke olacak." Meclisten protestolar, sonra yakarışlar ve son olarak da oturuma son verilmesi için bunaltıcı, bezdirici bağrıışmalar yükseldi. Kemal, katı tutumunu sürdürüyordu. "Hayır" diyerek ısrar ediyordu, "şimdi karar zamanı." Daha önceden hazırlanan kanun tasarısı tartışmaya açıldı ve kısa süre içinde yapılan oylamadan çıkan ezici sayıdaki 'evet' oylarıyla tasarı kanunlaştı.

Sert kararnamelerle, tehlike arz eden ve Kürt isyanının asıl kışkirtıcısı olan dervişlik müessesesini yasa dışı ilan etti, tüm tekkeleri kapattı, tarikatlarını dağıttı ve devlet adına mallarına el koydurdu.

Parlamento kararıyla yapılan ancak özünü Kemal'in devrimciliğinden alan bu hareket, tüm İslam dünyasını hayrete düşürmüştü ancak yine

de bu inanılmaz haber; Arabistan'dan Afrika'ya, Ortadoğu'dan Asya'ya, Hindistan'dan Java'nın tepelerine kadar yayılmasına rağmen etkisi yumuşak ve sessiz olmuştu. Kemal, haber raporlarını ve telgrafları yaydığı büyük harita masasının üzerine eğildi. Her birini hızla okuyor, dünyanın dört bir yanından gelen tepkilerin niteliğini ölçmeye çalışıyordu.

"Bu suçun büyülüğü..." diye başlıyordu Hindistan'dan gelen telgraf.

Kemal'in sıra dışı zaferinin anlamını Londra'nın *The Times* gazetesi anlamış gözüküyordu, "Hesap edilemeyecek düzeyde bir başarı..."

Kemal gülümsedi. *Ben bunun hesabını yapabilirim*. İki kül tablası da sigara izmaritiyle doluydu ve Kemal sabah sabah onuncu kahvesini yudumluyordu. Bir deste kâğıdın üzerine de notlar, derkenarlar, gelişigüzel düşünceler ve *planlar, planlar, planlar* karalamıştı. Ziya, ertesi günün yasama gündemi için yan odada tüm kurmaylarıyla birlikte hummalı bir çalışmaya kaptırmıştı kendini. Fevzi ve İsmet, kurmayları ve yardımcılarıyla görüşme yapmak üzere bir odaya kapanmışlardı. Köşkte, sürekli çalıp duran telefonlar, çatırdayarak çalışan dört telgraf makinesi, beton zeminde ritmik sesler çıkartan çizmeler ve yaverlerle sekreterlerin girip çıkmaları nedeniyle, canlı bir hava seziliyordu. "Vitesse, l'action"²⁴ diye mırıldandı Kemal kendi kendine "toujours vitesse!"²⁵

Hızlı ve yorucu yasama faaliyetlerini fırsat bilerek meclisteki kafası karışmış ve bölünmüş mebusların üstesinden gelmeyi başardı. Kemal; İsmet, Ziya ve meclisteki güçlü adamlardan oluşan ve giderek çoğalan teşkilatıyla birlikte, önergeleri birbiri ardına mebusların önüne koyuyor ve hiçbir muhalefet hareketiyle karşılaşmadan her biri çıkartılıyordu. Bunları diğer önergeler takip ediyordu.

"Oybirliğiyle!" diye bağırıyordu memurlar her seferinde. Kemal çok karmaşık ve mistik İslam şeriatını, kaleminin tek bir hamlesiyle kaldırdı. Daha mebusların nefes almalarına fırsat kalmadan, Kemal yıllardır düşünüyordu yabancı kanunları önlerine koydu. Katılığıyla tanınan Alman Ticaret Kanunu, İtalya'nın faşist yönetiminden önce çıkartılmış bulunan Ceza Kanunu ve ustalıkla hazırlanmış İsviçre Medeni Kanu-

24 Fran. Hız, eylem. (e.n.)

25 Fran. Hep hız. (e.n.)

nu... Ateşli ve yorulmak bilmez bir tutum izliyor; en aksi muhalefet bloklarının bile -asında hâlen eleştirilerini ileri sürmeye cesaret edebilen bir avuç mebustan başkası değildi bunlar- bir bir üstesinden geliyordu.

Kemal, İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilip yürürlüğe girmesiyle birlikte, demode olmuş Türk aile yapısını kökten değiştirdi. Kürsüden muzaffer bir ifadeyle meclisin ön sıralarında ağzı bir karış açık oturan İsmet'e göz kırptı. Esmer ve çelimsiz general küçük dilini yutmuştu. Kemal ona gülümsüyordu. Memurlar saymayı bitirmişlerdi. Bir tokmakla tahta zemine iki kez vuruldu.

"Oybirliğiyle!" diyordu memur, "Karar oybirliğiyle alınmıştır!" Kemal'in yüzü sevinçle parlamış, mecliste ise büyük bir gürültü kopmuştu.

Gidenler, vahşi poligami geleneği ve adı kötüye çıkmış Müslüman-Türk haremiydi. Türk kadınları, bundan böyle, kocalarının malı olmaktan kurtuluyor ve özgür birer vatandaş oluyorlardı.

Meclis ümitsiz bir kargaşa ve mutlu bir şaşkınlık içerisindeydi. Mebuslarını izleyen Kemal, pek çoğunda ilk kez olarak rastladığı gerçek güce ulaşmışlık duygusu sezinliyordu. Sıralarının üzerine çıkıyorlar, bağırıyorlar, kucaklaşıyorlar ve tokalaşarak eski Türk âdetleri içerisinde yer alan biçimde birbirlerini yanaklarından öpüyorlardı. İsmet kürsüye döndü ve öfkeli biçimde tokmağını vurmaya başladı. Kemal ona bakarak gülümsüyor ve omuz silkiyordu. Ardından ilerideki kapının önünde dolanıp duran mebusların şaşkın bakışları karşısında başparmağını kaldırdı. İsmet başını salladı, Kemal, Ziya'ya baktı ve sonra salonun arka tarafında bulunan Fevzi'ye işaret verdi. Geriden altı adet iriyarı Türk askeri, mebusları yaparak ilerledi ve Kemal'in etrafını sardı. Kargaşa çıkaran mebuslarının arasından şimdi muhafızlarının arasında ilerliyor, bazı mebusların arasından şimdi muhafızlarının arasında ilerliyor, bazı mebusların ellerini sıkıyor ve hızla çıkışa doğru yol alıyordu. Fevzi dışarıda bulunan kapısı açık otomobilin yanında bekliyordu. Kemal hemen otomobile bindi. Çok yorulmuştu.

İsmet de meclisteki kargaşanın içinden sıyrıldı ve koşarak arabaya bindi. Fevzi arka kapıyı kapadı ve şoförün yanına oturdu. Büyük oto-

mobil, polis arabasının arkasından yola koyuldu, onlarıysa arkadan bir ikinci eskort otomobili takip ediyordu. Kemal arkasına yaslandı ve akşam havasını içine çekti. Avuçlarını birleştirerek açtı, bir sigara yaktı. Sonra İsmet'e döndü.

"Evet, eski dostum?" dedi yüzü gülerek.

İsmet, yüzünü ona dönmeden bakıyordu. "Evet?" diye sordu tekrar Kemal. "Demokrasiyi fiiliyata döktüğümüzde nasıl buldun?"

İsmet, kurnazca gülümsedi ve sonra Kemal'e döndü. "Demokrasi!" dedi alayla. "Bir hezimet, çılgınca yapılan bir koşuşturmacaydı, bir... bir..." Doğru kelimeyi bulmaya çalıştı bir süre.

Kemal ona doğru eğildi ve yavaşça omzuna dokundu. "Neşelen" dedi, "bu gece iyi bir yemek yiyip güzelce içeceğiz. Sonra uyku zamanı. Buna ihtiyacımız var. İşe daha yeni başladım!"

44

“Efendiler, 19 Mayıs 1919 günü Samsun’a çıktım” diyerek başladı Kemal, 15 Ekim 1927 gününün sabahı Millet meclisinin önünde yaptığı nutkunda. “O zamanlar durum şöyleydi: Osmanlı Devleti’nin de içinde bulunduğu İttifak kuvvetleri, Dünya Savaşı’nda yenilgiye uğramıştı. Osmanlı ordusu tüm cephelerde hezimete uğramıştı.” Kemal mebusların yüzüne bakarak kendi kendine, “*yalnızca Gelibolu hariç!*” dedi. “Katı şartlar altında bir ateşkes imzalanmıştı. Büyük Savaşın uzaması halkımızı tüketmiş ve dermansız bırakmıştı. Ülkemizi ve halkımızı savaşın karanlığına sürükleyenler kaçmışlardı ve bu esnada yalnızca kendi hayatlarını düşünmekle meşgullerdi...”

Altı tam gün ve 291 bin kelime sonunda Kemal, boğazı yanarak konuşmaya devam ediyor; tüm Türk halkına ve dünyaya nutkunun son paragraflarını okuyordu. Yorgunluktan sendelemeye başlamıştı. Sesi boğuklaşmış ve hatta neredeyse fısıldar gibi okumaya başlamıştı ancak nutkun sonunu getirmek için kendini zorladı.

“Sen, gelecek nesillerin Türk evladı!” diye bağıırıyordu. “Türkiye Cumhuriyeti’nin bağıımsızlığını korumak senin görevindir. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.” Kemal, konuştuğu kürsüde neredeyse sendeleyerek ve gerçek bir gayret göstererek elindeki, el yazısıyla yazılmış koca bir deste kâğıdı havaya kaldırdı. Muhafızlarının etrafında toplanmaya başladığını hissediyor ve mebusların giderek artan çığlıklarını duyuyordu. İsmet, onu bir yanından destekledi ve diğer yanında da Fevzi’nin iri cüssesi beliriverdi bir anda. Fevzi’nin kerpeten gibi ellerini dirseğinde hissediyordu. Kemal, kendini ileri attı; İsmet ve Fevzi’yi kendinden uzaklaştırdı.

“Ben iyiyim!” diye fısıldadı, biraz da öfkeli bir ses tonuyla. “Sadece biraz yorgunum, sadece bir içkiye ihtiyacım var! Hemen köşke dönelim, çabuk!”

Fevzi, İsmet ve iriyarı askerler; Kemal'in çevresinde toplanan mebusları güçlükle zaptediyorlardı. Kemal, yorulmuş sağ kolunu kaldırdı ve bir kez salladı. Sonra bir anda kendini dışarıda, otomobilin içinde buldu; otomobil, eskortların arasında derhâl yola çıktı. Kemal arkasına yaslandı, derin derin nefes aldı, ekim akşamının güzel ve soğuk havasını içine çekti. Otomobil, köşke doğru Çankaya yönünde yola çıktığında İsmet ve Fevzi, Kemal'in iki yanına oturmuşlar, sessizce yolu izliyorlardı. Yarı kapalı göz kapaklarının altından İsmet'in esmer ve sert yüzüne baktı ve konuşmaya başladı, "Söylesene eski dostum, nasıldım?" İsmet ona döndü, Kemal, İsmet'in kara gözlerinde gözyaşları gördü. "Aldırma" dedi Kemal boğuk bir sesle ve İsmet'in kolunu sıvazladı. Koca otomobil, büyük bir gürültüyle Çankaya'ya doğru yoluna devam etti.

Uzun saatler sonra Kemal yeniden uyanmıştı. Ancak hâlen pek sessizdi, gözleri yarı kapalıydı. Sessizliğin ve temiz havanın lüksünden lezzet alır bir hâli vardı. Yavaşça kımıldandı, önce bir dizini havaya kaldırdı. İsmet, loş odada hemen yatağın yanı başında beliriverdi Kemal'in hareketlendiğini görünce.

"Saat kaç?" diye sordu Kemal kısılmış sesiyle.

İsmet kıkırdadı. "Ertesi gün, aynı saat" dedi yumuşak bir sesle, "21 Ekim, akşam saat on civarı. Tam bir gün boyunca uyudun."

Kemal aniden söylenerek üzerindeki yorganı attı. Yataktan fırladı ve sağ bacağının üzerinde öylece kalıverdi. İsmet hayretle onu izliyordu.

"Kramp" diye mırıldandı Kemal, baldırında titreşen kasına masaj yapmak üzere yatağın kenarına oturdu. "Yaşlanıyorum" dedi bu sırada. "Sigaran var mı?" İsmet sigara paketini uzattı ve Kemal içinden bir sigara alarak İsmet'in çıktığı kibritle yaktı. "Yeni bir şey var mı?" diye sordu, sigarasının dumanını üflerken. "Telgraf?" Duman boğazını yakmıştı, öksürmeye başladı. "Herhangi başka bir şey?" Bu sırada kulağına telgraf makinesinin sesi geldi.

"Yüzlerce" dedi İsmet sıradan bir ses tonuyla, "her yerden. Senin ta-

rihi yeni baştan yazdığını söylüyorlar.” Kemal, lavaboya gitti, yüzünü soğuk suyla adamaklı yıkadıktan sonra havluyla iyice kuruladı. Ardından yeniden karanlıkta oturan İsmet’e döndü.

“Dostum” dedi “dünya, henüz yarısını bile görmedi.” Pantolonun üzerine hızlıca ince bir gömlek ve eski bir süveter giydi. “Haydi” diye seslendi İsmet’e, “yemek yiyip birer kahve içelim. Yapılacak çok işimiz var.”

Sonbahar sonu kış başı boyunca Kemal, kendisiyle birlikte berabere oldukları de gayretli ve azalmayan bir hevesle sürüp giden bir çalışma temposunun içine soktu. İlk gençliğinden ve Manastır, Selanik, İstanbul’daki gizli Vatan cemiyetiyle Ortadoğu’daki devrimci günlerinden beri, ana projesinin -Türklerin Türkiyesi’nin- düşünüyormuş, bunun için tartışmış ve savaşmıştı. Vilayetleri gezerken ve itaatkâr meclis önünde konuşma yaparken tekrar tekrar bu konuya vurgu yapıyordu, “Kendiniz kalın, gerçek birer Türk olarak, ancak özgür ve ilerici insanlar için gerekli olan her şeyi Batı’dan alın. Bırakın, bilim ve yeni düşünceler serbestçe girsin. Bunu yapmazsanız sonunda kaybeden siz olursunuz! Bununla birlikte, Türklüğün asıl ülküsünün, Doğu ve Ortaçağ’a ait geçmişle olan tüm bağların kopartılması olduğunu insanların kafalarını kazıyordu. Meclis, Kemal’in emrettiği kanun ve tüzükleri birer birer çıkarttıkça Kemal, halkın ruhunda çağlayıp gelen gerçek bir milliyetçilik duygusuyla karşılaştı. Fevzi ve İsmet de kendisi kadar Türk milliyetçisiydiler. Kemal, nefret ettiği, eski yabancı kelime ve deyimleri Türk dilinden çıkarmak üzere bir program hazırlandığında gerek İsmet ve gerekse Fevzi, yeni ve etkin bir dilin oluşturulması için hummalı bir çalışma içine girdiler. İsmet, Kemal’in yılsonunda meclise verdiği nutkun içerisinde pek çok eski kelime ve deyim yer aldığı fikrini ileri sürdü. Daha genç olan mebuslar, Kemal’in sözlerinin içinde kaybolmuş, mesajı ise neredeyse hiç anlayamamışlardı. Kemal yalnızca gülümsedi ve onları izlemeye devam etti. Eski Farsça deyim ve ikilemeler atılacaktı. Resmî belgeler, eski Arapça ifadelerden arındırılacaktı. Kemal gazete editörlerini eski üslûptan kaçınmaları konusunda uyardı.

Kemal, kapsamlı bir kararnameyle, Kur’an-ı Kerim’in ve Yeni Ahit’in Arap alfabesiyle yayımlanmasını yasakladı ve bunları eski Türkçeyle yeniden bastırdı. Ayrıca üzerlerinde, Osmanlı Türklerinin sembolik

nişanesi olan bozkurt resminin bulunduğu yeni posta pullarının bastırılması emrini verdi.

Eğitime dönen Kemal, misyonerlerce faaliyette bulunanlar başta olmak üzere, derece derece yabancı okulların eğitim-öğretimlerinin durdurulmasını emrini verdi. Tüm ilkokullarda yalnızca Türkçe eğitim yapılabilecekti. Türkiye içinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmesine izin verilen yabancı okullar kesinlikle dini eğitim veremeyeceklerdi. Türk halkının da kesinlikle yüksek okullara yerleştirilmesi gerekiyordu.

“İmkânsız!” diye bağıştı eski kafalı Türkler, çoğu ulemadan ve şairlerdendi. “Yapın!” dedi Kemal.

Kemal, bazı sanat ve zanaat kollarına yasaklar getirdi. Yabancı doktorlar, avukatlar, müteahhitler ve zanaatçıların çalışmalarına izin verilmeyecekti.

‘Etatisme,’²⁶ Kemal’in milli ekonomideki görüşüydü. Bu, Kemal’in ‘Türkiye, Türklerindir’ görüşünün bir uzantısıydı. Kemal, Anadolu’nun tarımsal, madeni ve hatta endüstriyel anlamlarda oldukça yoğun bir potansiyele sahip olduğunu biliyordu. Osmanlı İmparatorluğu zamanında, Almanlardan bankacılığı öğrenmiş bulunan ve yetenekli sayılabilecek bir devrimci olan Celal Bey geldi aklına. Derhâl, Celal’i İzmir’den çağırttı. Kemal, kısa ve samimi konuştu onunla.

“Ben savaştan, devrim önderliğinden ve politikadan anlarım” dedi, “bu eski finans... Bunlar beni hep şaşırtmıştır. Bana ekonomiden anladığını daha önce göstermiştin. Şimdi ekonominin yönetimini üstlenmeni istiyorum. Az gelişmiş bir devlet bankamız var. Gerçek bir iş bankası istiyorum; ticaret, endüstri ve doğal kaynaklarımızın geliştirilmesini istiyorum...”

“Bu” dedi Celal inatçı bir tavırla, “yabancı sermayeyi gerektirir...”

“O zaman bulun!” diye emretti Kemal, “Ama bunu kesinlikle Türk denetimi altında tutun.”

“Bu imkânsız!” dedi Celal.

“Yapın!” dedi yeniden.

Celal omuzlarını silkti ancak yine de İzmir ve İstanbul'da ticaretten anlayan arkadaşlarından bir çalışma komitesi kurdu. Gece gündüz çalışıp, sürekli sıcakkanlı yabancı danışmanlara müracaat eden Celal, Türkiye'nin yeni ekonomik sisteminin kurumlarını ortaya çıkardı. Programı; kaba, kusurlu ve bazı yabancı finans uzmanlarına göre düpedüz korkutucuydu. Yine de Kemal, Celal'in ilerleme kaydettiğini görebiliyordu. İsmet, Kemal'in yeni ekonomi şefini kısıkanıyor ancak yine de ona açıkça saldırmaya cesaret edemiyordu. İsmet, ekonomiden Kemal'in anladığından da daha az anlıyordu.

Eski sistemi isteyenler hâlen söylenmeye devam ediyorlardı. Kemal, kamuoyunun nabzını yokladı. Gelenekçi Türklerin reformlarından nefret ettiğini biliyordu. Bu yeni kanunlar ve kararnameler, özellikle yaşlı nüfusun yaşam biçimini olduğu gibi değişikliğe uğratiyordu. Daha genç olanlarsa yapılanlara karşı daha hevesliydi. Gregoryen takvimine geçildiğini açıkladığında gençler tarafından derhâl bu değişiklik kabul görmüştü. Ardından Yahudilerin tatil günü olan cumartesi ve Hristiyanların çalışmaması gereken pazar günlerinin tatil olma özelliklerini ortadan kaldırdı. Sonraları, pazar günlerinin yeniden tatil edilmesi gerektiğine karar verdi. Ancak bu arada, tek yasal dinleme günü olarak Müslümanların tatil günü olan cuma günü seçilmişti.

Uzunluk ölçüsü olarak metresistemi getirdi. Ardından yeniden sosyal reforma dönerek dilencililiği yasakladı. Dilencililiğin tamamıyla kökünden kazınıp atılmasının mümkün olmadığını biliyordu. 'Bahşiş' pazar yerlerinde, Arabistan ve Balkanlar'ın dar sokaklarında eskiden beridir kullanıla gelen bir sözdü. Kemal, dilencileri sokak ve caddelerin dışına çıkarmayı başardı. Topallar, acayip görünüşlüler ve düpedüz delirmiş olanlar, hastane ve kliniklere yollandılar. Kemal, geri zekâlılarla alay edilmesini başlı başına cezalandırılabilir eylemler arasına sokmuştu. Ayrıca korkunç zührevi hastalık sorununa da el atmayı ihmal etmedi. Genelevler lisanslı hâle getirildi ve fahişelerin, her hafta fiziksel incelemelere alınacakları merkezlere gitmesi zorunlu hâle getirildi. Yetkili mercilerden, her bir evlenme merasimi öncesinde sağlık belgeleri istemelerini talep etti.

Kemal, bir yandan da kişisel mutsuzluğu ve hüsrânıyla uğraşmak durumundaydı. İmkânsız olana teşebbüs ettiğini biliyordu ancak bunu yüksek sesle itiraf etmekten de sürekli kaçınıyordu.

Ankara, çıldırtıcı bir görünüm içerisindeydi. Halkı gibi, başkenti de bir gece içinde yapılan dönüşüme karşı geliyordu. Modern binalar, geniş bulvarlar ve yeşil park yerleri hayal ederken Ankara, kasvetli ve perişan bir şehir olarak kalmıştı. Kışları bir çamur deryası hâline geliyor, bahar aylarında ise taşan derelerin orta yerinde kalıyordu. Yaz ayları dayanılmaz bir sıcaklığı, boğucu toz bulutunu ve bataklıkların neden olduğu humma mikrobunu taşıyordu şehre. Bununla birlikte Kemal tenkit edenlerle tartışıyor ve İstanbul'a dönme fikrini kafasına sokmaya çalışan akıl hocalarını susturuyordu. İnatla Alman ve Avusturyalı mimarları, İngiliz peyzajcıları, Fransız şehir planlamacılarını ve İstanbul ile İzmir'den müteahhitleri Ankara'ya getirtmeye devam etti.

Maliyet korkunçtu. Türk işçiliği, Türk ormanlarından getirilen işlenmemiş keresteye bile ev fiyatları büyük paralara mal oluyordu. Kemal'in peyzajcıları her tarafa yüz binlerce ağaç diktiler. Bu sayede kıraç topraklarda da belirgin bir canlanma oldu. Sadece yabancılar, perişan hâldeki kasabanın tozlu yollarında ısırap verici bir durgunluk içinde ilerleyen, bu Alman tarzı evlerde oturmanın maliyetini karşılayabiliyorlardı.

İsmet, Celal ve Ziya asık suratlarla geldiler Kemal'in yanına. Onları, uzun ve yorucu bir günün sonunda Çankaya Köşkü'nde kabul etti. Gün doğumundan beri hayalini kurduğu şehrin bulunacağı ıssız düzlük ve tepelerde sürmüştü atını. Kötü bir ruh hâli içindeydi. Ziyaretçileri bu durumu anladılar ancak uzun süren sessizliği sonunda Celal bozdu. Kemal, yürürlüğe konulacak bir Ankara projesinin muazzam maliyetinden haberdar mıydı acaba? On üç milyon Türk lirası!

"Fark etmez!" dedi Kemal meydan okur bir tarzda. "Başkentimizi, Türk başkentini Anadolu'nun merkezine kuracağız, milli hazinedeki her bir kuruşa mal olacak olsa da. Siz vizyonu eksik bırakıyorsunuz, beyler; tepe ve dağlardaki köylüler gibi, dudaklarını bükerek hükümetlerine düzenli bir şekilde Türklerin başarısızlığa mahkûm olduğu telgrafını çeken yabancı diplomatlar gibi. Evet, pek çoğu, bizim başarısızlığa uğramamızdan büyük mutluluk duyacaktır. Biz Türklerin 1919'daki

felaket zamanında, tozun içinde hasta ve yaralı olarak yattığımız gibi. Yabancı sırtlan ve çakallar, etrafımızda bir yamyam ziyafeti varmış gibi toplanmışlardı. Hatırlıyor musunuz? Evet, onlarla savaştık ve savaşıcağız da! Ancak savaşmak tek başına yeterli değil. Akıllı ve cesur bir yönetimle çekip çevirebilerseniz herkesi savaştırabilirsiniz. Ancak kazanmak ve zaferden sonra barışa sahip çıkmak, yaratıcı olabilmek sadece gerçek adamların yapabileceği bir iştir.” Celal ona umutla bakıyordu. İsmet, sigarasını içiyor; gözlerinde kasvet, yeri izliyordu. Ziya sinirli bir şekilde elindeki tespihle oynuyordu. “Hayır, dostlarım” dedi ölçülü bir ses tonuyla, “umutsuzluğa kapılmayacağız ve vazgeçmeyeceğiz hatta hedeflerimizi azaltma yoluna bile gitmeyeceğiz.”

“Dinleyin beni” diye devam etti, “köylerde ve burada, Ankara’da eski kalenin aşağısındaki tepelerde yaşayan halkı, harap hâldeki evlerinde; pislik, sefalet ve hastalık içinde yaşarken görmüşsünüzdür. İzmir ve İstanbul’un yoksul semtlerini de bilirsiniz. Ama sen, İsmet ve sen Celal; İsviçre’nin, Paris’in cadde ve bulvarlarını da bilirsiniz. Batılı ülkelerin huzur ve bolluğunu... Biz Türklerin, İsviçrelilerden ya da Fransızlardan ne farkımız var? Bizlerin, Doğu’nun cahilliğine ve ümitsizliğine saplanıp kalmış perişan Araplardan hiç farkımız yok mu? İran halıları ve Cava hasırları gibi kendimizi yere serip Batılı sömürgecilerin gelip üzerimizden yürüyüp geçmelerini ve belki de acıyarak ve hor görerek bize birkaç kuruş atmalarını beklemek zorunda mıyız?”

“Hayır, biz Türk’üz!” diye bağırды Kemal. “Fatihlerin, tek hastalıkları cehalet olan güçlü adamların soyundan gelen kimseleriz. Cehalet tedavi edilebilir, beyler ve ben bunu tedavi edeceğim, hâlihazırda ediyorum da. Umudumuz var ve ihtiyacımız olan inançtır... Sadakaları yerin dibine batsın! Size verdiğim görevleri unuttunuz mu?” Durakladı. Ziyaretçilerinin üçü de protestolar içinde gürlediler. “O hâlde, onlarla meşgul olun” dedi Kemal sertçe. Sonra da gönderdi hepsini köşkten.

Ankara’da işler kötüye gidiyordu. Seçkin kurmaylar arasındaki şid-

detli politik rekabet giderek artıyor, büyüyor ve kontrolden çıkıyordu. Kin ve kuşku, meclis koridorlarında siyah bir örtü gibi her yanı sarmıştı. Her kabine toplantısına, birbirine giren bakanların tartışmaları damgasını vuruyordu. İstanbul, kronik bir rahatsızlık içerisindeydi. Kemal, Doğu vilayetlerindeki yeni kargaşayla ilgili olarak her gün heyecanlı söylentiler duyuyor, kalınca istihbarat dosyaları alıyordu. Sürgüne gönderilen dervişlerin pek çoğu sessizce yurda giriş yapmıştı. Köylüleri kışkırtıyor, korkusuz Kürt aşiret mensuplarını platodaki Türk yerleşim merkezlerine saldırmaları konusunda zorluyorlardı.

“Endişeli miyim? Korkuyor muyum?” diye soruyordu Kemal kendi kendine artan bir sıklıkla. Bununla birlikte, kurmayları ve yardımcılar arasında yaşanan öldürücü taşlamaların önlenmesi için de en ufak bir harekete girişmemişti. Tam aksine, kendisini destekleyen bu insanlar arasındaki kişisel düşmanlıkları ve politik kan davalarını tahrik etmeye başlamıştı. Hareketini, korkunç dereceye ulaşmış fiziksel yorgunluğunun ve geçmiş yıl içerisinde sinirlerinin aşırı derecede zorlanmış olmasının bir belirtisi olduğunu ileri sürüyordu. Gözü dönmüş haydutlarını, kendi aralarında ve daha ağırbaşlı politikacılara karşı tartışmalarını alevlendirmeleri konusunda kışkırtıyordu. Şimdi yakın çevresindeki dostları oldukça garip kimselerdi; çok içen, kaba saba konuşan, türlü eğlencelere müptelaydılar... Büyük kısmı Balkan ve İstanbul günlerinde aynı masayı paylaştığı insanlarla, Ankara’ya, İzmir, İzmit ve Karadeniz sahillerinden gelen beleşçi kimselerdi. Cemal de geri dönmüştü, Selanik günlerindeki gibi hâlen adi ve pis ağızlıydı. Suriye’den Lütfü Müfit de onların arasındaydı, yaşlanmış ve kurnazlaşmıştı. Bu arada İsmet, Ziya ve Fevzi’yi küçük görmesi de apayrı bir meseleydi. Cellât Kel Ali de müdavimlerden biriydi. Çokça içiyor, kel kafası lambaların ışığı altında terden sıırılsıklam oluyordu.

Nuri de oradaydı, Trablus günlerindeki gibi küstah ve gürültücüydü. İki de Çerkez vardı, kızıl saçlı ve fitne saçan adamlardı ancak yine de etraflarında sevilen kimselerdi.

Ancak Kemal’in eğlenceli bir yaşama karşı olan büyük tutkusu artık kalmamıştı. Mutlu ya da üzgün olduğu zamanlarda duygularını tahlil etmeye çalışıyordu. Daha fazla içki ve sigara içiyordu, gerçi her zaman iyi bir sigara tiryakisi olmuştu.

Kemal, eskiden olduğu gibi, yine günlük çalışma düzeniyle gece yaşıntısını kesin çizgilerle birbirinden ayırmayı becerebiliyordu. Genellikle şafak vaktine dek içiyor, gözü dönmüş haydut tipli dostlarıyla vakit geçiriyordu. Sonra onları gönderiyor ve atının hazırlanması emrini veriyor, ardından soluğu vadideki örnek çiftlikte alıyordu. Burada toprağı inceliyor, yeni mahsullerin filizlerini kontrol ediyor ve son gelen gübre çeşitlerine göz atıyordu. Kahvaltıdan sonra hayatının üçüncü kısmına geçiyor ve mebuslarla kıran kırana geçen meclis müzakerelerine ve konferanslara veriyordu kendini. Öğleden sonraları çalışma odasına kapanarak plan ve notlarla dolu dosyalarına el atıyor ve yeni ulusun Kalkınma Planı için yaptığı kişisel çizelgelerini inceliyordu. Sonra da akşam karanlığı çökene dek kısa bir süre uykuya dalıyordu. Akşamın ilerleyen saatlerini ise birkaç kadeh rakı, akşam yemeğı ve dostlarıyla dedikodu yapmak ve vakit öldürmek için ayırıyordu yeniden.

Kemal'in sonunun geldiğı söylentileri yayılıyordu. Bunları, hâliyle Kemal de duydu ve kasıtlı olarak yayılmasını teşvik etti. Yeniden rahatsızlanmıştı, böbrek hastalığı ve karaciğerindeki problem doktorlarını harekete geçirdi. Zihinsel olarak da nadiren eskisi kadar insanüstü bir canlılık sergileyebiliyordu. Dostlarının ve düşmanlarının bu çeşit saçmalıklarını neredeyse eğlenerek karşılıyordu. Orduyu ve halkını kontrol ettiğini biliyordu ayrıca hâlen Ziya vasıtasıyla ve tüm yetkilerini ellerinde tutarak CHP'nin de önderiydi. Politikacılar ve meclis onun hakkında endişelenebilirlerdi! Bu endişelenme esnasında gizli düşmanlarının da kaçınılmaz şekilde yüzeye çıkacak olmaları ayrı ve bulunmaz bir fırsattı.

45

Kemal'in gizlice İstanbul'a dönüşü tam bir bomba etkisi yarattı. Bu şekilde olmasını bilhassa istemişti. Sadece Fevzi, İsmet ve Ziya, onlar da son anda, bu durumdan haberdardı ve tam anlamıyla bu sırada sadık kalacaklarına yemin ettiler. Aslında İstanbul resmen haberi almadan önce eski sultanların Dolmabahçe Sarayı'na yerleşmişti bile. Kemal, büyük yatak odasında yaptı kahvaltısını ki bu oda bir zamanlar Sultan Vahdettin'in ve onun seleflerinin özel odasıydı. Boğaz'ın güzelliği karşısında ve Marmara Denizi'nin köşesinde içti kahvesini. Harikulade bir sabahtı. Karadeniz havyarı, tereyağı, kızarmış ekmek, kaymak, peynir ve kahveden sonra Kemal, Ankara'dan gelen acil telgrafları okuyarak kıkırdadı ve Anadolu ile Trakya'da ortaya çıkan şaşkınlığı haber veren telefon konuşmaları yaptı.

Tüm mesajların teması, 'Şimdi bu da nereden çıktı?' idi. Öğle öncesi güneşi, mavi Boğaziçi'ne ve yeşil Marmara'ya vururken neredeyse on yıl sonra yeniden, ölmüş Bizans'ın başkentine dönüşünün haberiyle İstanbul ve Ankara'dan ayrılan mebuslarla ilgili raporları okuyor ve gülümsüyordu. *Şimdi bu da nereden çıktı?* yaygaranın temelini oluşturuyordu. Tüm telgraf ve mesajları dikkatlice okuyordu, tüm yazılanlarda hep Kemal'in tahta çıkacağı ve Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden kuracağı inancı vardı!

Zihninde hiçbir düşünce mevcut değildi bu sırada. Bununla birlikte son kahvesini bitirdikten sonra kendi kendine *savaş zamanındaki en büyük başarılarının, devrimden sonra saltanatın ve hilafetin kaldırılmasının, İtilaf kuvvetlerinin bozguna uğratılmasının esas itibarıyla bundan sonraki hamlesiyle karşılaştırılabilir olduğunu* söyledi. Dağılmış kahvaltı masasından aniden doğruldu ve gardırobun üzerindeki boy aynasına doğru yürüdü. Neredeyse aynadaki aksiyle burun buruna geldi, yüzünü uzun uzun inceledi. Hafifçe irkildi. İnce dudaklar ve zayıf bir çeneyle sert,

acımasız bir ifade vardı yüzünden. Geriye doğru taranmış soluk renkli saçları ve kalın kaşlarının altında gri gözleri kan çanağına dönmüştü.

“Kırk yedi yaşındasın, Paşam” dedi kendi kendine sakin sakin. Aynadaki aksinin omzunun üzerinden Boğaz’ın buz mavisi yansımasını, yelkenlilerin silüetlerini ve limandaki gemilerin koca gövdelerini görebiliyordu. Anadolu sahili, güneş ışığında parılıyordu. “Altın değil” diye mırıldandı, “Altın Boynuz, ama onu ilk gördüğünde onun altın olduğunu düşünmezsin.”

Aynanın karşısından ayrılıp arkasını döndüğünde, “Benim bugün yapacağım gibi!” dedi.

Ancak sürprizini erteledi ve hâlen nefret etmesine rağmen, sokaklarda binlerce kişinin kendisini görebilmek için birbirini ezdiği resmî geçit törenini kabul etti. Tüm direklerden ve sokak lambalarından bayraklar sallanıyordu.

“Onu bir sultan gibi, bir imparator gibi alacağım” dedi kendi kendine. Rus şoförün arkasında, neredeyse tamamıyla unuttuğu kaldırım taşı döşeli yollardan geçerken. Ardından Ankara’ya telgraf çekti.

Ziya ve İsmet, onun talimatları doğrultusunda derhâl harekete geçti. Hususi trenler Ankara’ya vardı ve hâlen ürkek olan birkaç mebus hariç tüm hükümeti İstanbul’a taşıdı. Eski başkent in tüm otel ve köşkleri ağızına kadar dolmuştu. Diplomatik teşkilat da şehir ve Boğaziçi boyunca, kısa süre önce bulundukları mahallelere doluşmuştu. Yaşlı şehir, dikiş yerlerinden patlayacak hâle gelmişti.

Her şey hazır dı. Dolmabahçe Sarayı’nın büyük balo salonunda, kalabalık bir hizmetkâr grubu, bu uzun odayı, güney kısmında oluşturulmuş yüksekçe bir platforma doğru yöneltilmiş sandalyelerle donatmıştı. Bu salon; aşırı sıcak, yazın nemli havası ve kokteyl, rakı, viski, çürümüş çiçekler, parfüm ve ter kokusundan dolayı nefes almanın bile oldukça zor olduğu bir mekândı. Ayrıca bu odada sanki ümitle korku arasında karışık bir his, elle tutulabilecek derecede insana yakın geliyordu. Kemal’in yaverleri, misafir listesiyle ilgili olarak kendisine dakika dakika rapor sunuyorlardı. Herkes oradaydı, bunu memnuniyetle karşıladı. Tüm kordiplomatik, mebuslar, kabine mensupları, bürokratlar, gaze-

teciler, tarihçiler, eğitimciler, tüccarlar, bankacılar ve Türk cemiyetiyle uluslararası cemiyetin en seçkin simaları oradaydı. Kemal'in uşakları ve muhafızları, insanları büfelerden ve bar masalarından kaldırıp bunaltıcı büyük salona yönlendirirken İsmet ve Fevzi de kabine mensuplarını platformdaki yerlerine götürdü.

Kemal, salondaki hareketliliğin ve konuşmaların sona ermesine dek bekledi. Ardından oturduğu yerden doğruldu. İzgili pantolonu ve redingotuyla çok şık bir görüntüsü vardı. Ani bir hareketle bir ipi çekti ve örtünün altından bir kara tahta çıktı! Elinde daha önceden hazırladığı tebeşiri de mevcuttu.

"Bu" diye bağırdı, "Latin alfabesinin ilk harfi, A." Tebeşirin kulak tırmalayıcı sesine aldırmadan tahtaya A harfini yazdı. "Bu" diye devam etti, "B harfi." Kalabalık sanki hep bir ağızdan tekrar ediyor gibiydi: "A, B..."

"Şuraya bakın" diye mırıldandı İngiliz elçiliğinden bir görevli. "Buraya bunun için mi çağırıldık?" Bir düzine kara göz, ona doğru ters ters baktı. Adam sinmek zorunda kalmıştı.

Kemal, tam dört saat boyunca zoraki dinleyicilerini, okul çocukları gibi mutlak bir sessizlik içinde tuttu. Bar kapanmıştı. Dinlemek için ayrılan odalar hazırda ancak Kemal protokolde ön sırayı işgal eden tanınmış şahısları özel olarak yanı başında tutuyordu. Büyükelçiler, bakanlar, elçilik üyeleri salonun sıcak ve nemli havasında bir an için olsun kurtulabilmek için belli etmeden dışarı çıkıyorlar ve kısa süre sonra yeniden boyunlarını eğerek yerlerini alıyorlardı. Protokol ve politika kuralları, bir yabancı diplomatik misyon şefinin toplantıdan vaktitsizce ayrılmasını yasaklıyordu. Hiç biri ayrılmayı göze alamadı. Eninde sonunda, söz konusu hadise yabancılardan da ilgisini çekti, zira odada bulunan Türklerin tamamı olan biteni, kendinden geçmiş bir şekilde dinliyorlardı. Kemal, Türk hükümetinin bakanlarını, şairleri, eğitimcileri, âlimleri ve gazetecileri platforma davet ederek her birinden, adlarını Latin harfleriyle tahtaya yazmalarını istedi. Bu esnada, bu kimselerin gösterdikleri eforla ilgili olarak acı ve kimi zaman da alaycı ifadeler kullanmayı da ihmal etmiyordu. Salonda bulunan tüm dinleyicileri, avucunun içinde tuttuğundan zerre miktar şüphesi yoktu. Bir süre sonra kahkahalar baş

gösterdi, ardından artarak tüm salonu doldurdu, salonun her yerinden nahoş kahkaha sesleri duyuluyordu. İngilizler, Amerikalılar ve Fransızlar salonda bulunan herkesten daha çok gülüyorlardı.

Güneş batımına yakın Kemal başını eğerek ciddi bir selam verip elindeki tebeşiri masanın üzerine bırakınca salonun her yerinden protesto uğultuları ve hayal kırıklığı yükseldi. Az sonra biri barın yeniden açıldığı müjdesini fısıldadı. Balo salonundan uzun koridordaki bar masalarına doğru toplu bir hareketlenme yaşandı. Kemal de platformdan aşağı indi ve kalabalığın arasına katıldı. Çevresine toplanan insanların ellerini sıkıyor ancak pek fazla konuşmuyordu.

“Bu ne cüret!” dedi kalabalığın arasından bir İngiliz. “... küstahlık!” birbirine karışan sözlerin arasından Kemal büyük bir dikkatle bu ifadeleri yakalamıştı. “Sevgili dostum, şu an burada tarihe tanıklık ettiğinin farkında değil misin?” Ardından bir anda kahkahalarla gülmeye başladı ve çevresindeki toplulukla birlikte en yakındaki bar masasına doğru ilerledi.

Kemal, ülkenin hayal gücünü eline geçirmişti. Bunu biliyordu. Düşünce, tüm ülkeyi girdap gibi sarmıştı. İstanbul ve Trakya’yı da sardı ancak asıl etki, kesinlikle doğu istikametinde, Anadolu topraklarında hissedildi. Her Türk erkeği, ellerine geçirdikleri taş, kömür, sivriltilmiş tahta parçalarıyla ve bin bir zahmet çekerek buldukları herhangi bir yere isimlerini kendilerine garip gelen bu yeni harflere göre yazmaya uğraşıyordu. Kemal, bunun dalga dalga yayılmasını izledi; Anadolu içlerine bizzat giderek kendisi eğitime katkıda bulundu. Gittiği her köy ve kasabaya bir kara tahta bir kutu da tebeşir götürmeyi ihmal etmiyordu. Kadınların ilgisini de oldukça çekmişti bu seferberlik. Her Türk, bu işe sıfırdan başladı: Batı düşüncesine hevesli olan entelektüeller, bankacılar, tüccarlar, gemiciler, keresteciler, köylüler, çobanlar, politikacılar, gazeteciler, şairler... Tüm Türkiye toptan seferber olmuştu, herkes okula gidiyordu. Okulsa her yer olabiliyordu: bir kahve, sokağın köşesi, bir tepenin yamacı, avlular, dağda gaz lambasıyla aydınlatılan bir kulübe...

Dağlar arasından ilerleyen Kemal, yeni alfabeyi öğrenme konusunda en başarılı olan öğrencilere para ve başka ödüller de veriyordu. Halkının önüne geçmiş, onları bazen yumuşak bir yüzle bazen de zorla çekip götürüyordu. Sert emirler yayımladı: okullarda yeni Latin alfabesinde yeterlilik ya da ihraç edilme. Cezaevlerindeki mahkûmlar, yeni alfabeyi yazma konusunda başarılı olurlarsa mahkûmiyet süreleri kısaltılacaktı. Hapishanelere tebeşir gönderdi. Yazmak için duvarları vardı. Memurlar dehşetli ikazlara muhatap oldular: Yeni alfabeyi öğrenin ya da... Programı dayanılması güç bir projeydi ancak Kemal bunu sefer coşkusuyla sürdürdü. Anadolu'dan hızla İstanbul'a döndüğünde gözü dönmüş haydut ruhlu dostlarının kendisini Dolmabahçe'de beklediğini gördü. Çok yorulmuş ve yıpranmıştı. Dinlenmeye ihtiyacı vardı. Bir içecek aldı...

.....

Bu adamlarla rakı içmek, karşılıklı olarak aptalca jestlerde bulunmak ve müstehcen hikâyeler anlatmak Kemal'i sıkıyordu artık. Kemal bir anda hepsinden nefret ettiğini hissetti hatta Lütfü'den bile, İstanbul'dan ve onun içinde yaşayan insanların aşırı ve zevksiz şekilde süslü, suni hayatlarından... Odanın diğer tarafından Kel Ali'nin yine idamlardan, rüzgârda sallanan cesetlerden kıkırdayarak bahsetmeye, tiksindirici hikâyesini yüzüncü kere, hem de aynı kelimelerle anlatmaya başladığını duydu. Kemal, sandalyesinden kalkmadan arkasını döndü.

"Kes sesini!" diye kükredi. Kel Ali de arkasını döndü, şişman yüzü, şaşkınlık ve korkunun etkisiyle solup gitmişti. "Kes sesini" dedim, "o çirkin ağzını senin yerine ben kapatmadan sen kapat" diye öfkeli bir sesle konuştu Kemal, herkesin çıtını bile çıkarmaktan kaçındığı bu ölüm sessizliğinde. Kel Ali, kendi kendine mırıldanarak kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırdı ve bir köşeye çekiliverdi. Bar masasının yanında kümelenmiş bir gruptan fısıldaşmalar yükseldi.

"...Arif" dedi içlerinden biri konuşmasının ortasında. Kemal, elindekileri sıktı, sıktı, sıktı...

.....

"Cesur bir iddia... Öğretmenlik?" dedi biri. Arkalardan birileri kıkırdadı.

“İşine bak!” diye gürledi Kemal. Bir anda ölüm sessizliği çöktü masanın etrafına.

.....

Bir anlık bir durgunluktan sonra Kemal öfkeyle konuşmaya başladı “Hiç kimsenin milli eğitim programına zarar vermesine, aşağılamasına ve leke sürmesine izin verilmeyecek. Hiçbir öğretmen küçümsenmeyecek, buna ben de dâhilim!” Salondaki adamlar endişeli biçimde kımıldandılar. Kemal, Hâkim’e bakmaya başladı. “Aramızdan ayrılan sevgili, müşterek dostumuza gelince” dedi, “sizler Arif’in turnağı dahi olamazsınız. O hıyanet nedeniyle asıldı, namert olduğuna dair iftiraya kurban gittiğinden değil.” Kemal sonra yeniden haydut takımına ve diğerlerine; emekli ordu görevlileri, beleşçiler, gazeteciler ve dedikodu yaparak bedava içki içen henüz damlamış olan işsizlere döndü.

“Eğitim reformu programını başlatmak üzere ekim ayında İstanbul’a geldim. Bu kezse işlerin nasıl gittiğini görmek için buradayım ve öğretmenliğin ardından dinlenebilmek için kısa bir tatil geçirmek üzere” diyerek keskin bir istihzayla sürdürdü sözlerini, “... ama bu lağım çukurunda dinlenmek mümkün değil ve ayrıca burada Türk milletinin karşılaştığı ciddi meselelerin hiçbirinin sohbet konusu dahi edilmediğini görüyorum.”

Kemal ardından alt kata indi, kapıdan çıktı ve arabasına binerek Ankara’ya doğru yola koyuldu.

46

Doğu vilayetlerinde yeniden isyan ateşi yanmaya başlamıştı. İran ve yeni Arap Devleti Irak'taki Kürt aşiretlerinden adam ve silah desteği alan ve dervişlerce kışkırtılan Doğu vilayetlerindeki dağlarda vahşi bir yaşam tarzı süren şeyhler, yeni bir terör dalgası yaymaya başlamışlardı. Ardından Ermeni isyancılar, Türkiye'nin güneyinde, Suriye sınırı boyunca kaçakçılık yoluyla ülkeye sokulan silahlarla ayaklanmaya giriştiler. Sanki bir birliktelik içindelermiş gibi -Kemal öyle olduğu sonucuna varmıştı- bu ciddi isyan hareketi, İzmir'in hemen doğusunda kalan ve zengin tarım alanlarıyla ünlü Menemen yöresini de içine alıvermişti. Mehmet adında bir tarikat lideri, kendini Mehdi ilan etmiş ve Menemen'in pazar yerlerinde açıktan açığa vaaz vermeye başlamıştı. Bu kendine özgü Mehdiyi tutuklamak isteyen Kubilay adında bir Türk subayı dövüldü, bağlandı, yapılan işkenceler esnasında büyük bedensel cefalara maruz kaldı ve sonunda Şeyh Mehmet tarafından paslı bir testere kullanılarak yavaş yavaş boğazı kesildi.

Kemal, yumuşak öğretmen rolünden derhâl sıyrılıp yeniden üniformalı, acımasız bir asker olarak hareket etmeye başladı. Salih Paşa'nın Doğu vilayetlerindeki on beş bin kişilik kuvvetlerini takviye etmek amacıyla ve büyük bir hızla bölgeye asker gönderdi. Ermenileri ezmek için, Kilikya'ya yıldırım birlikler gönderdi. Menemen civarı ve İzmir'de sıkıyönetim ilan etti ve sonra bunun uygulama alanını tüm Türkiye olarak genişletti. Doğu vilayetlerinde vahşi aşiret birlikleri, tüm Türk yerleşim birimlerini yağmalıyor ve yakıyor, kadınlara tecavüz ediyor ve erkekleri sakat bırakıyor, çocukları ya öldürüyor yahut kaçıırıyordu. Kemal intikamını ağır şekilde aldı. Düzenli birlikleri hızla dağlara ilerledi, Kürt aşiretlerini yardı ve tecrit etti, dağ toplarıyla yaşadıkları yerleri bombaladı, makineli ve normal tüfeklerle çetecileri püskürttü. Hayatta kalanları uzun soluklu bir yolculuğa iterek eskiden

yaşadıkları yerlerden çıkarttı ve Karadeniz kıyısındaki dar bir bölgeye yerleştirdi.

Öfkelerinin yatıştırılması mümkün olmayan Türk birlikleri bölgeye varmadan evvel, Ermeniler tüm yönlerde kaçışmaya başladılar; Suriye, Irak, İran ve Sovyet Rusya'da aldılar soluğu. Kemal'in geniş bir alana yayılmış bulunan istihbarat ağı, komünist ajanların uzun zamandan beri Türkiye'deki azınlıklar arasında huzursuzluk çıkarmak üzere iş başında olduklarını bildiriyordu. İzmir isyanındaki ipuçlarını takip ederek komünist ajanların parmağına ulaşan Kemal, ülkesinin her yerindeki tüm komünistlere karşı amansız bir mücadele başlattı.

Menemen'de, Türk birlikleri bilinçli bir intikam hareketine girişmişlerdi. Mehdilik iddiasındaki Şeyh Mehmet, yakalandı ve halk meydanında boğularak idam edildi. Önde gelen adamlarından yirmi yedisi yargılandı ve hemen şeyhlerinin yanı başında asıldı. Menemen yöresinde yaşayan bin kadar isyancı falakaya yatırıldı ve hapse atıldı.

Kemal'in İstanbul'daki ajanları, kendisine karşı tam teşekküllü bir suikast hazırlığını ortaya çıkardılar. Suikast planını bir tarikat lideri yapmıştı. Bu şeyh ve ona yardımcı olan diğer komitacılar Galata Köprüsü'nde asıldılar. Kemal, cesetlerin Marmara ve Altın Boynuz'un sert rüzgârlarında sallanmak üzere asılı bırakılmaları emrini verdi. Bu cesetler, martı ve deniz kırlangıçları için birer ganimet ve yeni cumhuriyetin düşmanlarına da birer ibret vesilesi olacaklardı.

Yabancı basın, Türk "barbarlığına" ateş püskürüyordu. Kemal, kendisine iletilen raporları, yüzünde büyük bir küçümseme ifadesiyle okuyordu.

"Bizden ne yapmamızı istiyorlar?" diye sordu Fevzi'ye. "Onları pataklamamızı ve sonra da yüzlerindeki kan lekelerini silmemizi mi?" Tüm dünyada; Delhi, Simla ve Karaçi, Pekin, Tokyo, Washington, Londra, Paris, Roma, Moskova ve çok yakınlardaki Balkan başkentlerinde yayımlanmış gazete haberlerinden derlenmiş bir tomar dokümanı havaya savurdu. "Sadece Türk harekâtından ve ölen Kürt, Rum ve Ermenilerden bahsediyorlar. Bu mesajlara bakıldığında sanırsın ki Amerikalılar kendi devrimlerini ve iç savaşlarını tamamen unutmuşlar." Küplere

binmişti. Fevzi, kocaman ve kederli kahverengi gözleriyle onu izliyordu. Fevzi'nin geniş göğsünün hızla inip kalktığını gördü ve derin derin iç çekişlerini duydu. Kemal odada ileri geri adımlayıp duruyordu.

"Allah!" diye gürlledi. "Hindistan, yeni kazandığımız bağımsızlığımızı yok etmeye kast eden Müslüman komitacılar için gözyaşı döküyor. Bunu kim yapıyor? İngilizlere karşı pasif direniş vaazları veren Hindular! Japonlar, Türkiye'deki azınlıklara yapılacak yoksulluk yardımı konusunda alarına geçmişler." Tokyo'dan gelen raporu, Fevzi'nin iri, kahverengi yüzüne doğru salladı. "Japonya'nın 'Güneşin Oğlu,' kendi alayları Çin'e saldırdıkları sırada, bizim için kendini kahrediyor. Paris...", diye söze girdi ve bu noktadan sonra buradan gelen rapordan alıntılar yapmaya başladı: "Türkiye'deki barbarlığı protesto ediyor." Yüzündeki acı bir ifadeyle güldü ve Paris'te yayımlanan haberin başlığını okudu: "Kemalistlerin Vahşiliği." Kemal bir sigara daha yaktı. Fevzi, başını eğmiş ve derin düşüncelere dalmıştı. Kemal devam etti:

"Londra" -burayı iyi dinle Fevzi- "Ermeni Katliamları'ndan büyük üzüntü duyuyor" dedi Kemal sertçe. "Roma" diyordu, "Benito Mussolini... Türkiye'deki azınlıkların acısını paylaştığını bildiriyor! Oysa, Sayın Diktatörümüzün sömürge valileri burada cirit atıyor olacaktı dört yıl önce derslerini güzelce vermiş olmasaydık!"

Kemal, bir yandan da eğlenmeye başlamıştı. Kendine bir bardak rakı doldurdu ve bir seferde hepsini içiverdi. Fevzi ise hâlen düşünceli gözlerle oturup duruyordu. Kemal, Moskova'dan gelen telgrafi eline aldı sonra saatini kontrol etti.

İsmet ve Ziya nerede kalmışlardı? Kemal meraklandı. Bu saate kadar çoktan meclisten gelmiş olmalıydılar. Bu vesveselerin bir kenara bırakıp yeniden telgraflara döndü.

"Şunu dinle, Fevzi" dedi, pencereye doğru ileri geri yürürken elindeki telgrafi okuyarak, "Sovyet Rusya, Türkiye'deki Azeriler ve Ermenilerin geleceğiyle yakından ilgileniyormuş." Gürültülü bir kahkaha attı ardından. "Belki de 1930 km. ötedeki İzmir'de karışıklık çıkarmak üzere bunun için göndermişlerdir ajanlarını." Kemal Fevzi'nin başını salladığını gördü. "Bu... Moskoflar, yaptıkları devrimden beri hiçbir değişiklik

emaresi göstermiyorlar” dedi ciddi bir ses tonuyla. “Sence de böyle değil mi?” Fevzi, tasvip anlamına gelebilecek, duyulması neredeyse anlamsız birkaç kelime söyledi. Kemal, Fevzi’nin masanın yanı başındaki sandalyesine doğru yürüdü ve bir elini hafifçe omzuna dokundurdu.

“Sence de öyle değil mi?” diye sordu yeniden. Fevzi az önce çıkardığından farklı olmayan bir ses daha çıkardı. Kemal’in anladığına göre uzunca bir zaman önce koca general uykuya dalmıştı.

Kurmayları uyurlarken ya da birbirleriyle ateşli biçimde tartışırken Kemal Çankaya’da kendini büyük ölçüde tecrit ederek işe koyuldu. Sadece hizmetçilerini, ulakları ve telgraf memurlarını görüyordu. Telgrafların, notların, mesajların, raporların, koca koca dosyaların, sürekli gelip giden ulakların yarattığı karışıklık içinde Kemal yeniden içinde kabaran bir azamet ve kendine güven duygusu hissetti. İstanbul sakin-di. Aslında dıştan bakıldığında Ankara da huzurlu görünüyordu. Tüm vilayetlerde eğitim programı hızla uygulanmaktaydı.

Kemal, bir süre için, neredeyse tüm konsantrasyonunu yeni dış politikanın oluşturulmasına vermişti. Eski ve yeni güçler arasındaki bu eşi benzerine rastlanmaz durumu biliyor ve bundan memnuniyet duyuyordu. İngiliz ve Fransızların onun dinamizminden ve stratejik Ortadoğu’dan korktuklarını biliyordu, buna ek olarak, bunu kendisinin bildiğini onların bildiğini de biliyordu. Ne Londra ne de Paris, Musul ve Suriye’de bulunan ve eskiden Osmanlı toprakları içinde yer alan bölgelerden vazgeçtiğine inanamıyorlardı. Mısır çok sinirliydi. Moskova ise şaşkıncı. Kemal, istihbarat teşkilatından, doymak bilmez şekilde, Balkanlar’daki ihtilaf ve ittifaklarla, Suriye ve Irak’taki Arap uyuşmazlığıyla, İranlıların İran petrol sahasında İngilizlere boyun eği-şiyle ve Afganistan’daki İngiliz karşıtı düşüncelerle ilgili olarak gelişen her olayı bildirmelerini istiyordu. Orta Avrupa’dan gelen haber ve istihbarat raporlarını bir solukta okuyuveriyordu. Avusturya’dan Adolf Hitler adında, ortalığı karıştıran bir delifışek çıkmıştı.

Bu arada Kemal bir yandan da İsmet'i izliyordu. Maksatlı biçimde, meclisin tüm kontrolünü İsmet'e bırakmıştı. Sert, inatçı ve yarı sağır general, yapılması gereken her şeyi harfiyen yerine getiriyordu. Bununla birlikte, İsmet giderek kibirli ve dogmatik bir yapıya bürünüyordu. Kemal'in kendini Çankaya'ya kapatmasına sinirlenen İsmet, talimatlarla uymadan çalışmaya başladı. Tüm yabancılara karşı duyduğu büyük korku, nefret ve güvensizlikle, Celal'in başkenti imar projesine büyük darbeler indirmişti. Celal'in ikinci kez tepki vermesi üzerine, Kemal İsmet'e sert bir uyarı gönderdi. İsmet bunu görmezlikten geldi. Kemal hâlen onu engelliyordu. Her şeye rağmen, İsmet dürüst ve rüşvet kabul etmez bir insan ve eğilmez bir Türkçüydü. Fevzi gibi, İsmet'in hayatı da savaşlarda ve devrimci mücadelelerde geçmişti. Türkiye idealine hiçbir şüpheye mahal vermeyecek şekilde bağlıydı.

Ancak Kemal, kendi kendine *Peki, bana bağlı mı?* sorusunu sordu bir gün. Kemal başkenti, yaz mevsimi için İstanbul'a çok yakın bulunan Yalova'ya taşımaya karar verdiğinde İsmet buna karşı çıktı. Kemal, istediğini her hâlükârda gerçekleştirdi. Baş çeken mebuslar ve yabancı misyonların büyükelçileri saygı göstererek yavaş yavaş İstanbul'a taşınmaya başladılar. Hatta pek çoğu bundan memnun bile olmuşlardı. Kemal onların görüşlerini örnek olarak denemeye başladı. Onlar, Anadolu'nun merkezindeki başkentin oluşturulmasında Kemal'in ilerleyişini hayretle izleyip yeni binaları, asfaltlanan yolları, park yerlerini ve hatta çalılıkları öve öve bitiremiyorlardı. Ancak İstanbul da yazın harikuladeydi. Kemal böyle düşünerek gülümsedi.

Gerçekten de öyleydi. Kemal, hâlen bu eski şehrin yaşam tarzından nefret ediyor ama bir yandan da oldukça seviyordu. Şafak vakti ya da gün batımında Altın Boynuz gerçekten de altın oluyor, azametli camilerin minare ve kubbelerinin uçları alacakaranlıkta kor gibi parlıyor, gökyüzü suyun üzerinde rüya gibi bir mor renk alıyor ve limandaki pis, is lekeli ticaret gemileri, sis içerisindeki uzak kalyonlara dönüşüyordu.

İsmet, Yalova'ya yanında birkaç kafadarıyla birlikte geldi. Her biri öfkeli bakışlı, meydan okur tavırlı ve kızgın görünüyorlardı. Yine de baloya katılmaları gerekirdi. Kokteyller, rakı, şarap, şampanya, bin bir çeşit yemek ve konyakla gevşemelerini izledi Kemal. Tüm diplomatik teşki-

lat mensuplarını ve eşlerini, İstanbul ve Ankara'nın yüksek sosyetelerini davet etmişti o gece. Kemal, son misafirin de elini sıkıp bara doğru bir içki almak üzere ilerlediği sırada bunun büyük bir başarı olduğuna karar vermişti. Gece boyunca bayanlara iltifatta bulundu, en güzeliyle dans etti ve en cana yakın olanını okşadı. Bununla birlikte yine de bir avuç erkek davetlisiyle ciddi politik konularda sohbet etmeye vakit bulabilmişti. Şimdi gerçekten iş yapmanın zamanı gelmişti.

Kemal; İsmet'i, Fevzi'yi, Paris'teki elçilik görevinden henüz dönmüş Fethi Bey'i ve başı çeken mebuslarla içlerinden Şevket, Cemal ve Refet'in de bulunduğu bir kısım haydut kılıklı dostunu yanına çağırdı.

"İçecek bir şeyler almaz mısınız, beyler?" diye sordu onlara ve bir süre garsonların bardaklara içki doldurmasını bekledi. "Uzun süredir bu konuşmayı erteliyordum" diye kaldığı yerden devam etti, sigarasının külünü silerek. Soğuk bir ifadeyle İsmet'i süzünce çelimsiz generalin yüzü kızardı. "Devlet işlerinin nasıl yürütüldüğünden bihaber değilim." Bir mırıldanma olmuştu etrafında. "Doğuda yaşanan problemlerden bihaber değilim; Ermeni isyanlarından, İzmir ayaklanmasından da. İstanbul'daki ihtilaflar da tamamen Müslüman teröristlerin, baş belası tarikatların ve komünistlerin işi değildi. Yeniden yarattığımız ulusumuz büyük zorluklarla karşı karşıya" diye devam etti sakince. "Broşürleri okudum" yeniden İsmet'e çevirdi bakışlarını "gazeteleri okudum ve insanların şikâyetlerini ilk elden öğrenebilmek gayesiyle halkın arasına karıştım. Öğrendiğim şeyler, beni pek memnun etmedi." Ufak topluluk hareketlenmişti. Kemal keskin bir dille konuşmuştu.

Raporları hızlıca okuyup bitiriyordu. Her bir kısmı âdeta ezberliyordu. Esnafın hâli çok kötüydü. Para kaynakları kısıtlı idi ve en ufak bir kredi imkânı da yoktu. Sert devlet monopoller, neredeyse tüm dış ticareti sona erdirmişti. Vergiler -ve ayrıca veri memurları- çok sert ve sultanın mültezimlerine göre sadece biraz daha iyidiler. Ruhsat vermeye yetkili devlet kurumlarında göze batan bir sahtekârlık almış başını gidiyordu. Bahşişler yeniden ortaya çıkmış, tüm birimlerdeki memurları bulaşıcı bir hastalık gibi sarıp içine almıştı. Türk gemiciliği beklemeydi, belki bundan da kötü bir durumdaydı. İskelelerde, hamallar tarafından gemilerdeki yükler çalınıyordu. Türk limanlarında büyük

bir yozlaşma, sahtekâr gümrük görevlileri, bitip tükenmek bilmeyen bürokratik engeller ve daha çok bahşış almış başını yürümüştü.

“Celal bana diyor ki” dedi Kemal, “ve ben de ona tüm kalbimle inanıyorum, gerçekten dış kredi kullanmazsak kendi dış ticaretimizi oluşturabilmemiz mümkün değildir. Tabii, yabancılar bizim ekonomimize güvenmezlerse, bize kredi vermeleri de mümkün değil.” Kemal, bu sırada mebusların arasında Celal’in tıknaz figürünü fark etti ve nazik bir selam verdi kendisine. İsmet ters ters bakıyordu.

“Toprak bakımından zengin” diye devam etti Kemal, “dayanıklı, gayretli ve yeni ulusumuza sadık köylülerimiz, rençperlerimiz bakımından şanslıyız. Bununla birlikte onlara vaat ettiğimiz sulama projesi tamamlanmadan ve aç topraklar için söz verdiğimiz tohumları, uygun şartlardaki krediyi ve tarım makinelerini beklemeden havlu atıldılar. Ve sonunda bir kuraklık zamanı geldiğinde...” Kemal durakladı.

“Efendiler” diye devam etti keskin bir ifadeyle, “halkım için, Türk ulusu için savaşlar ve devrimler yaptım. Hemen hepimiz de benim yanı başımdaydınız. Şimdi burada, halkı bir karşı devrime kışkırtacak aptallıklar ve çürümüş düşünceler değil benim önerdiklerim. Aranızdan pek çoğunu özel görevlerde vazifelendirdim. Bazılarınız çalıştı, canla başla işinin peşinden koştu. Ancak bazılarınız da feci şekilde başarısız oldu.”

“Meclisle ilgili meseleler var” dedi İsmet sertçe. Gözleri alev alev yanıyordu.

“Bizimle ilgili, Türk halkının liderleriyle ilgili meseleler var şimdi” diyerek onu düzeltti Kemal. Bunun üzerine uzunca bir süre hiç kimse ağzını açmadı.

“Biz, Türk liderleri, milli bir hükümetle meclise sahibiz!” dedi İsmet yine sert bir üslupla. Onun kafadarlarından, alçak sesli bir uğultu duyuldu.

“Çok hatalısın” dedi Kemal soğukkanlılığını koruyarak. “Ben Türkiye’yi yönetiyorum!”

Kemal, Yalova görüşmesi boyunca Fethi Bey'i tetikte tuttu. Şimdi onu üç hafta için geri çağırması ve 'büyük tecrübe' için onu eğitmeye başlamıştı. Aylardır bunun planlarını yapıyordu. *Eğer başka çıkış yolu kalmazsa, resmî bir muhalefet oluşturulacaktı!* İşte şimdi durum bu noktaya gelmişti. Fethi'ye Çankaya'da kırk sekiz saat boyunca bu konunun tüm yönlerini anlattı. Fethi, kendisini takip edenleri belli bir hizaya direzecekti, plan buydu. Sonunda bu haber ifşa olundu. Halk yuhalamaya ve meyhanelerde kahkahalar kopmaya başlamıştı. İsmet dudak büktü. Kemal'in gizli uzmanları, yabancı diplomatik misyonların; Paris, Londra, Moskova ve diğer başkentlere, Ankara'da bir komedi tiyatrosunun başladığını bildirdiklerini haber veriyorlardı raporlarında.

Dünyayı umursamadan devam etti, Fethi'ye nasıl davranacağını öğretti, İsmet'i uyardı, mebusları bilgilendirdi ve acil durumlar için Fevzi'ye orduyu hazır tutması talimatını verdi. Yerel polis ve jandarma birlikleri de hazır bekliyorlardı. Ziya, Çankaya Köşkü'ne gitti aceleyle. Türkiye'nin bir ucundan diğer ucuna, tüm Cumhuriyet Halk Partisi mensuplarını bu konuda eğittiğini bildiriyordu. Ancak yerinde duramıyor, ellerini sıkıyordu. İçinde bir huzursuzluk olduğu her hâlden belliydi.

"Evet?" diye sordu Kemal. Adam kıpırdandı.

"Anlamıyorlar Gazi" dedi Ziya kendini acındırarak. "Bunun -muhalefetin- ne olduğunu bilmiyorlar!" Ziya'nın ciddi görünümü, zayıf yüzü ümitsizlikle buruştu. "Ben bile, tam olarak bildiğime emin değilim." Kemal söylendi. Telefonu kapı ve Fethi Bey'le konuşmaya başladı. Fethi hâlen istiyordu ancak endişeli olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. İnce sesi, telefon hattından titreyerek geliyordu.

"Serbest Fırka'nın başına geçeceksin!" diye bağırdı Kemal. "Muhalefetin önünde yürüyeceksin!" Kemal küplere binmişti. "Paris'i ve Londra'yı biliyorsun. Hyde Park'ı hatırla. İngiliz parlamentosunda bunun nasıl yapıldığını hatırla, Majestelerinin Sadık Muhalefeti." Kemal bir süre durakladı. "Evet?" diye sordu.

Fethi'nin sesi daha da kederli geliyordu şimdi. "Hyde Park, Ankara'nın meydanına benzemez, paşam" dedi üzgünce. "Ben tamamen sadığım -tabii ki muhalefetteyken de- ama bunu halka anlayacak mı?"

Kemal ahizeyi hızla indirdi ve kışladan Fevzi'yi çağırttı. "Askerleri hazırla" dedi canı burnuna gelmiş bir edayla. Ardından yaverini çağırdı ve polise de aynı şekilde haber vermesini istedi. Cevap geldi. Polis durumu anlamıştı. Hiçbir müdahale olmayacaktı. Kemal telefonu kapadı. Ter içinde kalmıştı. "Allah!" diye mırıldandı. Bir kere bunu ortaya atmıştı, artık geri dönüş yoktu.

Kemal'in önsezisi korkunç bir şekilde doğru çıkıyordu. Büyük tecrübe, neredeyse başlar başlamaz kötüye gitmeye başladı. Fethi'nin hatip destekçileri, İzmir sokaklarında yuhalandılar. Yeniden Menemen, İzmir ve Doğu vilayetlerinde Çirkin saldırılar başladı. Polis şaşkına dönmüştü. Önceleri, bu muhalefet konuşmacılarını izdihamdan korumaya çalıştılar. Ancak bu kez ayaklanan halk polisi taşlamaya başladı. Polis de coplarıyla, dipçikleriyle ve sonunda da mermilerini kullanarak karşılık verdi.

Kemal, inatla vazgeçmeyi reddetti. Mecliste ciddi bir tartışma ortamı oluşturdu. Fethi'ye ve "Liberal Muhalefetine," kendi rejimine ve CHP'ye saldırımları konusunda talimat verdi. Kemal başkanlık koltuğuna geçti ve sadece bir gözlemci olarak katıldı tartışmalara. Fethi, münazara sanatının tüm inceliklerini kullanıyordu. Çelimsiz diplomat, kendi bloğunu ateşli bir maharetle yönetiyordu. CHP'yi ağır eleştirilere maruz bırakarak Kemal'in katı reformlarına, istikrarsız ekonomiye, asfalt yol ve tren rayı inşasına, imar planlarına, Ankara'nın peyzajına ve kanalizasyonlara amansızca hücum etti. Kemal'in yüzünden duygularını anlamak mümkün değildi ancak içinden kıkırdayıp duruyordu. Bir not yazıp Fethi'ye gönderdi.

"Harikulade!" yazmıştı. "Bize cehennemi yaşat, böyle devam et!"

Fethi, buna uydu. Genç Türkiye'yi bekleyen kötü sonu ve karanlığı önceden tahmin edebiliyor, İsmet'in ve hükümetin ağır depresyonunu ve kasvetli başarısızlığını görebiliyordu.

İsmet de sert ve çabuk bir şekilde karşı hamle yaptı. İyi eğitilmiş iki avukat gibi, Fethi ve İsmet, birbirlerine karşı hafif yollu hakaret ve alay ediyor, birbirlerinin sözünü kesiyor, karşısındakini hor görüyor

ve karşılıklı olarak iddialarını çürütmeye çalışıyorlardı. Kemal, hafifçe gülümsemekten kendini alıkoyamadı. İşte olması gereken, gerçek muhalefet buydu, makul ölçüleri aşmayan bir kopya. Ardından kaşlarını çatmaya başladı. *Fazlasıyla* iyi gitmeye başlamamış mıydı bu muhalefet hareketi? Sert yaradılışlı mebuslar, bunun sadece bir gösteri olduğunu unutmuşa benziyorlardı. Ağız dalaşı kısa süre içinde sert bir kavgaya dönüştü. Meclis ciddi bir kargaşanın içine girmişti.

Fitili tutuşturan Kel Ali olmuştu. Ayağa fırladı. Kel kafası parlıyor; kocaman, çirkin yüzü öfke ve kinle dolup taşıyordu.

“Yeterince dinledik!” diye gürlledi. “Ben daha önce vatan hainlerini astım ve bugün burada yapılan konuşmalar, o vatan hainlerinin konuşmalarına ne kadar da benziyor. Bunların arasında Batılılarla yüz karası ateşkesi imzalayan biri var...” Bunu söylerken kalın parmağıyla Fethi’yi işaret ediyordu. “Orada ise” bu kez de İsmet’i işaret ediyordu, “Lozan Antlaşması’nı imzalayan bir adam oturuyor.” Hem Fethi hem de İsmet zorlama birer gülümsemeyle karşılık vermek durumunda kalmışlardı. Meclisten birlikte iyi prova edilmiş çıkışlarıyla ayrıldılar; kol kola, gülerек ve hadiselerle karşı kayıtsız kalmışlar gibi başka mevzulardan konuşarak.

Birkaç mebus, gidişlerini görmüş, ancak bu durumu hâlen kavrayamamışlardı. Gözlerini kan bürümüştü her birinin. Meclis salonunda dolaşıp durarak birbirlerine bağırıyor ve hakaret ediyorlardı. Kısa süre sonra da yumruk yumruğa dövüş başladı. Ardından bıçaklar çekildi ve bazı mebuslar revolverlerine el attılar. Ciddi biçimde kan dökülmesini, acilen oturuma son verilmesi engellendi.

Kemal, üzgün ama son derece kararlı bir şekilde planını uygulamaya devam etti. “Halk anlayacaktır” diyordu İsmet ve Fevzi’nin şüphelerini gidermeye çalışarak. Onlar pek emin değillerdi böyle olacağına. Halkın tabiatı oldukça değişkendi. Yine de Kemal ısrar etmeye devam etti. Gazetelere muhalefetin hücumlarını yazmaları ve başmakalelerle atıkları nutukları desteklemeleri talimatını verdi. Cesur olanlar bu talimata uydular. Zira sokaktaki kalabalıklar gazetelerin önlerinde toplandılar, camlarını kırdılar ve editörlerinin gözlerini korkuttular. Kısa süre sonra kalabalıklar birbirleri arasında da çatışmaya başladı. Kemal, ulaşmak istediği sonucun fazlasıyla aşıldığını hissetmeye başlamıştı.

“Halk hazır değil” diye itiraf etti üzgünce Fethi, İsmet ve Ziya’ya. Pişmanlıkla ancak aynı zamanda sert şekilde Fevzi’ye yeniden sıkıyönetimi ele alması talimatını verdi. Sansürle ilgili yeni kararnameler çıkarttı. İnsanların toplanmalarını ve özgürce nutuk atmalarını yasakladı. Fethi’yi ise yeniden Paris’e gönderdi. İsmet’i yeniden yetkilerle donattı ancak çelimsiz general aynı zamanda katı bir sorumluluk altına da girmişti.

Kemal iç geçirdi. Düşlediği demokrasi, hafifçe parıldayarak gözden kaybolmuştu *en azından şimdilik*. Yeniden sert davranmak durumunda kalmıştı. *Çok güzel, o hâlde istediklerini zorla kabul ettirirdi!* Ziya Bey’in istifasını istedi ve meclisi bir gece içinde feshetti. Yeniden seçimlere gidildi ve ilerici çalışan sınıf, işçiler, esnaf ve zanaatkârlar arasından doksan dokuz mebus seçti. Yepyeni düşüncelere sahip genç adamları getirdi ve yaşlı olanları emekli ettirdi. Türk halkına bir mesaj yazdı.

“Politika, şimdilik halka göre değil” diyordu onlara. “Şimdilik bırakalım, insanlar memleketimizin gelişmesi için tarım, ticaret ve endüstri alanlarında çalışsınlar. On ya da on beş yıl daha memleketi idare etmek zorundayım...”

“Bütün ulusların” diye devam ediyordu, “çaresiz kaldıklarında ölümle yüz yüze, top ateşinin altındaki savaş meydanlarına seve seve koştuklarını gördüm. Size yemin ediyorum, ey halkım, milletimizin manevi gücü tüm dünyanınkinden daha fazladır...”

“İlerlediğimiz süre boyunca halkımın elinden tutacağım, ta ki ayaklarının üzerine basabildiğini ve yolu öğrendiğini görünceye dek. Ve o zaman geldiğinde kendi kendilerini yönetmek isteyebilirler. Benim işim o zaman bitecektir!

Yeniden yalnız kalan Kemal; kendini, eğitime, reforma, inşaata, ticarete ve yeni savaşlara doğru hızla gittiğini rahatlıkla görebildiği bölünmüş ve tehlikeli dünya karşısında Türk bağımsızlığının korunmasına verdi.

Yaklaşmakta olan dünya katliamının tüyler ürpertici kanıtı, griye çalan yüzünün her noktasına vuruyordu. Benito Mussolini'yi hâlen tehlikeli bir palyaço olarak görüyor ancak İtalyan diktatörün korkunç zarar verici potansiyelini gerçek değerinin altında yorumluyordu. İtalya'nın çılgınca genişleme politikası Akdeniz'i tehdit eder olmuştu.

Adolf Hitler ise ondan daha korkutucu bir fenomendi. Kasılarak yürüyen Avusturyalı diktatör ve onun üniformalı Nazileri, savaşçı ve güçlü Üçüncü Reich'in uyumakta olan saldırganlığını yeniden canlandırmışlardı. Kemal, Fransa'nın hızla gelişen Almanya'dan açık şekilde korktuğunu fark etmişti. Paris'in, kendisine tek taliplisi İngiltere'yi reddetmiş ve potansiyel tecavüzcüsü, Hitler Almanyası'na karşı, pek zayıf bir kapı mandalıyla -Maginot Hattı- kapısını sürgüleyerek kendini korumaya çalışan, güzel ve tir tir titreyen bir kadını anımsattığını söylüyordu İsmet'e.

Japon İmparatorluğu, dünyanın öbür yarısında yer alıyordu ancak Kemal, Çin'deki Japon istilası ve Japonya'nın Güneydoğu Asya ve geniş Pasifik üzerindeki adalar üzerinde yayılmacı bir politika izlediği haberlerini çok yakından izliyordu. Sovyet Rusya'nın gücünü ise hiçbir zaman küçümsemedi. Lenin'in vahşi varisi Josef Stalin, Rus köylüleri arasındaki direnişi tamamıyla kırmış ve çok fazla sayıdaki insan gücünü iyi kullanarak dünyanın en muazzam kara ordusunu meydana getirmişti.

Amerika ise Avrupa'daki çatışma hareketlerine, Balkanlar ve Asya'daki tehlikeli gidişata bakıldığında çok uzak ve hareketsiz bir konumdaydı. Amerika hakkında bu dönemde herhangi bir yorum yapabilmekten Kemal de uzaktı.

“Bu çivisi çıkmış dünyada” diye öğüt veriyordu İsmet, Celal ve Fevzi’ye, “Türkiye derhâl savunma gücüne eriştirilmeli, her ne pahasına olursa olsun.” Rusya’ya karşı Kafkas cephesindeki güçlü Türk ordusunu takviye etti

ve eş zamanlı olarak Yunan ve Bulgar hudutlarında bulunan Trakya'daki garnizonları kuvvetlendirdi. Karışmış hâldeki Balkanlar'da bulunan Türk diplomatik misyonları; Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan -ve hatta mümkün olursa Macaristan ve Romanya'dan- oluşan bir Balkan federasyonunun teşvik edilmesi için talimat alıyorlardı. Kemal, kendini hiçbir zaman Avusturya'yla oyalamadı: Hitler'in ana vatanının bu idealin içinde yer alabilmesinin mümkün olmadığını görebiliyordu. Ayrıca oldukça ilkel hâlde bulunan Arnavutluk Devleti'ni de görmezden geliyordu. Zaten Mussolini, Yunanistan ve Yugoslavya üzerindeki tutkularını gerçekleştirebilmek üzere Arnavutluk'u gözüne kestirmiş bekliyordu.

Kemal, daha sonra ülke içindeki reform programıyla ilgili iki dev adım daha attı. Resmî bir kararla Türkiye'nin tüm nahiye, kasaba ve vilayetlerine yeni ve Türkçe isimler verdi. Yeniden yurt gezisine çıktı ve Latin alfabesiyle ilgili eğitim reformunun hızlandırılmasını sağladı. Ayrıca İstanbul'da eskiden faytonlar için kullanılan yön işaretlerinin değiştirilmesini bizzat gözetip denetledi. Eski Pera Caddesi, ki burası fatihlerin caddesiydi, İstiklal Caddesi adını aldı.

Türkler artık otomobil kullanıyor ve Türk kahvesi içiyorlardı. Votka, Türk damak zevkine Rus votkasından daha uygun gelmiş ve İngilizlerin viski -ve- sodaları İstanbul sosyetesinde çok rağbet görür olmuştu. Ancak Kemal bunların içinde değildi.

Türk kadınlarının geleneksel olarak taktıkları örtü içinse resmî bir emir çıkartmaktan kaçındı. Ancak meclisi; bürde, çarşaf ve kara peçeyi, Doğu'ya mahsus bir geri kalmışlığın yüz kızartıcı bir kalıntısı olarak oy birliğiyle yasaklamaya zorladı. Dışarıdaki Türk kadınları, bunlara diplomatların eşleri de dâhil, uzun zamandan beri örtü takmayı bırakmışlardı. Bu, yavaş ve insanı çileden çıkartan şaşırtıcı bir terk edişti. Taşralı kadınlar, insanların bakışlarından ve eski kafalı kocalarının gazaplarından açıkça korkuyorlardı. Ancak daha büyük yerleşim merkezlerinde, kısa zaman içinde, örtülü kadınlara artık daha az rastlanır olmuştu. Kemal, nutuklarında ve kontrol ettiği basın organlarında da makaleler ve karikatürler yoluyla başörtüsünü eleştiriyordu.

İnşaat ve tarım programlarındaki başarısını; bankacılık, asfalt yol ve tren raylarının inşası alanlarında devam ettirdi. Çalışma binaları, ba-

rajlar, okullar, hastaneler ve akademiler art arda yükseliyordu yurdun dört bir yanında. Eski şehirler ve köyler, bir dizi estetik operasyon ve gençleştirme sürecinden geçirildi. Koruma görevlilerinin şaşkınlık ve kızgınlıklarına karşılık, Kemal gece gündüz dinlenmeden köşkten tek başına çıkıp gidiyor, yeni inşa projelerini ziyaret ediyor ve işçilerle müteahhitleri eleştiriyor ve teşvik ediyordu. Eski İstanbul'un arka sokaklarında tek başına dolaşmaya çıkıyor, yıkılması gereken derme çatma binaları tespit ediyor ve kamu binaları için yeni yerler keşfediyordu. Şingirtılarla ilerleyen tramvaylara biniyor ve etrafındaki yolcuların şaşkınlık dolu bakışlarından büyük bir zevk duyuyordu.

Bir gün, İstanbul'un orta yerinde hareket hâlindeki bir tramvaya atlayıverdi. Tramvay hınca hınç doluydu ve Kemal ayakta, başının üstündeki kirli kayışa tutunarak yolculuğunu sürdürdü.

"Gazi! Bu o!" diye bir fıslıtı duydu. Kadınlar ve erkekler etrafını sardı, gözleri hayretle kocaman açılmıştı her birinin. Tramvay şingirdayarak ilerliyor, Kemal ter içinde kalmış ve omzunun üzerinden kendisine korku içinde bakan kondüktörü görebiliyordu. Kemal güzel sözlerle onu rahatlatmak istedi.

"Gözlerini raylardan ayırma!" diye bağırdı gülümseyerek. Ardından yolcular döndü ve üstü başı perişan, yaşlı bir köylüye yaklaştı konuşmak üzere. Yolcular yerlerini boşaltmışlardı ancak Kemal onlara oturmalarını işaret etti ve sonra yine yaşlı köylüye döndü.

"Nasılsın ihtiyar?" dedi. "Ben de sadece bir başka Türk'üm, aynen senin gibi. Adın ne? Nereden geldin buralara?"

"Gazim" dedi yaşlı köylü titrek sesiyle. "Adım Mehmet, Konyalıyım." Adamcağız üzerindeki paçavraların içinde titriyordu soğuktan. Nezleden ıslanmış gözlerini, gürültüyle ilerleyen tramvayın sarsılan zeminine indirdi. Kemal, sert kemiklerini hissederek yumuşak bir tavırla adamın omzunu tuttu ve onu boş bir yere doğru çekti. Köylü, gözleri hâlen başka tarafa çevrilmiş, Kemal'in arkasına düştü.

"Gel, gel" diye seslendi Kemal yaşlı köylüye nazikçe. "Konya'da işler nasıl? Pek iyi beslenmiyorsun herhâlde, bir deri bir kemik kalmışsın. Ayrıca pek ziyarete gelmiş gibi de giyinmemişsin. Neden?" Yaşlı adam

iyice büzüşmüş görünüyordu. “Gel!” dedi Kemal tekrar. “Konya’da işler nasıl gerçekten öğrenmek istiyorum.” Yaşlı adam sonunda bakışlarını ona çevirdi, yaşlı gözleri hâlâ korkuyla bakıyordu. Dudakları kımıldadı sonunda. Ancak tramvay gürültüsünü artırarak durmuştu bu sırada.

“Tekrar et!” dedi Kemal. “Konya’da şartlar nasıl?” İhtiyar köyü endişeli görünüyordu. Solgun kahverengi gözleri korku doluydu. Konuşmaya başladı, ardından açılmaya başladı ve sesini daha da yükseltti.

“Perişan” dedi. “Kuraklık var, mahsuller yeterince iyi olmuyor ve pazar yerlerinde fiyatlar dağlar gibi çok yüksek. Polis ve vergi memurları çok zalim. Valimiz daima söz veriyor ama hiçbir şey değişmiyor.” Kızarmış gözleri iyiden iyiye yaşlarla dolmuştu.

“Peki” dedi Kemal. “Konya’nın valisinin adı ne?” Adamın gözleri iyice açılmıştı. “Söyle!” diye emretti Kemal. “Ben onu hizaya getirmeyi bilirim.” Adam bir isim mırıldandı. Kemal bu ismi not etti. Ardından adamın elini sıkıkan Kemal, hâlen ellerinin titrediğini ve kuruyup buruş buruş olmuş bulunduğunu hissetti. “Kendine iyi bak” dedi yaşlı adama ve huzursuz kondüktörün durdurmasını beklemeden tramvaydan aşağı atladı. Acilen Konya’daki idari birimlerin soruşturmaya tabi tutulmasını emretti, vali-yi görevden aldı ve buraya başka birini atadı. Ankara’daki ambarlardan, Konya’ya buğday ve fide gönderilmesini emretti. Ardından da Türkiye’deki tüm belediyelerin hızla denetimden geçirilmesi emrini verdi. Her türlü bahşış ve otoriter tutum hadiseleri, falaka ve hapisle cezalandırılacaktı ya-hut daha ciddi vakalarda ceza, vurma ya da asma da olabilecekti.

Kemal, Arapça ‘Gazi’ unvanını kaldırdı. Tüm ulusu şaşırtan bir kararnameyle, herkesin Batı’da olduğu gibi bir aile ismi alması zorunluluğu getirdi. Bu isim, nesiller boyu sürüp gidecekti. Kemal, meclisten kendisi için de bir isim seçmeleri isteğinde bulundu.

Atatürk, dediler ona *Türklerin Babası*. Ayrıca Arapçada *mükemmel* anlamına gelen ‘Kemal’ ismini kullanmaya devam etti.

Kemal Atatürk, yeni Türk soyadlarının alınması gereken süre konusunda

yumuşak bir tavır sergiledi. Bu isimlerin seçilmesi için iki yıllık bir süre vardı. İsmet, kendisi için İnönü soyadını seçti, Kurtuluş Savaşı'nda istilacı Yunanlılara karşı kazandığı savaş meydanının bulunduğu yerin ismiydi bu.

Büyük bir hızla kötüye giden dünya koşulları artık neredeyse Kemal'in tüm dikkatini üzerine çekmeyi başarıyordu. İtalyan diktatör Mussolini, bir ayağını daracık Adriyatik Denizi'nin öbür ucundaki küçük Arnavutluk'un açık kapısından içeriye atmışken büyük çaplı bir Balkan istilasını kenara bırakarak dikkatini çaresiz durumdaki Kıpti Habeşistan Krallığı'na çevirdi. Aynı zamanda diliminde Adolf Hitler de hapisanede yazdığı "Kavgam" adlı eserinde tüm ayrıntılarıyla ortaya koyduğu teori, amaç ve metotlarını bir bir hayata geçirmenin hazırlıklarını yapıyordu. Kemal, Mussolini'yi önemsemiyordu ama bu soytarı önlenemez şekilde, çabuk etkilenip aniden değişebilen İtalyan halkını ihtişam ve fetihlerle dolu hayal dünyasının içine sokmayı başarmıştı. Korkmuş durumdaki İngilizler hiçbir şeyden haberleri yokmuş gibi görünürlerken Hitler Almanyası ve külyutmaz, vicdansız diplomat teşkilatı ve ticaret uzmanları; Çekler ve Polonyalıların, rüşvetçi Macarlar ve Romenlerin direnişlerinin dış kabuklarını kırmayı çoktan başarmışlardı. Böylece Alman genişleme politikası, Bulgaristan ve Yugoslavya kalelerinde de gedik açmayı başarmış oldu.

"Bizim Afrika kıtasında herhangi bir çıkarımız yok" diyordu Kemal ümitsizliğe düşmüş bakanlarına, "ve İngiltere ve Fransa burunlarını sokmadıkça bu bölgeye saldıranlara herhangi bir müeyyide uygulama ya da onlarla anlaşma yapma mecburiyet ve pozisyonumuz da yok. Bununla birlikte, Milletler Cemiyeti'ne girebilmek için dahi Lozan'da dışerimizi göstermek zorunda kaldık. Cemiyet şu an için bir maskaralıktan ibaret. Amerikalılar yıllar önce kafalarına vurdular. Sovyet Rusya görevini tamamladı; onlar ve Japonlar. Ancak biz yine de Cemiyetin sisteminden yararlanmalıyız, yalnızca ve yalnızca Boğazlar üzerinde tam bağımsızlığımızı hukuksal hâle getirebilmek için yapmalıyız bunu."

Bakanlar acı içinde bakıyorlardı.

"Beni dinleyin!" dedi Kemal. Mussolini'nin Afrika macerası daha yeni başlıyor. Hitler'in maceraları ise güç bela ortaya konmaya çalışılıyor. Bunun dışında bir şey düşünmek bir ahmağın işi olabilir ancak. Şu an için

İngilizler, Fransızlar ve Amerikalılar budalalar gibi gözüküyor olabilir ancak en azından İngilizler için sonuna dek böyle kalamazlar, kalmayacaklardır. Uzun zamandan beri bu işin içindeler zaten. Çılgın İtalyan palyaçosu, şimdilik, Afrika'da istediğini elde ediyor gözüküyor. İngilizler de Akdeniz'de çıkacak bir savaştan korkuyorlarmış gibi görünüyor. Eğer biz, Türk Boğazlarının tam kontrolünü istersek İngilizler, bizi destekleyeceklerdir. Bizim her hâlükârda bu kontrolü sağlayabileceğimizi iyi bilir onlar zaten! Onların asıl ilgilendikleri Süveyş Kanalı, zira burası, Hindistan'a ve Malay topraklarına giden en önemli yol. Ayrıca Ortadoğu'da İngiltere'nin ana üssü de burası." Bakanlar kafalarını salladılar onaylayarak.

Kemal, Montrö Toplantısı'na Rüşti Aras'ı gönderdi. Rüşti, geriye tam bir zaferle döndü. Gelibolu'daki tarafsız alanlar kaldırılmıştı. Türk askerleri bu bölgeleri doldurdular. Eski kaleler yeniden onarıldı ve silahlandırıldı, mayın tarlaları oluşturuldu ve denizaltılar için Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi'ne açılan ağzıyla İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e açılan kısmına ağlar yerleştirildi. En sonunda zafere ulaşılmıştı.

Kemal'in ise gerçek bir tatile ihtiyacı vardı. Üzerindeki olağanüstü baskı artık dayanılmaz hâle gelmişti. Tam bu sırada dinlenmek için bir fırsat da yakaladı. İngiliz Kralı Sekizinci Edward, Marmara'da tatil yapmak üzere Ege Denizi'ne ve oradan da Çanakkale Boğazı'na doğru yola çıkmıştı. Tüm dünyaya yayılan söylentilere göre eski Galler Prensine; Londra ve Riviera sosyetesinin göz bebeği olan, Amerika doğumlu bir güzel, Wallis Warfield Simpson eşlik ediyordu. İngiliz Elçiliği, ketum davrandı ancak Kemal, Baltimore doğumlu bu Amerikalı kadının kralın şahsi dostu olduğunu ve yeni kralın Türk topraklarına ayak bastığı sırada kendisinin de yanında bulunmasını istediğini kolayca tespit ettirmişti. Kemal çok güzel bir mekân olan Marmara adası Prinkipo'yu -yeni Türk ismi Büyük Ada olmuştu- tecrit ettirdi, yeni İngiliz Kralı ve onun Amerikalı misafirini eğlendirebilmek için pek çok hazırlık yaptırdı. Kemal, bu ziyaretin dünya kamuoyunda yarattığı etkinin tam olarak farkındaydı. Kemal, İngiliz Kralı ve onun refakatçisi Wallis Warfield Simpson'la geleneklere pek de uygun olmayan tatilden çok memnun kalmıştı. Ayrıca eğlenecek bir sürü malzeme de çıkmıştı ona; bu tatilin fotoğraflarının ve haberlerinin gazetelerde yayınlanmaması için çok fazla çaba sarf eden ancak sonunda buna

muvaffak olamayan İngiliz Elçiliği'nin rahatsızlığı da epey komikti. Londra, Amerikalı kadının da burada bulunmasından ötürü alarına geçmişti. Kemal, Edward'ın yakın zamana kadar İngiliz sömürgeci faaliyetlerinin önemli amaçlarından birini oluşturan bu stratejik sular ve topraklarda tatil yapması sebebiyle, İngiliz resmî çevrelerindeki hoşnutsuzluğu da sezmişti.

"Sen de aslında bir çeşit isyancısın" dedi Kemal, Edward'a, şakayla karışık. Kemal yakın zamanda İngiltere'deki politik gelişmeleri takip etmişti. Yeni Kralın Galler ve diğer sorunlu bölgelerdeki resmî bildirileri, kalın kabuklarının altından çıkmayan İngiliz muhafazakâr çevreleri ciddi şekilde rahatsız etmişti. "Bu iyi kalpliliğini koru" diye teşvik etti Kemal yeni İngiliz Kralını. Birlikte bir ya da iki fırtınaya maruz kalabiliriz. Tüm dünya huzursuz durumda." Edward, İngiltere'de kendi fırtınasıyla karşılamak üzere bir süre sonra Türkiye'den ayrıldı.

Akdeniz'in batıdaki ucunda, İspanya uzun zamandır ciddi problemlerle karşı karşıyaydı. İspanya Cumhuriyeti, İspanyol Fası'ndaki faşist bir ayaklanmanın saldırısına maruz kalmıştı. Bu gelişme, Çanakkale Boğazı ve Süveyş Kanalı'nın ağzından Cebelitarık'a gelen yeni bir fırtınanın işaretlerini gönderiyordu. Kemal, kendi cumhuriyetinin de titrediğini hissediyordu. Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya'yla imzalanan Balkan Antantı, Büyük Güçlerin baskılarıyla dağılmıştı. Türkiye, İran, Irak ve Afganistan'ın içinde bulunduğu Sadabad Paktı, Ortadoğu'daki İngiliz ve Sovyet Rus çıkarlarının sıcaklığı altında erimeye başlamıştı. Berlin, Roma, Londra ve Moskova'daki diplomatlar, her geçen gün daha fazla endişe dolu raporlar gönderiyorlardı Kemal'e. Hayati Çanakkale Boğazı konusu yeniden masaya yatırılıyordu. Kemal, Montrö Sözleşmesi'nin şartlarından vazgeçmeyecekti. Türkiye, kendi suyollarını bir savaş söz konusu olsa bile kendisi koruyabilecek güçteydi.

"Buna yetecek silahımız var" dedi Kemal, İstanbul'da yabancı diplomatları ağırladığı bir toplantıda. Bakan ve danışmanların 'kara tehlike' olarak adlandırdıkları, Türkiye'ye dönen asi mollaların başının altından

ıkan dinî bir ayaklanma tehdidi yeniden ortaya çıkınca, bununla ilgilenmek üzere Ankara'dan İstanbul'a geçmişti bir kez daha.

Maiyetindekilerle birlikte yeni ve lüks Park Otel'i'ne yerleşen Kemal; İsmet İnönü, Celal Bayar, Refik Saydam, Şevket Mogan ve yaverleriyle birlikte restoran balkonuna oturarak Boğaz'a ve Marmara Denizi'ne doğru uzanan tepeleri izledi. O günün öğleden sonrası, Kemal bir tekneyle Boğaz'ı gezdi, ciğerlerini temiz havayla doldurup güneşli gökyüzünün altında bronzlaştığını ve sağlık kazandığını hissetti. İki kadeh rakı içti, fındık ve çerez yedi ve bir sigara yaktı.

"Evet, beyler?" diyerek gülümsedi danışmanlarına. İçinin açıldığını hatta neşelendiğini hissediyordu. Rahatsız edici karaciğer rahatsızlığı bile bu süre içinde sertliğini kaybetmişti. Bir kadeh rakı daha içti. İsmet konuşmak ister bir edayla öne ıktı. Tam bu esnada, aşağıdan kulak tırmalayıcı, yüksek ve bet bir feryat sesi yükseldi. İsmet'in dudakları kımıldadı ancak Kemal tek bir kelimesini bile anlamamıştı söylediklerinin.

.....

Mollaların isyan tehdidi bir çırpıda hallediliverdi. Elebaşılar yakalandı ve hapse atıldı. Onlara yardım edenlerse geldikleri yerlere, Balkanlar ve Suriye'ye geri kaçtılar. Ardından Kemal, trenle Ankara'ya döndü. Uluslararası konjonktür patlama noktasına gelmişti. Trendeki özel vagonunda, Balkan başkentlerinden Berlin, Paris ve Londra'dan gelen son telgraflar üzerinde çalışmayı sürdürdü Kemal. Sarsılarak ilerleyen trende, gece boyunca çalışmayı sürdürdü, notlar alıyor, tüm Avrupa başkentlerindeki ve Moskova'daki Türk misyon şeflerine göndermek üzere mesajlar yazıyordu.

Şafağa doğru şiddetli şekilde mide bulantısı çekmeye başladı. "Yine şu lanet karaciğer!" diye söylendi şahsi doktoruna. Soluk yüzlü ve korkmuş doktor, tiksindirici bir ilaç vererek onu yatağına götürme konusunda ısrar etti. Kemal öğürmeye başlamıştı ve midesini sakinleştirebilmek için koca bir bardak rakı içti. Doktor çaresiz bir ıstırap içinde ona tepki gösterdi.

"Karaciğerleriniz, ekselans..." diye uyardıya başladı yeniden. "Bu şekilde sürekli içmenize daha fazla dayanamayacak. Ekselansları, çok fazla rakı ve sigara içiyor, buna karşın çok az yemek yiyorsunuz. Sürekli sinirleniyorsunuz, ekselansları, sağlığını hiç düşünmüyorsunuz!"

“Sağlığım!” dedi Kemal sertçe. “Yıllar önce bozuldu. Hazır olduğum zaman öleceğim, daha önce değil. Ancak cumhuriyet yaşayacak. Hâlen yapmam gereken işler var. Ve bunları yapacağım! Çık dışarı!” doktor, sarsılarak ilerleyen vagonların birinden çıktı ve kendi kompartımanına gitmek üzere bir diğerine geçti. Acıdan bitkin ve nerdeyse tükenmiş hâlde Kemal, hâlâ uyumayı aklına bile getirmeden masasının başına, kâğıtlarına döndü. İsmet ve Celal, gündoğumundan çok sonraki bir saatte, tren tepelerin arasından geçerek Ankara’ya iyice yaklaştığı sırada, Kemal’i hâlen çalışırken buldular.

Savaş kaçınılmazdı ve tehlikeli biçimde yaklaşmıştı artık. Kemal, yeni Türkiye'sini, herhangi bir savaş ihtimallerinde, savaşın cereyan edeceği yerlerden biri olacakmış gibi ivedilikle hazır hâle getirdi. Yeni kıtaları seferber ederek Türk savunma kuvvetlerini Rusya, İran, Irak ve Suriye hudutlarıyla Trakya'da Yunan ve Bulgar sınırlarına yığdı. Hitler Almanyası ve Sovyet Rusya'nın güçlerinin kesinlikle farkındaydı ancak yine de Londra ve Paris'teki misyonlarına bu ülkelerle saldırmazlık ve hatta karşılıklı işbirliği mevzularında anlaşmaya varmaları talimatında bulundu. Mussolini'nin İtalyası'na mesafeli duruyor; Romalı diktatörü, sözünü sakınmadan, kaynayan Balkanlar'da daha ileri gidecek bir İtalyan serüvenine Türkiye'nin kesinlikle tepkisiz kalmayacağı konusunda uyarıyordu. Mussolini, bu sırada çoktan Arnavutluk'u iki yandan kuşatmış ve Yugoslavya ve Yunanistan'a gözdağı vermeye başlamıştı.

Hekimlerinin söylediklerini, İsmet ve kabinedeki diğer iş arkadaşlarının ricalarını duymazdan gelerek Çankaya ve Ankara'daki çalışma ofislerinde şafak vaktinden gece yarısına kadar yorucu bir tempoyla çalışmayı sürdürdü. Gündüz ya da gece, saatin kaç olduğunu hiç önemsemeden, Askeri Konsey'i yahut Bakanlar Kurulu'nu acil toplantılara çağırıyordu. Hiçbir ayrıntı dikkatinden kaçmıyordu. "Yugoslavya ne yapacak?" diye soruyordu tekrar tekrar. Bu soruyu diğerleri takip ediyordu.

Orta Avrupa, Alman yörengesine girmişti, giriyordu. İngilizlerin Münih'te Çekoslovakya'dan vazgeçmeleri Kemal'i pek de şaşırtmadı. Macaristan, Romanya ve Bulgaristan şimdiden Almanya'dan korkar olmuşlardı. Zaten o güne de, yerel faşist hareketlerle bu ülkeler, ekonomik ve politik olarak büyük zarara uğramış ve iyice gevşemişlerdi. Türkiye'nin arka kapısı İran, Irak ve Suriye'de; Ruslar, İngilizler ve Fransızlar amansız güç ve nüfuz mücadelelerinin içine girmişlerdi. Kemal, tüm Arap dünyasına karşı büyük bir güvensizlik besliyordu. Ay-

rica Irak, Süveyş Kanalı ve Mısır'daki İngiliz garnizonlarına da gerçek bir güven duygusu beslemiyordu. Suriye'de, konuşlanan büyük Fransız Doğu Ordusu sayısal olarak üstündü ancak modern malzeme, savaş uçakları yeterli değildi kesinlikle. Bu ordunun en büyük zaafı ise omurgasını Fransız Yabancı Lejyonu'nun kadroları oluşturuyor olmasıydı; Almanlar, Ruslar, Baltık milletlerine mensup olanlar, Balkan mülteciler, kısaca kendi ülkelerinin kaderini de etkileyecek bir dünya mücadelesiyle birlikte zaten sorgulanabilir olan sadakatleri şimdi paramparça olmuş bulunan her millete mensup asker vardı bu ordunun içerisinde.

İçlerinde en nefret ettiği ve güvenmediği ülke Rusya'ydı. Almanya'nın saldırganlığı çıplaktı, maskesizdi; oysa Ruslar sinsice ve gizlice tüm Avrupa ve geniş Ortadoğu'da hareket ediyorlardı. Kemal'in çok kuvvetli bir kanaati vardı ki buna göre Rusya sadece Almanya'nın Batı'yla büyük bir savaşa girmesini, İngiltere, Fransa ve Hitler Almanyası'nın iyiden iyiye yıpranmasını bekliyordu. Daha sonra Rusya, bunu fırsat bilerek Türkiye, Ortadoğu ve Hindistan'a saldıracaktı. Her gün ve fırtınalı geceler boyunca bu düşünceyi İsmet, Fevzi, Celal ve önde gelen diplomatları Şükrü Saraçoğlu, Numan Menemencioğlu, Necmettin Sadak, Cevat Açıkalın ve Selim Sarper adında genç ve parlak dışişleri memuruna ve tabii bir de Fransız ve İngiliz elçilerine defalarca anlatıyordu.

Almanya'ya karşı Türkiye'de de derinlere kök salmış bir korku ve saygı vardı, özellikle de eski kuşaktan asker ve politikacılar arasında. Kemal var gücüyle bu hislerin silinmesine uğraştı. Rusya'nın gizli gücüne ve merhametsiz emperyalizmine karşı gerçek bir alaka beslenmesini sağlamak gibi daha da çileden çıkartıcı bir görev üstleniyordu. Gün geçmiyordu ki inatçı Türk bakanlarına ve askeri yetkililere kızmış ve kaşlarını çatıp uzun soluklu nutuklar çekmiş olmasın. Onları Kurtuluş Savaşı esnasında yenilmez kılmış bulunan plansız ve vurdumduymaz inatçılıkları, Alman ve Rus emperyalizminin yaklaşan mücadelesi karşısında Türkiye için bir dezavantaj durumuna gelmişti.

Bütünyle tükenmiş ve amansız baskının altında yorulmuş bulunan Kemal, her zamankinden daha fazla içiyordu. Gözü kaya'daki çılgın partiler ve sefahatten ötürü tüm Ankara'nın çalkalandığını biliyordu ancak bunu umursamanın çok ötesindeydi o sıralar. Yegâne isteği, patlamak

üzere olan savaşa Türkiye'nin hazırlıksız yakalanmamasıydı. Bunu da sağladığına inandıktan ve hatta her türlü şüpheden uzak, emin olduktan sonra kendisini içkiye, sefahate bırakıverdi. Ayrıca bu sıralar aniden Batı tarzı dansa merak saldı ve bizzat kendisi, bakanları da dâhil olmak üzere misafirlerini dans pistine çeker oldu. İstanbul'dan getirtilen orkestralar eşliğinde çeşit çeşit dans edilir olmuştu Çankaya Köşkü'nde.

"Dans edin! Dans edin!" diyerek misafirlerini teşvik ediyor, orkestralara sürekli hareketli müzikler çalmaları talimatı veriyor ve onlara sürekli olarak şarap ve rakı içiriyordu.

Kemal artık İstanbul'da, Dolmabahçe Sarayı'nda kalıyordu. Bu saray onu çok mutlu ediyordu. Hatıralarla dolu bir yerdi. "Ben de hatıralarla doluyum" dedi kendi kendine. "Selanik, Manastır. İstanbul, Gelibolu..." İnzivaya çekilmiş, tek başına içiyor, hatıralarının arasında geziyor ve hayal kuruyordu. "Balkanlar'daki bir çöplükten çıkıp geldim, milletime zafer hediye etmek, onları bağımsızlığa taşımak, Ortaçağ'ın çürümüşlüğünden kurtarmak ve dünya halkları arasında özgür ve onurlu bir noktaya getirmek üzere çıkıp geldim. Ama yine de yalnızım."

Masmavi Boğaz'a bakan pencerelerden dışarıyı izleyen Kemal, çok iyi tanıdığı davetsiz misafirin karanlık varlığını yeniden hissetti. Gönlüsüzce elindeki kehribar tespihle oynamaya başladı. Aslında bunu da eskiye ait sayıyor ve sevmiyordu ama yine de Gelibolu'daki günlerinden beri cebinden hiç ayırmıyordu.

"Bağırsaklarım çürüyüp gitmiş" dedi kendisiyle Boğaz'ın arasına geçip oturmuş olan gölgeye. Gölge başını salladı. "Sayılı günlerim ve hatta belki saatlerim kaldı" dedi Kemal yüksek sesle. Etrafında dolaşp duran gölge, yeniden başını sallıyor görünüyordu ve Kemal şimdi onun kokusunu da alabiliyordu.

"Senin anlaman gereken önemli bir şey var" dedi önündeki figüre ve sonra gözlerini Anadolu yönüne çevirdi. "Seninle sadece kısa bir yol gelebilirim, daha fazla değil." Arkadaşı başını salladı daha yakına gelerek. Ko-

kusu tiksindiriciydi, Kemal'in pek çok savaş meydanından bildiği leş yiyen kuşlar gibiydi. "Beni dinle!" dedi Mustafa Kemal Atatürk. Dolaşıp duran gölge yeniden başını eğmiş görünüyordu. Kemal konuşmaya başladı.

"Karanlık Balkanlar'da nasıl olduysa, işte öyleydi. Hiç umut yoktu. Küçük bir kıvılcım vardı ama ben onu tutuşturmayı başardım, koca koca alevlere dönüştürdüm. İki sultanı tahttan indirdim ve hilafeti kaldırdım, ülkenin bütünlüğüne kast edenleri ortadan kaldırdım, halkımın özgürlük savaşının ilhamını verdim ve bu savaşa önderlik ettim. Ve dış düşmanları şu sahillerden kovdum..."

"*Seni lanet!*" diye bağırды Kemal, avazı çıktığı kadar bağırarak. "*Sen beni hiç anlamayacaksın!*" Gölge selam verdi. Kemal bir sigara daha yaktı.

"Tüm dünyevi âdetleri küçük gördüm, terk ettim ve en yakın arkadaşlarımı astırdım."

Aslında çok az kadın tanıdım, dedi yüksek sesle. Başını salladı gölge.

Çizmeleri vardı ayaklarında, atını mahmuzladı ve tepelere, ulu dağların arasındaki geçitlere sürdü dörtnala ama artık platoyu, geniş ve yeşil park alanlarını, vadileri, caddeleri, bulvarları, yüksek binaları, koca halk meydanını ve etrafa meydan okuyarak gezinen gururlu Türkleri görebiliyordu.

Yeniden mahmuzladı atını ardından.

Tüm Avrupa'nın, Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun üzerine çöken pis kokulu bir sis gibi çöküverdi savaş birdenbire, Balkanlar'ı ve doğudaki Arap dünyasını felce uğratarak. Almanlar Polonya'ya girip de Naziler ve Ruslar Polonya topraklarını müşterek işgal ederek bir pakt imzaladıkları vakit, İsmet tüm Türkiye'de seferberlik ilan etti. Ana plan hazırды. Şimdilik yapılan, sadece bir adımdı tam anlamıyla bir savaş ihtimaline karşı.

Savaşın bu ilk zamanları boyunca, Ankara ve İstanbul bulvar ve sokakları ve taşradaki kasabaların ana caddeleri yürüyüş yapan askerlerle dolup taşıdı. Asker taşıyan trenler tüm diğerlerine nazaran öncelik kazanmışlardı. Kafkaslar'a yakın, karlı ve haşın Rus cephesinden Karade-

niz sahili boyunca ve Türkiye'nin Avrupa'daki sınırlarında Türk askerleri ellerinde parıldayan süngüleriyle bekleyip durdular. Gelibolu'daki eski kalelere yeniden askerler ve Çanakkale Boğazı'na mayınlar ve denizaltılar için de geniş bir ağ yerleştirildi. Fevzi Paşa, kuvvetli birliklerle Kilikya'ya ve oradan da Suriye ve Irak sınırına vardı hızla. Ayrıca Rus cephesine yakın İran sınırındaki birlikleri de takviye etti. Bununla birlikte yine de Türk kuvvetleri acınacak kadar az silah gücüne sahipti.

Zaman içerisinde, Fevzi, İsmet'in ve Ankara hükümetinin de yardımını istedi umutsuzca. Uçak yoktu, ağır silahlarla hafif silahların cephaneleri ise azar azar tüm birliklere dağıtılmıştı. Bununla birlikte Türk askerleri oldukça kendilerine güvenli hatta kaygısızlardı. Köylüler ve kasaba halkı da hemen her gün ve gece cephelere gitmek üzere trenlerle yola çıkan askerleri uğurlamak üzere yollara dökülüyor ve coşkulu tezahüratlar yapıyorlardı.

Saldırgan Ruslar, Moldovya cephesinde uzun zamandır Romanya'ya, gözdağı veriyorlardı. Muzaffer Almanlar, Norveç ve Danimarka'yı yutuvererek Fransa üzerinde hızla ileri harekâtlarını sürdürmekteydiler. Bu sırada kurnaz ekonomistleri, propaganda memurları ve Gestapo casusları da Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve hatta Yunanistan'a sızıyorlardı. İtalyan-Yunan savaşı Mussolini için kötüye gidiyordu. Fakat Almanlar mutsuz İtalyanları, Yunanlılarla olan savaşlarında başlarına gelen kazadan kurtarabileceklerini açıkça övünerek anlatıyorlardı.

Tüm bu zaman dilimi boyunca Türkiye, tarafsız ve Türkçü bir tutum izledi; 'hesap edilmiş belirsizlik' hattının peşinde koştu, Çankaya'da temelleri atılan dengeli ve maharetli bir dış politika izledi. Bu durum, Büyükelçi Franz von Papen'i çıldırtıyor, Rusları çileden çıkartıyor, kuşatılmış İngilizleri ve çaresiz Fransızları kızdırıyor ve son olarak Amerikalıları da şaşırtıyordu. Bununla birlikte işe yaradı. Suriye'deki Fransız Doğu Ordusu'ndaki kırılmalara, Hür Fransızlarla Vichy'nin kuvvetleri arasındaki kanlı mücadeleye, Irak'ta İngilizlere karşı Arap ayaklanmalarına rağmen Hitler hiçbir zaman Türklere saldırmaya cüret etmedi. Almanlar, Türkiye sınırının çok yakınlarına, Balkanlar'ın içlerine kadar kanlı bir şekilde girdiklerinde dahi Türkler pes etmediler.

"Her şey *onun* planladığı gibi" dedi İsmet; Fevzi, Celal ve tüm diğer kabine mensuplarına. İsmet, Alman Dışişleri Bakanı Joachim von

Ribbentrop'un Türkiye üzerine bir Alman saldırısı için baskı yaptığını çok iyi biliyordu. İsmet, ele geçirilen Alman istihbarat raporlarını okurken güldü. Almanlar ciddi ciddi kendilerine karşı bir Türk-Rus ittifakından korkuyorlardı! Ruslar ise gayet tabii olarak, bir Türk-Alman askeri anlaşmasından korkuyorlardı.

Türkiye'nin yurt içindeki hâliyse oldukça kötüydü bu dönem boyunca. Askeri ihtiyaçlarının dışında başka hiçbir şey girmiyordu yurt içinde. Türk üretimi ise yetersizdi ve iş gücü yurt savunması için çağrıldığından giderek azalıyordu. Ekmek ve gaz yağı karneyle dağıtılıyor ve her geçen gün verilen paylar daha da azalıyordu. Türkiye'nin bu dönemde silahlı kuvvetlerde ya da diğer askeri hizmetlerde bir milyondan fazla vatandaşı vardı.

Almanların Rusya'ya saldırmasıyla birlikte Türkiye'nin durumu eskisinden de umutsuz bir hâl aldı. Almanlar, Batı Sahra'dan İskenderiye ve Kahire'ye saldırıp Rusları ezerek Stalingrad ve Kafkasya'ya doğru ilerlediklerinde Türkiye, kerpetenin alt ve üst kısıkaçları arasında parçalara ayrılma ihtimaliyle karşı karşıya kalacaktı. İstanbul'da ciddi bir panik ve Ankara'da gerçek bir ilgi vardı olanlar için.

"Bununla birlikte" dedi İsmet kabinesindekilere, acil durum toplanmalarından birinde, *Kemal Paşa*, Sakarya Savaşı esnasında bundan çok daha tehlikeli bir durumla karşı karşıya kalmıştı. Onunla birlikte hepimiz. Bugün de, o zamanki gibi, dört bir yanımdan sarılmış bulunuyoruz. İnatla tarafsız kalmayı sürdüreceğiz. Ancak eğer sınırlarımız tehdit edilecek olursa derhâl saldırıya geçmekten de çekinmeyeceğiz!" Onay mahiyetinde mırıldanmalar yükseldi kabine mensuplarından.

Türkiye artık Almanya'yla bir sinir harbinin içine girmişti. İsmet ve yardımcıları; Rusların, Stalingrad'daki baskının kırılması için Türkiye'ye Bulgaristan'ı istila etmesi konusundaki ciddi tekliflerini sözünü sakınmadan reddetti. Aynı zamanda Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, İngilizlere Türkiye'nin müttefikler safında girebileceği mesajını ilettili. Bunun için Türk Devleti tarafından ileri sürülen şartsa silah ve deniz kuvvetleri desteğinin sağlanmasıydı. Fakat ne elindeki malzeme ve kuvveti Fransa ve İtalya'ya kaydırmış bulunan Birleşik Devletler'in ve ne de tükenmiş bir İngiltere'nin; savaş uçakları, tanklar, toplar, askeri nakliye vasıtaları ve hatta hafif silahlar konusunda dahi bir destek çıkmaları söz konusu olamazdı.

Türkiye, Rusların ciddi rahatsızlık ve karşı çıkışlarına rağmen savaşa 1945 Şubatının son günlerinde dâhil oldu. Karşı çıkıyorlardı; zira Moskova, savaş sonrasında, Çanakkale Boğazı ve Türkiye'nin Doğu vilayetleri üzerinde oluşturulacak Rus hâkimiyetini de içeren yeni bir düzenlemeye gitme hazırlığı içerisindeydi. Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi, Rusya'nın hayallerinin sonu ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'deki üyelik sandalyesini garantilemesi anlamına geliyordu.

Sessizliğe bürünmüş Büyük Millet Meclisi'nde, İsmet İnönü gösterişsiz ve ciddi bir şekilde büyük katliamın sona erdiğini ve Türkiye'nin barışın şekillenmesindeki rolünü anlattı. Konuşması sanki alelade bir şeyden bahseder gibiydi hatta. Ancak İsmet hadiseyi dramatize etmek için en ufak bir çaba da göstermiyordu zaten. Meclis binasının merdivenlerindeki dinleyiciler gibi, İsmet de omzunun üzerinden birinin baktığına dair insana kaygı veren bir duyguya kapılıvermişti.

Lanet bir yolculuk bu, dedi kendi kendine ama o da yaptı bu yolculuğu sonunda. Öylesine soğuktu ki her yan. Uzun bulvar ve caddeler karla kaplanmıştı ve kışın alacakaranlığında Ankara'nın parıldayan ışıkları yansıyor. Soğuk rüzgâr onu titretiyordu, kalın süvari paltosuna iyice sarındı ve gri kalpağını alnının üzerine iyice indirdi.

Tren garının aşağı tarafında, uzaklardan askeri bir düzen içinde şarkı söyleyen erkek sesleri çalındı kulağına ve tepeyi aşarak gelen bir kıta Türk askerini gördü o anda. Söyledikleri ahenkli sözler Türk Milli Marşı'ydı. Kıta, kışlasına doğru batıya dönüp de sesler kayboluncaya dek onları dinledi.

"TAMAM!" dedi kendi kendine.

"ONLARA ŞARKI SÖYLEMEYİ

ÖĞRETECEĞİMİ SÖYLEMİŞTİM!"

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK
VE TÜRKLER İÇİN ÖNEMLİ TARİHLER

- 1288 Osmanlılar'ın Anadolu'ya girişi.
- 1453 Türklerin İstanbul'u fethi.
- 1528 Türklerin Orta Avrupa'ya dek ilerleyiş.
- 1877 Çarlık Rusyası'nın Türkiye'ye hücumu.
- 1878 Berlin Kongresi.
- 1881 Mustafa'nın Selanik'te doğumu.
- 1889 Türkiye'de Alman Nüfuzu: Kayzer Wilhemlm'in İstanbul'u ziyareti.
- 1897 Türklerin Girit isyanında Yunanlıları bozguna uğratışı.
- 1903 Mustafa'nın Manastır'daki Askeri İdadiye girişi.
- 1905 Mustafa Kemal'in İstanbul'da Harbiye'ye kaydoluşu.
- 1908 Mustafa Kemal'in Selanik'e gelişi ve ilk devrimi.
- 1909 Karşı devrim ve Kemal'in Abdülhamit'i tahttan indirişi.
- 1911 Trablus'ta savaş. Kemal, Kuzey Afrika'da.
- 1912 Birinci Balkan Savaşı: Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ ve Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı ayaklanması.
- 1913 İkinci Balkan Savaşı: Türklerin Edirne'yi yeniden ele geçirmesi.
- 1914 Birinci Dünya Savaşı: Mustafa Kemal Sofya'da.
- 1915 İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'na saldırısı.
- 1915 Mustafa Kemal'in Gelibolu savunmasında görevlendirmesi.

- 1915 Mustafa Kemal'in İngiliz saldırısını püskürtmesi.
- 1916 Mustafa Kemal, Kafkas cephesinde Ruslara karşı.
- 1917 Mustafa Kemal Almanya'da. Kayzer'le son görüşme.
- 1918 Kemal, Allenby ve Lawrence'a karşı Suriye cephesinde.
- 1918 Birinci Dünya Savaşı'nın sona erışı; Osmanlı Türkiye'si'nin Almanya'yla birlikte yenilgiye uğraması.
- 1919 Yunanlıların Türkiye'yi istilası.
- 1919 (19 Mayıs) Kemal'in Samsun'a ayak basışı, isyanın başlaması.
- 1919 (Temmuz ve Eylül) Kemal, Erzurum ve Sivas Kongreleri'ni topluyor.
- 1920 İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgali.
- 1920 (Nisan) Kemal, Büyük Millet Meclisi'ni toplantıya çağırıyor.
- 1920 (Haziran) Yunan ordusunun Anadolu'ya yoğun saldırısı.
- 1920 İngilizlerin İstanbul'da milliyetçileri dağıtması.
- 1920 (Ekim-Kasım) Kazım Karabekir'in Ermenistan'a girişi.
- 1920 (Kış) Kemal'in asi gerillaları yok edişi.
- 1921 Mücadele ve İnönü Zaferi.
- 1921 (Temmuz) Anadolu'ya büyük Yunan saldırısı.
- 1921 (Ağustos) Kemal'in ordunun başkomutanı oluşu.
- 1921 Sakarya'da Türk zaferi.
- 1921 (Ekim) Fransa ile gizli Antlaşma: Kemal'in Batı ittifakını bölmesi.
- 1922 Yunan bozgunu: Türkiye muzaffer.
- 1922 (Eylül) Türklerin İzmir'i yeniden ele geçirişi.
- 1922 (Ekim) Mudanya Mütakeresi.

-
- 1922 (Kasım) Kemal'in saltanatı kaldırışı.
- 1922 (Kasım) Lozan Konferansı.
- 1923 (Temmuz) Lozan Anlaşması.
- 1923 (Ekim) İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u boşaltması.
- 1923 (Ekim) Ankara'nın, Türkiye'nin başkenti olarak ilan edilmesi.
- 1923 (29 Ekim) Türkiye'nin cumhuriyeti ilan edişi ve Kemal'in Cumhurbaşkanı seçilmesi.
- 1924 (Mart) Kemal'in hilafeti kaldırışı.
- 1925 Doğu vilayetlerinde ayaklanma.
- 1925 Kemal'e karşı İzmir suikastı.
- 1925 Kemal'in fesi kaldırışı; İsviçre, Almanya ve İtalya kanunlarının alınışı.
- 1928 Kemal'in Latin alfabesini kabulü.
- 1930 Kemal 'büyük tecrübeyi' deniyor; muhalefet.
- 1935 Reform yılları.
- 1937 Yaklaşan fırtına: Kemal'in hazırlığı.
- 1939 Savaş-Kemal'in politikası.
- 1943 Mihver Devletleri'nin kumarı ve Türk diplomasisi.

KAYNAKÇA

Yazar; aşağıda ismi bulunan kişilere, tavsiye ve görüşleriyle birlikte Mustafa Kemal'in sıra dışı yaşam öyküsüyle ve özellikle ilk gençlik ve orta yaşlarındaki dönemle ilgili şimdiye dek yayımlanmamış bilgi, belge ve anekdotları cömertçe sunmaları dolayısıyla en içten teşekkür ve şükranlık hislerini sunmayı bir borç biliyor:

Malcolm Burr, Ahmet Emin Yalman, Necmettin Sadak, Şükrü Saraçoğlu, Nermin Menemencioğlu, Farnsworth Fowle, Sam Irwin, Şemsettin Mardin, Şevket Mogan, G. E. R. Gedye, Selim Sarper, Falih Rıfkı Atay, Şükrü Esmer, Geoffrey Crabbe, Belkıs Söylemezoğlu, René Houile, John Benda, Felix Menage, Nezih Manyas, Hadji Popovich, Constantine Mavroudis, Ronald Syme, Tevfik Kamil Koperler, Walter Duranty, Cedric Salter, Walter Bosshard, Marianne Strongova, Walther Brell, Jasper Blunt, Slobodan Draskovich, Nüzhet Baba, John Wallis, Muhammet Sait, John Bagot Glubb, Sir Reader Bullard, Slobodan Jovanovich ve merhum Baka Karpich'e.

Yukarıdaki liste muhakkak eksik, pek çok nedenden ötürü ve böyle güzide gazeteciler, editörler, devlet adamları, tarihçiler, antropolojistler, askeri görevliler, eşi bulunmaz bir lokantacı ve geniş bir idrak, nüktedanlık ve bilgiye sahip iki hanımefendiyle bir protokol düzenlemesi yapmam da düşünülemezdi.

Müracaat olunan referans çalışmalarının kısmî bir bibliyografyası yapılacak olsa bile şu eserler burada kesinlikle dâhil edilmeliler:

Sir Winston Churchill'in The World War, The Aftermath; The World Crisis, The Eastern Front; Brigadier General C.F. Aspinall Oglander'ın Military Operations in Gallipoli: The Official Australian History; John Masefield'in Gallipoli; Halide Edip'in The Turkish Ordeal; General Sir Ian Hamilton'ın Gallipoli Diary; Dagobert von Mikusch'un Mustapha

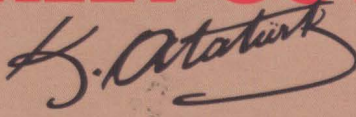
Kemal; Hans Froembgen'in Kemal Atatürk; T. E. Lawrence'in *Revolt in Desert* ve *The Seven Pillars of Wisdom*; Clair Price'in *The Re-birth of Turkey*; General Liman von Sanders'in *Five Years in Turkey*; H. C. Armstrong'un *Gray Wolf*; General Hans Kannengeiser'in *The Gallipoli Campaign*, ve tabii ki Mustafa Kemal'in kendi eseri olan *Nutuk*. Şunu hemen belirtmeliyim ki daha pek çok, pek çok başka eserler de bu kitabın yazılmasına yardımcı oldular.

Son olarak eşim Etelle'e de yorulmak bilmeyen araştırmaları, sürekli teşvik edişleri ve tüm yardımları için ve John Barkham, Bette Mandel, Margery Cooley ve *Candlewood Lake*'ten İsmail'e çok sıcak teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Ray Brock

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

HAYALET SÜVARİ



“Bana yaşamı iki şey sevdirtir: Özgürlük ve aşk!
Aşk için yaşamımı veririm; ama özgürlük için aşkımdan vazgeçerim.”

Aleksandra DUMAS

**Bu kitapla, özgürlük aşığı bir adamın destansı
dünyasına adım atacaksınız...**

Çocukluğunda atılan tohumların, gençlik yıllarında serpilip askerî alandaki başarılarıyla nasıl meyve vermeye başladığının heyecan verici macerasını...

Geçmişin tutsaklığından günümüzün özgürlüğüne doğru her şeyi adım adım planlayan bir dâhinin inanılmaz mücadelesini...

Kendini Türk milletine, vatanına ve ideallerine adanmış efsanevi bir kahramanın bu uğurda göze alabildiklerini...

Ve tarihe adını altın harflerle yazdırmış bir liderin iç dünyasını, Latife Hanım’la aşk dolu evliliğini, yalnızlığını ve yılgınlığını....

Gözlerinizi kırpmadan, her satırdan sonrasını merak ederek, kimi zaman duygulanıp kimi zaman gururlanarak okuyabileceğiniz bu eserde bulacaksınız....

Atatürk aşığı yazar Roy Brock kaleme aldığı Hayalet Süvari’de efsanevi liderin hayatını tüm gerçekliği ile gözler önüne seriyor....

Okumaya başlayınca elinizden düşüremeyeceğiniz bir başyapıt...



www.yakamoz.com.tr

ISBN: 978-605-384-156-2



 www.facebook.com/yakamozkitap

 www.twitter.com/yakamozkitap